RADİ DİKİCİ

Cumhuriyet'in Divası

MÜZEYYEN SENAR

BİYOGRAFİ

Remzi Kitabevi

2. Basım

RADİ DİKİCİ, 1937 yılında Samsun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Samsun ve Ankara'da tamamladı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni 1959 yılında bitirdikten sonra on iki yıl kamu görevi (maliye müfettişliği) yaptı. Halen çeşitli sanayi kuruluşlarında üst yöneticilik görevini sürdürmektedir. Çeşitli dergi ve gazetelerde incelemeleri ve makaleleri çıkan yazarın, yine Remzi Kitabevi tarafından yayınlanmış *Bu Şehr-i Stambul ki... (Osmanlının İstanbul Macerası)* adlı kitabı bulunmaktadır.

MÜZEYYEN SENAR / Radi Dikici

Kapak: Ömer Erduran
Yayına Hazırlayan: Yasemin Aktaş
Sayfa düzeni: Hatice Taş

ISBN 975-14-1047-9

BİRİNCİ BASIM: Mayıs, 2005
İKİNCİ BASIM: Mayıs, 2005

Kitabın bu basımı 2000 adet olarak yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul
Tel (212) 520 0052 Faks (212) 522 9055
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

İçindekiler

Müzeyyen Senar'ın Sunuşu 11
Önsöz 13

I. BÖLÜM
1. Müzeyyen *(1918-30)* 19
2. Üsküdar Musiki Cemiyeti *(1931-32)* 33
3. Radyo ve Gazino *(1932-33)* 42
4. İlk Taş Plak - Isfahan *(1933-34)* 49

II. BÖLÜM
5. Madam Kalyopi ve İlk Evlilik *(1935-36)* 59
6. Atatürk ve Rumeli Türküleri *(1936-37)* 73
7. Ankara Radyosu *(1938-39)* 83
8. Ercüment Işıl *(1940)* 95

III. BÖLÜM
9. Kristal Gazinosu - Çallı *(1941-43)* 109
10. Ömer *(1944-45)* 129
11. Feraye - Vehbi Koç *(1945-47)* 135
12. Selahattin Pınar ve Hüseyni *(1947-48)* 153
13. Safiye Ayla *(1949-51)* 167

IV. BÖLÜM
14. Sefire *(1952-55)* 199
15. Zeki Müren *(1956-57)* 221

16. Vali Ethem Yetkiner *(1958-61)* 234
17. Florya *(1962-64)* 258
18. Amerika Konserleri *(1965-68)* 277

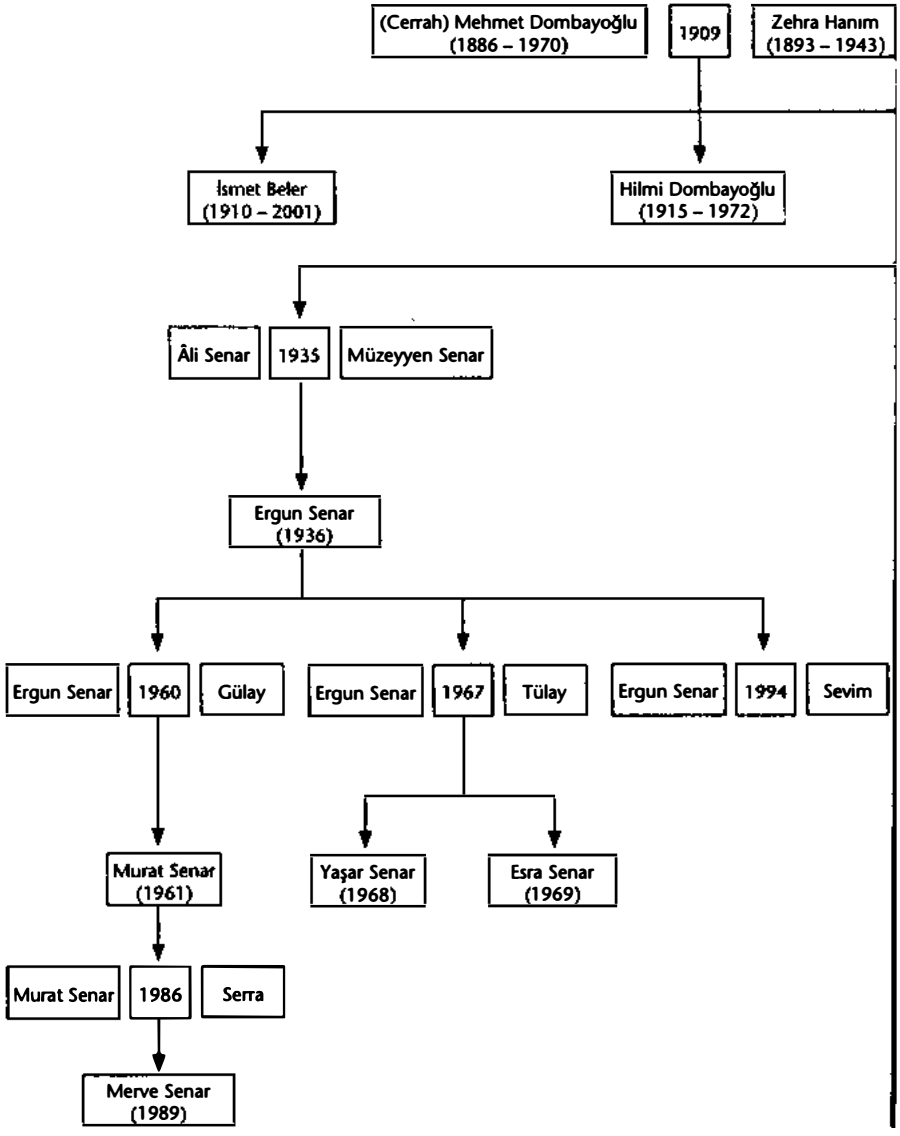
V. BÖLÜM
19. Aşiyan - Hüzzam *(1969-73)* 291
20. Televizyon *(1974-90)* 307
21. Sanat Hayatının 72. Yılı *(1991-2004)* 333
22. Cumhuriyet'in Divası 351
23. Taş Plak 355

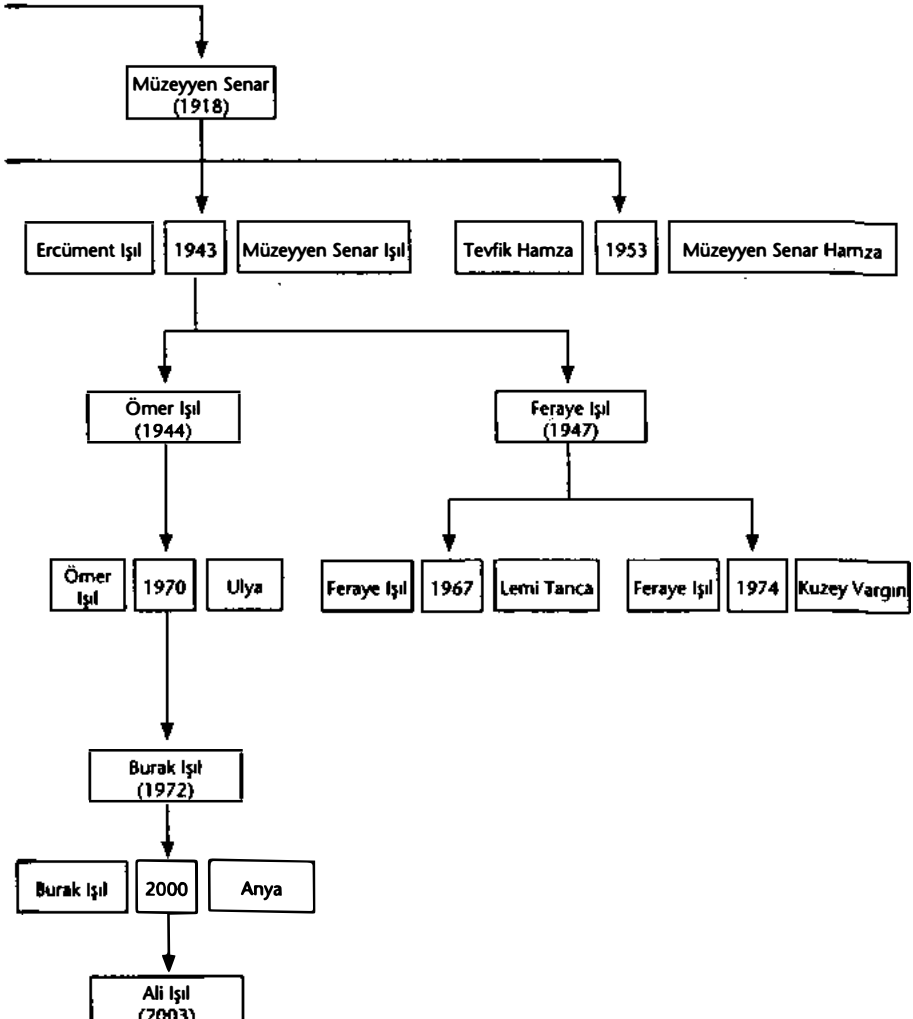
Dipnotlar 365

Dizin 369

Kaynakça 383

Türk musikisine eser vermiş tüm
bestekârlara…

(Cerrah) Mehmet Dombayoğlu
(1886 – 1970)
1909
Zehra Hanım
(1893 – 1943)
İsmet Beler
(1910 – 2001)
Hilmi Dombayoğlu
(1915 – 1972)
Âli Senar
1935
Müzeyyen Senar
Ergun Senar
(1936)
Ergun Senar
1960
Gülay
Ergun Senar
1967
Tülay
Ergun Senar
1994
Sevim
Murat Senar
(1961)
Yaşar Senar
(1968)
Esra Senar
(1969)
Murat Senar
1986
Serra
Merve Senar
(1989)

Müzeyyen Senar
(1918)
Ercüment Işıl
1943
Müzeyyen Senar Işıl
Tevfik Hamza
1953
Müzeyyen Senar Hamza
Ömer Işıl
(1944)
Feraye Işıl
(1947)
Ömer
Işıl
1970
Ulya
Feraye Işıl
1967
Lemi Tanca
Feraye Işıl
1974
Kuzey Vargını
Burak Işıl
(1972)
Burak Işıl
2000
Anya
Ali Işıl
(2003)

Müzeyyen Senar'ın Sunuşu

Radi Dikici'yle biz çok uzun olmayan bir süre önce, 1991 yılında tanıştık, Dikici ailesi ile sevgili arkadaşım Sezer Sezin akraba olduktan sonra. O yıllarda İstanbul'da olmama rağmen temasımız hep sınırlı kaldı. Sonra ben İzmir'e taşındım. Gariptir, ondan sonra daha sık görüşmeye başladık. Birkaç kere Kıbrıs'a Radi, eşi, Sezer ve ben hep birlikte gayet keyifli seyahatler yaptık. Aralık 1998'de yaptığımız ilk seyahatimizde arabayla Mağusa'ya gidiyorduk ve arabanın teybinde, kendisi tarafından hazırlanan kasetlerden benim söylediğim şarkıları dinliyorduk. Ancak, şarkılar birbiri ardına ve bir makamdan diğer bir makama atlıyordu. Ben, "Tamam sevdiğin şarkıları toplamışsın ama karmakarışık olmuş," dedim. Laf da orada kaldı. Akşam yemeğine oturduğumuzda bana, "Biliyor musun Müzo, aklıma yeni bir şey geldi. Bilmem yapabilir miyim?" dedi ve anlattı. Çılgınca bir işe girişmeye karar vermişti. Önce taş plaklardan başlamak üzere benim şarkılarımı toplayacak, sonra makamlarına göre ayıracak ve ayırdıklarını, kendi içinde mümkün olduğu kadar yıllarına göre tasnif ettikten sonra hepsini kaset ve CD'ler haline getirecekti.

Ben elimdeki bütün plak, kaset ve CD'leri ona gönderdim. Kendisinde de en az bende olduğu kadar plak, kaset ve CD vardı. Ayrıca bunu duyan birçok kişi elindeki taş plakları, longplay'leri, CD veya kasetleri bana ya da ona gönderdi. Tam iki yıl uğraştı. Sonunda şimdilik tam otuz beş kasetlik (on dördü taş plak) bir düzenleme ortaya çıktı. Sonra da tümü CD'lere kaydedildi.

Tam bunlar bitmişti ki, bana bir öneride bulundu: "Bu zamana

kadar radyoda, televizyonda veya dergi ve gazetelerde bölük pörçük de olsa hayatınla ilgili bilgiler var ama iyi yazılmış bir biyografin yok. Bunu yazmak zor bir iştir ama yapılabilir. İstersen bir deneyelim, ne dersin?" dedi ve böylece başladık...

Kendisiyle günlerce oturduk, çalıştık. Ben anlattım, o not aldı veya banta kaydetti. Bu sırada bana binlerce soru sordu. Bu soruların cevabını bulmak için kâh hafızamı yokladım, kâh elimdeki defterlere veya belgelere baktım. Bazılarını, bulabildiğim kadarıyla evlâtlarım dahil, o günlerde benimle yaşayanlara sordum. O, bölüm bölüm yazdı. Sonra birlikte okuduk. Tashihler yaptık ve sonunda bu kitap ortaya çıktı.

Beni tanıyanlar bilir, çok açık sözlü bir insanımdır. Onun için, burada yazılanları büyük bir keyifle okuyacağınızı tahmin ediyorum. Bence çok farklı, güzel bir kitap oldu. Dikici'ye göre bu sadece bir biyografi olmamalı, aynı zamanda Türk musikisinin neredeyse 75 yıllık serüvenini de kapsamalıydı. Bunun için de elimizden geleni yaptık.

Kendisine ve bizi sabırla dinleyen, yardımlarını esirgemeyen eşi, sevgili arkadaşım Sevgi'ye, çok teşekkür ediyorum...

Aralık 2004

Önsöz

"Ben şarkı söylemiyorum,
güfteyi anlatıyorum."

Müzeyyen Senar gibi bir abidenin hayatı ve mesleki yaşamı yazılmış olmalı, yitip gitmemeliydi. Bundan yola çıkarak biyografisini yazmaya karar verirken bunun zor bir iş olduğunu biliyordum. Ancak, bu zorluğa katlanmalıydık. Çünkü yapacağımız bu çalışmayla belki bir çığır da açılabilirdi. Türk edebiyatında en az yazılan tür biyografidir. Umuyorum bu çalışma bir örnek teşkil edebilir ve aynı zamanda Türk musikisinin bir dönemine de ışık tutabilir.

Ancak zorluklar daha ilk günden karşımıza çıktı. Prensip olarak Müzeyyen Senar, birçok kişi veya sanatçıyla yaşadığı olumsuz olayları anlatmak istemiyordu. Bunun en büyük nedeni; "bu kişilerin büyük bir kısmının hayatta olmamalarıydı. Dolayısıyla, yazılanlara cevap verme veya karşı çıkma imkânları yoktu." Sadece, herkesin merak ettiği, Zeki Müren'le aralarında geçen bazı konuları ancak uzun uğraşılardan sonra öğrenip yazabildim.

Anlattıklarını kasetlere çekerek sakladım. Ancak, kasette anlatılanların yeterli olmadığı yerlerde, aynı konuyu belki günde beş defa telefon açarak sordum. Bazen bir yanlışı düzeltme imkânı doğuyor, bazen de olay başka bir anlam kazanıyordu. Ses kayıtlarıyla çalışırken bazen aynı cümleyi on defa başa alıp dinlediğim halde çözemiyordum. Çünkü, şarkılarda söylediği bütün kelimeleri gayet net algıladığımız Müzeyyen Senar, kekeme olduğu için konu-

şurken bazı harfleri yutuyordu. Sık sık arayıp aynı şeyleri sorunca, çok defa bana tarizde bulunuyor, "Sen beni dinlemiyorsun ayol," diyordu.

Özellikle çocukluğundan başlayarak, olayları kronolojik sırayla anlatımını kaydederken şaşkınlığa düşüyordum. Çünkü, kendimi onun yerine koyuyor ve geçmişteki bazı yaşadıklarımı sıraya koymaya çalıştığımda asla başarılı olamıyordum. O ise, yaşadığı olayları yıllarıyla birlikte gayet net bir şekilde hatırlıyordu. Çok kere, onun için özelliği olan gecelerde hangi şarkıları okuduğunu bile söyleyebiliyordu. –Atatürk'ün huzurunda söylediği şarkılar zaten defterine kayıtlıydı– Kimden hangi şarkıyı meşk ettiğini ve ilk defa nerede sahneye çıktığını, radyoda ve taş plakta ilk okuduğu şarkının hangisi olduğu konusunda herhangi bir tereddüdü olmadı. Ayrıca kendisini zor durumda bırakma ve evlâtlarıyla bazı problemler yaşama pahasına, özel hayatıyla ilgili bilgileri açık bir şekilde ve çekinmeden ortaya koydu.

Sevdiklerini ve sevmediklerini hiç saklamadı. Dobra dobra konuştu. Ancak bazı konulara ambargo koymak istediyse de ben kabul etmedim. Yazmak mecburiyetinde olduğumuzu söyledim. Sonunda, "Evet," dedi.

Bazı isimleri atladığını fark ettiğimde, hep aynı cevabı verdi: "Değmez!" Ancak biyografi, biyografi olacaksa mümkün olduğu kadar hiçbir konuyu atlamaya hakkı yoktu. Doğrusu zor da olsa o konulara geri döndük ve ben sorduğum sorularla bunlara cevap aradım.

Ancak bütün bunlar bizi biyografi yerine anı kitabı yazma tuzağına düşürebilirdi. Anlattıklarının belgelerle karşılaştırılması gerekiyordu. Çok enteresandır, Müzeyyen Senar birçok belge ve resimleri sakladığı için, bunlar da çok kere kaynak görevi gördü ve bazı konuları çeşitli başka kaynaklara başvurarak doğrulatma imkânını sağladı. Örneğin; *Kerem ile Aslı* filmiyle ilgili resimler (Necip Sarı'dan gelen dahil), bize, hangi stüdyoda çekildi? Ne sürede? Rejisör kimdi? Buna benzer belki birçok sorunun cevabını bulmamıza yardımcı oldu. Bir dönemin (1950-54) dergilerini ise oğlu Ömer Işıl saklamıştı. Ayrıca üç hayranı, özellikle 1950-1990 yılları arasındaki kırk yılda hakkında çıkan bütün haberleri albüm haline getirip ona göndermişti. Velhasıl, bu konuda bulunabilecek her kaynağa başvurduk. Hayatının büyük bir kısmında onunla birlikte olan kişiler ve aile bi-

reyleri birlikte yaşadıklarını çok açık yüreklilikle anlattılar. Bütün anlatılanları kayda aldım.

Bestekârların ona imzaladığı resimlerden yola çıkarak, o besteciyle olan çalışmalarını ortaya çıkarabildik. Yüzlerce soru sorarak ve bazen de yazılı belgelere başvurarak bunları yazabilme imkânı doğdu.

Bu biyografinin yazımı sırasında, gerek görüştüğüm kişilerin ve gerekse başvurduğum yazılı ve görsel kayıtlardaki Müzeyyen Senar'la ilgili övgüleri mümkün olduğu kadar yazmamaya gayret gösterdim. Özellikle görüşme yaptığım kişiler, bu konuda âdeta bir koro oluşturdu. Örneğin; aynı dönemin ünlü yıldızı Perihan Altındağ Sözeri'ye biyografi konusunda görüşmek için telefon ettiğim zaman bana ilk söylediği cümleler şunlar oldu:

> "Gözümü ben Müzeyyen Senar'la açtım. Bugün de daha önce de Müzeyyen Hanımın programlarını kaçırmayan bir insanım. Önceki sesi de, şimdiki sesi de muhteşem. Onun kendine ait yapısı, yorumu ve üslubu vardır. O kimseye benzemez. Birlikte çalıştığımız günlerde bile onu dikkatle takip ettim. Ben her zaman kendimi hırpalayan bir insan olduğum halde, o her zaman doğal ve hayat veren bir insandı. Belki en güzeli de buydu..."

Bütün çalışmalarımız sırasında, bana söylediği bir cümle var ki hem Perihan Altındağ Sözeri'yi doğrulamakta hem de belki de biyografinin özetini teşkil etmektedir: *"Ben şarkı söylemiyorum. Güfteyi anlatıyorum."*

Esasında kendimi çok şanslı hissediyorum. 2001 yılının Aralık ayında Müzeyyen Senar'la çıktığımız yaklaşık 80 yılı aşan bu yolculukta o kadar çok şey öğrendim ki... O harikulade macerayı onunla birlikte yaşadım. Radyonun kuruluşunu ve o zamanki teknolojiyi veya taş plakları, mikrofon denen sihirli aletin ilk kullanılışını başka türlü öğrenmem zordu. Ya bestekârlar! Zannederim Tanrı o dönemde o muhteşem eserleri besteleyen çok değerli bestekârlara, *"Alın size sihirli bir ses, çünkü siz buna layıksınız,"* demiş ve Müzeyyen Senar'ı yaratmış. Dört yıl boyunca bu biyografinin her satırını yazarken büyük keyif aldım. Dünyada kaç şanslı insan var ki, Müzeyyen Senar gibi bir sanatçının biyografisini, üstelik kendisiyle birlikte yazma mutluluğuna erişmiş olsun?

Taş plaklarını ve 1950 yılında Çakır'ın Gazinosu'nda şarkı söylerken çekilmiş görüntü kayıtlarını bana ulaştıran Prof. Dr. Güngör Şatıroğlu'na; özellikle *Kerem ile Aslı* filmiyle ilgili belge ve resimlere ulaşmamı sağlayan Lâle Film'den Necip Sarı'ya; geniş taş plak koleksiyonunu bize açan ve elindeki dergi, kitap ve plaklarını inceleme imkânını sağlayan Dr. Murat Görgülü'ye; Müzeyyen Senar'ın yaşamı ve sanat hayatıyla ilgili bilgileri aktaran Prof. Dr. Alaeddin Yavaşça'ya; Perihan Altındağ Sözeri'ye, Feriha Tunceli'ye, Süheyla Altmışdört'e, Salih Suphi Soner'e, Adnan Şenses'e, Kutlu Payaslı'ya, Müjdat Gezen'e ve (Ateşböceği) Ercan Bostancıoğlu'na; 1980 yılı dörtlü konserle ilgi bilgi ve resimleri ulaştıran Şakir Eroğlu'na; Müzeyyen Senar'la birlikte çalıştığı dönemi en ince detayına kadar anlatan büyük sinema oyuncusu Sezer Sezin'e; oğlu Ergun Senar ve torunu Murat Senar'a; kızı Feraye Işıl'a; elindeki bütün belge ve dergileri bana vererek doğru değerlendirmeler yapmama büyük katkı sağlayan oğlu Ömer ve gelini Ulya Işıl'a; her türlü desteği veren ve elindeki arşivden yararlanmamı ve birçok bilgiye, özellikle şarkı güftelerine sağlıklı bir şekilde ulaşmamı sağlayan Yılmaz Karakoyunlu'ya ve nihayet, günler ve gecelerce bizi dinleyen ve çalışmamızı kolaylaştırmak için her türlü desteği veren sevgili eşim Sevgi Dikici'ye teşekkürlerimi sunarım.

Radi Dikici, Aralık 2004

I. BÖLÜM

1

Müzeyyen

(1918-30)

"Adımı Müzeyyen olarak düzelttim..."

ZİYA BEY

Henüz gençliğinin baharında olan cerrah lakaplı Mehmet, 20. yüzyılın başlarında Bursa'nın Keles ilçesi, Gözegil köyünde yaşıyordu.

Cerrah Mehmet, sahip olduğu Çekirge'deki kıraathanesinde kahvecilik yaparken, aynı zamanda da lakabına da uygun olarak içinde ilaçlar ve aletler bulunan siyah körüklü çantasıyla köy köy dolaşarak diş çeker, sünnet yapar, bitkilerden yaptığı ilaçlarla hastalarını iyileştirmeye çalışırdı.

Bursa Pınarbaşı'nda yaşayan Zehra ise olağanüstü güzel sesiyle Kuran okur, keyifli olduğu zamanlarda gazel atar ve narin parmaklarıyla tef çalardı. Özellikle gazel okuduğu zamanlar etrafındaki herkes susar ve onu dinlerdi. Çevrede bir düğün olduğunda nazlanmaz, içli sesiyle keyifle şarkılar söyler; şarkıların sonuna da bir Bursa türküsü eklerdi.

Bir gün Cerrah Mehmet, sesi de kendi de güzel Zehra'yı Pınarbaşı bayram yerinde görür, çok beğenir ve evine kadar takip eder. Birkaç kere evinin önüne gelip gizlice gözetler ve dışarı çıktığında takip eder. Âşık olmuştur Zehra'ya... Gece geç saatlerde işini bitirip tek başına kalınca, kendisi için hazırladığı meze tabağının ve rakısının

yanında, sigarasını da yaktıktan sonra evlilik hayalleri kurmaya başlar...

Bursa o zamanlar ipekçiliğin merkezidir. Nüfusun çok önemli bir kısmı ipekçilikle geçinmektedir. O sıralar Mehmet Beyden haberleri olmayan Zehra Hanım, ablası Hadiye Hanım'la birlikte Pınarbaşı Aydede semtinde kiraladıkları böceklikte ipekböceği yetiştirirler.

Bunun için, binanın içine önce tahtadan yapılmış, salıncak şeklinde askıları asılır. Askı tahtalarının üzerine kaba kâğıt döşenir ve ipek böceği tohumları bunların üzerine bırakır. Erkek dut ağacının yaprakları da ince ince kıyılıp ipekböceği tohumlarının üzerine konur. Bu yaprakları yiyen böcekler kurt haline gelince, daha önce yaprakları temizlenerek kurutulmuş dalların üzerlerine bırakılır. Yavaş yavaş bu dallara tırmanan kurtçuklar ağızlarından çıkardıkları salyalarla etrafına koza örerler. Daha sonra bu kozalar çuvallara toplanıp kozahanelere satılır. Kalan birkaç daldaki koza ise tohumluk olarak saklanır. Bunlar bir zaman sonra kozalardan kelebek halinde çıkar ve erkek kelebekle dişisi çiftleşir. Bu çiftleşme sonunda dişiler siyah tohumlarını bırakırlar. Bundan sonra da erkek, dişiyi öldürür. Dişi kelebeklerin bıraktıkları bu tohumlar ertesi sene kullanılır.

O yaz sonuna doğru Cerrah Mehmet Bey, hayallerini süsleyen güzel Zehra Hanımı Allahın emri, Peygamberin kavliyle ailesinden istetir. Evlenirler. Yıl 1909'dur.

Evlenirler ama hayatın bütün zorlukları karşılarındadır ve geçim çok zordur. Mehmet Bey bir taraftan kıraathanesini işletirken diğer taraftan hasta olan herkesin imdadına yetişmeye çalışır. Zehra Hanım gündüz böceklik yapar, geceleri kocasının kendisine öğrettiği gibi leblebi ununu bitki özleriyle yoğurup haplar hazırlar.

Evet, geçim çok zordur ama çocuk da evin neşesidir. Çok geçmeden hamile kalan Zehra Hanım, 1910 yılında nur topu gibi bir kız doğurur. İsmet koyarlar adını. Çok güzel bir kız çocuğu olan İsmet, aynı zamanda evin neşe kaynağı olur. Zehra Hanımın ablası ve akrabaları küçük İsmet'i el üstünde tutarlar. Cerrah Mehmet Bey geçim güçlüklerinin ağırlaştığı şartlar yüzünden ne kadar dikkat ederse etsin Zehra Hanım 1914 yılında tekrar hamile kalır. Bir yıl sonra bu sefer bir erkek çocukları olur. Hilmi. Hilmi ince, narin bir çocuktur. Bu sefer bütün ailenin dikkati bu çok zayıf görünen çocuğun üzerinde toplanır.

İsmet 8, Hilmi 4 yaşını doldurmuştur. Ailenin geçim şartları dört nüfusu beslemeye yetmemekteyken bir de imparatorluğun üzerine çöken savaş kâbusu, durumu daha da güçleştirmiştir. Bu arada Zehra Hanımın kız kardeşi Hadiye Hanım İstanbul'a gelin gideli iki yıl olmuş ama çocuk sahibi olamamıştır. Doktorlara göre olması ihtimali de yoktur. Hadiye Hanım ve eşi Ziya (İnan) Bey, Bursa'ya ziyarete geldiklerinde hem İsmet'i ve hem Hilmi'yi büyütmek için kendilerine verilmesini isterler. İçinde bulundukları şartlar Mehmet Beyi ve Zehra Hanımı zorladığı için ister istemez razı olurlar.

Sesinin güzelliği dillere destan olan Zehra Hanım, hâlâ düğün ve mevlitlerde aranan kişidir. Yıllar geçtikçe daha içli ve daha farklı bir renk alan Zehra Hanımın sesi insanları neşelendirmekte veya gözyaşlarına boğmaktadır.

Bu arada kader bu sefer ağını başka türlü örmüş, Zehra Hanım tekrar hamile kalmıştır. Bu sefer ise geleceğin yıldızına hamiledir.

Zehra Hanım karnı burnunda olmasına rağmen böcekliğinde çalışmaya mecburdur. Üstelik ablasının evlenmesiyle iki yıldır tek başına çalışır. Bir gün, Tahtakale'den aldığı yaprakları taşırken yolda sancılanır, böcekliğe gelince yaprakları sırtından atar. Çığlığı basar ama etrafta ne ebe vardır ne de yardım edecek bir kimse.

Bursa'nın Pınarbaşı Köyü'nün böcekliğinde 1918 yılının 16 Temmuz'unda dünyanın en güzel sesli bebeğin ağlaması duyurulur. Müzeyyen dünyaya gelir.

Müzeyyen Senar hakkında çıkan tüm yazılarda doğum tarihi 1919 olarak verilmiştir.

Nitekim "Sahibinin Sesi" plak şirketi tarafından 1935'te yayınlanan "Türkçe Plaklar" adlı o yıl çıkarılan plakları gösteren kitapçığın 21. sayfasında, o yıl çekilmiş bir resminin yanında şunlar yazılıdır:

Bayan Müzeyyen

> Küçük muganniyemiz Bayan Müzeyyen 1919 da Bursa'da doğmuştur. Hilkatin ona bahşettiği müstesna sesini Müzeyyen, varlığındaki büyük kabiliyetle az zamanda dinleyenlerin takdirini kazanacak derecede nefis bir hale getirdi. Bu küçük kızın fevkalâde istidadını gören maruf musikişinas Bay Kemal Niyazi ile Udi Bayan Hayriye onu himayelerine aldılar ve çalıştırmaya başladılar. Derslerine muntazam devam eden Müzeyyen çok za-

man geçmeden billurî ve şakrak sesi ile güzel şarkılar okumaya başladı. Onu radioda da dinliyor, çok güzel okuyor ve çok seviliyordu. Bir gün hocası Bayan Hayriye ile kıymetli bestekâr Bay Artakiyi ziyaret ettiler. Bay Artaki onu dinledi ve çok takdir etti ve derhal birkaç eser meşk etmeye başladı. Bilâhare Hafız Saaddettin ve Mustafa Nâfiz'den epey eser meşk etti, öğrendiği bu eserleri Müzeyyen ilk defa Sahibinin Sesi plaklarına büyük muvaffakiyetle okudu. Küçük varlığının büyük kabiliyet ile sesini sanat aşkına verdiği heyecanla okuduğu şarkıları ruhunda yaşatan bu mini mini sanatkâr, istikbalin bir yıldızı olacaktır, onu daima alkışlayacak ve takdir edeceğiz.

Bu yazının arkasında on yedi adet taş plaklık bir liste vardır. Muhtemelen bu yazı, basılı en eski belgelerden biridir.

O yıllarda annesinin ve babaannesinin Müzeyyen Senar'a anlattıklarına göre, Senar doğduğunda, 1915 yılında doğan ağabeyi Hilmi üç veya dört yaşındadır. Annesi her zaman ona "Seni doğurduğum zaman 24 veya 25 yaşındaydım," dermiş. Doğum günü yaz aylarından birinin ortasıdır. Yine annesinin ifadesiyle, "Yunan gelmeden önceki ilk yaz aylarından birinin ortasıdır." Tahminen haziran veya temmuz ayıdır. Bu ifadelerden yola çıktığımızda Müzeyyen Senar'ın 15 Haziran veya Temmuz 1918 tarihinde doğduğunu kabul etmek doğru gibi görünmekte. Müzeyyen Senar: "— *Ben hiçbir zaman ne yaşımı sakladım ve ne de küçültmeye çalıştım. Babam, Yunan işgali sırasında (9 Temmuz 1920-12 Eylül 1922), özellikle cinsel hastalıklar için ilaç yaptığı öğrenilince, bu hastalığa yakalanan Yunan asker ve subayları tarafından evden alınıp kışlaya götürülürmüş. Benim belleğimde ise bu konuyla ilgili hiçbir anı yok. Babaannem ise birçok kere 'Yunan geldiği zaman sen iki yaşındaydın,' demiştir. Bütün aklımda kalan bunlar.*"

1943 yılında, o yıllarda gerekli olduğu için aldığı bisiklet kullanma ruhsatında da 334 tarihi açıkça görülmektedir. 1966 yılında "zayi" nedeniyle nüfus idaresine başvurduğunda yapılan tarama sonunda doğum tarihinin 16 Temmuz 1334 (1918) olarak teyit edilmiştir. Nitekim nüfus cüzdanını Şubat 2004'te tekrar yenilenmesi sırasında aynı tarih yeni cüzdanda da yer almıştır. Bütün bu bilgiler ışığında bu kitapta da Senar'ın doğum tarihiyle ilgili değerlendirmeler 1918 yılı esas alınarak yapılacaktır.

Annesi, daha sonraları doğumuyla ilgili olayı Müzeyyen Senar'a şöyle anlatır: "Çok korkmuştum. Tecrübesiz değildim ama böceklikte yardıma çağıracağım kimse kalmamıştı. Sesini duyduğum anki mutluluğumu anlatamam. Hemen seni omzumdaki yeldirmeye sarıp eve getirdim." Biraz sonra babaanne de koşar gelir. İki torunu İstanbul'da olduğu için onları pek görememektedir. Yeni yavruyu kucağına alıp "Hikmet'im, Hikmet'im" diye sevmeye başlar.

Doğumun hemen ikinci günü Zehra Hanımın ablası Hadiye Hanım ve eşi Ziya (İnan) Bey Bursa'ya gelirler. Yeni doğan bebeğin nüfus idaresine kaydı görevini Ziya Bey üstlenir. İşlemleri tamamlayıp döndüğünde nüfus cüzdanını Zehra Hanıma uzatır. Ziya Bey *"Bu çocuğa Hikmet ismini yakıştıramadım. Onun için Müzeyyen olarak değiştirdim,"* der. Zehra Hanım bu değişikliğe şaşırır ama bir şey söylemez.

Bu arada Cerrah Mehmet Bey, Çekirge'de Gönlü Ferah Hamamı'nın karşısında yeni bir kıraathane açar. İlaç işine de devam etmektedir. Zehra Hanım böcekliği bırakır ve aile Çekirge'de Narlıbahçe'deki bir eve taşınırlar.

Müzeyyen'in ilk bebeklik döneminde aile yine kıt kanaat geçinmektedir. Diğer iki evlâdının hasretini çeken Zehra Hanım, küçük kızına çok düşkündür. Onu uyuturken, ninni yerine hep şarkı söyler. Müzeyyen üç yaşına geldiğinde artık onu şarkı söylemeden uyutamadığını, üstelik yarım yamalak da olsa Müzeyyen'in de şarkıya eşlik etmeye çalıştığını fark eder. Müzeyyen Senar: "— *Kulağımda hep annemin sesi vardı. Onu taklit ederek şarkı söylemeye başlamıştım. Dört yaşına geldiğimde onun her söylediği şarkıyı ezberlemeye çalışıyordum. Ancak gazel söylediği veya maya ve türkü okuduğu zaman epeyce zorlanırdım. O kadar güzel sesi vardı ki... Galiba ilk hocam da annem olmuştu.*"

Bursa'nın Yunan işgaline uğramasıyla Cerrah Mehmet Beyin ve ailesinin kaderi değişir. Yunan erleri ve subaylarının zührevi hastalıkları için çağrılan Mehmet Beye ödeme altınla yapılır. Birden bol paraya kavuşan Mehmet Beyin, giyimi kuşamı ve de davranışları değişir. Bahaneler uydurarak geceleri eve gelmemeye başlar. Geç geldiğinde ise zil zurna sarhoştur. Ancak düşman Bursa'dan 12 Eylül 1922 tarihinde çekilip gider. Böylece Cerrah Mehmet Bey bol para kazanma imkânını kaybeder.

Aradan bir yıl geçmiştir. Annesi bir gün küçük Müzeyyen'i elinden tutup yapılan şenliklere götürür. Törenlerdeki bu coşkunun nedenini, annesi, "Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyeti kurdu," diye açıklar ama o bundan bir şey anlamaz. Tabii on dört yıl sonra Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda şarkı söyleyeceğini nereden bilecektir küçük Müzeyyen... O gün çok eğlenmiştir ve sevinçle eve dönerler.

Müzeyyen altı yaşındadır. Artık zamanının türkülerinin önemli bir kısmını Allah vergisi yeteneğiyle öğrenmiştir. Annesiyle gittikleri düğünlerde ve aile toplantılarında onun gibi minik bir çocuğun şarkı söylemesi herkesin hoşuna gitmeye başlamıştır.

Anne küçük kızının hayvanlara karşı özel bir sevgisi olduğunu da fark eder. Örneğin Müzeyyen'in kozasından çıkan kelebekleri kovalamasını önce oyun zanneden annesi, daha sonra bunun nedenini öğrenir: Kozasından çıkan dişi kelebeğin bir defa çiftleştikten sonra öldüğünü fark eden Müzeyyen, ölmemeleri için çiftleşmelerini önlemeye çalışmaktadır.

Müzeyyen'in bu hayvan sevgisi, bütün ömrü boyunca devam eder. Özellikle köpeklere olağanüstü bir düşkünlüğü vardır. Bambi ve Pakize adlı köpekleriyle ilgili konuşurken içinin titrediğini hissedersiniz.

Bursa'nın hamamları ve kaplıcaları bugün olduğu gibi o günlerde de çok ünlüdür. Hamama gidilirken evlerde özel hazırlık yapılırdı. Dolmalar, börekler ve tatlılar götürülür ve o gün hamamda tam bir şenlik olurdu. Ancak şenlikte en büyük pay anne Zehra Hanım ve Müzeyyen'e aittir. Zehra Hanımın ve Müzeyyen'in şarkı söyleyeceğini bilen hanımlar o gün hamama doluşurlar. Anne ve kız günün en sevilen şarkılarını, diğer hanımların getirdiği ud, kanun ve tef eşliğinde okurlar ve zaman zaman diğer hanımların katılmasıyla koro oluştururlardı. Altı yaşındaki Müzeyyen şarkı okumaya başlayınca, koro susar garip bir sessizlik olur ve herkes pür dikkat Müzeyyen'i dinlemeye başlardı. Ancak o günlerde, olacak hiçbir şeyin farkında değildir anne ve küçük kızı.

Günler böyle geçip giderken, Müzeyyen'in hayatını bütünüyle değiştirecek bir olay olur. Gittikleri bir düğünde bu sefer anne Zehra Hanım oldukça geri durur, Müzeyyen yine bülbül gibi şakır. İstenen şarkıları hiç nazlanmadan ve sıkılmadan okur, herkesi kendine hayran bırakır. Annesi ise nedenini bilmediği bir huzursuz-

lukla kızına her baktığında nazar değmesin diye dualar okur durur. Bunu, Müzeyyen'i yatırıp uyutana kadar sürdürür. Müzeyyen Senar: *"— İleride anlatacağım gibi başıma gelen bazı inanılmaz garip olaylarda sanki bir önsezi vardır. O gece annem sanki olanları hissetmiş gibiydi. Çok yorgun ama keyifli olmama rağmen başucumdan uzun süre ayrılmadı. Dualar okudu. Hatta bir ara 'Kızım yarın ilk işimiz sana kurşun döktürmek olmalı,' dedi."*

Müzeyyen ertesi sabah uyandığında konuşamıyordur... Anlaşılamaz ve bilinemez bir nedenle Müzeyyen kekeme olmuştur. Kekeliyor, konuşamadıkça ve derdini anlatamadıkça minicik elleriyle bacaklarını dövüyor, gözyaşı döküyordu. Anne Zehra Hanım kızının bu hallerini gördükçe bir başka kahroluyor ve doktorlarla hocalar arasında mekik dokuyordu. Zehra Hanım camilere gidiyor, minarelerde dualar okuyarak ballar çeviriyor ve Müzeyyen'e yediriyordu. Birkaç ay içinde, konu komşunun tavsiyesi üzerine gitmedik yatır ve hoca kalmamıştı. Hatta ağzına çakıl doldurularak konuşması için uğraşılmıştı. Ancak bütün bunlara rağmen kekemeliğe çare bulunamıyordu.

Ancak bir şeyin farkına varırlar: Derdini anlatamıyordur ama şarkı söylerken herhangi bir problemi yoktur. Hatta kekeme olduktan sonra sesi daha çok açılmış ve gürleşmiştir. Bu, Müzeyyen için bir mucizedir. Müzeyyen Senar: *"— Müthiş üzüntülüydüm. Konuşamamak beni kahrediyordu. Daha önce beraber oyun oynadığımız arkadaşlarımın arkamdan alaylı taklitlerini, duyunca eve koşup ağlıyordum. Ancak, bugün düşündüğümde, sanki Tanrı bana başka bir şey vermek için kekeme olmamı istemişti. Çünkü konuşamayınca şarkı söylemeye mecbur kalıyordum. Yeni bir usul geliştirmiştim. Artık anlatmak istediklerimi şarkı söyleyerek ifade etmeye başlamıştım. Yani sürekli şarkı söyleyen bir insan haline gelmiştim. Bu herhalde sesimin volümüne ve kalitesine olumlu etki yapmış olmalıdır. Çünkü bazı heceleri çıkarmak için gırtlaktan farklı sesler çıkarmak durumunda kalıyordum. İşe iyi tarafından bakmak gerekirse, kekeme olmasaydım, belki bugünkü Müzeyyen Senar olamazdım."*

Bazen kötü şeyler kaçınılmaz şekilde birbiri üzerine gelir. O yıllar elektrik olmadığı için aydınlatma idare lambası denen gaz lambalarıyla yapılıyordu. Bir akşam konu komşu başta Reşide (Bayar)

Hanım olmak üzere Zehra Hanıma ziyarete gelmişlerdir. Bir ara Müzeyyen eline idare lambasını alır tuvalete gider. İdare lambasını önüne koyup ihtiyacını giderirken, beline kadar uzun ve gür saçları birden lambanın aleviyle tutuşur. İçerden gürültüleri duyan annesi, yerinden fırlayıp gidince kızının saçlarının tutuşmuş olduğunu görür. Müzeyyen tam kendisini kaybetmek üzeredir ki, anne atılır ve kucaklayıp elbisesinin eteğini başına sararak önce ateşi söndürür. O sırada birisi koşar ve en yakın bakkalı evinden kaldırıp o zamana göre çare olarak bilinen bir tas tahini kapar gelir ve bunu acılar içinde kıvranan Müzeyyen'in başından aşağı dökerler.

Annenin yanıklar için bildiği bir başka yöntem daha vardır. Üç-dört yumurta sarısını tereyağda yanana kadar pişirir ve bu karışımı bir tavuk tüyüyle kızının yanık alnına ve başına sürer ve temiz bir patiskadan hazırladığı sargılarla sarar. Tedavi işe yarar. Saatler geçtikçe Müzeyyen'in ıstırabı azalır ve sabaha karşı gözlerini kapatarak uykuya dalar. Müzeyyen Senar: "— *Annem tümüyle perişan olmuştu. Bu konularda oldukça bilgili olan babamın daha sonraları yaralarımın geçmesi için krem hazırladığını hatırlıyorum. Sargıları çıkarmak istediklerinde her seferinde kıyameti koparıyordum. Çünkü başımdaki derilerin bir kısmı bu sargılara yapışmış oluyordu. Buna çareyi de yine annem buldu. Sokağın başındaki evde oturan komşumuz Celal (Bayar) Amca ve Reşide Teyzenin evinde, bütün varlıklı ailelerde olduğu gibi, hamam vardı. Annemin daha sonra anlattığına göre, yanma olayına da şahit olan Reşide Teyze ilk günden itibaren benimle ilgilenmeye başlamış. Başımdaki bone çıkarılacağı ve ilaçların yenileneceği günlerde Reşide Teyze beni evindeki hamamın havuzuna sokuyordu. Sargılar bu surette yumuşuyor ve pansumanım da hemen orada yapılıyordu. Ancak bir gün Reşide Teyze sargıyı çıkarmak için birazcık acele edince, canım o kadar yanmıştı ki Reşide Teyzenin üzerinde bulunan baklava desenli yün hırkasını paramparça etmiştim. Çok sonraki yıllarda Reşide Hanım Cumhurbaşkanı eşi iken ben sefire olarak ona gittiğimde, bana, 'Merasimi filan boşver, gel şöyle yanıma otur, unutma bana bir hırka borçlusun,' diye takılmıştı.*"

Müzeyyen Senar, bütün ömrü boyunca bu yaşadıklarını hiç unutamaz. Özellikle sonraki beş yıl yatağından sık sık terler içinde "Yanıyorum," diye fırlar. Annesi, kızı yatağında dönse bile hemen uyanır onu kucağına alarak yatıştırırdı. Müzeyyen Senar: "— *Zaman geçtikçe kâbuslar azalmaya başlamıştı. Ancak ilk çocuğu-*

mu doğurduktan sonra tekrar sıklaştı. Bu sefer oğlumun başını yanarken görüyor ve fırlıyordum. Hatta ilk eşim Âli Senar çok kere buna bir mana veremiyordu. Ona durumu anlattım ve hâlâ alnımda taşıdığım yanık izini gösterdim. Bu sefer terler içinde yataktan fırladığımda o beni teskin ediyordu. Bugün bile bir şeyden korktuğumda gayri ihtiyari elimi alnımdaki yanık izine götürürüm."

Zaman, her zamanki gibi çoğu acıları ve yaraları kapatır. Müzeyyen'in de yaraları kabuk bağlar, sonra yavaş yavaş yeni deri oluşur. Korkulan şey başa gelmez, belki bir mucize olur ve tekrar saçları uzamaya başlar.

Okul zamanı gelmiştir. Bursa'daki Tophane İlkokulu'na kaydı yaptırılır. Ama en önemli problemin çözümüne hâlâ çare yoktur. Müzeyyen'in dili çözülmemiştir, hâlâ konuşmakta güçlük çeker. Bazı kelimeleri güçlükle ifade etse bile, meramını anlatması ve sorulan sorulara cevap vermesi zor olur. Okul arkadaşları, mahalle arkadaşlarından daha vefalıdır. Ona yardımcı olmaya çalışırlar. Bütün oyunlarına özellikle onu katarlar. Müzeyyen şarkı söylemeye başladığında da hepsi etrafına toplanır, keyifle onu dinlerler. Müzeyyen Senar: "— *Arkadaşlarımın arasında bize pek katılmayan ve genellikle uzakta duran ufak tefek, sarışın bir kız vardı. Bir gün yine arkadaşlarımla şarkı söylemiş, gülmüş eğlenmiş, okuldan çıkıyordum ki, birisi kolumu çekti, 'Müzeyyen,' dedi, 'bana şarkı söylemesini öğretir misin?' Ben, nasıl yapacağımı bilmemekle beraber, başımı sallayarak 'Peki,' dedim. Ancak bildiğim ve annemden, öğrendiğim tek metot o söylerken tekrar etme şekli idi. Bin bir güçlükle ona bunu anlattım. Ertesi gün okulun avlusunun bir köşesine çekildik. Ben şarkıdan bir mısra söylüyorum, o tekrar ediyordu. Ancak, sesinin volümü öyle yüksekti ki bir türlü istenen nağmeleri çıkaramıyordu. Baktım olmuyor, onu alıp anneme götürdüm. Annem ona sesi yatkın olduğu için sadece türkü öğretti. Ancak, sonraki yıllarda birbirimiz kaybettik. 1948 yılı idi. Turnemizin son duraklarından biri Eskişehir'di. O gece sahnede muhtemelen iki saat şarkı söylemiştim. Seyirci dağıldıktan sonra Porsuk Oteli'ne gitmek için kapıya vardığımda karanlık arasından bir hanım çıkarak bana doğru gelip 'Müzeyyen,' diye seslendi. Tanımadım. Çünkü karşımda boylu poslu, bayağı alımlı ve şık giyimli bir hanım vardı. 'Ben Cemile,' dedi. 'Kusura bakmayın tanıyamadım,' dedim. O zaman*

gülerek, annemden öğrendiği 'A fadimem hadi senle kaçalım' *türküsünü söylemeye başlayınca hemen ona sarıldım. Beraber otele gittik. Geçmiş günleri andık. Evlenmişti. İki çocuğu vardı. 'Biliyor musun Müzeyyen,' dedi, 'konserdeydim ve sana imrendim. Sahne beni büyülüyor. Yalnız kaldığımda evde çın çın ötüyor, türküler söylüyorum. Ama yapabileceğim bir şey yok. Hem kocam ve hem de ailesi türkü söylemeyi çok ayıplıyorlar.' Çünkü eşi Eskişehir'in tanınmış ve varlıklı ailelerindendi. Zaman zaman düşünmüşümdür. Kimbilir nice Cemileler sahne ateşiyle yanıp tutuşmuşlardır. Ama ben çok şanslıydım."*

Müzeyyen okulda daha hoşgörüyle bakılan bir öğrencidir. Öğretmeni olan hanım ona çok düşkündür. Bir gün eve kadar gelir ve annesinden izin isteyerek ona, Hacı Arif Beyin kürdilihicazkâr *"Niçin terkeyleyip gittin a zalim"* şarkısını öğretir. Müzeyyen Senar, sonraları hocasının aşk acısı çektiğini tahmin eder. Okumayı yazmayı okulun ikinci sınıfında söker. Üçüncü sınıfa başladıktan kısa bir süre sonra Latin harfleri kabul edilir. Okuldaki hocaları, Latin Alfabesiyle okuma yazma kurslarına gider, dönüşlerinde öğrencilerine Latin Alfabesiyle okuma yazmayı öğretmeye başlarlar. Müzeyyen çok sevinçlidir. Çünkü yeni harfler ona, zorlukla söktüğü eski Türkçe harflerden kolay gelmiştir. Hevesle kendini yeni yazıyı öğrenmeye verir. Artık yavaş yavaş kekeleyerek de olsa konuşmaya başlamıştır. Bazen söylemek istediğini tek kelimeyle de olsa anlatmaya çalışır. Müzeyyen Senar: "— *Yavaş yavaş kelimeleri söylemeye başlamıştım. Etrafımdaki herkes benim kekeleyerek konuşmamdan ve hatta çıkardığım bazı seslerden ne demek istediğimi anlamaya başlamışlardı. Yine her zamanki gibi, annem başyardımcımdı."*

Yıl 1929'dur. Müzeyyen 11 yaşında, bazı şeylerin farkında bir kızdır artık. Kara bulutlar ailenin başı üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Ailenin geçim problemi tekrar ortaya çıkar. Geçen altı yıl içinde Cerrah Mehmet Bey elinde ve avucunda ne varsa tamamını hovardalıkta harcamıştır. Çoğu geceleri dışarda geçirir, eve gelmez. Zehra Hanım ise bu durumdan oldukça rahatsızdır. Bir gün kızıyla birlikte yatıya bir akrabasına gitmek üzere evden ayrılır. Akrabasının eşi hastalandığı için aynı akşam dönmek zorunda kalırlar ve eve geldiklerinde Zehra Hanım kocasını yatakta bir

başka kadınla bulur. Kıyametler kopar. Sonunda Mehmet Bey, yemin billah edince, evlâtlarını babasız bırakmak istemeyen Zehra Hanım kocasını affeder. Ancak bu uzun sürmez. Aradan daha bir ay bile geçmemiştir ama, Mehmet Bey yine başka kadınların koynundadır.

Durum artık Zehra Hanımın dayanamayacağı boyutlara varınca, bir gün çantasına birkaç eşyasını koyar, Müzeyyen'i de geride bırakarak İstanbul'a, kız kardeşi Hadiye Hanımın yanına kaçar. Müzeyyen Senar: "— *Akşam okuldan eve döndüğümde bir gariplik hissettim. Her gün beni kapıda karşılayan annem evde yoktu. Babam içerde bir aşağı bir yukarı gidip geliyor ve bazen küfürlerle karışık bir şeyler söyleyerek anneme lanetler yağdırıyordu. Beni görünce, 'Asla seni annen olacak o kadına vermeyeceğim,' diye bağırdı. Çok korkmuştum. Bir hafta sonra eşyalarımızı topladık, Çekirge'de Gürcübayırı'nda yaşayan babaannemin evine taşındık. Hem annemden, hem de okulumdan ayrı düşmüştüm.*"

Orada kadınlar, kızlar tütün dizmeye giderlerdi. O da diğer işçi kızlar gibi babannesiyle birlikte günlüğü bir kuruşa tütün dizmeye gider, çok da eğlenir. Tütün dizmeye oturduklarında hemen şarkı söylemeye başlar. Diğerleri de ona katılır. Ancak babaannesi geldiği zaman şarkı ve şamata biter ve ciddi ciddi çalışırlar. Aksi halde babaanne iş aksıyor diye herkesi azarlar. Tütün dizerken onun dışında herkes beyaz gömlek giyer. Babaanne o küçük olduğu için buna pek önem vermez. O ise diğerlerine imrenir. Bir gün babaanne evde yoktur. Onun sandığını açtığında birkaç metre beyaz patiska bulunca sevinçten çıldırır. Hemen eline iğne iplik ve makas alır. Kendine göre kesip biçer ve diker. En sonunda üsten bir delik açarak başından geçirir. Beyaz gömleği tamamdır. Keyifle tekrar tütün dizmeye gider. Biraz sonra babaanne gelince kıyamet kopar. Çünkü bilmeden onun kefen bezini alıp kullanmıştır.

Annenin yokluğu özellikle o yaşta bir çocuk için dayanılmazdır. Akşam yatağına yattığında saatlerce annesini düşünerek hıçkırıklara boğulur. Ağlamaları bir tek şeyle sona erer; şarkı söyler, sanki annesi söylüyormuş gibi düşünerek... Müzeyyen Senar: "— *Annemden ayrı kaldığım günlerde kendimi avutmak için geliştirdiğim bu metot ömrüm boyunca devam etti. Ne zaman üzülsem, hüzünlensem hemen şarkı söylemeye başlıyorum. Bugün bile...*"

Onu teselli eden bir diğer husus ise, oturdukları dağ eteğinin altında, herkesin "Hanımefendinin Konağı" olarak adlandırdığı ve sahibinin Şair Faik Ali Ozansoy'un annesinin olduğu konağın bahçesinden gelen müzik sesleridir. Türk musikisine özellikle düşkün olan "Hanımefendi" yaz akşamlarında zamanın en meşhur saz üstatlarını ve hanendelerini bahçeye toplar. Fasıl ve hanendelerin söylediği şarkılar en az iki saat sürer. Müzeyyen Senar: "— *Akşam musiki başlayınca evden usulca çıkar, evin biraz ilerisindeki çayır üzerine uzanır ve ilerideki çeşme tarafından gelen şarkıları nefessiz dinlerdim. Hanımefendi, zannederim ki en çok hüzzam makamını seviyordu. Ben de bilmeden o makama âşık olmuştum. Fasıl başlayınca ben de onlarla birlikte söylüyor, daha sonra da orada söylenen her şarkıyı tekrarlıyor ve öğreniyordum. Kanuni Artaki Candan'ın bu şarkısını muhtemelen o zamanlar öğrenmiş olmalıyım:*

Son hatıra aşkımda kalan bir sarı saçtı
Kalbimde o eller ne derin yaralar açtı
Öksüz bırakıp gönlümü yad ellere kaçtı
Kalbim o eller ne derin yaralar açtı

"Aradan yıllar geçmişti. Bir gün Udi Hayriye Hanımlarda çalışırken Artaki Bey geldi. Bu şarkıyı okuduğumda şaşkınlığını gizleyemedi. O zamanlarda öğrendiğim şarkıları yazdığım bir defterim vardı. Yanlarına makamlarını da yazmışım. O tarihte makam bilmem mümkün değildi. Daha sonraları kaydetmiş olmalıyım. Çünkü üzerine 'Hüzzam ve Hanımefendinin Konağı' diye not koymuşum. Şevki Beyin 'Küşade taliim'; *Selahattin Pınar'ın* 'Seviyordum onu ruhumda kanarken yaralar' *(o yılın bestesi); ve daha birçoğu..."*

Yıl 1930'dur. On iki yaşındaki Müzeyyen için anne hasreti artık dayanılmaz boyutlara varmıştır. Müzeyyen bundan sonraki yaşamını tümüyle değiştirecek bir karara varır. Bu, hayatının dönüm noktasıdır. Müzeyyen Senar: "— *Buna cesaret edemeseydim, herhalde ben de arkadaşım Cemile gibi hiçbir zaman keşfedilmeyen ve kaybolmuş bir yetenek olarak kalacaktım."*

Bir gece baba eve zurna gibi sarhoş gelir ve sızar. Müzeyyen babasının yeleğinden usulca iki lira alır, cebine koyar ve sabah gün ışırken hazırladığı küçük çantası elinde yola çıkar. İstikamet İstanbul'dur.

Daha önce birkaç kez annesiyle birlikte İstanbul'a teyzesine gitmiştir ama o zamanlar çok küçük olduğu için aklında tek kalan isim Üsküdar'dır. Issız Bursa sokaklarını hızla aşar ve kendisini Ulu Cami'nin önündeki otobüs yazıhanesinde bulur. Parasını verir ve biletini alır. Otobüs İstanbul'a doğru hareket ettiğinde koşarak gelen babasını görür. Ancak geç kalmıştır. Bütün gün boyunca sürer yolculuğu. Korkmasına rağmen yolun yarısında uyuyuverir. Birisi onu dürter ve İstanbul'a geldiklerini söyler.

Sirkeci'dedir. Sultanahmet'e doğru yürümeye başlar. O hep İstanbul'u Bursa gibi küçük bir şehir olarak düşünmüştür. Başlar ailesini aramaya. Mutlaka bir tanıdık çıkacak diye düşünür. O sırada yaşlı bir hanım yaklaşır ve "Kızım sen buralarda ne arıyorsun? Annen, baban nerede?" diye sorar. Müzeyyen kekeleyeceğinden korktuğu için bir türlü cevap veremez. Kadın elinden tutar ve çok yakınlardaki evine götürür. Akşam yemeğini yedirir. Müzeyyen bir kâğıda Üsküdar'daki annesinin, teyzesinin, eniştesinin ve kardeşlerinin ismini yazar. Ertesi sabah kahvaltıdan sonra birlikte Üsküdar'a geçerler ve büyük şans eseri o sırada iskelede olan ablası İsmet'in görümcesi ve adaşı İsmet Hanımla karşılaşırlar. Müzeyyen, çığlık çığlığa İsmet Hanıma koşar, boynuna sarılır. Müzeyyen'e belki hayatının en büyük iyiliğini yapan hanımefendi durumu anlatarak, onu İsmet Hanıma teslim eder. İsmet Hanım onu alır ve doğru eve giderler. Müzeyyen Senar: "— *Bu olay daima hafızamda canlı olarak kalmıştır. Ancak, bugün bile hayıflandığım bir nokta vardır ki; elimden tutan ve ne olursa olsun benim için saatlerce çırpınan bu hanımefendi, bana ismini söylemediği gibi, İstanbul'da çok tanınmış bir sanatçı olduktan sonra bile gelip beni aramadı. Sonraki yıllarda, acaba dinleyiciler arasında var mıdır diye çok kere bakmışımdır. Ama bir daha karşılaşmamız asla mümkün olmadı. Keşke karşılaşabilseydik ve keşke ona teşekkür edebilme fırsatı bulabilseydim.*"

Karlıkbayır'da Camlı Köşk'ün yanındaki ahşap bir evin kapısına varırlar. Kapıyı çaldıklarında içeriden birisi, "Kim o?" diye seslenince İsmet Hanım, "Açın, açın, bakın size kimi getirdim!" diye cevap verir. İçerden kapıya doğru yaklaşan ayak sesleri gelir ve kapı açıldığında Müzeyyen üst kattan annesinin sesini duyar: "Yoksa Müzeyyen'im mi geldi!?..." Merdivenleri bir solukta aşan Müzeyyen kendisini annesinin kollarına atar. Kapıyı açan teyzesi orada dona-

kalır. Annesinden iki yıldır, ablası İsmet ve ağabeyi Hilmi'den uzun yıllar ayrı kalan Müzeyyen ağlayarak ve hiç kekelemeden, *"Beni babama göndermeyin!"* der.

Müzeyyen çok mutludur. Okul zamanı gelince onu aynı muhitte 19. Mekteb-i Fakir'e yazdırırlar. Kekemeliği devam etmektedir. Yazmada değil ama okuma sırasında müthiş zorlanmaktadır. Ancak kısa bir süre sonra hocaları onu keşfederler. Bir gün teneffüste Müzeyyen, arkadaşlarına, o sırada yeni öğrendiği Lavtacı Hristo Efendinin (Lavtacı Hristaki Kiryasiz) kürdilihicazkâr şarkısı *"Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim"*i söylemektedir. Oradan geçen okul müdürü, kekeme olarak bildiği bu öğrencinin hiç takılmadan şarkı söylediğini görür ve sonuna kadar kendisini göstermeden dinler. Bir sonraki teneffüste Müzeyyen'e, müdür beyin kendisini görmek istediği haberini verirler. Müzeyyen Senar: "— *Kekemeliğim yüzünden pek başarılı bir talebe sayılmazdım. Herhalde beni okuldan kovacaklar diye düşündüm ve titreyerek müdürün yanına gittim. Müdürün yanında müzik hocamız Kemal Bey vardı. Ben girince müdür, 'İşte bu çocuk,' dedi. Müzik hocam, müdürün beni dinlediğini ve beğendiğini anlattıktan sonra, hazırlıklarına başladığı müsamerede şarkı söylemek isteyip istemediğimi sordu. Başımı sallayarak 'Evet,' dedim. Hocam bana* 'Çoban kızı' *isimli okul şarkısını öğretti. Annem, o gün için bana krepon kâğıtlarla süslü fırfırlı bir elbise hazırlattı... Ve beklenen gün geldi. Çeşitli gösterilerden sonra sıra bana gelince, kalbim küt küt atarak büyük bir heyecanla sahneye yürüdüm."*

O gün müsamerede annesinden başka, ablası, teyzesi, enişte-si Ziya Bey ve davet ettiği bir arkadaşı da vardır. Ziya Beyin arkadaşı, "Bu çocukta Allah vergisi bir ses var, ancak çok iyi bir eğitimden geçmesi lazım. Bu konuda en iyisi İmrahor'daki Anadolu (Üsküdar) Musiki Cemiyeti'dir. Oraya kaydettirin," der.

2

Üsküdar Musiki Cemiyeti

(1931-32)

"Âşıkından sen nasıl bıktın neden ettin telaş
Sızlıyor kalbim gözümden dinmiyor bir lâhza yaş"

NASİBİN MEHMET YÜRÜ

Yaz gelmiş, okul tatil olmuştur. Zehra Hanım biraz sıkıntılıdır. Çünkü kendisini kızı ile birlikte kardeşinin yanında sığıntı gibi hissetmektedir. Bir süre önce evlenen kızının ve oğlunun zaman zaman yaptıkları destek onları geçindirecek gibi değildir. Müzeyyen için ise bu tatil ayları keyifli geçmektedir. Sık sık onlarda ya da komşu hanımlarda yapılan toplantılarda udunu kapan gelir, Zehra Hanım ve daha çok Müzeyyen şarkı söyler, bazen de koro şeklinde musiki icra edilir. Okul arkadaşları da Müzeyyen'i hafta sonlarında sık sık evlerine davet ederler.

Okul arkadaşlarından Fatma ve annesi, Müzeyyen ve annesinin iyi arkadaşıdırlar. Bir gün, her iki aile birlikte Çamlıca Tepesi'ndeki bir konağa misafirliğe giderler. Müzeyyen Senar: "— *O güne kadar böyle güzel bir şey görmemiştim. Evin dış cephesi ahşap işçiliğinin bir şaheseriydi. Çatı süslemeleri, balkon ve etrafındaki ahşap işlemeler, pencere kenarlarındaki oymalar ve nihayet pancurlarıyla birlikte inanılmaz bir güzellik yaratılmıştı. Çok büyük olan bahçe ise çiçekleriyle sanki bir ressamın tablosuydu. Konağın içi ise başka bir âlemi yansıtıyordu. İlk girişteki sessizlik çok dikkat çekiciydi. Herkes sanki gürültü*

yapmamaya özel bir dikkat sarf ediyordu. Her iki taraftan yukarı çıkan merdivenler beni çok şaşırtmıştı. Yukarı çıktık. Büyükçe bir odaya girdik. Etrafta ince işlemeli örtülerle kaplı sedirler ve ayrıca bir köşede büyücek bir ocak vardı. Bu oda, evin sessizliğinin tam tersi, aşağı yukarı hep bir ağızdan konuşan hanımların şen şakrak kahkahalarıyla çınlıyordu. Akşam yemek yendikten sonra ben çoktan sedire uzanmış ve uykuya dalmıştım. Annem beni dürttü. 'Kalk kızım,' dedi 'Fatma ile senin için bahtım-talihim çağıracağız.' Gün yeni ışıyordu. Çok meraklanmıştım. Önce bütün hanımlar büyük ocağın etrafına toplandılar. Hep bir ağızdan yüksek sesle dualar okumaya başladılar. Duasını bitiren her hanım, 'Fatma'nın bahtı-talihi ortaya çık,' diye bağırıyordu. Sonra hep beraber balkona çıkıp dinliyorlardı. Uzaktan atların nal sesleri ve kişnemeleri duyuldu. Hanımlar bilgiç bilgiç başlarını salladılar. Sıra bana gelmişti. Dualarla aynı işlem tekrar edildi. Herkes balkona fırladı, bu sefer saz sesleri duyulmaya başladı. Herkesin şaşkın şaşkın birbirinin yüzüne baktığını hatırlıyorum. Yıllar sonra Fatma'nın bir süvari subayıyla evlendiğini duyunca çok şaşırmış ve o günü hatırlamıştım. Çok kere insanlar geçmişlerindeki bazı olayları ve hatta kullandıkları bazı cümleleri bile net olarak hatırlar. Zaman zaman düşündüğüm ve unutmadığım bu olay, acaba beyinlerimizin bir oyunu muydu, bilemiyorum."

Müzeyyen, komşularından iki genç kızla kaynaşır. Bunlar Leman (Behiye Aksoy'un ablası) ve Feriha'dır (Özcan Tekgül'ün annesi).

Zamanın Üsküdar'ı ise, özellikle Türk musikisi açısından farklı bir konumdaydı. Dönemin en ünlü bestekârları, saz üstatları ve hocaları Üsküdar'da oturuyorlardı. Türk musikisi eğitimi veren Üsküdar Musiki Cemiyeti ise bir abidedir. 1931 yılı geldiğinde Müzeyyen'in bu Cemiyete kaydı yapılır.

Ata Bey tarafından 1918 yılında Darülfeyz-i Musiki Cemiyeti adıyla kurulan Cemiyet, Ali Rıfat Çağatay, Kemani Ziya Erdoğdu Bey, Neyzen Celal (İyison) ve Burhanettin (Ökte) beyler, Udi Hayrettin Bey, Klarnet İbrahim Bey, Tanburi Fuad ve Neş'et beyler, Udi Sami Bey ve Hanende Ethem ve Rüştü beyler gibi tanınmış müzisyenleri de bünyesinde barındırıyordu. Hatta ünlü ressam Üsküdarlı Cevat da Cemiyet'in üyelerinden biriydi. Cumhuriyet'ten sonra Üsküdar Musiki Cemiyeti adını alan Cemiyete Necati Tokyay, Emin Ongan, Udi Edhem Cöner, Zühtü Bardakoğlu, Kemal Ayzin, Kanuni Sıtkı

Sazbilen gibi sanatçılar da katılırlar. Müzeyyen Senar: "— *Beni ilk götürdükleri gün içerden musiki sesleri geliyordu. Bir koro Tatyos Efendinin (Kemani ve Kanuni Tateos Enkserciyan) hicazkâr eseri olan* 'Mani oluyor hâlimi takrire hicâbım'*ı icra ediyordu. Sonraları, çok saygı duyduğum dostluklarını paylaştığım Emin Ongan ve Necati Tokyay gibi büyük hocaları ilk orada tanıdım. Her ikisi de zarafetleri ve beyefendilikleriyle çok dikkat çekici idiler. Henüz nota, usul ve makam bilmiyordum. Necati Tokyay beni dinlemek istedi. 'Bana ne okuyacaksın kızım?' diye sordu. Ben de herhalde sazın nağmelerinden etkilenmiş olmalıyım ki, daha önce ezberlediğim Şevki Beyin hicazkâr şarkısı olan* 'Gönlümü dûçâr eden bu hâle hep/Kâre gözlüm, kâre bahtımdır sebeb' *deyince, o sırada önündeki kâğıtları inceleyen Necati Bey hayretle yüzüme baktı. Ben önce hata yaptığımı zannettim. Ama kendisi saza işaret etti. Onlar çalmaya başlayınca ben şarkıya girdim. Bittiğinde Necati Bey 'Allah, Allah böylesini de hiç duymamıştım,' dedi. Hemen ertesi gün koro içinde yer almıştım. Zaman içinde usul ve nota öğrenmeye, makamların özelliklerini kavramaya başlamıştım. Hicazkâr makamı özellikle favorim olmuştu. Çünkü, hocalarım bana bu makamda öğrettikleri eserlerden, Zekai Dede'nin (Eyyübi Hoca Hafız Mehmed Zekai) ağır semaisi:*

Gülşende hezâr, nağme-i demsâz ile mahzûz[1]
Mutrib, tarab-ı sâz-ı hoş âğâz ile mahzûz
Bi-hûde komaz kimseyi tesliyyet-i hâtır
Muhtâc-ı kerem, va'de-i incâz ile mahzûz

"*Tahir Efendinin* 'Gönlümü bir tıfl-ı dil-baz, eyledi kendine hemrâz'; *Neyzen Rıza Beyin* 'Bahtım o kadar kara ki târife mahal yok'; *Nikogos Ağanın (Nikogos Melkonyan)* 'Bana hem-dem eyleyen ey gam seni'; *Çorlulu'nun* 'Aldı beni aldı beni' *ve Lem'i Atlı'nın* 'Son aşkımı canlandıran en tatlı emelsin' *o günlerden kalmadır.*

"*Necati Tokyay aynı zamanda Üsküdar'da komşumuz idi. Zaman zaman beni evine çağırıyor ve bazı şarkıları bana özel olarak öğretiyordu. Bunlardan biri Nasibin Mehmet Yürü'nün uşşak şarkısıdır. Kendisi, 'Kızım bu şarkı Mehmet Bey tarafından bu yıl bestelenmiştir. Notaları bana yeni geldi. Üzerinde çalışalım. Senden dinlemek istiyorum,' dedi.*

Dipnotu verilen şarkıların bugünkü dilde açıklamaları 365-67 sayfalardadır.

Âşıkından sen nasıl bıktın neden ettin telâş
Sızlıyor kalbim gözümden dinmiyor bir lâhza yaş
Durmuyor hiç ızdırabım bağrıma bassam da taş
Sızlıyor kalbim gözümden dinmiyor bir lâhza yaş

"Cemiyet'teki çalışmalar sırasında her iki hoca yeni öğrendiğimiz eserleri korodan ayrı olarak benim icra etmemi de istemeye başladılar. Örneğin; yukarıda zikrettiğim Zekai Dede'nin ağır semaisini bana iki gün arayla birer defa okuttular. İtiraf edeyim ki, ben daha çok, örneğin; Lavtacı Ovrik'in (Ovrik Kazasyan) hicazkâr şarkısı olan 'Mestim bu gece sen de bana mest olarak gel', *söylemeyi tercih ediyordum. Altı ay süreyle çok disiplinli bir şekilde Üsküdar Musiki Cemiyeti'ndeki çalışmalara devam ettim. Bir gün Emin Ongan Bey seni istiyor dediler. Necati Tokyay ile bir arada idiler. Emin Bey, 'Müzeyyen kızım, bizce buradaki eğitimini tamamladın. Bunun üzerine biz gittik, görüştük ve seni Şark Musiki Cemiyeti'ne yazdırdık. Bundan böyle oraya gideceksin,' dediler. Hocalarımıza karşı çıkmak haddimize mi düşmüş? Elbette gidecektim."*

1908 yılında Ali Rıfat Çağatay, Levon Hanciyan ve Ziya Bey tarafından kurulan Şark Musiki Cemiyeti, Kadıköy'deki Hâle Sineması'nın üzerinde faaliyet göstermektedir. Esas yöneticileri Mesut Cemil ve Münir Nurettin Selçuk beylerdir. Zamanın en ünlü sanatçıları orada çalıp söylemektedir. Tanbur / kemençe Fahire Fersan Hanım, sîne keman Nuri Bey, ud Nevres (Orhon) Bey, kanun Vecihe (Daryal) Hanım, keman Nubar Bey, (Tekyay-Çömlekçiyan), ud Hayriye (Örs) Hanım, kemençe Kemal Niyazi (Seyhun) Bey, klarnet Şeref, keman Yorgo (Bacanos), kemençe Aleko (Bacanos) ve keman Sadi (Işılay) Beyler ve daha birçok ünlü sanatçı. Müzeyyen Senar: *"— İlk gittiğim gün, tabii ki artık epeyce eğitimliydim. Çok şeyler öğrenmiştim, repertuarım da oldukça genişlemişti. Başlangıçta nota okumayı çok iyi öğrenmem konusunda fikir birliğine varan hocalar, o zamanlar bana bir hayli sıkıcı gelse de, günlerce bunun üzerinde durdular. Daha sonra usul dersleri verdiler ve makamların özelliklerini tekrarlattılar. Özellikle bana hocalık yapan Hayriye Örs Hanım ve Kemal Niyazi Beyin yetişmemde çok büyük emekleri geçti. O sırada sanki fışkırıyormuş gibi ortaya çıkan yeni eserleri tek tek geçiyorduk. Aradan bir yıl geçmişti ki, bir gün Hayriye Hanım ve Kemal Niyazi Bey, artık Cemiyet'e gelmeme gerek olmadığını, eğitimime Kadıköy Altıyol'daki Hayriye Hanımın evin-*

de devam edeceğimi söylediler. Ben de annemle gidip gelmeye başladım. Hiç unutmam aradan birkaç hafta geçtikten sonra Hayriye Hanım beni özellikle Lem'i Atlı'nın eserlerine çalıştırdı. Ertesi hafta gittiğimizde, ismini hep duyduğum ve eserlerini meşkettiğim bu büyük usta o gün orada idi. Hayriye Hanım 'Lem'i Bey senden bir şarkısını okumanı istiyor,' dedi. Kemal Niyazi Bey muhayyer makamına giriş taksimini bitirince ben, Lem'i Atlı'nın aynı makamda bir şarkısını okudum:

Gezdim yürüdüm dün gece hicrânımı yendim
Ta fecre kadar balkonun altındaki bendim
Bir gün yaşamam ben seni görmezsem efendim
Ta fecre kadar balkonun altındaki bendim

"Beğenmişti. Şarkıyı bitirince mutluluğunu hissetmemek mümkün değildi. Daha sonraki günlerde Mustafa Nâfiz (Irmak) Bey, Osman Nihat (Akın), Selahattin (Pınar) Bey ve Yesari Asım (Arsoy) Bey gibi bestekârlarla tek tek tanışma şansına sahip oldum. Bu bestekârlar, özellikle o yıllarda en verimli çağlarında idiler. Her gittiğimde yeni bir eser geçiyorduk. Bu ünlü bestekârlar eski ve yeni eserlerini mutlaka benimle geçmek ve benden dinlemek istiyorlardı. Bir gün Hayriye Hanım bana, 'Bugün Mustafa Nâfiz Bey gelecek. Kendisi yaptığı ilk besteyi bize göstermek istiyor. Bu eseri seninle geçeriz,' dedi. Genç bir adam olan Mustafa Nâfiz'in heyecanlı olduğu seziliyordu. Özellikle Kemal Niyazi Beyin söyleyecekleri onun için çok önemli idi. Güftesi de kendine ait olan suzinak makamındaki bu eseri Kemal Niyazi Bey çok beğendi.

Sensiz bu sabah bir acı rüyayla uyandım
Duydum bütün âlâmımı hicrânıma yandım
Kalbimden akan yaşların ezvâkına kandım
Duydum bütün âlâmımı hicrânıma yandım

"Üzerinde o gün bestekâr ve hocalarımla çalıştık. Kemal Niyazi Bey ve Hayriye Hanımın sazları refakatinde şarkıyı bestekâra okudum. Mustafa Nâfiz Irmak dinledikten sonra söylediklerini hiç unutmuyorum: 'Kızım, sen bu şarkıyı okurken, hayrettir, benim hissettiklerimi bana tekrar yaşattın."

Annesinin Müzeyyen'i her gün getirip götürmesi ağır gelmeye başlayınca, Hayriye Hanım evinin bir odasını ona ayırır. Geceleri de

orada kalmaya başlar. Hayriye Hanım aynı zamanda İş Bankası'nda da çalıştığı için Müzeyyen'i de zaman zaman beraberinde işe götürür.

1932 yılı geldiğinde artık Hayriye Hanımın evi özellikle hafta sonları, birçok bestekârın buluştuğu yer haline gelir. Günlerden bir gün Kemal Niyazi ve Hayriye Hanımın ziyaretçisi Osman Nihat (Akın) Beydir. Kemal Niyazi Bey, onun yeni bir bestesinin olduğunu duyup eve davet etmiştir. Şimdi bundan sonrasını Osman Nihat Akın'ın 6.10.1951 tarihli *Radyo Haftası* dergisine anlattıklarından okuyalım:

Müzeyyen Senar'ı Nasıl Tanıdım?

Hah; işte bunu yazmak bir mesele. Müzeyyen ile arkadaşlığımız, onun göğüslükle gezdiği, benim de henüz futbolu bırakmadığım bir çağda başladı... Bendeniz Selimiye'de 4 üncü piyade alayında zabittim. Ben bu sıralarda "Akşam güneşi kakmalı" şarkısını bestelemiştim ama bunun bir gün radyoda okunacağını, daha sonra plak olacağını hayalimden bile geçirmemiştim. Yakın arkadaşım telgrafçı Fuat'ın sesi fena değildi. O bu şarkıyı okuduğu zaman, âdeta afyon yutmuş gibi mest oluyordum. Fuat kalkmış benim şarkımı kemençe üstadı Kemal Niyazi Beye okumuş. Kemal Niyazi Bey beğenmiş olacak ki, birkaç gün sonra beni meşke çağırdı, utanarak gittim. Udi Hayriye Hanımla ufacık bir kızı çalıştırıyorlardı. Bir ara bana;

— Oku bakalım şu şarkıyı kızımız da dinlesin, demezler mi?

Aman Yarabbi! Boğazımın orta yerine bir şey tıkandı, sesim çıkmıyor. Nerde ise düşüp bayılacağım. Hayriye Hanım udunu eline aldı, ufak bir giriş taksimi yaptı. Ben de yaradana sığınıp:

Akşam güneşi kakmalı, saçlara güller takmalı
Menekşeler giyinerek, durgun sulara bakmalı

Mısralarını okudum ve stop ettim.

— Ne? dediler... Şarkı bu kadar mı?

— Bu kadar değil ama; üst tarafı da bunun gibi bir şeyler.

— Olmaz hepsini okuyacaksın deyince güç bela üst tarafını da okuduk:

Akşam güneşi batınca, saçlara güller takınca
Sen de sana bayılırsın, durgun sulara bakınca

Kız, Hayriye Hanımın (yani hocasının) suratına baktı, hafifçe kekeliyerek:

— Bu-bu-bunu ben okuyuvereyim! dedi.

Hoppala! Daha şarkıyı doğru dürüst ben okuyamıyorum! Buna bak, okuyuveririm, deyip çıktı içinden. Plak mısın be mübarek...

Müzeyyen (daha sonra) bunu radyoda da okuyunca, ben telgrafçı Fuat'a yol verdim. Belki bilmeyenler vardır diye şunu da ilave edeyim. Müzeyyen on üç yaşında ne ise bugün de odur. Küçükken hiç dedikodu yapmazdı; bugün de böyledir. O zaman aklına geleni söyler, kimse hakkında kanaatını gizlemezdi; bugün de böyledir. İş maddi menfaate de taallûk etse, yalan söylemez, söyleyemezdi. Bugün hâlâ bu huyu devam ediyor.

Söz bir Allah bir... Dediği zaman, dünyanın öbür ucunda da olsa verdiği sözü hatırlayan ve onu yerine getirmek için tayyare bulamazsa kartallara binip havalanmayı göze alan dünkü göğüslüklü kız, sesi ile, sözü ile ve nihayet bu değişmeyen karakteri ile şöhrete erişmişse, ona dil uzatanlar, biraz kendi nabızlarını yoklasınlar, onun yaptığının kaçta kaçını yapmaya muktedirler?

Müzeyyen Senar, o gün Hayriye Hanımın evinde yaşadıklarını ve sonrasını şöyle anlatır: "— *Müthiş şanslıydım. Çünkü bugün çok meşhur olan ve çoğunu pekçok kereler icra ettiğim eserleri ilk defa ben öğreniyordum. Osman Nihat Beyin geldiği o günü çok iyi hatırlıyorum. Özellikle heyecanlandığım zaman kekemeliğim arttığı için, mümkün olduğu kadar konuşmamaya gayret ediyordum. Osman Nihat Bey o sıralar 25-26 yaşlarında yakışıklı bir delikanlı idi. Kendisini hem ilk görüyor ve ilk defa bir eserini dinliyordum. Harika idi. Ancak, bir türlü istenilen şekilde icra edemiyordu. İlk iki mısraı okuduktan sonra, gerisini söylemek istemedi. Kemal Niyazi Bey zorlayınca birkaç tekrardan sonra tamamladı. Sonra tümünü baştan sona okuyunca, ben zaten şarkıyı ezberlemiştim. Bir de ben okuyayım deyince Osman Nihat Beyin kızdığını anlamıştım. Hayriye Hanım 'Nihat Bey, hele bir de bunu Müzeyyen'den dinleyelim,' deyince çarnaçar kabullenmiş oldu. Bu sefer Kemal Niyazi Bey giriş taksimini yaptı ve ben şarkıyı baştan so-*

na icra ettim. Osman Nihat Bey kulaklarına inanamamıştı. İkide bir 'Allah! Allah!' deyip duruyordu. Sonra Kemal Niyazi Bey ve Hayriye Hanıma dönerek 'Muhterem hocalarım, eğer müsaade ederseniz ben her yeni bestemi Müzeyyen'le geçmek için getirebilir miyim?' diye sordu.

"Aradan bir hafta geçmemişti ki Hayriye Hanım bana 'Biraz sonra Kemal Niyazi Bey geldiğinde Osman Nihat'ın dedesi Ahmet Rasim Beye gideceğiz. Bize çok yakın oturuyor. Torunundan duyduklarından sonra bana haber gönderdi, seni görmek istiyor ve özellikle bir bestesini seninle geçmek istiyor,' dedi. Kalktık gittik. Aynı zamanda yazar ve gazeteci olduğunu sonradan öğrendiğim Ahmet Rasim Bey, çok hoş ve çok şık giyimli bir beyefendi idi. Taktığı gözlükler dikkatimi çekmişti. Tel çerçeveli ve yüzüne biraz küçüktü. Bıyıkları gür ve ağzının iki tarafında aşağı doğru sarkıyordu. Yakışıklı bir erkekti. Onlar aralarında bir miktar sohbet ettikten sonra, Ahmet Rasim Bey bana bir nota uzattı. Aldım ve yavaş yavaş mırıldanmaya başladım. Yarım saat geçtikten sonra 'Hazırım efendim,' dedim. Hayriye Hanım uduyla kısa bir giriş taksimi yaptı ve suzinak makamındaki bestenin ilk mısraını söylemeye başladı. Peşine ben tekrar ettim. Sonra diğer mısraları okuduk. Meyana gelince birkaç kez tekrarladık. Çalışma bitince 'Hadi bakalım kızım,' dedi. Onlar çalmaya ben söylemeye başladım:

Pek revâdır sevdiğim ettiklerin
Âşıkı günlerce beklettiklerin
Gelmeyip ağyâr ile gittiklerin

Gel görüş eğlen sıkılma zevke bak
Bir gelir insan cihane durma çak

Gül gibi ruhsâr-ı hüsnün solmadan
Nevcivân kalbinde yer bulmadan
Ben gibi mey'ûs-u devrân olmadan

Gel görüş eğlen sıkılma zevke bak
Bir gelir insan cihâne durma çak

"Aradan çok geçmemiş olmalıdır. O hafta sonunda hocam bana hep suzinak eserler geçti. Özellikle Ahmet Rasim Beyin bir suzinak eserini özellikle çalıştırdı. Pazar günü öğleden sonra ise Hayriye Hocam'la tekrar Ahmet Rasim Beye gittik. Ben kenarda oturup onların konuş-

malarını dinliyordum. Tabii her şeyden önce konu musiki idi. Ahmet Rasim Bey bana döndü, 'Acaba sevgili kızımız bugün bize ne okuyacak?' diye sordu. Bu sefer Hayriye Hanım udunu aldı ve ben daha önce çalıştığımız Ahmet Rasim Beyin suzinak (ağır aksak) eserini okumaya başladım:

Gel seninle yeni bir aşka giriftâr olalım
Yine kâküllere sünbüllere berdâr olalım
Gece gündüz yanalım ah edelim zâr olalım
Bu mudur istediğim ahırı ömrümde gönül

"Çok beğendiğini yüzündeki mutluluk ifadesinden anlıyordum. Ne yazık ki, birkaç ay sonra 22 Eylül 1932 günü Ahmet Rasim Bey vefat etti."

Hocaları, Hayriye Hanım ve Kemal Niyazi Bey bestekârlara da danıştıktan sonra Müzeyyen için daha ileri bir adım atılmasına karar verirler. Bir gün onu alıp İstanbul Postanesi'nin üzerindeki Radyoevi'ne götürürler.

3

Radyo ve Gazino

(1932-33)

"Ümitlerim hep kırıldı yârim artık gelmeyecek,
Gözyaşlarım silinirken bende bu aşk bitmeyecek"

YESARİ ASIM ARSOY

1932 yılının bahar aylarıdır. Üsküdar, Altıyol ve etrafındaki bahçelerde güller ve leylâklar açmış ve sanki bütün Kadıköy bir renk cümbüşü içindedir. Kışı hocalarıyla ve bestekârların yeni eserlerini öğrenerek geçiren Müzeyyen, küçük yaşına rağmen büyük bir repertuara sahiptir artık. Öğrendiği her eseri büyük bir titizlikle makamlarına göre ayırarak defterine yazar.

Hocası Hayriye Hanım perşembe günü radyoda okuyacağını söyler. Oturup kürdilihicazkâr makamından eserler hazırlarlar. Yarım saat için seçilen şarkıların ilki Şemsettin Ziya Beyin *"Güvenme hüsnüne bu çağın geçer"* adlı eseridir.

Güvenme hüsnüne bu çağın geçer
Civanlık âlemi sanma çok sürer
Sen gonca gül iken halk öper sever
Baharın olunca hazan müncer
Perişan olursun bakan bulunmaz

Diğerleri, Yorgo Bacanos'un *"Neşeyle geçen ömrümü eyvâh heder ettin"*; Astik Ağanın (Asadur Hamamcıyan) *"Hançer-i ebrûsu saplandı dile"*; Hacı Arif Beyin *"Geçti zahm-ı tir-i hicrin tâ dil-i nâ-şâ-*

dıma"; Osman Nihat'ın *"Akşam güneşi kakmalı"*; Lem'i Atlı'nın *"Bir kendi gibi zalimi sevmiş yanıyormuş"* ve Manol Ağanın *"Bağa girdim kamışa / Su ne yapsın yanmışa"* şarkılarıdır. İki defa prova yaparlar. Müzeyyen Senar: "— *Perşembe günü geldiğinde erkenden uyanmıştım. Tahminimin aksine çok da heyecanlı değildim. Sırf o gün giymem için bana yeni bir etek ve bir bluz dikildi. Hayriye Hanım ve annemle birlikte radyoya geldik. Önce müdür Hayrettin (Hayreden) Beyin odasına gittik. Müdürün sürekli yoyo oynaması, henüz 14 yaşında bir çocuk olduğum için çok hoşuma gitmişti. Emisyon zamanı geldiğinde, yanda, stüdyo görevi gören küçük bir odaya geçtik. Saz hazırdı. Çoğunu daha önce tanıdığım üstatların ellerini öptüm. Bana Fahire Hanım, Şeref Bey, Nubar Bey, Necati Bey, Hayriye Hanım, Kemal Niyazi Bey, Vecihe Hanım (çok gençti ve o da benim gibi annesi ile birlikte gelmişti) ve Cevdet (Ahmed Çağla) Bey refakat edecekti. Ancak, ortaya bir problem çıktı. Mikrofona yetişemiyordum. Hemen bir çare bulundu. Plak yapımında kullanılan üç tane balmumu kutusu üst üste kondu ve ben onların üzerine çıktım. Bir hane peşrev çalındıktan sonra eserleri bir bir icra etmeye başladım. Son şarkıya nasıl geldiğimi fark etmeden program bitti. Dönüp saz üstatlarına ve hocalarıma bakınca hepsinin yüzünde gördüğüm tebessüm ve hoşnutluk beni çok mutlu etmişti.*

"Birkaç hafta geçmişti. Yapılan programa göre o perşembe radyoda suzinak makamında eserler okuyacaktım. Örneğin; Manyasizade Refik Beyin 'Zevkin ne ise söyle hicâb eyleme benden' *ve Zeki Arif (Ataergin) Beyin* 'Sevdim seveli sen güzelim gitti şuûrum' *gibi eserlerden bir program yapılmıştı.*

"Bir saat kadar önce Radyoevi'ne geldiğimde tam merdiven altından geçiyordum ki Sedat Öztoprak Bey beni kolumdan tuttu, bana bir nota kâğıdı uzattı. Suzinak bir şarkıydı: 'Ne çok çektim hasretini bilsen ahsen'. *Hemen üzerinden geçtik. Çok hoşuma gitmişti. Birlikte prova odasına çıktık. Kendisi de bana saz olarak refakat edecekti. Hazırladığı nota kâğıtlarını alıp saz üstatlarına dağıttı. Esasında bu o kadar da anormal bir durum değildi. Çünkü çok kere bestekârlar radyoya yeni besteledikleri eserlerle geliyorlardı. Orada prova yapılıp okunuyordu. Özellikle ilk yıllarda birçok şarkıyı böyle okuduğumu hatırlıyorum. O zamanlar şarkıların kurullardan geçmesi gibi bir zorunluluk yoktu. Ancak, her şeye rağmen eseri okumak için saz üstatlarından müsaade istedim. Cevdet Çağla Bey taksime başladı ve ben dördüncü olarak eseri icra ettim. O sırada Necati Bey cebinden mendilini çıkarıp al-*

nındaki terini sildiğini gördüm ve program bitince, bana, 'Başta birazcık endişelenmiştim. Afferin güzel kızım, çok güzel bir suzinak şarkı seninle dile geldi,' dedi. Ne keyifli günlerdi yarabbim...".

Bu programdan sonra her perşembe günü yarımşar saat program yapması kararlaştırılır. Program başına da beş lira ödenecektir. Radyoya gidiş gelişinde Safiye Ayla Hanım, Selma Hanım, Lâle Belkıs Hanım, Nimet Hanım, Hikmet Rıza ve Feriha Hanımla tanışır. Hepsi radyonun ses sanatkârlarıdır.

Mevcut radyonun kullandığı mekân çok küçük, yayın alanı ise oldukça dardır. Bunun üzerine radyo, biraz daha güçlendirilerek, Beyoğlu İpek Sineması'nın yanındaki Ambasadör binasının ikinci katına taşınır. Katın tamamı radyoya aittir. Hayrettin Beyin yerine Mesut Cemil müdür tayin edilmiştir. Radyonun söz ve saz kadrosu genişler. Sadi (Hoşses) Bey, Muzaffer (İlkar) Bey, Radife (Erten) Hanım, Dr. Necdet Bey, Celal (Tokses) Bey, Tahsin (Karakuş) Bey ve Dr. Mahir (Kürklü) Bey yeni yerde çalıp söylemektedir. Müzeyyen yine her perşembe günü programına gitmekte ve beş lira yevmiyesini alıp eniştesine teslim etmektedir. Müzeyyen Senar: "— *Eskisiyle mukayese edildiğinde yeni radyo gözüme teknolojinin son harikası gibi göründü. Öbür radyodaki mikrofondan farklı olarak, aşağı yukarı ayarlanabilen mikrofon nedeniyle artık kutu üzerine çıkmama gerek kalmamıştı. Yaz günlerinin hafta arası evde, hafta sonunda yeni eserleri geçmem için Hayriye Hanımlarda kalıyordum. Yine bir hafta sonu geldiğimde, daha önceden tanıdığım ama diğer bestekârlar kadar sık gelmeyen Yesari Asım Bey, Hayriye Hanımlarda idi. Genç ve yakışıklı bir erkekti. Hayriye Hanım bana üzerinde şarkının yazılı olduğu nota kâğıdını uzattı, 'Müzeyyen kızım, Yesari Asım Beyin yeni bestesi. Senden dinlemek istiyor,' dedi. Yesari Asım Bey oturduğu kanepede yanında yer gösterdi. Cebinden eserin diğer kopyasını çıkardı. Birlikte çalışmaya başladık. Çok titizdi. İki saat, mısra mısra çalıştık. Özellikle meyanı defalarca tekrar ettik. Hayriye Hanım udunu aldı ve kısa bir taksim yaptıktan sonra ben hüzzam eseri okumaya başladım. Bu benim daha sonra taş plâkta okuyacağım ilk şarkı olacaktır.*

Ümitlerim hep kırıldı yârim artık gelmeyecek,
Gözyaşlarım silinirken bende bu aşk bitmeyecek
Beni bir gün güldürmedi, elbet o da gülmeyecek
Gözyaşlarım silinirken bende bu aşk bitmeyecek

Bir gün Mustafa Nâfiz Irmak, yine Hayriye hanımlara gelir ve şöyle der: "Sizi bu akşam Bostancı'da deniz kenarında köşkü olan bir yakın arkadaşıma götüreceğim. Kendisi musiki konusunda çok bilgilidir. Muhtemelen Müzeyyen kızımızı dinlemekten mutlu olacaktır. Ayrıca sabâ makamında bir bestem var. Onu Müzeyyen kızımla geçmek istiyorum."

Biraz sonra Kemal Niyazi Bey de gelir. Akşamüzeri hep birlikte yola koyulurlar. Bostancı'daki köprünün üzerinden geçerek sahile varırlar. Gittikleri köşk harika bir bahçe içinde Osmanlı mimarisinin bir şaheseridir. Müzeyyen Senar: "— *Çocukluğumda gittiğim köşke göre burası daha küçük ama olağanüstü güzeldi. Bize kapıyı Arap bir halayık açtı ve içeriye buyur etti. Biraz sonra saçları ve sakalı hafifçe kırlaşmış ve tam bir İstanbul beyefendisi görünümündeki ev sahibi içeri girdi. Selamlaştılar. Ben kenarda bir sandalye üzerinde oturmuş, onları dinliyordum. Bir süre sonra konu musikiye intikal edince, Mustafa Nâfiz Irmak ev sahibine benden bahsetti. 'Müzeyyen kızımızın çok farklı bir sesi var. Hayriye Hanımdan onu getirmesi için özellikle rica ettim. Ancak sizler, lütfederseniz önce onunla güftesi de bana ait olan bir bestemi geçmek istiyorum,' dedi. Notaları çıkardı bana, Hayriye Hanıma ve Kemal Niyazi Beye verdi. Yeni bir eseri öğreneceğim için mutluydum. Sabâ makamındaki eserin güftesi şöyle idi:*

Sahilde sabâ rüzgârı ağlarken uyan sen
Kalbinde derin bir sızı duy, aşkımı an sen
Hicrinle nasıl söndüğümü gör de inan sen
Kalbinde derin sızı duy, aşkımı an sen

"*Birkaç kere tekrar ettikten sonra, her şey hazırdı. Kemal Niyazi Beyin kısa bir giriş taksiminden sonra eseri icra ettim ve daha sonra Hayriye Hanımla çalıştığımız üç sabâ şarkı daha söyledim. İlki Hacı Numan Ağanın bestesi;*

Değilsem de sana lâyık efendim
Ne çâre âşıkam âşık efendim
Beni kıl vaslına lâyık efendim
Ne çâre âşıkam âşık efendim

"*Peşine Hacı Arif Beyin yine sabâ makamındaki beni çok etkileyen bestesini okudum;*

Nigâhı mestine canlar dayanmaz
Uyanmaz uykudan cânân uyanmaz
Bu naz-ı işveden asla uyanmaz
Sabah olduğuna güya inanmaz

"Üçüncü olarak Rıfat Beyin 'Hayal-i yâre değme girye dursun' *şarkısını okudum. Ev sahibi beyefendi biraz şaşırmış görünüyordu."*

1933 yılı içinde bir gün yine emisyon için radyoevinde bulunan Müzeyyen'in yoluna, o sıralar radyoda türküler okuyan ve hayatında belirli bir süre yer alan Tarsuslu Dr. Mahir Kürklü çıkar ve: "Gel buraya bakalım kara kız, programlarını devamlı takip ediyorum. Bunları biraz renklendirelim. Sana mayalar ve türküler öğretmek istiyorum. Biliyorum ki sen bunları başka bir edayla okuyacaksın," der.

Müzeyyen esasında annesinden öğrendiği Bursa türkülerini zaman zaman söylemektedir ama, Dr. Mahir Kürklü'nün ona öğrettiği *"İki karpuz bir koltuğa sığar mı", "Çıkar yücelerden yumah yuvarlar"* ve *"Meşeli dağlar meşeli,"* gibi maya ve türküleri hem programında ve daha sonraları sahnede de söylemeye başlar.

Yeni radyonun gücünün yüksek olması ve radyo sayısının yavaş yavaş, özellikle zengin muhitlerde artması, hem halkın ve hem de gazino sahiplerinin Müzeyyen'i daha çok tanımalarına sebep olur. Mesut Cemil Bey ona, hocalarıyla konuştuğunu ve bazı haftalar perşembe ve cumartesi olarak iki gün emisyon yapacağını söyler.

O dönemde ise, özellikle gazino sahipleri o güne kadar uyguladıkları düzenden farklı bir şey yapmanın arayışı içindedirler. Şimdiki İstanbul Radyoevi'nin olduğu yerdeki Belvü Gazinosu'nun sahibi Dervişzade İbrahim Bey, bir süredir Müzeyyen'i radyodan dikkatle izlemektedir. Radyoda çalan sanatçıların çoğu onun tanıdığı kişilerdir.

Bir gün radyoda emisyonu bittiğinde Mesut Cemil Bey, "Kızım seni Dervişzade İbrahim Bey bekliyor," der. Müzeyyen, "Tanımıyorum kendisini," deyince Mesut Cemil Bey onu alıp odasına götürür. Ayağa kalkıp elini sıkan adam, kendini tanıtır ve şöyle der: "Bendeniz İbrahim Dervişzade. Belvü Gazinosu'nun sahibiyim. Gazinom İstanbul'un en güzel alaturka musikisinin icra edildiği nezih bir yerdir. Şayet kabul ederseniz, gazinomda şarkı söylemeniz için iş teklif ediyorum." Müzeyyen Belvü Gazinosu'nu duymuştur ama hayalinden bile orada solist olarak sahneye çıkabileceği geç-

memiştir. O da, "Beyefendi bu konuyu eniştem ve annemle konuşmalısınız," der.

Adresi alan İbrahim Bey, ertesi gün kalkar eve gelir ve enişteyi bulur. Oturup konuşurlar ve gecede on lira yevmiyeyle anlaşırlar. O dönemde gazino programlarında uygulanan usul şöyledir: Sazla birlikte tüm sanatçılar sahneye çıkmakta ve fasıl icra etmektedirler. Fasıl bitince her sanatçı en az iki şarkıyı solo olarak söylemektedir. Müzeyyen bu şekilde yapılacak programın en son solisti olacaktır. Teklif enişteye uygun gelir. Ancak Müzeyyen, küçük yaşına rağmen o bu öneriyi reddeder. Herkes ona şaşkınlıkla bakarken o, "Fasıl biter ve fasıla katılan sanatçılar solo programlarını yaptıktan sonra, ben, saz heyetiyle birlikte tek başıma sahneye çıkar ve şarkılarımı söylerim. Aksi halde sahneye çıkmam," der. Enişte çok kızar ama, İbrahim Bey akıllıdır. Onun için uygun olduğunu söyler. Böylece daha sahneye ilk adımını atacak olan Müzeyyen, sahnedeki ilk ve en önemli değişikliği gerçekleştirir ve solistlik müessesesini yaratır.

Ancak, ortaya büyük bir problem çıkar. Sahneye çıkmak için 18 yaşında olmak gerekmektedir. 15 yaşında olan Müzeyyen'in yaşını büyütmek için apar topar Bursa'ya giderler. Eniştenin tanıdığı bazı kişilerin aracılığıyla bu sorun çözülür. Böylece 1334, yani 1918 olan doğum tarihi 1329, yani 1913 olarak tashih edilir. Yeni kayda göre ağabeyi Hilmi'den iki yıl önce doğmuş olur.

Üsküdar'dan hem radyoya gidip gelme ve hem de gazinodan geç saatte çıkıp eve dönmenin yarattığı problemler yüzünden Talimhane'de, Halk Apartmanının üçüncü katına taşınırlar. Çünkü, Müzeyyen'in aylık geliri ek emisyonlarla radyoda otuz liraya çıkmıştır ve ayrıca gazinodan da üç yüz lira daha gelecektir. Bu o zaman için çok büyük paradır. Buna karşılık kira yirmi liradır.

Büyük bir tesadüf eseri, aynı apartmanın bir üst katında Safiye (Ayla) Hanım oturmaktadır. Ancak o dönemde çok daha tanınmış bir sanatçı olan Safiye Hanımla görüşme imkânları pek olmaz. 1933 yılı yazında, bir yandan radyo emisyonlarına devam ederken diğer yandan sahne hazırlıklarına başlarlar. Müzeyyen'e iki elbise dikilir. Biri lacivert, diğeri pembe. Cumhuriyet'in 10. yılı coşkuyla kutlanırken, Müzeyyen de Belvü Gazinosu'nda sahneye ilk adımını atar. Müzeyyen Senar: "— *İstanbul'un birçok yerine ve özellikle Belvü Gazinosu'nun kapısına başım bereli büyük boy portrem asılmış ve altına koca koca harflerle 'Müzeyyen Hanım Belvü'de' yazılmış-*

tı. Program şöyle yapılmıştı. Önce, önde hanımların arkada beylerin oturduğu fasıl heyeti sahne alacaktı. Fasıla ise Birsen Hanım, Semiha Hanım ve Fikriye (Şakrakses) katılacaktı. Fasıl biterken, fasıla katılan her hanım şarkıcı birer solo eser okuyacaktı. Daha sonra çeşitli şakalar yapan ve o zaman 'komik' diye isimlendirilen biri sahneye çıkacak ve en sonunda saat 23:00'te solist olarak ben sahne alacaktım. İlk gecemi çok iyi hatırlıyorum. Önce pembe elbisemi giymiştim. Saz arkadaşlarım arasında hocam Kemal Niyazi Bey, Cevdet Bey, Yorgo Bey, Nevres Bey, Nubar Bey, Necati Bey, Selahattin (Pınar) Bey ve klarnet Şeref Bey vardı. O zamanlar mikrofon yoktu. Salona doğrudan, mikrofonsuz okumak gerekiyordu. Gündüz yaptığımız provada, renkli bir makam olan kürdilihicazkârı seçmiştik. Çünkü keyifli ve şakrak makamdır. Sahneye ilk çıktığımda ilk okuduğum şarkı Astik Ağanındır:

Hançer-i ebrûsu saplandı dile
Gamze-i fettanı verdi vel-vele
Bilmiyor ahvâlimi ölsem bile
Söyle artık gönlümü alsın ele

"Tabii o sıralar her kürdilihicazkâr programda okuduğum Osman Nihat Beyin 'Akşam güneşi kakmalı, saçlara güller takmalı' *eserini de mutlaka söylemişimdir."*

Daha sonra program hicaz şarkılarla devam eder. Programın sonunda İbrahim Bey zarfa koyduğu on lirayı Muazzez'e uzatır. Ancak, eniştesi ona fırsat vermeden zarfı kapıp cebine koyar.

Bir taraftan radyo diğer taraftan sahne devam etmektedir ama Müzeyyen bazı geceler programa gitmek istememektedir. Çünkü genç bir kız olarak her gün Beyoğlu'nda önünden geçtiği mağazalarda gördüğü elbiselere, ayakkabılara ve paltolara hayran hayran bakmaktadır ama, para kazanmasına rağmen, bunları alacak parası yoktur. Çünkü bütün para ödemeleri enişteye yapılmaktadır. Teyze ve enişte bu tip isteklere, gereği yok diye hep karşı çıkmakta, anne ve kız da aynı evde oturdukları için seslerini çıkarmamaktadırlar.

4

İlk Taş Plak

(1933-34)

"Küçük hanım, eserlerimizi terennüm ederken duygularımızı bize yeniden yaşatıyor."

SADETTİN KAYNAK

Yine bir radyo programı bitiminde, Mesut Cemil Beyin, kendisini görmek istediği haberini verirler. Odada Cevdet Çağla da vardır. Mesut Cemil Bey, "Kızım biz Cevdet Beyle düşündük, radyoda pek icra edilmeyen ısfahan makamında bir program hazırlamanı ve icra etmeni istiyoruz. Eğer sence de uygunsa önümüzdeki hafta başında Cevdet Beyle birlikte çalışır mısın?" diye sorarlar. Müzeyyen Senar: "— *Kararlaştırdığımız gün ve saatte radyoya geldim. Cevdet Bey beni bekliyordu. Eserler ve notalar hazırdı. Yaklaşık dört saat kadar çalıştık. Harikulade güzel eserler vardı ve ben büyük keyif almıştım. Sırayla şu eserleri okudum: Buhurizâde Itrî'nin bestesi;*

Gel ey nesîm-i sabâ, hatt-ı yârdan ne haber (2)
Gelir mi, kâfile-î müşk-i bârdan ne haber
Şemîm-i zülfüne âmâdedir meşâm-ı ümîd
Ne gûne çünbüşü var, rûzgârdan ne haber

"Udi Hasan Beyin (Hasan Sabri) ağır aksak eseri;

Sen de mi hâlâ esir-i zülfiyâr olmaktasın
Uslan ey dil uslan artık ihtiyar olmaktasın
Bilmiyorsun kendini zar-ü nizar olmaktasın
Uslan ey dil uslan artık ihtiyar olmaktasın

"Hacı Numan Ağanın (Tanburi) şarkısı;

Senin hasretinle şuh-i melekten
Tahammül edemedim doğrusu ben
Ne hale girdiğim gelsen de sen
Tahammül edemedim doğrusu ben

"Hacı Arif Beyin şarkısı;

Canda haysiyyet mi var, sevdâ-yı cânân olmasa [3]
Dilde cem'iyyet bulunmaz, dil perîşân olmasa
Aşk lezzettir, eğer âteş-zen-i cân olmasa
Tatlıdır vuslat sonunda zehr-i hicrân olmasa

"Bunların ardından Rahmi Beyin 'Etme bihûde figan vazgeç gönül' *ve Tanburi Mustafa Çavuşun* 'Fesleğen ektim gül bitti' *şarkılarını geçtik. Ertesi gün tüm sazların katılmasıyla bir prova yaptık ve ben programımda bu şarkıları okudum."*

Kış geldiğinde Dervişzade İbrahim Bey, Müzeyyen'den gazino programına, aynı zamanda Hale Sineması'nın karşısında şimdiki Fitaş Sineması'nın olduğu yerde, sahibi olduğu Mulenruj'da devam etmesini ister. Esasında kararı ne o, ne annesi verecektir. Enişte, "Peki," diyerek onayını verir. Yevmiyesi on beş liraya çıkmıştır. Mulenruj'un önüne Müzeyyen'in resmi olan bir afiş asılır. Bu afişte saz sanatçıların da isimleri yer alır. Müzeyyen'e yeni iki elbise daha dikilir. Müzeyyen Senar: "— *Henüz çok tanınmış bir sanatçı değildim. Ancak, ilk sahne çalışmasının başarısı gazino sahiplerini harekete geçirmişti. Zaten İbrahim Beyle eniştem anlaştığı için yapabileceğim bir şey yoktu. Benim işim sahneye çıkıp şarkı söylemekti. Ancak, itiraf edeyim ki; o yaşta şöhret olmak beni cezbediyordu. Sahnede şarkı söylerken her şeyi unutuyordum. Genç kızdım, şık üniformaları ve yanlarına astıkları kılıçlarıyla subaylara ve askeri öğrencilere bayılı-*

yordum. Yeni gazinoda mikrofon vardı. O nedenle çok çeşitli makamlardan eserler okuyabiliyordum. Bir âdet daha edinmiştim: Programın tam ortasında mutlaka Mahir Kürklü'den öğrendiğim bir mayayı ve türküyü söylüyordum. Sonra tekrar programın diğer şarkılarını icra ediyordum."

Mayıs ayı geldiğinde gazino programı biter. Radyo devam etmektedir. Tam o sırada eniştesi on eseri taş plağa okuması için anlaşma yapar. Bunun için üç yüz lira gibi önemli bir para alacaktır. Müzeyyen Senar: "— *O zaman Karlman Pasajı'nın yanında İtalyan Kulübü ve orada Sahibin Sesi firmasının taş plak yaptığı bir yeri vardı. Yöneticisi kanuni Artaki (Candan) idi. Bütün mekân bir odadan ibaretti. Odanın ortasında bir mikrofon ve sazların oturacağı sandalyeler bulunurdu. Diğer köşesindeki birtakım aletler aracılığıyla kayıt yapılıyordu. Çok küçük olduğum için kayıt tekniği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ancak sonradan öğrendiğime göre, kayıt önce tel banta yapılıyor ve sonra tel bantlar taş plak haline getiriliyordu... Kayıt yapılacağı gün sazlar hazır bekliyordu. Keman Nubar Bey; ud Hayriye Hanım, Yorgo Bey, Nevres Bey; kemençe Kemal Niyazi Bey, Sotori Bey ve kanun Vecihe Hanım. Ayrıca bir plağı müşterek okuyacağımız için Yesari Asım Bey de orada idi.*

"Şarkıların çoğunu radyo programları sırasında birkaç kez okumuştum. Önce eserler sıraya kondu ve tek tek okunarak provası yapıldı. Ben o gün bugündür kayıt yapmak için bir stüdyoya girdiğimde, çok kere bu iş sabah başlar ve akşam biter. Ama bu süre her halûkârda üç-dört günü aşmamıştır. Bugün, bir kaset çalışması için, dört ay çalıştık veya beş ay uğraşarak ancak tamamlayabildik, sözlerini pek anlayamıyorum. Çok tecrübesiz olmama ve ilk defa plak doldurmama rağmen, sabah başlayan çalışma, sadece bir saat öğle yemeği molası hariç, akşam bitmişti. Zaten o günün teknolojisine göre böyle olma gereği de vardı. Herkes beni kutladı. Özellikle hocam Hayriye Hanım çok sevinmişti. Bu sevincini yanaklarımdan öperek gösterdi. Böylece bir sınavı daha başarı ile vermiş oldum."

Kayıtlara göre o gün taş plağa okunan on eser şunlardır: Yesari Asım Arsoy'un hüzzâm eseri *"Ümitlerim hep kırıldı yârim artık gelmeyecek"*; Yesari Asım Arsoy'un hicaz eseri *"Sarıyer'de tanıştığım bir hanım"* (müşterek okunan eser); Artaki Candan'ın uşşak şarkısı

"Sevdâma yakın gel beni eller gibi tutma" (plak no: A× 1764); Artaki Candan'ın nihâvent şarkısı *"Koklasam saçlarını bu gece ta fecre kadar"* (1764'ün arkası); Uşşak şarkı *"Gönlüme ayrılık acısı çöktü"* (plak no: A× 1748); Mustafa Nâfiz Irmak'ın sabâ şarkısı *"Sahilde sabâ rüzgârı ağlarken uyan sen"* (1748'in arkası); Sadettin Kaynak'ın muhayyer şarkısı *"İşte seni seven benim"* (plak no: A× 1741); Sadettin Kaynak'ın muhayyer şarkısı: *"Batan gün kana benziyor"* (1741'in arkası); Şükrü Tunar'ın hicaz şarkısı *"Bir bakışta beni mestettin ey nazlı kadın"* (plak no: A× 1799); Hicaz şarkı: *"Sevdâmı dilim anlatmaz"* (1799'un arkası).

Taş plaklar doldurulduktan sonra üç yüz lira enişteye ödenir. Aynı gün daha önceden kararlaştırıldığı gibi plakların kapağına bastırılmak üzere fotoğrafçıya gidilir. Ancak doğru dürüst bir kıyafeti olmadığı için sırf resim çektirmek için şık bir bluz alınır. Saçlarını fotoğrafçıda bir berber tarar ve hafif bir makyaj yapılır. Oradan da annesi ve teyzesi ile birlikte çarşıya çıkar ve ona dört adet bilezik alırlar. Ancak çok geçmeden enişte, ihtiyacı olduğu gerekçesiyle bilezikleri geri alır. Müzeyyen Senar: *"— Hayatımda ilk defa değerli bir şeye sahip olmuştum. Geceleri uyanarak bileziklerime bakıp mutlu oluyordum. Aradan bir ay geçmemişti ki; bir akşam eniştem 'Müzeyyen, o bilezikleri hemen çıkar bana ver, çünkü ihtiyacımız var,' dedi. Ben başımı iki yana salladım sonra bütün gücümle, 'Vermem,' diye haykırdım. Ancak kolumu tutan eniştem sırayla onları çıkarıp aldı ve ben de ağlayarak yatağıma gittim. Bu köle hayatı artık canıma tak etmişti. Ancak annem, 'Kızım, eniştenle Hadiye Teyzen hem iki kardeşine baktılar hem bu kadar yıl bizi evlerinde barındırdılar. Onlara çok şey borçluyuz,' dedi ve ben de boynumu büküp kaderime rıza gösterdim."*

1934 yılı gelmiştir. Müzeyyen boy atmış ve vücudunun şekli artık iyice çocukluktan çıkmıştır. Annesi ve teyzesiyle çıktıkları çarşıdan ona iki tane sütyen alırlar. Radyoya giderken her seferinde giydiği elbisesi eskidiği için yenilenmesi gerekmiştir. Yeni bir kumaş alınır ve elbise dikilir. Uzun bir zamandan sonra sahip olduğu yeni elbiseyi kendisine çok yakıştırır. O hevesle radyoya geldiğinde Dr. Mahir Kürklü'yle karşılaşır. Dr. Kürklü, ona, "Bugün sana yeni bir maya öğretmek istiyorum," der. Otururlar, birlikte çalışırlar. Bayati makamındaki mayanın sözleri şöyledir:

Şaştım Allahım da şaştım da görünen dağları yâr ilen aştım
Zalımoğlu derler bir beye düştüm,
Asıyorlardı suna boylum gel ağla (kömür gözlüm gel ağla)
Bir maşa yaptırdım çıngırdak sesli,
Ah ilen bir yâr sevdim amanin yaslı ah yaslı
Kendi uzun boylu da eğdirme fesli,
Asıyorlardı suna boylum gel ağla (kömür gözlüm sen ağla)

Programı bitince Mahir Kürklü, Müzeyyen'i kolundan tutar. "Bana bak kara kız," der, "ben seni istiyorum." Çok kızmıştır ve sinirlendiği zaman kekemeliği artar ama zorlukla da olsa Mahir Beye "Sen deli misin? Ağabeyim sayılırsın," diye cevap verir. "Yok, yok gelip seni isteyeceğim," diye ısrar eder Mahir Kürklü. Müzeyyen Senar: *"— Eve döndüğümde anneme ve teyzeme durumu anlattım. Açıkçası çok kızacaklar diye düşündüm. Tam tersi oldu. Teyzem sesini çıkarmadı. Annem ise tahminime göre doktor bir kocaya sahip olacağım ve başımızda bir erkek bulunacağı için rıza göstermekteydi. Bütün karşı çıkmalarım hiçbir sonuç vermedi, şekeri ve çiçeğiyle gelen Dr. Mahir Kürklü'ye beni verdiler. Sarıkamış'a askere gidecekti. Bu nedenle nişanın hemen yapılması gerekiyordu. Çarşıya hep beraber çıktık, yüzüklerimiz alındı. O günün şerefine evde sağı solu düzeltilen sahne kıyafetlerimden birini nişan elbisesi olarak giydim. Nişan hediyesi olarak da Mahir bana bir saat taktı. İki hafta sonra bize geldi, yanağımdan öpüp veda etti ve askere gitti. O gider gitmez zaten istemediğim Mahir'i hemen aklımdan çıkardım. Kaldı ki, gittikten sonra bana ne bir mektup yazmış ne de bir haber göndermişti.*

"Yaz ayları gelmişti ve beni daha çok Talimhane'nin aşağı yukarı benim yaşımda olan delikanlıları ilgilendiriyordu. Özellikle de karşı evin balkonunda oturan delikanlı. Devamlı ders çalışıyordu. Ağabeyim Hilmi İpek Sineması'nda makinistti. Ona gitmek için izin istiyor ama annemi kandıramıyordum. Nişanlı olduğum için izin vermiyordu. Bir gün izin aldık, Behiye Aksoy'un ablası Leman da bizde idi ve ben yeni elbisemi giydim. Sokağa çıktık. Yan gözle baktığımda delikanlının bizi takip ettiğini gördüm. Eh, ben de oldukça tanınan bir kişiydim artık. Sinemaya kadar biz önde, o arkada geldik. Hepsi o kadar. Hayatım boyunca pısırık erkeklerden nefret etmişimdir. Bir daha ne balkona çıktım ve ne de o delikanlının yüzüne baktım. Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün, sefir olan eşimle birlikte bir kokteylde idik. Zamanın oldukça ta-

nınmış politikacılarından biri geldi. Kendisini tanıttı. Elimi öptü. Bana, 'Müzeyyen Hanım, Talimhane'deki apartmanda geçen günlerinizi hatırlıyor musunuz acaba?' diye sordu. Birden dikkatle yüzüne bakınca, benim delikanlı olduğunu anladım. 'Ben o günleri hiç unutmuyorum,' dedi. 'Peşinizden geldiğim günden sonra bana hiç yüz vermediğiniz için ders çalışamaz hale gelmiştim. Anneme ben bu kızla evleneceğim diye tutturdum. O bana evlâdım, öğrendim, o zaten nişanlı deyince hepten yıkılmıştım. Beni aldılar, Sahrayı Cedid'deki dayıma götürüp bıraktılar...' Sonra beraber bir koltuğa oturduk ve geçmiş günleri yâd ettik."

Arkadaki sokakta kemani Agabos Efendi oturmaktadır. Tonton bir adamdır. Müzeyyen, evinin önünden her geçişinde onu görür... Yine bir gün radyodan dönerken ona seslenir, "Güzel kızım, bir takka bana bakarsın?" Sonra onu dükkânına buyur eder. "Bak, seni dinlemek için paraya kıydım ve radyo aldım. Tanrı sana öyle bir nimet vermiş ki bunun kıymetini bilesin," der. Müzeyyen'in elinde defteri ve o gün icra ettiği programın notaları vardır. Agabos Efendi bunları alır ve inceler. Bazıları kullanıla kullanıla iyice yıpranmıştır. Müzeyyen'e onları kendisine bırakmasını ve iki gün sonra gelip almasını söyler. İki gün sonra Müzeyyen yeni yazılmış, pırıl pırıl nota kâğıtlarını Agabos Efendinin elinden alır. O günden sonra aralarında müthiş bir dostluk oluşur. Bundan sonra Müzeyyen'in bütün notalarını o temize çeker. Ayrıca zaman zaman radyoda okuyacağı programı da tartışırlar. Ona ud dersi de vermeye başlar ama bu uzun sürmez. En çok anlaştıkları konu ise ikisinin de ısfahan makamına âşık olmalarıdır.

Aradan geçen süre içinde Müzeyyen, nişanı ve nişanlısını tamamen unutmuştur. Ancak, zaman zaman Mahir, nişanlısı yerine eve mektup göndermektedir. Aradan yaklaşık altı ay geçmiştir. Yine eve gelen mektuplardan birinde nişanlısına selam söylemekte, aynı zamanda Sarıkamış'ta iyi vakit geçirdiğini yazmaktadır. Çünkü subay gazinosunda, bazı subay kızlarıyla tanışma fırsatını bulmuştur. Bu mektup bardağı taşıran son damla veya bahane olur. Müzeyyen hışımla parmağından çıkardığı yüzüğü fırlatır atar ve nişanlısının hediye ettiği saati ayakkabısının topuğuyla ezerek parçalar.

Radyoda birçok programda da kendisine refakat eden Selahattin Pınar, bir programdan sonra ona yeni bir beste yaptığını ve ilk olarak şarkıyı onunla geçmek istediğini söyler. Ertesi hafta için randevula-

şırlar. O gün Müzeyyen annesiyle birlikte o zaman Fatih Camii'nin karşısında bir apartman katında oturan Selahattin (Pınar) Beye giderler. Kapıyı, ileride *"Nereden sevdim o zalim kadını"* diye beste yapacağı eşi Afife Jâle Hanım açar. Onları salona buyur eder. Biraz sonra Selahattin Bey gelir. Daha önceden tanıştığı annesiyle sohbet ederler. Annesi, Selahattin Beye yakınlarda vefat eden babası dolayısıyla başsağlığı dileyince, Selahattin Bey, "Müzeyyen Hanımla geçmek istediğim besteyi babam için yaptım," der. İçeriden tanburunu ve nota kâğıdını alıp gelir. Hüzzam bir şarkıdır:

Gecenin matemini aşkıma örtüp sarayım
Gittin artık seni ben nerde bulup yalvarayım
Şimdi ben tıpkı şifasız kanayan bir yarayım
Gittin artık seni ben nerde bulup yalvarayım

Müzeyyen Senar: "— *Şarkıyı önce o çalıp söyledi ve ben notadan takip ettim. Sonra mısra mısra birlikte tekrar ettik. Özellikle meyanı birçok kereler okuduk. Yüzüme baktı ve 'Haydi bakalım, şimdi sen okuyacaksın' dedi. Hüzzama giriş taksimini yaptı ve ben okumaya başladım. Ama içimden geldiği gibi:*

Gecenin matemini aşkıma örtüp sarayım
Gittin artık (ah-ah) seni ben nerde bulup (yaal) yalvarayım
(Gittin artık seni ben nerde bulup yalvarayım)
Şimdi ben tıpkı şifasız kanayan bir yarayım
(Şimdi ben tıpkı şifasız (ah-ah) kanayan yarayım)
Gittin artık seni ben nerde bulup (yaal) yalvarayım
(Gittin artık seni ben nerde bulup yalvarayım)

"Selahattin Pınar'ı tanıyanlar iyi bilirler, tepkisini hemen gösteren bir insan değildi. O gün ben şarkıyı söyleyince birden durdu, 'Şunu bir daha tekrar okur musun?' diye sorduğunda, benim gözlerimden yaşlar akıyordu. Anlayışla karşıladı, ısrar etmedi. Ben de, şarkının notasını aldım ve kendisine veda ettik. (Ancak taş plağa okuyacağım zaman sorun çıktı. Çünkü benim okuma şeklime göre şarkı üç dakikayı aşıyordu. Yaptığımız provalar sonunda, güfteye uygun olarak plağı doldurduk. Eğer bu taş plak dikkatle dinlenirse pek keyifli okumadığım hemen anlaşılmaktadır.) İleride anlatacağım gibi, sonraları birçok programda bana refakat eden ve çok iyi dost olduğumuz Selahattin Pınar'la o günü hep andık ve hiç unutmadık.

"Yine bir gün Selahattin Pınar'la çalışıyor ve onun yeni bir bestesini geçiyorduk. Kapı çalındı. Selahattin Pınar içeri giren beyefendiyi karşılarken; 'Bak kızım sana bestekâr Sadettin Kaynak Beyi tanıştırayım,' dedi. Resimlerinden tanıyordum bu büyük bestekârı. Bana iltifat etti ve 'Küçük hanım, eserlerimizi terennüm ederken, duygularımızı bize yeniden yaşatıyor,' dedi. Çok memnun olmuştum. O günü hiç unutmam. Selahattin Pınar çalıyor, ben söylüyordum, Sadettin Kaynak bize eşlik ediyordu."

Bu tanışma, esasında Müzeyyen Senar'ın hayatının dönüm noktası olur. Çünkü Sadettin Kaynak, yeni bestelerinin birçoğunu ilk defa onunla geçer. İleride de anlatılacağı gibi Arap filmlerine yaptığı bestelerinin çoğunun seslendirilmesini de Müzeyyen Senar'dan ister.

II. BÖLÜM

5

Madam Kalyopi ve İlk Evlilik

(1935-36)

"Münir Nurettin'le ilk defa aynı sahneyi paylaşacağım için heyecanlanmıştım."

1935 yılı gelmiştir. Müzeyyen 17 yaşından gün alan, kocaman bir kız olmuştur. O sırada ablası İsmet (Beler), Kazancı Yokuşu'nda oturmaktadır. Onlar da hep beraber Kazancı Yokuşu'nda bir eve taşınırlar. Kış ayları geldiğinde, enişte, Müzeyyen için yeni bir anlaşma yapar. Hacı Hamdi Alnar'ın Taksim'deki Av Salonu'nda Münir Nurettin Beyle birlikte solist olarak çalışacaktır. Yevmiye yine on beş liradır. Müzeyyen daha serpildiği için eski elbiseleri küçük gelmeye başlamıştır. O nedenle sahnede giymek üzere iki yeni elbise diktirilir.

Münir Nurettin o sırada daha çok tanınan, 34 yaşında olgun bir erkektir. O zamanlar sanatçılar arasında önce sen, sonra ben çıkacaksın kavgası yoktur. Bazı akşamlar Münir Nurettin, bazı akşamlar Müzeyyen en son sahne alır. Müzeyyen Senar: "— *Münir Nurettin'le ilk defa aynı sahneyi paylaşacağım için heyecanlanmıştım. (İkinci ve son defa aynı sahneyi yıllar sonra, 1968 yılında, Amerika'da paylaştık.) İlk gece o beni büyük bir sevgiyle kucakladı. Bana 'Seni radyoda da dinledim. İcran çok iyi. Aman böyle devam et,' dedi. Aramızda en ufak bir sürtüşme bile olmadı. O bana daima sanki küçük kardeşiymişim gibi davrandı. Bir bakıma mutlu idim. Çünkü sahnenin yükünü onun-*

la paylaşıyordum. Program on beş gün süreyle çok iyi gitti. Bir gece zamanın İstanbul valisi, diğer üst dereceli memurlarla birlikte geldi. O gece sahneye önce ben, sonra Münir Bey çıktı. Normalden daha uzun süre sahnede kaldık. Ancak, ertesi gece programa geldiğimde Münir Nurettin Bey yoktu. Hamdi Bey bana, Münir Beyin artık gelmeyeceğini ve tek solistin ben olduğumu ve yevmiyemi de yirmi liraya çıkarttığını söyledi ve hatta sahneye çıkmadan önce üç gece için altmış lirayı anneme ödedi. Doğrusu meraklanmıştım ve Hamdi Beye, 'Acaba bir kusur mu ettim?' diye sordum. 'Yok kızım, Münir Bey bana, Anladım ki sahnede okumak benim işim değilmiş, dedi,' diye cevap verdi.

"Hacı Hamdi özellikle o gece saz heyetini daha da zenginleştirmişti. Daha önce saydığım saz üstatlarının tamamı sahnede yer almıştı. O gece tümüyle hicaz eserler okudum: Astik Ağanın 'Çeşmi mahmûrun sebebtir nâle vü feryâdıma'; *Şekerci Cemil Beyin* 'Bir nigâh et hâlime ey gonca dehen'; *Şevki Beyin* 'Afveyle suçum ey gül-i ter başıma kakma'; *Tanburi Aziz Beyin* 'Akşam oldu yine sular karardı'; *Sadi Işılay'ın* 'Bende hicran yarasından da derin bir yara var'. *Bunların hemen peşine bir maya ve bir türkü söyledim. Alkışlar arasında birinci bölümü bitirdik. O akşam henüz anneme söylemediğim bir karara varmıştım. Bu yüzden çok sevinçliydim. Tekrar sahne alınca daha çok coşmuştum. Selahattin Pınar'ın 1931 yılında bestelediği hicaz eserle başladım:*

Hasta kalbimde açılmış kanayan bir yarasın
Seni ölsem de unutmam bana son hatırasın
Kaybolan cismini gönlüm nerelerde arasın
Seni ölsem de unutmam bana son hatırasın

"Şevki Beyin 'Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz', *ile devam ettim. Şarkılar içimden kopup geliyordu. Sahnede bazı zamanlar vardır, çok özeldir. O gece şanslıysanız seyirci de özeldir. Tam böyle bir gece idi. Âdeta kendimden geçmiştim. Sazla öyle bir ahenk içindeydik ki, zamanı bile fark etmiyordum. Çok kere şarkı söylerken şarkıyla bütünleşirim. Muhtemelen, besteci şarkıyı bestelerken ne duymuşsa, söylerken ben de onu yaşarım. Şarkı bitene kadar şarkının derinliğinde kaybolurum. Bittiğinde alkış sesleri beni kendime getirir ve dünyaya geri dönerim. O gece öyle bir gece idi."*

Kulise dönünce Müzeyyen biraz dinlenir ve terinin soğumasını bekler. Günlük elbisesini ve oldukça eski görünen mantosunu giyer

ve eve yaya olarak dönerken, annesine daha önce verdiği kesin kararı söyler: Her ne bahasına olursa olsun, aldıkları parayı bir daha eniştesine vermeyeceklerdir. Eve dönünce enişte elini uzatarak parayı ister. O geceyi Müzeyyen Senar: "— *Annem biraz sıkılarak da olsa kararımızı söyledi. Enişte m ve teyzemin suratındaki önce şaşkınlık ve sonra hiddet ifadesini asla unutamam. Teyzem, 'Nankörler,' diye avaz avaz bağırmaya başladı. Enişte m, 'Defolun, defolun, size yıllarca baktık. Sıcak bir yuvada barındırdık. Defolun ve nereden geldinizse oraya gidin... Gözüm sizi bir daha görmesin,' diyerek bizi kolumuzdan tuttuğu gibi, gecenin o geç vaktinde sadece üstümüzdeki kıyafetlerimizle sokağa atıp kapıyı suratımıza kapadı. Elimizde üç gecelik yevmiyem olan altmış lirayla ortada kalmıştık. Ama hiçbir şeyden korkmuyordum. Çünkü yıllarca süren diyet borcundan ve esaretten kurtulmuştuk. Çıkan gürültü komşuları uyandırmış olmalı. Daha önceleri beni zaman zaman evine davet eden komşumuz Madam Kalyopi kapıya çıktı ve ısrarla bizi evine çağırdı. O akşamı onun evinde geçirdik. Sonraki günlerde de oradan ayrılmadık ve evin bir bölümünün kiracısı haline geldik. O tarihten sonra bir daha asla teyzemin ve eniştemin yüzünü görmedim. Meşhur olduğum yıllarda çok değer verdiğim kişileri aracı olarak göndererek barışmak istediler. Maalesef çok kötü bir huyum vardır. Bana yapılan iyilikleri de kötülükleri de asla unutmam. Tabii çok iyilikleri olmuştu. Ama ben bunların karşılığını kat kat ödemiştim. Biraz daha toleranslı davranıp kazandığım paranın bir kısmını harcama şansı verselerdi belki bu süre biraz daha uzardı. Beni en kötü şekilde istismar etmişlerdi. Onları affetmem mümkün değildi.*

"Ertesi akşam gazinoya her zamankinden erken gittiğimde, üzerimde yeni bir elbise ve yeni bir manto vardı. O gün annemle bunca yıldan sonra ilk defa paramızı harcama keyfini yaşamıştık. Oturacak eşyamız bile yoktu. Madam Kalyopi'nin verdiği uydurma yatakta yatıyorduk ama orası bize saray gibi görünüyordu. Müthiş sevinçli ve neşeli idim. Saz arkadaşlarıma, 'Bu akşam ne okuyalım,' dediğimde, Sadi Işılay bana, 'Bugün sende bir farklılık görüyorum. Çok neşelisin. Zaten bizi sahnede hep şaşırtıp duruyorsun. Biz sana ayak uydurmaya çalışıyoruz. Gel bu akşam özel bir şey yapalım, biraz şen şakrak olsun. Kürdilihicazkârla başla, sonra bakalım neler olur, onu sahnede göreceğiz,' dedi.

"Öyle başladık. Ben klarnet İbrahim Efendinin ağır aksak bestesiyle girdim.

Çâresâzım sensiz ancak, rahmet Allah aşkına
Kalbimin feryâdını gel dinle, Allah aşkına
Sende yok mu kalbi vicdan, söyle Allah aşkına
Çünki ben senden kazandım, derd-i aşkı ey melek

"Sonra devam ettim. Maya söyledim; türküler okudum. Makamdan makam geçerek bu keyifli geceyi tamamladık. Bir şeye hep dikkat etmişimdir. Siz keyifliyseniz, saz da çalarken keyif almakta ve biz çalan ve söyleyen olarak bu keyfimiz çok kere dinleyiciye yansımaktadır. O zaman, çok kere böyle geceler; hem söyleyen, hem çalan ve hem de dinleyen için unutulmaz olur."

Madam Kalyopi'nin evine iyice yerleşirler. Yataklar, yorganlar, perdeler, halılar, masa ve sandalyeler alırlar. Evin ihtiyacı olan malzemeler tek tek tamamlanır. Anne, her şeye rağmen tutumlu olmaya ve bir miktar para biriktirmeye çalışır.

Daha mayıs ayı gelmeden Hacı Hamdi'nin Av Salonu'nda programı devam ederken, bir gece Panaroma Bahçesi'ndeki programdan sonra Muharrem isimli bir beyefendinin onunla görüşmek istediği haberini verirler. Program bitince buluşurlar. Muharrem Bey, Antalya'da bir bahçe sineması olduğunu ve Mayıs ayında İstanbul'da gazinolar tatile girdiği için burada programlar düzenlediğini anlatır. "Müzeyyen Hanım bu akşam sizi dinledim. Kabul ederseniz mayıs ayında sizi Antalya'ya davet ediyorum," der. Müzeyyen ancak annesinin uygun bulması ve radyodan izin alabilmesi halinde kabul edebileceğini söyler. Bir şartı daha vardır. Saz heyetinden Nubar Tekyay, Yorgo ve Aleko Bacanos onunla birlikte gelmelidir. O perşembe radyoya program için gittiğinde bu teklifi Mesut Cemil Beye anlatır. Mesut Cemil Bey, "Değişiklik senin için iyi olur, ayrıca Anadolu'yu de görmüş olursun,' der ve ona izin verir. Annesinin rızasını da alınca Muharrem Beye evet cevabını verir. Muharrem Bey ayrıca dansöz olarak (anneleri Malka ile birlikte gelecek olan) Zerrin ve Şermin kardeşler ve yine uvertür şarkıcısı olarak Zehra isimli hanımla da anlaşır. Antalya'da iki hafta program yapacaklardır. Yevmiye olarak, masraflar dışında yirmi lira alacaktır."

"Mayıs ayı başında Antalya'ya varırlar. Oldukça sıcak bir hava vardır. Ama geceleri harika bir serinlik çöker. Bursa ve İstanbul'dan sonra gördüğü ilk şehirdir Antalya. Müzeyyen Senar: "— *Antal-*

ya'daki ilk günümüzde oturduk ve bir program yaptık. Bu sefer uşşak şarkıları öne aldık ve ilk şarkı olarak Lem'i Atlı'nın 'Günler geçiyor gönlümün ezvâkı tükendi', *şarkısını seçtik. Daha sonra Şevki Beyin* 'Kimseler gelmez senin feryâd-ı âteş-bârına'; *Şemsettin Ziya Beyin* 'Ol şûh-i cefâ-perveri gördüm de bayıldım'; *Tatyos Efendinin* 'Gam-zedeyim deva bulmam' *ve bunların peşine Yesari Asım'ın yine çok yeni bestesi* 'Menekşe gözler hülyalı bakışları çok manalı'*yı okuyacaktım. Ancak onlara başka bir teklifim oldu. Taş plaklarda Hafız Kemal'den dinleyip çok sevdiğim bir gazel vardı. Onu okumak istiyordum. Yorgo Bacanos da bu gazeli iyi biliyordu. Prova yaparken en çok zamanımızı ona verdik. Uşşak makamındaki bu gazel nedeniyle hep o geceyi hatırlarım:*

Şimşîr-i nigâhınla vuruldum ciğerimden
Cânâ dökülen yaşlara bak didelerimden
Bârânı bela dökme dedi şimdi serimden
Cânâ dökülen yaşlara bak didelerimden

"Daha sonraki yıllarda bu gazeli taş plağa okudum. Özellikle 1941 yılında Kristal'de ilk sahneye çıktığımda ve uşşak makamını seçtiğim gecelerde bu gazeli bir çok kere, seyircilerin özellikle ısrarlı talebi üzerine söylemek durumunda kaldım.

"Akşam için bahçedeki sahnenin arkasında derme çatma bir oda hazırlamışlardı. Sıram geldiğinde annemin yardımıyla elbisemi giydim. Birazcık makyajdan sonra sahneye çıktım. Bütün bahçe hıncahınç dolu idi. Beni ne kadar tanıdıklarını hiç bilmiyordum. Ancak, artık sahne tecrübesi olan bir kişi idim. Uşşak peşrevinden sonra programımıza başladık. Her şarkıdan sonra alkış sesleri dinmiyordu. Ben de çok keyiflenmiştim. Özellikle gazele başlayınca, öyle bir sessizlik oldu ki, inanılır gibi değildi. Ben de yüreğimden koparak başladım: 'Şimşîr-i nigâhınla vuruldum ciğerimden'. *Gazel bittiğinde hemen bir türkü okudum. Ardından uğultuyu andıran alkış sesleri duyuldu. Alkışlar dinmeyince, dinleyicilerin gazeli tekrar etmelerini istediklerini anlamıştım ama mümkün değildi. Onlara, tekrar edemeyeceğimi, aksi halde programa devamımın mümkün olmadığını anlattım. Çünkü böyle bir gazeli icra etmek, sahnede beş şarkı söylemeye bedeldi.*

"Sonra uşşaktan hicaza ve oradan da kürdilihicazkâra geçerek yaklaşık iki saat sahnede kaldım. Antalya'daki program süresince her gece bu gazeli söyledim. Muharrem Bey bazı dinleyicilerin sırf bu gazeli din-

lemek için her gece geldiklerini söyledi. İstanbul'daki gazino programlarında 1941 yılına kadar, bu gazeli, sadece bir gece Tokatlıyan'daki konser hariç, okumadım. 1956 yılında Bebek Gazinosu'ndaki programımda ise tümüyle başka türlü, başka bir türkünün içinde okudum. İleride anlatacağım gibi, 1960'dan sonra doldurduğum longplay'lerde de bu şekilde yer aldı.

"O gecenin başarısından sonra bahçenin sahibi Muharrem Bey, bize, geri kalan biletlerin tümünün tükendiğini, bir hafta uzatmam kaydıyla yirmi beş lira yevmiye teklif etti. Kabul etmemiz mümkün değildi. Çünkü İstanbul'dan ayrılmadan evvel Antalya'dan sonra ikişer haftalık programlar yapmak kaydıyla Ankara, Bursa ve Eskişehir için anlaşma yapmıştık. Tabii o zamanın bütün anlaşmaları karşılıklı sözle oluyordu. Yazılı hiçbir belge yoktu. O yıllarda bile sözümden dönmek kitabımda yoktu."

Ankara'da Ulus'ta bir çay bahçesindeki programı tamamlayıp Bursa'ya gelirler. Müzeyyen Senar: "— *Bursa'ya aradan geçen beş yıldan sonra ilk defa geliyordum. Ancak bu sefer şarkı söylemek için gelmiştim. Benim için burası diğer yerlerden farklı idi. Ben burada doğmuş ve büyümüştüm. O günden beri görmediğim babam hâlâ burada yaşıyordu ve açıkçası kendisini ziyaret etmek istemedim. Birçok tanıdık, akraba ve arkadaşım vardı. Acaba ben sahneye çıkınca, onları orada görecek miydim? Sahneye çıkacağım gün öğleden sonra otelden tek başıma çıktım. En son oturduğumuz sokağa doğru yürümeye başladım. Vardığımda aklıma ilk gelen Reşide Teyzelerdi, ama, onlar çoktan Ankara'ya göçmüşlerdi. Sağa sola bakınırken, birden bir kapı açıldı, komşumuz Makbule Teyze fırlayıp koştu ve beni kucakladığı gibi havaya kaldırdı ve fır fır döndürmeye başladı. Yanaklarımdan öptü. Hani Türk filmlerinde bir sahne vardır: Köyüne gelen sanatçıyı veya gurbetçiyi bütün köy halkı karşılayıp kucaklar ya, aynen öyle oldu. Daha ne olduğumu anlamadan kalabalıkla beraber kendimi Makbule Teyzelerin evinde buldum. Ben kendimi sadece İstanbul'da tanınıyor zannederken, ünümün buralara ulaşması benim için gerçek bir sürpriz oldu. Bir saat kadar orada kaldıktan sonra, ellerinden güçlükle kurtularak otele geldim. Çünkü provaya gitmem gerekiyordu. Ta başlangıcından beri, icra edeceğim programın provasını mutlaka yaparım. Ünlü bir sanatçı olduktan sonra bile. Ancak, tümüyle programa bağlı kalmam mümkün değildir. Onu da, saz arkadaşlarımı şaşırtmadan yaparım. Zaten hep*

aynı kadroyla çalıştığım için onlar benim ne gibi değişiklik yaptığımı hemen anlarlardı.

"Bursa'da Tophane Bahçesi'nde programı tamamlayınca Eskişehir'e geçtik. Eskişehir turnesi hayatımın dönüm noktası oldu. İlk eşim (Mehmet) Âli Senar'ı orada tanıdım. Porsuk Bahçesi'nde program yapıyorduk. Porsuk Oteli'nin Müdürü Âli Senar'dı. Kendisi İstanbul'un tanınmış ailelerinden Manyasizadeler'in akrabası idi... Programımız değişmemişti. Önce Zehra çıkıp söylüyor. Sonra Zerrin ve Şermin kardeşler dans ediyorlardı. Son olarak da ben programa çıkıyordum. Gündüz yaptığımız provaya uygun olarak ya hicaz veya uşşakla başlıyordum. Âli Bey sürekli bizimle meşguldü ve en küçük bir isteğimiz için koşuşturuyordu. Bu hoşuma gitmişti. Yakışıklı bir erkekti. 25 yaşları civarında olmasına rağmen, annemin bana söylediğine göre bekârdı. Program tamamlanınca haziran sonlarına doğru İstanbul'a döndük."

İstanbul'a paralı olarak dönen ana-kız turnenin yorgunluğunu atma fırsatını bulamadan (Kör) Kadri Bey onlara gelir. Taksim Gezisindeki Panorama Bahçesi'nin işletmesini o yapmaktadır. Kendi gazinosunda sahneye çıkması için teklifte bulunur. Kabul ederler. Yevmiye aynıdır ama, Zehra Hanım iki yüz lirayı peşin ister. Çünkü yeni programa Müzeyyen yeni elbiselerle başlayacaktır. Ayrıca Müzeyyen, Necati Tokyay ve Yorgo Bacanos, Selahattin Pınar, Sadi Işılay ve Şerif İçli saz olarak kendisine refakat etmesi şartını ileri sürer. Kadri Bey bu teklifleri aynen kabul eder.

Panoroma Bahçesi'nde ilk matineden sonra Sadi Işılay, "Seni bir yere götüreceğim," der. Yürüyerek Talimhane'de bir apartmanın birinci katına çıkarlar. Sadi Bey cebinden anahtarı çıkarır ve kapıyı açar, içeri girerler. Müzeyyen Senar: "— *Salona girdiğimizde pencere önünde bir divan ve divanda da bir hanım yatıyordu. Sadi Bey önce, 'Bugün nasılsın hayatım... Bak sana kimi getirdim. Hep sözünü ettiğim Müzeyyen işte bu,' dedi ve sonra bana yaklaşmam için işaret etti. Kadın çok solgun ve zayıftı. Güçlükle kolunu kaldırdı ve ben elini öptüm. Bana, zor duyabileceğim bir sesle âdeta fısıldayarak, 'Nasılsın kızım. Sadi'den duyuyorum, çok iyi imişsin, Allah gayret versin, aman dikkat et sahnede kendini çok üşütüp, yorma,' dedi. Teşekkür ettim. Sonra eşi Sadi Beye döndü. 'Sadi'ciğim Müzeyyen kızımız acaba bana Hayri (Yenigün) Beyin hüzzam şarkısını okur mu?' dedi. Ancak bu birkaç cümle bile onu çok yormuştu. Sadi Bey kemanını çıkardı ve ben*

'Ölürsem yazıktır sana kanmadan' *diye başladım. Şarkı bitince bana teşekkür etti. Elini öperek veda edip ayrıldım. Bu, benim Denizkızı Eftalya'yı ilk ve son görüşüm oldu...*"

Turneden kazanılan ve Kadrî Beyin ödedikleriyle para sıkıntıları kalmamıştır. Zehra Hanım ilk defa olarak bu kadar mutludur. Annesinin bu hali Müzeyyen'in şevkini daha artırmıştır. Turneden döndükten birkaç gün sonra alışveriş için sokağa çıktıklarında karşılarında Âli Senar'ı bulurlar. Âli Bey çok naziktir. Bir iş için İstanbul'a geldiğini ve kendilerini ziyaret edip bir merhaba demek istediğini ve tesadüf tam sokaklarına geldiğinde karşılaştıkları için mutlu olduğunu söyler. Beraber bir süre yürürler, sonra Âli Bey izin ister ve ayrılır.

Döndüğünün dördüncü gününde, yani çarşamba günü hemen radyoya gider. Mesut Cemil Bey birazcık sitem eder: "Müzeyyen kızım, sen gittikten sonra, perşembe akşamları tiryakin olan birçok beyefendi ve hanımefendi telefon etti. Çoğu ise radyoya ya kendileri geldiler veya birilerini gönderip neden okumadığını sordular. Derdimi anlatana kadar dilimde tüy bitti," der. Müzeyyen, Mesut Cemil gibi çok ciddi bir kişinin bu ifadesine biraz şaşırır. Çünkü telefon İstanbul'da zengin evlerinde bulunan lüks bir haberleşme aracıdır. Müzeyyen Senar: "— *Çok sevinmiştim. Birazcık da koltuklarım kabarmıştı. Demek ki beni dinleyen ve takip eden bir kitle vardı. Onlara yeni şeyler vermeliydim. Bu sefer ben Mesut Cemil Beyden talep ettim. 'Hocam müsaade ederseniz bu hafta sultaniyegâh okumak istiyorum,' dedim. Hemen ertesi gün radyoya çok erken geldim. Bu sefer Sadi Işılay'la şarkıları seçtik ve geçmeye başladık: İlki Dede Efendinin (beste);*

Nihân ettim senî sînemde ey meh-pâre, cânımsın[4]
Benim râz-ı derûnum, sevdiğim, dilde nihânımsın
Gönül sende, gözüm hâk-i derinde ey meh-i devrân
Benim cân ü cihânım, rûz ü şeb vird-i zebânımsın

"*Arkasından Santuri Edhem Efendinin* 'Güller açmış bülbül olmuş bi-karar'; *Lem'i Atlı'nın* 'Andıkça geçen günleri hasretle derinden'; *Cevdet Çağla'nın* 'Kaçıncı faslı bahar solar gider emelim'; *Muallim İsmail Hakkı Beyin* 'Niçin bülbül figan eyler bahar eyyâmıdır şimdi' *ve Yesari Asım Arsoy'un* 'Biz Heybeli'de her gece mehtâba çıkardık'. *Provadan sonra bunları okudum.*

"Radyoya bir saat erken gitmeyi âdet edinmiştim. Çünkü radyonun saz sanatkârlarının çoğu bestekârdı. Ayrıca radyoyla ilgileri olmayan pek çok bestekâr da, yeni besteleriyle perşembe günleri radyoya geliyorlardı. Şarkıyı da ilk defa benden duymak istiyorlardı. Böyle bir öneriye hiçbir zaman, hiçbir bahaneyle karşı çıkmadım. Çünkü o sırada tanınan bir çok sanatçıdan farklı bir konuma gelmiştim. Çok kere her yeni şarkıyı önce ben öğreniyor ve Mesut Cemil Bey müsaade ettiği zaman radyoda okuyordum. Sahnede de ilk ben söylüyordum. Böylece bütün İstanbul yeni bir şarkıyı benden duymuş oluyordu.

"Tecrübem arttıkça uşşak eserlere düşkünlüğüm arttı. Garip makamdır. İnsanın içini titretir.

"Sahneye hicazla çıkıyordum. Uşşak, kürdilihicazkâr, suzinak, hüzzam, bayati, muhayyer, acemkürdi ve segâh okuyordum. Hemen hemen her hafta programa yeni bir şarkı ekleniyordu. Bu arada her sokağa çıkışımda Âli Senar'la karşılaşmamak mümkün değildi. Bir bahaneyle yanımıza geliyordu. Bir seferinde annem onu yanına çağırdı, 'Evlâdım sokağımızda dolaşıyorsun, bazen bizi takip ediyorsun, bu pek uygun bir şey değil. Neden bunu yapıyorsun,' diye sorunca Âli Senar, 'Müzeyyen'i ilk gördüğüm günden beri hep onunla evlenmeyi düşündüm. Bu nedenle Eskişehir'de bile kalamadım. İşimi terk edip peşinizden geldim,' dedi. Hâlâ Kazancı Yokuşu'nda, Ahır Sokak'ta Madam Kalyopi'nin evinde oturuyorduk. Annem ertesi gün öğleden sonra Âli Senar'ı eve davet etti. O, elinde çiçekle tek başına gelmişti. Annesi ile babasının evlenme niyetinden haberli olduklarını, ancak karşı çıktıklarını ve fakat kendisinin kararlı olduğunu söyledi. Annem bana dönerek, 'Kızım, sen de istiyorsan evlenmenize müsaade edeceğim,' dedi. Açıkçası gençlik hevesiyle olsa gerek ben hemen 'Evet' dedim. Ancak bu ilk evliliğimde ve de diğerlerinde gelinlik giymek nasip olmadı. Neyse, önce berbere gidip saçlarımı yaptırdım ve düz gri-mavi renkli uzun bir tuvalet giydim. Ali ise kurvaze bir takım elbise giyip puanlı bir papyon kravat takmıştı. Alelacele evlendik. Sonra bu kıyafetlerle bir resim çektirdik. Böylece soyadı kanunundan sonra Müzeyyen Dombayoğlu olan adım, artık Müzeyyen Senar olmuştu.

"Âli Senar valizini alıp Madam Kalyopi'nin evine geldi. Kısa bir süre sonra beni, Bağlarbaşı'nda oturan annesi Hadiye Hanım ve annesinin ikinci eşi eczacı Hüsnü Emgen'le tanıştırmak istediğini söyledi. Ancak gideceğimiz gün, Âli kızardı bozardı ve 'Ailem bizi görmek istemiyor,' dedi, biz de gitmekten vazgeçtik."

Esasında kayınvalide Hadiye Hanım saray terbiyesi almış bir İstanbul hanımefendisidir. Değişen sosyal hayatın gereklerine göre bir nebze kendini yenilemiş bile olsa, hâlâ kafasındaki ideal gelin, yakından tanıdığı bazı ailelerin hanım hanımcık kızlarıdır. Ancak bu durumda, daha önce kendisinin, kayınvalidesine ve ailenin diğer fertlerine gösterdiği saygının aynısını bulacağına emindir. Fakat pek çok genç gibi Âli Senar da, artık otuz yıl öncenin delikanlısı değildir. Başına buyruktur ve evlilik için tercihini, annesinin bütün karşı çıkmalarına rağmen –annesinin deyişiyle– ailenin sosyal statülerine uygun olmayan birisi için yapmakta tereddüt etmez.

Ancak bir problemleri vardır: Âli Bey işsizdir. Ailenin bütün yükü Müzeyyen'in üzerindedir. Artık Madam Kalyopi'nin evi de onlar için uygun değildir. Çünkü Müzeyyen hamiledir. Hamileliği süresince çalışmak istememektedir. Hatta, çocuğunu doğurduktan sonra kendisini çocuğuna hasretmek ve radyo dışında sahneyi tümüyle bırakmak niyetindedir. Para sıkıntıları yoktur, ama, annesinin deyimiyle, hazıra dağ dayanmazdı.

Müzeyyen kalkar, Eminönü'ndeki İş Bankası'na gider. Celal Bayar'ı (özel hayatlarında Celal Amcasını) görmek ister. Kendisini hemen tanıyan bankanın sekreteri ona ertesi gün için randevu verir. Yalnız başına bankaya giden Müzeyyen'i Celal Bayar ayakta karşılar ve o her zamanki ciddiyetinden uzaktır. Yanaklarından öper. "Seni radyodan hem ben ve hem de Reşide Teyzen izliyoruz. Bizim minik kızımız bak şarkıları nasıl güzel okuyor diye övünüyoruz," der. Bütün bu iltifatlardan sonra Müzeyyen, evlendiğini ve eşinin ailesiyle olan probleminden dolayı işsiz kaldığını anlatır. Celal Bey, "Eşini yarın bana gönder," diyerek onu yolcular. Ertesi gün eve geç saatte dönen Âli Bey, İş Bankası'nın yanında yine bankaya ait binada işe başladığını ve elli lira aylık alacağını söyler.

Radyodan aldığı para değişmemiştir. Haftada beş lira. Ancak Zehra Hanım, Müzeyyen'in turneden ve Panorama'dan kazandığı parayı çok dikkatli kullanmaktadır. Müzeyyen aralık ayında yeni bir teklif alır. O zamanki adı Londra Bar olan salonun sahibi (beyaz saçlı) Muhittin Bey iki aylık sahne teklifinde bulunur. Londra Bar günün şartlarına göre lüks bir salondur. Devrin oldukça ünlü sanatçıları orada program yapmaktadırlar. Bunların arasında Hamiyet Yüceses ve Leman Hanım vardır. Onlar fasıl şeklinde program yapı-

yorlar ve sonra sırayla bir veya iki solo şarkı okuyorlardı. Ayrıca tango okuyan Seyhan Hanım da vardır. Ancak solist yoktur. Yani program fasıl şeklinde bittikten sonra tek başına solist olarak program yapma teklifi Müzeyyen'e yapılır. Yirmi beş lira yevmiyeyle anlaşırlar. Annesine on beş günlük peşin ödenir. Çünkü artık, İstanbul'da sahneye çıkarken yeni kıyafetler yaptırma gereği vardır. Müzeyyen dört yeni elbise diktirir. Annesi, özellikle ilk defa siyah payetlerle süslü elbiseye oldukça önemli bir parayı kıyar ve verir.

Önceki program kadrosu aynen muhafaza edilir ve yenilik olarak bir türkücü ilave edilir. Genellikle az sayıda sazla söylemeyi tercih eden Müzeyyen, Muhittin Bey, "Zengin bir program zengin sazla olur," dediği için devrin en büyük saz ustalarının eşliğinde saat 23:00'te sahneye çıkar.

1936 yılı gelmiştir. Kazancı Yokuşu'nun başında iki odalı bir eve taşınırlar. Hamileliği yavaş yavaş ilerlemesine rağmen Londra Bar'daki sahne çalışmalarına ocak ve şubat aylarında devam eder. Müzeyyen Senar: "— *Hamileliğimin dördüncü ayında bile çalışıyordum. Çünkü doğacak çocuğuma en iyi şekilde bakmak istiyor ve benim çocukluğumda çektiğim sıkıntıları yaşamamasını istiyordum. Yeni bir değişiklik daha olmuştu. Âli zaman zaman anne ve babasını görmeye gidiyordu. Bir gün, ziyaretten dönünce, 'Annem ve babam seni görmeye gelmek istiyorlar,' dedi. Torunları olacağına sevindiklerini tahmin ediyordum. Evlât ile anne baba arasına girmek istemediğim için, 'Gayet tabii, başımın üzerinde yerleri var,' dedim. Hafta sonunda, bir cumartesi günü geldiler. Kayınpederim Eczacı Hüsnü Emgen'i ilk gördüğüm anda sevdim. Âli ile evli kaldığım süre içinde bana hep sevgi gösterdi. Yazık ki kayınvalidem Hadiye Hanım, bana olan duygularını hiç gizlemedi. Hani meşhur hikâyedir:*

"Delikanlı annesine evleneceğini söyler. Ertesi gün üç kız arkadaşını getireceğini ve bunlardan biriyle evlenmek istediğini ifade ederek:

"'Acaba hangisiyle evleneceğimi tahmin edebilecek misin?' diye sorar.

"Ertesi gün biri sarışın, biri kızıl saçlı, diğeri esmer üç kız arkadaşını çaya getirir. Söz sohbetten sonra kızlar gidince annesine:

"'Bil bakalım hangisi ile evleneceğim?' der.

"'Ayol bunda bilmeyecek ne var. Ortadaki kızıl saçlı ile evleneceksin.'

"'Aaaa... Nasıl bilebildin?'

"'Çünkü en çok ondan nefret ettim.'

"Aynen hikâyede olduğu gibi, ömrü boyunca bana ait duygularını hiç saklamadı. Ama bu benim umurumda bile olmadı. Onlara muhtaç değildim ve hiçbir zaman da olmadım. Onun karşısında her zaman başım dikti.

"Ben hiçbir zaman bu tip kayınvalideliği anlayamadım. Gerek oğullarımın, gerekse daha sonra, torunlarımın tercihlerine hiç karşı çıkmadım ve eşlerini hep sevdim ve onlarla hep arkadaş oldum."

Hamileliğinin son aylarına gelmiştir. Âli'yle belirli aralıklarla Üsküdar Bağlarbaşı'nda oturan kayınvalidesine ziyarete giderler. Müzeyyen Senar, karnı burnunda olmasına rağmen kayınvalide Hadiye Hanımla dost ve akraba ziyaretleri yaparlar. Gittikleri yerlerde onun hep hanım hanımcık bir gelin gibi davranmasını, büyükler konuşurken söze hiç karışmamasını ister. Ancak o Müzeyyen Senar'dır ve 18 yaşında bile olsa, doğal davranmak onun mizacıdır, dolayısıyla görüşlerini açıklamaktan da hiç çekinmez. Diğer taraftan ziyarete gittikleri evlerde, tanınmış bir ses sanatçısı olması dolayısıyla, özellikle genç hanımların ona gösterdiği ilgi Hadiye Hanımı rahatsız etmektedir. Çok kere evlerin gelinleri ve genç kızları ona Safiye Ayla'yı ve Münir Nurettin'i sorar ve anlattıklarını heyecanla dinlerler. Bazen de biri udunu alır, o da onlara şarkı söyler ve bu suretle kayınvalidesinin gözünde affedilmez suç işlemiş olurdu.

12 Haziran 1936 pazar günü yine kayınvalidesindedir. Doğuma daha yaklaşık bir ay vardır. Faytonla ailecek Çamlıca'ya pikniğe gideceklerdir. Yolda sancılanır. Geri dönerler. Hastaneye götürme imkânı yoktur. Yakınlarda oturan Paragamyan isimli doktoru bulurlar. Komşulardan beş çocuk annesi Naciye Hanım koşar, gelir. Sonunda doğumu kayınvalidesinin evinde yapar. Bir oğlu olmuştur. Ergun. Müzeyyen Senar: "— *Ergun bir buçuk kilo doğmuştu. Beslenme problemi vardı. Çünkü meme almıyordu. Sadece ağzına damlalıkla şekerli su ve süt damlatılıyordu. Göğüslerim sütle dolup şişmeye başlayınca, o zamanın yöntemlerine göre komşulardaki yaşlı hanımlar geliyor, takma dişlerini çıkarıp göğüslerimi emerek sütü boşaltıyorlardı. Ergun o kadar küçüktü ki, onu tülbentlere sarıp yatırıyorduk. Her sabah ve akşam gelen Dr. Paragamyan üstteki tülbendin ucunu kaldırarak Ergun'un yaşayıp yaşamadığını kontrol ediyordu. Bir aylık olmuştu, daha doğrusu doğum için gerekli süreyi tamamlamıştı ki, o güne kadar hiç sesi çıkma-*

yan çocuk cıyak cıyak ağlamaya başladı. İşte o gün artık hayatta kalacağına inanmıştım. Sevincimden kayınvalideme sarıldım. O ise beni itiverdi. O andan itibaren Hadiye Hanımın davranışında başka bir değişiklik oldu. Sanki Ergun'u doğuran ben değildim. Ergun'u bana bırakmak istemiyordu. Ben evlâdımı eve alıp kendim büyütmek, o ise âdeta kendi çocuğu imiş gibi bakmak istiyordu. Âli'yle sürekli bu konuyu tartışıyorduk. Hayrettir o ise annesinden yana idi. Ben asla buna müsaade etmeyeceğimi ve çocuğumu kendim yetiştirmek istediğimi söylediğimde üzerime yürümeye kalktı. Evlâdını korumak içgüdüsüyle elime geçen vazoyu kafasına fırlatınca aklı başına geldi. Doğumdan sonra gazino programını bırakmıştım. Radyo emisyonlarım ise devam ediyordu. Nihayet kabul etse de etmese de gelini olduğum Hadiye Hanım, benden duyduğu rahatsızlığı doğumdan sonra daha da belli etmeye başlayınca, bir sabah kalktım ve eşyalarımı toplayıp oğlumu kucağıma aldığım gibi evime döndüm. Peşimden kıyametler kopmuş, ama aldırmadım bile. Bir süre kayınvalidem benimle konuşmadı.

"İyi para kazanmıştım. Annem gayet tutumlu idi. Âli de çalışıyordu. Ev bize küçük gelmeye başladığı için yine Taksim, Kazancı Yokuşu'nun başındaki Subaşı Apartmanının üst katına taşındık. Aylığı, bir gecelik yevmiyemle aynı idi. yirmi lira."

Bir taraftan da zaman zaman devrin ünlü bestekârları eve gelip yeni bestelerini onunla geçmek isterler. Bir gün, önceden haber veren Suphi Ziya Özbekkan gelmiştir. Elinde bestelediği son üç bestesi vardır: İlki hicaz makamındadır (sofyan);

Dün gece ye'sile kendimden geçtim
Teselli aradım meyhânelerde
Baht-ı dûn elinden bir dolu içtim
O neşe kalmamış meyhânelerde

Her neye dokunsam zahm-ı rikkat var
Her ne yana baksam reng-i firkat var
Çalkanır ağlar bir âh-ü hasret var
Sularda çağlayan terânelerde

Bilmedim kim oldu bu hâle sebep
Ağladım ümidim hebâ oldu hep
Bendeki sûz-i dil var mıdır acep
Tutuşup can veren pervânelerde

İkincisi Muhayyer (aksak) *"Titrer yüreğim her ne zaman yâdıma gelsen"*; üçüncüsü kürdilihicazkâr (ağır aksak) *"Bahçenizde sümbül olsam / Sevdiğiniz bir gül olsam / Yazın açsam kışın solsam / Gelir beni yoklar mısın / Ara sıra koklar mısın"*

Beraber oturur çalışırlar. Mükemmel hale gelince Müzeyyen yeni besteleri okur. Suphi Ziya Bey kendisine teşekkür edip ayrılırken Âli Bey işten döner. Misafir gittikten sonra evde kıyamet kopar. Âli Bey, "Artık bu adamları evde görmek istemiyorum," diye bas bas bağırır.

Muhtemelen kayınvalidesinin etkisiyle Âli Bey ile Müzeyyen arasında hemen hemen her gün kavga çıkmaktadır. Zaman zaman Âli Bey, Müzeyyen'i hırpalamaya kalkmakta ve ancak dersini daha önce aldığı için ileri gidememektedir. Çocuk olmasına rağmen sanki evlilikleri pamuk ipliğine bağlıdır. Mahir'le evlenmediğine bin pişmandır. Nitekim bir gün askerden dönen ve onu arayan Mahir'i evin penceresinden görünce düşer bayılır.

6

Atatürk ve Rumeli Türküleri

(1936-37)

"Mâni oluyor halimi tâkrire hicâbım
Üzme yetişir üzme firâkınla harabım"

TATYOS EFENDİ

1936 yılının Aralık ayıdır. Müzeyyen o gün evdedir. Ergun altı ayını doldurmuş ve diş çıkarmaya başladığı için biraz ateşli gibidir. Annesi, doktorun verdiği ilaçları içirmiş ve çocuk uykuya dalmıştır. Biraz sonra kapı çalınır. Nubar Tekyay gelmiştir. "Hadi kızım çabuk hazırlan saraya gidiyoruz," der. Önce anlayamaz. Sarayda ne işi vardır ki? Ancak, Tekyay'ın sesindeki telaşı hisseder. Üstüne düzgün bir kıyafet giyer. Âli Bey de hazırlanır. Kapıdaki büyük otomobile binerler ve doğruca Dolmabahçe Sarayı'na giderler. Müzeyyen Senar: "— *Doğrusu o sıralar o kadar tanınmış bir sanatçı olduğumu tahmin etmediğim için şaşırmıştım. O yüce insanı göreceğim için seviniyor, açıkçası aynı zamanda korkuyordum da. Saraya vardığımızda bir yaver bizi aldı ve büyük salona götürdü. Uzun bir masanın etrafında devrin bütün tanınmış kişileri yer almıştı. Atatürk ortada oturuyordu. Eli çenesinde anlatılanları dinliyor ve tebessüm ediyordu. Ben yaklaştıkça dikkatini onlardan ayırdı ve göz ucuyla beni takip etmeye başladı. Yaverle birlikte tam karşısına geldiğimde yaver, 'Müzeyyen Senar Hanım huzurlarınızda,' dedi. 'Beyefendi de kocası,' diye ekledi. Atatürk, 'Öyle mi? Pek güzel. Gel bakalım hanım kızım. Otur şöyle ya-*

nıma,' dedi. Hemen sağ tarafına bir sandalya çektiler. Çekine çekine sandalyenin ucuna iliştim. Heyecanımı anlamış olacak ki, 'Otur bakalım. Çekinme... Eğer böyle yaparsan o güzel sesini nasıl dinleriz,' diye ekledi. Yüzüme dönüp baktığında, 'Aaa! Bu saçlarının hali ne?' deyip yavere işaret etti. Kulağına bir şeyler fısıldadı. Yaver, 'Lütfen beni takip ediniz Müzeyyen Hanım,' dedi. Salondan çıkıp siyah mermerlerle kaplı bir büyük banyoya geldik. Birden korkuya kapıldım. Biraz sonra Âli de içeri girdi. Yaver, 'Merak etmeyin efendim, berberimiz sadece sizin saçınızı ve eşinizin bıyığını kesecek,' dedi. Sonradan öğrendiğime göre, Atatürk benim enseme topladığım saçlarımı beğenmemişti ve modern bir görünüm almam için saçlarımı kestirmek istemişti. Nitekim berber saçlarımı alagarson kesti. Birden görünümüm değişmişti. Âli de bıyıklarını kaybetti. Biraz sonra huzura gittiğimizde, 'İşte şimdi mükemmel oldu. Ver bakalım şu koltuğunun altındaki defteri. Herhalde şarkı defteridir, değil mi?' diye sordu. Defteri kendilerine uzattım. Bu konuşmaları masada bize yakın olanlar aynen duyuyor ve yakınen izliyorlardı. Salih Bozok ile Kılıç Ali hemen benim yanı başımdaydılar.

"Atatürk masanın üzerine koyduğu repertuarımın yazılı olduğu defterin sayfalarını tek tek açarak bir süre inceledi. Bir taraftan da rakısını yudumlarken tabaktaki leblebileri meze yapıyordu. Öyle keyifli bir içmesi vardı ki, imrenirdiniz. Sonra bana döndü, 'Kızım sen bunların hepsini biliyor musun? Şimdi senden bir şarkı istesem söyleyebilecek misin?' dedi. Boynumu büküp 'Emredersiniz efendim,' dedim. Açtığı sayfalardan birini bana uzatıp 'Haydi bakayım, şunu bir oku da dinleyelim,' dedi.

"Saz ilerde kapıya yakın bir yerde hazır bekliyordu. Tatyos Efendinin hicazkâr şarkısını seçmişti: 'Mâni oluyor halimi tâkrire hicâbım/ Üzme yetişir üzme firâkınla harabım', *Necati Tokyay, Şükrü Tunar, Nubar Tekyay, Selahattin Pınar, Kemal Niyazi Seyhun, Yorgo ve Aleko Bacanos'dan kurulu, benden bir hayli uzakta oturan, saz heyetine makam ulaşınca kısa bir giriş taksiminden sonra ben eseri icra etmeye başladım. Zaten Üsküdar Musiki Cemiyeti'nde öğrendiğim ilk şarkılardan biri idi. Birden kendimi çok mutlu hissettim. Gözümün önünde sadece Ulu Önder, ben ve şarkılar vardı. Şarkıyı okurken önce mırıldanan Atatürk,* 'Üzme yetişir üzme firâkınla harabım'*ı söylerken yüksek sesle bana refakat etmeye başlamıştı. Hicazkârla girmiştik, ben de hicazkârla devam ettim ve hemen peşine Lavtaci Ovrik'in eserini okudum:*

Mestim bu gece sen de bana mest olarak gel
Peymâne-i şevkim gibi sevdâ dolarak gel
Bilsen ne kadar döktü firâkınla gözüm yaş
Ey şuh, şu solan rûyimi gör de solarak gel

"*Ve üçüncü olarak da Rakım Elkutlu'nun* 'Bekledim fecre kadar gelmedin, ah işte güneş de doğdu' *şarkısını söyledim. Tam şarkıyı bitirdiğimde Atatürk elini kaldırınca saz ve ben sustuk. Acaba ne hata yaptım diye düşünürken, Atatürk herkesin duyabileceği bir sesle, 'Hımm! Bu ne güzel ses. Hadi bakalım durma, devam et bakalım,' dedi. Emre uyduk, devam ettik. Nasibin Mehmet Yürü'nün* 'Seni candan severim, aşkına kurban olurum' *ve Çorlulu'nun* 'Aldı beni aldı beni iki kaşın arası' *şarkısının peşine bir de türkü okudum:* 'İzmir'in içinde civanım vurdular beni'. *Masa büyük bir keyif içindeydi. Herkes coşmuştu. Tahminime göre icra şeklimin farklılığı dikkat çekmişti. Bu nedenle Atatürk de başka hiçbir müdahalede bulunmadı.*

"*Ben hicaza geçmek için durduğumda bana döndü tekrar, 'Çok güzel, çok güzel, hadi devam edelim,' dedi. Bütün korku ve heyecanım geçmişti. Zaten Nubar Tekyay keman taksimiyle hicaza geçişi yapıyordu. Önce Nasibin Mehmet Yürü'nün* 'İptilâyı derd-i aşkın var mı doktor çâresi'; *Medeni Aziz Efendinin* 'Kendine niçin emsal ararsın'; *Şevki Beyin* 'Kış geldi firak açmadadır sineme yâre'; *Kaptanzâde Ali Rıza Beyin* 'Âşıkım dağlara kurulu tahtım' *ve bir türkü* 'Çiğdem der ki ben âlâyım'*ı icra ettik. Vakit oldukça geç olmuştu. O zaman bana, 'Hadi bakalım, şimdi Rumeli türküsü,' dedi. Ben de hemen türkülere başladım.* 'Estergon kal'ası bre dilber aman su başı durak'; 'Alişimin kaşları kara'; 'Gide gide yârelerim delindi'; 'Köşküm var deryaya karşı' *ile devam ettik. Bir taraftan beyaz leblebisi, rakısı ve keyifle tüttürdüğü ucu yaldızlı sigarasıyla bana refakat ediyordu.*

"*O coşuyor, biz coşuyorduk. Sabahın ilk ışıkları görününce sofradan kalktı. Saz sustu, böylece benim için endişeyle başlayan gece büyük bir keyif ve coşkuyla sona ermişti. Ancak, gece Âli için tam bir eziyet olmuştu. Eve dönerken somurtup durdu ve bir tek kelime etmedi. Atatürk'le tanışmanın onu fazla etkilememiş olmasına şaşırmıştım. Hatta bir yaverin ayrılırken uzattığı zarftan çıkan yedi yüz lira bile. Eve döndüğümüzde üzerime yürüyerek dövmeye yeltendi. Zaten çok yorgundum. Anlaşılan yine iyi bir derse ihtiyacı vardı. Araya giren annemi de itince iyice sinirlenip elime geçen her şeyi ona fırlatmaya başla-*

dım. Vazoyla kafasına vurmak için koştuğumda kaçarak yatak odasına saklandı. Aksilik tam o sırada Ergun uyanıp ağlamaya başladı. Hemen kızgınlığım geçti ve evlâdımı kucağıma aldım. Çok yeni evli olmamıza rağmen artık bir şeyler bitmeye başlamıştı."

Müzeyyen Senar, 1937 yılı geldiğinde gazinolarda program yapma tekliflerinin hiçbirini, çocuğu çok küçük olduğu gerekçesiyle kabul etmez ama radyo programlarını aksatmaz; ancak, Âli Beyin kıskançlık krizlerine mâni olmak ve evde tatsızlık çıkmaması için, bestekârlarla çalışmalarına radyoda devam eder. Bunun için her seferinde radyoya, prova yapmak için iki saat önce gitmeye başlar. Örneğin; Selahattin Pınar, Sadettin Kaynak, Yesari Asım Arsoy, Şükrü Tunar ve Şerif İçli yeni bestelerini onunla geçmek istemektedir. Müzeyyen Senar: *"— Dört yıldır bu bir âdet haline gelmişti. Esasında bundan bir övünme payı çıkarmıyordum. Hocalarıma karşı bir görevim olduğuna inanıyordum. Aynı zamanda en yeni besteleri öğreniyordum. Her yeni besteyi defterime kaydediyor ve getirdiğim nota kâğıtlarını Agobos Efendi temize çekmeye devam ediyordu."*

Yaz başında Ergun'un ön dişleri çıkmıştır. Müzeyyen ve annesi çocuğun üstüne titremektedirler. Zaman zaman Bağlarbaşı'na kayınvalidesine giderler. Ergun'u çok seven kayınvalidesi Hadiye Hanım bir seferinde bir süre çocuğu ona bırakmasını ister. Genellikle annesinin bu isteğine hep olumlu bakan kocasını da kırmamak için Ergun'un babaannesinde kalmasını kabul eder. Ertesi hafta çocuğuna koşar ve alıp getirmek istediği zaman yine problemler başlar. Kayınvalidesi Ergun'u bir süre daha bırakması için ısrar eder ama, kabul etmez. Çocukla eve her döndüğünde kocasıyla aralarında kavga çıkar. Artık arasındaki ilişki, karı-kocalık sınırlarını aşar ve sinir harbine dönüşür.

Aradan günler geçer. Bir gün Müzeyyen Senar radyo emisyonundan dönmüş ve ev işlerine dalmıştır. Tam Ergun'u doyurup yatıracaktır ki o sırada kapı çalınır. Gelen Selahattin Pınar'dır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"Hayrola Selahattin Bey, hayırlı bir haberin mi var?"

"Hazırlan, Bursa'ya, Atatürk'e gidiyoruz."

"Atatürk Bursa'da mı?"

"Evet, birkaç günlüğüne gitmişler. Seni de emretmişler. Çelik Palas'ta bekliyorlar. Hep beraber gideceğiz."

Müzeyyen Senar: "— *Yine tatlı bir heyecanla sarsıldım. Hemen aklıma bir önceki davet geldi. Ne yapsam, ne etsem diye düşünmeye başladım. Önce Taksim'de berber Vili'ye koştum. Biraz uzamış olan saçlarımı günün modasına uygun kestirip maşayla öndüle yaptırdım. Sevinçten uçuyordum. Kolay mı, büyük Ata'nın huzuruna aşağı yukarı bir yıl içinde ikinci defa çıkacaktım. Henüz 19 yaşındaydım ve demek ki beğenilmiştim. O akşam durumu Âli'ye ve anneme anlattım. Âli şaşırdı, 'Hayırdır inşallah! Benim gelebilmem zor. Lütfen valide hanımla birlikte gidin,' dedi.*

"*Ertesi sabah annem ve saz arkadaşlarımla birlikte köprüden vapura bindik. Vapurda kuytu bir köşeye çekilip bu defa daha hazırlıklı gidelim, mahcup olmayalım diye düşündük ve saz arkadaşlarımla birlikte güzel bir program yaptık. Önce Yalova'ya, oradan da bize gönderilen otobüsle Bursa'ya hareket ettik.*

"*Yanıma iki elbise almıştım. Birisi balo için eteği fırfırlı ve yakası payetli siyah elbise idi. Diğeri ise daha sade, bordo renkli, uzun etekli bir elbiseydi. Bursa'ya varmıştık. Doğru Çelik Palas'a gittik. Bizleri bekliyorlardı. Odalarımızı gösterdiler ve iki-üç gün için misafir edileceğimizi söylediler.*

"*Akşam olunca hazırlandım. Bordo renkli elbisemi giydim. Berber saçlarımı Atatürk'ün istediği gibi taradı. Kapı çalındı ve gelen görevli, yaver beyin bizi alt salonda beklediğini söyledi. Yaver bey bizi aldı yemek salonuna götürdü. Saz kapının yanında oturuyordu. Ben sazın yanına gitmek istediğimde yaver bey, 'Müzeyyen Hanım, lütfen beni takip ediniz,' dedi ve beni alıp U şeklinde düzenlenmiş masaya götürdü ve Celal Bayar'ın yanında yer gösterdi. Celal Amcam beni tebessüm ederek sevgiyle karşıladı ve hatta cesaret vermek ister gibi hafifçe omzuma dokundu. Sağ yanımdaki sandalye boştu.*

"*Bir süre sonra etrafta bir kıpırdanma oldu. Atatürk geliyordu. Herkes ayağa kalktı ve onu saygıyla selamladı. O eliyle işaret ederek herkesi oturttu ve doğruca masaya gelip yanımdaki boş sandalyeye oturdu. Yine çok heyecanlanmıştım. Çünkü, acaba saçlarımı ve kıyafetimi beğenecek miydi? Şöyle bir dönüp bana baktı. O an yüreğim ağzıma geldi. Yüzündeki memnuniyet ifadesinden beğendiğini anlayınca üzerimden sanki büyük bir yük kalktı. 'Nasılsın kızım?' diye sorunca, 'Teşekkür ederim efendim,' dedim. 'Yine defterimi benden aldı. Bir taraftan defterin sayfalarını çevirirken tekrar bana döndü, 'Güzel okuyorsun. Onun için bu gece seni doya doya dinleyeceğim,' dedi.*

"Atatürk Dolmabahçe'deki konser sırasında alıp baktığı defterimde bazı şarkılara işaret koymuştu. Bunları da dikkate alarak vapurda hazırladığımız programı uygulamaya başladık: Saz, peşrevi bitirince ve ben Bimen Şen'in (ağır aksak) 'Firkatin aldı bütün neşve-i tâbım bu gece' *hicaz şarkısıyla başladım. Suphi Ziya Özbekkan'ın şarkısıyla devam ettim:* 'Dün gece ye'sile kendimden geçtim'; *Kadri Şençalar'ın* 'Görmedim ömrümün asude geçen bir demini'; *Lem'i Atlı'nın* 'Severim her güzeli senden eserdir diyerek' *ve Sadettin Kaynak'ın* 'Yeşil gözlerini ufkuma ger ki, bahar gelmiş diye türkü söyliyem' *şarkısının peşine hicaz türküler okudum.*

"Selahattin Pınar tanburuyla kısa bir taksim yaptıktan sona kürdilihicazkâr makamına geçtik. Tahsin Karakuş'un iki yıl önce bestelediği bir şarkı 'Bir gün görmese gönlüm seni arar, bunalır' *ile başladım ve devam ettik. Aradan en az iki saat geçmiş olmalıdır. Bir önceki seferde olduğu kısa bir ara verildi. Kendi aralarında konuşurlarken ve içkilerini yudumlarken biz sustuk. İşaret gelince programa Giriftzen Asım Beyin uşşak şarkısı* 'Cânâ rakibi handân edersin' *şarkısıyla başladım. Şarkı bitince eliyle bana işaret etti. Anlamıştım. Şarkıyı bir daha söyledim. Bitince tekrar işaret etti. Üçüncü defa okumaya başlayınca bayağı yüksek sesle bana refakat etmeye başladı. Rumeli türküleriyle gece sona erdi. Müthiş keyifli bir akşamdı.*

Ertesi akşam Merinos Kumaş Fabrikası'nın açılışı nedeniyle balo vardır. Balo belediyenin salonunda yapılır. Müzeyyen Senar: *"— Balo için siyah tuvaletimi giymiştim. Salona girdiğimde yaver beni aldı, salona hâkim olan yerdeki yuvarlak bir masaya götürdü. Masada sadece iki sandalye vardı. Birine beni oturttu. Saz salonun diğer bir köşesinde idi. Balo için ayrıca bir de orkestra vardı. Atatürk içeri girince herkes ayağa kalktı. Yine çok heyecanlanmıştım. Ben de kendisini ayakta karşıladım. Gelip benim yanımdaki sandalyeye oturdu. Orkestra zamanın ünlü tangosu* 'Ayşe'*yi çalıyordu:* 'Bana gel bu yaz Ayşem / Yetişir bu naz Ayşem / Hasretin öldürüyor / Merhametin az Ayşem'.

"Balonun açılış dansını Atatürk yapacaktı. Hiç beklemediğim bir şey oldu. Bana dönerek; 'Buyrun dans edelim,' dedi. Elimden tuttu. Büyülenmiş gibi kalktım. Bana önden yol verdi. Piste doğru yürüdük. Ama o kadar heyecanlanmıştım ki, bir türlü istenildiği gibi dans edemiyordum. Bütün ümidim beceriksizliğimin belli olmaması idi, ama o

fark etti. Müthiş anlayışlı bir insandı. Birkaç dakika sonra masamızın önüne geldiğimizde oturduk. Ama baloyu açmış olduk. Zaten dans pisti hemen kalabalıklaşmıştı. Saat 23:00'e kadar dans ve eğlence devam etti. Atatürk, 'Yahu çocuklar, sazı unuttuk. Hadi, beylere haber verin. Müzeyyen Hanım da hazırsa saza başlayalım,' dedi.

"Ondan sonra bize işaret edildi. Saz başladı ve ben de şarkılarıma. Gündüz yaptığımız prova sırasında, bunun bir balo olduğunu düşünerek yeni besteleri okumaya karar vermiştim. Programın sonunda nasıl olsa 'Cânâ rakibi handân edersin' *şarkısını ve Rumeli türkülerini okuyacaktım. Önce Sadettin Kaynak'ın nihavent şarkısıyla başladım:*

Gel göklere yükselelim gel de seninle
Çık sevgilerin üstüne bülbül gibi inle
Nağmenle yanan kalbime yaslan beni dinle
Çık sevgilerin üstüne bülbül gibi inle

"Şarkı bitince, Atatürk eliyle işaret edip sazı durdurdu. Bana döndü, 'Bu şarkıyı hiç duymadım. Kimin eseri?' diye sordu. Ben, 'Sadettin Kaynak Hocanın,' deyince, 'Sadettin Hoca çok güzel besteler yapıyor,' dedi ve eliyle devam etmemiz için işaret etti. Peşine Hacı Arif Beyin 'Çözülme zülfüne ey dil-rubâ dil bağlayanlardan' *şarkısını okudum ve Selahattin Pınar'ın yeni bir bestesiyle devam ettim:* 'Hâlâ yaşıyor kalbimin en gizli yerinde'. *Sonra Sotori'nin yaptığı kısa bir taksimden sonra yine Atatürk'ün sevdiğini bildiğim ısfahan makamında iki şarkı okudum. Rahmi Beyin* 'Etme bihûde figan vazgeç gönül' *ve Hacı Arif Beyin* 'Düşme ey âşık hayâle yağma yok' *ve Tanburi Mustafa Çavuşun* 'Fesleğen ektim gül bitti' *şarkılarıyla devam ettim. Uşşak makamına giriş taksiminden sonra* 'Cânâ rakibi handân edersin' *şarkısını icra ettikten sonra yaklaşık iki saat kadar süren programı her zamanki gibi Rumeli türküleriyle tamamladık. O akşam zavil makamında yeni öğrendiğim bir Rumeli türküsünü de söyledim:* 'Meclisinden mail oldum ben bir kaşı kâreye / Hiç bu dilden anlayan yok gelsin girsin areye...'

"Özellikle son türküleri yine salonda oluşan koroyla birlikte tamamladık. Çok geç saatte otele döndüğümde yorgun düşmüştüm. Hemen yattım. Kapının çalınmasıyla sıçrayarak uyandım. Annem kapıyı açtı. Saat herhalde öğleye yakındı. Bir yetkili yarım saat içinde hareket edip Mudanya'ya gideceğimizi ve orada, Ege Vapuru'*na bineceğimizi söyledi. Hazırlanıp arabalara bindik ve Mudanya'ya*

doğru yola çıktık. Vapura bindiğimizde bize, Atatürk'ün, arkadaşlarıyla çalıştığı ve daha sonraki saatlerde ise istirahat edeceği söylendi. Ege Vapuru'na ilk defa biniyordum. Çok güzel bir gemi idi. Büyük bir kamarada Atatürk'le bir araya geldik. Hava ise o gün pırıl pırıldı. Aramızda sohbete başladık. Tabii konu yine musiki idi. Kimler neler besteledi, kim nerede ne okudu, radyoda programlar nasıl ve benzeri şeyler. Bu ara ben Yorgo Bacanos'a, 'Herhalde bu akşam yine okuyacağız,' dedim. O da, 'Gel bu akşam yine değişik bir program hazırlayalım. Belki Mustafa Kemal Paşa'ya da sürpriz olur. Doğrudan hüseyni ile girelim. Önce ben bir taksim yapayım sonra sen devam et ve peşine türküler okumaya başla,' dedi.

"Neyse, programa Mısırlı İbrahim Efendinin şu şarkısıyla başladık:

Ben ezelden dîdenin meclûbuyum bilmez misin
Hasretinle yaş döken çeşmânımı silmez misin
Gülmüyor, şâd-olmuyor sensiz hayatım neyleyim
Söyle ey mâbudu aşkım vaslı yad etmez misin

"Ardından, Yesari Asım Arsoy'un 'Fâriğ olmam meşreb-i rindâneden'; *Şerif İçli'nin* 'Ezelden âşinanım ben ezelden hem-zebanımsın' *ve Şevki Beyin* 'Nedir bu hâletin ey meh-cemâlim' *gibi hüseyni şarkılarla devam edecek ve peşine kaçınılmaz şekilde Rumeli türküleri okuyacak ve ilk bölümü son olarak Atatürk'ün de sevdiği* 'Havada bulut yok bu ne dumandır' *türküsüyle bağlayacaktık. Sonraki saatlerde ise her şeyi gecenin akışına bırakmak gerekiyordu. Saat 19:30'da civarında bir beyefendi gelip 'Yemek hazır. Atam sizi bekliyor,' dedi. Hemen toplandık. Salona girdik. Bana yine yanıbaşında yer ayrılmıştı. Hemen geçip oturdum. Yemekler yendi. Söz sohbet derken sıra her zaman olduğu gibi şarkılara geldi. Tam programa başlayacaktım ki, Atatürk, 'Bu akşam hüzzamla başlasak nasıl olur?' diye sordu. Ben de, 'Emredersiniz efendim,' dedim. Hazırladığımız programı ikinci bölüme bıraktık. Saz arkadaşlarımın yanına gittim ve 'Hüzzamla başlıyoruz,' dedim. Bir hane peşrevden sonra, Bimen Şen'in hüzzam şarkısıyla başladım:*

Sabrımı gamzelerin sihrile târâc edeli
O güzel gözlerinin nûruna yandım ezeli
Acı, öldürme ki kalbimde hayâlin yaşasın
Yeter ey gözleri sevdâ dolu esmer güzeli

"Peşine Tatyos Efendinin 'Gözüm hasretle giryandır' *ve Şükrü Tunar'ın yeni sayılabilecek olan bestesi* 'Gurbet elde her akşam battı bağrımda güneş' *gibi eserlerle devam ettik.*

"Sonra ara verildi. Çok uzun bir gece olacağı belli idi. Akşamüzeri dinlenen Atatürk'ün çok keyifli olduğunu görüyordum. Aradan sonra Selahattin Pınar'ın tanburunu alıp hisarbuselik makamındaki 'Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar / Dolanıp kalayım bir an boynunuza hatıralar' *şarkısını okudu. İkinci bölümde hazırladığımız hüseyni eserleri okuduk. Gece ilerleyince şarkıları yine Rumeli türküleri takip etti. Bu sefer tanburacı Osman Pehlivan'ın evç makamında* 'Atladım bahçene girdim gülleri fincan gibi' *ile başlayıp* 'Elveda deli gönül elveda' *türküsüyle devam ettik. Sazlar peşine zeybek havası çalınca Atatürk kalkıp zeybek oynamaya başladı. Aşağı yukarı her iki saatte bir ara veriliyor ve tekrar başlanıyordu. Son bölümde defterime işaret koyduğu hicazkâr eserlere geçtik. Lem'i Atlı'nın* 'Son aşkımı canlandıran en tatlı emelsin' *şarkısıyla başladık ve son olarak da Muhlis Sabahattin Ezgi'nin* 'Eminem'in on beşe vardı yaşı' *şarkısını okudum.*

"Gün ışımıştı. Atatürk, 'İstanbul'a gidiyoruz,' diyerek sofradan kalktı ve böylece program bitmiş oldu. O sırada gemi hareket etti. Sabah saat 09:00'da rıhtıma yanaştı. Yine çok güzel bir gün başlamıştı. Gemiden çıkarken yaverlerden biri yine bana bir zarf uzattı. İçinde yedi yüz lira vardı. Âli, Ergun'la birlikte kayınvalidemde kalıyordu. Doğruca oraya gittim. Çocukla birlikte eve gelince o güne kadar olmadık bir münakaşa çıktı aramızda. Artık her şeyin sona yaklaştığı çok belli oluyordu.

"Bir süre sonra Atatürk'ten iki davet daha geldi. Ancak, büyük bir aksilik her ikisinde de şarkı söyleyemeyecek kadar hastaydım ve yatakta yatıyordum. Hatta bir seferinde doktor da evdeydi. Kalkacak halim yoktu. Ancak, bir şeyi açık yüreklilikle ifade edeyim ki, esas beni hasta eden kocamın bu konuda gösterdiği tepki idi."

Bu seyahatten kalma bir tek resim vardır. O da *Ege Vapuru*'nun güvertesinde çekilmiştir.

Müzeyyen Senar: "— *1938 yılı Haziran ayının son günleriydi, bir sabah Nubar Tekyay tekrar geldi.* 'Savarona *yatından çağırıldık. Hemen yola çıkmamız lazım,' dedi. Atatürk'ün rahatsız olduğu söyleniyordu.* Savarona *çok yeni alınmıştı. Doğrusu hem Ata'yı ve hem de*

çok methedilen yatı merak ediyordum. Hemen hazırlandım. Bu sefer üzerime yaz olmasına rağmen lacivert bir elbise giydim. Saçlarım zaten uzun değildi. O bakımdan müsterihtim. Nubar Beyle yola çıktık, tam öğle saatinde Kanlıca Koyu'ndaki yata vardık. Atatürk, doktoruyla yemek masasındaydı. Faruk Kaptan da oradaydı. Dikkatle baktığımda, yaklaşık yedi-sekiz ay önce gördüğüm Atatürk'ten çok farklı idi. Süzülmüştü. Masaya oturmamızı işaret etti. 'Yemek yediniz mi?' diye sordu. Yine çok heyecanlanmıştım. Bu son karşılaşmamızda bir şey daha dikkatimi çekmişti; sofrada içki yoktu ve Atatürk'ün sigara içmediğini de hatırlıyorum. Aşağı yukarı saat 13:00'te şarkı söylemeye başladım ve bu iki saat kadar sürdü. Bu sefer herhangi bir sıra takip edebilmemiz mümkün değildi. Defterim yine önünde idi. O istediği şarkıları söylüyor ve biz de o şarkılara giriyorduk. O gün benden istediği 'Cânâ rakibi handân edersin'*le birlikte, şarkılardan birini çok iyi hatırlıyorum. Selahattin Pınar'ın hüzzam şarkısı idi:*

Aşkınla sürünsem yine aşkınla delirsem
Bilmem ki ne yapsam da senin kalbine girsem
Bir gölge gibi ruhunun altında belirsem
Bilmem ki ne yapsamda senin kalbine girsem

"Selahattin Pınar bana, 1936 yılının Ağustos ayı başlarında o sırada Florya Köşkü'nde bulunan Atatürk'e çok yeni bestelemiş olduğu bu şarkıyı okuduğunu ve Atatürk'ün de çok beğendiğini anlatmıştı.

"Saat 15:00'te doktorunun tavsiyesi üzerine istirahata çekilmek mecburiyetinde idi. O nedenle veda edip ayrıldık ve yine bir motor bizi karşı sahile bıraktı. Bu, benim Atatürk'ü son görüşüm oldu..."

7

Ankara Radyosu

(1938-39)

"Mesut Cemil Beyin tokadı
suratımda patladı"

Müzeyyen Senar haftalık programı için radyoya gider. Mesut Cemil Bey bütün sanatçıları bir araya toplar ve şunları söyler: "Çocuklar bu yıl sonuna doğru Ankara Radyosu açılacak. Açılışı biz yapacağız. Önünüzdeki birkaç ay içinde bunu düşünerek kesin kararınızı verin. Kabul edenler yeni radyonun kadrolu sanatçıları olacak. Maaş olarak ses ve saz sanatçıları ayda üç yüz lira alacak."

Yılbaşından itibaren yevmiyesi on liraya çıkan ve ayda kırk ila altmış lira alabilen Müzeyyen Senar için bu büyük bir paradır. Çünkü o sıralar ekmek dokuz kuruş, şeker kırk kuruş, yağ yirmi kuruştur. Esasında Âli'nin, ailesini bırakarak Ankara'ya gelmeyeceğini tahmin etmektedir. Ekonomik açıdan iyice rahatlayacağını düşünerek kesin olarak gitmeye karar verir. Durumu annesine açar. O da aynı görüştedir. Başlangıçta Âli Beye bir şey söylemez.

1938 yılının bahar aylarında Subaşı'ndaki evin kirası ağır gelmeye başlamıştır. Suadiye'de bir yazlık yere taşınırlar. Müzeyyen kimseyi umursamaz, plaja bisikletiyle gidip gelmeye başlar.

O hafta radyoya gidince Mesut Cemil Beye, Ankara'ya geleceğini söyler. İstanbul Radyosu'nda Müzeyyen Senar'ın son programıdır bu. O gün hicazkâr okur. Müzeyyen Senar: "— *Mesut Cemil*

Bey bana iki defa tokat attı. Biri bu programın sonunda, diğeri Ankara Radyosu'nda. Bu programların canlı yayın olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ben programıma keyifle devam ediyordum. Sıra Tatyos Efendinin 'Mâni oluyor hâlimi takrire hicâbım' *hicazkâr şarkısına gelmişti ve belki daha önce en az yüz defa okuduğum şarkıya başladım:* 'Mâni oluyor hâlimi takrire hicâbım / Üzme yetişir üzme firakınla harâbım'. *Sıra meyana gelmişti ve ben Lavtacı Ovrik Efendinin* 'Mestim bu gece sen de bana mest olarak gel' *şarkısının meyanını okudum. Yani şarkıyı şöyle icrat ettim:*

Mâni oluyor hâlimi takrire hicâbım
Üzme yetişir üzme firakınla harâbım
Bilsen ne kadar döktü firakınla gözüm yaş
Üzme yetişir üzme firakınla harâbım

"Dışarı çıktığımda bütün programları, özellikle de sevdiğini bildiğim benim programımı titizlikle izleyen Mesut Cemil Bey beni kapıda bekliyordu. Hiçbir şey söylemedi ve suratıma bir tokat attı. Doğrusu hak etmiştim. Hocamdı. Ne yapsa haklıydı. O sırada beni gören Doktor Necdet, 'Ne yaptın Müzeyyen?' diye sorunca, 'Ne bileyim ben, uydurdum gitti işte,' diye cevap verdim.

"1940 yılında da bir benzerini yaşadım. Haftalık programlar dışında değişiklik olsun diye, zaman zaman üç şarkıcı bir araya gelip sırayla solo şarkılar okuyorduk. Bir gün ben, Semahat Özdenses ve Sadi Hoşses birlikte program yapıyorduk. İlk şarkıyı birlikte okuduk ve sonra önce Semahat sonra Sadi birer solo şarkı okudular. Sıra bana gelmişti ve ben Selahattin Pınar'ın hüzzam şarkısına başladım: 'Sormadın hâlimi hiç kalbimin esrârı nedir / Çekerim aşkını çılgın gibi kaç senedir...' *Orada öylece kaldım. Meyanı katiyen aklıma gelmiyor. Durumu Semahat fark etti ve o devam etti:* 'Ölmeden ruhuma sen bari biraz neşe getir'. *Sonra hep birlikte devam ettik:* 'Çekerim aşkını çılgın gibi kaç senedir'. *Dışarı çıkar çıkmaz Mesut Cemil Beyin tokadı tekrar suratımda patladı. Ayrıca yevmiyemden de kesinti yapıldı. Ancak, benim yaptığım bu yanlışlık çok geçmeden uygulanmaya başlandı. Bazı şarkıları sanatçılar müşterek okumaya ve solo yapan sanatçıya koro bazı bölümlerde iştirak etmeye başladı."*

Kendisiyle birlikte Semahat Özdenses, Radife Erten, Azize Tözem, Celal Tokses, Melek Toksöz, Mustafa Çağlar, Muzaffer İlkar,

Mefharet Yıldırım, Sadi Hoşses, Vecihe Daryal, Tahsin Karakuş'un da Ankara Radyosu kadrosuna katıldığını öğrenir. Zaman kısalmakta olduğu için bir akşam radyodan dönünce konuyu kocasına açar. O, kesin olarak gelmeyi reddeder ama, "Sen gidebilirsin," der. Yaz sonuna doğru ellerinde kalan birkaç kuruşa, o hafta radyodan aldığı yevmiyeyi de katar Müzeyyen Senar ve annesi, kendilerine ait eşyaları toplayarak ambara verir ve Ankara'ya gönderirler. Ancak, ortada bir problem vardır. Atatürk'ün verdiği yedi yüz liranın çok önemli kısmı kiraya, taşınmaya ve diğer borçlarına gitmiş ve geri kalan da Âli Beyde kalmıştır. Müzeyyen'in Ankara için otuz liralık harcırahını radyo verecektir. Anne Zehra Hanım için yol paraları yoktur. Âli Bey ise o sıralar her türlü talebi reddetmekte ve hatta evin harcamalarına bile karışmamaktadır. Müzeyyen'in aldığı yevmiye ise ancak çocuk dahil kendi ihtiyaçlarına yetmektedir. Müzeyyen Senar: "— *Çok kötü bir huyum vardır. Hayatım boyunca bir türlü para hesabını bilemedim. Çok kazandığım zaman çok harcadım, az kazandığım zaman ise az. Çoklu günlerden bir miktarı ayırıp yoklu günlere aktarmayı bir türlü bilemedim. Düşünün ki bir süre önce o zaman için çok büyük bir para olan yedi yüz liradan benim elimde annemi Ankara'ya götürecek otuz lira ayırmamıştım. Annemsiz gidebilmem mümkün olmadığına göre çarnaçar son kapıya başvurmak zorundaydım. Kalkıp Celal (Bayar) Amcama gittim. O gün şanslıydım, beni hemen kabul etti. Yanında Yusuf Ziya Öniş, Mahmut Baler ve Muammer Eriş vardı. Artık iyice tanınmış bir sanatçı idim. Beyler ayağa kalktı ve Celal Amcam ise yanaklarımdan öpüp oturmam için yer gösterdi. Zor durumda idim ve yapacak başka bir şey de kalmamıştı. Açık açık anlattım. Yaklaşık beş dakika içinde sorun çözüldü. Ben veda edip ayrılırken bana bir zarf uzatıldı. İçinde otuz lira vardı.*

"Bankadan döndüğümde Ergun evde yoktu. Annem 'Kayınvaliden gelip Ergun'u alıp götürdü,' deyince çılgına döndüm. Zaten yorgun argın eve gelmiştim ve ayrıca para istemenin yarattığı üzüntü üstüne binmişti. Üstümü değiştirmemle bisiklete atlayıp bu konuda hiçbir suçu olmayan kayınpederimin eczanesinin önüne varmam bir oldu. Etrafta bulduğum taşlarla eczanenin ne camını bıraktım ve ne de çerçevesini. Bana her zaman iyi ve hatta müşfik davranan ve beni her zaman koruyan kayınpederime yaptığım bu çirkin davranış nedeniyle kendimi hiç affetmedim. O, müthiş bir zarara uğramasına rağmen bana herhangi bir tarizde bile bulunmadı. 1941 yılında Kristal Gazinosu'nda çalış-

maya başladığımda sahne arkasına gelerek beni kucaklayıp tebrik ettiğinde gözyaşlarımı tutamadım, özür dileyerek dakikalarca ağladım. Harikulade bir insan ve beyefendilerin beyefendisi idi."

Çocuk artık babaannededir. birkaç gün sonra ana-kız trene biner ve Ankara'ya varırlar. Kalacak ne bir yerleri ve ne de paraları vardır. Bursa'dan tanıdıkları ve Kızılay'da bir park içinde köşkte oturan Faik Ali Ozansoy'ların kapısını çalarlar. Gerçekten hüsnü kabul görürler. Müzeyyen'in daha önce Bursa'daki konakta uzaktan gördüğü ve "Hanımefendi" diye anılan Faik Ali Beyin annesi özellikle Müzeyyen'e büyük ilgi gösterir. Çünkü gazete haberlerinden ve taş plaklardan Müzeyyen'i bilmektedir. Müzeyyen Senar da ona Bursa'daki çocukluk günlerini ve konakta fasıl olduğu gecelerde saatlerce nasıl dinlediğini ve şarkıları ezberlemeye çalıştığını anlatır. Sonra defterini çıkarır gösterir. Hanımefendi çok duygulanır...

Birkaç aylık misafirlikleri sırasında bazı geceler, Hanımefendi'nin izniyle, bir-iki saz arkadaşını eve getirir. Onlarla birlikte yeni bestelenmiş hüzzam makamında eserler okur. Örneğin; Sadettin Kaynak'ın *"Bir hüzün çöktü yine gönlüme akşamla benim"*; Şükrü Tunar'ın *"Balkonda saatlerce düşündüm, seni andım"*. Bazen de Bursa türküleri: *"Bursa'nın ufak tefek taşları"* ve *"A Fadime'm hadi senle kaçalım"*.

Müzeyyen Senar, daha sonraları, hep Hanımefendi diye hatırladığı Faik Ali Ozansoy'un annesine, radyoda seyirci huzurunda yapılan konserlerin hemen hemen hepsi için davetiye gönderir. Makam hüzzam ise özellikle kendisi gider ve Hanımefendi'yi alıp konsere getirir. Misafirlik nihayet sürelidir. Zaten ilk günden itibaren ev aramaya başlarlar. Sonunda onlara ses sanatkârı olan Mahmut Karındaş yardım eder. Hanımefendi'ye veda ederler ve Karındaş'ın bulduğu Kızılay'daki Alemdar Apartmanı'nın 1. katına taşınırlar. Kirası elli liradır. Ancak eşyalar ambarda durmakta ve para olmadığı için nakliye bedelini ödeyip alamamaktadırlar.

Binası henüz tamamlanmadığı için yeni radyonun ilk yayını bir oda içindedir. Teknik imkânları ve yayın alanı çok kısıtlıdır. En kötüsü de henüz kadroya alınmadıkları için dört ay süreyle onlara hiçbir ödeme yapılmaz. Ev vardır ama eşya yoktur. Birkaç gün sağdan soldan tedarik ettikleri birkaç parçayla idare ederler. Bu Müzeyyen Senar'ın canına tak eder. Randevu alarak zamanın Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a gider. Durumu anlatır. Para almaya başlayın-

ca ödemek kaydıyla eşyalarını almak üzere ona kefil olmasını ister. Vali büyük ilgi gösterir ve müsterih olmasını ve eve gitmesini söyler. Ertesi sabah kapı çalınır ve karşılarında eşyalarını getirmiş olan bir kamyon vardır. Ne nakliye ve ne de hamaliye parası öderler. Eşyalar içeri taşınır ve yerleştirilir.

Kirayı ödeyemezler. Geçinecek beş paraları yoktur. Ama radyoda herkes aynı durumdadır. Sürekli herkes birbirinden üç lira, beş lira borç almaktadır. Özellikle bazı sanatçılar ailelerinden para getirtir, bu parayı aralarında paylaşırlar.

Nihayet Ankara Radyosu ana binasına taşınır. Mesut Cemil Bey yeni radyonun Müzik Dairesi Şefidir. Cevdet Kozanoğlu diğer bir yöneticidir. Sanatçılar artık radyonun kadrolu elemanlarıdır. O ay maaşlarını alırlar ve herkes bir oh çeker. Anne-kız ilk önce kira ve ambara olan borçlarını öderler. Arkadaşlarına olan borçları tasfiye ettikten sonra yine bir miktar paraları kalır. Müzeyyen Senar: "— *Artık memur olmuştuk. Sabah saat 09:00'da üç numaralı stüdyoya girerdik. Hocamız Nuri Halil Poyrazdı. Radyoda kaldığım süre içinde elli dört makamda dört yüz altmış adet klasik Türk musikisinin en önemli eserlerini öğrendik. Bunları tek tek defterime kaydettim. Sonra bu defteri 15.7.1940 tarihinde, daktilo ettirip ciltlettim. Halen de saklıyorum. Çünkü bazen bir eser okunurken kulağımı tırmalayan bir yanlışlık olduğu zaman açıp bakıyorum. Ancak, bu rakam sadece klasik eserlerle ilgilidir. Tabii ki benim repertuarımda daha o yıllarda en az üç bin şarkı vardı. Radyonun repertuarında ise muhtemelen on bin civarında idi. Bir programı yaparken seçtiğimiz makamlardan genellikle ilk iki şarkıyı klasik eserlere ayırıyorduk. Özellikle Nuri Halil Poyraz Hocamız bize şunları söylüyordu:*

'Eğer klasik Türk musikisinin eserlerini iyi öğrenmezseniz iyi bir sanatçı olmanız mümkün değildir. Çünkü onlar nakış gibi işlenmiştir. Onları öğrenirken yoğrulan sesiniz, diğer eserleri icra ederken sizin eserin derinliğine girmenizi sağlar. Bu surette icranız da başarılı olur. Ayrıca unutmayınız ki, burası (radyoyu kastetmektedir) bir okuldur. Siz ses sanatçısı olarak bu okulda öğrendiklerinizi halka aktarırken onlara hoşça vakit geçirtmek tabii ki tercihlerden ilkidir. Ancak, yeterli değildir. Sizler aynı zamanda onlara yeni bir şeyler vermek durumundasınız. Hatta bir nevi eğitimci olmak gibi bir konumunuz vardır.'

"Nuri Halil Poyraz Hocamız her sabah ilk olarak tek tek makamların özelliklerini öğretirdi ve sonra o gün tercih ettiği makamdaki şarkıları geçerdik. Bu tip eğitimde çok kere her öğrencinin önüne nota kâğıdı konulduğu ve onun üzerinden çalışıldığı zannedilir. Halbuki öyle değildir. Yeni bir şarkı öğreneceğimiz zaman nota hocamızın önünde dururdu. Şarkıyı önce o okur, sonra mısra mısra biz usul vurarak öğrenmeye başlardık. Hocamız şarkının tarafımızdan iyice öğrenildiğini anladığında bize nota kâğıtlarını dağıtır ve son defa buna göre okurduk.

"Burada ayrıca önemli bir hususu da zikretmek isterim. Gazinolarda veya gazino dışı konserlerde, konser veren sanatçının önünde nota kâğıtlarının bulunduğu sehpa asla konmaz. Televizyonda verilen konserlerde bile olmaması gerekir. Sanatçı programını önceden hazırlamıştır. Aynı zamanda gözüyle önündeki nota kâğıtlarına bakarak, icra ettiği o esere nasıl kendini verebilir ki? Velhasıl gazinolarda ve de televizyon konserlerinde sanatçının önünde nota sehpasının durması her şeyden önce, bizatihi sanatçının kendisine saygısızlıktır. Bunu ben hiç yapmadım ve hatta teklif edildiğinde anında reddettim. Üstelik bazen en çok bildiğim şarkıyı icra ederken bile hata yapma riski olsa da.

"Çarşamba günleri ise yine hocamız Ruşen Kam edebiyat dersi verirdi. Şarkıların güftelerini iyi anlamamız ve doğru telaffuz etmemiz için bu ders gerekliydi. Bu dersimiz o kadar önemliydi ki, âdeta her şeyi orada öğreniyorduk. Çoğumuz edebiyat dersi görmemiştik. Divan edebiyatı nedir, hiç bilmiyorduk. Çok kere şarkılarımızı icra ederken yaptığımız en küçük bir telaffuz hatası, bazen o mısranın bütün anlamını değiştiriyordu. Hocalarımız için bu affedilmez bir hata idi. Başlangıçta çok sıkıldığımı hatırladığım bu dersi sonraları çok sevdim. Çünkü gözümün önünden bir perdeyi kaldırmıştı. Ne anlama geldiğini bilmediğim bir kelimeye veya cümlelere nasıl kendimi vererek şarkı söyleyebilirdim? Bir eserin güftesini içimde hissetmezsem nasıl onun derinliğine inebilirdim?

"Cuma günleri ise türkü öğrenme günü idi. Çünkü o sıralar radyoda bugünkü anlamda halk müziği icra edilmiyordu. Biz Türk müziği içindeki türküleri öğrenip icra ediyorduk. Yine defterime kayıtlı altmış yedi adet türkü ve koşma vardır.

"Öğleyin 12:00'de paydos yapılırdı. Yemekten önce biraz kendi aramızda güler söylerdik. Ancak, her defasında arkadaşlarımın kilitledi-

ği stüdyo kapısından dışarı çıkabilmek için mutlaka onlara Haydar Tatlıyay'ın uşşak şarkısını söyleme mecburiyetim vardı:

Ömrümüzün gülüsün, gül ki güleyim
Sevmek günahsa söyle de bileyim
Sensiz yaşamaktansa ben öleyim
Sevmek günahsa söyle de bileyim.'

"Tabii bu aramızdaki şakalardan biriydi. Öğleden sonra saat 14:00' te başlayan usul dersleri ise 17:00'ye kadar devam ederdi. Usul vurarak öğrenmek için dizlerimiz morarırdı.

"Radyoda verilen halka açık konserler için Mesut Cemil Bey, hocamız Nuri Halil Poyraz'a bir makam verir, hocamız da o makama göre şarkılar seçerdi. Ama burada da bir sıra vardı. Sırayla önce beste, sonra ağır semai ve şarkı okunurdu. Defterime göre, ilk hazırladığımız konserin bayati makamında olduğu anlaşılmaktadır.

"İlk eser olarak Dr. Suphi Ezgi'nin 'Bin cefa görsem ey sanem senden' *(beste) seçilmişti. İkinci eser Tab'i Mustafa Efendinin* 'Çıkmaz derûn-i dilden efendim mahabettin' *aksak semaisi idi. Bu şarkının bende özel bir anısı vardır. İstanbul Postanesi'nden, Ambasadör üstündeki radyoya geçtiğimizde bütün sanatçılar imtihandan geçirilmişti. Ben bu eserle imtihana girmiştim... Sonra, yine aynı bestekârın nakış yürük semaisini icra ettik:* 'Gül yüzlülerin şevkine gel nûş edelim', *peşine Rakım Elkutlu'nun* 'Ne bahar kaldı ne gül ne de bülbül sesi var' *şarkısını. Bu program devam ederken Mesut Cemil Bey bana işaret etti ve ben solo olarak Şevki Beyin* 'Emel-i meyl-i vefâ sende var bende var'*ı okudum ve daha sonra Fehmi Tokay'ın* 'Gönlümün ilhâmını gözlerinde buldumdu' *ve Tanburi Mustafa Çavuş'un* 'Çıkalım sayd-ü şikâre' *şarkılarını söyleyerek programı tamamladık.*

"Koroyu daima Mesut Cemil Bey şef olarak yönetiyordu. Programa Cevdet Kozanoğlu ud, Cevdet Çağla keman, Fahire Fersan kemençe, Refik Fersan tanbur, Şeref Bey klarnet, Nevres Bey ud ve Vecihe Daryal kanun çalarak refakat ediyordu.

"İstanbul'dan gelen arkadaşlarımızla sanki bir aile gibiydik. Hepimiz çok gençtik. Hocalarımız ise çok ciddi. Özellikle Nuri Halil Poyraz Hocamıza çok çeşitli oyunlar oynardık. Başı Mahmut Karındaş çekerdi. Hocamızın sandalyeye bıraktığı udun mandalını indirir, akordunu bozardı. Hoca bunu görünce çok kızmış gibi yapardı. Gerçek bir beye-

fendi idi. Biz kendisine yürekten bağlıydık. O da bizi muhtemelen evlâdı gibi severdi.

"O dönemden unutmadığım bir kişi ise Ankara'da bir köşkte oturan ve eski Samsun Milletvekili olan Asım Beydi. Birçok gün, öğleyin Asım Bey bir adamını gönderir ve beni öğle yemeğine çağırırdı. Annem izin verir, giderdim. Beraber oturur yemek yer, sohbet eder ve musikiden konuşurduk. Çok kere ona istediği bir şarkıyı da söylerdim. Herhalde o sıralar 60'lı yaşlarda olmalıydı. Ankara'dan ayrılmadan önce son defa, veda için gittiğimde bir vasiyette bulundu: 'Beni mezarımda ziyarette bulunacağına söz ver,' dedi. Sonraki yıllarda öldüğünü öğrendiğimde çok üzülmüştüm. Havza ilçesine defnedilmişti. Samsun'a ilk gittiğimde özellikle kalkıp Havza'ya gittim ve kabrine ziyarette bulundum ve dua yerine çok sevdiğini bildiğim Isfahan makamıda *Zeki Arif Ataergin'in* 'Gönlümü cânâna verdim oldu, cânım gönül' *şarkısını okudum."*

Yıl boyunca Müzeyyen Senar'ın radyo programları devam eder. En büyük üzüntüsü oğlundan ayrı kalmış olmasıdır. Bu konuda yazdığı bütün mektuplara, gönderdiği haberlere cevap bile alamaz. Ama bir gün bir mucize gerçekleşir; radyodan döndüğünde oğlunu anneannesinin kucağında bulur. Kayınvalidesi, Ergun'u ona göndermiştir. Artık kocası ile aralarında herhangi bir bağ kalmamıştır. Müzeyyen Senar kocasından boşanmak için dava açar.

1939 yılı geldiğinde Müzeyyen Senar için annesi, çocuğu ve radyo arasında geçen bir hayat başlar. Ne sahne ve ne de turne vardır. Mutludur. Geçim sıkıntısı da kalmamıştır. Ancak, o Ankara'da, bestekârların büyük bir kısmı ise İstanbul'dadır. Artık yeni besteleri eskisi kadar sık izleyememektedir. O sıradaki eğitimi gereği klasik eserler, 18. ve 19. yüzyıl bestekârlarının eserleri daha ağırlıklıdır. Bundan asla şikâyetçi değildir. Çünkü noksanlarını hızla tamamlamaktadır.

Tam o sırada Sadettin Kaynak haber gönderir. Emine Rızk (Leylâ), Bedri Lama (Mecnun) ve Leylâ Hilmi'nin (Nedime) oynadığı *Leylâ ile Mecnun* filminin dublajı yapılacaktır. Filmde Leylâ ve Nedime'nin söylediği Ümmü Gülsüm tarafından seslendirilen Arapça şarkıların yerine, mutlaka Müzeyyen Senar'ın okumasını istediği besteler yapmıştır. Mecnun'u ise Münir Nurettin Selçuk seslendirecektir. Müzeyyen Senar'ın radyodan izin alması gerekmek-

tedir. Sadettin Kaynak ağırlığını koyar ve Mesut Cemil Bey ona on günlük izin verir. İstanbul'a geldiğinde doğruca arkadaşı Leman Hanımlara gider. İlk işi olarak boşanma işlemleri için vekâlet verdiği avukatına koşar. Avukatı ona bir celse sonra artık her şeyin biteceğini açıklar. Leman Hanımla birlikte sokağa çıktıklarında karşılarında Âli Beyi bulur. Leman Hanımdan izin ister ve karı koca beraber yürümeye başlarlar. Müzeyyen Senar çocuğu da düşünerek son bir adım daha atar ve Âli Beye Ankara'ya gelmesini, artık çok tanındığı olduğunu ve nasıl olsa ona da bir iş bulabileceklerini açıklar. Âli Beyin tepkisi tümüyle farklı olur. Müzeyyen'in yakasını tutarak itmeye ve hatta dövmeye kalkmasıyla Müzeyyen'in birden gözleri kararır ve can havliyle o güne kadar yapmadığı bir şeyi yapar; Âli Beyi tuttuğu gibi önce savurur. Sendeleyerek arka arka giden kocasının boğazına yapışıp sıkmaya başlar. Etraftan yetişen birkaç kişi Âli Beyi Müzeyyen'in elinden zor alırlar. Böyle bir şeyi hayalinden geçirmeyen Âli Bey, koşarak gözden kaybolur. Bu, onu uzun bir süre için son görüşü olur. Bir sonraki celsede boşanırlar. Böylece, 21 yaşında ve bir çocuk sahibi Müzeyyen Senar dul kalır.

Ancak bütün Türkiye onu Müzeyyen Senar olarak tanındığı için Senar soyadını kullanmaya devam eder. 1968 yılında da İstanbul 20. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 20.10.1968 gün ve 2485/2655 sayılı kararıyla soyadını Senar olarak tashih ettirir.

Ertesi sabah erkenden, Beyoğlu İpek Sineması'nın arkasındaki Osman ve İhsan İpekçi'ye ait stüdyoya gelir. Sadettin Kaynak'la orada buluşurlar ve her zamanki sevimli haliyle onu sevgiyle karşılar ve Müzeyyen'in pek alışık olmadığı tarzda onu yanaklarından öper, "Şöyle dur sana bir bakayım, çok büyümüşsün, maşallah, maşallah..." der.

Yaklaşık bir buçuk yıl İstanbul'dan ayrı kalmak onda ayrı bir özlem duygusu yaratmıştır. Ayrıca yine çok özlediği saz arkadaşları da oradadır. Müzeyyen Senar: "— *Sadettin Kaynak'ın davranışı beni çok duygulandırmıştı. Bir de orada saz arkadaşlarımı görünce gözyaşlarımı tutamadım. Nubar Tekyay, Saim Özsoy, Şükrü Tunar, Salah Candan, İsmail Şençalar, Maksut Sezer, Edip Erten, Dramalı Hasan Güler ve Leyla Şuller... Onları teker teker kucakladım, büyüklerin ellerinden öptüm. Bir süre sonra kendimize gelince bana notaları uzattılar. Aman Allahım ne muhteşem şeylerdi. O gün akşama kadar çalıştık. Tekrar tekrar üzerlerinden geçtik.*

"Ertesi sabah stüdyoya geldiğimizde şarkıları tekrar ettik. Sazı Sadettin Kaynak yönetiyordu. Önce şarkıyı o okuyor, sonra ben tekrar ediyordum. Esasında zor bir olaydı. Sadece şarkıları söylemek yetmiyordu. Söylerken filmde Arapça şarkı söyleyen şarkıcının ağız işaretlerine de uymak gerekiyordu. Ama ben sanki bütün bu şarkıları uzun süredir icra ediyormuşum gibi rahattım. Dört şarkıyı ben, diğer dört şarkıyı Münir Nurettin Bey, bir tanesini de birlikte okuyacaktık. Bir hüzzam şarkı 'Aşk yolunda bağrı yanık yolcular', *iki hicazkâr şarkı* 'Leylâ acep neden ses vermiyor feryadıma' *ve* 'Hey pınar derin pınar, suları serin pınar', *üç nihavent eser* 'Bahar bitti güz bitti, artık bülbül ötmüyor'; 'Ey ipek kanatlı seher rüzgârı, uğradı mı yolun Leylâ üstüne?' *ve* 'Oh ne güzel şey, yallah yallah hey!' *ve bir segâh şarkı* 'Leylâ bir özge candır kara gözlü ceylândır' *bir uşşak şarkı* 'Ne yaptım kendimi nasıl aldattım' *ve bir acemkürdi şarkı* 'Söyleyin, nerde o göz nuru, gönül sevgisi yâr?' *Eserlerin güfteleri ise, biri hariç, o sırada Kanlıca'da oturan Vecdi Bingöl tarafından hazırlanmıştı.*

"Hazırlıklar tamamlanınca dublaj başladı. Emine Rızk ve Leylâ Hilmi'nin söyledikleri şarkıların üzerine, hazırlanan şarkıları okumaya başladım. Çok geç saatte dublaj işi bitti. Ne dublaja başlarken ve ne de bitince asla bana ne vereceksiniz diye sormadım. Sadece bana uzatılan zarfı alıp Lemanlara döndüm. İçinde tam iki yüz lira vardı. O döneme göre iyi, çok iyi bir paraydı. Ancak, iş film dublajıyla kalmadı. Ertesi gün erken saatte yeni bir ziyaretçim vardı. Odeon Plak Şirketi'nin Türkiye temsilcisi Hügo Grünberg. Esasında Leon ve Hügo Grünberg kardeşler babaları Jak Grünberg tarafından alınan temsilciliği birlikte yürütmekte idiler. Sadettin Kaynak'la anlaşmışlardı. Sadettin Kaynak şarkıların benim tarafımdan taş plağa okunması şartıyla izin vermişti. Oturduk, konuştuk ve anlaştık. Her plak satışından bir yıl süreyle dokuz kuruş, daha sonraki yıllarda ise on bir kuruş alacaktım. Benim de tek şartım plakları aynı saz heyetiyle doldurmaktı. Mösyö Hügo da bunu tahmin ettiğini ve aynı sazların bana refakat edeceğini ve ertesi gün beni alıp plakları doldurmam için, o sırada yeni kurulmuş olan Yeşilköy'deki plak fabrikasına götüreceğini söyledi.

"Yeşilköy'deki fabrika zamanın şartlarına göre modern bir kuruluş idi. Ancak, tek kusuru ses geçirmez stüdyosunun yeterli olamayışı idi. Bu nedenle plak doldurulurken uçak inip kalktığında veya tren geçtiğinde durmak gereği doğuyordu. Ancak bu ilk seferde başımıza bir kaza gelmeden şarkıları plağa okudum.

"Ancak 1941 yılında Harunürreşid'in Gözdesi *filminin gösteriminden sonra çok meşhur olan* 'Derman kâr eylemez ferman dinlemez' *şarkısının plağa okunması sırasında başımıza gelenleri hiç unutmuyorum. Önce kayıt için bütün hazırlıklar tamamlandı. Önce 10 cm. kalınlığındaki yuvarlak balmumu yerleştirildi. İğnesi ayarlandı. Bu balmumunun üzerine ancak üç dakikalık kayıt yapılabilirdi. Bu süre içinde şarkının başlayıp bitmesi gerekiyordu. Bu nedenle o devirdeki kayıtlarda giriş taksimleri 15-20 saniyeden fazla değildir. Prova için saat tutuldu ve ben tam üç dakika içinde şarkıyı tamamladım. Sonra kayıt için start verildi. Zamanı aynen provadaki gibi kullanıyordum. Şarkının finaline gelmiştim* 'Yazılmış alnıma böyle ne çare / Ezelden çileli gönül' *dedim ve ikinci kere* 'Ezelden çileli gönül'*ü söyleyecek ve üç dakika dolup kayıt bitecekti. Tam o sırada bir uçak gümbürdeyerek indi ve daha bir saniye geçmemişti ki bu sefer büyük bir hız ve gürültüyle geçen trenin sesi tüm kaydı mahvetti. Bütün hazırlıkları, İngiltere'den gelen teknisyen yeni baştan yaptı ve biz içimizden bir daha böyle bir şeyin olmaması için dua ediyorduk. Yeni kayıt başladı ve ben yine* 'Ezelden çileli gönül' *diye okuyup şarkıyı bitiriyordum ki, 'tak, tak' diye bir silah sesi duyulmaz mı! Muhtemelen bir avcı ateş etmişti. Her şey tekrar mahvolmuştu. Neyse üçüncüyü kazasız tamamladık. Ne zaman taş plaktan bu şarkıyı dinlesem başımıza gelen bu olayı hatırlıyorum.*

"Ayrıca bir şarkıda daha problem çıktı. Yine Harunürreşid'in Gözdesi *filmi için hazırlanan* 'Bu yerler ne füsunkârdı' *hicaz şarkının filmdeki süresi altı dakikadan biraz fazla idi. Film kaydı sırasında bu süreye aynen uyuldu. Ancak iş taş plağa gelince üç dakikaya indirmenin mümkün olmadığı anlaşıldı. Bir ara taş plak yapımından vazgeçildi. Ancak Sadettin Kaynak Hoca ısrarıydı. Sonunda, ticari olmayacağını düşünen plak şirketinin bütün itirazlarına rağmen sorunu yine Hoca çözdü. Önce ben şarkının birinci bölümünü okudum:*

Bu yerler ne füsunkârdı
Bağında gül sümbül vardı
Sevdâ bülbül aşk bahardı
Şimdi saray değil serâp
Gönlüm gibi ıssız harap

"Yaklaşık son bir dakikalık bölümünü Şükrü Tunar taksimle tamamladı. Devamını ise, yani son iki bölümünü plağın öteki yüzü-

ne basılmak üzere okudum. Yani bu taş plakta yalnız tek şarkı vardı. İnanılmaz şekilde başarılı oldu ve çok iyi satış yaptı. Bunun üzerine daha sonraları çok zorlandığımız Sadettin Kaynak'ın yine bir hicaz şarkısı olan 'Gönlümün içindedir gözden ırak sevgilim' *şarkısını da aynı şekilde taş plağa kaydettik.*

"Bütün bunlara rağmen Leylâ ile Mecnun *şarkıları dahil on adet taş plağı iki gün içinde tamamladık. Zaten on günlük izinim dolmak üzere idi."*

Ankara'ya dönünce radyo programlarına devam eder.

8

Ercüment Işıl

(1940)

"Perihan Altındağ'ı görür görmez ondan hoşlanmıştım."

1940 yılında, etrafımızda ve Avrupa'nın büyük bir bölümünde II. Dünya Savaşı'nın en şiddetli çarpışmaları yaşanmaktadır. Yeni Ankara Radyosu'nun önemi daha da artar. Çünkü bütün Türkiye tek haber kaynağı olan radyoyu izlemektedir. Savaşın izleri ve sıkıntıları da ülkeye yansımaya başlamıştır. Bazı gıda maddeleri bulunamamakta veya karneyle alınmaktadır. Halkın moralini yüksek tutmak isteyen hükümet, radyonun çok beğenilen musiki programlarının artırılmasına karar verir. Bu da radyoda çalışanların daha çok programa katılmalarına neden olur. Mesut Cemil Bey, Müzeyyen Senar'dan haftada bir olan programını ikiye çıkarmasını ve ayrıca her hafta bir veya iki sanatçıyla birlikte müşterek program yapmasını ister. Böylece Müzeyyen Senar'ın aylık katıldığı program sayısı ve emisyonlarının toplamı beş veya altıdan on ikiye çıkar. Aylıklarında herhangi bir değişiklik yoktur ama, İstanbul'da aldığı toptan para ve her ay plakların satışından gelen miktarlar onlara sıkıntı yaşatmamaktadır.

O yıl Nuri Halil Poyraz Hocası evlenmektedir. Düğüne bütün sanatçılar olduğu gibi Müzeyyen Senar da davetlidir. Hayatı boyunca o akşam orada yaşananları hiç unutmaz. "— *Bize çok emeği geçen*

Hocamız evleniyor diye çok mutlu olmuştuk. Hepimiz düğün için özel olarak hazırlandık. Bize komşu oturan terzi Nedret Hanım bana şık bir kıyafet dikmişti. Beyaz dantellerle süslü lacivert bir elbise. Ayrıca lacivert bir şapka ve şapkanın üzerinde mor bir gülle kıyafetim tamamlanıyordu. O yıllarda çocukluğunu bile doğru dürüst yaşamamış, daha çok küçükken çalışmaya başlamış ve ne olduğunu anlamadan evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş bir insan olarak öyle süse, kıyafete ve mücevhere pek meraklım yoktu. Düğünden bir gece evvel komşumuz olan paşanın hanımı bizde idi. Benden düğünde giyeceğim kıyafeti göstermemi istedi. Giyinip geldiğimde, çok yakıştığını ama noksan olduğunu söyledi. Bir koşu eve gidip geldi. Çantasını açarak önce bir çift küpeyi kulağıma, sonra bir broşu da elbisemin göğüs kısmına taktı ve 'İşte şimdi tamam oldu,' dedi.

"Düğün Demirtepe'de bir evde yapılmaktaydı. Orada arkadaşlarımla buluştuğumda Mahmut Karındaş elime içecek bir şey tutuşturdu. Esasında bana bir şaka yapmak istemiş. O güne kadar içki nedir bilmiyordum. Sonradan içinde votka olduğunu öğrendiğim ve limonata zannettiğim içkiyi kafama dikip bir hamlede bitirdim. Limonataya göre tadı biraz garipti. Öksürünce bana hemen bir bardak su uzattılar, onu da üzerine içtim. Ama kendimi çok hafiflemiş hissetmeye başladım. Başım dönüyor, dilim dolanıyordu. Gelinle damat salona girince ben kendimde değildim. Nuri Halil Hoca ile gelini görünce ben 'Geçti artık o günler hoca,' diye bağırmışım. Gelin hanım önce ne olduğunu anlamamış, sonra ne mana verdi ise düşüp bayılmış ve düğün de mahvolmuş. Beni arkadaşlarım alıp eve getirmiş. Ertesi sabah hiçbir şey hatırlamıyordum. Pazartesi günü radyoda olay bana anlatılınca bu sefer ben bayılıyordum. Hocamız çok olgun bir insandı. Düğünün devam ettiği sonraki saatlerde bana yapılan şakayı eşi ile birlikte öğrenmişlerdi. Nuri Halil Beyin radyoya ilk geldiği gün doğrudan kendisine gidip özür diledim ve ayrıca eşini ziyaret edip durumu anlatmak istediğimi söyledim. Kendisi bana, buna gerek olmadığını ve eşinin durumu öğrendiğini ve hep beraber arkadaşlarımın sırf şaka olsun diye içirdikleri içkinin hepimize pahalıya mal olduğunu söyledi. Hatırladıkça hâlâ utanıyorum."

Radyoya zaman zaman bisikletle ve bazen de otobüsle gidip gelir. Otobüsle gidip gelirken, eve en yakın otobüs duraklarından biri de o sırada Galatasaray Kulübü'nün önüdür. Müzeyyen Senar, evden çı-

kıp bu duraktan binerek radyoya gider. Bir pazar günü Taşhan'da oturan arkadaşı Vecihe Daryal'ı ziyarete gidecektir. Hocasının düğününde giydiği lacivert elbisesini giyer ve yola koyulur. Otobüsteki biletçiye bir lira uzatır ve Taşhan'da ineceğini söyler. Biletçi bozuğu olmadığını söyleyince o sırada arkasında oturan biri on kuruş uzatır. Müzeyyen arkasındaki beyaz elbise giymiş beyefendiye döner ve "İnince hemen paramı bozdurup size iade ederim," der. Taşhan'da ikisi de iner. Müzeyyen çantasından bir lirayı çıkarmaya çalışırken, beyaz elbiseli beyefendi, "Borcunuz olsun," der ve hızla oradan uzaklaşır. O güne kadar genellikle harcamalarını hep kendi yapan, kocasından bile para isteyemeyen ve hatta radyodan aldığı parayı kocasına veya annesine teslim eden Müzeyyen Senar, tanımadığı birinin, çok küçük de olsa, bu jestine şaşırır. Arkadaşı Vecihe hanımlara gelince durumu anlatır. Vecihe Hanım da "Kız bu adam sana göz koymuş olmasın," der. Müzeyyen de ona, "Yüzüne bile dikkatle bakmadım. Sokakta tekrar karşılaşsam muhtemelen tanıyamam," diye cevap verir.

Bir hafta sonra Hayriye Örs hocasının kızı Nihal onlara ziyarete gelir. İki genç oturup oradan buradan çene çalarlarken, Nihal ona, Galatasaray Kulübü'nde Ercüment (Işıl) diye bir delikanlının olduğunu, onu çok beğendiğini ve tanışmak istediğini, ancak bunu nasıl yapacağını bilmediğini söyler. Müzeyyen Senar: "— *Bana evini açan ve yetişmemde en büyük emeği geçen ve her zaman şükranla yâd ettiğim Hayriye Hocama çok şey borçluydum. Onun için yapamayacağım hiçbir şey yoktu. Nihal de zaten oldukça güzel bir kızdı. Hepsinden daha önemlisi Hayriye Hocam onu çok iyi yetiştirmişti. Hatırladığım kadarıyla, o günler için eğitimin çok önemli bir adımı olan, liseyi bitirmişti. Göründüğü kadar bu çocuğu çok beğeniyordu. Ona, 'GS Kulübü'nde üye olan Cihat diye birini tanıyorum, söylerim, o seni tanıştırır,' dedim. Boynuma sarıldı. O hafta GS Kulübü'ne uğradım ve Cihat'ı çağırttım. Ona durumu anlattım. Cihat da bana, 'Pazar günü Nihal'i al kulübe gel. Ben de Ercüment'i alırım, Atatürk Orman Çiftliği'ne gideriz, Ercüment'le Nihal tanışmış olur,' dedi. Pazar günü kulübün önüne geldiğimizde Cihat'la Ercüment bizi beklemekteydi. Tanışma faslı bitince Cihat'ın VW arabasına doluştuk ve Çiftliğe doğru yola çıktık. Onları tanıştırdığım için o kadar mutluydum ki, yol boyunca, şarkı söyleyip durdum. Dört genç güle oynaya Çiftliğe vardığımızda, Ercüment önce Nihal'in elinden tutarak arabadan çı-*

kardı, sonra elini bana uzattı, tam arabadan çıkarken, 'Unutmayın, bana hâlâ on kuruş borçlusunuz,' dedi. O kadar şaşırmıştım ki, kulübün önünde buluştuğumuzda, daha önce hiç görmediğime emin olduğum Ercüment'in bu sözü üzerine, 'Aaa... o siz miydiniz?' diyebildim. Çok sonraları Ercüment bana, 'O gün bayağı bozulmuştum. Beni hemen tanıyacağını zannetmiştim. Meğerse sen bana dikkat bile etmemişsin,' dedi.

"Ercüment'le Nihal iki ay süreyle arkadaşlık ettiler. Çok kere ben de onlarla birlikte oluyordum. Bütün ümidim arkadaşlıklarının ilerlemesi idi. Aradan bir süre daha geçmişti ki, Nihal bana, Ercüment'in artık gerekli ilgiyi göstermediğini, randevularına çok kere geç gelip ve bir bahaneyle hemen gittiğini, artık bunu çok uzatmanın bir anlamı olmadığını söyledi. Sonra bana eski harflerle yazdığı bir mektup uzattı ve bunu Ercüment'e götürmemi istedi. Ben de mektubu aldım doğru kulübe gittim. Beni kapının yakınındaki bekleme odasına aldılar. Bir süre sonra Ercüment geldi. Mektubu ona uzattım. Okudu ve yırtıp çöpe attı. Ben çok bozulmuştum. Hemen kalkıp orayı terk etmek istediğimde kolumdan tuttu, 'Sen dur bakalım,' dedi. Arkadaşıma olan muamelesine zaten çok kızmıştım, kolumu çekerek, 'Bırak beni,' diye bağırdım. O zaman, 'Aptal, bir şeyin farkında değil misin? Ben seni seviyorum,' dedi. Tam anlamıyla şok olmuştum. İki arada bir derede kalmıştım. Bir tarafta Nihal diğer tarafta Ercüment vardı. Açıkçası öyle söylediği için başta şaşırmıştım ama, birazcık da memnun olmuştum. İlk defa ona alıcı gözle baktım. Çok yakışıklı bir erkekti. Ama yine ben hiçbir şey söylemeden oradan hızla ayrılıp eve geldim. Ne yapacağımı bilemiyordum. Nihal ise benden cevap bekliyordu. Ona ne söylemeliydim? Sonunda Nihal'e, Ercüment'in bana, artık onunla arkadaşlığını sürdürmeyi istemediğini söylediğini, anlattım. Ancak, birkaç hafta sonra Ercüment'le benim aramdaki arkadaşlığı öğrenen Nihal, bir daha asla benimle konuşmadı. Öğrendiğime göre, hiçbir suçum olmamasına rağmen, beni kendisine ihanet etmekle suçladı. Hayat olmadık tesadüflerle dolu. Nihal, Ercüment'le tanışmak istemeseydi, belki ben Ercüment'le karşılaşsam bile arkadaş olamayacak ve bir evliliğe doğru gitmeyecektim. Esasında, Nihal bilmeden beni sonraları çok pişman olacağım kararı almama yani evlenmeme sebep oldu. Bu konuda tek teselli noktam ise Ömer ve Feraye gibi iki evlâda sahip olmamdır.

"Sonunda Ercüment'le ilgili durumu anneme de anlattım. O bana,

'Kızım onlar yabancı değiller, Ercüment Beyin annesi Güzide Hanımla her cuma buluşup birlikte camiye gidiyoruz ve iyi görüşüyoruz,' dedi. Ayrıca onların Demirtepe'de oturduğunu ve Ercüment'in bir bakanlıkta çalıştığını ve bildiği kadar iyi bir beyefendi olduğunu, ancak, benim bir çocuğu olan dul bir kadın olduğumu unutmamamı, ailesinin bu durumu ne kadar olumlu karşılayabileceğini bilmediğini de söyleyerek gerekli ikazlarda da bulundu.

"Henüz 22 yaşındaydım. Belki bu 22 yıl içinde, bir kadının kırk yıl içinde yaşabileceklerini yaşamıştım. Ancak, yine de beğenilmek hoşuma gitmiş ve tekrar kafamda kavak yelleri esmeye başlamıştı. Ercüment bizim evin arkasına geliyor ve bir ıslık çaldığı anda pencereye çıkıyor ve bir bahaneyle evden fırlayarak ona koşuyordum."

Ancak, Müzeyyen Senar'ın bu yaşadıkları asla radyodaki görevlerini aksatmasına neden olmaz. Sabah 09:00 akşam 17:00 mesaisi, emisyonlar ve aylık konser programları devam eder. Her ay yapılan halka açık konserlerde Mesut Cemil Bey, Müzeyyen Senar'a mutlaka bir solo şarkı okutmaktadır. Ünü giderek yayılır. Radyoya gelen yüzlerce mektupta Müzeyyen Senar'ın daha çok program yapması istenir. Mesut Cemil Bey bir gün yine onu çağırır, "Bu ay özel bir konser yapacağız. Solist olarak her zamanki gibi sen şarkı söyleyeceksin. Yalnız bu defa üç şarkı ilk bölümde ve üç şarkı da üçüncü bölümde okuyacaksın. Bunun hazırlıklarına yarından itibaren başlıyoruz," der ve ona kâğıda yazılı bir liste uzatır. İlk bölümde rast, üçüncü bölümde segâh eserler vardır. Her bölümde üç eseri solo olarak okuyacaktır.

Saz bir hane Kemani Tatyos Efendinin rast peşrevinden sonra, Hafız Post'un *"Gelse o şûh meclise nâz-ü tegafül eylese"* (koro); Muallim İsmail Hakkı Beyin *"Gülşende yine âh ü enin eyledi bülbül"* (koro); Tatyos Efendinin *"Bir gönlüme bir hâl-i perîşânıma baktım"* (solo); Mahmut Celalettin Paşanın *"Gamdan âzâde heman dünyada bir meyhânedir"* (solo); Dramalı Hasan Güler'in *"Baharın gülleri açtı yine mahzundur bu gönlüm"* (solo); Rifat Beyin *"Karlı dağı aştım geldim"* (koro) eserleri icra edilir.

İkinci bölümdeki Saz eserlerinden sonra üçüncü bölüm Segâh peşreviyle başlar ve Itrı Efendinin *"Tûti-î mûcize gûyem ne desem lâf değil"* (solo); Bimen Şen'in *"Sun da içsin yâr elinden âşıkın peymâneyi"* (solo); Hacı Arif Beyin *"Olmaz ilaç sine-i sad pâreme"* (solo);

Ahmet Rasim Beyin *"Benim sen nemsin ey dilber"* (koro); Nuri Halil Poyraz'ın *"Ah o gönül hırsızı verir içime sızı"* (koro) okunur.

Şefyine Mesut Cemil Beydir. İlk defa değişik ve farklı bir program yapılmış olur. Bu programla ilgili, Müzeyyen Senar'ın anıları arasında en önemli yer tutan Itri'nin *"Tûti-î mûcize gûyem ne desem lâf değil"* yürük semaisidir. Çünkü bu yürük semai genelde koro olarak birkaç sefer icra edilmiş ama solo olarak hiç söylenmemiştir. Nitekim provalar sırasında Mesut Cemil Bey özellikle bu eser üzerinde durur. Müzeyyen Senar: *"— Prova sırasında Mesut Bey bu eserin solo veya koro olarak icra edilmesinde müteredditti. Önce koro olarak icra ettik. Sonra bana işaret etti solo olarak okumam için. Bu oldukça zor bir eserdi. Birinci okuyuşumda hiç kesmeden sonuna kadar gittik. Tekrarında* 'Ehli dildir diyemem sinesi saf olmayana' *ve terennümü olan* 'Beli yarim beli dost, beli mirim beli dost, beli ömrüm beli dost' *okuduktan sonra şarkıyı kesti. 'Baştan alıyoruz,' dedi. Tekrar ettim. 'Tamam solo okunacak,' dedi. Çok merak etmiştim. Çünkü şarkıyı ortasında kestiğinde hata yaptığımı zannetmiştim. O ise bir şey söylememişti. Mesut Cemil Beyden çok çekinirdik. Öyle kolay kolay yanına gidemez, bir şey soramazdık. Ama ne olursa olsun sormak mecburiyetinde idim. Ertesi gün odasına gittiğimde, 'Hocam ne hata yaptım, bu konuda bir şey söylemediniz?' diye sorunca, 'Hayır, bir hata yapmadın, her mısranın başında esere, örneğin;* Ah, tûtî-î mucize gûyem *diye giriyorsun. Önce bunu düzeltmem gerektiğini düşündüğüm için kesmiştim. Ancak o anda fark ettim ki solo okunurken bu haliyle mükemmel oluyor. Programda da böyle icra etmeni istiyorum,' dedi. Sonra bu eseri sahnede de okudum. Benden sonra gelen birçok sanatçı da aynı şekilde icra etmeye başladı."*

Bu program Müzeyyen Senar'ın ismini radyonun Türkiye sathında gidebileceği her yere ulaştırır. O artık ünlü bir sanatçıdır.

Özel hayatı da renklidir. Ercüment Işıl'la devam eden arkadaşlığı, Müzeyyen Senar'a sanki yeni bir evliliğe gidecek gibi görünmektedir. Artık o da Galatasaray Kulübü'nün müdavimleri arasında yer almıştır. Ercüment'in bütün arkadaşlarıyla yakın dost olmuştur. Bunların arasında Suphi Batur, Nadir Keçili, Eşek Mehmet, Leblebi Mehmet ve Salla Fehmi de vardır. Her pazar arabalara atladıkları gibi, hafta sonunda o sıralar en iyi vakit geçirilecek yer olan Atatürk Orman Çiftliği'ne giderler. Sonbahar gelince bu keyifli yaşam Ankara Palas'ta Cumhuriyet Balosuna gittiklerinde daha bir an-

lam taşır. O akşam için Terzi Nedret ona on liraya mavi jorjet kloş etekli ve payet işlemeli bir tuvalet diker. Erkekler de smokinleri içinde çok şıktırlar. Dışarıdan bakıldığında birbirlerine çok yakışan bir çift olarak görünürler. Müzeyyen GS kulübündeki arkadaşlarıyla ve daha çok da Ercüment'le dans eder. Sonra, sıra o zamanın modası olan dans yarışmasına gelir. Üç sene evvel Atatürk'le dans ederken zorlanan Müzeyyen Senar, bu sefer Ercüment'le girdikleri vals müsabakasını birinci olarak tamamlarlar.

Aralarındaki ilişkiyi bilen Zehra Hanım, zaman zaman kızını ikaz eder: "Bak yavrum, sen çocuklu bir dulsun. Ben bu delikanlının ailesini tanırım. Genellikle aileler böyle evliliklere pek rıza göstermez. Sonra çok üzülürsün." Ancak bu sözler, yirmili yaşlardaki genç kızın bir kulağından girer ve diğer kulağından çıkar. Endişesi artan Zehra Hanım balodan bir hafta sonra kızına, "Ercüment Beye söyle kızım, bir zahmet bize gelsin. Kendisiyle konuşmak istiyorum," der. Müzeyyen, Ercüment gelince onları baş başa bırakır. Annesinin ona sonradan anlattığına göre, Ercüment'e bu durumun böyle gidemeyeceğini ve niyetinin ne olduğunu sormuştur. O da, niyetinin ciddi olduğunu Müzeyyen'le nişanlanmak istediğini söylemiştir. Hafta sonunda yüzükleri alır gelir. Kendi aralarında nişanı yaparlar. Özellikle Zehra Hanım çok rahatlar. Sonradan fark edecekleri gibi esasında anne ve kız, ikisi birden aldanmışlardır.

İki nişanlı artık rahatlıkla gezip tozmaktadır. Bu arada radyo programları devam etmektedir. Ünü her tarafa yayılan Müzeyyen Senar, girdikleri her mecliste büyük itibar görmekte, Ercüment de bu durumdan hoşnut görünmektedir.

Özellikle İstanbul'dan aldığı haberler Müzeyyen Senar'ı çok sevindirmektedir. Bestekârlar, onu özledikleri haberlerini göndermekte, gazino sahipleri ise bizzat Ankara'ya gelip ona tekliflerde bulunmaktadır. Sonunda İstanbul'da daha önce gazinosunda çalıştığı Hacı Hamdi Alnar, Kristal Gazinosu'nu açacağını ve onunla çalışmak arzusunda olduğunu duyurur. Herhangi bir cevap alamayınca, Ankara'ya gelir. Konuşurlar. Ancak o yine olumlu bir cevap veremez. Hamdi Bey, önlerindeki yaza kadar bir süre olduğunu ve eğer kabul ederse bir-iki ay içinde kendisine haber vermesini söyler. Çünkü programı ona göre hazırlayacaktır. Müzeyyen Senar ise Ankara'daki hayatından memnundur. Sevdiği bir nişanlısı vardır. Aldığı teklifi Ercüment'e söyleyince, o beklenmedik şekil-

de, "Neden böyle bir fırsatı kaçırıyorsun? Ünün gittikçe artıyor, bu seni daha çok tanıtacaktır. Sen gidersen ben de gelirim," der. Zehra Hanım ise İstanbul'u özlemiştir. O da teklife sıcak bakar. Müzeyyen Senar: "— *Düşünüp taşındım. Herkesin tahmin ettiğinin aksine bana sahne hiçbir zaman cazip gelmemişti. Hayrettir, hep evlenip evimin kadını olmayı düşünüyordum. Teklif edilen yevmiye otuz lira olmasına ve o sırada kazandığım paranın üç mislini kazanma şansı doğmasına rağmen yine gönüllü değildim. Ancak, Ercüment'in ısrarı ve annemin İstanbul özlemi beni etkilemişti. Tam teklifi kabul ediyordum ki, vuku bulan olaylar beni hem çok şaşırttı ve hem de hayatımızı alt üst etti.*

"Sonradan öğrendiğime göre Ercüment nişanlı olduğumuzu ailesinden saklamış ve onlara sadece arkadaş olduğumuzu ve ilişkisinin geçici olduğunu söylemiş. Buna rağmen, onun bir şarkıcı ile gezmesini bile ailesi olumlu karşılamamış. Özellikle Ercüment'in ağabeyi Feyyaz Işıl'ın eşi, 'Eğer bu ilişki devam ederse ben senden derhal boşanırım,' diye tehdit etmeye başlamış. Bütün bunlardan ne benim haberim oldu ne de annemin. Yine, o cuma her zamanki gibi camiye gitmek üzere Güzide Hanıma uğrayan annemi kapıdan çevirmişler. Kapıya çıkan bir hanım, bir daha gelmemesini, ailenin bir şarkıcı parçası ile ilişkisi olamayacağını ve Ercüment'in yakasını bırakmamızı söylemiş. Annemi evde ağlarken buldum. Bana anlatınca inanamadım ve 'Ercüment bunu bana yapamaz,' dedim.

"Gerçekten birkaç gün Ercüment ortalarda görünmedi. Annem birden rahatsızlandı ve göğsünde bir beze oluştu. Müthiş telaşa kapılmıştım. Ne Ercüment'i ve ne de gazinoyu düşünecek halim vardı. Doktorlara koştuk. Doktorlar bunun üzüntüden olduğunu ve geçeceğini söylemelerine rağmen, hastaneden eve dönünce şok geçiriyordum. Herhalde intihar etmeyi düşünüyordum ki, bilinçsizce kendimi evin üç metre yükseklikte olan penceresinden aşağıya atıvermişim. Beni yerde, baygın bir durumda, o sırada annemin rahatsızlığını duyup ziyarete gelen Semahat Özdenses ile Sadi Hoşses bulmuşlar. Hemen bir arabaya koyup hastaneye götürmüşler. Gözümü açtığımda hastanedeydim. Bütün arkadaşlarım başucumda idi. Büyük şans eseri sadece belkemiğim incinmişti. Bugün dahi zaman zaman bunun ızdırabını çekiyorum. Olayı öğrenen Ercüment de bir koşu gelmişti. Duyduklarıma inanmamamı ve benimle evlenmeye kesin niyetli olduğunu söyledi.

"Hastaneden çıkıp eve gelince, aşağı yukarı bütün zamanını benimle geçiren ve anneme çok saygılı davranan Ercüment, gazino tekli-

fini kabul edip İstanbul'a gitmemi ve kendisinin de hemen peşimizden geleceğini ve orada evleneceğimizi söyleyince, Hamdi Alnar'a Kristal Gazinosu'nda sahneye çıkma teklifini kabul ettiğim haberini verdim.

"Kendimi toparlayıp emisyon için tekrar radyoya gittiğimde Dr. Mahir Kürklü ile karşılaşmaz mıyım! Hemen kolumdan tutup, nasıl olduğumu sordu. Sonra, 'Bana bak, tam yedi yıldır seni bekliyorum. Hadi gel yarın evlenelim,' dedi. Ben de, 'Mahir sen yine treni kaçırdın. Şimdi nişanlıyım ve yakında evleniyorum,' dedim. O da bana 'Duydum, duydum ve bilesin ki o adamda iş yok,' dedi.

"1940 kışı gelmişti. Aralık sonunda radyodan kesin ayrılacağım anlaşılınca daha sık emisyonlara çıkmaya başladım. Radyoda o sıra yeni sesler için imtihan açılmıştı. Bir arkadaşım, tahminime göre o sırada on beş yaşlarında olan, beyaz yakalı, siyah önlüklü, çok güzel bir kızı imtihana girmek için getirmişti. Benimle tanıştırdı. Perihan Altındağ. Görür görmez ondan çok hoşlanmıştım. İmtihan yapan heyeti çok iyi tanıyor ve nelerden hoşlandığını iyi biliyordum. 'Buraya gel bakalım küçük hanım,' dedim. 'Hangi şarkıyı söyleyeceksin?' Saadettin Kaynak'ın şarkısını söyleyince, 'O olmaz. Şimdi seninle Şerif İçli'nin Derdimi ummana döktüm, âsumâna inledim *hicaz şarkısını hazırlayacağız ve sen bununla imtihana gireceksin,' dedim. O, hâlâ bugün de süren nazik haliyle, 'Ama efendim ben o şarkıyı bilmiyorum,' dedi. Semahat Özdenses notayı kapıp geldi, Sadi de udunu. Başladık şarkıyı geçmeye. Şarkının ilk mısraını önce ben okudum:* 'Derdimi ummana döktüm âsumâna inledim'. *Sonra o tekrar etti. Sırasıyla* 'Yâre de ağyâre de hali derûnum söyledim / Âşina yok derdime ben söyledim ben dinledim / Gözlerim yollarda kaldı gelmedin çok bekledim...' *Bir saat sonra ona tek başına okuttuk. İyice öğrendiğine kanaat getirince içeriye, iki numaralı stüdyoya yolladık. Heyecanla sonucu beklemeye başladık. Sonuçlar açıklandığında hepimiz birden havalara fırladık çünkü Perihan birincilikle kazanmıştı. Çok içli olan sesiyle benim yokluğumu aratmayacaktı."*

Perihan Altındağ Sözeri ise o günleri şöyle anlatır:

> "O sıra ortaokul birinci sınıftaydım. Beni radyoya, aile dostumuz, Orhan Veli'nin babası, aynı zamanda bestekâr Veli Kanık götürmüştü. Bir tek şarkı biliyordum. Safiye Ayla veya Müzeyyen Senar'ın taş plağından öğrendiğim Sadettin Kaynak'ın *'Hazan ile geçti gülşen-i bustan'*. İmtihanı kazandıktan sonra da bir mikro-

fon deneyi yapıldı. Onda da başarılı oldum. Ancak yaşım o kadar küçüktü ki, kadrolu sanatçı olmam mümkün değildi. Diğer taraftan da eğitim görmem gerektiği kararına varıldı. Böylece hayatımda yeni bir sayfa açıldı."

Yine bu dönemde Müzeyyen Senar'ı çok duygulandıran bir olayı çok sonra öğrenir. Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrasında çalışan Selim Aru ona âşıktır. Müzeyyen Senar: *"Bu aşktan maksat bugünkü anlamda fiziki duyguları da içeren bir aşk değildir. O günlerin tabiriyle bu bir hak âşıklığıdır. Yani yüce bir duyguyla birine bağlanmaktır."*

Esasında Müzeyyen Senar, Selim Aru ile daha önce karşılaşmışlardır. 29 Haziran 1952 tarihli, o zamanın en ünlü dergisi *Radyo Haftası*'nın 7 ve 8. sayfalarında bu karşılaşma şöyle anlatılmaktadır:

> Müzeyyen Senar, bazan bestekârların da hiç umulmadık zamanda yardımcıları oluyor. Seneler evvel Şerif İçli, Ankara Radyosu'nda iken birçok güzel güftelerin sahibi olan Selim Aru ile oturup hasbihâl ederler. Bu arada Şerif İçli, Selim Aru'nun *"Hicran yine hicran mı bu aşkın sonu böyle"* güftesini bestelemeye devam eder. Bu güzel güfte bestelenirken, şiirin son mısraını (meyan bölümünü) bir türlü notaya getiremeyen Şerif İçli'nin imdadına Müzeyyen Senar yetişir...
>
> Müzeyyen o günlerde, şimdi ayrılmış olduğu eşi Ercüment Işıl'la nişanlı bulunmaktaydı. Müzeyyen Senar, Şerif İçli ile Selim Aru'nun düşünceli hallerini görüp sebebini soruyor. Selim Aru: "Güzel bir güftemiz var. Ama, üçüncü mısraını bir türlü besteye girecek şekilde sokamıyorum," diyor. Müzeyyen Senar güfteyi okumasını rica ediyor. Selim Aru okuyor:
>
> *Hicran yine hicran mı bu aşkın sonu böyle*
> *Dalgın ki o gözler seni söyler bana böyle*
>
> "Üçüncü mısraını bir türlü besteye girecek şekilde halledemedim." Müzeyyen bir an kendisini güfteye tamamen veriyor. Selim Aru'ya, iki mısraı üç-dört defa tekrarlatıyor. Ve Müzeyyen üçüncü mısraı, bir defa söyleyerek çıkartıyor:
>
> *Avare gezen gönlüme sevmek bu mu söyle*

Şerif İçli ve Selim Aru, şaşırıp kalırlar. Şerif İçli bu mısraı aynen şarkıya alıyor...Ve bu cidden güzel güfte Şerif İçli'nin nota nakşı ile çok güzel bir eser olarak meydana geliyor...

Müzeyyen Senar o sıralar bu güftenin kendi için yazıldığını aklının ucundan bile geçirmez. Selim Aru, Müzeyyen Senar'ın 1941 yılında Ankara'dan ayrılacağını öğrenince güfteler yazar ve bunları Şerif İçli'ye verir. Hepsi muhteşem şarkılara dönüşür. Bunlardan biri uşşak şarkıdır:

Bıkmış gibi gönlüm itiyor aşkı içinden
Bir içli sevâb müjdesi duydum gidişinden
Bahset bana artık o şeyin bitişinden
Bir içli sevab müjdesi duydum gidişinden

Müzeyyen Senar: "— *Bir gün Şerif İçli bize gelmişti. 'Yeni bir bestemi getirdim, beğeneceksin,' dedi. Oturduk, bütün öğleden sonrayı bu esere verdik. Sanki içimden bir şey koparak geliyordu. Şarkıyı çok beğenmiştim. Hocama, 'Bu ne kadar güzel eser böyle. Güftesi de müthiş,' deyince, 'Biliyor musun bu güfte senin için yazıldı,' dedi ve hikâyesini anlattı. Bu şarkıları okuduğum her seferinde ayrı bir duygu seline kapılırım.*

"Aşağıda anlatacağım gibi, İstanbul'a dönüp Kristal'de çalışmalara başlamıştım. Henüz bir ay geçmemişti ki Osman Nihat Akın telefon etti. 'Kendini çok özlettin. Yeni bir bestem var. Onu seninle geçmek istiyorum. Üstelik bu şarkının güftesi senin için yazılmış,' dedi. Doğrusu merak etmiştim. Geldiğinde hüzzam makamında beste ledi ği şarkıyı çıkardı:

Sen arzu ettin, bu ayrılık senden eserdir
Teklifin aşka dönmekse, gitmenden beterdir
Sen gideli bu yerde bil ki her şey kederdir
Teklifin aşka dönmekse, gitmenden beterdir

"Çok sevmiştim. Güfte kimin diye sorunca, 'Selim Aru'nun,' dedi ve şöyle bir açıklamada bulundu. 'Ankara'da Selim Aru ile birlikte Şerif İçli'nin Bendderesi civarındaki evinde beraberdik. Şerif Bey, Selim Aru'dan yeni bir güfte istedi. Selim Bey yaklaşık yarım saat içinde bu şiiri hazırlayıp verdi. Ancak ben şiiri görünce dayanama-

yıp Şerif Beye bana bunun bestesini yapmama müsaade etmesini istedim. Güftenin şu mısraına dikkat edersen orada senin ismin var: 'Sen ar/zu ettin bu ayrılık senden eserdir'. *Doğrusu çok da şaşırmamıştım.*"

III. BÖLÜM

9

Kristal Gazinosu - Çallı

(1941-43)

"Ah efendim ah, ah doğdu efendim, ısfahanlar doğdu, dilkeşhaverânlar doğdu efendim, Tanrı bunu bize lütfetti efendim..."

ZEKİ ARİF ATAERGİN

1941 yılının ilk aylarında anne kız eşyalarını toplar, İstanbul'a göçerler. Dört-beş ay önce askere giden Ercüment de izin alarak onlarla birlikte gelir. Taksim'de Kristal Gazinosu'nun hemen yanındaki Cennet Palas Apartmanı'nın beşinci katına taşınırlar. Kirası elli liradır. Henüz yerleşme işlerini bile tamamlamadan Ercüment, "Ancak bu kadar izin alabildim. Askerliğimi tamamlar tamamlamaz hemen İstanbul'da olacağım," der ve Ankara'ya döner. Müzeyyen'in ve gazinonun hazırlıklarını tamamlaması için önlerinde iki aylık süre vardır.

Dört yıllık bir aradan sonra İstanbul'da yeniden sahneye çıkacağı için zamanın artık ünlü terzisi olan Nedret Hanıma dört adet tuvalet ısmarlar. Bunlardan birisi bordo renginde, satenden ve fiyonglu, diğeri yeşil renkli, kırmalı ve payetlerle süslüdür, bir tanesi siyahtır. Bir diğer elbisesini ise her zaman kendisine çok yakıştırır, bu beyaz bir tuvalettir. Beyaz ve siyah tuvaletiyle, aşağıda söz konusu edeceğimiz *Yıldız* dergisinde birer resmi basılmıştır.

Müzeyyen Senar'ın zamanın ünlü stüdyosu Sabah'ta resimleri çekilir. Hamdi Bey de bastırdığı afişleri her tarafa astırır ve ayrıca gazetelere kocaman ilanlar verir. Verilen ilanlardan biri aynen şöyledir:

MÜJDE

14 Haziran CUMARTESİ akşamından itibaren

Taksim KRİSTAL'de

Senelerden beri radyolarınızda, Türk film ve plaklarında heyecan ve zevkle dinlediğiniz, yalnız Türkiyenin değil birçok Şark memleketlerinin okuyucularından daha kuvvetli hakiki ses san'atkârı Bayan

Müzeyyen Senar'ı

SELAHADDİN PINAR, Kemani NECATİ TOKYAY ve 20 kişilik Muazzam SAZ arkadaşlarile birlikte dinleyeceksiniz.
Tel: 40099

Yerleşmeleri için herkes yardımlarına koşar. Çünkü Müzeyyen Senar hâlâ çelik korseyle dolaşmakta ve annesinin artan rahatsızlığı nedeniyle doktorlara koşmaktadır. Ercüment'ten ise hiçbir haber yoktur. Sanki yer yarılmış içine girmiştir.

Haziran ayı geldiğinde bütün hazırlıklar tamamlanır. Kendisine Selahattin Pınar, Necati Tokyay, Yorgo Bacanos, Hakkı Derman, Şükrü Tunar, Şerif İçli, İsmail-Kadri Şençalar ve Hasan Tahsin Parsadan refakat edeceklerdir. Düzenlenen programa göre önce fasıl heyeti vardır. Tahsin Karakuş, Celal Tokses ve Ağyazar Efendi fasıl icra edeceklerdir. Sonra iki uvertür şarkıcı sahne aldıktan sonra, Suzan Yakar türkü söyleyecektir. Saat 23:00 olduğunda Müzeyyen Senar sahneye çıkacaktır.

Kristal Gazinosu camekânlarla çevrilmiş, o günün şartlarına göre muhteşem bir yerdir. Bir hafta önceden provalara başlarlar. Müzeyyen Senar programına hicazla başlayacaktır. Yaptıkları programa göre, bir hane peşrevden sonra Hacı Sadullah Ağanın *"Nideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok"* yürük semaisiyle başlayacak, arkasından, Şemsettin Ziya Beyin *"Kim görse seni aşkına*

hasr-ı emel eyler"inden sonra Nasibin Mehmet Yürü'nün "*Kederden mi neden bilmem sararmış reng-i ruhsârın*" ile devam edecektir. Maya ve türküler okuduktan sonra uşşakla programı tamamlayacaklardır. Müzeyyen Senar: "— *İstanbul beni ve ben de İstanbul'u özlemiştim. Yerler çok önceden rezerve edilmişti. Hazırladığımız programa göre başladık. Sonra uşşaka atladık. Müthiş keyifli bir gece idi. Velhasıl iki saati aşkın bir süre çaldık, söyledik. Soyunma odasına gelince her tarafımdan terler boşanıyordu. Yorulmuştum ama doğrusu değmişti. Ondan sonra her gece programımı değiştirdim. Sadece dinleyici için değil kendi zevkim için de bunu yapıyordum. Böyle olunca da bazı dinleyicilerin her gece bazılarının da haftada birkaç gece gazinoya geldiklerini gördüm.*

"*Nitekim ikinci gece segâhla başladık: Önce Ankara'daki konserde okuduğum Itrı Efendinin* 'Tûti-î mucize-gûyem ne desem lâf değil', *sonra Ebubekir Ağanın* 'Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun' *ve Neveser Kökdeş'in* 'Bir emele bin ah çeksem' *şarkılarını ve sonra yine maya ve türküler okudum.*

"*İkinci bölüme ise suzinakla başladım. Rahmi Beyin* 'Bir sihr-i tarâb nağme-i sâzındaki te'sir' *ile girdim ve Hasan Âli Yücel'in* 'Sen bezmimize geldiğin akşam seher olmaz', *Osman Nihat Akın'ın* 'Ellere uzaktan bak bana yakın gel' *ile devam edip Tanburacı Osman Pehlivan'ın* 'A benim mor çiçeğim sen doldur ben içeyim' *türküsü ile tamamladım.*

"*Pazar günleri de matine yapıyorduk. Zaman zaman, yorgunluğun yarattığı sıkıntıları yaşıyordum. Bel ağrılarım artıyordu. Ancak kazanılan büyük başarı beni biraz teselli ediyordu. Gazino bana, annemi doktorlara götürmem ve zaman zaman da dost ve arkadaşları ziyarete giderken yorulmamam için bir araba tahsis etti. Herkes tarafından çok iyi bilinen arabanın plakası 1507, şoförü Mustafa idi. Esasında araba Mustafa'nındı. Stüdyo ondan kiralamıştı. Hem 1507 numaralı bu araba ve hem de Mustafa bana uzun yıllar hizmet etti.*"

Müzeyyen'in İstanbul'a dönmesinden en büyük mutluluğu bestekârlar yaşamaktadırlar. Annesinin rahatsızlığını bildikleri için hep haberli gelirler. Bir gün Zeki Arif Ataergin telefon eder. Yeni bestelerini geçmek için izin ister. Ataergin çok kibar ve sempatiktir. Ayrıca çok da şişmandır. Buna rağmen beş kat (asansör yoktur) merdiveni çıkar. Kahve eşliğinde biraz sohbet edip dinlendikten sonra Zeki Arif

Bey cebinden notaları çıkarırken; "Ah efendim ah, ah doğdu efendim, ısfahanlar doğdu, dilkeşhaverânlar doğdu efendim, Tanrı bunu bize lütfetti efendim..." der. İlk şarkı ısfahan makamındadır:

Gönlümü cânâna verdim, oldu cânânım gönül
Bezmine girdim o şûhun şimdi mihmânım gönül
Çektiğim taâb ü meşakkat, derde çâre kılmadı
Vuslatı hicranda buldu, oldu dermânım gönül

Bu arada Zeki Arif Ataergin nereden duymuşsa, çocukluğunu pek yaşamamış ve o yılları hep yoksullukla geçmiş olan Müzeyyen Senar'ın özel bir merakı olduğunu, ona hediye olarak oyuncak bir bebek getirmiştir. Müzeyyen Senar oyuncak bebekle bu hüzzam eser arasındaki ilişkiyi o anda pek anlayamaz.

Bir çile ipeğimsin
Bir tek sevdiceğimsin
Güzeller pek çok amma
En şirin bebeğimsin

Gel boynuma sarıl da
Haz içinde bayıl da
Titreyerek de bana:
Âşıkımsın, benimsin

Diğer şarkı ise dilkeşhaverân makamındadır:

Karanlık ufuktan güneş doğmadı
Gözüm yaşla doldu sabah olmadı
Yanık bağrımda sensiz açan lâleler
Gözüm yaş ile bir bir sulandı solmadı
Gözüm yaşla doldu sabah olmadı

Bütün öğleden sonra bu üç şarkı üzerinde çalışırlar. Özellikle Müzeyyen Senar dilkeşhaverân makamındaki şarkıya bayılmıştır.

Alaeddin Yavaşça, Zeki Arif Ataergin'in bestelediği meşhur şehnaz makamındaki şarkının hikâyesini ise şöyle anlatır:

"Zeki Arif Ataergin'in Müzeyyen Senar'a olan aşkını bilmeyen yoktu. Bu tamamen ulvi veya diğer bir tabirle platonik aşktır. Hocadan birçok kere 'Biz Müzeyyen kızımızla ancak mahşerde

kavuşacağız,' dediğini duymuşumdur. Bunu çok iyi bilen Necati Tokyay, oturur ve sırf bu aşkı ifade etmesi için bir güfte yazar:

Beni âteşlere salan o kapkara siyâh gözler
Beni çılgın gibi yakan o tatlı sözler gülen yüzler
Hayâtımda sana kanmak nasip olmaz ise eğer
Kapansın, perde çekilsin cihân sensiz hiçe değer

"Hoca'ya 'Bunu sizin için yazdım,' der. O da 'Bu benim sultanıma vereceğim en büyük hediyedir,' diyerek besteler ve ertesi hafta nota kâğıtlarıyla yine Müzeyyen Senar'ın kapısını çalar."

Müzeyyen Senar: "— *Hoca tekrar geldiğinde bir yorumda bulunabilme şansına sahip değildim. Yeni bir bestesi olduğunu ve benden dinlemek istediğini söyledi. Oturduk, bir saat kadar çalıştık ve sonra ben eseri baştan sona okudum. Bittiğinde hoca mendilini çıkardı. Terini mi yoksa gözyaşını mı sildiğini pek anlayamadım. Ancak, 'Kızım sana çok teşekkür ederim. Lütfen bunu plağa da oku,' dedi. Taş plak olarak okuduğumda satış rekoru kırdı. Olayın perde arkasını ise ben ancak çok sonraları Necati Tokyay'dan öğrendim.*"

Lem'i Atlı ise çok nazik bir tavır sergiler. Telefon eder. Annesine geçmiş olsun demek için gelmek istediğini ifade eder. Hocaya çok saygı duyan Müzeyyen Senar, "Sizi bekliyoruz," der. Lem'i Bey o gün öğleden sonra gelir. Annesine geçmiş olsun dileklerini sunar. Salona geçtiklerinde cebinden nota kâğıtlarını çıkarır. Yeni bir hicaz şarkısı vardır:

Sorulmasın bana ye'sim garık-i hicrânım
O hüsnü gördüğüm andan beri perişanım
Bu derd-i suziş-i firkatle zârü nâlânım
O hüsnü gördüğüm andan beri perişânım

Bestenin üzerinden birlikte geçerler ve yaklaşık bir saat içinde çalışmayı bitirirler. 1941 yılının bir Haziran gecesinde, yani şarkıyı geçtikleri günün gecesinde bu hicaz şarkı ilk defa icra edilir. Her zaman olduğu gibi programından en az bir saat önce gelen Müzeyyen Senar saz arkadaşlarına notaları dağıtır ve prova yaparlar. Programına o akşam yine hicazla başlayan Müzeyyen Senar, ilk olarak bu şarkıyı, ikinci bölümde ise bestekârın nihavent eserini icra eder. Müzeyyen

Senar: "— *Lem'i Beyin bir nihavent şarkısı vardır ki radyo programları hazırlarken Nuri Halil Poyraz Hocamız da bize birçok kere okuttu. Bu şarkı 1938-40 yılları arasında tuttuğum radyo defterimin 282. sayfasında da* 'Bin gül çıkarırdım sana kalbimdeki bir gülden' *olarak yazılıdır. Bu eseri ben bu şekilde okuyorum. Ancak gerek TRT repertuarında ve gerekse de birçok kayıtta* 'Bin gül çıkarırdım sana kalbimdeki külden' *diye yazmaktadır ve bu şekilde icra edilmektedir.*

"Hazır sırası gelmişken, zaman zaman yanlış icra edilen Rahmi Beyin müstear şarkısından da bahsetmek isterim. Defterimin 260. sayfasında Rahmi Beyin bu eseri aynen şöyledir:

Gel ey sâki, şarâbı tâzelendir
Ruh-u gül-rengi yâri gâzelendir
Rebâb-ı sînemi âvâzelendir
Şu sönmüş neş'emi yelpâzalendir

"Çok kere bu şarkının ikinci mısraı 'Hevâ-yı zülfünü yelpâzelendir' *olarak söylenir."*

Yine aynı dönemde birçok besteci yeni eserlerini getirir ve ilk defa Müzeyyen Senar'la geçerler Her programında okuduğu yeni bir eser hemen dillerde dolaşmaya başlar. O zaman da bunları plak haline getirmesi kaçınılmaz olur.

Diğer taraftan Sadettin Kaynak tarafından bestelenen, Müzeyyen Senar ve Münir Nurettin'in okuduğu şarkılarla gösterime giren *Leylâ ile Mecnun* filminin büyük iş yapması üzerine, yeni Mısır filmlerini ithal eden işletmeciler, Sadettin Kaynak'a aşağıdaki filmlerin sözlü şarkıları için de sipariş verirler.

Selahaddini Eyyübi ve Boz Aslan

Boz Aslan'ın şarkılarını Münir Nurettin Selçuk, Selma'nın şarkılarını ise Müzeyyen Senar okur. Örneğin; nihavent şarkılar, *"Hatırla ey gönül, hoşça geçen demi"; "Canıma can katan yar"* ve uşşak şarkı *"Seni sevdim seveli, din oldu sevdâ bana"*. Tüm şarkıların güftesi Vecdi Bingöl'e aittir.

Binbirinci Gece

Şehrazad Sultan'ın şarkılarını Müzeyyen Senar, Şehzade Bahaeddin'in şarkılarını Münir Nurettin Selçuk okur. Bunlardan birkaçı şunlardır şehnaz şarkı *"Okşayan sesinle taze can buldum"*, nihavent

şarkı *"Mehtap gümüşten oya, işliyor yeşil suya"*, hüzzam şarkı *"Yakın gel bir daha göreyim seni"*, uşşak şarkı *"Gözüm yok şu cihanda, parlayan tacında"*.

Balıkçı Osman Bağdad'ta

Şarkıları bu defa Müzeyyen Senar'la Necmi Rıza Ahıskan söyler. Örneğin; hicaz şarkı *"Bülbüller gibi çiler, mutlu gönül şen gönül"*, hüseyni şarkı *"Ay doğarken gecelerde"*, nihavent şarkı *"Sevgilim senden ırak, cana yetti iştiyak"* gibi.

Harrunürreşid'in Gözdesi

Bu filmdeki sekiz şarkıyı da Müzeyyen Senar okur. Filmin Müzeyyen Senar'ın söylediği Türkçe şarkılı kopyası İpek Sineması'nda, Ümmü Gülsüm'ün söylediği Arapça şarkılı olanı ise Saray Sineması'nda gösterilir. Müzeyyen Senar'ın söylediği şarkılar şunlardır: Hicaz şarkılar *"Bu yerler ne füsunkârdı"*; *"Enginde yavaş yavaş günün minesi soldu"*; hicazkâr şarkı *"Çiçeklerin gülüyor sevincinden"*; muhayyer şarkı *"Yolculuk var"*; nihavenṭ (rast); *"Söyle kuzum hayaline, onu biraz unutayım"*; segâh şarkı *"Derman kâr eylemez, ferman dinlemez"*; rast şarkı *"Gün altın başını yine, koydu yurdun sinesine"* ve mahur şarkı *"Hoş geldin elimize şiir oldun dilimize"*.

1941 yılında, *Nasrettin Hoca Düğünde* adlı filmi Saray Sineması'nda gösterime girer. Filmde rol alan sanatçılar arasında Müzeyyen Senar da vardır. Yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul'un yaptığı filmde Hazım Körmükçü, Sait Köknar, Zati Sungur, Ferdi Tayfur, Necla Sertel, Reşit Gürzap gibi oyuncular da vardır. Müzeyyen Senar filmin sonunda Sadettin Kaynak'ın idaresinde onun en yeni şarkılarını söylemeye başlar: Bunlardan biri olan acemaşiran makamında *"Merhem koyup onarma"* şarkısıyla film sona erer.

Yönetmenliğini yine Muhsin Ertuğrul'un yaptığı, senaryosunu Nazım Hikmet'in yazdığı ve başrollerini Münir Nurettin Selçuk ve Nezihe Becerikli'nin paylaştığı yine 1941 yılında çekilen *Kahveci Güzeli* filminin müziklerini yine Sadettin Kaynak hazırlar ve bu film için on şarkı besteler. Filmin seslendirilmesi sırasında şarkıları Münir Nurettin ve Müzeyyen Senar okur. Bu şarkılardan ancak iki tanesi aynı yıl Müzeyyen Senar tarafından taş plağa okunduğu için meşhur olur: Evç makamında *"Ela gözlerini sevdiğim dilber"* ve hicaz makamında *"Yad eller aldı beni"*. Filmin bir sahnesinde Münir Nurettin'le Nezihe Becerikli düet yaparlar.

Bestekârlar dışında evin başka müdavimleri de vardır. Yine bir gün Çallı İbrahim telefon eder ve "Eğer kabul edersen Neyzen Tevfik'le sana gelmek istiyoruz," der. Saat tam 17:00'de Çallı, Neyzen Tevfik (Kolaylı) ve ismini hatırlayamadığı bir ayağı hafifçe aksayan, beyaz saçlı ve sakallı Ankaralı şair bir arkadaşı da onlarla birlikte gelir. Çallı uzun boyu ve zarif haliyle, Neyzen Tevfik her zamanki gibi dizlerine kadar inen ve lata diye anılan paltosu, karmakarışık saçlarıyla dikkat çekerler. Müzeyyen Senar: "— *Onlardan hoşlanmıştım. Çünkü başka bir âlemi temsil ediyorlardı. Neyzen ayrı bir dünyanın insanı idi. Çallı ressamdı. Ankaralı dostları ise şair. Her geldiklerinde en az bir saat otururlardı. Neyzen hiç beklenmedik zamanlarda bir köşeye oturur ve neyini çıkarır, çalardı. Onlara hemen içki ikram ederdim. Bir gün Çallı getirdiğim içki bardağını beğenmedi. 'Bana lame bir pabucunun tekini getir,' dedi. İçerden lame pabuçlarımdan bir tekini getirdim ve ona verdim. Rakıyı ayakkabının topuk kısmına koydu ve içmeye başladı. Çok şaşırmıştım. Onun ise dünya umurunda değildi. O gün giderlerken, 'Bunu iyi sakla, bu benim kadehim,' dedi. Neyzen ne zaman neyini çıkarıp çalmaya başlasa ben de bir türkü söylüyordum. Artık ziyaretleri saat tam beşte olmak üzere her güne bindi. Çallı bir gün tuvalle geldi. 'Portreni yapmak istiyorum,' dedi. Böylece bir görev daha üstlenmiştim. Resim üzerinde çalıştığı günlerde oturup ona poz vermek mecburiyetinde kalıyordum. Ancak aylar geçmesine rağmen resim bir türlü bitmiyordu. Sonunda Çallı İbrahim 'Olmuyor, Allah kahretsin, olmuyor,' dedi ve bıçakla tuvali paramparça etti. Esasında yaptığı resmi ben beğenmiştim. Ama o bir türlü tatmin olmamıştı. Yazık ki, Çallı'nın yaptığı bu portre böylece kendisi tarafından yok edilmişti. O günden sonra her gün saat 05:00'te onları bekledim... Bir daha asla gelmediler.*"

Bu arada yakın arkadaşlarından biri, şimdiki As Sineması'nın yanında satılık bir ev olduğunu söyler. Beraber gider bakarlar. Beğenir. Mal sahibi ile dokuz bin liraya anlaşırlar. Böylece hayatında ilk defa Müzeyyen Senar'ın dikili bir ağacı olur.

Aradan iki buçuk ay geçer ve eylül gelince tatilleri başlar. Çünkü gazino programlarında uygulanan usul bugüne benzememektedir. Çalışmalar bütün yıl boyunca devam eder. Ancak mayıs ve eylül ayları tatildir ve sanatçılar için dinlenme aylarıdır. Eylül yaklaşınca

Müzeyyen Senar, Hamdi Alnar'a sahnenin konumuyla ilgili rahatsızlığını iletir ve ona sahneyi şimdiki bulunduğu girişe yakın yerden alıp sağ tarafa nakletmesini ister. Hamdi Bey daha iyisini yapar, sadece sahneyi nakletmekle kalmaz, orayı önemli ölçüde büyütür. Bu suretle sanatçıların hem sahnede hareket kabiliyeti artar ve hem de saz daha kolaylıkla sığar.

Eylül içinde on beş günlük bir program için İzmir'de Beşir Öge'nin Bahribaba parkında ve şimdiki orduevinin olduğu yerde bulunan İsmet Gazinosu'nda sahneye çıkmak üzere anlaşır. Yevmiye elli liradır. Bütün otel paraları da Beşir Beye aittir. İzmir'de tek solist odur. Gazino her gece hıncahınç dolar. Eylül ayı, İzmir'de bir başkadır. Gündüzün sıcaklığının yerini akşam hafifçe esen bir rüzgâr alır. Orada söylediği için mutludur. Çünkü, İstanbul'dan biraz uzaklaşmak ona iyi gelmiştir. Ancak en büyük üzüntüsü Zehra Hanımın yanında olmamasıdır. Onun yanına evin emektarı Nazmiye Hanımı bırakır.

Programı tamamlayınca eylül ayı sonuna doğru döner. O sırada Mualla Gökçay Antep'ten İstanbul'a gelmiştir. Çok güzel bir kadındır. Özellikle fiziğiyle sahneyi dolduracak gibidir. Hamdi Alnar önce Müzeyyen Senar'a danışır ve onun da onayını alarak beraber çalışmaları için teklifte bulunur. Böylece sahneye her gece Suzan Yakar, Mualla Gökçay ve Müzeyyen Senar sırayla çıkarlar. Başta yine fasıl icra edilir. Sonra bir akşam önce Mualla Gökçay sonra türkücü olarak Suzan Yakar ve sonra Müzeyyen Senar sahneye çıkar. Ertesi akşam sıra olarak Mualla Gökçay'la Müzeyyen Senar yer değiştirir. O zamanlar gazinolardaki program anlayışı farklıdır. Öyle sen ben kavgası yoktur. İşi olan önce sahneye çıkar. Böylelikle sanatçıların değişik yerlerde programlarını icra etmesi kolay olurdu. O zamanlar bir gazinoda sahneye çıkan sanatçı, sadece o gazinoda çalışıyor anlamına gelmezdi. İki ayrı yerde sahneye çıkabileceği gibi, matinelerde dört gazinoda bile söylemesi normal sayılırdı. Müzeyyen Senar: "— *Teknoloji geliştikçe, sahne hayatı da belirli değişiklikler geçiriyordu. Ayrıca okuyucular da buna göre kendilerini ayarlıyorlardı. Ben sadece programımda değil, sahne düzeninde ve kıyafetlerimde de sürekli değişiklikler yapıyordum. Örneğin; straples tuvaleti ilk giyen, taşınabilir ve bu suretle sahnede belirli hareket imkânı veren uzun kablolu mikrofonu ilk kullanan ve saz arkadaşlarımın kıyafeti konusunda ilk düzenlemeyi yapan bendim.*

"Zeki Müren'in de 1960'lı yıllardan sonra yaptığı değişiklikler, sahne hayatına bir renk getirdi. O da teknolojik gelişmeleri sonuna kadar kullandı. Çok başarılı oldu. Ancak onun bu başarısı aynı zamanda sonun da başlangıcı oldu. Ondan sonra gelen Behiye Aksoy, Emel Sayın, Muazzez Abacı gibi önemli solistlerin çoğu Zeki Müren'in gölgesinde kaldılar. Çünkü, belirli değişiklikler yapsalar bile, aşağı yukarı onun izinden yürümeyi sürdürdüler. Zeki Müren'in sahne programı açısından getirdiği usuller ondan sonra uzun süre kullanıldı ve zamanla eskidi. Bu da 1990'lar geldiğinde sahnenin ölümünü de beraberinde getirdi. Nedenleri açısından, önce gazinoyu ele almak gerekmektedir. Örneğin Zeki Müren ve sonraki ünlü solistler anlaşmalarını sadece bir tek gazinoyla ve belirli bir süre için yaptılar. O sanatçıyı dinlemek için muhakkak o gazinoya gitmek zorunluluğu doğdu. Özellikle 70'li yıllardan sonra bu gazinolara gitmek öyle her babayiğidin harcı olmaktan çıktı. Çok parası olan ve ancak musikiden ne derece anladığı şüpheli, gösteriş düşkünleri gazinoyu doldurmaya başladı. Sonuç olarak, halkın sanatçıyı dinleme şansı ortadan kalktı. Sanatçının halka ulaşması imkânı da kalmadı. Böylece esas dinleyici kitlesi ortadan kaybolmuş oldu. Halk ve sanatçı bir ölçüde birbirinden uzaklaştılar, ayrıldılar. Bunun en önemli sonuçlarından biri de yeni jenerasyonlar Türk musikisinden kopmaya başladı. Denecektir ki teknoloji, sanatçılara önce longplay, sonra da kaset ve CD imkânlarıyla halka ulaşmasını sağladı. Bence bu doğru değil. Sanatçı, ancak halkla yüz yüze gelip doğrudan ona okuyabiliyorsa, gerçek anlamda ona ulaşabilmektedir.

"Program açısından bakarsak; bu ünlü sanatçılar en az on beş gün süreyle ve çok kere belki iki ay boyunca, aynı programı tekrar etmeye başladılar. Yani ister ilk gala gecesine gidin, ister üç hafta sonra gidin, aynı şarkıları aynı sırayla hemen hemen hiç değişiklik olmadan dinlerdiniz. Seyircinin niteliği değiştiği için, Türk musikisinin ölmez eserleri bir-iki şarkıyla geçiştirildi. (İlk yıllarda Muazzez Abacı istisna oldu. Çok kere programlarına klasik birçok eseri aldı.) Yavaş yavaş arabesk nitelikli parçalar programın temelini teşkil etmeye başladı. Hatta 2002 yılının Haziran ayında Ercüment Batanay'ın yararına yapılan gecede Bülent Ersoy'un, Bostancı Gösteri Merkezi'nde beş bin kişiye dediği gibi 's..tım, kaçtım' şarkılar moda oldu. Bir de Türk musikisinin önemli eserlerinin okunma şekli değişti. Avaz avaz bağırarak şarkı söylemek moda haline geldi. Bunu sanatçılara sorduğumda bir tek cevap aldım. 'Ne yapalım piyasa böyle istiyor ve ancak böyle satabiliyoruz.'

"Böylece yavaş yavaş sanatçı halktan ve halk da sanatçıdan uzaklaştı. Yeni gelen kuşaklar başka bir musiki ve eğlence anlayışıyla yetişmeye başladılar. 90'lı yıllar geldiğinde gazinolarda Türk musikisinin icrası imkânı ortadan kalktı. Eski durumu ihya etmek için yapılan birçok deneme pek yürümedi. Zamanın ünlü gazinoları ya market veya pasaj haline geldi. Yaşayabilenler de tür değiştirdi."

O sıralar İstanbul'da yayınlanan *Yıldız* isimli dergide 1941'de Müzeyyen Senar'la üç sayfalık röportaj yapılmış, ayrıca yedi resmi basılmıştır. Yazının özeti şöyledir:

Perdeye Ses Veren Sanatkâr: Müzeyyen Senar

Yazan: Mustafa Doğan

Müzeyyen Senar'ı tanıyorsunuz değil mi? Helbette. Kısa zamanda bu derece sevilen, tutulan ve meşhur olan bu ses yıldızını tanımamaya imkân mı var? Belki onu, radyoda dinlediniz. Belki de sizde bir plağı vardır. Belki siz de bir-iki kere Kristal'e gitmişsinizdir... Şimdi size onu yakından tanıtayım:

Koyu kestane saçlı, kara gözlü ve kara kaşlı, iri kıvırcık kirpikli, sempatik, esmer bir yüz. Bu poza, çok sevimli gülmesini bilen bir ağız ve muntazam beyaz dişler ilave ediniz. Öyle beyaz dişler ki, yalnız Müzeyyen Senar'a has tatlı gülüşlerle sık sık parlasın. Çok orijinal bir Türk kadını tipi. (...) Müzeyyen Senar'ın altı yaşında nur topu gibi bir çocuğu vardır...

Sordum. Anlattı:

— 1919 senesinde Bursa'da doğdum. (...) Sahibinin Sesi müessesinde plak doldurdum (...) Radyo idaresi Ankara'ya nakledilince Ankara Radyosu'na girdim ve üç yıl çalıştım. Zaten oradan yeni ayrılmış bulunuyorum. Ankara Radyosu'ndan sonra Kristal'de okumaya başladım. Bildiğiniz gibi, hâlâ oradayım...

Bu ara kendisine boyu ile kilosunu sordum.

— Boyum 1.64, kilom 57 dedi.

Altı aydan fazla bir süre geçmiş 1942 yılına girilmiştir. Müzeyyen Senar Taksim Kristal'de sahne çalışmasına devam etmektedir. O sıralarda genç kızlığa adımını atmakta olan Feriha Tunceli'yi bir akrabası alır Kristal'e götürür. Feriha Tunceli o günü şöyle anlatır:

"Müzeyyen Senar'ı dinleyeceğim için çok mutlu idim. Ancak gazino o kadar doluydu ki, biz ancak en arkada yer bulabildik. Hatta sandalye bile temin edemediğimizden gazoz sandıklarının üzerine oturduk. Heyecanla onun sahneye çıkmasını bekledim. İncecikti ve çok şık bir tuvalet giymişti. Programına başladığı dakikadan itibaren âdeta kendimden geçtim. Âşık olmuştum. O gün bugündür bu devam eder. Daha sonra Müzeyyen Senar'ı dinlemek için pazar günleri matinelerin müdavimi olmuştum. Sırf onu dinlemek için oradan oraya koşuyordum. *Kerem ile Aslı* filmini çevirdikten sonra sinemada filmi en az üç defa seyretmiş ve verem oluyor diye ağlayıp durmuştum."

Maksim Gazinosu Laz Hasan tarafından işletilmektedir. Müzeyyen Senar'a otuz beş lira yevmiyeyle şubat ayında başlamak üzere solistlik teklifinde bulunur. Pazarlık etmek için değil, esasında durumu anlatmak ve belki de iznini almak için Hamdi Alnar'a gider. Ama Hamdi Bey ters anlar ve ileride çok pişman olacağı bir tepki gösterir ve ona, "Keyfin bilir, ben bu parayı vermem," der. Müzeyyen Senar Kristal'i bırakmak niyetinde değildir. Ancak, Hamdi Beyin bu incitici tavrı üzerine, cevap bile vermez, son hafta ona ödenmesi gereken yevmiyeyi bile istemeden (daha sonra bir özür mektubu ile Hamdi Alnar bu parayı gönderir) kapıyı çeker ve gider.

Maksim muhteşem bir programla açılır. Saz arkadaşları da onunla beraber Maksim'e taşınır. Maksim Gazinosu, Müzeyyen Senar'la bir ilke daha imza atar ve ismini ışıklı olarak gazinonun girişinin üzerindeki tabelaya yazdırır. Yine gazetelere ilanlar verilir ve İstanbul'un birçok yerine afişler asılır.

Ancak sahnede olduğu zamanların dışında müthiş üzüntülüdür. Yapılan kontrollerde annesinin hastalığının giderek ilerlediği görülmüştür. Bir diğer üzüntüsü de Ercüment'ten hiçbir haber olmamasıdır. Esasında Müzeyyen Senar kendisine karşı ikiyüzlü davrananları bütün hayatı boyunca affetmemiştir. Ercüment'i çoktan gözden ve gönülden çıkarmıştır ama, zamanın ahlak anlayışına göre annesi olayı kızına karşı büyük ihanet saymakta ve çok üzülmektedir. Çünkü olay gazetelerde birkaç kere yayınlanmıştır. Ona göre kızının ismi lekelenmiştir... Şöhret olmanın bedellerinden biri de budur.

Yapacak başka bir şey yoktur. Bir gece için izin alır, çocuğunu

ve annesini evin emektarı Nazmiye Hanıma emanet eder. Kendisine bir hayranı tarafından hediye edilen 6,35'lik sedef kakmalı küçük tabancayı çantasına koyar ve uçağa atladığı gibi Ankara'nın yolunu tutar. Ercüment, Milli Savunma Bakanlığı'nda yedek subaylığını yapmaktadır. Bakanlığın kapısına geldiğinde girişteki astsubay fırlayarak kendisini karşılar. Ankara'dan ayrılmadan önce birçok kere Bakanlığa gelip Ercüment'i ziyaret etmiştir ve ayrıca o artık ünlü bir sanatçıdır. Ercüment onu görünce şaşkına döner. Çünkü Ercüment'e ve ailesine göre sorun çözülmüş ve geride kalmıştır. Müzeyyen Senar önce hiçbir şey söylemez. Çantasını açar ve tabancasını çıkararak masanın üzerine koyar. (Müzeyyen Senar'ın *Radyo Haftası* dergisinin 27 Mayıs 1950 tarihli sayısında "Dağlar taşlar bile ona hayran: Müzeyyen SENAR" başlıklı beş sayfalık röportajın ilk sayfasında bu tabancayla resmi vardır. Resmin altındaki yazı ise şöyledir: "Müzeyyen Senar Işıl, geceleri konserlerinden dönerken bu tabancayı daima yanında bulundurur, el çantasının bir köşesinde...") Müzeyyen Senar: "— *Ona, annemin hastalığının hızla ilerlemekte olduğunu söyledim. 'En büyük üzüntüsü ise senin sözünde durmaman. O bunu bir namus meselesi saymaktadır. Bilesin ki, ben seninle evlenmeye o kadar meraklı değilim. Ancak, annemin gözleri açık gitmesini istemiyorum,' dedim. O da bana, 'Sen üzülme, şimdi git ve akşam beni Ankara Palas'ın altındaki gece kulübünde bekle,' dedi. O akşam dönemeyeceğimi anlayınca, o sıralar Ankara'da çok az sayıda olan taksilerden birine atlayıp önce Ankara Palas'a gidip kendime bir oda ayırttım.*

"*Sonra doğru radyoya gittim. Odasına girdiğimde Mesut Cemil Bey beni kollarını açarak karşıladı ve kucaklayarak yanaklarımdan öptü. Son derece ciddi bir kişi olan Mesut Cemil, benimle 'Anladığım kadarıyla benden yediğin tokatlar sana iyi gelmiş,' diye şakalaştı. Beni biraz üzüntülü gördüğünü ve sebebini sordu. Annemin durumunu anlattım. Geçmiş olsun dileklerini iletmemi söyledi. Kendisine veda edip stüdyoya gittiğimde arkadaşlarımdan çoğu oradaydı. Özellikle Sadi Hoşses, Semahat Özdenses ve Muzaffer İlkar beni görünce havalara fırladılar. Hocam Nuri Halil Poyraz'ın elinden öptüm. Biraz sonra da Perihan Altındağ geldi. Yaşı gereği halen radyonun kadrolu sanatçısı değildi ama, bazı programlara stajyer olarak katılmakta olduğunu söyledi. Bir yıl içinde bayağı serpilmişti. Hâlâ incecikti, kumral ve dalgalı saçlarıyla daha bir güzelleşmişti. Saatlerce oturup sohbet ettik.*

"*Arkadaşlarım beni ısrarla yemeğe götürmek istediler ve işim ol-*

duğu gerekçesiyle kabul etmedim, Ankara Palas'a geri döndüm. Biraz odamda oyalandıktan sonra aşağıya indiğimde Ercüment'in beni beklediğini gördüm. Çantamı açıp nüfus kâğıdını önüne koydum. Aldı cebine koydu. Askerliğinin yıl sonunda biteceğini ve hemen 1943 yılı başında İstanbul'da olacağını söyledi. Onu orada bıraktım ve odama çıktım. Ertesi sabah uçakla geri döndüm."

Mayıs ayı geldiğinde tekrar tatil başlar. Bu sefer Müzeyyen Senar İzmir'de şimdiki Fuar alanı içindeki havuzun olduğu yerde bulunan Tevfik Beyin Fuar Gazinosu'nda sahneye çıkmak için on beş günlüğüne anlaşır ve programa başlar. Aradan bir hafta geçmemişti ki bir akşam Haydar Telhüner'in hicaz şarkısını söylemektedir: *"Hüsnüne güvenme ey rûyi mahım"*. Sahnenin karşısında bulunan bir polis memurunun ona eliyle koluyla işarette bulunduğunu görür. Müzeyyen Senar: *"— O güne kadar böyle bir şey görmemiştim. Birden kızmıştım. Pat diye şarkıyı kestim, sazlar durdu ve ben mikrofondan seslendim: 'Ne demek istiyorsun sen aslanım.' Zavallı memur bir an şaşaladı. Sahnenin yanına geldi ve ben de ona yaklaştım. O zaman adamcağız alçak bir sesle, 'Efendim beni Vali Bey gönderdi. Kendisi şu anda önemli misafirleriyle gazinonun diğer bir bölümünde yemek veriyor. Programınıza orada devam etmenizi istiyor.' Ben kendisine cevap bile vermedim. Salonda çok kalabalık bir seyirci vardı. Hiçbir şey olmamış gibi programıma devam ettim. Program bittikten sonra her zamanki gibi, beni bekleyen faytonuma binip İzmir Palas'a gittim. Bir hafta sonra da İzmir programımı tamamlayıp İstanbul'a döndüm.*

"1943 yılında İzmir Fuarı açıldı. Beşir Öge fuarın içinde yeni bir gazino açıp ismini de 'Çamlık Senar Gazinosu' olarak koymuştu. Ağustos ayı içinde İstanbul'a kadar gelip açılış ve bir aylık program için benimle anlaşma yaptı. Ancak gazinoyu açma izni için valiliğe başvurduğunda, valilik gerekli izni vermedi. Çünkü sahneye ben çıkacaktım. Yani Vali Şefik Soyer, benim ertesi sene sahneye çıkmamı yasaklamıştı.

"Aradan en az yedi-sekiz yıl kadar geçmiş olmalıdır. Yazları, her çarşamba akşamı konser için Boğaz'daki yalıdan, motorla Caddebostan'daki Çiftçiler ailesinin yalılarının olduğu yere gidiyordum. Konser bitince tekrar motorla geri dönüyordum. O akşam tahminen gece bir civarında motora geldiğimde, kaptan ileride oturan, karanlık olduğu için pek seçemediğim bir beyefendiyi işaret ederek, 'Beyefendi de Boğaz'a gidecekmiş. Müsaade ederseniz bizimle gelmek istiyor,' de-

di. Ben 'Hay hay memnuniyetle,' dedim ve yanına doğru yürüyüp merhaba demek istedim. Hayretle gördüm ki, bu kişi Vali Şefik Soyer'di. Emekli olmuştu. 'Dünya ne kadar küçük Şefik Bey,' dedim. Yine de elimi uzattım. Ayağa kalktı. Nazik bir şekilde elimi öptü. Sonra aramızda şu konuşma geçti:

"'İzmirli dinleyicilere ne kadar azap çektirdiğimi bu akşam sizi dinlerken anladım. Artık hatamı tamir etme şansına sahip değilim. Yine de lütfen özrümü kabul ediniz.'

"'Ziyanı yok, hepimiz zaman zaman hatalar işliyoruz.'

"Sohbet ederek yalıya varınca, veda ettim ve indim. Kaptan, Şefik Beyi iskeleye götürdü. Bir daha hiç karşılaşmadık."

O sırada *Kerem ile Aslı* filmini çekecek olan HA-KA filmin sahibi Halil Kâmil Bey, başrolü yani Aslı rolünü ona teklif eder. Önerilen para ise astronomiktir: Beş bin lira. Kerem'i Fahri Kayahan oynayacaktır. Rejisör ise Adolf Körner'dir. Diğer rollerde Nevzat Okçugil, Mümtaz Ener, Zeki Alpan ve Handan Adalı vardır. Hikâye klasiktir. Birbirini seven ve çeşitli nedenlerle asla kavuşması mümkün olmayan iki âşık vardır. Sonunda Aslı verem olur ve ölür.

Esas çekim HA-KA filmin Şişli'deki platosunda olur. Ancak, zaman zaman dış mekânlarda da çekim yapılır. Tabii en önemli olan sahnelerde Aslı aşkını, acısını ve kavuşamamaktan doğan ızdırabını şarkılarla anlatır. Şarkıların güftelerini Vecdi Bingöl yazar, besteleri Sadettin Kaynak hazırlar. Çekim biter. Dublaj başlar. Önce sözlü kısımların dublajı yapılır. Zor kısmı ise şarkıların dublajıdır. Ancak, filmlerdeki şarkıları kendi söylediği için o da üç gün içinde biter. Sonra otururlar stüdyoda bulunan bir kameradan bütün filmi baştan sona seyrederler. Çok acıklıdır ve iyi iş yapacağı bellidir. Müzeyyen Senar o akşam mutlu bir şekilde evine döner. Film, önce İstanbul'daki sinemalarda gösterime girer. Daha sonra Müzeyyen Senar, aynı akşam üç sinemada yapılacak galaları için İzmir'e gider. Çiçek, Arzu ve Efe sinemalarında seyircilerin huzuruna çıkar ve bu filmde söylediği birkaç şarkıyı sunar. Mendilini kapan o devrin en ünlü sanatçısının çevirdiği filme koşar.

Aradan bir yıl kadar geçmiştir. Bir sabah gazeteyi açan Müzeyyen Senar, HA-KA Film stüdyosunun yandığı haberini okur. Sonradan öğrenir ki, stüdyo ile birlikte, *Kerem ile Aslı* filmi de yanarak yok olmuştur.

Annesinin hastalığı giderek ilerlemektedir ve özel hayatını da hâlâ bir düzene sokamamıştır. Müzeyyen Senar: "— *1943 yılı gelmişti. Ercüment Işıl geleceğine dair haber gönderiyor, ama gelmiyordu. Sonradan öğrendiğime göre, evlenme niyetini ailesine açtığında kıyametler kopmuş. Kardeşinin karısı yine boşanmaya kalkmış. Ancak, esas kıyameti koparan ise yakın akrabaları olan Vedide Hanım olmuş. Vedide Hanım yıllar sonra Boğaziçi'ndeki yalıda otururken oğlum Ömer'in yaş gününde bizi ziyarete gelmişti. Esasında şaşırmıştım. Ama hiçbir şey belli etmedim. Kendisini ağırladım. Sonunda konuyu o açtı, 'Kızım, evlenmeniz sırasında söylediklerim için beni affedin. Çok kere dış görünüşe bakarak yanlış değerlendirmeleri hepimiz yapıyoruz,' dedi.*"

1943 yılının ilk aylarından itibaren Çakır'ın Gazinosu'nda programa başlar. Akşam saat 19:00'da başlayan programda, o tek solist olarak saat 23:00'te sahneye çıkar.

Zehra Hanım gittikçe ağırlaşmaktadır. Müzeyyen Senar ise çalışmalarına bütün hızıyla devam etmek mecburiyetindedir. Ergun'un bakımı aksamaktadır. Çocuğun okul çağı da gelmiştir. Okula yazdırmak ve onunla ilgilenmek gerekmektedir. Âli Senar'ın annesi geçen bu yıllar içinde sürekli haber göndererek Ergun'u istemekte, ama o bir türlü razı olmamaktadır. En sonunda çocuğun iyiliği için bir sabah Ergun'u eşyaları birlikte Bağlarbaşı'na, Hadiye Hanıma göndererirler.

Çakır'ın Gazinosu'ndaki programı sona erince, Laz Hasan tekrar kapıyı çalar ve Maksim Gazinosu'nda sahneye çıkması için anlaşırlar. Aradan birkaç gün geçmiştir. Bir sabah kapıyı açan Nazmiye Hanım Müzeyyen Senar'a seslenir: "Müzeyyen Hanım, Ercüment Bey geldi." Müzeyyen Senar: "— *Ercüment valiziyle birlikte karşımdaydı. İçeri girdi, annemin elini öptü. Annem o sırada çok zayıflamıştı ve güçlükle hareket edebiliyordu. Yanında bir süre oturdu. Sonra bana, 'Hemen nikâh muamelelerine başlayalım,' dedi ve yıldırım nikâhı yaptırmak için koşuşturmaya başladı. Birkaç gün içinde muameleler tamamlandı. Bir pazar günü nikâh memuru eve geldi. Nikâh şahitlerimiz Nevzat Okçugil ve İbrahim Derviş Beyin kızı Leman'dı. Nikâhımız kıyıldı. Sonra annemin elini öptük. O sırada annemin yüzündeki mutluluk ifadesini anlatabilmem mümkün değil.*

"Ercüment'in ailesinin tepkilerini öğrendiğimde doğrusu çok kız-

mıştım. Hele hele kardeşinin karısını hiç affedemiyordum. Onlara bir darbe daha indirmek istiyordum. Program nedeniyle ve annem de hasta olduğu için zaten balayı söz konusu değildi. Pazartesi günü doğru Laz Hasan'a gittim. Akşama kadar gazinonun dışındaki ışıklı levhaya ismimin 'Müzeyyen Senar Işıl' olarak değiştirilmesini istediğimi söyledim. Akşam programa geldiğimde değişikliği gördüm ve şarkılarımı daha bir keyifle okudum. Çoğu sanatçının da sahnede program yaparken bazı olayların etkisiyle benim gibi duygulandıklarını tahmin ediyorum. Bazen minik şeyler bile beni mutlu etmeye yetiyordu. Bu da o seçtiğim şarkılara yansıyor ve genellikle içimden kürdilihicazkâr okumak geliyordu. Bir şeye kızıp üzülmüşsem bu sefer de hicaz, hüzzam ve uşşak arasında dolaşıyordum.

"Aile, soyadlarının Maksim Gazinosu'nun ışıklı levhasında yer aldığını duyunca kahrolmuşlar. Ben ise onlardan intikam aldığımı düşünüyordum. Gençlik işte! Bazen minik şeylerle tatmin oluyorsunuz...

"Mayıs ayındaki İzmir programını gittikçe ağırlaşan annemi yalnız bırakmamak için iptal ettim. Bu süre içinde ancak tek gecelik program taleplerini kabul ediyordum. Haziran ayı sonlarında bir akşam Çengelköy'de bir bahçeye, Avcılar Kulübü yararına konsere gittik. Bunun için arabalarla Bebek'e geldik. Gideceğimiz yerde soyunma odası olmadığını bildiğim için ben siyah tül ve üzerinde sarı payetten kuşlar olan tuvaletimi giydim ve üzerine o yıl beş yüz liraya aldığım rönar arjantin tilki kabımı aldım. Kadri ve İsmail Şençalar, Şerif İçli, Şükrü Tunar ve aile dostumuz sinemacı Kadri Bey büyük bir kayığa binip karşı tarafa geçtik. Şimdiki karakolun olduğu yerdeki bahçeye varınca ben üzerimden kabımı çıkarıp konseri düzenleyen ve bana refakat eden kişiye verdim. Seyirciler arasından geçerek sahneye doğru yürümeye başladım. Önlere doğru geldiğimde bir el popoma doğru uzandı. Teması hissedip hışımla geri dönünce bir delikanlının sırıtarak bana baktığını gördüm. Yaradana sığınıp yumruğumla güm diye suratının ortasına vurdum. Bunu hiç beklemeyen ve boş bulunan delikanlı sandalyesinden yere yuvarlandı. Aldırmadım. Yürüyüp sahneye çıktım. Sazlar çoktan yerini almıştı. Ben genellikle sahnede mahur okumam. Çünkü mahur makamı benim sesimin rengine çok uygun değildir. Olaydan psikolojik olarak etkilenmiştim herhalde. Şerif İçli'ye döndüm ve 'Mahurla başlıyoruz,' dedim. Herhangi bir prova yapmamıştık. Ebubekir Ağanın 'Bir âfet-i meh-peyker ile nüktelerim var' *şarkısıyla girdim ve Hacı Arif Beyin* 'Senle durmak derdnâk ey-

ler' *ve Rahmi Beyin* 'Esir ettin beni ey dilpesendim' *şarkılarıyla devam ettim. Mahur eserlerden sonra bayati ve uşşak eserler okudum. Maya ve türkülerle devam ettik. Yaz gecesi idi. Pırıl pırıl bir hava vardı. Konserden sonra kulüp, bana tavşan etiyle hazırlanmış bir yemek ikram etmek istiyordu. Seyirciler dağıldıktan sonra bahçenin terasında sofra hazırlamışlardı. Tuvaletimin üzerine kabımı aldım, saz arkadaşlarım ve kulüp yöneticileriyle birlikte sofraya oturduk. Biraz sonra bir paşanın geldiğini ve benimle görüşmek istediğini söylediler. 'Buyursun,' dedim. Üniformasıyla çok yakışıklı bir subayın bana doğru yürüdüğünü gördüm. Kendisini ayakta karşıladım. Eğildi, hafifçe dudaklarını elime değdirdi ve 'Oğlum bu akşam affedilmez bir terbiyesizlik yapmış. Bunun için özürlerimi sunmaya geldim. Lütfen onu affediniz,' dedi. Olayı çoktan unutmuştum. Uzatmanın âlemi yoktu, 'Ziyanı yok efendim, gençler bazen kendini kaybediyorlar. Ben onu çoktan affettim,' dedim. Kalmadı, gitti. Bu, hayatımda binlercesi vuku bulan veya bulacak olan sıradan olaylardan biri idi. Eğer devamındaki yaşadıklarımız başımıza gelmeseydi muhtemelen çoktan unutmuş olacaktım.*

"Yemek büyük bir keyif içinde devam etti. Bitince ayrıldık ve geri dönmek için hep beraber bizi bekleyen aynı kayığa bindik. Karşı kıyıda beni 1507 numaralı arabasıyla Mustafa bekliyordu. Hava biraz serinlemişti. Kabımı üstüme aldım. Kadri'nin başından şapkasını alıp başıma koydum. Bebek'te iskeleye yaklaştık. Herkes kıyıya çıktı. Ben de ayağa kalktım. Ayağımı kaldırıp tam kıyıya atlıyordum ki, sandal birden sallandı ve ben tuvaletim, kürküm ve Kadri'nin şapkasıyla birlikte denize yuvarlandım. Ama durum o kadar komikti ki ben denizde, onlar iskelede gülme krizine tutulmuştuk. Herkes elini uzatmış, ben tutmaya çalışıyorum ama gülmemi bir türlü kesemiyor ve çığlıklar atıyorum. Ancak, elbise ve kürk sudan ağırlaşmaya başladı. Su yüzünde kalmam güçleşmişti. Tam o anda bir el beni kavradı ve sudan çekip çıkarıverdi. İsmail Şençalar beline kadar sarkıp beni sudan almıştı. Üçbeş dakika bekledik. Ancak üşümeye başlamıştım. Islak kürkü üzerimden çıkardım. Yine İsmail üzerinden ceketini çıkarıp omuzlarıma sardı. Arabaya doluşup sularım aka aka eve geldim. Herkes uyuyordu. Özellikle annemi uyandırmamaya çalışarak üzerimdekileri çıkardım ve balkonda bir köşeye bıraktım ve yatağıma gittim. Sonra bu olay kendi aramızda çok şaka konusu oldu. İsmail bu nedenle bana hep takılırdı: 'Unutma hayatını bana borçlusun.' Zavallının ceketi, Kadri'nin şapkası gitmişti.

"Yaz geldiğinde biraz serin olur diye Bakırköy'de yazlık olarak ahşap bir ev kiraladım. Annemi oraya taşıdık. Ben her akşam 1507 ile haziran ayında tekrar başladığım Çakır programlarına gidip geliyordum. Ancak annem birden ağırlaştı ve 50 yaşında 14 Temmuz 1943 tarihinde vefat etti. Cenaze töreninde neredeyse bütün İstanbul oradaydı. Annem kendi çapında olağanüstü bir insandı. Hatırlayabildiğim tarihten ölümüne kadar elini üzerimden hiç çekmedi. Ne yokluk günlerimizde bir şikâyette bulundu ve ne de varlık günlerimizde yaşam şeklinde değişiklik yaptı. Fevkalade mütevazı bir insandı. Benim musiki alanında gelişmem için her türlü fedakârlığa katlandı. Her şeyden önce bana daima güvendi. Âli Beyle evli olduğum sırada bir tek gün bile damadından şikâyetçi olmadı. İlişkilerimizin iyi olması için daima yapıcı oldu. Âdeta onun varlığını evin içinde hissetmezdik. Ercüment'le evlendikten çok kısa bir zaman sonra öldü. Ancak, o süre içinde Ercüment ona karşı çok saygılı davrandı ve onu rahat ettirmek için elinden geleni yaptı. Bazı geceler sabahlara kadar başucunda bekledi. Ben gazinoya programa gittiğimde, dönene kadar, ona can yoldaşı oldu.

"O akşam anneme saygı için Kristal ve Maksim dahil bütün gazinolar programlarını iptal etti. Ancak, ertesi akşam ben sahneye çıkmak mecburiyetinde idim. O gece bütün şarkılarımı annem için okudum. Çakır'ın bahçesi hınca hınç doluydu. Şükrü Tunar'ın hicaz bestesiyle başladım 'Bir bir geçiyor sevgililer gözleri yaşlı' *sonra Şekerci Cemil Beyin* 'Bir nigâh et ne olur.hâlime ey gonce-dehen'; *Leyla Sâz'ın* 'Seni sevdâ çiçeğim tâc-ı serim'; *Sadi Işılay'ın* 'Bende hicran yarasından da derin bir yara var'; *Şerif İçli'nin* 'Derdimi ummana döktüm âsumâna inledim' *ve gerçekten o akşam inledim, söyledim, söyledim. Ne kadar zaman geçtiğini hatırlamadığım bir anda artık gözyaşlarımı tutamadım. Dinleyiciler de çok etkilenmişti. Bazı hanımların mendilleriyle gözlerini sildiğini fark ediyordum. Program bitince ayağa kalkıp beni dakikalarca alkışladılar. Ben sonunda kendimi hiç tutamadım ve ağlayarak kulisin yolunu tuttum. Alkış devam ediyordu, ama dönmem mümkün değildi ve dinleyicilerin beni anladığını biliyordum.*

"Yeni evlenmiştim. Annem de ölmüştü. Onun olmayışı büyük bir boşluk doğurmuştu. İstanbul'a pazar günleri matineler için iniyordum. Beyaz Park'a oradan karşı tarafa, Şemsipaşa Bahçesi'ne gidiyordum. Tabii o sırada en büyük yardımcım 1507 numaralı arabası ile Mustafa idi. Onu Kristal'den ayrıldıktan sonra da bırakmamıştım."

Ekim ayı başında Taksim'e dönerler. Bu arada, Müzeyyen Senar hamiledir. Çakır programları yılbaşına kadar devam eder. Gerek Sadettin Kaynak, gerek Şerif İçli, Şükrü Tunar ve Kadri Şençalar'la yeni besteledikleri; Kadri Şençalar'ın hicazkâr şarkısı "*Bahçemde son goncayı rüzgâr koparırken*"; Selahattin Pınar'ın muhayyerkürdi şarkısı "*Bakışı çağırır beni uzaktan*"; Şerif İçli'nin acemaşiran şarkısı "*Bir teselli beklerim gönlümdeki bin yâreye*" ve kürdilihicazkâr şarkısı "*Emeller aldatıp avutmuş beni*" gibi şarkıları geçerler.

1922-1943

◄ Solda teyze Hadiye Hanım, ortada anne Zehra Hanım, sağda abla İsmet Hanım; elinde çiçek olan çocuk, Müzeyyen, 1923-24

► Üsküdar Karlıkbayırı. Solda abla İsmet Beler'in kızı Hacer, sağda Müzeyyen, 1930

T. C.

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

Soyadı	Dombayoğlu Senar
Adı	Müzeyyen Senar
~~Erkek mi~~ Kadın mı	K.
Babasının adı	Mehmet
Anasının adı	Zehra
Doğum yeri	Bursa
Doğum tarihi	16-7-1334

▲ Müzeyyen Senar'ın nüfus cüzdanı

◄ Belvü Bahçesi için çekilen ilk sahne resmi, 1933

▶ Belvü Bahçesi'nin Patronu Dervişzade İbrahim Bey, 1933

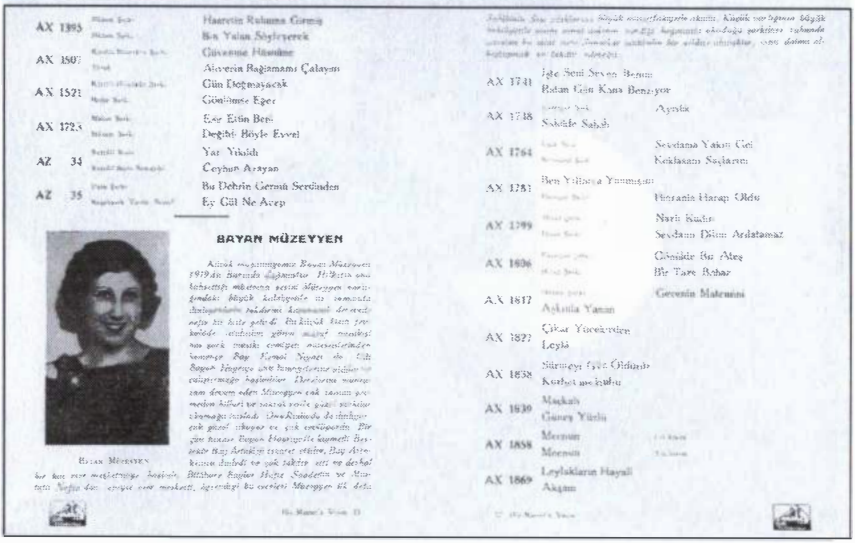

◀ İlk taş plağın kabı, 1933

◀ Taksim Panorama Bahçesi'ndeki program için çekilen resim, 1935

▼ 1935 yılına ait *Sahibinin Sesi Plak Listesi* dergisinde Bayan Müzeyyen sayfası

AX 1395 Hasretin Ruhuma Girmiş
Bir Yalan Söyleyerek

AX 1507 Güvenme Hüsnüne
Aloveria Bağdamalı Çalayım

AX 1521 Gün Doğmasacak
Gönlümse Eğer

AX 1723 Eşir Eşin Beri
Değildi Böyle Evvel

AZ 34 Yar Yıkıldı
Ceyhun Aryan

AZ 35 Bu Dehrin Gemisi Serdüden
Ey Gül Ne Acep

BAYAN MÜZEYYEN

Bayan Müzeyyen

AX 1741 Işte Seni Seven Benim
Bakın Gün Kana Benziyor

AX 1748 Ayrılık
Sakiâle Sabah

AX 1764 Sevdana Yakın Gel
Kelebeksen Saçlarım

AX 1781 Ben Yıllarca Yanmışım
Hicranla Harap Oldu

AX 1799 Nâri Kudret
Sevdam Dilim Anlatamaz

AX 1806 Gönülde Bir Ateş
Bir Tarz Bahar

AX 1817 Gecenin Matemini
Ağlatılı Yanan

AX 1827 Çıkar Yüreklerden
Leylâ

AX 1858 Sürmeyi Yüz Öldürdü
Kerbelâ meçhulü

AX 1830 Maşkalı
Güneş Yüzlü

AX 1858 Mecnun
Mecnun

AX 1869 Leylâların Hayali
Akşam

▲ İlk eşi Âli Senar'la, 1935

► Kayınvalide Hadiye Hanım ve kayınpeder Hüsnü Bey

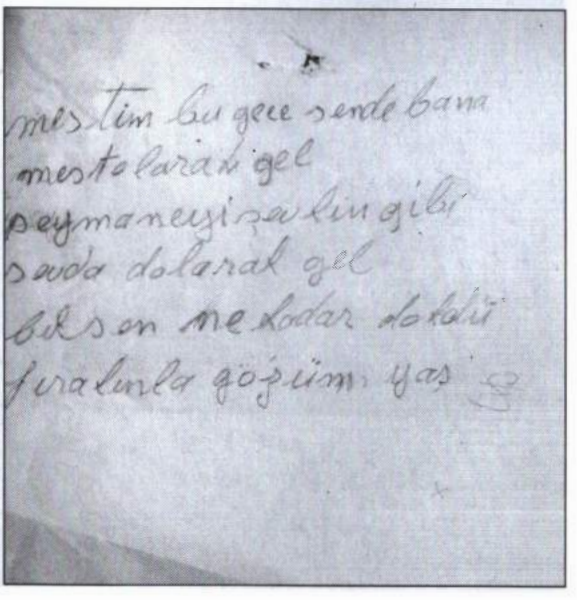
▲ Müzeyyen Senar yeni doğan oğlu Ergun'la. Sağ başta anne Zehra Hanım, 1936

◄ Müzeyyen Senar Taksim'de, 1936

◄ Atatürk'e konser verdiği *Ege Vapuru*'ndaki tek fotoğrafı, 1937

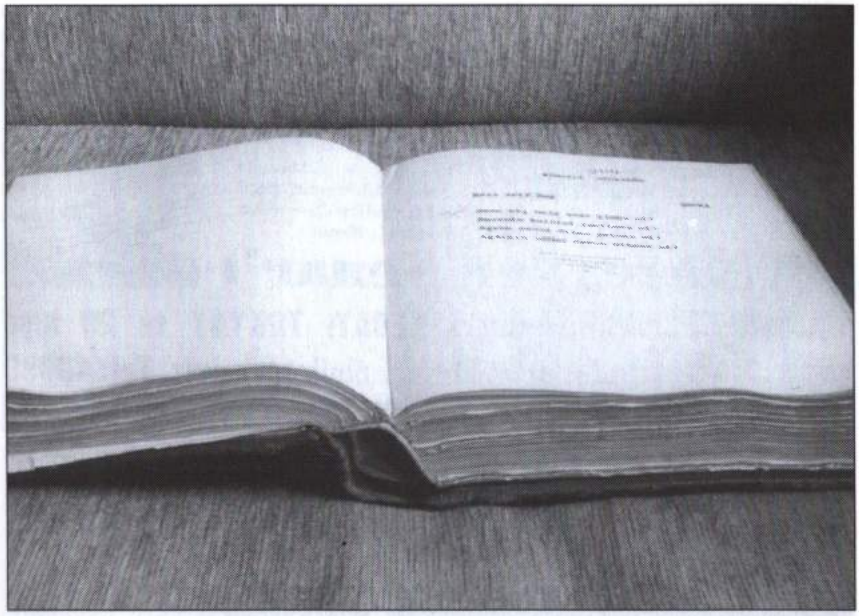
► Atatürk, Müzeyyen Senar'ın şarkılarını yazdığı defterin bu sayfasına işaret koymuş, 1937

◄ Ankara Radyosu'nda bir emisyon sırasında, 1940

▼ Ankara Radyosu'ndaki 18.4.1940 gecesi programı. Sırayla Müzeyyen Senar, Veciha Daryal, Sadi Hoşses, İzzettin Ökte, Necmi Rıza Ahıskan ve Cevdet Kozanoğlu

▲ 15.7.1940 tarihinde daktiloya çekilerek yenilenen şarkı defteri

▶ Zeki Arif Ataergin, 21.9.1940. "Çok kıymetli Müzeyyenciğime" imzalı

▲ Taksim Kristal Gazinosu'nun ilanı, 1941

◀ Maksim Gazinosu programında, Şerif İçli, Hakkı Derman ve Kadri Şençalar, 1942

▶ Şerif İçli: "Büyük ses artisti Müzeyyen Senar'a, san'at hatırası, 5.9.1942" imzalı

▼ *Kerem ile Aslı* filminin bir sahnesi, 1942

◄ *Kerem ile Aslı* filminin Elhamra Sineması'ndaki afişi, 1943

▼ Çakır Gazinosu'ndaki programda, 1942

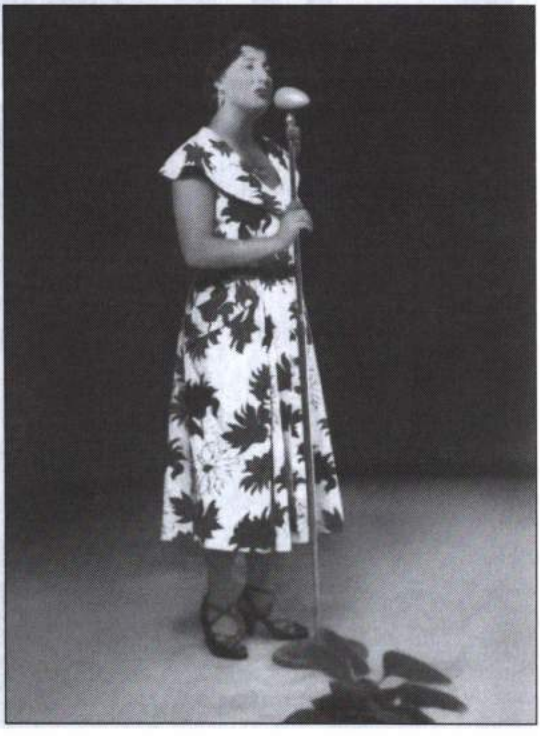
▲ Heybeliada'ya konsere giderken. Soldan sağa, Şerif İçli'nin eşi, Müzeyyen Senar, Mualla Gökçay, Mahmut Alnar ve gazeteci Hüseyin, 1942

▶ Lem'i Atlı, 18.12.1943. "Sanatkâr Müzeyyen Senar'a Nişanei Takdir" imzalı

▲ 1943 yılında İstanbul Belediyesi tarafından verilen "Bisiklet Kullananlara Mahsus Ehliyet Cüzdanı"

▶ Çiftehavuzlar Bahçesi matine programı, 1943

10

Ömer

(1944-45)

"Kız, Allah göstermesin, o halin
Eftalya'nın son günlerine benziyordu"

SADİ IŞILAY

Pepe Muhittin Bey, Müzeyyen Senar'ın bir süre önce sahneye çıktığı Mulen Ruj Gazinosu'nu satın alıp yenilemiş ve ismini İstanbul Gazinosu olarak değiştirmiştir. Açılışı Müzeyyen Senar'la yapmak istediği için 1944 yılının ilk günlerinde kapısını çalar. Gecesi elli lira yevmiyeyle anlaşırlar. Yine gerekli duyurular yapılır, afişler asılır, gazeteye ilan verilir. Ancak, artık Müzeyyen Senar'ın sahneye çıkışı ayrıca haberdir. Gazetelerin ilk sayfalarında Müzeyyen Senar tekrar konserlerine başlıyor, diye haberler çıkar. Saz arkadaşlarının tamamı onunla beraberdir. Selahattin Pınar'dan Sadi Işılay'a kadar. Sahneye ilk çıkışında üst kısmı payetlerle süslü, o zaman için oldukça cesur sayılabilecek omzu açık, askılı ve göğüs altından itibaren tüllü tuvaletini giyecektir. Programı Sadi Işılay ve Şerif İçli ile birlikte hazırlarlar: Nihaventle başlayacaklardır. İlk eser Hacı Arif Beye aittir:

Ahteri düşkün garib-i âşık-ı âvâreyim
Gün gibi deryayı aşkında gezer bî-çâreyim
Sana kul oldum kapında gayri kande varayım
Şivekârım sen dururken ben kime yalvarayım

Sonra, Udi Dramalı Hasan Güler'in *"Sana bilmem ki neden hiç doyamam"*; Rakım Elkutlu'nun *"Mümkün mü unutmak güzelim neydi o akşam"*; Nuri Halil Poyraz'ın *"Hicranla tutuş bağrını yak, gözyaşın aksın"* ve *"Üsküdara giderken aldı da bir yağmur"* gibi şarkı ve türküler söyler, maya okur sonra uşşak ve muhayyer okuyarak programını tamamlar.

İstanbul Gazinosu programı mayıs ayı gelince biter. On beş günlük bir program için, bir sene önce gidemediği İzmir'e, Beşir Öge'nin Çamlık Senar Gazinosu'na gider. İzmir'in her tarafına afişleri asılmıştır. Hamileliği de oldukça ilerlemiştir. Sahnede giymek üzere oldukça bol tuvaletler diktirir. O yıllarda İzmir'de ondan başka solist yoktur. Programı tamamlayıp İzmir'den dönünce bu sefer Tepebaşı Bahçesi'nde sahneye çıkar. Ancak hamileliğini artık gizlemek mümkün değildir. Çözüm olarak önüne alçak bir paravan konur. Gazetelerde ve mecmualarda hem hamileliği ve hem de bu halde çalışması haber olarak yayınlanınca İstanbul halkı onu bu haliyle görmek için Tepebaşına akın eder. Görüntüyü kurtarmak için yeni bir yol denerler. Sadi Işılay, ayakta, hemen onun arkasında durur ve kemanıyla ona refakat eder. Sonra bu uygulamayı birçok sanatçı taklit eder.

Ercüment Bey'le evlilikleri bir yılını yeni tamamlamıştır. Ancak, onlar sanki onlarca yıllık evli gibidirler. Âli Beyin tam aksine Ercüment Bey; ne Müzeyyen Senar'ın işlerine karışmakta, ne zaman, nerede sahneye çıkacaktır umurunda bile olmamakta ve ne de hangi saatte geliyormuş, nereye gidiyormuş aldırmaktadır. Hatta hamileliği bile onu etkilemiş görünmemektedir. Sabah evden çıkıp işine gitmekte ve akşam eve dönmektedir. Tümüyle kendi dünyası içinde yaşamaktadır. Ercüment sanki evde gönülsüz bir misafir gibidir. Bu durum zaten zamanı kısıtlı olan ve evliliğini biraz da annesi için yapan Müzeyyen Senar'ın ise umurunda bile değildir. Ancak, kocası olarak evde birlikte oldukları süre içinde ona gereken saygıyı göstermekte onunla aynı yatağı paylaşmaktadır.

Bardaktan boşanırcasına yağmur yağdığından 14 Temmuz 1944 gecesi gazino programı iptal edilmiştir. O gün annesinin birinci ölüm yıldönümüdür. Evde tam bunu düşünürken birden sancılanır. Hemen bir arabayla en yakındaki Gümüşsuyu Hastanesi'ne götürülür. Doktorlar ikiz doğuracağını tahmin ederler. Bir saat sonra tam beş buçuk kilo ağırlığında bir erkek çocuk doğurur. Ömer koyarlar

adını. Müzeyyen Senar: *"Tanrı bir sevgilimi, annemi, o gün elimden aldı ve ne gariptir ki, aynı gün bana sevgili oğlumu verdi."*

Ömer'le birlikte iki gün sonra eve dönerler. Farkında değildir ama, doğum sırasında mikrop kapmıştır. Eve geldiği anda yüksek ateşle kendini kaybeder. O sıralar bu hastalığın tedavisi oldukça güçtür. Ateşi hafta boyunca devam eder, kesin hayati risk vardır ve kurtulup kurtulamayacağı belli değildir. Ama risk bununla da sınırlı kalmaz. Bebek çok iri olduğu için iç adale yırtılması olmuştur. Ameliyat gereklidir, ama bu, mevcut şartlar altında mümkün değildir. Tam beş kilo zayıflar âdeta bir deri bir kemik kalır. Doktorlar her gün kontrole gelirler. Bir gün arkadaşı Leman, Samatya'dan bu konuda çok iyi olduğunu duyduğu bir Ermeni doktoru getirir. Doktor hemen duruma müdahale eder. Hasta başka bir yatağa alınır. Bütün çarşaf ve diğer örtülerin kaynatılmasını ve her gün altına kaynatılmış çarşaf serilmesini ve ağzına verilecek suyun dahi kaynatılıp soğutularak verilmesini ister. Yanında getirdiği ilaçlarla hastayı temizleyerek dezenfekte eder. Gerekli ilaçları yazar. Hazırlanıp gelen ilaçları kendi eliyle içirir ve hastanın başından on saat süreyle ayrılmaz. Yaklaşık 6 saat sonra ateş düşmeye başlar. Günlerdir ilk defa sancısız, derin bir uykuya dalar. Sabah gün doğarken gözlerini açtığında ilk defa etrafındaki insanları ve doktoru görür.

Doktor hemen kendi hastanesinden tanıdığı bir hastabakıcıyı getirir. Gerekli temizliğin yapılmasını ve ilaçların zamanında alınmasını sağlar. Yiyeceklerini düzenler. On gün süreyle her gün gelip kontrol eder. Müzeyyen Senar toparlanmaya başlayınca karın adalesindeki yırtık müthiş sancımaya başlar. Bir süre etrafına yastıklar konularak rahatlık sağlanmaya çalışılır. Üç hafta içinde ayağa kalkacak duruma gelince bu sefer korse takılır. Bütün arkadaşları gece gündüz onu yalnız bırakmazlar. Saz arkadaşları olsun, bestekârlar olsun onu sürekli ararlar. Hatta Sadi Işılay bir gün ona geldiğinde, "Bizi çok korkuttun. Seni öyle kendinden geçmiş yatar görünce teessürümden o gece sabaha kadar uyuyamadım. Kız, Allah göstermesin, o halin Eftelya'nın son günlerine benziyordu," der.

O günlerde bir de sürpriz bir ziyaretçisi vardır. Kayınpederi Hüseyin Rıfat Işıl. Dostlarından, bir torunu olduğunu öğrenmiştir. Bir sabah çıkagelir. Kayınpederini ilk defa görmektedir. Hoş ve çok sempatik bir insandır. Müzeyyen Senar ondan çok hoşla-

nır. Konu musikiden açılınca mutad dışı iki saat kadar kalır ve sohbet ederler.

Müzeyyen Senar'ın kayınpederi Hüseyin Rıfat Işıl esasında enteresan bir insandır. İzmir'de eczacılık yapmaktadır. Eşi Güzide Hanımdan boşandıktan sonra eczaneyi satar, İstanbul'a gelir. Gerek İzmir'de ve gerekse İstanbul'da Türk musikisi çevreleriyle yakınlığı ve birçok bestekârla arkadaşlığı vardır. Şiirler yazar. Hayyam'ın rübailerini çevirir. Lem'i Atlı, Şerif İçli ve Osman Nihat Akın gibi bestekârlar onun eserlerinden şarkılar bestelerler. Türk musikisi repertuarında güfte yazarı olarak yedi eseri vardır. Yedi eserden ikisi ise iki ayrı bestekâr tarafından bestelenmiştir. Bunlar: *"Düş ben gibi bir aşka sadâkat ne imiş gör"* Şerif İçli (saba); *"Gönül her gördüğün dildâre birden müptelasın"* Arif Sami Toker (acemkürdi); *"Gül sevdiceğim gül yüzünün gülleri açsın"* Muzaffer İlkar (hicazkâr) ve Hüseyin Sadettin Arel (karcığar); *"Sevda ona yaklaşma yanar tutuşursun"* Osman Nihat Akın (hüzzam) ve Şerif İçli (uşşak); *"Mendil elinde gittiğin akşam selâmladım"* Alaeddin Yavaşça (kürdilihicazkâr); *"Birgün geleceksin diye sevdamı avuttum"* İshak Varon (suzinak); *"Bir handene meftûn olan âşıkları kandır"* Lem'i Atlı (uşşak).

26 yaşın avantajı vardır. Müzeyyen Senar kendini hızla toparlar. Hastalığı ona çok pahalıya patlamıştır. Bütün hastane ve doktor paraları tamamen kendisi tarafından karşılanmıştır. Ercüment ise hastalığı sırasında ilgisini eksik etmemiştir.

Ekim ayı başında Tepebaşı'nın kışlık yerinde (onun da sahibi Pepe Muhittin'dir) sahneye döner. Hastalığını uzun uzadıya yazan gazeteler bu sefer sahneye çıkışını manşette verirler: "Müzeyyen Senar Gazino Programına Yeniden Başlıyor." Müzeyyen Senar: *"— Kendimi yeni yeni toparlıyordum ama çalışmaya mecburdum. Geçimimizi sağlamak zorundaydım. İlk geceki programı güçlükle tamamladığımı hatırlıyorum. Selahattin Pınar'ın zaman zaman yüzüme endişeyle baktığını ve yine yanımda kemanla refakat eden Sadi Işılay'ın yaptığı taksimleri uzun tutarak şarkı söyleme süremi kısaltmaya ve böylece yorulmamı önlemeye çalıştığını fark ediyordum. Biz her zaman iyi ve kötü günlerimizde birbirimize destek veren bir ekiptik. Nasıl ben onları sevip sayıyorsam, onlar da beni sevdikleri için her türlü desteği veriyorlardı. Bunu birbirimizin yüzüne söylememiz gerekmiyordu. Âdeta herkes birbirinin içinden geçenleri anlıyordu. Birlikte çalıştığımız bu kadar uzun süre içinde çoğu beni kendi kızları kadar iyi*

tanıyordu. Hatta bazen ruh halimi o kadar iyi seziyorlardı ki, makamı onlar seçip taksime başlıyorlar ve ben de o makamdan şarkıya giriyordum.

"Evdeki nüfus artmıştı. Ömer, Ercüment, annemin hastalığının başından beri ona bakan ablam İsmet'in kızı Güner ve Nazmiye Hanım. Ergun hafta sonlarında geliyordu. Ercüment o sıralar Karaköy'de yarı resmi bir kuruluşta müdürlük yapıyordu. Her gün eve öğle yemeğine geliyor ve yemekten sonra yarım saat yatıp uyuyor ve sonra da işine gidiyordu. Yine bir gün öğle yemeğine gelmiş ve sonra da yatmaya gitmişti. Nedense o gün içimden bir şey beni dürttü. Herhalde evde varlığı ve yokluğu pek anlaşılmayan bir koca artık beni iyice rahatsız etmiş olmalıydı. Yatak odasına gittim ve onu dürttüm. Gözlerini açıp şaşkınlıkla yüzüme bakıyordu. 'Kalk birlikte çarşıya çıkıp alışveriş yapalım. Evin bazı noksanları var,' dedim. Ama o hiç aldırmadan bana arkasını dönüp tekrar yatınca bu sefer tuvalet masasının üzerindeki bir şişeyi kaptığım gibi kafasına fırlattım. Tam o sırada kapı çalındı. Atölyesi Beyoğlu Caddesi üzerinde olan Terzi İzzet gelmişti. Eski bir dosttu. Birçok öğlenleri yemeğe geliyordu. Onu görünce, bütün kızgınlığımla, 'İzzet, çabuk al bu adamı götür,' dedim. O da şaşırdı. Yüzümdeki ifade herhalde çok kötü olmalı ki, hiçbir şey söylemedi. Ercüment ceketini giydi ve birlikte çıkıp gittiler."

Aradan üç ay geçer. Bir tek gün bile ne Ercüment onu, ne de o Ercüment'i arar. Nerededir ve ne yapıyor diye asla merak bile etmez.

Şeker Bayramı 1945 yılının kış aylarına isabet etmiştir. Annesinin mezarını ziyarete gider. Ercüment'i mezarın başında bulur. Yine her zamanki gibi derli topludur ama, o eski bakımlı hali yoktur, görüldüğü kadarıyla iyice süzülmüştür. Sadece tek kelimeyle "Nasılsın?" der, o da tek kelimeyle cevap verir, "İyiyim." Annesinin başında dua ederken düşünür. "Tanrım," der içinden "Neden hep karşıma bu tip adamlar çıkarıyorsun. Galiba bu benim kaderim ve kısmetsizliğim." Oğlu büyümeye başlamıştır. Çok sıhhatli bir çocuktur. Daha sekiz aylık olmasına rağmen ön iki dişi çıkmıştır. Yakında yürüyecek ve konuşmaya başlayacaktır. Onu babasız bırakmamalıdır. Ercüment'e döner ve "Eve gidiyoruz," der. O hiçbir şey söylemez, koluna girer, arabaya binip eve dönerler. Hiçbir şey olmamış gibi ertesi sabah işine giden Ercüment, akşam eşyalarını alıp gelir.

Ortada önemli bir problem vardır. Evin küçüklüğü onu müthiş

rahatsız etmektedir. Özellikle beş kat merdiveni tırmanmak, hem kendisi ve hem de ziyarete gelenler için zor olmaktadır. O civardan da pek uzaklaşmak istememektedir. Çünkü buradan gazinolara ulaşmak kolaydır.

Bulunan evleri tek tek dolaşır. Nihayet Taksim'de Kilise Sokağı'nın karşısında Çıracı Apartmanının birinci katını beğenir. Hem Ömer için ve hem de evdeki çalışanlar için ayrı ayrı odalar vardır. Mutfak büyüktür. Kendi yatak odası rahattır. En çok salondan hoşlanır. Misafirlerini ağırlayabilecektir. Ayrıca, bestekârlarla çeşitli eserleri geçmek için çok uygundur. Kirası yetmiş beş liradır. Bu arada Ömer'e dadı olarak Nazmiye'nin ablası Vasfiye de kadroya dahil olur.

Büyük evin misafirleri de çok olur. Annesinden yemek yapmayı çok iyi öğrenmiştir ama, buna zamanı yoktur. Özellikle Ömer'in iyi beslenmesi gerekmektedir. Bunun üzerine, tavsiye edilen Mehmet Efendiyi aşçı olarak işe alır. Nazmiye her türlü hizmeti yapar ama her işe yetişmesi mümkün değildir. Bu sefer uşak olarak, Ziya Efendi tutulur.

Tepebaşı Gazinosu 1945 yılı geldiğinde el değiştirir. Yeni sahipleri Emin Yayman, Nusret ve Sukuti beylerdir. Onlar da Müzeyyen Senar'dan gazinonun kışlık kısmında programa devam etmesini isterler. Yevmiye için önerdikleri miktar seksen liradır. Kabul eder. Şoför, aşçı, uşak, dadı ve kira derken sadece aylık sabit giderleri beş yüz lirayı bulur. Çalışmak, çok çalışmak mecburiyetindedir.

Mayıs ayı başında programlar sona erer. O da Mısır'a, Ercüment'in akrabası olan ve Müzeyyen Senar'la evliliğine gönülden destek veren Itır Yahya Hanıma gider.

Seyahatten döndüğü gün Novotni Gazinosu'nun sahibi Hasan Şeremet telefon ederek görüşme isteğinde bulunur. Novotni Gazinosu, Şişhane'de, bugünkü Amerikan Konsolosluğu'nun biraz ilerisindedir. Hem kışlık ve hem de yazlık bölümleri vardır. Hasan Şeremet Bey, Haziran'ın ilk haftası içinde gazinonun bahçe kısmında sahneye çıkması için teklifte bulunur. Müzeyyen Senar kabul eder.

11

Feraye - Vehbi Koç

(1945-47)

"Ferahi'dir kızın adı Ferahi"

"— İstanbul'a döndüğüm günün ertesi akşamı Novotni'deki programıma başladım. Yine İstanbul'un her yeri afişlerimle donanmıştı. Bu sefer gazinonun kapısına kocaman bir resmim konmuş ve ışıklı tabelada ise ismim büyük harflerle en başa yazılmıştı. Özel hayatım düzenli denebilirdi. Kocam işine gidip geliyordu. Artık bu yaşam şekline alışmıştım. Oğlum büyüyordu ve yürümeye başlamıştı. Beni görünce kollarıma atılıyordu. Bu benim için en büyük mükâfat idi. Ergun'u da hafta sonları görüyor, hasret gideriyordum.

"O yıl bir değişiklik daha olmuştu. Aynı zamanda, haftada bir gece Tokatlıyan Oteli Salonunda, çarşamba akşamları şarkı söylüyordum. Bana en yüksek yevmiye olan yüz elli lira ödeniyordu. Tokatlıyan'da 21:30'da başlayan program genellikle 23:00'e doğru bitiyor ve oradan da saz arkadaşlarımla birlikte gazinoya gidiyordum. Yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Tokatlıyan müşterisi, gazinolara göre daha seçkindi. Eğlenmek için değil musiki dinlemek için geliyorlardı. Ben de programlarımı buna göre hazırlıyordum. Özellikle defterime kaydettiğim ve gazinolarda pek icra edilmeyen makamlarda şarkılar söylüyordum. Örneğin; yegâh makamında İsmail Hakkı Nebiloğlu'nun eseri (düyek):

Doldur ey sâkî bu cem bezminde bir gün mey biter
Boş kalır fânî kadehler, tel susar, hey hey biter
Dem geçer, devrân döner, hicran biter, her şey biter
Boş kalır fânî kadehler, tel susar hey hey biter

"Tahirbuselik makamında Fehmi Tokay'ın eseri (devri hindi):

Gülle hem-bezm-i visâliz, gerçi hâr olsak da biz[5]
Gönlümüz benzer bahâra târ ü mâr olsak da biz
Âşıkız, meh-rûlara nezreyledik can nakdini
Geçmeyiz gülden güzelden ihtiyâr olsak da biz

"Zeki Arif Ataergin'in ısfahan eseri (aksak):

Bir kıvılcım düştü baygın gözlerinden bağrıma
Yandım ey eşsiz kadın gelmezse bûsen yâdıma
Sardı her yandan alevler kurtar artık sevgilim
Yandım ey eşsiz kadın gelmezse bûsen yâdıma

"Tab'i Mustafa Efendinin bayati eseri (aksak semai) 'Çıkmaz derûn-i dilden efendim mahabbetin'; *Rahmi Beyin* 'Gül hazin sünbül perişan bâğ-ı zârın şevki yok' *ve* 'Bana n'oldu değişti şimdi halim' *gibi eserlerini okuyordum.*

"Bu programları hazırlamak için bazen benim evde toplanıyor bazen de otele erken gelerek prova yapıyorduk. Çünkü bu şarkıların hata kaldırması mümkün değildi. Sanki radyoda söylüyormuş veya radyo programı hazırlıyormuş gibi idim. Bir bakıma içimdeki radyo özlemini tatmin ediyordum. Tabii yeni besteleri de okuyor ve zaman zaman coşup türküler söylüyordum.

"Tokatlıyan'da programa başladığımdan beri her çarşamba akşamı gelerek özellikle önlerde oturan ve artık göz aşinası olduğum çok şişman bir beyefendi vardı. Bir akşam programımın içinde nikriz makamında Tanburi Faize Ergin'in şarkısını okudum:

Gönül ne için âteşlere yansın
Hicrinle melûl pûr-keder mi kalsın
Efsûs hâlim mucim-i terahumdur
Ben helâk oldum o dildâr kalsın

"Sonra Yesari Asım'ın bir bestesiyle devam ettim 'Yalova'nın şen kızını kandıralım alalım'. *Daha sonra diğer makamlarda okuduğum*

şarkılarla programı tamamladım. Soyunma odasına gidip üstümü değiştirmiştim ki kapı çalındı. Bir beyefendinin beni görmek istediğini söylediler. 'Buyursun,' dedim. O şişman beyefendi gelmişti. Önce nazik bir şekilde eğilip elimi öptü ve kendini tanıttı. Adı Naci'ydi, soyadını hatırlamıyorum. İstanbul Gümrük Müdürü idi. Onu kabul ettiğim için bana teşekkür etti. Sonra devam etti: 'Kızım, gençliğimde çok meraklı olduğum için musiki dersleri almıştım. Bu akşam nikriz makamında eser okuyunca dayanamadım sana geldim. Zaten uzun zamandır seninle tanışmak istiyordum. Bu da vesile oldu. Zannederim saz arkadaşlarının hepsi gitmemiştir. Onlardan bir veya ikisini çağırsan, sana nikriz makamında bir Muğla zeybeği geçmek istiyorum.' Çok hoşlanmıştım. 'Tabii efendim,' dedim ve gazinoya gitmek için beni bekleyen İsmail ve Kadri Şençalar odaya geldi ve Naci Bey oldukça güzel sesiyle söylemeye başladı. Saz da yavaş yavaş ona uydu. Çok kısa bir süre içinde birlikte söylemeye başladık:

Ferahi'dir kızın adı Ferahi
Yar yandım aman esmer yarim de
Aman da aman Ferahi
Hop tiri ninna na ninna nay
Ninna ninna nay aman da aman Ferahi

"Harikaydı. Naci Beye teşekkür ettim. Hatta ona, 'Eğer bir kızım olursa adını Ferahi koyacağım,' dedim. Şarkı öğrenme konusunda müthiş bir yeteneğim vardı. Çok kere, bir defa dinlediğim şarkıyı hemen kapıyordum. Selahattin Pınar'ın bana söylediği bir söz vardır. Yıllar önce onunla yeni bir bestesini geçiyorduk. Tanburunu alıp baştan sona kadar eseri okudu. Sonra ben ilk defa duyduğum eseri okumaya başladım: 'Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar / Dolanıp kalayım bir an boynunuza hatıralar'. *Şarkı bitince Selahattin bana dönüp 'Müzeyyen inanamıyorum. Bir papağan gibi nasıl bu kadar çabuk kaptın,' dedi. Bu sözü başka meclislerde de tekrar etmiş olmalı ki, çok kere 'O papağan gibidir. Bir kere dinlemiş olması yeter,' denmeye başladı. Bir seferinde saz arkadaşlarımızla hep beraber oturmuş konuşurken Şükrü Tunar 'papağan' lafını tekrar edince Şerif İçli oradan atıldı ve şöyle dedi: 'Bence bu doğru değil. Papağan duyduğu şeyi aynen tekrar eder. Müzeyyen ise şarkıya ruhunu verir. Buna başka bir isim koymak gerekir.' Galiba bundan sonra bu söz bir daha tekrar edilmedi.*

"Ferahi, isimli Muğla zeybeğini öğrenmiştim. Artık ezberimde idi. Hemen ertesi akşam gazinoya varır varmaz, hikâyeyi diğer saz arkadaşlarıma da anlattım. Zaten İsmail ve Kadri Şençalar biliyordu. Sonra oturduk. Önce ben okudum. Sonra saz arkadaşlarım yavaş yavaş esere girdiler. Ancak, bir nokta vardı ki beni rahatsız ediyordu. İkinci tekrarda da onu buldum. 'Ferahi'dir kızın adı Ferahi'*yi* 'Ferai'dir kızın adı Ferai' *diye okumaya başlayınca her şey yerli yerine oturmuştu. Daha sonra da Ferai'yi, Feraye olarak değiştirdim ve öylece de kaldı.* 'Feraye' *türküsü ilk olarak 1945 yılının Temmuz ayı içinde Novotni Gazinosu'nda çalınıp söylenmiş oldu.*

"Ertesi çarşamba, Tokatlıyan'da Ferai'yi *en sona bırakmıştım. Hikâyeyi kısaca anlattım ve Naci Beyi işaret ederek ona teşekkür ettim ve bu türküyle programı bitirdim. Bir ay geçmemişti ki Feraye türküsü herkesin dilinde idi.*

"Çok saygı duyduğum bir halk sanatçısı vardı. Dümbüllü İsmail. Fevkalade nazik ve candan bir insandı. Onu tanımaktan büyük bir mutluluk, bir arada olmaktan büyük gurur duyuyordum. Onun her istediği yere gitmeyi görev biliyordum. Özellikte Ramazan ayında ve bayramlarda onunla birçok kere Direklerarası'na gidip şarkı söyledim. Önce onlar program yapıyordu. Onları kulisten seyrederken bütün seyirciler gibi ben de kahkahalarla gülüyordum. Her akşam programlarına yeni bir şeyler ekliyorlardı. Bu yüzden asla eskimiyorlardı."

Taksim Bahçesi'nin sahibi Kâzım Arın, Florya'daki Haylayf plajı içine iki oda yapar. Yaz aylarında Ömer'i alıp denize girmek için oraya giderler. Bazen Ergun da onlara katılır. Mustafa onları 1507 ile götürür, getirir.

Yaz aylarında aynı zamanda Çiftesaraylar Bahçesi'ne matineye gider. Bir gün tam gazinodan içeri girerken, öteden beri tanıdığı Mustafa Beyle karşılaşır. Mustafa Beyin Çiftesaraylar'ın yakınında makara fabrikası vardır. Bu nedenle herkes ona Makaracı Mustafa demektedir. Elinde bir tüfek vardır. Müzeyyen Senar'la aralarında şu konuşma geçer: "Nereden böyle Mustafa Bey?"

"Avdan."

"Bir gün beni de götürür müsün?"

"Sabah beşte Florya'dan geçip seni alırım. Çünkü ava Ambarlı'ya gideceğiz ve dokuz civarında da döneriz."

Müzeyyen Senar çok hoşlanır. Nişancılığa da meraklı olduğu için

hemen Karaköy'e gidip bir tüfek ve gerekli malzemeyi alırlar. Ertesi sabah Mustafa Bey onu alır, birlikte ava giderler. Bu arada bir sürü avcı dostu olur. Özellikle Müzeyyen Senar'ın av için onlara katılması herkese ayrı bir mutluluk verir. O sıralar çok az hanımın cesaret ettiği ava, ünlü bir sanatçının katılması gazetelere konu olur. "Kadın Avcılarımız" diye yazılar yazılır. Röportajlar yapılır. Muhabirler onun avlanırken resimlerini çekerler. Gazetelerde yayınlanınca her tarafta büyük yankı uyandırır.

Eylül ayı gelince, tekrar İzmir'e gider ve Çamlık Senar Gazinosu'nda sahne alır. On beş günlük program için gittiklerinde saz arkadaşları Şükrü Tunar, Hakkı Derman, Şerif İçli, İsmail ve Kadri Şençalar ve Gudiş isimli beyaz Pekines köpeği onunla birliktedir. Beşir Bey'in o program için önerdiği yevmiye yüz yirmi beş liradır. Çocuk ve koca İstanbul'da kalmıştır. Müzeyyen Senar: "— *İzmir programı her zamanki gibi çok keyifli idi. İzmir beni, ben de İzmir'i çok sevmişizdir. İzmirliler beni dinlerken aldıkları keyfi her zaman bana yansıtmışlardır. Bu apayrı bir şeydir. Sanatçı şarkı söylerken bunu daima hisseder. O zaman siz de keyiflenirsiniz. Hatta zaman zaman, zaman mefhumunu kaybedersiniz. Söylersiniz, söylersiniz...*"

Fuar bitip dönünce İstanbul'da Novotni Gazinosu'nda sahneye çıkar. Onunla birlikte Hamiyet Yüceses, Zehra Bilir vardır. Safiye Tokay ise fasılda okur.

Müzeyyen Senar, Ankara Radyosu sanatçısı olduğu 1938-41 döneminde ayakkabılarını hep Mağaza 101'den alır. Sonraları mağaza sahibi Ali Beyle dost olurlar. Ali Bey onu bir akşam yemeğe davet eder ve yemekte tek tek diğer misafirleriyle tanıştırır. Bunlar arasında Nuh Naci ve Bağdasar Bey de vardır. Kısa boylu ve güleç yüzlü birini ise ona "Vehbi Koç" diye takdim eder. Vehbi Bey İstanbul'a taşınınca 1945 yılında bir gün Mısır Çarşısı'ndaki Pandeli'de karşılaşırlar. Müzeyyen Senar'la kırk yıllık dost gibi ayaküstü birkaç dakika sohbet ederler. Müzeyyen Senar ona adresini ve telefon numarasını verir. Aradan bir hafta geçer-geçmez, Vehbi Koç telefon eder ve cumartesi akşamı yemeğe gelmek istediğini söyler. O akşam için Müzeyyen Senar yemeğe Sadi Işılay, Şerif İçli, Şükrü Tunar'ı da çağırır. Oturur, yer içerler. Saat 23:00'e doğru Müzeyyen Senar'ın gazino programı nedeniyle kalkmaları gerektiğini bilen Vehbi Bey, gazinoya gelmesinin imkânsız olduğunu, ama taş plaklardan Müzeyyen

Senar'ı dinlemenin kendisi için yetersiz kaldığını, haftada bir gece lütfedip kendisini yemeğe çağırmasını beklediğini ve arada bir şarkı söylerse mutlu olacağını söyler. Müzeyyen Senar, Vehbi Koç'un tavrından ve efendiliğinden etkilenmiştir. "Büyük bir memnuniyetle," der. Müzeyyen Senar: "— *Ertesi hafta telefonla aradım ve cumartesi akşamı kendisini beklediğimi söyledim. Altı arkadaşı ve elinde bir tabak tatlıyla Pandeli ile birlikte geldi. Sadi Işılay, Şükrü Tunar ve İsmail ve Kadri Şençalar da yemekte idi. Bir müddet yiyip içtikten sonra kendisine sordum. 'Beyefendi size ne okuyayım?' Rast makamını çok sevdiğini eğer mümkünse Lem'i Atlı'nın şarkısını okumamı istedi.*

Yok mu cânâ âşıka hiç şefkâtin
Va'di vuslattı Hisar'da sohbetin
Şimdi bilmem kim hârim-i ülfetin
Yâdigârındır gönülde hâsretin

"Ben az sazla şarkı söylemeyi daima tercih etmişimdir. Çünkü, dinleyici herhalde saz değil de şarkı dinlemeye gelmektedir. Sazın katkısı gayet tabii inkâr edilemez. Ancak, tane tane şarkı sözlerini ve içinizdeki duygu yükünü dinleyiciye aşırı yüksek volumlü bir saz refakatinde ulaştıramazsınız. Tabii ki gazino gerçekleri farklı idi. Orada görüntünün de önemi vardı. Sazın sahneyi doldurması şarttı. Sahnedeyken benim şarkı söyleme şeklimi bilen saz heyeti, sayıca ne kadar fazla olursa olsun, asla benim önüme geçmemiştir. Bu yüzden onlara hep minnet duymuşumdur.

"Gece saz arkadaşlarımla evde şarkı söylerken müthiş keyif almıştım. Her şey tabii idi. Ne mikrofon vardı ve ne de kalabalık. Kendimiz söyleyip kendimiz dinledik. Vehbi Bey benim misafirimdi ve hep öylé kaldı. Ancak, giderken saz arkadaşlarıma, ki ben asla fark etmedim, bir zarf içinde elli lira verdiğini sonradan öğrendim.

"Özellikle Vehbi Bey ile Ercüment arasında bu ziyaretler sırasında yakın bir dostluk oluştu. Vehbi Bey, nedense onun sohbetinden zevk alıyordu. Ercüment, zaman zaman Vehbi Beyle ekonomiden konuşuyordu. Esasında bu konuda epeyce bilgiliydi, ama Türk musikisiyle ilgili değildi. O günden sonra iş âleminin seçkin üyelerinin yaptığı ziyaretlerin hiçbirini kaçırmadı. Onlarla birlikte beni dinlemekten sanki zevk alır gibiydi. Bana kalırsa, daha çok onlarla bir arada bulunmaktan ve dostluklarını paylaşmaktan memnundu. Vehbi Bey ertesi hafta daha kalabalık arkadaş grubuyla geldi. Bu kadar misafirle gel-

diği için özür diledi. Bir sakınca olmadığını söyledim. Sonra bu sayı on beşe kadar çıktı. Birkaç hafta geçince ona bir sürpriz hazırlamıştım. Tümüyle rast eserler okuyacaktım. Ama bunlar çok yeni eserler olacaktı. Muhtemelen bazılarını hiç duymamış olabilirdi.

"Önce Şerif İçli'nin 'Cevrolur imkân-ı vuslat vermeyen imâların'; *Fehmi Tokay'ın* 'Gönlümün ezhâr içinde gül gibi dil-dârı var'; *Dramalı Hasan Güler'in* 'Seni andım yine kalbimde derin bir sızı var'; *Selahattin Pınar'ın* 'Yalnız benim ol, el yüzüne bakma sakın sen' *ve tabii Lem'i Atlı'nın* 'Yok mu cânâ âşıka hiç şefkatin.'

"Bu şarkıları hatırlamamın çok özel bir nedeni var. Çünkü daha sonraları birçok kere, rast okurken Vehbi Bey mutlaka bu şarkıların en az üçünü isterdi.

"Saat 23:00'e yaklaşınca yemek ve şarkılara son veriyor ve ben çok kere onları Ercüment'le bırakıp gazinoya gidiyordum. Bazen gazino programını sona erdirip eve döndüğümde sohbetlerinin bitmediğini görüyor ve çok yorgun değilsem devam ediyorduk. Ben de bundan hiç yüksünmüyordum. Çünkü Vehbi Bey, ne zaman devam edip ne zaman kesmemiz gerektiğini hemen anlıyordu. 'Müzeyyen Hanımefendi bugün yorgun görünüyor, sabrını istismar etmeyelim,' deyip kalkıyor ve hep beraber çıkıp gidiyorlardı. Her zaman, gelmeden en az bir gün önce telefon ediyor ve 'Abla, siz ve Ercüment Bey müsaitseniz gelmek istiyoruz,' diyor ve izin istiyordu. Bu konuda çok hassas ve nazikti. Bana karşı davranışını ise anlatmak çok zordur. Daima çok saygılı ve mesafeli idi. Sürekli olarak bana 'abla' diye hitap ederdi. Beni belki bir evlâdı, arkadaşı ve de samimi bir dostu olarak gördü. Eğer bunları bir araya getirerek bir kompozisyon yaratıp çok sevdiği bir sanatçıya olan saygısını da eklersek, belki bir tanım getirmiş oluruz. Bu ev toplantılarımız, kış aylarına münhasır olmak üzere, benim İstanbul'da bulunduğum ve başka mazeretimin olmadığı günler boyunca 1950 yılının başlarına kadar devam etti."

Müzeyyen Senar ile Vehbi Koç'un dostlukları, daha seyrek aralıklarla da olsa, Vehbi Koç ölene kadar devam eder. O öldükten sonra ise, evlâtları her yıl onu Vehbi Koç için okunan mevlite davet ederler ve o da hiç üşenmeden, istisnasız, 2003 yılı dahil, bu mevlitlere katılır.

Novotni'deki programa aynı ekiple 1946 yılında da devam eder. O sıralar Türk sinemasında yeni bir yıldız doğmuştur. Sezer Sezin.

Damga filminin başkadın oyuncusu Sezer Sezin'in ünü bütün Türkiye'ye yayılmıştır. Erman film tarafından çekilen *Damga*, o sıralar çok revaçta olan Arap filmlerine oldukça büyük darbe indirmiştir. Sezer Sezin Erman Film Şirketi'nin ortağı ve Hürrem Erman'ın yakın arkadaşıdır. Türk musikisine meraklı olan Hürrem Erman'ın Novotni'de bir masası vardır. Müzeyyen Senar programı olduğu zaman, haftanın birkaç gecesi gazinoya gelmektedir. Sezer'le oldukları bir gece, program bitince kulise gelirler ve Hürrem Erman, Sezer Sezin'le Müzeyyen Senar'ı tanıştırır.

Bir gün Şerif İçli gelir. "Florya'da her biri birer dönüm olan üç parsel arsa var. Sen, ben ve Kadri Şençalar alıyoruz," der. Beher parsel üç bin liradır. Müzeyyen Senar kabul eder. Ancak, tam satın alma sırasında, arsayı bulan Şerif İçli almaktan vazgeçer. Onun üzerine iki parseli Müzeyyen Senar, bir parseli Kadri Şençalar alır. Böylece bir evden sonra Florya'da iki parsel arsa sahibi olur.

Evde ise durum normaldir. Kurulu düzen tıkır tıkır işlediği için herkes halinden memnundur. Ömer iki yaşını doldurmuştur ve çok hareketli bir çocuktur. Evde çıplak dolaşmaya bayılmaktadır. Hafta sonlarında ise Ergun gelmekte ve özellikle yaz aylarında birkaç günü annesi ve kardeşleriyle geçirmektedir.

Nisan ayı sonuna yaklaşıldığında; Müzeyyen Senar gazino programları, taş plaklar, film dublajları, matineler arasında koşuşturup durmakta ve mayıs ayını iple çekmektedir. Çünkü Mısır'a gidecek ve bir ay kafasını dinleyebilecektir. Ancak son günlerde çok kere eve geldiğinde müthiş bir baş ağrısı musallat olmuştur. O bunu, çok koşuşturmanın yarattığı yorgunluğa yormaktadır. Oysa bir süre önce, çocukluğunda yaptığı gibi, bir miktar midyeyi ateşte tenekenin üzerine koyup üzerine limon sıkarak yemiş, sonradan anlaşılacağı gibi tifoya yakalanmıştır.

Mayıs ayının ilk günü Müzeyyen Senar bu sefer Mısır'a Itır (Yahya) Hanıma, Itır Hanımın kardeşi Nimet Hanımla birlikte yola çıkarlar. Gemiyle Akdeniz'de seyrederken bir sabah çok halsiz uyanır ve gemi doktorunun verdiği ilaçlar bir türlü toparlanmasını sağlamaz. Gemi önce İzmir'e uğrar. Daha sonra Pire'ye. Nimet Hanım ısrarla Akropol'ü görmek ister. *İskenderun Gemisi*'nin kaptanı dahil bir arabaya biner ve Akropol'e giderler. Dönüşte kaptan Sıtkı Beye "Kendisini iyi hissetmediğini ve Pire'de bir doktora görünse iyi olacağını" söyler. Sıtkı Kaptan, onları bir kahvenin önünde bırakır ve

"Siz biraz bekleyin ben doktor bakayım," der ve gitmesiyle gelmesi bir olur. Çünkü öğle saatleri, yani onların "siesta" zamanıdır ve her yer kapalıdır. Gemi ise en geç saat 14:00'te limandan ayrılmak mecburiyetindedir. Müzeyyen Senar daha gemiye binmeden titremeye başlar. Koluna girerek güçlükle gemiye taşırlar. Kamaraya götürüp yatırırlar.

O akşam gemide balo vardır. Herkes onu beklemektedir ama gitmesi mümkün değildir. Nimet Hanım izin isteyerek hazırlanır ve baloya gider. O da keyifsizdir ve gece yarısı döner. Ertesi sabah bu sefer Nimet Hanım "Benim ateşim var," der. Müzeyyen Senar, Nimet Hanıma, "Aman sesini çıkarma, zaten benim yüzümden gemi karantinaya alınır diye Sıtkı Kaptanın ödü kopuyor," der. Ertesi gün öğleden sonra İskenderiye'ye varırlar. Onları karşılamak için limanda bekleyen Ali Yahya Paşa ve eşi Itır Yahya Hanım, gemi yaklaşırken güvertede ne Müzeyyen Senar'ı ve ne de Nimet Hanımı görürler. Onlar, hanımların içeride gemiden inmek için hazırlandıklarını tahmin ederler. Ancak Sıtkı Kaptan megafonla onlara acele gemiye gelmeleri için seslenir. Onlar da iskeleden gemiye çıkarlar.

Müzeyyen Senar bundan sonrasını hiç hatırlamamaktadır. Daha sonra Itır Hanımın anlattığına göre, ona pardösüsünü giydirdiklerinde bayılır. Gözünü Paşa'nın sarayında ve yatak odasında açar. Başucunda, kırmızı fesleriyle dönemin en meşhur Mısırlı hekimler vardır. Tahlil sonuçlarına göre tifo olduğu anlaşılınca, tedavinin evde yapılamayacağına, mutlaka hastaneye yatırılması gerektiğine karar verilir. Ambulans gelir. Doğruca Kotsika Hastanesi'ne götürülürler. Bir odada Müzeyyen Senar, diğerinde Nimet Hanım vardır. Bütün imkânlar seferber edilir. Müzeyyen Senar'ı kayışlarla yatağa bağlarlar. Aksi halde baş ağrısı başladığında kendini yerden yere atmaktadır. Ayrıca hemen eşine haber gönderilir. Ercüment Bey ilk vapurla gelir. Karantinada oldukları için yüz yüze görüşmeleri mümkün olmaz, yine de kocasının gelmesinden mutlu olur. Odadan çıkması yasaktır. Bir ay yatar. Ercüment, Itır Hanım ve Ali Yahya Paşa hemen her gün hastaneye gelip durumunu öğrenirler. Ancak, hasta olduğu İstanbul'da da duyulmuştur. Birkaç büyük gazete, muhabirlerini Mısır'a gönderirler. Mısır'dan İstanbul'a giden haberler ise çok kere sansasyonel olur. Durumunun çok kötü olduğu yazılır. Bir gazeteci daha da ileri gider ve gazetesine "Müzeyyen Senar öldü," haberini

geçer. Bunun üzerine İstanbul'da yer yerinden oynar. Halbuki o sürekli iyiye gitmektedir. Nitekim temmuz ayı ortalarında karantinadan çıkarılır ve bir hafta sonra, doktorlar hiçbir tehlike kalmadığına dair rapor verince, Itır Hanımların sarayına geri döner.

Ağustos başında İstanbul'a gidecek gemide lüks bir kamarada yer ayrılır. Karı koca, Itır Hanıma ve Ali Yahya Paşa'ya veda ederek ayrılırlar. Gemiye bindiğinde onu bir sürpriz beklemektedir: Sıtkı Kaptan karşısındadır. O akşam yemek için salona geldiğinde Türk yolcular onu alkışlarla karşılarlar. Âdeta herkes kuyruğa girerek geçmiş olsun dileklerini sunar. Sıtkı Kaptana başından geçenleri anlatır. Bu arada, haberi yoktur ama, İstanbul gazeteleri bir gün önce, naaşının bugün, bu gemiyle geleceğini yazmışlardır.

Müzeyyen Senar gemi İstanbul limanına yaklaştığında binlerce kişinin onu karşılamaya gelmesine hem şaşırır ve hem de sevinir. Ancak, durum hiç tahmin ettiği gibi değildir. Herkes oraya ona son saygısını sunmaya gelmiştir. Canlı olarak karşılarında görünce, bir kısmı alkışlamaya ve özellikle hanımlar ağlamaya başlar. Rıhtıma inip arabaya kadar gitmek mümkün değildir. Herkes onu görmek ve dokunmak istemektedir.

İstanbul'a gelince genel bir kontrolden geçer. Doktorlar kesin olarak iyileşmiş olduğunu söylerler. Onlara göre en az iki ay dinlenmelidir. Bir de müjdeli bir haber verirler. Beş aylık hamiledir.

Ancak, gazetecilerden kurtulmak mümkün değildir. Gazetelerde günlerce resmi basılır. Geçirdiği hastalık ve Mısır günleri tefrika edilir. Ses ve saz arkadaşları her gün ziyaretine gelir. Bütün bu duruma rağmen Beşir Bey yakasını bırakmaz ve 15 Eylül'de, iki haftalık bir program yapmasını teklif eder. Ancak, henüz kendisini toparlamakta olan Müzeyyen Senar, eninde sonunda razı olur. Saz arkadaşları onunla beraberdir. İzmir bu sefer onu daha başka bir şekilde bağrına basar.

Fuardan İstanbul'a döndüğünde Turkuaz Gazinosu'nda sahneye çıkar. Kasım ayı geldiğinde hamileliğinin neredeyse yedinci ayındadır. Ama, karnı Ömer'de olduğu kadar büyük değildir. Bol elbiselerle mümkün olduğu kadar gizler. Sahne çalışmaları devam eder. Yıl sonuna doğru sahnede kaldığı süreler gittikçe kısalır. Çünkü ayakta durmakta zorlanır ve daha çabuk yorulmaya başlar ve aralık ayı ortasında zorunlu olarak sahneyi bırakır.

Hamileliği nedeniyle 1947 yılının Ocak ayının tümünü evde ge-

çirir. En büyük korkusu Ömer'in doğumunda yaşadıklarının tekrarlanmasıdır. Onun için hastaneye gitmeyi düşünmemektedir. Müzeyyen Senar: "— *Evde doğurmaya kararlıydım. Hamam merakım her zaman vardır. Karnım burnumda olduğu halde, 1 Şubat 1947 günü hangi akla hizmetse, Galatasaray Hamamı'na gittim. Hamama yeni girmiştim ki, birden sancım tuttu. Daha önce iki çocuk doğurduğum için bunun doğum sancısı olduğunu hemen anladım. Dışarı çıkıp hemen Doktor Bahar'a telefon ettim. O da 'Çabuk eve dön,' dedi. Ev çok yakın olduğu için Nazmiye koluma girdi ve yürüyerek eve geldik. Doktor Bahar benden önce gelmişti. Muayenesini yaptı ve 'Saat üçten evvel doğurman söz konusu değil, ben buraya uzanıyorum, üçte uyandırın,' dedi. Biz her türlü hazırlığı yaptık. Saat üç olunca Bahar kalktı ve beni tekrar muayene ettikten sonra 'Vakit tamamdır,' dedi. Gerçekten birkaç dakika sonra doğum gerçekleşti. Bir kız çocuğum olmuştu. Doğumdan sonraki ilk anlar ne güzeldir. Hem rahatlamışsınızdır ve hem de yarattığınız meyveyi kucağınıza aldığınızda dünya insana bir başka güzel görünür. Sevinçten çıldırmıştım. 'Feraye'dir bu kızın adı,' dedim. O ara Zehra Bilir koşup geldi.*"

Bir gün sonra Müzeyyen Senar'ın bir kız çocuğu doğurduğu ve isminin de Feraye olduğu haberi gazetelerde çıkar. Ertesi gün eve kocaman bir çiçek gelir. Üstündeki karttan Naci Beyin gönderdiği anlaşılır. Tebrik ziyaretleri aynı zamanda iş ziyaretleridir. Gazino sahipleri onun ne zaman sahneye dönebileceğini merak ederler. Müzeyyen Senar, onlara, "Merak etmeyin en kısa zamanda," der. Bu nedenle Feraye'ye Zehra isimli bir dadı tutulur. Mart ayı sonunda Turkuaz'da sahneye geri döner. Türkücü olarak Zehra Bilir'in yerini Bayram Aracı almıştır. Gerek çalışma arkadaşları ve gerekse saz arkadaşları kendisini büyük bir sevgiyle karşılarlar. O gece gazinoda mahşeri bir kalabalık vardır. Sahneye çıktığında alkışlar durmaz. O da programın sonunda *Feraye*'yi okur:

Feraye'dir kızımın adı Feraye
Yar yandım aman esmer yârim de
Aman da aman Feraye

Çiftesaraylar'a pazar matinesi için, her zamanki gibi, en az bir saat önce gelir. O sırada fasıl okunmaktadır. Fasıl ortasında, sanatçılar zaman zaman solo şarkılar da söylemektedirler. Bir şarkıcının

solo programı başladığında, Zeki Duygulu sahneyi bırakarak uduyla kulise gelir. Müzeyyen Senar'a, "Arkadaşlara tembih etmiştim. Geldiğini öğrenince programı bıraktım. Çünkü yeni bir uşşak bestem var onu seninle geçmek istiyorum," der. Hemen otururlar yarım saat içinde toparlarlar.

Sahnede icra ettiği uşşak eserlerin en sonuncusuna gelince Müzeyyen Senar mikrofondan dinleyicilerine şunu söyler: "Şimdi size yeni bir şarkı söyleyeceğim. Bunu bir saat önce öğrendim. Bestekârı da burada," diyerek Zeki Duygulu'yu gösterir. Sonra şarkıya başlar:

Dereler çağlar oldu
Gözlerim ağlar oldu
Bir hatırsız yâr için
Meskenim dağlar oldu

Yakdın yandırdın beni
Çapkın aldattın beni

Yanarım yandığıma
Ağlarım kandığıma
Dağlar taşlar dayanmaz
Benim bu yandığıma

Yakdın yandırdın beni
Çapkın aldattın beni

Şoför Mustafa'nın 1507 numaralı Ford arabası ona hizmete devam etmektedir. Ancak, Müzeyyen Senar, Tatko Şirketine bir araba siparişeder. 1947 model bordo renkli bir Plymouth. Fiyatı dokuz bin liradır. Peşin öder. Bir ay kadar sonra tahta bir kasa içinde araba gelir ve Müzeyyen Senar'a teslim ederler. Bunun üzerine Mustafa arabasını satar ve bu sefer yüz lira aylıkla şoförlüğe başlar. Evin sabit giderleri de oldukça fazladır ve tümü Müzeyyen Senar tarafından karşılanmaktadır. Örneğin; evin emektarı Nazmiye ve Ömer'in dadısı Vasfiye ellişer liradan yüz lira, ahçı Mehmet altmış lira, vale Ziya Efendi altmış lira, Feraye'nin dadısı Zehra yüz lira almaktadır. Ev kirası ile birlikte toplam sabit aylık giderler beş yüz yetmiş beş lirayı bulur. Vakıa, bu parayı o dönemde sadece beş ekstradan kazanmaktadır ama her türlü gider onun eline bakmaktadır.

Mayıs ayı geldiğinde her zamanki gibi programlar sona erer.

Ama bu sefer niyeti Mısır veya Lübnan değildir. O sıralar İstanbul Trafik Şube Müdürü olan Kemal Aygün musikiye düşkün bir insandır. Özellikle Tokatlıyan konserlerini fırsat buldukça kaçırmamaktadır. Müzeyyen Senar ona telefon eder ve ehliyet almak için imtihana girmek istediğini söyler. Kemal Bey ona imtihanla ilgili belgeleri ve öğrenmesi gereken kuralların yazılı olduğu bir dosyayı gönderir. Müzeyyen Senar gerekli hazırlıkları yapar ve imtihana girer. Son olarak Hürriyeti Ebediye'deki direksiyon imtihanını bizzat Kemal Aygün yapar. Bir hafta sonra ehliyetini alır.

Yaz ayları için hiçbir teklifi kabul etmez. Ağustos ayı başlarında gerekli hazırlıklarını tamamlarlar ve Müzeyyen Senar, İskenderun vapurunda lüks bir kamara ayırtır, parasını öder. Arabayı da vapura yüklerler. Çok keyifli bir seyahat olur. Akşam yemeklerinde kaptan onları masasına davet eder. Ercüment bu tip yerler için ideal bir kocadır. Keyiflendiği zaman sözü ve sohbeti iyidir. Kaptanla iyi arkadaş olurlar. Birkaç gün sonra Napoli'ye varırlar. Arabalarına binip Paris'e doğru yola koyulurlar. İtalya'yı boydan boya aşarlar. Milano'da birkaç gün kalıp alışveriş ederler. Sonra İtalyan ve Fransız Riviera'sını dolaşırlar. Nice ve Cannes'da kalırlar. Müzeyyen Senar o günler için çok modern sayılabilecek yeni aldığı tek parça mayosunu giyer ve ilk olarak Nice'de denize girer. Sonra ver elini Paris. Müzeyyen Senar: "— *Avrupa'da savaş biteli iki yıl olmasına rağmen her şey derlenip toparlanmıştı. Yolda zaman zaman bazı yıkıntılara rastlıyorduk ama kaldığımız şehirlerde hayat ve eğlence devam ediyordu. Fransız Riviera'sı dünyanın her tarafından gelen turistlerle dolu idi. Bize göre bambaşka dünyanın içine girmiş ve bambaşka bir yaşam tarzını görmeye başlamıştık. Ercüment'in Fransızcası işe yaramıştı. Özellikle yemeklerde ısmarladığı Fransız şarapları hoşuma gitmeye başlamıştı. Beyaz şarabı daha çok sevmiştim. Paris'e vardığımızda bir başka güzellikle karşılaşmıştık. Şehir, insanı büyüleyecek kadar güzeldi. Otel olarak George V'de yer ayırtmıştık. Eski ve çok güzel bir oteldi. Şanzelize'de dolaştığımız mağazalar, kahveler ve lokantalar çok şaşırtıcı idi. Alışverişe çıktığımızda mağazalarda gördüklerime şaşıyor ve bana kalsa hepsini almak istiyordum.*

"Bir sabah otelin Restaurant Le Cinq adlı salonunda kahvaltı ederken ismimin yazılı olduğu bir tabelada telefonla arandığımı görünce çok şaşırmıştım. Kim olabilirdi ki? Telefona gittiğimde, beni arayanın Paris Türk Talebe Cemiyeti'nden bir öğrenci olduğunu öğrendim.

Arkadaşları ile birlikte beni ziyaret etmek için izin istedi. 'Bekliyorum,' dedim. İçimden 'Allah Allah, ne ola ki?' diyordum. Üç delikanlı gelip lobide beni buldular. 'Sizin buraya geldiğinizi İstanbul'da gazeteler yazınca arkadaşlarımız bize haber gönderdiler. Birkaç gün hangi otelde kaldığınızı tespit etmek için uğraştık. Sonra sizi bulduk. Düşündük ki, bu bizim için fırsattır. Burada bir konser verir misiniz?' diye sorunca, ben, 'Aman çocuklar burada ne saz var ve ne de benim giyebileceğim bir kıyafet.' Onlar 'Lido salonunu, sazı ve tuvalet işini biz halledeceğiz. Siz yeter ki evet deyin,' dediler. Kabul etmemek mümkün değildi. Ertesi sabah erkenden geldiler beni aldılar ve o zamanlar Paris'in en meşhur modaevine, Germain le Comte'a götürdüler. Üst kısmı lacivert taşlarla süslü, gri saten yollu kokiyajlı straples, siyah kadifeden bir elbise ısmarlandı. Üç kişilik saz heyeti bulunmuştu. Ermeni asıllı olan saz heyetinde ud, kanun, keman vardı. Prova için buluştuğumuzda gözlerime inanamadım. Genellikle çok yeni besteler hariç, bütün önemli şarkıların notalarını da beraber getirmişlerdi. Bir program yaptık.

"O geceyi unutmak mümkün değil. Erkenden salona geldim. Harika bir kulisi ve soyunma odası vardı. Elbisemi giydim. Makyajım yapıldı. Saat tam 21:00'de perde açıldı ve sahneye çıktım. Gündüz de salonu görmüştüm. Bizim ölçülerimize göre çok büyüktü. Dinleyicilerle dolmuş olduğunu gördüğümde bir başka büyüklüğe ulaşmıştı gözümde. Türk Elçiliği mensupları hariç, diğer ülkelerin diplomatik misyonundan çok kişinin orada hazır olduğunu sonradan öğrendim. Türk ve özellikle Türkiye'den Paris'e göç etmiş Ermeni kolonisinin neredeyse tamamı orada idi. Lido o gece, önemli gecelerinden birini yaşıyor olmalıydı. Tek boş yer yoktu. Yine sonradan öğrendiğime göre, belki yer bulabiliriz diye gelen yüzlerce kişi kapıdan geri dönmüşler.

"Sahneye çıktığımda var olan uğultu, birkaç saniye sonra tam bir sessizliğe dönüştü. Bir hane peşrevden sonra hüzzamla başladım:

"Önce Rakım Elkutlu'nu ağır aksak eseri 'Bekledim yıllarca lâkin gelmedin ey nazlı yâr'*ı okudum ve Selahattin Pınar'la devam ettim* 'Gecenin matemini aşkıma örtüp sarayım'. *Hüzzam makamında şarkılar ve en sonunda maya ve türkü okuyarak birinci bölümü tamamladık.*

"Lido'nun teknik imkânları ve akustiği inanılmazdı. Bunlara bakınca İstanbul'da ne kadar ilkel şartlarda çalıştığımız ortaya çıkıyordu. O koca salonda sesimin yayılışını kendim bile algılayabiliyordum. Mikrofonun teknik kapasitesinin yüksekliği ve her sesi kavraması son

derece dikkat çekici idi. Şarkıdaki her nağmeyi dinleyicilere ulaştırması inanılır gibi değildi.

"Birinci bölümün sonunda yarım saatlik arada Germain le Comte bir parfüm (o zamanlar yapılıyordu) ve elbise defilesi yaptı.

"İkinci bölüme uşşak makamında Lem'i Atlı'nın 'Günler geçiyor gönlümün ezvâkı tükendi' *şarkısıyla başladım ve devam ettim. İstek üzerine Kadri Şençalar'ın dügâh eserini okumaya başladım:*

Yine o menekşe gözler aralı
Oya kirpiklerde yaşlar sıralı
Uyu ey gönlümün nazlı merâlı

Susun garip kuşlar ötmeyin susun
Yetimler güzeli yavrum uyusun

Uyu yavrum ninni diyeyim sana
Şu mahzun gönlümü salma hicrana
Sen kaldın gidenden hâtıra bana

Susun garip kuşlar ötmeyin susun.
Yetimler güzeli yavrum uyusun

"Ninni *adıyla bilinen bu şarkıyı söylerken birçok hanımın mendille gözyaşlarını sildiğini gördüm. Peşine hüseyni makamında* 'Keklik dağlarda çağılar / Yavrum diye diye ağlar'*ı okudum. Üç saat geçmiş ve programın sonuna gelmiştim. Dinleyicilere çok kısa olarak* Feraye *hikâyesini anlattım ve aynı isimde beş aylık bir kızım olduğunu söyledim ve programı alkışlar durmadığı için iki defa okumak zorunda kaldığım Muğla zeybeği* Feraye'*yle bitirdim.*

"Ertesi gün delikanlılar otele bana teşekkür için geldiler ve bir de çiçek getirmişlerdi. Pırıl pırıl çocuklardı.

"Türkiye'ye döndüğümüzde Paris konserimin gazetelerde yer aldığını öğrendim. Başlık ve yazı şöyleydi:

Müzeyyen Paris'te Konser Verdi

... Paris Türk Talebe Cemiyeti tarafından pazar günü tertip edilen suvarede kıymetli sanatkâr Müzeyyen Senar yüzlerce davetli ve dinleyici önünde talebeler menfaatine okuduğu şarkılarla birçok Fransız ve yabancı musiki severleri gaşy etmiş ve dakikalarca alkışlanmıştır.

Fakat bu milli şarkılarımızın okunması sırasında en çok dikkat çeken nokta gerek Elçilik ve Konsolosluk mensuplarından kimsenin bu suvareye iştirak etmemesidir.

Sonradan anlaşılmıştır ki buradaki sefarethanemiz, Paris'te alaturka şarkı söylenmesini Atatürk inkilabına aykırı görmüşler ve bu hususu protesto makamında toplantıya gelmemişlerdir.

"Doğrusu elçilikten gelen olup olmaması umurumda bile değildi. Ben ki Atatürk'ün huzurunda şarkı söylemiş bir kişiydim. Onlar böyle aptallık yapmışlarsa ben tashih etmek imkânına sahip değildim ki...

"Bir ayımızı doldurduktan sonra yollara düştük. Çünkü belirli günde Napoli'de olacak ve vapurla geri dönecektik. İlk durağımız Torino idi. Çarşıda dolaşırken çok şık bir çocuk mağazasının önünden geçiyorduk. Ergun'a bir kazak aldım. Vitrinde harika puseter vardı. Feraye'ye puset, Ömer'e içine girip oturabileceği büyüklükte oyuncak kırmızı bir otomobil aldım. Bir ara Ercüment'e dönüp 'Çocuklara birer küçük hediye de sen almaz mısın? Çok sevinirler,' dedim. Duymazlığa geldi.

"Birkaç gün sonra Napoli'deydik. Araba tekrar vapura yüklendi. Biz lüks kamaramıza yerleştik. Dönüş yolculuğu başladı. Beş gün sonra gemi İstanbul rıhtımına yanaşınca oldukça kalabalık bir karşılayıcı topluluğu vardı. Ben, benimle ilgili olduğunu hiç tahmin etmedim. Meğerse Paris konserim İstanbul gazetelerine aksetmiş ve ilk defa bir Türk sanatçısının Lido'da konser verdiğini manşetlerine taşımışlar. Çiçeklerle karşılandım. Bütün gazeteciler orada idi. Özellikle Hürriyet *gazetesinin sahibi olan Sedat Simavi ekibiyle birlikte beni karşılayarak vapurdan aldı. Diğer gazeteciler de beni soru yağmuruna tuttular. Elimden geldiğince onlara bilgi aktardım. Ancak çocuklarım gözümde tütüyordu. Özellikle Feraye çok küçüktü. Mustafa arabayla bizi rıhtımda bekliyordu.*

"Bir hafta bile dinlenmek mümkün olmadı. Novotni'nin patronu beni mümkünse ertesi akşam sahneye çıkarmak istiyordu. Hafta sonunda cumartesi akşamı programa başlamayı razı oldum. Her zamanki gibi programın başlamasından en az bir saat önce gazinoya geldiğimde, başta Zehra Bilir ve Hamiyet Yüceses olmak üzere herkes beni Paris konseriyle ilgili soru yağmuruna tuttu. Şükrü Tunar ve Hakkı Derman özellikle sazı nasıl temin ettiğimi sordular. Anlattım. Yanımda, konserde giydiğim ve daha sonra beş yüz Frank'a Germain le Comte'tan aldı-

ğım siyah kadife tuvalet vardı ve hepsi bayıldı. Tuvalet tümüyle Paris kokuyordu. Sahneye çıkarken ilk olarak bu tuvaleti giydim.

"Bir taraftan da her zamanki gibi pazar günleri matinelere koşuyordum. Özellikle Cağaloğlu'nda Çiftesaraylar Bahçesi'nde 1945 yılında başlayan matineler 1951 yılına kadar devam etti. Genellikle önce Tepebaşı Bahçesi, sonra Çakır, sonra Çiftesaraylar ve en sonunda Sarıyer Beyaz Parka (Beyaz Park'ta Zehra Bilir de vardı) gidiyordum.

"O günkü matine anlayışına göre programlar çok kere saat 13:00 veya 14:00'de başlar ve gece 01:00'de biterdi. Bir örnek vermek gerekirse, ben eğer saat 23:00'te Novotni'de sahne alacaksam, huyum gereği en az bir saat önce gazinoda bulunacağıma göre, matineleri en geç 22:00'de bitirmem gerekiyordu. 1947 yılında Çiftesaraylar'ın ilanında görüleceği gibi benim ismim en üste yazılırdı. Ayrıca matinelerde o 12 saatlik programı seyircilerden büyük bir kısmı başından sonuna izlerdi. Ben de bir hususa çok dikkat ederdim. Çünkü matineye sırf beni dinlemek için gelenler bilirlerdi ki ben Şemsipaşa'da saat 15:00'te, Çiftesaraylar'da saat 17:00'de, Beyaz Saray'da 18:30'da ve Çakır'da saat 20:30'da sahneye çıkacağım. O saatler gazinoların en çok iş yaptığı saatler olurdu."

Boğaziçi'nde, Rumelihisarı'nda Necip Bey Bağı vardır. Sahibi ise Bursa'daki komşularından Zeynep Hanımın eşidir. Esasında Zeynep Hanım annesinin arkadaşıdır. Müzeyyen Senar: *"Zeynep Hanım bir gün beni ziyarete gelmişti. Sohbet ederken bana 'Hemen yanımızda bir yalı arsası var. Satılıyor. Duyduğum kadarıyla fiyatı otuz bin lira civarında. Bu fırsatı kaçırma,' dedi. Adresi aldım ve ertesi gün arsanın sahibini buldum. Pazarlık ettik ve yirmi beş bin liraya anlaştık. Bir gün sonra da tapuya giderek işlemleri tamamladık. Böylece bir ev, biri Boğaziçi'nde ve ikisi de Florya'da arsa olmak üzere dört gayrimenkulüm olmuştu.*

"Çakır'daki pazar matinesini bitirmiş ayrılıyordum ki, Mehmet Çakır'ın beni görmek istediğini söylediler. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"'Yalı arsası almışsın hayırlı olsun. Ne zaman inşaat başlıyorsun?'

"'Ben elimdeki bütün parayı arsaya yatırdım. Sen deli misin nasıl başlayabilirim? Üstelik bu işten de hiç anlamam, hele dursun bakalım.'

"'Bana bak, biz burada neciyiz? Sen o işe karışma. Yarın bana ta-

pusunu ve çapını gönder. Benim tanıdığım mimar ve mühendisler var. Onlara önce bir avan proje yaptıralım. Sen bir bak ve ihtiyacına göre istediğin değişiklikleri yap. Ben de ayrıca takip edeceğim. Bak, (bir defter çıkardı) burada bir sayfa açıyorum. Bütün harcamaları buraya yazacağım. Seninle zaten çalışıyoruz. Ama sakın illa ödeyeceğim diye kendini sıkma. İstediğin kadar miktarı ödemekte serbestsin. Aksini düşünürsen darılırım.'

"Ertesi gün tapuyu ve çapı gönderdim. Bir ay geçmemişti ki ilk hazırlanan taslağı görmeye gittim. İsteklerimi söyledim. İki ay içinde birçok kere gidip geldim ve proje tamamlandı. Belediyeye başvurulup ruhsat alındı. Bütün ödemeleri Mehmet Bey yapıyordu. Ben de ekstralardan aldığım parayı götürüp ona veriyordum. Tabii çok mutluydum. Hayatımda ilk defa kendime ait bir evde oturacaktım."

"1948 yılı geldiğinde mart ayında bir pazar günü hazırlanan harcın içine bir altın koydum ve hayırlı olsun dilekleriyle temel çukuruna bu harç dökülerek temeli atmış olduk.

"Aylar geçtikçe yalı yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştı. Üç ay içinde kaba inşaat bitmiş ve çatı kapanmıştı. Her cumartesi günü ve ara günlerde fırsat bulduğumda inşaata gidiyordum.

"1949 yılında ince inşaat ilerledikçe para yetişmemeye başladı. Bunun üzerine As Sineması'nın sokağında aldığım evi on beş bin liraya sattım.

"Kâzım Arın bir gün Boğaziçi'nde arabasıyla geçerken yalının inşaatını görmüş. Göksu Deresi yanında halat fabrikası olan Kâzım Bey, hem kendi ve hem de gönlü zengin bir insandı. Ertesi gün beni aradı. 'Bütün kapıları ve merdivenleri ben yaptıracağım. Lütfen bana projeni gönder. Önce bir tespit yaptırayım. Sonra inşaat hazır hale gelince tekrar ölçü almaya birini gönderirim,' dedi. Çok düşündüğüm ve bir türlü nasıl halledeceğimi bilmediğim bir sorun daha böylece çözülmüştü.

"İnşaat 1950 yılında tamamlandı. Tutulan hesaba göre 185 bin liraya mal olmuştu. Ancak, enteresandır; arsa alınıp inşaat bitip yerleştiğimiz güne kadar, kocam bir gün, ama bir tek gün gelip ne ilgilendi ve ne de inşaata baktı. Belki kader ama, zaten yalıda da fazla oturamadı..."

12

Selahattin Pınar ve Hüseyni

(1947-48)

"O, benim taptığım kadındır."

ZEKİ MÜREN

Adapazarı konserleri onun için hep önemli olmuştur. Orada daima musikiden anlayan bir dinleyici topluluğu vardır. İlk olarak 1946 yılında gitmiştir. İlk konserini de, o yılların en ünlü sinema oyuncusu Sezer Sezin'nin ortağı ve yakın arkadaşı Hürrem Erman'ın ağabeyinin sinemasında vermiştir. 1947 yılında ise bu sefer Adapazarı konseri için başka bir sinema sahibi teklifte bulunur. Bu konser için ödenecek miktar her türlü masraf dışında dört yüz liradır. Arabalarla yola koyulurlar. Bir kır kahvesinde mola verince Selahattin Pınar, Müzeyyen Senar'a "Bu sefer hüseyni yapacağız," der ve gidip arabadan tanburunu alıp gelir. "Şimdi seninle en son bestelediğim hüseyni şarkıyı geçeceğiz,' der ve söylemeye başlar:

Hayâl deryâsına ben bazı bazı
Dalmasam bir türlü, dalsam bir türlü
Derdime âşinâ olan bu sazı
Çalmasam bir türlü, çalsam bir türlü

Âşıkım ben dahi, Mecnûn misali
İsterim son demde bile visâli
Güzeller yüzünden bunca vebâli
Almasam bir türlü, alsam bir türlü

Sonra beraber mısra mısra tekrar ederler. Yarım saat içinde şarkı hazır hale gelir. Adapazarı'na varınca onları sinema sahibi Kasım Bey karşılar. Müzeyyen Senar: "— *Saz arkadaşlarım Kadri ve İsmail Şençalar, Şerif İçli, Şükrü Tunar, Hakkı Derman ve Selahattin Pınar sahnede yerlerini aldılar ve ben Paris'ten aldığım tuvaleti giyerek sahneye çıktım. Bir hane hüseyni peşrevden sonra, önce Tanburi Ali Efendinin* 'Senden bilirim yok bana bir faide ey gül'; *Zeki Duygulu'nun* 'Hem cemalin gösterip çekmek olur mu kendini'; *Sadettin Kaynak'ın* 'Ayrılık yıl dönümü kâlbime yadın doluyor' *ve Yesari Asım Arsoy'un* 'Fariğ olmam meşrebi rindaneden' *şarkılarını okudum.*

"*Sonra Selahattin Pınar tanbur taksimine başladı ve ben yeni şarkıya girdim:* 'Hayâl deryâsına ben bazı bazı / Dalmasam bir türlü, dalsam bir türlü'. *Ancak çok garip bir durum ortaya çıkmıştı, ne Selahattin ve ne de ben o hay huy içinde yeni şarkıyı diğer saz arkadaşlarımıza haber verip prova yapmayı unutmuştuk. Onlar için de tam bir sürpriz olmuştu. Nihayet hüseyni okuyordum, onlar da yavaş yavaş katıldılar ve şarkıyı bitirdik. Ben de programı kesip dinleyicilere bunun, Selahattin Pınar'ın yeni bestesi olduğunu, benim de bu şarkıyı birkaç saat önce öğrendiğimi ve ilk defa olarak icra edildiğini anlattım. Onlar tekrar alkışladılar. Alkış durmayınca mecburen şarkıyı tekrar ettim. Hüseyni türkülerle ilk bölümü, diğer makamlarda şarkı ve türkülerle programı tamamladık.*

"*Konser sonunda Kasım Bey bizi evine yemeğe davet etmişti. Geç saatti ama, yemekten çok sohbet etmek daha önemli idi. Bütün saz arkadaşlarım dahil hep beraber kalktık, Kasım Beyin bahçe içinde yazlık bir evi vardı, oraya gittik. Annesi harika yemekler hazırlamıştı. Kasım Bey özellikle annesinin benimle tanışmak istediğini söyleyince, beraber mutfağa gittik. 'Aman kızım, ne zahmet,' diyerek beni karşılayan annesinin elini öptüm. O da beni kucaklayarak, 'Sizi geçen yıl da dinlemiştim. Bu sefer bizim sinemada söylemeniz için Kasım'a çok ısrar ettim. Çok şükür başarılı oldu. Sizi tanımış oldum. Zaman zaman İstanbul'a geliyor ve sizi dinliyorum. Allah başarını daim kılsın evlâdım,' dedi.*

"*Sofraya oturunca tam karşıdaki duvarda asılı bir tüfek gördüm. Kasım Beye döndüm 'Tüfeğiniz ne marka?' diye sordum. Önce sualime şaşırdı ve biraz da ters ters bakarak, 'St Etienne,' dedi. Sonra aramızda şöyle bir konuşma geçti:*

"'*Görebilir miyim?*'

"'Ne yapacaksınız?'

"'Ben avcıyım, attığımı vururum!'

"İnanmadığı gülmesinden anlaşılıyordu.

"'Siz mi?'

"O sıra İsmail Şençalar atıldı. 'Vurur o, vurur,' dedi.

"Kasım Bey duvardan tüfeği alıp bana verdi.

"'Buyrun bakalım.'

"İçini açıp baktım.

"'Fişeğiniz 12'likmiş.'

"'Allah, Allah bayağı da biliyormuşsunuz. Size bir önerim var. Bahçeye çıkalım. Bahçe duvarının üzerine bir saksı ve bir şişe koyacağım. İkisini de vurursanız tüfeği size hediye edeceğim.'

"İsmail yine oradan atıldı. 'İddiaya girmeyin, kaybedersiniz,' dedi.

"Bahçeye çıktık. İki el ateş ederek hem şişeyi ve hem de vazoyu aşağı indirdim. Sonra içeri geri döndük. Yemekte sohbet ettik, güldük, söyledik. Epeyce geç bir saatte arabalara bindik. Ayrılacağız, ama Kasım Bey hiç oralı değil. O zaman ben 'Tüfek nerede?' deyince, içeri gidip tüfeği getirdi ve bana verdi. Böylece İtalyan Baretta, Alman Krupp tüfeklerimle birlikte üç tüfek sahibi olmuştum. (Müzeyyen Senar'ın 27 Mayıs 1950 tarihli *Radyo Haftası* dergisinde bu tüfeklerden biriyle çekilmiş resminin altında şunlar yazmaktadır: "AV MERAKI! Müzeyyen Senar'ın evinde boy boy av çifteleri vardır.")

"1953 yılında Tevfik Hamza Bey ile evlenince Ankara'ya taşınmış ve tüfekleri yalıda bırakmıştım. Bir gün Kasım Bey yalıya gelmiş ve 'Müzeyyen Hanımın haberi var, St Etienne tüfeğini almak için geldim,' demiş. Bizim Ziya Efendi, karşısında o döneme göre önemli bir zenginlik işareti sayılan arabalı ve çok şık bir beyefendiyi görünce hiç tereddüt etmeden tüfeği getirip teslim etmiş. Ancak, onu sonradan şüpheye düşüren, o dönem için çok büyük bir bahşiş olan on lirayı eline sıkıştırması olmuş. Bir hafta sonu için Tevfik Hamza Beyle İstanbul'a gelmiştik. Ziya Efendi buna bana anlatıp, 'İnşallah yanlış bir şey yapmamışımdır,' deyince, 'Yok, yok doğru yapmışsın. Tüfeği almasını ben söylemiştim,' diyerek olayı kapattım. O, bir tüfek için bu kadar küçülmeyi göze aldığına ve buna tenezzül ettiğine göre, artık o tüfek gözümden hemen düşmüştü. Bırak peşine düşmeyi, iade etse bile almazdım.

"1993 yılında Mesut Yılmaz'ın annesi Güzide Yılmaz Hanım bizi

evine davet etmişti. O sırada Hereke'de oturuyordu. Arkadaşlarımızla birlikte sabahtan kalkıp gittik. Daha önceden çeşitli vesilelerle karşılaşmış ve birbirimizi sevmiştik. Türk müziğini çok seven bir hanımefendi idi. Akşamüzeri daha hava kararmadan veda ettik, tam arabalara biniyorduk, yandaki bahçeli bir evin kapısından çıkan beyaz saçlı, şık bir beyefendi arabasına doğru yürüyordu. Baktım bizim Kasım Bey. Aradan tam kırk altı yıl geçmişti. Bir ara galiba milletvekilliği de yapmıştı. Yaşlanmıştı, ama hemen tanımıştım. Fırsat kaçırılacak gibi değildi. Ona doğru gittim. Beni görünce şaşkınlıkla durdu ve ben 'Oo, merhaba beyefendi, benim tüfekle avlanmaya devam ediyor musunuz?' dedim. Hiçbir şey söylemedi, homurdanarak yürüyüp gitti ve arabasına bindi. Biz de arabalara binip İstanbul'a döndük. Çok mutlu idim. Çünkü, Tanrı bana bu fırsatı vermişti."

1947 yılında yönetmenliğini Baha Gelenbevi'nin (senaryo da ona aittir) yaptığı *Yanık Kaval* filminin müziklerini Sadi Işılay ve Muhittin Sadak hazırlar. Başrollerde Talat Artemel, Nezihe Becerikli, Suavi Tedü ve Reşit Gürzap vardır. Müzeyyen Senar, filmin Türk musikisi bestelerini hazırlayan Sadi Işılay'ı kırmaz ve filmde üç şarkı okur. Diğer şarkı ve türküleri okuyanlar ise Mustafa Çağlar ve Hacer Buluş'tur.

Müzeyyen Senar, 1947 yılının son aylarında Novotni'nin kışlık kısmında programlarına devam etmektedir. Bir gün Hakkı Derman kendisine gelir ve şöyle der: "Bu yıl Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 26. yılı kutlama törenlerini her yıldan farklı olarak yapmak için bir komite oluşturmuşlar. 5 Ocak akşamı Adana'nın en büyük sinemasında bir de konser düzenlemişler. Oy birliğiyle senin konser vermeni kararlaştırmışlar. Sırf bunun için Adana'dan komite üyesi bir beyefendi geldi. Beni buldu ve dileğini ulaştırdı. Seninle görüşmek istiyor. Kabul edersen hep beraber gideriz."

Ertesi gün matineden önce konuyu saz arkadaşlarıyla görüşürler. Onlar da olumlu karşılarlar. Komite üyesiyle görüşür ve tekliflerini kabul ettiğini söyler. Önerilen miktar ise her türlü masraf dışında net beş yüz liradır. Müzeyyen Senar: "— *Zaten Anadolu'ya çıkmayalı uzun yıllar olmuştu. Çünkü 1941'den sonra radyoda hiçbir emisyon yapmadığım için, toplum ya taş plaklarımı veya zaman zaman Ankara Radyosu'ndan çalınan bantlarımı dinleyebiliyordu. Doğrudan dinleyi-*

ciye ulaşmak her zaman benim için keyifli olmuştur. Doğrusu biraz da heyecanlanmıştım. İçimdeki macera dürtüsü harekete geçmişti. Belki bir parça evden uzaklaşmak da bana iyi gelecekti. Hakkı Derman, Şerif İçli, Selahattin Pınar ve Şükrü Tunar'la uçağa binip konserden bir gün önce Adana'ya vardık. Havaalanında kutlama komitesi üyeleri bizi çiçeklerle karşıladılar. Geleceğim duyulduğu için o minik havaalanından çıkınca birden kendimi bir kalabalığın içinde buldum. Kimisi alkışlıyordu ve hanımlar beni öpmek için sıraya girmişti. Güçlükle bize ayrılan arabalara binip bayağı külüstür, fakat o zamanın en iyi oteli olan kilisenin yanındaki Adana Palas Oteli'ne geldik.

"Akşam yemeğe davetli idik. Harika Adana kebapları ısmarladılar. Özellikle Şükrü Tunar bunları çok sevdi. Her birinden birkaç porsiyon istedi. Hatta bu nedenle kendisine epeyce takıldık. Daha sonra otelimize dönüp yattık. Ertesi gün saz arkadaşlarımıza, önceden bize söz verildiği gibi, dört adet mahalli saz sanatçısı da katıldı. Onları tanımıyorduk. Uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını bilmiyorduk. Prova için oturduk. Konser programlarında zaman zaman bayatiaraban makamını tercih ediyordum. Konserin ilk kısmını bu eserlerle açacaktık. Listeyi Şerif İçli ve Hakkı Derman yapmıştı.

"Bir hane peşrevden sonra önce ilk olarak Sadettin Kaynak'ın aksak eseri ile başlayacaktım: 'Ömrümün neş'esiz geçti baharı / Neyleyim baharı gülsüz olunca'. *Daha sonra sırayla Rahmi Beyin eseri* 'Bana n'oldu değişti şimdi halim'; *Zeki Arif Ataergin'in* 'Kalacak sanma bu çağın, bu güzellik solacak'; *Soyulcuzade Salih Efendinin* 'Ne'yliyeyim nic'edeyim olamam bir an'; *Ahmet Rasim Beyin* 'Gözümde işvenümâdır hayâl-i bi-bedeli'; *Arap Salih Efendinin* 'Beni bîgâne mi sandın a canım' *ve Sadi Hoşses'in* 'Bağa girdim ay çıktı, karşıma bir yâr çıktı' *ile bölümü tamamlayacaktık.*

"Çok kısa zamanda, gerçekten çok yetenekli olan mahalli sanatçılar hemen uyum sağladılar. Zaten eserlerin çoğunu biliyorlardı.

"Konser salonuna vardığımızda müthiş bir kalabalık vardı. Hatta sinemanın koltuk aralarına sandalyeler konulmuştu. Yola çıkarken her ihtimale karşı yanıma üç tane tuvalet almıştım. Adana konserinde ilk olarak Paris'ten aldığım tuvaletimi giydim. Bayatiaraban makamındaki programımızla ilk bölümü tamamladığımızda sahne alkıştan yıkılıyordu.

"15 dakika ara verildi. İkinci bölümde saz eserleri ve oyun havaları icra edildi.

"Tekrar sahneye çıktığımda hüseyni makamında en yeni şarkıları söyledim. Bunlar arasında bir şarkı vardı ki, Sadettin Kaynak tarafından yeni bestelenmişti:

Gönül civan ister, boyu boyumca
Bir içim su gibi aksın yürüsün
Nazı meşrebimde, huyu huyumca
Sevdâmı saçıma sarsın yürüsün

Ezelden vurgunum ben o güzele
Bir kere halime bakın yürüsün
Dilerim ruhumu yakan güzele
Bir kere şu tenimi yaksın yürüsün

"Daha sonra kurtuluş yıldönümü olduğu için kahramanlık türküleriyle programı tamamladım. Üç saatlik konserden sonra, otele dönüp yatacak ve ertesi gün İstanbul'a dönecektik. Ancak kutlama komitesi bizi ertesi gün sabah yapılan törene davet etti. Kıramadık, kaldık. Öğleden sonra ise ısrarla bizi portakal bahçelerini gezdirmek istediler."

Konserin ertesi gün portakal bahçelerini gezmeye çıkarlar. Dönerlerken Şerif İçli'yi bulamazlar. Her biri bir tarafa dağılarak aramaya başlarlar. Müzeyyen Senar, Şerif İçli'yi bir greyfurt ağacının altında bulur. Şükrü Tunar ve Selahattin Pınar ve Hakkı Derman koşar gelirler. Gördükleri manzara onları şaşırtır. Şerif İçli bir süre onların farkına bile varmaz. Elindeki kâğıda notaları yazarken bir yandan da mırıldanmaktadır. Bu arada portakal bahçesinin yakınlarından geçen trenlerin acı acı düdükleri hepsinin dikkatini çekmiştir. Hepsi susar ve beklerler. Bir süre sonra Şerif İçli kendine gelir ve onları fark eder. Anlatır: "İstanbul'dan ayrılmadan önce Kemal Tözem bana bir şiirini göndermişti. Ama bir türlü besteleyememiştim. Daha doğrusu bu şiiri besteleyeceğimi de zannetmiyordum. Ancak burada dolaşırken geçen trenlerin düdüklerini duyduğumda sanki içimden bir şeyler kıpırdadı ve ben de cüzdanımdaki bu şiiri çıkardım ve besteledim." Sonra yazdığı nota kâğıdını onlara uzatır. Bakarlar ve hepsi onu tebrik ederler. Şarkı uşşak makamında bestelenmiştir:

Değirmene un yolladım
Nişanlımı dün yolladım
Ben yadele ün yolladım
Mehmet gitti askere
Alır gelir tezkere

Açık sana yol Mehmed'im
Aman çavuş ol Mehmed'im
Gel gönlüme dol Mehmed'im
Mehmet gitti askere
Alır gelir tezkere

Ancak, İstanbul'a dönmeleri için iki ay geçmesi gerekecektir. Çünkü Adana'dan ayrılmadan önce önlerine bir turne programı konur. Bütün iller ve hatta büyük ilçelerden onlara konser teklifi gelir. Bir seçim yapmak durumundadırlar. Ulaşım imkânları o günün şartları içinde oldukça zordur. Oturup düşünürler ve önce İskenderun'da, sonra sırasıyla Antakya, Mersin, Tarsus, Konya, Eskişehir ve İzmit'te konserler verip İstanbul'a döneceklerdir. Bütün masrafları karşılanmakta, dolayısıyla ellerine geçen paranın tamamı kendilerinde kalmaktadır. Hatta çok kere yapılan ikramlardan bunalmaktadırlar. Konserler aşağı yukarı gece yarısını geçe biter, onlar da ikramlardan fırsat bulduklarında kendi aralarında bir âdet edinirler. Bir küçük mangalları vardır. Onda önce ekmek kızartırlar ve üzerine tereyağı sürerek yer, sonra yatarlar.

Turne iyidir hoştur ama oldukça da yorucudur. Çünkü o günün şartları içinde iyi bir otel ve hatta yemek bulmak o kadar kolay değildir. En iyi otel denen derme çatma binalarda kalmak oldukça zordur. O nedenle bütün turnelere Müzeyyen Senar bir bavula çarşaflar, yastık kılıfları ve havlular koyarak çıkar.

Yalı inşaatı devam etmekte ve masraflar Mehmet Çakır tarafından ödenmektedir. Borcu artmıştır. Turneden kazandığı paranın neredeyse tamamını dönüşte Mehmet Beye verir.

Martın sonlarına doğru İstanbul'a döndüklerinde, sadece birkaç gün dinlenir ve önce hafta sonunda matine programlarına ve çarşamba akşamları Tokatlıyan konserlerine başlar.

Müzeyyen Senar'ın en parlak yıllarından biri, 1948 yılıdır. Her gazino sahibi onunla çalışmak istemektedir. Çünkü İstanbul'da

o güne kadar hiçbir sanatçı için görülmeyen bir durum doğmuş, önemli sayıda bir dinleyici topluluğu o nereye giderse oraya gelmeye başlamıştır. Âdeta bir müritler topluluğu oluşmuştur.

Mayıs ayı geldiğinde gazinolar tatile girdiklerinde, daha önce Semiha Şakir Hanıma söz verdiği için sadece on beş günlüğüne Beyrut'a gider. Beyrut dönüşü yine on beş günlük program için İzmir'e Çamlık Senar Gazinosu'na yollanır. Döner dönmez haziran ayı başından itibaren Çakır'ın Gazinosu'nda programlara başlar. Çakır'ın Gazinosu, denizin üzerine kadar uzanmaktadır. O yaz için Mehmet Bey gazinoyu biraz derleyip toplamış ve eski salaş halinden uzaklaştırmış ve dinleyici kapasitesini artırmıştır.

Yaz ayları gazino, matineler, film dublajları ve yeni plak çalışmaları arasında koşuşturmayla geçer. Artık maddi sıkıntısı kalmadığı için Mehmet Çakır'a olan borçlarını hızla tasfiye eder.

Eylülde programlar sona erince bütün günlerini çocuklarına ayırmayı planlar. Gerek Ömer ve gerekse Feraye çok rahat bir çocukluk dönemi geçirmektedirler. Aileyi telaşa düşürecek rahatsızlıkları olmaz. Ancak turne programları daha çok küçük olan çocuklarından ayrılmak mecburiyeti doğurduğu için zaman zaman kendisini suçlu hisseder. Müzeyyen Senar: "— *Herkesin bildiğinin tam tersine ben ne sahneye çıkmayı ne de çalışmayı düşünmüşümdür. Hep, evleneyim, iyi ve çalışkan bir kocam olsun, bana ve çocuklarıma baksın, yeter diyordum. Ama bunu, bazı kısa dönemler hariç, hiç başaramadım. Esasında ilk iki kocamın döneminde bütün harcamaları ben yapmak zorunda kaldım. Bu nedenle de çalışmam zorunlu idi. Ancak sahneye çıktığımda ise bambaşka bir havaya bürünüyor, bütün dünyayı ve hayatımın bütün gailelerini geride bırakıyordum. Orada ben ve şarkılar vardı. Ruhum, şarkılarla kaynaşıyordu.*"

Eylül ayında çok kere çocuklarını da alarak her gün yalı inşaatına gider. Böylece çocuklar da açık havada koşup oynarlar. Yine bir gece evde otururlarken telefon çalar. Arayan Sadettin Kaynak'tır. "Müzeyyen kızım, yeni bir şarkı besteledim. İlk defa onu senin sesinden dinlemek istiyorum. Bana gelebilir misin?" diye sorar. Adres verir. Bir arkadaşının evinde misafirdir. Ev ise Park Otel'in hemen yanındadır. Ertesi gün öğleden sonra verilen saatte, çocukları dadılarına bırakır ve yürüyerek verilen adrese gider. Kapıyı uzun boylu, eskilerin tabiriyle dalyan gibi bir hanım açar. Ev sahibesidir. İçeri bu-

yur eder. Denize nazır çok güzel bir apartman katıdır. Biraz sonra hoca elinde kâğıtlarla içeri girer ve ona, "Bak sana ne göstereceğim," der kolundan tutar balkona çıkarır. Hava çok güzel ve Üsküdar'dan ta Adalar'a kadar uzanan manzara ise muhteşemdir. Hoca, "Burayı çok severim, bana ilham veriyor. Birçok bestemi burada yaptım," der. Balkondaki küçük masaya otururlar. Hoca eski Türkçe yazılı kâğıdı eline alır ve Müzeyyen Senar'a bir kâğıt kalem verir ve "Yaz bakalım," der.

Yollarına, gül döktüm, gelir de geçer diye
Geçmedin boynum büktüm, başka yâr seçer diye

Menekşe, lâle, hanımeli, güzel huyun yoktur bedeli
Sana gönül verdim vereli, sararıp soldum aman

Aşkı içtim elinle, kalbim doldu seninle
Geçti ömrüm eninle, benden vazgeçer diye

Sarardı gül benzim, yıllar var ki sensizim
Şimdi ben bir öksüzüm, benden vazgeçer diye

Hicaz makamında bestelediği şarkıyı, önce kendisi okumaya başlar ve Müzeyyen Senar da tekrar eder. Sonunda tamam olduğuna karar verince, Müzeyyen Senar'a şarkıyı baştan aşağı okutur ve dinler. Tatmin olmuştur. Müzeyyen Senar, "Çok güzel bir eser hocam," deyince kalkar yanaklarından öper ve teşekkür eder. "Bunu plağa okumayı unutma," der. Müzeyyen Senar evin hanımına veda eder ve hocanın elini öper, ayrılır.

Müzeyyen Senar 1948 yılında tek bir konser için Bursa'ya gider ve orada Zeki Müren'le tanışır. Müzeyyen Senar: "— *Konser, Tayyare Sineması'nda idi. Bursa'da âdeta yer yerinden oynamıştı. Önce çocukluğumu hatırladım ve sonra ilk turnemde verdiğim konseri. Her şey ne kadar farklı idi. Şehrin her tarafına asılan afişlerimi görmemek mümkün değildi. Biletler çok önceden satılmıştı. Bütün saz arkadaşlarım benimle beraber idi. Sırf o gece için üst kısmı payetlerle süslü siyah bir tuvalet diktirmiştim. Sahneye çıktığımda biraz heyecanlı idim. Saz arkadaşlarımla birlikte Bursa için özel bir program hazırlamıştık. O akşam yine bayatiaraban makamıyla başlayacaktık. Diğer bölümde ise havaya göre çeşitli makamlarda şarkılar ve son bölümü de türkülerle tamamlayacaktık.*

"Programımızı şöyle hazırladık ve icra ettik: Bir hane peşrevden sonra Rahmi Beyin üç eserini peş peşe okudum. İlk önce (ağır aksak) eseri;

Gönlümü hicrâne yaktı ah o mehveş neyleyim
Ağlamak da etmiyor teskin-i âteş neyleyim
Oldu zevk-i neş'eyi ömrüm müşevves neyleyim
Ağlamak da yetmiyor teskin-i âteş neyleyim.

"Peşine (aksak) eseri ile devam ettim.

Bana seyrân-ı cemâlindir emel
Gül açılsın gül-i didârın gel
Güle vermez nazar-ı dide halel
Gül açılsın gül-i didârın gel

"Daha sonra 'Bana n'oldu değişti şimdi halim,' *adlı eserini okuduktan sonra Adana konserindeki programla devam ettik ve sonunda Tanburi Mustafa Çavuş'un bayati şarkısı* 'Çıkalım saydü şikare' *ile bölümü tamamladık. Sonra ikinci bölümde uşşak eserler okudum. Son bölüm ise daha çok maya ve türkü ağırlıklı idi. Maya okumak bana daima ayrı bir keyif vermiştir. Çünkü maya okurken, mayanın derinliğine girer ve sesimin bütün renklerini yansıtmak imkânını bulurum. Programı tamamladığımızda dinleyiciler beni öyle kolay kolay bırakmadı. Ben de onların isteklerini kırmadım.*

"Saat bir civarında Çelik Palas'a döndük. Odama çıkmak için merdivene yönelmişken otel yöneticilerinden birisi olduğunu tahmin ettiğim bir beyefendi koşarak geldi, 'Gitmeyiniz efendim, sofrada sizi bekliyorlar,' dedi. Önce şaşırdım. Sonra onu takip ederek yemek salonuna saz arkadaşlarımla birlikte girdiğimde, orada bulunanlar ayağa kalkarak beni karşıladılar. Aralarında İstanbul'dan tanıdığım tek kişi tütüncü İhsan Doruk idi. Ayrıca beyler kendilerini teker teker tanıttılar. Masanın köşesinde ise gözlüklü, çok genç (o sırada 17 yaşında) bir delikanlı oturuyordu. Kendisini Hayri Terzioğlu olarak tanıtan bir bey, 'Bu delikanlı yeğenim Zeki Müren,' dedi. 'Vakit gecikti, siz de yorgunsunuz ama, lütfederseniz, size onu dinletmek istiyoruz.' Saz arkadaşlarım sazlarını çıkardılar. 'Söyle bakayım yavrum, bize ne okuyacaksın?' diye sorunca, 'Müsaade ederseniz efendim, nihavent makamında Ali Rıfat Çağatay'ın Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş *bes-*

tesini okumak istiyorum' dedi. İsmail kanunla nihavent makamına giriş yaptı ve o da esere girdi:

Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreyim bahtım siyâh olaydı
Güçmüş vefa yolunda Nevres murada ermek
Ey kaş-ı kuy-i yâre bir başka râh olaydı

"Hemen peşinden de bir maya okudu. Kulaklarıma inanamamıştım. O yaşta harika bir ses ve yorum. Gözlerim yaşarmıştı. 'Çocuğum sen bunları nereden öğrendin?' diye sorunca, 'Efendim ben sizin şarkılarınızla yoğruldum. Babam bana borulu bir gramofon aldı. Annem, önceleri daha çok Safiye Hanımın plaklarına alıyordu. Ancak şimdi annem ve ben bütün harçlığımızı sizin plaklarınıza yatırıyoruz. Babam da beni kırmıyor ve her çıkan yeni plağınızı İstanbul'a sipariş vererek getirtiyor. Ben hep bu plakları dinliyor ve şarkıları sizinle beraber tekrar ediyorum,' dedi. Öğrenciydi Zeki. Ertesi yıl İstanbul'da okumaya başlayacaktı. Amcası Hayri Beye, 'Boğaziçi'nde bir yalı inşa ettiriyorum. Muhtemelen önümüzdeki yıl sonunda bitecek, o zaman daha rahat olacağım, her hafta sonunda bu çocuğu bana getiriniz,' dedim. Tavrı ve sesi benim tavır ve sesime çok yakındı. Böyle kalması doğru değildi. Bu çok büyük kabiliyetin kendi yolunu bulması ve iyi bir eğitimden geçmesi gerekiyordu. Tam odama çıkmak için ayrılıyordum ki, heyecandan yüzü kızarmış olan delikanlı, 'Müsaade ederseniz efendim bir şey daha söylemek istiyorum. Bu akşam ben de konserde idim. Sizi ilk defa dinledim. Bayatiaraban makamından şarkıları siz okudukça ben gözyaşlarımı tutamadım. Bana büyük bir mutluluk bahşettiniz,' dedi. İçimden, gerçekten bu delikanlıda iş var, dedim.

"1950 yılı baharında yalıya yerleşmiştik. Zeki Müren Fındıklı'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuyordu. Her cumartesi günü bize gelmeye başladı. Zaten yeni şarkıları geçmek için Şerif İçli de bizde oluyordu. Çok kere Şerif İçli'nin şarkılarını birlikte geçmeye başladılar. Bazı hafta sonlarında Şükrü Tunar, İsmail Şençalar ve Hakkı Derman da geliyordu. O zaman ben bazı eserlerin notalarını çıkartıyor ve bir liste hazırlıyordum. Onlar da üzerinde çalışıyorlardı. Hafta içinde yeni bir besteyle gelen bestekârlarla geçtiğimiz eserleri, hafta sonunda birlikte tekrar ediyorduk. Özellikle Sadettin Kaynak'a ait şarkıları birçok kere tekrar ettik. Sadettin Kaynak, hicaz makamındaki

bu eserini geçerken güftesini bana yazdırmıştı, ben de Zeki Müren'e şu şekliyle öğrettim;

Enginde yavaş yavaş günün minesi soldu
Derdim bana arkadaş bugün de akşam oldu
Gölgeler indi suya kuşlar vardı uykuya
Gurbeti duya duya bugün de akşam oldu
***Su yürür** fısıldaşır gider yâre ulaşır*
Yolcu yolda dolaşır bugün de akşam oldu

"Bu eser 1960 yılına kadar böyle okundu. Ne hikmetse 1960 yılından sonra 'Su yürür fısıldaşır' *olan güftenin aslı* 'Su uyur fısıldaşır' *haline geldi. TRT repertuarına da böyle geçti ve böyle icra edilmeye başladı. Ben ve Alaeddin Yavaşça her zaman doğrusunu okuduk. (Hasan Oral Şen tarafından yazılan* Sadettin Kaynak *isimli kitabın 306. sayfasında Vecdi Bingöl, bu güftesinin* 'Gurbet akşamları' *diye anılmasını arzu etmiş olduğu kayıtlıdır. Yine kitaba göre, kendi el yazısı ile güfteyi* 'Su yürür fısıldaşır, gider yâre ulaşır' *olarak yazmıştır.) 1963 yılında bir akşam Zeki Müren Maksim Gazinosu'nda başladığı programına beni davet etmişti. Kalktım gittim. Çok güzel eserler okudu. Zaten artık kendi yolunu bulmuştu. O dönemin en büyük yıldızı idi. Programının hemen başlarında* 'Enginde yavaş yavaş suyun minesi soldu' *diye başladı ve* 'Su uyur fısıldaşır gider yâre ulaşır' *diye devam edince kulaklarıma inanamadım. Program bitince hem teşekkür ve hem de kutlamak için kulise gittiğimde kendisine, 'Neden böyle okudun?' diye sordum. O da bana, elindeki bütün kayıtlarda böyle yazdığını ve kendisinin de longplay'e böyle okuduğunu söyledi. İki yanlıştan bir doğru çıkmazdı. Uzatmadım. Tebrik edip ayrıldım. Ancak şunu ifade etmeliyim ki, gerçekten bu kadar yıl içinde böyle bir kabiliyetle karşılaşmamıştım."*

Müzeyyen Senar, bir taraftan Zeki Müren'in yetişmesine yardım ederken, diğer taraftan onu topluma tanıtmak için elinden geleni yapmaya başlar. Perihan Altındağ'ın rahatsızlanması üzerine ilk radyo programını yapan Zeki Müren çok beğenilmiştir. Müzeyyen Senar, sanatçılar hakkında en son haberleri veren ve tirajı oldukça yüksek olan *Radyo Haftası* dergisine bir yazı yazar. Yazı özetle şöyledir:

Zeki Müren de Bursalı. Benim gibi. Beni 7 yaşından beri dinleye dinleye yetişmiş. Fakat sesi, benim sesime ne kadar benziyor! Hayretler içindeyim.

Her şey aklıma gelirdi de elimi kalemi alıp röportaj yapacağım hiç hatırıma gelmezdi. Sevgili dinleyicilerim. Oh, pardon sevgili okuyucularım, beni mazur görün. Bizde eli kalem tutan bayanlarımız çok, ancak benim gibi mektup yazmadan yazmaya eline kalemi alacaklarda iş yok.

Bursa'nın güzel seslileri boldur. İstanbul Radyosu'nda verdiği iki konserle bütün radyo dinleyicilerinin dikkatini çekmiş olan Bursalı bir genç benim ilk röportajımın mevzuunu teşkil ediyor. Zeki Müren'i yakından tanırım.

Böyle başlayan yazı üç sayfa boyunca devam eder. *Radyo Haftası* onların meşk ederken resimlerini basar. Birkaç ay sonra aynı dergide bu defa Zeki Müren yazar:

O Benim Taptığım Kadındı!

Diyen San'atkar ZEKİ MÜREN, Siz Kıymetli Dinleyicilerine Zevkle Okunacak Müzeyyen Senar'a Ait Bu Çok Güzel Yazıyı Hazırladı.

Küçüktüm. Musikiye deli gibi âşıktım. Arkadaşlarım türlü oyunlar oynarlarken ben plak dinler, onunla beraber söylemeye çalışırdım. Yalnızca Müzeyyen Senar şarkılarını. Beni o zamandan beri ağlatan, düşündüren, dinlendiren bu ses ile bir gün tanışacağım hiç aklıma gelmezdi.

Hangi âşık kalp vardır ki, Müzeyyen'in tesirine kapılmasın? Çünkü âşık doğmuştur. Çok temiz kalplidir. Evet, herkes hakkında iyi konuşur. Gizlisi yoktur, kızdığını yüzüne söyler. Kıskanç değildir, çabuk dost olur, samimidir...

24.9.1978 tarihli *Hürriyet* gazetesi iki sanatçının İzmir'de buluşmalarını resimler ve onlarla yaptığı görüşme sırasında Zeki Müren özetle şöyle der:

Ben Müzeyyen Senar Hanımefendinin plaklarıyla yetişmiş bir sanatçıyım. Anneme minnetim sonsuzdur. Çünkü evdeki yüz plaktan doksan sekizi Müzeyyen Hanımefendiye aitti. Onlar olmasa idi, belki bugün Türk sahnelerinde bir Zeki Müren olmazdı. Müzeyyen Hanımı bir ekol olarak kabul eder ve sayarım...

Daha sonraki yıllarda yine *Hürriyet* gazetesinin yaptığı bir röportajda Zeki Müren şöyle der:

Münir Nurettin'in sesi hayat boyu beni etkilemedi. Beni ilk duygulandıran, tüylerimi diken diken yapan, bir kadeh içip efkâr dağıttıran ses Müzeyyen Senar'ın sesidir...

13

Safiye Ayla

(1949-51)

"Ben Müzeyyen'in zamanında yaşadım.
Onu gördüm. Onu dinledim."

RADYO MAGAZİN-1950

1949 yılı geldiğinde Müzeyyen Senar müthiş bir çalışma temposu içine girer. Bir taraftan Maksim Gazinosu'nda sahneye çıkmakta ve ayrıca birçok yere ekstra olarak gitmektedir. İnşaatı devam eden yalı sanki para yutmaktadır. Ama maddi açıdan herhangi bir zorluğu yoktur. Çünkü gazinodan yevmiye olarak iki yüz lira almakta, ekstralardan ise eline yüz elli lira geçmektedir. Odeon Şirketi'yle anlaşmıştır. Plak başına iki yüz lira ve ayrıca her plağın satış hasılatının % 10'u ona ödenmektedir.

O dönemde plak doldurma işi ayrı bir âlemdir. Çünkü önce İngiltere'den gelecek tonmaister beklenirdi. Tonmaister ise üç aylığına gelir ve bunun bir ayını Odeon şirketine ayırırdı. Müzeyyen Senar da bu bir aylık süre içinde plak yapardı. Örneğin; Şerif İçli'nin hüzzam şarkıları *"Sensiz geçecek günleri ahımla eritsem"* ve *"Sen de Leylâ'dan mı öğrendin cefakâr olmayı"; Zeki Duygulu'nun hüzzam şarkısı *"Tali'im olsaydı yarim olurdun"; Şükrü Tunar'ın hüzzam şarkısı *"Gönül durup dururken bir güle uçtu kuş gibi"* ve kürdihicazkâr şarkısı *"Gel bu akşam benimle and içelim seninle"; Muallim İsmail Hakkı Beyin acemkürdi şarkısı *"Fikrimin ince gülü,"* gibi şarkıları bu dönemde plağa okur.

Bu arada Lem'i Atlı iki yeni şarkı bestelemiştir. Müzeyyen Senar: "— *Bestekârları besleyen genellikle aşktır. Bunu, daha önce de zikrettiğim gibi, fiziki aşkla karıştırmamak gerekir. Genellikle bir kişinin diğerine yüce bir duygu ile bağlanması şeklinde anlamak daha doğrudur. Kavuşmak söz konusu değildir. Buna ben çok muhatap olduğum için iyi biliyorum. Benim için bestelenen birçok şarkıda bu yüce duyguları hemen sezmek mümkündür.*

"Mualla Gökçay ise o dönemin en güzel kadınlarındandı. Lem'i Atlı ona âşıktı ve o sıralar hastalanmıştı. Yatarken, Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın bir şiiri duygularını yansıttığı için hicaz makamında bestelemişti:

Hastayım, yalnızım seni yanımda
Sanıp da bahtiyâr ölmek isterim
Mahmûr-u hülyâyım cam-ı lebinden
Kanıp da bahtiyâr ölmek isterim

Bir olmaz emelin düştüm peşine
Vuruldum hüsnünün şen güneşine
Güzel gözlerinin aşk ateşine
Yanıp da bahtiyâr ölmek isterim

Tâli'in kahrı var her hevesinde
Boğulmuş figanlar titrer sesimde
O güzel ismini son nefesimde
Anıp da bahtiyâr ölmek isterim

"Bir süre sonra Lem'i Bey sıhhatine kavuştu. Ancak, talihin garip bir cilvesi, bu kez Mualla Gökçay'ın hasta olduğu ve evinde yattığı haberini aldık. Bir koşu ona gittim. Çok önemli bir rahatsızlığı yoktu. Ama herhalde ateşten olacak benzi sapsarı idi. Doktoru bir hafta istirahat edip evden çıkmamasını söylemişti. Mualla iki gün evvel Lem'i Beyin de kendisini ziyaret ettiğini söyledi. Bir gün Lem'i Atlı, Şükran Özer, Safiye Ayla, Şerif İçli ve birkaç arkadaş bizde idi. Lem'i Bey, 'Bakın çocuklar yeni bir beste yaptım. Güftesini de kendim yazdım. Beğeneceksiniz,' dedi. Nihavent makamında bestelemişti:

Nedir a sevdiğim söyle bu hâlin
Neden böyle sarardı gül cemâlin
Senin elbet de var bir melâlin
Niçin böyle sarardı gül cemâlin

"Hepimiz şarkının Mualla Gökçay için olduğunu anlamıştık. Hocanın arzusu üzerine bu iki şarkıyı taş plağa okudum."

Şubat ayı içinde Ankara Büyük Sinema'nın sahipleri olan iki kardeş, Kadri ve Remzi beyler, İstanbul'a gelerek Necati Tokyay'ı bulurlar. Ondan Müzeyyen Senar'ın Ankara'ya bir geceliğine konser için gelip gelemeyeceğini öğrenmek isterler. O sırada Maksim programı devam etmektedir. O geceki programın sonunda Necati Tokyay'ın aracılığıyla buluşurlar. Müzeyyen Senar sinemada solo bir program yapacaktır. İstediği saz arkadaşlarını da yanına alacaktır. Kendisine bir gecelik konser için önerilen para bin liradır. Diğer masraflar ve saza ödenecek para ise sinema sahiplerine aittir ve 23 Mart 1949 gecesi için anlaşırlar. Müzeyyen Senar: "— *Bu benim radyodan ayrıldıktan sonra konser vermek için Ankara'ya ilk gidişimdi. Hem sinema sahipleri ve hem de ben özel hazırlık yaptık. O gece için gazetelere büyük boy ilanlar verilmişti. Ankara'ya geldiğim gün Kadri Bey bana biletlerin çok önceden bittiğini söyledi.*

"Artık sahnede çok tecrübeli idim ama Ankara dinleyicisinin huzuruna ilk defa çıkacaktım. Bunun için yarısını peşin aldığım paranın yüz elli lirasıyla yeni iki tuvalet diktirdim. Biri her zamanki gibi siyah bir tuvaletti. Omuzları açık ve belden yukarısı payetlerle kaplı idi. Diğeri ise beyaz renkli omuzları kapalı ama kolları dantellerle süslü idi. Benimle birlikte Necati Tokyay, Selahattin Pınar, Yorgo Bacanos, Sadi Işılay ve Şükrü Tunar da Ankara'ya gelecekti. Ankara Radyosu'nda çalan, kendilerini çok iyi tanıdığım dokuz arkadaş da orada bize katılacaktı. Sabah uçakla vardığımızda sinema sahipleri bizi havaalanından alarak Belvü Palas'a götürdüler. Öğleden sonra prova yapmak için sinemanın arkasında bulunan büyük bir odada buluştuk. Program yaklaşık üç saat süreceği için üç ayrı bölüm olacaktı. İlk bölümde klasik eserleri, ikinci bölümde yeni besteleri ve üçüncü bölümde birkaç şarkıdan sonra maya ve türküler okuyacaktım. Ta Ankara Radyosu'ndan beri taşıdığım defterim yanımda idi. Onu açtık ve ilk bölüm için bayati makamını ve ilk olarak da Dede Efendinin ağır aksak bir eserini seçtik:

Nice bir aşkınla feryâd edeyim
Bir onulmaz dâğ-ı derdim var benim
Söylemezdim derdim amma neyleyim
Bir onulmaz dâğ-ı derdim var benim

"Peşine Rahmi Beyin yine ağır aksak eseri 'Gül hazin sümbül perişan bağ-ı zarın şevki yok' *la devam edecektik.*

"İkinci bölümde uşşak ve acemkürdi eserler vardı. Son bölümde maya ve türkülerden başka Kadri Şençalar'ın ninnisini ve 'Feraye' *yi okuyacaktım. Birçok kere tekrar ettiğim gibi dinleyicinin keyfi ile benim keyfim uyuştuğunda çok kere programa uymaya çalışırım ama, o an haletiruhiyemde değişiklik olursa hem makamı ve hem de şarkıları değiştiriveririm.*

"Her zamanki gibi sinemaya bir saat önce gelmiş ve hazırlıklarımı tamamlamıştım. Saat tam 21:00'de program başladı ve ben beyaz tuvaletimle sahneye adım attım. Sinema o kadar dolu idi ki, alkışlar âdeta gök gürültüsü gibi patladı ve ben biraz sersemlemiştim. Kararlaştırdığımız gibi programa başladım. Üçüncü şarkı olarak Rakım Elkutlu'nun eserini okurken dinleyicinin de şarkıya katıldığı gördüm: 'Ne bahar kaldı ne gül, ne de bülbül sesi var'. *Anlaşılmıştı, bu gece çok keyifli olacaktı."*

Üç saat sonra program bittiğinde alkış sağanağı dinmeyince mecburen tekrar sahneye döner ve bütün dinleyicilerin iştirakiyle *"Kırmızı gülün alı var / Her gün ağlasam da yeri var"* Rumeli türküsünü söylerler.

O yıl mayıs gelip gazinolar tatile girince, İzmir'e gitmez. Programını eylül ayına bırakır, tam bir ayını geçirmek ve biraz da dinlenmek üzere Mısır'a, İskenderiye'ye Itır Hanıma gider. Itır ve eşi Ali Yahya Paşa, bir önceki yazı İstanbul'da geçirmek için geldiklerinde ondan söz almışlardır. Müzeyyen Senar tifodan kurtularak sıhhatine kavuşmuştur ama ne yazık ki, Nimet Hanımı kaybetmişlerdir. Gemi rıhtıma yanaşır yanaşmaz Itır Hanım ve Ali Yahya Paşa hemen gemiye çıkarlar. Müzeyyen Senar'ı karşılarlar. Hatta, Paşa "Müzeyyen, Tanrı o günleri bir daha göstermesin. Gemi yanaşırken bir aksilik olur diye ödüm patladı," der. Bu sefer seyahat çok keyiflidir. Yalnız bir şey dikkatini çeker. Ali Yahya Paşa biraz huzursuzdur. Sorduğunda, "Majesteleri (Kral Faruk) içeride önemli problemlerle uğraşmaktadır. Genel olarak sanki ona karşı bazı güçler harekete geçmiş gibidir. Ama, alınması gerekli tedbirler konusunda kendisini ikna edemiyoruz," der.

Bazı geceler, İskenderiye'deki Ermeni saz sanatkârlarının katılımıyla aile içinde küçük konserler düzenlenir. Özellikle Paşa'nın ya-

kınları davet edilir. Müzeyyen Senar: "— *Itır, çok sevdiğim bir arkadaşımdı. Beni ağırlamak için âdeta yarışıyorlardı. Birkaç gün sonra diğer arkadaşlarımı ziyaret etmek için Kahire'ye gittim. Bir gün çarşıyı çıktım. Dolaşırken, büyükçe bir mağazanın tepesinde Arapça ve Latin harfleriyle Odeon Plak ismini görünce Ümmü Gülsüm'ün plaklarından almak üzeri içeri girdiğimde, birden kendi sesimi duydum. Şerif İçli'nin hüzzam şarkısı* 'Sen de Leylâ'dan mı öğrendin cefakâr olmayı' *çalınıyordu. Plakların çalındığı kabinler vardı, doğruca oraya gittim. Kapıyı vurdum. İçerden şişmanca, mavi gözlü bir delikanlı çıktı. 'Türkçe biliyor musun?' diye sordum. Delikanlı, 'Tabii biliyorum, onun için Türkçe şarkı dinliyorum,' dedi. Ben, 'Peki, kim bu?' diye sorunca, 'Müzeyyen Senar,' dedi. Ben de, 'O benim,' dedim. Çocuk hemen ellerime sarıldı ve beni aldı bir dolabın yanına götürdü ve dolabı açınca yüzlerce Müzeyyen Senar plağını gösterdi. Çok şaşırmıştım. Birkaç tanesini çıkarıp gösterdi. Biraz sonra etrafımda dört-beş kişi oldular. Beni bırakmadılar ve kahve ikram ettiler. Kahvelerimizi içerken sonradan mağazanın sahibi olduğunu öğrendiğim gayet şık giyinmiş bir bey geldi, bizi tanıştırdılar. Adam elimi öptü. Birçok plağın kabını onlar için imzaladım. Resim istediler ama yanımda yoktu. Mağaza sahibinin anlattıklarını bana çeviren delikanlı, mağazalarına bir defa Ümmü Gülsüm'ün geldiğini ve o gün etrafta mahşeri bir kalabalığın toplandığını, eğer halk Müzeyyen Senar'ın geldiğini duysaydı herhalde aynı durumla karşılaşacaklarını anlattı. Yabancı şarkıcı olarak en çok benim, sonra da Münir Nurettin'in plaklarını sattıklarını ve fiyatının elli kuruş olduğunu söyledi. Yaklaşık iki saat kadar orada kalmıştım. İskenderiye'ye dönünce durumu Itır'a anlattım. O normal karşıladı ve hatta benim durumu bilmememe şaşırmış gibi idi. Açıkçası çok mutlu olmuştum.*"

Mısır'dan dönünce, Odeo'nun sahibi Hügo Grünberg'i arar ve bu plak hikâyesini anlatır. Mösyö Hügo da çok şaşırır ve ilgileneceğini söyler. Nitekim 1949 yılı sonunda ona, yedi yüz Mısır lirası telif hakkı ödenir.

Mısır dönüşü, daha önce anlaştığı Tepebaşı Bahçesi'nde haziran ayında sahneye çıkar. Bu defa birçok yeni besteyi sahnede okur. İlk geceki programına da segâh şarkılarla başlar. Önce Sadi Işılay'ın "*Ruhunda ölen nağmede sevda sesi var mı?*" ve Bimen Şen'in "*Bensiz ey gül gülşen-i âlemde meynuş eyleme*". Ondan sonra Sadettin Kaynak'ın segâh şarkılarıyla devam eder.

Çakır'ın Gazinosu'nun sahibi Mehmet Beyin eşi de Müzeyyen Senar'ın yakın arkadaşıdır. Çok kere alışverişe beraber çıkarlar. Bir gün matineden sonra Mehmet Bey, "Hanımla yarın çarşıya çıkıyoruz. Ona bir kürk ısmarladım. Provası var. Sen giyim konularını iyi biliyorsun. Birlikte gidebilir miyiz?" diye sorar. Ertesi gün Kürkçü Bogos'ta buluşurlar. O dönemde, özellikle astragan kürk çok pahalıdır. Üç bin liralık fiyatıyla ancak zengin hanımların giyebileceği bir mantodur. Prova yapılırken sohbet ederler. Müzeyyen Senar: "— *Esasında öyle kürke düşkün bir insan değildim. Ancak, çok beğendiğimi herhalde saklayamamıştım ki, Mehmet Bey oradan Bogos'a seslendi. 'Hadi bakalım Bogos, Müzeyyen'e de bir astragan dikmek için ölçüsünü al.' Ne kadar itiraz etsem de kabul etmedi. Tabii parasını ben ödeyecektim. Ama bir taraftan yalının giderleri için o kadar koşuşturuyordum ki, bu bana ağır gelecekti. Mehmet Bey, 'Bana bak,' dedi, 'sen ne zaman ödemek istersen o zamana kadar bu hesap açık kalacak, itiraz istemem.' Böylece gerçekten çok şık bir astragan mantom olmuştu. Doğrusu kış aylarında tepe tepe kullandım. O dönemde bu kürkle epeyce çekilmiş resmim vardır. Mehmet Çakır esasında çok enterasan bir kişi idi. Çok dürüsttü. Gazinodaki her noktayı kontrol altında tutardı. Dinleyiciye en küçük saygısızlığa bile müsaade etmezdi. Kasada kendisi durur ve elindeki mikrofonla, program başlamadan önce, gelen hesaplara dikkat edin diye dinleyiciyi ikaz ederdi.*

"Bir taraftan da mücevher almaya başlamıştım. Kapalıçarşı'da Kuyumcu Hasan kardeşler çok kere eve gelerek bana mücevher getiriyorlardı. Beğendiklerimi alıyordum. Yalı için eşya bakmaya da başlamıştım. Antikacıları da dolaşıyordum. Tabii antikadan anlamam mümkün değildi. En büyük yardımcım sinemacı Kadri Beydi. O bu konuda hem bilgi ve hem de görgü sahibi idi. Evde ise kocam sabah işine gidip akşam dönüyordu. Sonra da yatıp uyuyordu."

1949 yılında Müzeyyen Senar afişleri yine İstanbul'un her yerindedir. Onun söylediği gazino ve konserlere insanlar akın akın gelmektedir. Gazinocular çok memnundur. Özellikle 1941 yılında İstanbul'a döndükten sonraki sekiz yıllık dönem içinde birbiri ardına olağanüstü güzel şarkılar bestelenmiştir. Başta Sadettin Kaynak olmak üzere, Şerif İçli, Osman Nihat Akın, Kadri Şençalar, Şükrü Tunar, Selahattin Pınar, Zeki Arif Ataergin, Nuri Halil Poyraz, Rakım Elkutlu, Zeki Duygulu, Lem'i Atlı, Mustafa Nâfiz Irmak,

Münir Nurettin Selçuk, Emin Ongan, Bimen Şen, Sadi Işılay, Faiz Kapancı, Artaki Candan, Haydar Tatlıyay, Hrant Emre (Kenkiloğlu), Yesari Asım Arsoy, Suphi Ziya Özbekkan, Muhlis Sabahattin Ezgi, Fahri Kopuz, Fehmi Tokay, Yekta Akıncı, Faize Ergin, Hüseyin Sadettin Arel, Dramalı Hasan Güler, İsmail Hakkı Nebiloğlu, Vecdi Seyhun, İsmail Baha Sürelsan ve gençlerden Muzaffer İlkar, Sadi Hoşses, Melahat Pars ve Semahat Özdenses yüzlerce yeni besteye imza atarlar. Özellikle 1930 sonrası bestelenen birçok şarkı Türk musikini başka bir noktaya getirir. Bugünkü Türk musikisinin en önemli temel taşları o dönemde atılır. Bestelenen yeni şarkıları toplum hemen benimser. Âdeta her yeni beste radyolardan duyulur duyulmaz ülke sathına yayılır, asla unutulmaz ve bugüne kadar yaşayarak gelir. Özellikle 1960 ve 70'li yıllardan sonra da birçok ünlü besteci çıkar ve çok güzel besteler yaparlar. Ancak, önceki dönem daha farklıdır. Sonra gelenler binalarını önceki dönemin temel taşları üzerine inşa ederler.

Bu yeni bestelerin çoğu ilk defa Müzeyyen Senar tarafından icra edilmiştir. O bakımdan çok şanslıdır. Gerek ses kalitesindeki farklılık ve gerekse icra tarzı ve esere kendini verişi hem kendisinden öncekilerden ve hem de sonrakilerden farklıdır. Bestekârlar eserleri onunla geçmeyi ve ilk defa ondan dinlemeyi âdeta âdet haline getirirler. Müzeyyen Senar'ın özel defterinde bu şekilde kaydı yapılan yüzlerce şarkı vardır. Çoğu kez onları önce taş plağa sonraki yıllarda da longplay'e okur.

1950 yılı geldiğinde yalı inşaatı biter. Tümüyle yeni eşyalarla donatılır. Çok olmamak kaydıyla alınan bazı antika parçalar uygun yerlere yerleştirilir. Bahçe düzenlenir. Bahar aylarında yalıya taşınırlar. Ağabeyi Hilmi Dombayoğlu ve eşi de onunla birlikte yalıya yerleşirler. Sık sık turneye çıkma durumu olduğu için, çocukların başında sürekli birinin olması fikri ona uygun gelmiştir. Yerleşmeleri birkaç ay sürer. Bu aradada Plymouth arabasını dokuz bin liraya satar ve yerine yeni model bir siyah Buick arabayı on iki bin liraya alır. Plakası 1122'dir.

Müzeyyen Senar artık o kadar ünlüdür ki o yıl yeni çıkan dergilerin hemen her sayısında onunla ilgili haber vardır veya çok kere kapak resmi ona aittir. Gazeteler ise onunla ilgili birçok haberi ilk sayfalarında vermektedirler. Nitekim 25.11.1950 tarihinde birinci sayısı yayınlanan *Radyo Magazin* dergisinde onunla uzun bir rö-

portaj yapan Sadettin Işık adlı yazar, yazısının bir bölümünde şöyle yazar:

> ... Sonra hükmü ezelden kurtuluş olmadığını acı acı idrakle Müzeyyen Senar'a gıpta ile baktım. Çünkü o öyle bahtiyarlardandı ki. Ebedi kalacaktı. Billur sesi, enfes nağmeleri, gönüllere, nesillerden nesillere, hatıralardan hatıralara intikal edecekti. Ve hiç şüphesiz onunla beraber, onun çevresinde bulunmuş olan bahtiyar müzik kuşakları:
>
> — Ben Müzeyyen'in zamanında yaşadım. Onu gördüm. Onu dinledim, diye iftihar edeceklerdir.
>
> Ne mutlu onlara!

Bu 1950-2004 yılları arasında, son elli dört yılda yapılan en güzel yorumlardan biridir.

Bu arada dinleyiciler, hem Müzeyyen Senar'ı ve hem de Ankara ve İstanbul Radyosu'nu mektup yağmuruna tutmaktadırlar. 1941 yılından itibaren fırsat buldukça İstanbul Radyosu'ndaki perşembe akşamları emisyonlarını aksatmamaya çalışmaktadır ama, turneler ve özel hayatındaki gelişmeler bazen aylarca program yapmasını engellemektedir. Nitekim dönemin başspikerlerinden Selahattin Küçük, *Radyoda Kırk Yıl* adlı anı kitabında Müzeyyen Senar'ı şöyle anlatır:

> Müzeyyen Senar Işıl da şarkı defteri ile ünlenmişti. Bildiği yüzlerce şarkıyı daktilo ile yazdırmış, dört, beş parmak kalınlığında defterler biçiminde ciltletmişti. Bunları yanına almadan rahat okuyamıyordu. Bir yandan notaları sırasıyla saz sanatkârlarının sehpalarına yerleştirirken, bir yandan da önce parmaklarıyla mikrofon açılıncaya dek defterinin yaprakları arasında şarkıların güftelerini arardı...

Özellikle Ankara Radyosu'na Anadolu'nun her tarafından mektup gelmektedir. Çünkü artık yayın alanı daha geniştir. İstenen tek husus vardır: Müzeyyen Senar, yeni radyo programlarıyla halka seslenmelidir. Mart ayı içinde yalıya eşyalar taşınmakta ve yerleşme işlemleri devam etmektedir. Henüz Taksim'deki katı boşaltmamıştır. Bir gün Mesut Cemil Bey telefon eder. İstanbul'dadır. Görüşmek ister. O da, çok büyük saygı duyduğu hocasını çok özlediğini ve akşam

yemeğine beklediğini, söyler. Ercüment'le beraber hocayı karşılarlar ve ağırlarlar. Konu tabii musikidir. Yeni bestelerdir. Sonunda Mesut Cemil Bey ağzından baklayı çıkarır. Müzeyyen Senar'a Ankara'ya gelmesini ve en az on beş günde bir 45 dakikalık program yapmasını ister. Hocasına karşı gelmesi mümkün değildir ama, sahne çalışmalarına tekrar başlayacağı için ayda bir gün, imkân olursa iki gün geleceğine söz verir. Müzeyyen Senar: "— *O çok zarif bir insandı. Sonraki yıllarda da birçok kez ve hatta en olmayacak zamanlarda yaptığı radyo program tekliflerini hiçbir zaman reddetmedim.*"

Yalıya yerleşme işleri o derece vaktini alır ki, bazı ufak tefek ekstralar dışında gazino tekliflerini kabul etmez. Ancak mayıs ayı geldiğinde Beşir Öge yakasını bırakmaz. Çünkü, bir yıl önce İzmir yerine Mısır'a gittiği için bütün İzmir dinleyicisi onu beklemektedir. Sonunda on beş günlük konser teklifini kabul etmek zorunda kalır. Bir taraftan yalı için hâlâ harcamalar yapmaktadır. Beşir Bey ise ona on beş gün için dört bin beş yüz lirayı peşin öder.

O yıl İzmir'de enteresan bir olay yaşar. Müzeyyen Senar: "— *Ben program bitince daima gazinoyu dinleyiciler gittikten sonra terk ederim. O akşam arkadaşım Çiğdem beni almaya gelmişti. Birlikte çıktık. Etraf tenhalaşmıştı. Biraz ileride çimlerin üzerinde 25 yaşları civarında genç bir adam, yanında borulu büyük bir gramofonla oturuyordu. Merak ettik ve yanına vardık. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:*

"*'Ne yapıyorsun sen burada evlâdım?'*

"*'Gelmeyin, Müzeyyen gitti!'*

"*'Biliyor musun ben Müzeyyen Senar'ım.'*

"*'Ne söylüyorsun sen, o çoktan gitti!'*

"*'Evlâdım bu ne?'*

"*'Ellemeyin bu onun plağı,* ('Ümitlerim hep kırıldı, yârim artık gelmeyecek,' *şarkısının taş plağı.*)

"*'Sen nerede oturuyorsun evlâdım. Hadi seni eve götürelim.'*

"*Neyse, allem ettik kallem ettik, onu kandırdık. Bir taksi çağırdık. Gramofonu da alarak İkiçeşmelik'te, Kadifekale'nin hemen yakınlarında bir yerde olan evine vardık. Kapıyı bize bir hanım açtı. Annesi imiş. 'Hanımefendi ben Müzeyyen Senar'ım. Oğlunu sana getirdim. Benim kim olduğumu bilmiyor,' dedim. Gramofonu ve plağı içeri taşıdıktan sonra kadın bana, 'Kusura bakma evlâdım, o senin için aklını kaçırdı, her akşam sen buradayken o gramofonunu ve taş plağını alıp*

gidiyor. Ne yapalım bu da bizim kaderimiz,' dedi. Çok üzülmüştüm ama yapabileceğim bir şey de yoktu."

Birçok yıl İzmir konserleri bitince, bir gecelik konser için Manisa'ya gitmektedir. 1950 yılındaki Manisa konserine giderken son günlerde yanında olan Ömer'i de birlikte götürür. Ömer'e, gerek evde ve gerekse dışarıda giyim olarak sadece bir şort yetmektedir. Manisa'ya vardığı gün yine her zamanki gibi kapısının önünde bir demet çiçek bulur. Manisa Tarzanı'ndan geldiğini bilmektedir. Müzeyyen Senar: "— *Manisa Tarzanı, belediyenin bahçelerine bakıyormuş. Ona, o zamanın parasıyla otuz lira aylık veriyorlarmış. Kimseyle konuşmuyormuş. Her gün saat 12:00 olduğunda da top patlatıyormuş. Ertesi sabah kalktığımda kapının önünde Manisa Tarzanı'nı tam çiçeği koyarken yakaladım. Ona, 'Dur bakalım bir dakika, nereye gidiyorsun, bana her sefer çiçek getiriyorsun, sana teşekkür bile edemiyorum,' dedim. O ise önce suratıma bakakaldı ve Ömer'i işaret ederek, 'O da benim gibi, onu çok seviyorsun,' dedi. Ben de üzerinde neredeyse paramparça olan giysisine bakarak, 'Bu akşam konserime gel. Ayrıca ben sık sık Avrupa'ya gidiyorum. Oradan sana Ömer'inkiler gibi şort getireyim,' dedim. 'Yok, istemem, bana yerli mallardan alacağın bezle dikeceğin şortu ver, yeter,' dedi. Sonra eliyle yukarıları işaret ederek, 'Sana benim yaşadığım yeri göstermek istiyorum, gelir misin?' dedi. 'Tabii gelirim, bana bir dakika müsaade et,' dedim. Üstümü değiştirdim ve rahat bir ayakkabı giydikten sonra yola düştük. Manisalıların şaşkın bakışları arasında çarşıdan geçtik ve epeyce bir süre yokuş tırmandıktan sonra dağlık kısımda kelimenin tam anlamıyla bir ine geldik. Orada yaşıyordu. İnin duvarları ve içi gazetelerle dolu idi. Ona, 'Nedir senin derdin?' diye sordum. O da, 'Ben Bulgaristan'dayken bir kızı sevdim. Ona kavuşamayınca, oradan yola çıktım ve yürüye yürüye buraya kadar geldim. Beğendiğim için de, burada kaldım,' dedi ve devam etti, 'Benim bankada altmış lira param var. Belediye de bana ayda otuz lira veriyor, benimle evlenir misin? Çocuk da burada benimle rahat yaşar.' Tabii halen evli olduğumu söyleyemezdim. Ona 'İstanbul'da işlerim var. Bir gidip geleyim de tekrar konuşuruz,' dedim. Ancak, onun yaşadığı süre içinde bir daha Manisa'ya gitmek nasip olmadı. Çok sonraları, muhtemelen 80'li yılların ortası olmalı, Barış Manço ile karşılaştım. Anadolu turnesinden döndüğünü ve bu arada Manisa'ya uğradıklarında orada öğren-*

diği bir şeyin kendisini şaşkınlığa düşürdüğünü anlattı: 'Biliyor musun Müzeyyen Abla, Manisa'da, Manisa Tarzanı tarafından yaptırılmış bir Müzeyyen Senar Çeşmesi var. Üstünde ismin yazılı. Aradan bu kadar yıl geçmesine rağmen, herkes, senin onunla yaşadığı yere kadar tırmandığını ve sana olan aşkını unutmamış.' Ertesi yıl İzmir dönüşünde sırf çeşmeyi görmek için Manisa'ya gittim. Orada herkesin bildiği Müzeyyen Senar Çeşmesi'ni buldum. Üstündeki Müzeyyen Senar yazısından sadece güçlükle okunan '...yen S...ar' harfleri kalmıştı."

Ertesi gün Manisa'dan İzmir'e döner. Şükrü Tunar'ın Jaguarı'yla yola çıkarlar. Önce Kütahya'ya uğrayacaklar, bir gece Avcılar Kulübü'nün bir sinemada düzenlediği konsere katılacak, ertesi gün ise radyo konseri için Ankara'ya gideceklerdir. Şükrü Tunar yeni arabasıyla bayağı keyiflidir ve oldukça da hızlı sürer. Ancak o yılların yolları bugünkü gibi değildir. Daha yarı yoldayken, bir çukura girerler ve karter patlar, talihlidirler, o hızla tarlanın birine dalarlar. Araba birkaç metre gidip stop eder. Şükrü Tunar, geçen birkaç kamyona işaret ederse de kimse durmaz. Acıkmışlardır. Yanlarında yiyecek hiçbir şey yoktur. Müzeyyen Senar ileride bir çobanın koyunlarını otlattığını görünce ona, gider ve "Arkadaş ben acıktım," der ve durumu anlatır. Çoban hemen yanındaki torbasını açar ve ekmekle peynirini ikram eder. Üçü oturur bir güzel karınlarını doyururlar. Müzeyyen Senar, "O ekmekle peynirin tadını hiç unutmadığını" söyler. Saat beşi bulur onlar halen oldukları yerdedir. İleriden külüstür bir otobüs görünür. Müzeyyen Senar yolun ortasına çıkar ve otobüsü durdurur. Yolcuların da yardımıyla Jaguar'ı iple bağlayıp tarlanın ortasından çekip çıkarırlar. Sonra otobüsün arkasına bağlayarak tıngır mıngır yola koyulurlar. Konser saat 21:00'de başlayacaktır ama onlar hâlâ yoldadırlar.

Kütahya'ya yaklaşınca karşıdan bir cip görünür. Onları merak eden Avcılar Kulübü Başkanı Mustafa Bey aramaya çıkmıştır. Otobüs şoförüne teşekkür edip cipe binerler ve hızla Kütahya'ya gelirler. Ancak toz toprak içinde kalmışlardır. Müzeyyen Senar hamama gidip yıkanmadan sahneye çıkmam diye ısrar eder. Çarnaçar kabul edilir. Hamamdan döndüğünde saat 23:00'ü bulmuştur ama durumu öğrenen dinleyici yerinden bile kımıldamamıştır. Müzeyyen Senar: "— *Ben sahneye adımımı attım ve* 'Ah, nideyim sahn-ı çemen, seyrini cânânım yok' *diye başladım. Tam iki saat hiç durmadan*

şarkı söyledim. Onların hakkı idi, uşşak makamına geçince sırf onlar için 'Şimşir-i nigâhınla vuruldum ciğerimden' *gazelini de okudum. Müthiş keyifli bir gece idi.*

"Aradan tam kırk yıl geçmişti. 1990 yılında bir arkadaşımın yeğeni evleniyordu. Telefon etti ve 'Düğün Kütahya'da, beraber gidelim,' dedi. Bunu söyler söylemez kırk yıllık hikâye aklıma geldi. Acaba diye düşündüm, o günü hatırlayan var mı? Yine arabayla yola koyulduk. Kütahya'ya varınca bizi damadın kardeşi karşıladı ve alıp yemeğe götürdü. Yemekte ben kırk yıl önceki bu olayı anlatıp acaba hatırlayan var mıdır? diye sorunca, delikanlı, 'Ben bunu biliyorum, babam Mustafa Bey anlatmıştı. Sizinle karşılaştığı günü hiç unutmuyor,' dedi.

"O gece sanki gök yarılmıştı. Müthiş bir yağmur yağıyordu. Düğün büyük havuzlu bir bahçede yapılıyordu. Bir süre sonra yağmur durdu ve nikâh kıyıldı. Daha sonra sahnede saz yerini alınca bana da şarkı söylemek düştü. Mikrofonu aldım ve bu sefer şarkı söyleyerek çıkmadım. Yürüdüm, sahnenin ortasında durdum. 'Mustafa Bey burada mı?' diye sordum. Saçları beyazlamış ama yakışıklılığından hiçbir şey kaybetmemiş Mustafa Bey sahnenin ortasına geldi ve eğilip elimi öptü. Ben, '40 sene öncesini siz mi anlatırsınız, yoksa ben mi anlatayım?' diye sorunca, 'O dündü cancağazım, biz bugünü yaşayalım,' dedi. Onun üzerine ben 'Hamam duruyor mu?' 'Duruyor.' 'Ya sinema?' 'O da duruyor.' 'O zaman ben de 40 yıl önce olduğu gibi Ah, nideyim sahn-ı çemen, seyrini cânânım yok *şarkısıyla başlayayım,' dedim."*

Ertesi gün doğruca Ankara Radyosu'na giderler ve 20 Mayıs Cumartesi akşamı 21:15-22:00 saatleri arasında 45 dakikalık bir program yapar. Bu programda kendisine sazları ile Vedia Tunççekiç, Halil Aksoy, Ömer Altuğ, Cevdet Kozanoğlu ve Hayri Tümer refakat eder. Programın ilk bölümünde segâh eserler vardır: Bimen Şen'in *"Sun da içsin yâr elinde âşıkın peymaneyi"*; Fehmi Tokay'ın *"Kırdın ümmidimi yıktın şu gönül lânesini"*; Sadi Işılay'ın *"Ruhunda ölen nağmede sevdâ sesi var mı?"*; Sadettin Kaynak'ın *"Leylâ bir özge candır / Kara gözlü ceylandır"*; *"İncecikten bir kar yağar"* ve giriş taksiminden sonra nihavent makamında Rakım Elkutlu'nun *"Mümkün mü unutmak güzelim, neydi o akşam"*; Muzaffer İlkar'ın *"Sensiz her gecenin sabahı olmayacak sanırım"*; Şerif İçli'nin *"Sensiz yaşamam bil ki bu söz bence yemindir"* ve Rahmi Beyin *"Süzüp süzüp de ey melek"* şarkısıyla programı bitirirler.

Onun İzmir'de olduğu sırada Türkiye'de genel seçimler yapılır. İlk defa, demokratik bir yolla iktidar değişikliği olur, Demokrat Parti iktidara gelir ve Müzeyyen Senar'ın Celal Amcası cumhurbaşkanı olur. O sırada *Radyo Haftası* dergisinin dışında *Radyo Magazin* ve *Radyo Dünyası* isimli haftalık iki dergi daha çıkmaya başlamıştır. *Radyo Dünyası* dergisinin 23 Kasım 1950 tarihli 23. sayısında, derginin muhabirlerinden Edip Akın, Celal Bayar tarafından kabul edilir. Söyleşi sırasında Celal Bayar: "Müzeyyen Hanım Bursalıdır. Kendisini çok iyi tanırım, iyi bir sanatkârdır," der. Müzeyyen Senar da ertesi hafta, "Cumhurbaşkanımızın sevgisine mazhar olduğum için büyük sevinç duydum. Sağ olsunlar," diye cevap verir. Türkiye yeni bir döneme girer. Dengeler bir daha eski haline dönmemek üzere değişir. Toplum ilk defa gerçek iradesini yansıtma imkânı bulur.

İzmir'den dönünce Çakır'ın Gazinosu'nda sahneye çıkar. Çünkü vefa borcu vardır. Mehmet Çakır'ın ona gösterdiği yakınlığı ve desteği hiç kimseden görmemiştir. Saz heyetine ise yeni birisi daha katılır. Yaylı tanburuyla Ercüment Batanay.

Yönetmen Mehmet Muhtar *İstanbul Geceleri* filmini çeker. Başrol oyuncuları Vahi Öz (Şaban) ve Ziya Keskiner (Recep)'dir. Bunlar İstanbul'a eğlenmeye gelen saf iki Anadolu insanıdır. Bir akşam gazinoya (muhtemelen Çakır'a) gelirler. O gece program yapan sanatçılar Ahmet Üstün, Hamiyet Yüceses ve Müzeyyen Senar'dır. Müzeyyen Senar sahneye çıkınca Recep, Şaban'a döner ve "İşte meşhur Müzeyyen Senar," der. Müzeyyen Senar "*Meftûnun oldum ey veçh-i ahsen*"le başlar ve üç şarkı söyler. Bu bölümün video kaydı vardır.

O dönemde Müzeyyen Senar nerede sahneye çıkarsa çıksın, her akşam, iriyarı Derviş isimli bir şoför gazinodadır. Bir süre sonra gazinoların en tanınan kişisi haline gelir. Daima ön sıralarda bir masaya oturur. "*Nideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok*" yürük semaisine özel bir düşkünlüğü vardır. Ne zaman Müzeyyen Senar bu şarkıya başlasa Derviş masadaki rakı şişesini kapar ve küt diye kafasına indirir. Bazen de kafasını masaya vurur. Kanlar içinde kalır. Bu durum başlangıçta gazinoda telaş yaratırsa da sonra alışılır. Müzeyyen Senar da özellikle garsonlara ona dokunmamaları için tembih eder. Kendisinden başka kimseye zararı yoktur. Gazino programı bitince ya çekip gider ya da Müzeyyen Senar'ın çıkışını bekler. Bütün yaptığı Müzeyyen Senar'ın elini tutmak ve yanağına götürmektir. O zaman Müzeyyen Senar, "N'olursun Derviş, bunları yapma," dese de

faydası olmaz. Hatta bir süre sonra Derviş işi biraz daha ileri götürür. Yalının önüne gelir ve bazı geceler kapının önünde yatar. Sonra bir gece o kadar kanlar içinde kalır ki, hastaneye kaldırılması gerekir. Ertesi gün bu, gazetelere haber olarak yansır.

Yaz ayları yalıda keyiflidir. Genellikle pazar günleri arkadaşları gelirler. Hava müsait olduğunda denize girerler ve öğle yemekleri ise denize karşı gerçek bir şenliğe dönüşür. Mefharet Yıldırım, Şükran Özer sık sık gelmekte ve zaman zaman Safiye Ayla da onlara katılmaktadır.

Haziran ayı başlarında Ankara'dan gelen Demirtepe'deki Bomonti Bahçesi'nin sahibi Nazmi Bey, Ankara'da uzun süredir bir program yapmadığını söyleyerek 10 Haziran tarihinden itibaren on beş günlük program yapması için teklife bulunur. Bunun için önerdiği para ise altı bin liradır. Kabul eder. Ancak, Nubar Tekyay, Şükrü Tunar ve Yorgo Bacanos'un da kendiyle birlikte gelmesini şart koşar. 15 Kasım sabahı uçakla Ankara'ya vardığında konser afişlerinin her tarafa asılı olduğunu görür. İlk gece için bütün yerlerin önceden ayrıldığını Nazmi Beyden öğrenir. Önde birkaç yer protokole ayrılmıştır. Bir kısım mülkî erkân da konserdedir. Programına hicaz eserlerle başlar: İlk şarkı Dede Efendinin yürük semaisidir: *"Yine neş'eyi muhabet dil ü cânım etti şeydâ"*; sonra Rıfat Beyin *"Niçün bülbül figân eyler bahar eyyâmıdır şimdi"*; Fahri Kopuz'un *"Bahar olsa çemen-zâr olsa âlem handedâr olsa"*; Selahattin Pınar'ın yeni bir bestesi *"Gönül yarasından acı duyanlar"* ve Sadettin Kaynak'ın *"Elâ gözlerine kurban olduğum"*. Peşine bir köçekçe okur:

Ah yeşillendi dağlar çimeni
Yoktur güzellerin dini imanı
Sarı mor menekşe zamanı
Eser bad-ı sabâ yârim gelmedi

Yalvarırım kuzum sana
Sirto bilirsen gel oyna
Aman kuzum rahmet bana
Sirto bilirsen gel oyna

Birinci bölüm bitince seyirciler ayağa fırlayarak alkış yağmuruna tutarlar. İkinci bölümü ise tümüyle Sadettin Kaynak'a ayırır. Onun en son bestelerini okur.

Ertesi gün Nubar Tekyay'la birlikte Ankara Radyosu'na giderler. Arkadaşlarıyla hasret giderirler. O dönemin Ankara Radyosu'nda okuyan belli başlı ses sanatçıları Radife Erten, Muzaffer İlkar, Afife Edipoğlu, Sabite Tur, Sıdıka Çandarlı, Behiye Tetiker (Aksoy), Mefharet Atalay, Nevin Demirdöğen, Müzehher Güyer, Melahat Pars, Muzaffer Birtan, yine radyoda çalan saz sanatçıları ise Vedia Tunççekiç, Fahri Kopuz, Naci Tektel, Zühtü Bardakoğlu, Salih Orak, Vecihe Nadaroğlu (Daryal), Cevdet Kozanoğlu, Ruşen Kam, Hayri Tümer, Ragıp Tanju, Halil Aksoy, Ömer Altuğ, Osman Güvenir, Fahire ve Refik Fersan ve Hüseyin İleri'dir.

Programının son günleridir. Bir akşam, zamanın gümrük müdürü onu kuliste ziyarete gelerek ertesi gün öyle yemeğine davet eder. Yemeğe Nubar Tekyay ve yakın arkadaşı Güzide Hanımla (Müzeyyen Senar ona 'Cici' diye hitap etmektedir) birlikte geleceklerini, ancak başka davetlilerin olmamasını şart koşar. Celalettin Bey kabul eder.

Yemeğe oturduklarında kapı çalınır. Elinde bir paketle kalantor bir adam içeri girer. Celalettin Bey karşılar. Gelenin bir yabancı olduğu bellidir. Ama oldukça iyi Türkçe konuşmaktadır. Ancak, Müzeyyen Senar kızar. Arkasını döner. Celalettin Bey misafirini yolcular. Dönüp gelince, "Gelen, Suudi Arabistan Sefiri Tevfik Hamza Beydi. Kendisi Türk musikine hayrandır. Sizin programınıza birlikte beş defa geldik. Size hayranlığı müthiş. Yarın akşam, saat yedi civarında sizleri sefarette akşam yemeğine beklediğini söyledi. Yemeğe Mısır, Ürdün, Lübnan sefirleri ve eşleri de katılacakmış. Bunların çoğu gayet güzel Türkçe konuşuyorlar," der. Müzeyyen Senar, Nubar Tekyay'a döner, "Ne dersin?" diye sorar. Nubar Tekyay da, "Vallahi fena adama benzemiyor. Gidelim," der.

Müzeyyen Senar'ın ertesi akşam programının son gecesidir. Sahnede giyeceği tuvaletini de yanına alıp Nubar Tekyay'la birlikte saat akşam 7'de sefarete giderler. Müzeyyen Senar: "— *Tabii yemek için oldukça erken bir saatti. Ama benim başka vaktim yoktu. Salona girdiğimde sefirlerin tamamı eşleri ile birlikte gelmişti. Sofra ise mükellefti. Tevfik Hamza Bey bir tarafına beni, diğer tarafına Lübnan Sefiri'ni almıştı. Diğer sefirlerle beraber aşağı yukarı on-on iki kişiydik. Hamza Bey çok şık giyinmiş, yakışıklı bir erkekti. Konu dönüp dolaştı ve musikiye geldi. O ara sefirlerin tamamının konserlerime en az bir defa geldiğini öğrenmiş oldum. Özellikle Mısır Sefiri, bir ara Mısır'a*

ziyaretimi anlattığımda, benimle çok ilgilendi. Ali Yahya Paşa ve eşini gayet iyi tanıdığını anlattı. Benim Mısır'da da çok tanınmış bir sanatçı olduğumu söyleyerek iltifatta bulundu. Ancak, zaman hızla ilerliyordu ve ben sahneye çıkmak için kıyafetimi değiştirmek mecburiyetinde idim. Tevfik Hamza Beye dönüp izin istediğimi söyledim ve hepsine veda edip son programımızı icra etmek için saz arkadaşlarımla birlikte ayrıldık.

"Ertesi sabah havaalanına geldiğimizde beni bir sürpriz bekliyordu. Bir kasa viski ve bir büyük kutu içinde en az on karton Amerikan sigarası. Bunları getiren görevli, Tevfik Hamza Beyin gönderdiğini söyledi. Çok şaşırmıştım ve kabul etmek istemedim. Esasında fazla bir anlam da verememiştim ama, sonunda geri vermenin mümkün olmadığını anlayınca, 'Lütfen sayın sefire teşekkürlerimi ulaştırın,' dedim."

Ankara'dan dönünce bir pazar günü Safiye Ayla çıkar gelir. Esasında Safiye Ayla ve Müzeyyen Senar tanıştıklarından bu yana sürekli görüşmektedirler. Müzeyyen Senar: "— *O her zaman harika bir arkadaş idi. Kendisine has huyları olmasına rağmen onu hep sevdim. Zannederim onun duyguları da öyle idi. O, özellikle doldurduğu plaklarla çok ünlü idi. Radyo programlarını ise hemen hemen hiç aksatmazdı. Maddi bakımdan çok rahat idi. O sıralar yeni yerleşim alanı haline gelen Levent'te bahçe içinde bir köşk almıştı. Ayrıca Suadiye'de de evi vardı. Çok kere 90'lı yıllarda Suadiye'deki evde bir araya gelirdik. Yazın Erdemli'deki yazlığına giderdi. İzmir'e çok sık gelirdi. İzmir'de de evi vardı. O pazar onu karşımda görünce çok sevinmiştim. Ona, 'Ayol Safiye, vallahi parlıyorsun. Sende bir şeyler var,' dedim. 'Evlendim,' dedi. Kulağıma daha önce bazı şeyler çalınmıştı. Safiye'nin, büyük ud virtüözü (ve Ali Haydar Paşa'nın oğlu) Şerif Muhittin Targan'ı çok beğendiğini biliyorduk. 'Şerif Beyle mi?' diye sorunca, büyük bir mutlulukla, 'Evet,' dedi. 8 Nisan tarihinde evlenmişlerdi. Kendisini kucaklayarak tebrik ettim. Biraz sonra bizim tayfa sökün etti. Hep birlikte kadeh kaldırıp Safiye'yi kutladık. Safiye 1907 doğumludur. Evlendiğinde 43 yaşında idi ama, yaşını hiç göstermiyordu. Çok bakımlı ve ince bir insan idi.*

"Ertesi hafta hediyemi alıp ona gittim. Bana 'Gel seni kocamla tanıştırayım,' dedi. Salona doğru yürürken, 'Şerif Muhittin Beyin evde olduğunu bilmiyordum,' dedim. Güldü. Salona girdiğimizde tam kar-

şımızda Şerif Muhittin Beyin büyük bir tablosu vardı. 'İşte kocam,' dedi. Ressam Feyhaman Duran tarafından yapılan harika bir portre idi. 'Kız, vallahi çok yakışıklı adam,' dedim. Ayrıca yine salonda Şerif Muhittin Beyin piyanosu, udu ve tabloda görülen viyolonseli duruyordu. Daha önce görmediğim kadar çok sayıda kitap vardı kütüphanede.

"Zannederim 1958 yılında idi. Yine Safiye'de idim. Bu sefer Şerif Muhittin Beyin tablosunun yanına, biraz daha küçük boyutta Safiye'nin portresi asılmıştı. Yine Feyhaman Duran Hoca yapmıştı. Çok beğenmiştim. Ben de ona Çallı ile ilgili kendi portre hikâyemi anlattım."

Eylülde gazinolar tatildir. Ömer altı yaşına geldiği için okula başlayacaktır. Ercüment Galatasaray Lisesi'ne giderek durumu araştırır. Döndüğünde, müdürle görüştüğünü ve Ömer'i kabul edeceklerini söyler. Ertesi gün Müzeyyen Senar, Ömer'i alır, Galatasaray'ın yatılı kısmına vermek üzere eşyalarıyla birlikte okula götürür. Kayıt işleri tamamlanır. Ancak müdür okul taksidi olarak üç yüz liranın yatırılmasını ister. Bir gün önce çocuğun okul taksidinin babası tarafından ödendiğini tahmin eden Müzeyyen Senar, beyninden vurulmuşa döner. Taksidi öder, çocuğu okula bırakır. Yalıya döner. Müzeyyen Senar: "— *Herhalde çocuğun okul taksidi bardağı taşıran damla olmuştu. Çok kızmıştım. Oradan çıkıp birçok yere uğrayacaktım. Vazgeçtim. Doğruca yalıya döndüm. O gün yakın dostlarımdan Semahat Hanım bizde idi. Beni ne halde görmüş olmalı ki, 'Ne oldu Müzeyyen, nedir bu halin?' dedi. Ben de ona, 'Bekle,' dedim. Telefon edip Ercüment'i eve çağırdım. Kesin kararımı vermiştim. Artık bu işi bitirmeliydim. Şahit olması için yakın dostumuz Celal Bulkat'a bize gelmesi için haber gönderdim. Ercüment'in kardeşi Feyyaz Işıl uzun süreden beri İstanbul'da avukatlık yapıyordu. Ona da gelmesi için telefon ettim. Herkesin, ciddi bir durum olduğunu anlamaması mümkün değildi.*

"Ercüment'e 'Otur şuraya,' dedim. 'Sen Ömer'in taksidini ödemedin mi?' diye sordum ve devam ettim. 'Sana bir şey sormak istiyorum. Ben artık çalışmak istemiyorum. Bana bakabilecek misin? Bana elbise, pabuç ve manto alabilecek misin? Evin masraflarını ödeyebilecek misin? Çocuğun okul taksitini ben ödedim. Okul taksitleri dahil evlâtlarına olan yükümlülüklerini yerine getirebilecek mi-

sin?' Beni dinledi ve aynen şöyle dedi: 'Senin söylediklerinin hiçbirini yerine getiremem.' 'O zaman lütfen dışarıda beni bekle,' dedim. Tam o sırada terzi Celal Bulkat ve Feyyaz yetişti. Feyyaz içeri girince ortada önemli bir şey olduğunu anlamıştı. 'Ne oldu yenge?' diye sorunca, 'Al kardeşini götür ve bu iş burada bitti, yeter artık, onu gözüm görmesin ve asla bu kapıdan bir daha içeri girmesine izin vermeyeceğim,' dedim. Feyyaz kardeşini alıp gitti. Boşanmak için dava açtım. Gazeteciler her gün telefon ederek benden konuyu öğrenmek istediler. Onlara çok kısa bir açıklama yaptım: 'Aramızda önemli anlaşmazlık noktaları var. Bu durumda karşılıklı olarak evliliğimizi sürdüremeyeceğimize karar verdik.' Bir celsede boşandık. Bütün basın orada idi. Nihayet çocuklarımın babası idi. Mahkeme kapısında öpüşüp gayet medeni bir şekilde ayrıldık. Çocukların velayetini mahkeme bana verdi. Böylece özel hayatımda bir sayfa daha kapanmıştı ve ben 32 yaşında üç çocuk sahibiydim ve ikinci defa dul kalmıştım."

Ekim ayı geldiğinde bu sefer daha önce çalıştığı Tepebaşı Gazinosu'nda sahneye çıkar. Yalının eksiklerini tamamlamaya çalışmaktadır. Ancak yalının giderleri, daha önce kaldığı apartman katından kat kat fazladır. Bu nedenle evdeki personel sayısı azaltılır. Diğer taraftan matineler için pazar günleri dört yere koşuşturur. Artık, her matineden aldığı para en az üç yüz liradır. Yaz koşuşturmaları Mehmet Beye olan borçlarını kapatmasına yetmiştir.

1951 yılı Ocak ayında, Tepebaşı Gazinosu'nda sahnede olduğu bir gece dinleyiciler arasında Celalettin Bey ile Tevfik Hamza Beyin de olduğunu görür. Tevfik Hamza Bey, kendisini gördüğünü fark edince, hafifçe ayağa kalkar ve selam verir. Müzeyyen Senar, yemek daveti ve arkasındaki hediyenin altında kalmak istemediği için sefiri ağırlamak ister. Birinci bölüm bittikten sonra, Tevfik Hamza Beyin elyazısıyla not koyduğu kartvizit kendisine ulaşır. Sefir, konser bitince buluşmak arzusunu ifade etmiştir. Müzeyyen Senar da kartı getiren şef garsona kabul ettiğini ifade eder. Konser biter, Müzeyyen Senar kulisin yanındaki kapıdan çıktığında kimse yoktur. "Allah, Allah herhalde yanlış anlaşılma oldu," diye düşünür. Tevfik Hamza Bey ise gazinonun ana kapısının önünde beklemektedir. Karşılaşamazlar, biri evine, diğeri oteline döner. Müzeyyen Senar'ın canı sıkılır. Ertesi gün, gazino çalışanlarını koşturur ve Sefirin Pera

Palas'ta kaldığını öğrenir. Hemen telefon eder ama, Tevfik Hamza Bey Ankara'ya dönmüştür.

Diğer taraftan İstanbul Radyosu'ndaki emisyonlarına başlar. İlk emisyonu 10 Mart 1951 Cumartesi akşamıdır. Saat 19:45-20:10 arasında Zeki Müren, saat 21:15-22:00 arasında Müzeyyen Senar programı vardır. Yayın canlıdır. Zeki Müren programını bitirdikten sonra, Müzeyyen Senar'ın her zaman programından en az bir saat önce geldiğini bildiği için, onu bekler ve stüdyoya geldiğini görünce koşar onu karşılar, sarılıp kucaklaşırlar. Müzeyyen Senar, Zeki Müren'e nasıl bir program yaptığını sorar. Zeki Müren, "Bu akşam hep segâh eserler okudum," der. Sonra sayar: Zaharya'nın (beste) eseri;

Çeşm-i mey-gûnun ki bezm-i meyde cânân döndürür[6]
Sâki-i gül çehre gûyâ câm-i rahşan döndürür
Berg-i ruhsârı arak-riz-i gül-âb-ı şerm olur
Ol gül-endâmı ki, âgûşunda yârân döndürür

Sonra Ebubekir Ağanın *"Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun"*; Lavtacı Hristo Efendinin *"Sûy-i Kağıthane'de mecnun misal"*; Bimen Şen'in *"Sun da içsin yâr elinden âşıkın peymaneyi"* ve son olarak da Muzaffer İlkar'ın *"Seher vakti esen rüzgâr, söyle bana hazan nerde."* (Kaynak: *Radyo Haftası* sayı 42).

Müzeyyen Senar, Zeki Müren'i kutlar ve o da ona, o akşamki 45 dakikalık emisyonun ilk bölümünde önce bayati sonra segâh eserler okuyacağını söyler. Özellikle en yeni besteleri.

Ankara'da 15 Mart akşamı Berberler Cemiyeti, Ankara Sineması'nda bir konser düzenler. Bunun için Müzeyyen Senar'ı davet ederler. O gün sabah, Şükrü Tunar'la uçağa binip Ankara'ya giderler. Ancak, bir saatlik uçak yolculuğu hava şartları nedeniyle biraz zor geçer ve Müzeyyen Senar'ı uçak tutar. Cemiyet yetkilileri onları havaalanında karşılar ve yer ayırttıkları Belvü Palas Oteli'ne götürürler. Akşam en az üç saat sahnede kalacağını bildiği için dinlenmesi şarttır, odasına çekilir. Her kim olursa olsun asla kendisini rahatsız etmemeleri talimatını verir. Fakat aradan bir saat geçince odanın kapısı vurulur. Üzerinde yatak kıyafetiyle kapıyı açtığında karşısında Tevfik Hamza Bey ile Celalettin Beyi bulur. Şaşırır. Onlara, "Kusura bakmayın, geceki program için dinlenmem gerekiyor," der. Onlar da, "Sizin konser için geldiğinizi her tarafa asılan afişlerden öğren-

dik. Hangi otelde kaldığınızı kolay tespit ettik. Konserden sonra sizi Süreyya'da bekliyoruz," derler. Müzeyyen Senar, "Mümkün değil sabah ilk uçakla dönüyoruz," demesine rağmen ısrarlı olurlar.

Bu konserin Müzeyyen Senar'ın hayatında ayrı bir yeri vardır. O akşam ilk bölümde uşşak, ikinci bölümde nihavent eserler okuyacaktır. Yaklaşık bir saat sonra ilk bölüm tamamlanır. Ara verilir. Tekrar sahneye çıktığında önce Şükrü Tunar nihavent makamına giriş için klarnet taksimi yapar ve Müzeyyen Senar programına Hacı Arif Beyin *"Çözülme zülfüne ey dil-rubâ dil bağlayanlardan"* ile başlar. Sadettin Kaynak'ın *"Kirpiklerinin gölgesi güllerle bezenmiş"; "Gel göklere yükselelim gel de seninle"* ve *"Gönül nedir bilene gönül veresim gelir"* ve Selahattin Pınar'ın şarkısını okur:

Hâlâ yaşıyor kalbimin en gizli yerinde
Bir hatıranın izleri yıllarca derinde
Hummalı geçen bir gecenin ta seherinde
Bir hatıranın izleri yıllarca derinde

Sonra sıra gelir Sadi Hoşses'in yeni bir bestesine;

Ağlamakla, inlemekle ömrüm gelip geçiyor
Devası yok, garip gönlüm, günden güne eriyor

Sıra meyana gelmiştir: *"Feryadıma, efganıma, kimse bir ses vermiyor"*, derken ağzının içinde müthiş bir acı hisseder. Ama durmaz devam eder: *"Devası yok, garip gönlüm, günden güne eriyor"*. Acı devam eder, çünkü ağzının sağ arka tarafında bulunan dolgu dişlerden biri kırılmış, kopan parça damağına batmış ve önemli ölçüde zedelemiştir. Saza işaret eder. Onlar ne olduğunu anlamamıştır ama, bir oyun havası çalmaya başlarlar. O da sanki elbise değiştirecekmiş gibi sahne arkasına gider. Batan parçayı çıkarır. Ağzının içi kanamaktadır. Suyla çalkalar. Sahneye döner. Bu sanatçıların kaderidir. Ne olursa olsun "şov devam etmelidir". Tamı tamına sahnede üç saat kalır ve program bittiğinde, önce bir ağrı dindirici alır, dinlenip kıyafetini değiştirir ve saat sabaha karşı 02:30 civarında Güzide Hanım (Cici) ve Şükrü Tunar'la birlikte Süreyya'ya giderler. Kulüp neredeyse boşalmıştır ama Tevfik Hamza Bey ile Celalettin Bey onları beklemektedir. Tevfik Bey, "Burası kapanıyor, eğer uygun bulursanız sohbete sefarette devam edelim," der. İtirazlar para etmez, dışarıda, daha

önceden hazırlandığı belli olan iki büyük elçilik arabasına binip sefarete varırlar. Müzeyyen Senar: "— *Sefarete vardığımızda sofra hazır bekliyordu. Salonun bütün ışıkları yanıyordu. Benim damaktan gelen sancım da geçmişti. O saatte yemeğe oturduk ve gerçekten beklenmedik bir şekilde keyifli bir gece başlamıştı. Önce Celalettin Bey şiirler okudu. Otomobilden Şükrü'nün klarneti geldi. O her zamanki harika taksimini yaptı ve suzinaka yol gösterdi. Ben de o akşam Dr. Şükrü Şenozan'ın suzinak eserini okudum:*

Müptelâyı dert olan diller devadan geçtiler
Neşveden ateşlenen neyler nevadan geçtiler
Yasemenler, lâleler, güller, çemenler, jaleleler
Handeler, demler, terennümler sabâdan geçtiler

"*Daha sonraları Tevfik Hamza Beyin en çok sevdiği şarkının, Fehmi Tokay'ın buselik eseri olan* 'Aman cânâ beni şâd et / Terehhüm eyle imdad et' *olduğunu öğrendim. Şarkı, sohbet derken, öyle dalmışız ki birden saatin geç olduğunu fark ettik. Tam kalkmak üzere iken, Tevfik Hamza Bey, 'Müzeyyen Hanım size bir şey göstermek istiyorum,' dedi ve yol gösterdi. Yürümeye başladık. Bir kapı açtı, içeri girince kendimi bir yatak odasında buldum. Pancurları açınca, 'Aman Allahım sabah olmuş, uçağı kaçıracağız,' dedim. Birden Tevfik Hamza Bey beni kollarının arasına aldı ve öptü. Samimiyetle söyleyeyim ki, o ana kadar Tevfik Hamza Beyin benim sesime ve Türk musikisine hayran olduğunu düşünmüştüm. Aklımın köşesinden asla başka bir şey geçmemişti. Elinden kurtulur kurtulmaz, 'Aman beyefendi ne yapıyorsunuz?' dedim. Dışarı çıkıp hiçbir şey belli etmeden otelimize döndük. Bazı şeyler Şükrü Tunar'ın gözünden kaçmamıştı. Yolda bana devamlı sorular sorup takıldı. Ama, ben ona, 'Bana hediye vermek istedi, kabul etmedim,' dedim. Uçakla İstanbul'a dönerken, havaalanındaki hediye içki ve sigara miktarı iki misline çıkmıştı. Yine kabul etmek istemedim ve elçiliğe geri götürmelerini söyledim. Ancak elçilikten gelen kişi bunun mümkün olmadığını söyleyip paketleri bırakıp gitti.*"

On beş gün aradan sonra, İstanbul'da Tepebaşı Gazinosu'ndaki çalışmasına tekrar başlar. Bu arada Osman Nihat Akın'ın *Radyo Haftası* dergisinde yeni bir yazısı daha çıkar. Başlığı ilk yazıyla aynıdır:

> Müzeyyen'in mikrofon başına gelişine dikkat edin! Hiçbiri diğerine benzemez. Her seferinde başka bir poz, başka bir eda, başka bir rüzgâr taşır... Müzeyyen'in sahnedeki ufak tefek esprileri, ayakta (şarkı) söylemekten sonra, bizde yapılan ikinci ve yeni bir reformdur... Sanat sanat içindir; darbımeseline bir nazire yapmak maksadı ile değil, fakat hakikati olduğu gibi itiraf etmek için şunu söyleyebilirim ki, bu dünya Sultan Süleyman'a kalmadığı gibi Müzeyyen'e de kalacak değildir. Ancak, şurası muhakkaktır ki, o ayarda bir gırtlak da, pek kolay kolay gelmez. Allah, onu yine memlekete bağışlasın...

İstanbul Radyosu'nun 1951 yılı programlarına bakıldığında, saat 13:00'te başlayan günlük programın saat 24:00'te sona erdiği görülmektedir. O yıl emisyon yapan ses sanatçıları ise Müzeyyen Senar'ın dışında, Zeki Müren, Safiye Ayla, Arif Sami Toker, Mustafa Çağlar, Sabite Tur, Perihan Altındağ Sözeri, Ahmet Üstün, Lütfü Güneri, Ekrem Kongar, Hamiyet Yüceses, Alaeddin Yavaşça, Mualla Mukadder Atakan, Münir Nurettin Selçuk, Tülin Korman, Necdet Cici, Şükran Özer, Saime Sinan, Rikkat Uyanık, Perihan Kövenç, Mürşide Şener, Gülseren Güvemli, Nebahat Yedibaş, Cemal Kâmil Gönenç, Selma Köprülü, Salih Dizer, Suzan Güven, İrfan Doğrusöz, Necmi Rıza Ahıskan, Mustafa Kovancı, Mualla Yakar, Akile Artun ve Afife Edipoğlu'dur. Türkü okuyanlar Zehra Bilir, Suzan Yakar Rutkay, Nevzat Güyer, Azize Tözem, Mualla Aracı, Şemsi Yastıman, Aziz Şenses'tir. Saz sanatçıları ise Hakkı Derman, Sadi Işılay, Nubar Tekyay, Cevdet Çağla, Ercüment Batanay, Enise Can, İzzettin Ökte, Yorgo Bacanos, Haydar Tatlıyay, Şükrü Tunar, İsmail Şençalar, Kadri Şençalar, Şerif İçli, Selahattin Pınar, Pareşko, Saim Özsoy, Yılmaz Şanlıer, Metin Sanlıer, Hasan Erkoç, Hüsnü Tüzüner, İsmail Tezelli, Emin Ongan, Haydar Telhüner, Necati Tokyay ve Naci Tektel'dir.

Yine İstanbul Radyosu'nda haftada bir gün, genelde pazar akşamları 15 dakika süreyle Celal Şahin "Sesle Çizgiler"i sunmakta ve aynı gece Sulhi Garan spor haberlerini vermektedir. Pazartesi akşamları ise Ekrem Reşit Rey yönetiminde seslendirenlerin Şaziye

Moral, Reşit Gürzap, Mehmet Karaca, Nevin Akkaya, Sacide Keskin, Nedret Güvenç, Settar Körmükçü, Muzaffer Arslan, Orhan Arıburnu, Abdurrahman Palay, Mualla Bayraktar, Zihni Küçümen, Talat Artemel, Bedia Statzer, Hadi Koçdemir ve Jeyan Ayral'ların seslendirdiği "Radyofonik Temsil" programları yapılmaktadır. Yine aynı gece Eşref Şefik "Spor Hasbihalleri", Bedii Faik "Haftabaşı Konuşması"nı sunmaktadır. Salı akşamları Behçet Kemal Çağlar "Şiir Dünyamız"da, perşembe akşamları ise Celal Yardımcı "Hukuk Saati"nde konuşmakta ve cuma akşamları ise Cemal Reşit Rey, Radyo Senfoni Orkestrası'nı yönetmektedir.

Müzeyyen Senar ise, yine İstanbul'da olduğu her Perşembe, 1933-1938 yılları arasında olduğu gibi, saat 19:40-20:10 veya 21:15-22:00 arasındaki emisyonlarına başlar. Bu, gazete ve dergilerde haber olarak çıkar. Nitekim Müzeyyen Senar, 17 Mayıs 1951 günü radyo programıyla ilgili Zeki Tükel'in yaptığı söyleşi 19 Mayıs 1951 günü yayınlanan *Radyo Haftası* dergisinde yayınlanır.

Müzeyyen Mikrofon Korkusu Bilmiyor

Müzeyyen Senar'ı, her Perşembe akşamı saat 19:40'ta İstanbul Radyosu'ndan dinlemeye alıştık... Bir Perşembe akşamı Müzeyyen Senar'ın Rumelihisarı'ndaki yalısına gidelim ve o geceki radyo konserine nasıl hazırlandığını görelim... Kapıyı çalalım. Bizzat Müzeyyen çıkıyor. Elinde de bütün şarkı ve türkülerini muhtevi hususi koleksiyonu var. İlk sözü:

— Bu akşam kürdilihicazkâr okuyacağım.

— Sanki ne olur karışık makamlardan bir seçme yapsanız!

— Onu sahnede yapıyoruz. Ben prensip haline koymuş gibiyim. Eserlerimi aynı makam üzerine hazırlarım. İşte gördüğün şarkı külliyatımdan eserlerimi beğenirim.

— Sırası gelmişken sorayım. Sadece sizden dinlenmesi arzu edilen bazı şarkı ve türküler var. Mesela 'Ninni', 'Bursalı mısın' ve bunun gibi birkaç eser. Bunları hiç olmazsa ayda, hatta iki ayda bir tekrar etseniz. Bunu herkes sizden bekliyor.

Müzeyyen'in kendine mahsus kaş çatmasını görüyoruz. Verdiği cevap aynen şudur.

— Herkesin kendisine göre bir prensibi vardır. Ben şahsen

konser vasfına haiz, hele radyoda okuyacağım eserlerin programını dikkatle tanzim ederim. Bunları sıraya koyduktan sonra evimde konser günü iki üç defa kendi kendime geçerim. Bir saat evvel de bu işi yapmıştım. Şimdi radyoda saz arkadaşlarımla(da) okuyacağım eserleri tekrar geçeceğim. Böylece konserime tam olarak hazırlandığımı hissedince daha rahat, daha içten okuduğumu anlıyorum. Çok sevilen bir eserin tekrarını istemek bahsine gelince; ben bunu bir sene sonra ancak tekrarlarım. Bu sadece prensip kararıdır. Yalnız şunu söylemek isterim ki; radyoevi idaresine bir gün içinde bir senelik programı hazırlayıp verebilirim. Pek sevgili radyo dinleyicilerimin büyük bir kısmının benim konserlerimde daima değişik şarkılarla çıkmamı beğendiklerine ben de inanmış bulunuyorum.

— Ankara Radyosu'nda mikrofon önünde ilk verdiğiniz konser heyecanı ile bugünkü mikrofon heyecanı arasında fark var mı?

— ... Şunu söyleyeyim ki, heyecan olmadan mikrofonu yenmek çok zordur ve sanat düşüncesi ile heyecansız sanat olmaz.

Saat 18:00'i geçiyordu. Beraberce (radyoya gitmek üzere) çıkıyoruz...

Aynı yıl, zamanın en ünlü sinema oyuncusu Sezer Sezin, Bağdat'a giderek *Arzu ile Kamber* ve *Tahir ile Zühre* filmlerini çevirecektir. Sonradan eşi olacak Kenan Artun ile birlikte başrolleri paylaşırlar. Settar Körmükçü, Temel Karamahmut, Muazzez Arçay diğer oyunculardır. Rejisör Ömer Lütfi Akad'dır. Sezer Sezin ve Sadettin Kaynak, Arzu ile Zühre'nin okuyacağı şarkıları Müzeyyen Senar'ın Kamber ile Tahir'in okuyacağı şarkıların Alaeddin Yavaşça tarafından icra edilmesini kararlaştırırlar. Alaeddin Yavaşça o sırada Tıbbiye'yi bitirmiş ve ihtisasına başlayan bir doktordur.

Müzeyyen Senar, Sezer Sezin'le okuyacağı şarkılar konusunda uzunca bir süre bir araya gelerek çalışırlar. Bu, bugüne kadar devam edecek olan dostluklarının da başlangıcı olur. Daha Bağdat'a gitmeden senaryoya uygun olarak hazırlanan şarkıların kaydı yapılır. Sadettin Kaynak'ın yönettiği sazlar refakatinde şarkılar tek tek geçilir. Nitekim film çekimi sırasında şarkılarda hiçbir aksama olmaz.

Arzu ile Kamber filmi için bestelenen dokuz şarkı şu şekilde

okunur: *"Gonca idi gül oldu"* (bayatiaraban), Müşterek okunur; *"Günlerce durmadan koşar ararım"* (hicazkâr), Müzeyyen Senar; *"Kalbim kanıyor durmadan en tatlı çağında"* (Hüzzam), Alaeddin Yavaşça; *"Ben seni ellere verdim vereli"* (uşşak), Müzeyyen Senar'ın okuduğu bu şarkı, TRT dahil, kayıtlarda yoktur. Güftesi şöyledir:

Ben seni ellere verdim vereli
Gittiğin yollara bakar ağlarım
Sazıma son teli gerdim gereli
Ayrılık sesini çağlar ağlarım

Talihim tacından kara
Uğradı aşkımız bir kem nazara
Çıkarın gönlümü şimdi pazara
Bir eski mal gibi satar ağlarım

"Ne feryad edersin divane bülbül" (hicaz), Müzeyyen Senar'ın okuduğu bu şarkı da kayıtlarda yoktur. Oldukça uzun olan şarkıda beş kıta vardır. *"Ben ağlarım eller güler"* (hicaz), Alaeddin Yavaşça; *"Aşkın beni durmaz yakar, ey sevgili sen nerdesin?"* (hüzzam), Müzeyyen Senar; *"Ey bağıban senden bir sualim var"* (gülizâr), Alaeddin Yavaşça'nın okuduğu bu şarkı da kayıtlarda yoktur. *"Aşk yolunda can veren"* (dügâh), filmin sonunda iki sanatçı müşterek okur. Müzeyyen Senar: "— *Alaeddin Yavaşça ile bu vasileyle tanıştık. Daha ilk görüşte kendisini sevdim. Fevkalâde terbiyeli, nazik ve hatta biraz da çekingen biri idi. Şarkıları çalışırken, bana yaptığı iki besteyi gösterince çok şaşırdım. Hatta ağzımdan gayri ihtiyari ,'Hayda! Bakalım daha başka ne marifetlerin var!' dedim. Ertesi gün bana şarkıların notaların getirip verdi. Eğer yanlış aklımda kalmadıysa bunlar iki hicaz şarkı idi:* 'Ümitsiz bir aşka düştüm, ağlarım ben halime' *ve* 'Ne günah etse açılmaz iki gönlün arası'. *Özellikle hem konserlerimde ve hem de radyo programlarımda sık sık çok sevdiğim* 'Ümitsiz bir aşka düştüm, ağlarım ben halime' *şarkısını okudum ve hâlâ da okurum."*

Tahir ile Zühre için de Sadettin Kaynak on iki şarkı besteler. Ancak filmde bu şarkılardan yedisi kullanılır:

"Yüzün güllerden ince, sesin bülbülden tatlı" (hicazkâr), Müşterek okunur; *"Ümit yolu serap mı, aşkımıza cevap mı"* (bayati), Müzeyyen

Senar; *"Olsa da hoş kokulu dikenlidir gül yolu"* (mahur), Alaeddin Yavaşça; *"Bir içim su gibi özlerim seni"* (muhayyerkürdi), Alaeddin Yavaşça; *"Nedir suçum yüce Tanrım"* (nihavent), Müzeyyen Senar; *"Ayrılık yaman kelime"* (nihavent), Müzeyyen Senar; *"Yalnız senin diye aşkıma yeminim var"* (acemkürdi), Müzeyyen Senar.

Yine bu film için bestelenmesine rağmen, *"Yanakların çiçektir, gönlüm bir kelebektir"* (uşşak); *"Tahir'im canım Tahir'im"* (nihavent); *"Hicran dolu geceler, bahtım gibi karadır"* (suzinak) ve *"Kurban oldum adına"* (suzinak) şarkıları kullanılmamıştır.

Görüldüğü kadarıyla *Arzu ile Kamber* filminden dört şarkı, *Tahir ile Zühre* filminden iki şarkı dışındaki eserler daha sonraları hemen hemen hiç icra edilmemiştir.

Zaman zaman başından garip olaylar geçer Müzeyyen Senar'ın. Bunlardan birinin tarihini de gayet iyi hatırlamaktadır: 1951'in kış aylarıdır. Bağlarbaşı'nda Selami Dede yatırı vardır. Müzeyyen Senar o günlerde biraz sıkıntılıdır. Bir akşamüzeri aklına eser ve birazcık da rahatlamak için Selami Dede'ye gitmek ister. Yağmur yağmaktadır. Arabalı vapurun karşısındaki benzinciye girer. Benzin alırken, hizmet eden çocuğa bir lira verir ve kendisine bir kutu mum almasını ister. Doğruca Selami Dede'nin türbesine varır ve içeri girer. "Sana geldim Selami Dede. Mum da getirdim," der. Ancak, çantasını açtığında bakar, ne kibrit ve ne de çakmak vardır. Tekrar sokağa çıkar. Sağa sola bakar ama kimsecikler yoktur. Biraz sonra genç birini görür, "Oğlum ateşin var mı?" diye sorar. Delikanlı kısık bir sesle, "Mustafa, Mustafa..." diye seslenir. Mustafa kimse, bunu duyamayacağını düşünen Müzeyyen Senar da avaz avaz, "Mustafa, Mustafa kibritin var mı?" diye bağırır. Biraz sonra bir elinde cam feneri ve başında kukuletasıyla yüzünü göremediği biri peydah olur ve Müzeyyen Senar'ın eline bir paket verir. Paketi açan Müzeyyen Senar, içinde kibrit değil mum olduğunu görünce Mustafa'ya döner ve "Aman Mustafa, ben senden kibrit istedim, bak sen ne getirdin, ne çıktı içinden..." diye söze başladığında etrafta kimseciklerin olmadığını görür. Durumun garipliği bütün geceyi huzursuz geçirmesine neden olur. Ertesi sabah erkenden Eyüp'e gider ve daha önce tanıdığı imamı bulur ve olayı anlatmaya başladığında imam, "Şişşşt... şişşşt," diyerek sözünü keser ve ona gelmesini işaret eder ve cebinden anahtarlarını çıkarır, bir kapıyı açarak içeri girerler. Orada etra-

fi camla kapalı bir bölüm vardır. İmam ona o bölümün ortasındaki deliği işaret ederek, "İçine elini uzat," der. Uzatır. İmam bir dua okur ve "Bak kızım, sana Selami Dede görünmüş, ama bundan kimseye bahsetmezsen doğru olur," der. Müzeyyen Senar: "— *Aradan yarım asır geçmesine rağmen bu olay ve orada yaşadıklarımı sanki dün gibi hatırlıyorum.*

"Başıma buna benzer birkaç garip olay daha geldi. 1970'li yılların ortaları idi. Yine Samsun'a, oradan Havza'ya gittik. Beni Hırlaz'a götürmelerini istedim. Herhalde 19 Mayıs olmalıydı. Henüz hiçbir yer açık değil. Dere kenarında bahçe içinde bir kahveye girip oturduk. Bahçenin sahibine, 'Hamam duruyor mu?' diye sorunca ,'Duruyor,' dedi. Acıkmıştık. 'Neyin var bakayım, ekmeğin var mı?' 'Var.' 'Rakın var mı?' 'Buluruz. Peyniri de evden getiririm,' deyince ben, 'Hay Allah, rakı var, peynir var ama buz yok,' der demez, birden gökyüzü kardı ve kocaman kocaman dolu yağmaya başlayınca biz içeri kaçıştık. Biraz sonra dolu durdu ve bahçeye çıkıp masaya geldiğimizde, masanın üzerinin buzla kaplı olduğunu gördük. Buzları alıp rakı kadehlerine koyup içtik. Bu olay herhalde garip bir tesadüftü.

"Bir başkası da 1997'de başıma geldi. Ulusoy ailesinden arkadaşlarım beni Rize'ye davet etmişlerdi. Rize'de deniz kenarında, çok meşhur olan bir yere, Fasulyacı Hüsrev'e öğle yemeği için gittik. Salaş bir yer olmasına rağmen gerçekten kuru fasulye çok lezzetli idi. Büyük bir keyifle yemeğimizi bitirdikten sonra birlikte çıktık, çarşı içinden geçerken arkadaşlarımızdan biri, bir şey almak için bir manifatura mağazasına girince, biz de ona katıldık. Yaşlıca ama temiz pak olan mağaza sahibi gözlerini bana dikti ve 'Biliyordum, bir gün bana geleceğini biliyordum,' deyince hepimiz şaşırmıştık. Çekmecesini açtı ve içinden kapağı oldukça yıpranmış bir longplay'imi çıkardı ve bana uzattı. 'Biliyordum, bir gün bana geleceğini biliyordum,' diye tekrar ettikten sonra sözlerine devam etti. 'Geleceğin güne kadar bu plağı saklıyordum. Artık ölsem de gam yemem. Ne olur Müzeyyen Hanım bu plağı bana imzalayın.' Gözyaşımı fark ettirmemeye çalışarak plağı imzaladım. Mağazadan çıktıktan sonra bir süre hiçbirimiz kendimizde konuşacak takat bulamadık."

Müzeyyen Senar Ankara'da Suudi Arabistan Sefareti'ndeki ikinci davette her yıl ya Beyrut'a ya da Mısır'a gittiğinden bahsetmiş, bu yıl da Eylül ayında Semiha Şakir Hanım çok ısrar ettiği için Beyrut'a gideceğini söylemiştir. Ancak Ömer'in sünneti dolayısıyla geç ka-

lır. Bu sohbeti unutmayan Tevfik Hamza Bey, Eylül ayı ortalarında bir gün telefonla arar. Beyrut'a giderken Ankara'dan geçmesini ve kendisini yolcu etmek istediğini söyler. Esasında yeni yeni fark eder ki, Tevfik Hamza Bey onunla ciddi biçimde ilgilenmektedir. "Peki," der. Ankara'ya gelince Sefir kendisini havaalanında karşılar. O akşam sefarette kalma teklifini kabul etmez ve (Güzide Hanıma) Cici'ye gider. Ertesi sabah Tevfik Hamza Bey bizzat uçağa bindirerek yolcular. Semiha Şakir Hanım havaalanında Müzeyyen Senar'ı karşılar. Elinde bir gazete vardır. Gazetenin ilk sayfasında Müzeyyen Senar'ın resmi vardır. Kendisine haberi Türkçe'ye çevirerek okur: "Türkiye'nin en ünlü ses sanatçısı Müzeyyen Senar tatilini geçirmek üzere Beyrut'a geliyor." Altında oldukça geniş bir yazı vardır. Haberin kaynağı muhtemelen Tevfik Hamza Beydir. Beyrut'ta mayıs ayı olağanüstü güzeldir. Semiha Şakir Hanımla, diğer yıllardan farklı olarak davetten davete giderler. Ancak Ankara'dan telefonların ardı arası kesilmez. Tevfik Hamza Bey dönmesi için her gün arar. Müzeyyen Senar, Semiha Şakir'e, "Allah aşkına, çarşıya gitti de. Bıktım artık," der. Semiha Şakir ise, "Sen deli misin Müzeyyen! Bu adam görüldüğü kadarıyla sana çok düşkün. Ben onu ve ailesini çok iyi tanırım. Fevkalade insanlardır. Ailesinin bir bölümü zaten Beyrut'ta oturuyor," der. Bir hafta zor kalır. Dönmeye karar verdiği günden bir gün önce, Tevfik Hamza Beyin ailesinden bir şahıs, bir kutu malta eriği ve sefaretteki kavaslar için elbiselik kumaş getirir ve "Tevfik Hamza Bey, Ankara'da bunları bekliyor," der.

Beyrut'tan dönen Müzeyyen Senar'ı, Tevfik Hamza Bey havaalanında karşılar. Ancak, giriş sırasında malta eriğine ve kumaşa, deklare edilmeden ülkeye sokulduğu gerekçesiyle el konur. Müzeyyen Senar hakkında işlem yapılır. Tevfik Hamza Bey, Müzeyyen Senar'ı havaalanından alıp doğru sefarete getirir. Olay hemen gazetelere yansır. "Müzeyyen Senar, Lübnan'dan kaçak kumaş getirirken yakalandı," diye yazarlar. Bu durum ve haberler onu şok eder. Hatta bazı gazeteler ne olduğu anlaşılmayan imalarda da bulunurlar. Diğer taraftan, o sırada elçilerin duayeni olan Tevfik Hamza Bey, resmi makamlara başvurur. Müzeyyen Senar'ın getirdiği kumaşın elçiliğe ait olduğunu açıklar. Müzeyyen Senar hakkında takipsizlik kararı verilir. Gümrükten çıkarılan kumaş da sefarete teslim edilir.

Haber o derece dallanır budaklanır ki, gazeteciler elçiliğin önünden ayrılmazlar. Bu nedenle de Müzeyyen Senar bir süre dışarı çıka-

maz hale gelir. Daha sonra gerçek durumu Gümrük Bakanlığı açıklar. Bunun üzerine muhabirler peşini bırakırlar.

Temmuz ayı başında soluğu İstanbul'da alır. Evlenme konusunda sorulan bütün sualleri cevapsız bırakır. Sadece "Kısmetse evleneceğim," der.

Ekim ayı geldiğinde, gazino patronları yine kapısındadır. Sahneye çıkması için teklif üstüne teklifte bulunmaktadırlar. Özel hayatı karmakarışık olduğu için hiçbir teklifi kabul etmez. Herkesten uzakta kafasını dinleyerek bir karara varmak istemektedir. Ancak bu hemen hemen mümkün değildir. Diğer taraftan Tevfik Hamza Bey de sürekli arayarak evlenmek istediğini söylemektedir.

Ekim ayı sonunda gizlice Ankara'ya gider. Tevfik Hamza Bey ile Beyrut'a giderler. Müzeyyen Senar, Semiha Şakir'le buluşur. St George Oteli'nde imam nikâhıyla evlenirler. Esasında Tevfik Hamza Beyin ilk eşi ve çocukları da Beyrut'ta yaşamaktadır. Müzeyyen Senar, Türkiye'de resmen evlenmeden önce, evliliklerinin açıklanmasına karşı çıkar. Ancak evlenmeleri için izin alınması gerekmektedir.

Beyrut'tan döner dönmez, Tevfik Hamza Bey resmi evlilik işlemlerine başlar. Ancak, gazetelerde evlilik konusunda sürekli yazılar çıkmaktadır. Özellikle İstanbul'da yayınlanan *Hakikat* gazetesi ilk sayfasında ve manşette haberi "Müzeyyen Senar, Suudi Arabistan Elçisi Ekselans Tevfik Hamza Beyle evleniyor," diye yayınlar. Bunun üzerine Müzeyyen Senar *Radyo Haftası* dergisine bir mektup gönderir. Bu mektup 17 Kasım 1951'de yayınlanır. Özetle şöyle der: "Lütfen hakkımda çıkan dedikoduları tekzip edin. Mesela evlenme gibi yalanları. Bu gibi şeylerin aslı astarı yoktur..."

Müzeyyen Senar, Tevfik Hamza Beyle henüz resmen evli değildir. Bu nedenle Ankara ve İstanbul arasında mekik dokumaktadır. Bu belirsiz durum, gazetelerde sık sık dile getirilir. Sahneyi bıraktığını açıklamıştır. Ancak evlenip evlenmediği konusu kamuoyu açısından netlik kazanmamıştır. Herkes büyük bir merak içindedir. Özellikle İstanbul Radyosu'nu dinleyenler her perşembe Müzeyyen Senar'ın sesini duymak için beklerler ama onun programı yoktur. O yıl içinde, sadece dört programı yayınlanmıştır. Gerek İstanbul Radyosu'na ve gerekse Ankara Radyosu'na yağan mektuplar Müzeyyen Senar'ın ne zaman program yapacağını sormaktadır. Mesut Cemil Bey, Müzeyyen Senar'ın Ankara'da olduğu bir gün Suudi Arabistan Elçiliği'ne telefon ederek ziyaret etmek istedi-

ğini bildirir. Ertesi akşam Tevfik Hamza Bey kendisini yemeğe çağırır. Yemekte sohbet doğal olarak musikiye kayınca, Mesut Cemil Bey Müzeyyen Senar'dan, Tevfik Hamza Beyin de muvafakatiyle özel bir konser vermesini ister.

14 Aralık 1951 Cuma akşamı saat 21:15-22:00 arasında tam 45 dakikalık bir konser düzenlenir. Bu kez saz arkadaşları Vedia Tunççekiç, Fahri Kopuz, Naci Tektel, Osman Güvenir, Hayri Tümer, Zühtü Bardakoğlu, Saffet Gündeğer ve Hüseyin İleri'dir. Programın ilk bölümünde karcığar eserler vardır. İlk eser Hacı Arif Beyindir:

Bir goncaya bir hâre nigâh eyledi bülbül
Derdi iki olduğuna ah eyledi bülbül
Mâtem-zede zannetti görüp dûd-i siyâhı
Bir âh ile gülzârı siyâh eyledi bülbül

Peşine Sadi Hoşses'in yeni bir bestesini okur: *"Bir gün gelecek sen de beni anlayacaksın"* ve Selahattin Pınar'ın *"Dile düştüm senin yüzünden yine"*; Astik Ağanın *"Bikes-i bi-çareyim ah ağlarım"* ve *"Benliyi aldım kaçaktan"* köçekçesi ile ilk bölümü tamamlar. İkinci bölüme ise Şerif İçli'nin mahur şarkısıyla başlar: *"Alamam doğrusu dest-i emele"* ve Refik Fersan'ın *"Bir neş'e yarat hasta gönül, sen de biraz gül"*; Şükrü Şenozan'ın *"Geçti hayal içinde bunca yıl bir gün gibi"*; Sadettin Kaynak'ın *"Ben güzele güzel demem"* ve Dedllalzâde'nin *"Gönül adlı bülbülüm var"* ve son olarak da bir türkü okuyarak program sona erer: *"İndim yârin bahçesine gül dibinde gül-i ter"*.

Ancak konseri kaçıranlar radyoyu ısrarla ararlar. Bunun üzerine Müzeyyen Senar 20 Aralık 1951 Perşembe yine aynı saatler arasında bir program daha yapar. Bu 1951 yılında radyodaki son emisyonudur.

Türkiye'deki radyo sayısıyla ilgili istatistiki bilgiler 1951 yılında yayınlanır. Türkiye genelinde 1944 yılında 155.984 olan radyo sayısı, 1950 yılı sonu itibariyle 292.569'a çıkar. En az radyosu olan il 49 radyo ile Hakkari, en çok radyo ise 142.596 ile İstanbul'dur. Örneğin, Van'da 310, Konya'da 5.468, Ankara'da 29.593 radyo vardır.

IV. BÖLÜM

14

Sefire

(1952-55)

"...Evet, Müzeyyen SENAR'ın bir çöl sfenksi gibi, susup durmasına bir nihayet vermek lazımdır..."

HİKMET MÜNİR EBCİOĞLU

Türk Hükümetinden 1952 yılı geldiği halde resmi evlilik izni çıkmamıştır. Bunun üzerine Müzeyyen Senar, daha çok zamanını İstanbul'da çocuklarıyla geçirir. Zaman zaman Ankara'ya gittiğinde ise Tevfik Hamza Beyin ona tuttuğu İngilizce hocasından dersler alır.

Nisan ayı geldiğinde arkadaşı, daha doğrusu çok sevdiği dostu Sadi Hoşses onu telefonla arar. Buluşurlar. Sadi Bey maddi yönden sıkıntılıdır ve durumunu Müzeyyen Senar'a anlatır. O sırada içinde bulunduğu şartlar çok güç olsa da Sadi Hoşses için Ankara'da düzenlenecek geceye katılmaya karar verir. Semahat Özdenses de konserde yer alacaktır. Sadi Bey o gün Müzeyyen Senar'a okumasını istediği yeni bir bestesini de getirir: *"Yıldızlı semalardaki haşmet ne güzel şey"*.

12 Nisan 1952 tarihli *Radyo Haftası* derginin 99. sayısında Hikmet Münir Ebcioğlu "Mikrofona Mektup" köşesinde özetle şöyle yazar:

Evet, Müzeyyen SENAR'ın bir çöl sfenksi gibi susup durmasına artık bir nihayet vermek lazımdır...

Bunu derhal söyleyebilirim ki, radyolarının başından ayrılmayanlar için bir müjde sayılmasa bile, Ankara'da bulunanlara Müzeyyen Senar'ın sesini yakında dinlemek nasip olacaktır. Geçen hafta oraya yaptığım seyahatte öğrendim: Müzeyyen Senar, içinde bulunduğumuz ayın 18'inde, uzun zamandan beri kapanmış olduğu uzlet ve esrar köşesinden birdenbire sıçrayarak bir sinema sahnesinde belirecek ve şarkıların en güzelini okuyacaktır...

Diğer taraftan gazino sahipleri de peşini bırakmaz. Ancak, daha önce sahneyi bıraktığını açıklamıştır, ama, bu daha çok merak uyandırmış ve tam tersine ona olan talebi artırmıştır. Bir gün Şükrü Tunar, Necati Tokyay ve Kadri Şençalar çıkar gelirler. Söz sohbet derken, Şükrü Tunar klarnetini çıkartır ve yeni bestelediği bir şarkısının notalarını ortaya koyar. Karcığar bir eserdir:

Hasta bir ümmid ile hep bekledim yollarda ben
Geçti yıllar bir haber yok, nerdesin bilmem ki sen
Bir daha görmek nasib olsaydı bari ölmeden
Geçti yıllar bir haber yok, nerdesin bilmem sen

Sonra hep birlikte çalar söylerler. Çok geçmez, biraz sonra kapı tekrar çalınır. Bu sefer gelen Çiftesaraylar Bahçesi'nin sahibi Cemil Beydir. Sonunda bir komployа kurban gittiğini anlar ama iş işten geçmiştir. 21 Haziran 1952 gecesi Çiftesaraylar'da tek bir konser vermeyi kabul eder. O akşam için özel bir elbise diktirir. Boynunu ve omuzlarını kapatan bir tuniği olan, beyaz bir tuvalet. Kolunda elmas taşlarla süslü bir bilezik ve kulaklarında sarkık elmas küpeler vardır. Her ikisi de Tevfik Hamza Beyin hediyesidir. Çiftesaraylar o gece için yeni bir mikrofon getirtmiş ve yenilik olarak da sazların önüne de bir mikrofon konulmuştur. İsmail Şençalar ve genç Ercüment Batanay da ona refakat etmektedir. Müzeyyen Senar: "— *Evlilik işimin bir türlü rayına oturmayışı beni çok üzüyordu. Bizim kanunlarımıza göre evli değildik. Ama Tevfik Hamza Beye göre evliydik. 1952 yı-*

lının önemli bir kısmını İstanbul'da geçirdim. Açıkçası biraz da Tevfik Hamza Beye psikolojik baskı yapıyordum. Ben konserlerimde daima omuzları açık tuvalet giyerdim. Ancak Tevfik Hamza Beye saygı göstermek için, o güne kadar giymediğim kadar kapalı bir tuvaletle sahneye çıktım. Önümdeki mikrofon o güne kadar kullandıklarımızdan çok küçüktü. Ancak sesi inanılmaz bir şekilde dinleyiciye aktarıyordu. Daha önce yaptığımız hazırlığa göre sırayla önce ısfahan iki şarkı okuyacak ve daha sonra hicaz, nihavent ve muhayyerkürdi şarkılarla devam edecektim. Esas itibariyle, ikinci bölümde en yeni besteleri icra etmeye karar vermiştik. Zaten bir gün önce yaptığımız prova sırasında bunları tek tek geçtik. O akşam çok çeşitli makamlarda çaldık ve söyledik. Bitirmek zor oldu. Ne zaman son vermeye kalksam dinleyici ayağa kalkarak dakikalarca alkışla tempo tuttu ve biz de mecburen devam ettik. Ancak, konser sonunda öyle bir doyuma ulaşmış olmalıyım ki, herhalde bir dört saat daha söyleyecek kadar dinçtim."

O gece sadece Çiftesaraylar için değil, İstanbul için özel bir gecedir. Gazinoda yer bulmak başlı başına bir problem olmuştur. O derece coşkulu bir gecedir ki, yaklaşık dört saat süren konser sanki bir dakika sürmüş gibidir. Dinleyici bir türlü onu bırakmak istemez. Ertesi gün gazetelerde ve o hafta çıkan dergilerin tümünde konserle ilgili haberler yer alır. Dergilerde yeni tuvaletiyle çekilmiş resimleri yayınlanır.

Ancak, özel hayatı hakkında kamuoyu karanlıktadır. Bu konuda gazete ve dergilerde çeşitli haberler çıkmaktadır ama Müzeyyen Senar'dan bir açıklama yoktur. Evli midir veya değil midir? Bilinmemektedir. Gazetelerde çıkan haberlerin çoğu ise uydurmadır. Hatta yalının kapısında bekleyen gazetecilerden biri işi tehdit boyutuna kadar götürür. Müzeyyen Senar'ın tepesi atar. Tüfeklerden birini kaptığı gibi, içine fişeğini sürer ve kapıya çıktığında gazeteci tabanları yağlayıp kaçmaya başlamıştır, o da havaya ateş eder. O gazeteci bir daha görünmez.

Bu konularda, zamanın en önemli haber kaynağı olan *Radyo Haftası* dergisi de bir türlü gerçeğe ulaşamamaktadır. Kendisiyle bu konularda görüşmek istediklerinde, bu talepleri kabul etmez. Çünkü durumundaki belirsizlik onu müthiş üzmektedir. Yakın tarihte de bir çözüm yok gibi görünür. Kısacası sıkıntılıdır. Radyo programları dışında yalıdan pek çıkmaz.

Temmuz ayı geldiğinde *Radyo Haftası* dergisinin 12.07.1952 tarihli sayısında şu yazı çıkar:

'Radyo Haftası'nı Sevdiği Halde Müzeyyen Senar Bizim Onu Sevmemizin Kadrini Bilmedi

Yazan: Radyo Haftası

Kâğıdı kalemi elinize alıp da Müzeyyen Senar'ı anlatmaya kalksanız, belki bir sene mütemadiyen yazmanız icap eder. Çünkü Müzeyyen Senar, bütün sanatkârlarımız içinde ruhen en zengin ve en çeşitli hareketler taşıyan bir kadındır. Kahkahalarında, bakışlarında, seslenişinde muhtelif zamanlarda, muhtelif manalar bulabilirsiniz. Bazan bir şarkısını okurken onun hovarda, dünyaya metelik vermez bir kadın olduğunu sanırsınız. Bir başka şarkısında Müzeyyen Senar, mecnuna vurgun Leylâ'ya benzer. Bazan hırçın, bazan çok cana yakın. Bazan okşanmaktan korkulan yaramaz bir kadındır...

Bir ruhiyatçı olsanız, Müzeyyen Senar sizin için harikulade bir etüd mevzuudur. Onda engin aşkı, en içli ızdırabı, en derin analık şefkatini, en büyük kadın kıvraklığını bulursunuz... Tek ifade ile, Müzeyyen Senar denize benzer. Şimdi sakindir. Ufuklarına kadar, harikulade bir huzur enginliğine bürünmüştür. Fakat az sonra, fırtınalarıyla sizi alır, heyecandan heyecana sürükler...

Müzeyyen Senar'a biz niçin dargınız? *Radyo Haftası* olarak başlangıçtan bugüne kadar, yalnız halkın tercümanı değil, kendimize mahsus, kendi hakkımız olan seçicilik bakımından da Müzeyyen Senar'ın hayranıyız. Mesleğimiz, onun sesinde romanlar, hikâyeler, masallar, efsaneler, şiirler bulur. Onun küçük bir ses çizgisi, çok zengin bir roman kahramanını içimizde yaratıverir. Küçük bir inleyişinde, bir masal kahramanını bulursunuz. İşte bu çok kuvvetli sebeble ve onun hakkı olan ölçüsüyle, *Radyo Haftası* aylar ve aylarca, Müzeyyen Senar'ı sayfaları içinde bağrına basmış gibi sevmiştir. Ama inkâr etmiyoruz. O da bizi aynı kuvvetli sevgi ile sevdi. Gönlü, evi, eli her zaman bize açıktı...

Bir gün Müzeyyen Ankara'ya gitti. Kısa bir kayboluş. Sonra Ankara gazetelerinde, ipsiz sapsız mahiyette meşhur bir bavul hikâyesi çıktı. Arkasından tevkif rivayeti, daha sonra, bir elçinin ismi karıştırılmaya başlandı.

Ne oluyordu? Neler dönüyordu? Her gün, gazete sütunlarında bir yeni rivayet geçtikçe şaşırmaya başladık. Her gün, yüzlerce mektup alan *Radyo Haftası*'na telefonlar edilmeye başladı. 'Müzeyyen Senar'a ne oluyor? Siz onun en büyük dostusunuz. Siz yazarsanız inanacağız. Allahaşkına ondan bahsedin,' diyorlardı.

Biz de, bu geniş istek karşısında, hiçbir şey bilmediğimiz halde, sırf onu seven, çok seven bu çok kalabalık okuyucu kitlesinin hararetli isteğini, karşılamak için bütün yazılan ve söylenenleri toplayarak ondan bahsetmeye mecbur kalıyorduk...Bütün yazdıklarımızı açın, göreceksiniz ki ses âleminin bu satılmaz, atılmaz kadını için hep müdafaa, hep koruma vardır. Nitekim bütün arzu ettiklerimizi bugün açıkça görüyoruz. Müzeyyen, sahneye dönmüştür. Müzeyyen yine okuyor. Yarın onu mikrofondan dinlemeye başlıyacağız. Çünkü Müzeyyen bizim dediklerimizi kabul etmiş bulunuyor. O kendisini, Türk musikisine vakfetmiştir. Ondan kurtulamaz.

Gelelim onunla dargınlığımıza... Müzeyyen Senar, kendisi hakkında bütün neşriyatın başı bizi bildi... Bizden biri kendisine rastladığı zaman, o eskiden severek bakan gözleri bulutlanıyor. Kaşları çatılıyor... Fakat, çok zeki olan zekâsında çok büyük hassasiyet bulunan Müzeyyen Senar, bizi anlayamadığı için, biz ona kırıldık... Hakkında en ağır yazılar neşredildiği günlerde, biz, Müzeyyen Senar'ı 'Halkın Gözde Sevgilisi' olarak ayakta tutmaya devam ettik. Ve muvaffak da olduk. Bu zeki ve hassas kadın hayatında ilk defa gafleti gösterdi. Bizi anlayamadı. Bizim yaptıklarımız takdir edemedi. İşte, biz onun bu haline kırgınız. Eğer bir gün o eski Müzeyyen Senar'ı bulursak... Yine bu sayfalarda sizinle dertleşeceğiz, sevgili okuyucular.

Dergi, açık açık uydurma haber yazdığını kabul etmiş, ama bunu Müzeyyen Senar'ın menfaatine uygun olduğu şeklinde bir kılıf uydurmuştur. Müzeyyen Senar, bu yazıdan sonra da herhangi bir açıklama yapmaz.

Ancak, içinde kopan fırtınayı hiç kimse bilmemektedir. Başka bir problem daha vardır. Yalıda her ne kadar personel azaltılmış ve masraflar asgariye indirilmişse de, akan para durduğu için her zaman rahat harcamaya alışmış bir kişi için sıkıntılar başlamıştır. Bunun için çözüm arayan Müzeyyen Senar, masraflardan kurtulmak için yalıyı kiraya vermeyi düşünür. Bu arada Tevfik Hamza Beyin yardım taleplerini de kabul etmez.

Tevfik Hamza Bey o yıl sonuna kadar resmen evleneceklerini Müzeyyen Senar'a garanti eder. Hatta 8 Ocak 1953 Perşembe günü, o gün Suudi Arabistan Kralı İbnissuud'un cülûs yıldönümü resmi kabulünde Müzeyyen Senar sefire olarak katılacaktır. Ancak Türk Hükümetinin vereceği izin sorunu halledilemediği için 5 Ocak 1953 günü İstanbul'a dönen Müzeyyen Senar, ertesi gün uçakla Kahire'ye, Itır Hanıma gider. O sırada Ali Yahya Paşa, Kahire Ticaret Odası Başkanıdır. Mısır'da 1952 yılı Temmuz ayında ihtilal olmuş ve Kral Faruk sürgüne gönderilmişse de henüz Ali Yahya Paşa görevindedir.

Müzeyyen Senar Mısır'da bir ay kadar kalır. Tevfik Hamza Beyin dön çağrılarını kabul etmez. Ama sonunda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın araya girmesiyle Türk Dışişleri Bakanlığı gerekli evlenme iznini verir. Bu haberi alan Müzeyyen Senar, Şubat ayı başında Mısır'dan apar topar İstanbul'a döner. Önce Şişli Çocuk Hastanesinin kadınlar kısmında iki gün yatar. Gazeteciler ne olup bittiğini bir türlü öğrenemez ama Müzeyyen Senar'ı iyi tanıyan gazeteci Mekki Said Esen, Ragıp Şevki Yeşim'e *Radyo Haftası* dergisinin 24 Şubat 1953 günü yayınlanan 143. sayısına bir mektup gönderir. Onlar da bu mektubu olduğu gibi yayınlarlar:

Kardeşim Ragıp Şevki

Türkiye'nin en büyük konser salonu sahibi, çok tanınmış bir organizatör, bir gün, bana şunları söyledi:

Almanya'nın boşluğu, Avrupa'da nasıl acı ile duyulursa, Müzeyyen Senar'ın eksikliği de Türk musiki âleminde öylece hissedilmektedir.

Şimdi, her zamankinden iyi anlaşılmaktadır ki, sanat hayatlarının zirvesinde, parlak ve şaşaalı günler yaşamakta olan, halkın sevgilisi Hamiyet'e ve halkın gözdesi Perihan'a, sanatın bü-

tün Türkiye'ye müjdesi Sabite'ye ve herdem taze, üstad Safiye Ayla'ya rağmen, Türk musikisi âleminde, semanın bir ucu sessizliğe gömüldü...

Bu sırada sefarette hazırlıklar sürer ve Müzeyyen Senar Ankara'ya döner. 8 Mart 1953 tarihinde resmi nikâh kıyılır. Lübnan Sefiri Müzeyyen Senar'ın, Mısır Sefiri de Tevfik Hamza Beyin şahidi olur. Müzeyyen Senar: "— *O gerçekten adam gibi adamdı. Hayatımda ilk defa bir erkeğin omuzlarımdan bütün yükü alarak beni sevebileceğini ondan öğrendim. Belki ilk defa gerçekten bir adama âşık olmuştum. Evlendikten sonra bana o kadar düşkündü ki, bir dakika bile yalnız bırakmıyordu. Benimle baş başa olmayı her şeye tercih ediyordu. Biz zorla ayrılmaya mecbur kaldıktan sonra onun ilgisi üzerimden hiç eksik olmadı. Beni her zaman aradı. Bir ihtiyacım olup olmadığını hep sordu. Bana olan sevgisi ölene kadar devam etti.*"

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve eşi Reşide Bayar on beş gün sonra yeni elçi ve eşini kabul ederler. Elçi eşi olarak onu kabul eden Reşide Hanım kollarını açarak karşılar ve "Merasimi filan boşver, gel yanım otur," der. Reşide Hanımın mutluluğu gözlerinden okunmaktadır. Uzun süre sohbet ederler. Özellikle, Müzeyyen Senar anlatır, Reşide Hanım dinler. Normal kabul saatini çok aşan süreden sonra ayrılırken Reşide Hanım onun kulağına "(Fuat Köprülü'nün eşi) Behice Hanıma çok dikkat et. Özellikle sana olan davranışı seni kırabilir," der. Müzeyyen Senar başlangıçta buna hiçbir anlam veremez.

Çok kısa bir zaman sonra Tevfik Hamza Bey en kıdemli elçi olduğu için duayenlik görevini üstlenince Sefire olarak Müzeyyen Senar'ın da yükü artar ve her davette bulunmak zorunluluğu doğar.

Bir süre sonra Çin Sefareti'ndeki resepsiyona davet edilirler. Onların birlikte gidecekleri ilk resepsiyondur. Müzeyyen Senar giydiği kıyafetiyle çok şık, Tevfik Hamza Bey de smokini içinde çok yakışıklıdır. Müzeyyen Senar: "— *İkimiz de mutluluktan uçuyor gibiydik. Sonra Cadillac arabamıza kurulduk ve ışıl ışıl yanan Ankara caddelerini geçip Çin Sefareti'nin önüne geldik... Bir sefireydim artık. Resmi bir davete gidiyordum. Boynum dik olarak... Kapıda Çin Sefiri ve Sefiresi biz karşıladılar ve 'Hoş geldiniz,' dediler. Fransızca konuşuyorlardı. Ben anlamıyor, ama yarı mütebessim anlıyor gibi davranıyordum. Hep birlikte salona doğru yürüdük. Ben Çin Sefirinin kolundaydım. Tevfik Hamza Bey de Sefireye refakat ediyordu. Öylece salo-*

na girdik. Birbirinden şık yüzlerce insanın bir anda dönüp bizi süzdüğünü gördüm. Yüzümden tebessümü hiç eksik etmiyordum. Bir taraftan orkestra çalıyor, öte yanda viskiler ve şampanyalar su gibi akıyordu. Rüyada gibiydim. 'Hey koca Müzeyyen,' diyordum kendi kendime, 'Bak işte alınyazında bugünleri de görmek varmış...' Biz de dans müziğine uyarak dans etmeye başlamıştık. Kocam Tevfik Hamza Beyin kuvvetli kolları arasındaydım. Orkestranın çaldığı 'büyük valse' kapılmış dönüyor ve dönüyorduk. Yorulmak bilmiyordum. Bir ara salonun bir köşesine gelmiş ve içkilerimizi tazelemek istemiştik. O an arkamdan bir ses duydum. Benim hakkımda konuşuyorlardı. Muhtemelen benim duymamı özellikle istiyorlardı. Gayri ihtiyari kulak verdim:

"'Ha o mu şekerim, Müzeyyen canım. Şarkıcı Müzeyyen.'

"'Hayret ne işi var burada?'

"'Şey canım işte! O Arap elçisi var ya, onunla evlenmiş...'

"'Aman işte bunlar böyle olur. Şarkıcıdan ne olacak sanki...'

"Donup kalmıştım. Birden arkamı döndüm. Konuşanlarla göz göze geldik. Hanımlardan biri devrin Dışişleri Bakanının eşi Behice Köprülü idi. Yanındakileri (o zaman) tanımıyordum.

"Çok kızmıştım. Artık ağzı süt kokan bir bebek değildim. Hayat tecrübem onların birkaç katıydı. Etrafımdaki insanları kim olursa olsun hiç küçümsemedim. Beni de hiç kimsenin küçümsemesine müsaade edemezdim. Tevfik Hamza Bey bir şeyler olduğunu fark etmişti. Koştu. 'Ne oldu Müzeyyen'im?' diye sordu. Ben de 'Çok eğleniyorum. Lütfen içkimi tazeler misin? Sonra dans etmek istiyorum,' dedim. Geceyi biraz buruk ama keyifle kapatmıştım. O hanımefendiler, başta Behice Hanım olmak üzere zamanı gelince derslerini alacaklardı. Onlar daha Müzeyyen'i tanımıyorlardı."

Diğer taraftan bekârlık döneminde çok çapkın bir kişi olan Tevfik Hamza Beyin evlendikten sonra elini eteğini her şeyden çekmesi ve eşine müthiş bir sadakatle bağlı kalması hanımların husumetini daha çok üzerine çeker. Çeşitli toplantılara katılmak mecburiyeti vardır. Müzeyyen hiç çekinmeden her toplantıya gider. Zamanın Ankara sosyetesi ne olursa olsun bir türlü onun Sefire olmasını hazmedememiştir. Tabii ki başı Behice Hanım çeker. Davetlerde genellikle, şarkıcı olduğunu ima etmek için, "Müzeyyen Hanım, falan şarkının meyanı neydi?" diye sorar. Çok kere duymamazlığa gelir. Bir akşam karı-koca duayen olarak Beylerbeyi

Sarayı'nda Ürdün'ün genç Kralı Hüseyin'e yemek verirler. Sofrada, Adnan Menderes, Ürdün Kralı Hüseyin, Müzeyyen Senar, Celal Bayar, Reşide Bayar, Tevfik Hamza Bey, Fuat Köprülü ve Behice Köprülü vardır. Konuşmalar arasında Behice Hanım, Kral'a, "Biliyor musunuz Majeste, Müzeyyen Hanım Türkiye'nin en ünlü şarkıcısıdır," der. Ses sanatçısı yerine şarkıcı kelimesini özellikle kullanır ve esasında amacı onu küçük düşürmektir. Annesi nedeniyle iyi Türkçe bilen genç Kral, söyleniş tarzından hemen durumu anlar ve Behice Hanıma dönerek, "Biliyor musunuz hanımefendi, Müzeyyen Hamza Hanım ülkemde de tanınan ünlü bir sanatçıdır. Babam Tallal özellikle onun sesine hayrandır. Yeni çıkan her plağı elçiliğimiz aracılığıyla ona ulaştırılmaktadır. Onunla birlikte olmaktan büyük onur duyduğumu ifade etmek isterim," der.

Daha sonraki karşılaşmalarında da Behice Hanım bu davranış şeklini değiştirmez ve bu artık Müzeyyen Senar'ın canına tak eder. Ders verme zamanının geldiğine karar verir. Yine oldukça kalabalık bir toplantıda Behice Hanım yine saldırır: "Müzeyyen Hanım, Sadettin Kaynak'ın yeni bir bestesi var *'Ayrılık yaman kelime'* onu ne zaman plağa okuyacaksınız? Alıp da dinlesek," der. Ama Müzeyyen Senar bu sefer hazırlıklıdır: "Bu benim için bir şeref olur hanımefendi. Ancak, sizin gibi kıdemli bir hanımefendi (yaşlı olduğunu ima eder) Türk musikisini bu kadar yakından takip ettiğine göre, acaba arkadaşlarınızla birlikte köşkte çalıp söyleseniz nasıl olur acaba?" Behice Hanım hışımla toplantıyı terk eder ve bir daha asla Müzeyyen Senar'la ne konuşur ve ne de ona sataşır.

Ancak bir süre sonra, daha önce hareketli bir hayatı olan Müzeyyen Senar sıkılmaya başlar. Çünkü bütün katıldığı toplantılarda son derece resmi davranmak mecburiyeti vardır. Tevfik Hamza Bey ise onsuz bir adım bile atmaz. O ise henüz 35 yaşındadır. Belki bir kadının, hayatının tamamında yaşayabileceklerini bu yaşa kadar yaşamıştır. Her ne kadar sahneye hiçbir zaman gönüllü olarak çıkmamış ve daima evinin kadını olmayı düşünmüşse de, bu yaşam şeklini aklından geçirmemiştir. Bir taraftan da İstanbul'da çocuklarını özlemektedir. Tevfik Hamza Bey bu konuda olağanüstü yardımcıdır. Çocuklarını görmek istediğinde hemen birlikte İstanbul'a gitmektedirler.

Bu arada diğer bir hastalığı nükseder. Hayvanlara, özellikle köpeklere olan düşkünlüğüne rağmen, elçilikte köpek beslemek müm-

kün değildir. Her şeye evet diyen Tevfik Hamza Bey, bu konuda kesin kararlıdır. Esasında Müzeyyen Senar'ın bu isteğine de hayır demez ama, isteğini de yerine getirmez.

Yine bir gün, "Ne olur bir köpek alalım," diye Tevfik Hamza Beye yalvarır. Ancak, fark eder ki Tevfik Hamza Bey onu duymazdan gelir. Müzeyyen Senar: "— *Allah'ın işine bakın ki, ertesi sabah Suudi Arabistan'dan 'Majesteleri Kral, beş adet Kangal köpek istemektedir,' diye mesaj gelir. Sabah kalktığımda Tevfik Hamza Bey, 'Seninle bir Sivas'a kadar uzanalım,' dediğinde şaşırdım ve 'O da nereden çıktı?' diye sorunca, gelen mesajı anlattı. Keyiften çıldırmıştım. Arabaya binip Sivas'a vardık. Beni bir kahveye oturttu. Adamları ile birlikte Kangalları almak üzere gittiler. Tanınmamak için gözümde kocaman bir gözlük, başımda bir eşarp bana getirilen çayı içiyordum. Yabancı olduğum giyimimden belli. Bütün erkekler saygılı ve benden oldukça uzak bir mesafede oturuyorlardı. Rahatsız etmemek için azami gayreti gösteriyorlardı. Anadolu insanının yabancıya karşı olan saygısı inanılır gibi değildir. Ben çayımı yudumlarken, rengârenk şalvarları ve başlarında yeldirmeleriyle biraz ilerden geçen üç hanımdan genç olanı bana şöylece bir baktı ve olduğu yerde kaldı. Ben başımı çevirdiysem de kendimi kurtaramadım o avaz avaz, 'Bu Müzeyyen Senar, onu tanıdım,' diye koştu ve boynuma sarıldı ve ağlamaya başladı. Şaşırmıştım. Biraz sonra kendimi kadınlı, erkekli ve çocuklu bir kalabalığın içinde buldum. Açıkçası gözlerim yaşarmıştı. Herkes bir şeyler soruyor ve ben cevap veriyordum. Az sonra yardımcılarının kucaklarında beş Kangal yavrusu ile Tevfik Hamza Bey göründü ama kalabalığı yarması bir hayli güç oldu. O da biraz şaşırmıştı. Güçlükle arabaya kadar gittik ve ben yavrulardan birini kucağıma alarak herkese el salladım. Özellikle genç kızların ve çocukların arabanın arkasından koşmalarını hiç unutmuyorum. Tevfik, durumu her zamanki gibi anlayışla karşıladı.*"

Ankara'ya gelince elçiliğin bahçesindeki havuz boşaltılır. İçine köpek yavruları için özel bölmeler hazırlanır. Beslenmeleri ve gönderilinceye kadar sıhhatli kalabilmeleri için bir veteriner tutulur. Her sabah erken saatlerde veterinerin verdiği ölçüye göre bebek Kangallar başlangıçta biberonla beslenir. Müzeyyen Senar, en erken kalkanlardandır. Bebeklerin mamaları hazırlanana kadar mutfakta bekler. Sonra mamaları alır ve yardımcılarıyla birlikte yavruları beslemeye gider. Her gün bir tanesini sırayla doyurur. Onlara isim

1944-1965

◄ İkinci eşi Ercüment Işıl

▼ Ömer'e hamile. Gazino programını, karnı belli olmasın diye paravanın arkasından yapıyor, 1944

▲ Şerif İçli'yle program arasında dinlenirken 1946

▼ Müzeyyen Senar'ın evinde Zehra Bilir'le birlikte gazeteci Cemal Beyle röportaj sırasında. Bu arada Feraye'ye hamiledir. Kasım 1946

▲ Paris Lido Gazinosu, ilk yurtdışı konseri, 1947

▶ Lido konseri nedeniyle Paris'te çekilen resmi, 1947

▲ Paris konseri dönüşü. Sedat Simavi karşılıyor, 1947

▼ Taksim Bahçesi'nde bir program sırasında sohbette, 1948

▲ Çiftesaraylar Gazinosu'nun ilanı, 1947

▼ Avlanırken, 1948

YUKARDAKİ ★ Resimlerde Müzeyyen Senar ve Zeki Müren'i mühtelif pozlarda beraber görüyorsunuz.
(Foto: OSMAN ÖZCAN)

"O Benim Taptığım Kadındı!.."

Diyen San'atkâr ZEKİ MÜREN, Siz Kıymetli Dinleyicilerine Zevkle Okunacak Müzeyyen Senar'a Ait Bu Çok Güzel Yazıyı Hazırladı.

◄ Zeki Müren'in *Radyo Haftası* dergisindeki yazısı, 1951

▼ *Arzu ile Kamber* filmi dolayısıyla Sezer Sezin'le Müzeyyen Senar'ın buluşması, 1951

▲ Nubar Tekyay'la Tepebaşı Gazinosu'nda, 1951

▶ Üçüncü eşi Tevfik Hamza Beyle, 1953

DIPLOMATİK
HÜVİYET VARAKASI

No 102/953

Sahibinin isim ve sıfatı Bayan
Müzeyyen Hamza
Suudî Arabistan
Elçisinin Eşi.

— 1 —

◄ Sefire olduğuna dair diplomatik hüviyet, 1953

► Japon Sefiresi ile birlikte, 5.5.1954

▶ Üçüncü eşinden ayrıldıktan sonraki ilk İstanbul konserine çıkarken, 1955

17. 1. 971.

Canım Müzeyyen,

mektubunuzu [illegible]
ün evvel aldım, sevindire
memnun oldum, sıhhat hal
rinizi almak için sen
miyor, var ol sağ ol mü
Bugün sana şöyle bay
annemi gönderiyo
um. Tebrikleri geç gel
itiraz fikriyle
[illegible]
canım. Sevgi hürmetle

T. Hamza.

◀ Tevfik Hamza Beyin mektubu, 17.1.1971

▲ Çiftesaraylar Bahçesi'nde vereceği konserin ilanı, 1955

▼ İzmir Çamlık Senar Gazinosu'nda, üzerinde Tevfik Hamza Beyin hediye ettiği takılarla programda, 20.9.1955

▲ Bebek Belediye Gazinosu'nda Selahattin Pınar ve Eşber Köprücü'yle, 1956

▼ Bebek Belediye Gazinosu'nda Zeki Müren'le, 1956

▲ Amerika'daki ilk konseri, 1958

▼ Mediha Demirkıran programında Zeki Müren'le. Ayak parmağını kırdığı gece, 12.4.1958

▲ Gazino programında, 1959

▼ Ömer ve Feraye'yle, 1962

▲ Ankara-Astorya Gazinosu'nda hancı kompozisyonu, 15.11.1963

▼ Uludağ'da Küçük Ayı Kulübesi'nin önünde, 1965

vermiştir. Biri kucağına işediği için adı "Çişli" olur. Diğerleri sırayla çok yaramaz olana "Haydut", kulağının kenarında minik bir beni olana "Benli", içlerinde en toplu olana "Şişko" ve en ufak tefek olanına da "Sıska" adını takar. Yavrular bir ay kalır. Bayağı serpilirler. Bir ay sonunda, o zamanın tekniğine göre her yavrunun sıhhatli bir şekilde taşınması için özel kafesler hazırlanır. Özel bir uçakla Suudi Arabistan'a gönderilir.

Müzeyyen Senar, bir süre sonra elçilikte bazı değişiklikler yapmak ister. Çünkü uzun yıllardır birçok yere kadın eli değmemiştir. İlk olarak salonda ve odalardaki çok büyük olan halıları temizletmeye karar verir. Ayrıca odalara daha küçük halılar konulmasını düşünür. Salondaki büyük halı kaldırıldığında altında bir muska çıkar. Birkaç gün sonra oturma odasını düzenlerken, oldukça büyük olan gardırop diğer duvara nakledilmek üzere çekildiğinde bir muska da onun arkasından çıkar. Salon ve oturma odası düzenlendikten sonra sıra yatak odasına gelir. Özellikle yün yatak Müzeyyen Senar'ı rahatsız etmektedir. Tevfik Hamza Beye demode olan bu yatağı değiştireceğini ve yeni yatak alacağını söyler. Yatağı kaldırdıklarında üç muskanın da yatağın alt kısmına konduğunu görürler. Büyüye zaten inanmamaktadır ama bu durum onu rahatsız etmiştir. Kısa bir araştırma yaptığında anlar ki, Tevfik Hamza Beyin onunla evlenmeden önce İtalyan asıllı Sara adında bir hanım arkadaşı vardır. Evlendikten sonra Tevfik Hamza Bey onunla her türlü ilişkiyi kesmiştir ama o, elçilikte çalışan uşaklardan birine bu muskaları koydurmayı başarmıştır. Uşak hemen kovulur. Müzeyyen Senar olayı büyütmez ve unutur.

1954 yılı geldiğinde Tevfik Hamza Beyin duayen olması nedeniyle o davetten bu davete koşarlar. Özellikle çeşitli ülkelerin sefireleri sık sık Müzeyyen Senar'ı ziyaret ederler. Herhangi bir maddi problem olmadığı için terzi Nedret'in diktiği tuvaletleri çok kere bir defa giymektedir. Özellikle elçi hanımları arasında şıklığıyla dikkati çekmektedir. Zaman zaman Cumhurbaşkanı'nın ve Reşide Hanımın desteğini arkasında hissetse de Türk Dışişleri Bakanlığı ona karşı mesafelidir. Bu arada Suudi Arabistan'dan gelen haberler de olumlu değildir. Tevfik Hamza Bey görüşmelerde bulunmak üzere Suudi Arabistan'a giderken, Müzeyyen Senar da ona refakat eder, bu vesileyle umre yapar. Müzeyyen Senar: "— *Hacca gitmek isteyen kişiler vize için elçiliğe başvuruyorlardı. Onların perişan halini gördükçe*

üzülüyor ve hatta ağlıyordum. Öğle yemeğine oturmuştuk. Tevfik bana, 'Hazırlan, birlikte Suudi Arabistan'a, Mekke'ye gidiyoruz,' dedi. Hemen oraya uygun, kapalı bir kıyafet yaptırdım. Hatta peçe hazırlattım. Cidde ve Mekke'de tam bir ay kaldık. Dönerken Kâbe'nin kuşaklarından dört tanesini getirdim. Tevfik Hamza Bey elçi olduğu için alabildik. Yoksa kolay değildi. Bu kuşaklardan birini Çankaya'ya birini Demirtepe Camiine ve diğerini de Şişli Camiine hediye ettim. Bir tanesini 24 sene süreyle evde sakladım. Fakat oldukça ağır olduğu için her taşınmam sırasında problem yaratıyordu. Onun üzerine bu son kuşağı da 1971 yılında Nimet Abla Camiine bağışladım. Aradan on yıl geçince camiye uğradım. Kuşağı sorduğumda kayboldu, dediler."

Zaten, normalden uzun bir süre elçilik yapan Tevfik Hamza Beyin geri çağrılma ihtimali artmıştır. Karı koca büyük bir sevgiyle birbirlerine bağlıdır ama, aradan daha bir yıl geçmesine rağmen, sanki evliliklerinin üzerinde kara bulutlar dolaşmaya başlamıştır. Çünkü Tevfik Hamza Bey bilmektedir ki, elçiliği sona ererse Müzeyyen Senar'ın onunla birlikte Beyrut'a veya Riyad'a gelmesi mümkün değildir.

Müzeyyen Senar'ın ava meraklı olduğunu bilen Tevfik Hamza Bey elçiliğe birkaç tüfek aldırır. Ayrıca kendi tüfeklerini de Müzeyyen Senar İstanbul'dan getirir. Birçok elçi gibi onlar da zaman zaman hafta sonlarında Sivrihisar'a ava giderler. Müzeyyen Senar iyi avcı olmasına rağmen fazla dikkat çekmemek için Tevfik Hamza Beye, "Ben sana mandukacı (sopalarla çalılara vuran ve kuşları kaldıran kişilere verilen ad) olurum. Kuşlar kalkınca sen de avlarsın," der. Esasında niyeti farklıdır. Ava gelen herkesin köpeği var, onların yoktur. Yine bir hafta sonunda Hamza Tevfik Beye, "Görüyorsun köpek olmadan av yapmak çok zor. İstersen biz de bir köpek alalım. Florya'da senin de tanıdığın Tevfik Beyin dişi bir av köpeği vardı. Yavrulamışsa ondan bir tanesini isteyelim," der. Bu sefer kurtuluş olmadığını gören Tevfik Hamza Bey çarnaçar kabul eder. Elçiliğe döner dönmez Müzeyyen Senar İstanbul'a telefon eder. Yavru olduğunu öğrenince o hafta sonu İstanbul'a çocukları görmeye gittiğinde ilk işi Florya'ya gidip yavruyu almak olur. Ankara'ya döndüklerinde ortaya bir problem çıkar. Yavruyu önce içerde tutarlar. Müzeyyen Senar, köpeğin büyüyeceği ve ileride ava götürecekleri için içerde tutmanın doğru olmadığını söyler. Ona bir kulübe yapmak en doğ-

ru çözümdür. Ancak yavruyu çok seven Tevfik Hamza Bey önce razı olmaz, ama yavruya bir kulübe yapılır ve kulübe balkona konur. İçeriye alışan köpek bir hafta balkonda ağlar, Tevfik Hamza Bey de içerde. Sonra alışır, birlikte ava giderler.

Hemen hemen her hafta sonunda İstanbul'a çocuklara giderler. O sırada Ercüment Işıl bir Alman hanımla evlenmiştir. Ancak maddi durumu çok iyi olmadığı için, eve alınacak eşya için Müzeyyen Senar ona yardımcı olur. Ne de olsa çocuklarının babasıdır. Çocukları da daha rahat etsinler diye babalarına bırakmıştır. Ancak bu, Ercüment Işıl'ın yanlış değerlendirmesine neden olur. Çünkü bu durumda mecburen daha sık görüşeceklerdir. Onlar Ankara'dan geldiklerinde sık sık bir bahaneyle yalıya gelip Müzeyyen Senar'ı görmek ister. Çarşıya çıktıklarında veya bir gazinoya gittiklerinde onunla karşılaşmamak mümkün değildir. Ayrıca sık sık mektuplar da yazmaya başlar. Bu belirli ölçüde Müzeyyen Senar'ı rahatsız etse de Tevfik Bey aldırmaz. Hatta, "Onu bağışlamalısın. Çünkü vaktiyle ne kadar önemli bir kişinin eşi olduğunu algılayamadı. Şimdi ise eski günleri unutmadığı belli oluyor," der.

Yine geldiği bir hafta sonunda Feriha Tunceli telefon eder ve "Senden haber bekliyorduk. Nubar'la (Tekyay) geliyoruz," der. Gerisini Feriha Tunceli şöyle anlatır:

> "Nubar'la buluşup doğru yalıya gittik. Tevfik Hamza Bey evde değildi. Müzeyyen Abla yatak odasında idi. Üzerinde uzun ve şık bir elbise vardı. Biraz sohbet ettikten sonra, Sadi Hoşses'in bana yeni bir bestesini gönderdiğini, bunu birlikte geçmek istediğimi söyledim. O da bana 'Hadi bakalım başla,' dedi. Şarkı *'Geçti ömrün nevbaharı, bülbül olmuş neyleyim'*. Nubar kısa bir giriş taksimi yaptı ve ben nota kâğıdını elime alıp eseri icra etmeye başladım. Bitirdiğimde Müzeyyen Abla, 'Bravo çok güzel okudun. Hiç duymadım bu şarkıyı ama, çok güzelmiş, hadi beraber söyleyelim,' dedi. Birlikte okuduk. Ben her zaman şaşırmışımdır. Nasıl bir defa dinlediği şarkıyı anında öğreniyor, diye. Elinde nota kâğıdı olmadan Sadettin Kaynak'ın bestelediği çok uzun şarkıları nasıl icra ediyor, bir türlü çözemedim. Kemal Niyazi Seyhun Hoca bir gün bana şöyle demişti: 'O çok farklı. Bir şarkıyı bir defa duyması yetiyor. Başka bir sanatçıyla bir defa geçebildiğimiz şarkı süresi içine o en az iki şarkıyı sığdırabiliyor."

Aynı yılın ekim ayında bir gün elçilikte saz arkadaşları ve Alaeddin Yavaşça vardır. Biraz sonra Sadi Hoşses de gelir. Yerler içerler, şarkı söylerler. Sahne ve radyoyla en son haber ve dedikoduları konuşurlar. Ayrılırken Sadi Bey, "Müzeyyen gelecek hafta seni radyoya bekliyorum. Arkadaşlar sana hasret. Yeni katılan arkadaşlarımız ise seninle tanışmak için ölüyorlar," der. Sözünde durmak için bir gün kararlaştırırlar. O gün gittiğinde radyoda söyleyen bütün sanatçıların orada olduğunu görür. Bunlar arasında başta Semahat Özdenses olmak üzere Nevin Demirdöven, Behiye Aksoy, Melahat Pars, Sevim Çağlayan, Vedat Gürsel, Hamiyet Duygulu, Mustafa Sağyaşar da vardır.

1955 yılı gerek Müzeyyen Senar ve gerekse Tevfik Hamza Bey açısından çok zor geçer. Mart ayında elçilik görevi sona eren ve geriye çağırılan Tevfik Hamza Bey, önce veda için gittiği Başbakan Adnan Menderes'e durumu anlatır ve Türkiye'de kalmak istediğini söyler. O da kendisine yardım edebileceğini ifade eder. Elçilikten eşyalarını toplayıp İstanbul'daki yalıya göçerler. Böylece Tevfik Hamza Bey için emeklilik hayatı başlar.

Ama o sahne ışıkları ve alkışlar yok mu, son 20 yıl içinde ne yaparsa yapsın kanına işlemiştir. Nisan ayında, yalıdaki yerleşme işlerini tamamlarlar. Ay ortasında İzmir Büyük Sinema'nın sahipleri Müzeyyen Senar'ı ziyarete ederek İzmir Büyük Sinema'da konser vermesi isterler ve bunun için de üç bin lira gibi bir rakam önerirler. Kabul eder. Eşi artık emeklidir, yalı ve çocuklar için para gereklidir. 12 Mayıs Cuma akşamı konser için anlaşırlar. Kendisine sazlarıyla Şükrü Tunar, Şerif İçli, Hakkı Derman, İsmail Şençalar ve Ercüment Batanay refakat edecektir. 16:30'da İstanbul uçağından İzmir Havaalanına indiğinde büyük bir gazeteci ordusu kendisini karşılar.

Radyo Alemi dergisinin 26 Mayıs tarihli 118. sayısında havaalanında karşılanması ve ayrıca konser sırasında çekilen fotoğrafları yayınlanır. Onu çok özleyen İzmir'in bütün musiki severleri o gece Büyük Sinema'nın salonunda toplanmışlardır. 20:30'da başlayan konser tam 3,5 saat sürer. Bu, dört yıl aradan sonra verdiği ilk konserdir.

Yine Nisan ayı sonunda bir pazar günü misafirleri vardır. Şükrü Tunar, Şerif İçli, Hakkı Derman ve Alaeddin Yavaşça. Elçi de Türk musikini sevmektedir. Birlikte çalar ve söylerler ve hasret giderirler.

Özellikle Şerif İçli her yeni bestesini onunla geçmek ister. Yine o günü Alaeddin Yavaşça şöyle anlatır:

"Hiç unutmuyorum. O pazar Şükrü Tunar'ın arabasına doluştuk. Doğruca yalıya gittik. Kapıyı bize Müzeyyen açtı. Kucaklaştık. Denize bakan salona geçtiğimizde Tevfik Hamza Bey de bize katıldı. Söz sohbet derken konu yeniden musikiye döndü. Ben de yanımda iki yeni bestemi getirmiştim. Biri hicaz makamında *'Nerde o günler nerde, yârim cânânım nerde'* ve diğeri nihavent *'Gönlümün bülbülüsün, aşk bahçemin gülüsün'*. Bir ara Müzeyyen, Şerif İçli'ye döndü, 'Sende mutlaka yeni bir şeyler vardır,' dedi. Şerif Bey, 'Gelecek ay umuyorum ki yeni bir bestemi getireceğim,' deyince ben cesaret alıp yeni bestelerimin notalarını çıkarıp uzattım. Hem Şerif Beyve hem de Müzeyyen bunlara baktılar. Müzeyyen Yavaş yavaş mırıldanmaya başladı. Muhtemelen 15 dakika sonra 'Hadi çocuklar, hicazla girelim,' dedi ve başladı benim yeni bestemi okumaya. Hem çok şaşırmış ve hem de çok mutlu olmuştum.

"İki hafta sonra yine toplanmıştık. Ancak, tam sofraya oturmuştuk ki yeni bir misafir daha geldi. İstanbul Radyosu'nun o zamanki müdürü Nedim Bey. Bir süre sonra durum anlaşılmıştı. Nedim Bey, 'Müzeyyen Hanım, zaman zaman eski programlarınızı gelen yoğun istek üzerine tekrar ve tekrar yayınlıyoruz. Ancak...' aynı zamanda bestekâr olan saz üstatlarını da işaret ederek, 'yeni besteleri toplum sizden canlı olarak duymak istiyor. Bu konuda her ay yüzlerce mektup alıyoruz', dedikten sonra Tevfik Hamza Beye dönerek, 'Beyefendi durumunuzu biliyorum. Müzeyyen Hanımın radyoda emisyon yapmasının mahzuru olacağını zannetmiyorum,' dedi. Tevfik Hamza Bey kesinlikle karşı çıktı. Ancak yaklaşık yarım saat sonra, Şerif Beyin de ağırlığını koyması üzerine, bir sonraki ay, 6 Haziran Cumartesi akşamı İstanbul Radyosu'nda 45 dakikalık bir konser vermesi kararа bağlandı. Dört yıl aradan sonra ilk defa radyoda söylemesi günlerce basında duyuruldu. Ben bile çok heyecanlanmıştım. O günü iple çektim ve bütün İstanbul gibi radyomun başına oturdum. Anons şu şekilde yapıldı:

"— Sayın dinleyiciler, Müzeyyen Senar programına başlıyor. Saz arkadaşları Şerif İçli, Şükrü Tunar, Hakkı Derman ve

Erçüment Batanay. İlk önce bir hane peşrevden sonra ferahfeza makamında Dede Efendinin yürük semaisini dinleyeceksiniz: *'Bu gece ben yine bülbülleri hâmûş ettim'*.

"Bu yürük semai ile başladı ve ferahfeza ve sultanıyegâh ve sonra da hatırladığım kadarıyla hüseyni şarkılarla devam etti. İstekler yoğunlaşınca, artık Müzeyyen Senar her ay program yapmaya başladı. Bu ara çeşitli hayır dernekleri ve kurumlar konser teklifinde bulunmaya başladı. Müzeyyen mevcut durumu itibariyle hepsini reddetmek durumunda kaldı.

"Ayrıca bir noktayı daha anlatmam gerek. Şair içinden gelen bir duyguyla şiir (güfte) yazar. Bestekâr ise, çok kere şairin duygularını hissederek bestesini yapar. Şarkıyı icra eden sanatçının görevi daha da zordur. O, eseri icra ederken hem güfte yazarının ve hem de bestekârın duygularını dinleyiciye aktarmak durumundadır. İşte Müzeyyen Senar'ı diğer icracılardan ayıran bu noktadır. O şarkıya başladığı zaman güfteyi ve besteyi yoğurur ve şairin ve bestekârın duygularının içine kendi duygularını da katarak dinleyiciye aktarır. Onları âdeta büyüler."

Ateşböceği Ercan (Ercan Bostancıoğlu) ise o gün yaşadıklarını şöyle anlatır:

"O sıralar bir koroda öğrenciydim. Müzeyyen Senar'ın radyoda okuyacağı haberi olay yarattı. Ben dergilerden öğrendiğimde çok heyecanlandım. Sırf onu görebilmek için, büyük bir merakla Notre Dame De Sion Lisesi'nin önünde beklemeye başladım. Başında bereye benzer bir şapka ve üstünde deve tüyünde pelerin şeklinde bir mantoyla arabadan indi. Etrafa gülerek selam verdi ve İstanbul Radyoevi'ne girdi. Onu o gün ilk defa gördüm ve lisenin arkasındaki sokakta bulunan bir terzide, akşam saat 19:00'da başlayan konseri oraya biriken en az on beş kişi ile birlikte dinledim."

Esasında konser için tespit edilen gün 11 Haziran 1955 Cumartesi akşamıdır. Ancak o gün Tevfik Hamza Bey'le Bağdat'a gitmesi gerektiği için program 6 Haziran Pazartesi gününe alınır. Feriha Tunceli 16 Haziran 1955 tarihli *Radyo Alemi* dergisinde (sayı 121) o geceyi ve programı şöyle anlatır:

Aziz okuyucular! İşte dört sene gibi uzun süren ayrılık devresinden sonra, hepimizin gayet iyi tanıdığı ve sesine hasret kaldığı içli ve tatlı sesli san'atkarımız Müzeyyen Senar 6 Haziranda İstanbul Radyosu'nda ve hepinizin huzurunda 45 dakika süren nefis ve parlak konserini verdi...

Programa bir hanelik ferahfeza peşrevi ile girildi ve müteakiben musikimizde bir dahi olarak anılan Dede Efendinin ferahfeza yürük semaisi ile başladı: "*Bu gece ben yine bülbülleri hâmûş ettim*".

Feriha Tunceli sonra sırasıyla okuduğu şarkıların listesini verir:

Lem'i Atlı'nın sultaniyegâh şarkısı "*Andıkça geçen günleri hasretle derinden*"; Lem'i Atlı'nın ferahfeza şarkısı "*Dinlendi başım dün gece bir parça dizinde*"; Suphi Ziya Özbekkan'ın hüseyni şarkısı "*Feryâd ediyor bir gül için bülbül-i şeydâ*"; Lem'i Atlı'nın hüseyni şarkısı "*Zaman olur ki ânın hacle-i visâlinde*"; Tatyos Efendinin hüseyni şarkısı "*Çektim elimi gayrı bu dünya hevesinden*"; Rıfat Beyin hüseyni şarkısı "*Vaslınla cânâ pek neşelendim*"; Şevki Beyin uşşak şarkısı "*Yâd ile geçmiş zamana ağlarım*"; hüseyni türkü "*Aksadeler giyer boylu boyunca*"; hüseyni türkü "*Demirciler demir döğer*".

Tevfik Hamza Beye bir büro tutulur. İhracat işi yapacaktır. Hayatında bir tek gün ticaret yapmamış olan Tevfik Hamza Bey, bunu beceremeyeceğini anlayınca, haziran ayında bir gece karı koca oturup durumu gözden geçirirler. Müzeyyen Senar: "— *Yine hayatımın dönüm noktalarından biri idi o gece. Çocuklar babalarında idi. Baş başa oturmuş, yalının bahçesinde içkilerimizi yudumluyorduk. Hani bazı zamanlar vardır, insan söze nereden başlayacağını bilemez. Karar vermek durumundasınızdır ama bir türlü söyleyemezsiniz. Onun ağırlığını her iki taraf da omuzlarında hisseder. Eninde sonunda söylenmesi gereken de söylenir:*

"'*Tevfik, durumunu biliyorum ve anlıyorum, ancak çocuklarımı bırakıp Beyrut'a seninle gelebilmem mümkün değildir,' dedim.*

"'*Peki ne yapacağız?*'

"'*İstesek de istemesek de boşanmak mecburiyetindeyiz.*'

"'*Hayır, buna katlanamam...*'

"'Bak, ama ben çalışmak zorundayım. Bunu eski de olsa bir sefire olarak sen buradayken yapamam. Yakışık almaz.'

"'Maddi sıkıntın olmaz, ben Beyrut'a dönsem de sana her zaman destek olurum.'

"'Bu doğru olmaz, bunu kabul edemem,' dedim.

"Sustu...

"Ertesi sabah kalktığımda gitmişti. Kısacık bir not bırakmış: 'Sana veda ederek gitmem mümkün değildi. Böyle ayrıldığım için affet. Ben formaliteleri hallederim. Merak etme. Seni ne çok sevdiğimi biliyorsun. Tevfik Hamza.'

"Böylece o gün hayatımın önemli bir sayfası daha kapanmıştı. Ben yine yapayalnız ve tek başınaydım. Onun tuttuğu avukatlar boşanma işini tek celsede hallettiler. Temmuz 1955'te ben 37 yaşındaydım ve üç çocukla yeniden dul kalmıştım.

"Tevfik Hamza Beyle ilişkimiz ta o vefat ettiği tarih olan 1985 yılına kadar mektuplarla da olsa devam etti. Sadece iki defa karşılaştık. 1976 yılında Avusturalya'ya konsere giderken uçak değişikliği nedeniyle Beyrut'a inmek mecburiyeti vardı. Meğerse uçakta Tevfik Hamza Beyin oğlu varmış ve beni görmüş. Babası onu karşılamaya geldiğinde, benim uçakta olduğumu söylemiş. Uçaktan inip bekleme salonuna gelince karşımda Tevfik Hamza Beyi buldum. Gözyaşları içinde sarmaş dolaş olduk. İsmail Şençalar, Hakkı Derman ve Şükrü Tunar'ın da gözyaşlarını tutamadıklarını gördüm. Israrı üzerine dönüşte bir süre Beyrut'ta kalmaya söz verdim. Nitekim tekrar Beyrut'a geldiğinde bana St George Oteli'nde yer ayırtmıştı. Kaldığım bir hafta boyunca her gün sabah 11:00'de bana geliyor ve iki saati benimle sohbet ederek ve eski günleri anarak geçiriyordu. Daha önceleri bir kalp krizi geçirdiğini yazdığı mektuplardan öğrendiğim için, ona karşı çok dikkatli idim. Hafta sonunda beni uçağa kadar yolcu etti. Onun dışında bir daha hiç görüşmedik. Ama, devamlı mektuplaşıyorduk. Özellikle o daha sık yazıyordu. Bu mektuplardan sadece üç tanesini saklamışım. 1970 ve 1971 yılında olanları. O mükemmel bir insan ve koca idi. Onu daima sevdim. Her zaman da sevmeye devam edeceğim."

17.1.1971 tarihli üç sayfalık mektupta Tevfik Hamza Bey (özetle) şöyle yazar:

"Sevgili Müzom,

Mektubunuzu birkaç gün evvel aldım. Son derece memnun oldum. Sıhhat haberlerinizi almak beni sevindiriyor, var ol sağ ol Müzo...

Ben İstanbul'a gelmek ve seni görebilmek çok arzumdur, hiç olmazsa dertleşir konuşuruz, aramızda geçen güzel vakitlerden bahsederiz. Bakalım ne zaman kısmet olacak. Filhakika çok arzu ederim. Elbette senin yanında çok rahat olurum... Seni öpmek ve koklamak da elbette bana eyi gelecek, nasip olursa gelirim seni görürüm. Bilseydin senin sesini, güzel sesini işitmek ne kadar isterim. Güzel şarkılarını işitmek bana iyi gelecek...

Gülizar'a selamlar, senin gözler(in)den yanaklar(ın)dan öper koklarım Müzo canım. Sevgilerimle.

T. Hamza"

Boşanma haberi gazetelerde manşet olur. Yalı ziyaretçi akınına uğrar. Bütün arkadaşları onu arar. Mefharet Yıldırım, Şükran Özer sık sık onu ziyaret ederler. Birkaç gün sonraki ziyaretçisi ise Zeki Müren'dir. "Ablacığım seni ne kadar çok özledim," diyerek boynuna sarılır. O da Zeki Müren'e "Radyo emisyonlarını takip ediyorum. Çok iyi gidiyor. Aman Zeki'ciğim böyle devam et," der.

Müzeyyen Senar, kendi düzenini yeniden kurmak mecburiyetindedir. Ergun zaten babaannededir. Ömer'le Feraye ise babaya gitmişlerdir. Hafta sonlarında anneye gelmektedirler. Müzeyyen Senar'ın son dört yılın zorlu ve karmakarışık günlerinden sonra yalnız kalmaya, başını dinlemeye ve hayatına yeni bir yön vermeye ihtiyacı vardır. Artık 30'lu veya 40'lı yıllarda olduğu gibi başkasına dayanmaya gereksinimi yoktur. 37 yaşındadır ama en az altmış yılın tecrübesine sahiptir. 13.11.1978 tarihinde kendisiyle röportaj yapan *7 Gün* gazetesinin bayram özel sayısında bunu şöyle anlatır:

"Size bir şey söyleyeyim mi, bana nasip olanlar, kimseye olmamıştır... Sevildiğimi ta içimde hissediyorum... Ben on bin kadının yaşamını kendi yaşamıma sığdırmış bir kadınım. Dopdolu harika bir ömür geçirdim."

Daha bir ay geçmeden Ankara ve Anadolu'nun çeşitli illerinden ve hatta çok sevdiği Bursa'dan gelen konser tekliflerini kabul etmez. Çünkü buna psikolojik olarak hazır değildir. Ancak, yeni şarkıları

plağa okumak konusunda problem yoktur. Çünkü plaklar ona sürekli bir gelir de sağlamaktadır.

Mayıs ayındaki İzmir konseri gazete ve dergilerde günlerce yazılır. Çok geçmeden kapısını çalan Çiftesaraylar'ın sahibi Cemil Beydir. O gün misafirleri arasında, Şerif İçli, Şükrü Tunar ve Necati Tokyay da vardır. Sazları ellerinde gelmişlerdir. Önce Cemil Bey teklifte bulunur ve der ki, "Müzeyyen çok uzun bir ayrılık oldu. İstanbul halkı sana hasret kaldı. Mutlaka sahneye çıkmalısın." 26 Haziran Pazar günü biri saat 18:00'de, diğeri 23:00'te olmak üzere sahneye çıkma teklifini kabul eder. Parayı hiç konuşmaz ama, Cemil Bey ona iki bin lira yevmiye önerir.

Radyo Haftası dergisinin 2 Temmuz 1955 tarihli 42 (267) sayısında derginin muhabiri Mustafa Baykal resimlerle süslediği yazısında şunları yazar:

Biz Sana Doyamadık!

Nihayet Müzeyyen Senar sahneye çıktı. Haftalardan, hatta aylardan beri dedikodusu yapılan bu mevzuu, Senar'ın geçen Pazar günü Çiftesaraylar Bahçesi'ndeki konseriyle, tamamen halledilmiş oldu.

Şimdi artık her hafta Pazar günleri, biri saat 18:00'de diğeri 23:00'ten sonra olmak üzere, bu çok özlediğiniz sesi dinlemek fırsatına sahipsiniz. Ümit ederim ki, bu fırsatı kaçırmak istemiyecek, siz de Senar'ın diğer hayranları gibi, onu dinlemeye koşacaksınız...

... Bahçenin dış kapısı önünde bekleşen halktan tutun da, sahneye yerleşmek üzere olan meraklılara, hatta kulise geçmeye çalışan ateşli dinleyicilere kadar herkes, o gün Senar'ı doya doya dinledi. Bu dört senelik hasreti böyle bir günde çıkarmak istercesine, hayran hayran onun, yetişemeyenler veya kalabalığa katılmaktan korkanlar da sesinin peşi sıra sürüklenip gitti...

Kendisine o gün sazlarıyla Şükrü Tunar, Şerif İçli, Hakkı Derman ve Ercüment Batanay refakat etmektedir. Pazar günkü programlarda yaşanan izdiham ve aşırı talep üzerine Cemil Bey bir gece bahçede özel bir konser yapma teklifinde bulunur. Kabul edince gazete ilanları verilir:

Bu akşam saat 21:00'den 01:00'e kadar
MUAZZAM BİR GECE
İstanbul halkının sabırsızlıkla beklediği sanatkâr
MÜZEYYEN SENAR
Tam dört saat devam edecek
Bu geceyi kaçırmayın

Bu ilanın sağ tarafında Müzeyyen Senar'ın resmi basılıdır. İşin enteresan tarafı ise gazetenin bir arka sayfasında yine Müzeyyen Senar'ın pazar matinesi için Beyaz Park Gazinosu'nun verdiği ilan vardır.

Müzeyyen Senar: "— *Heyecanlanmıştım. Galiba sahne, ne olursa olsun kanıma işlemişti. Sahneye çıkacağıma için için seviniyordum. Şerif İçli, 'Sana bugün yeni bestelerle geldik. O gece ilk defa bunları senin söylemeni arzu ediyoruz,' dedi ve nota kâğıtlarını çıkardılar. Hemen hepsine kısaca göz atınca, 'Aman Allahım, bunlar ne güzel şeyler,' dedim.*

"Esasında üç yıla yakın sefirelik hayatımda hiçbir zaman musiki ile ilgimi kesmemiştim. Kesemezdim. O artık benim genlerime işlemişti. Özellikle o yıllarda yeni bir besteyi radyodan duyduğum zaman, hemen bir araba gönderip onu getirtiyordum. Ayrıca Behiye Aksoy bize yakın oturuyordu. Ablası arkadaşımdı. Onu da gayet iyi tanıyordum. Radyo emisyonlarına gitmeden önce zaman zaman bana uğruyordu veya ben ona gidiyordum. Benim plaklara okuduğum 'Bu yerler ne füsunkârdı' *veya* 'Aşkın beni durmaz yakar' *gibi şarkıları dinliyor ve birlikte geçiyorduk. Sonra radyo programlarında okuyordu. Behiye Aksoy gerçekten çok iyi bir sanatçıydı. Bir yerlere gelebilmek için çok çalışıyordu. Nitekim sonraki yıllarda bu çalışmalarının semeresini aldı. Ancak, ben kendisine aynen Zeki Müren'in yaptığı gibi, sesinin rengini benden kurtarması gerektiğini ve bunun için yeterli bir hançereye sahip olduğunu hep söyledim. Uzun yıllar çok tutulan bir sanatçı olmasına rağmen, her nedense sonradan kenara çekildi ve bir ölçüde musikiden uzaklaştı.*

"Daha önce de ifade ettiğim gibi, unutulmamalıdır ki, 1960 yılına kadar neredeyse her hafta yeni bir beste ortaya çıkıyordu. Âdeta besteler fışkırıyordu. Bunların hemen hemen hepsi sonraki yıllarda unutulmayacak şarkılar haline gelecekti. Ancak 60'lı yıllardan sonra bu büyük

bestekârların yavaş yavaş terki hayat etmeleri Türk musikisi açısından belirli duraklamayı da peşinden getirmişti. Bu ara tarihe not düşürmek bakımından bazı bestekârların nasıl öldüklerini de anlatmalıyım.

"Örneğin; Şükrü Tunar 15 Ağustos 1962'de Cumhuriyet Gazinosu'nda Zeki Müren'e sahnede çalarken; Nubar Tekyay evimize yakın Mavi Köşe muhallebicisinin karşındaki evde oturuyordu. 50 yaşındaydı. 1955 yılında, bir gün evinin kapısını açmak için anahtarını kilide sokarken; Hakkı Derman hastalanıp (kanser) 12 Aralık 1972'de; Selahattin Pınar 6 Şubat 1960'ta bir akşam Todori'de vefat etti.

"Ancak gerek dünyadaki hızlı gelişme ve buna paralel Türkiye'deki farklılaşma, dünyaya açılma, yeni gelen nesillerin gerek musiki ve gerekse zevk anlayışlarında farklılıklar yaratmıştı. 60'lı yıllardan sonra da Türk musikisinde önemli bestekârlar yetişmiştir. Bunlar genellikle bir önceki dönemin bestekârlarından önemli ölçüde etkilenmelerine rağmen, yepyeni eserler yaratmışlardır."

Bu bestekârların çoğu hayatta ve bir kısmı da vefat etmiştir. Avni Anıl, Ali Erköse, Sadi Hoşses, Alaeddin Yavaşça, Arif Sami Toker, Selahattin İçli, Erol Sayan, Şekip Ayhan Özışık, Baki Duyarlar, Selahattin Erköse, Teoman Alpay, Yusuf Nalkesen, Selahattin İnal, Necip Mirkelamoğlu, Semahat Özdenses, Ali Şenozan, Fethi Karamahmutoğlu, Akın Özkan, Bilge Özgen, Necdet Tokatlıoğlu, Mediha Şen Sancakoğlu, Suat Sayın, İrfan Özbakır, Ziya Taşkent, Zeki Müren, Çinuçen Tanrıkorur, Zeynettin Maraş, Amir Ateş, Bekir Sıtkı Sezgin, Zekai Tunca, Yılmaz Karakoyunlu ve Kutlu Payaslı son dönemin önemli bestekârlarıdır. Ayrıca önemli besteleri ile Münir Nurettin Selçuk'u ayrı bir yere koymak gerekir.

Bir sabah kapısı çalınır, Beşir Öge gelmiştir. Hoş beşten sonra Beşir Öge bir haftalığına da olsa Çamlık Senar'da program yapması için ısrar eder. Önce direnir ama sonunda on günlük bir program için anlaşırlar. Çamlık Senar Gazinosu 20 Eylül 1955 akşamı tümüyle doludur. Çok kişi dışarıda kalır. O gece üzerinde omuzları açık, onun tabiri ile straples, tümüyle beyaz bir tuvalet vardır. Saçları her zamankinden farklı siyaha boyanmıştır. Mücevher olarak sol kolunda Tevfik Hamza Beyin hediye ettiği roleks saat vardır. Pırlanta gerdanlığıyla bileziği ise takımdır.

15

Zeki Müren

(1956-57)

"Cevrin yetişir sanma aman ol ki sitemkâr
Bir ben kalayım katlanacak şevk alacak yâr"

ŞERİF İÇLİ

1956 yılı geldiğinde Müzeyyen Senar artık kendisini toplamıştır. Gerek ses sanatçısı arkadaşları ve gerekse saz üstatları onu sık sık ziyaret etmektedirler. Bu arada Bebek Belediye Gazinosu'nun sahibi Hasan Beşer'in teklifini kabul eder. Sadece kırk gece program yapacaktır. Çünkü o sırada kanunla kendisine refakat eden Eşber Köprücü'ye söz vermiştir ve ilk defa konser vermek için Şubat ayında Amerika'ya gidecektir. Gecelik yevmiye beş yüz liradır. Pazarlık yapmaz. İlk gece için üç yeni tuvalet diktirir. Bunlardan biriyle çektirdiği resimle hazırlanan afişler İstanbul'un birçok yerine asılır. Gazetelerde sahneye çıkışı haber olarak çıkar. Zamanın en önemli dergilerinde röportajları yayınlanır.

Bebek Belediye Gazinosu'nda Müzeyyen Senar'ı uzun süre dinleyemeyen hayranları o gece oradadır.

Ocak ayının son cumartesi günü ise yine yalıda misafirleri vardır. Şerif İçli, Hakkı Derman'la birlikte, Şükrü Tunar ise yeni arabasıyla gelirler. Ayrıca Alaeddin Yavaşça, Feriha Tunceli, Mefharet Yıldırım ve Şükran Özer de o gün yalıdadır. Çok geçmeden Zeki Müren de gelir. Onun elinde, her zamanki zarif haliyle bir demet çiçek vardır.

Ergun, Ömer ve Feraye hafta sonu için gelmişlerdir, ancak Ercüment Işıl rahatsız olduğu için Ömer ve Feraye hafta boyunca annelerinde kalacaklardır. Yemek yenir, içkiler içilir. Söz sohbet koyulaşır. En keyifli anda Şerif İçli ayağa kalkarak, kendisini pek iyi hissetmediği için izin ister. Müzeyyen Senar onu kapıya kadar yolcu eder ve ertesi gün yapacakları prova için rahatsız olmamasını ve bir sonraki haftaya bırakabileceklerini söyler. Şerif İçli, "Olur," der, ilave eder, "Yeni bir beste yapmıştım, onu birlikte geçmek istiyorum. Öbür pazar günü görüşürüz," der. Müzeyyen Senar: "— *Nereden bilebilirdim ki, sevgili dostum ve aynı zamanda hocam ve gerçekten uzun yıllar birlikte çalıştığım, özellikle benden başka Zeki Müren'in yetişmesinde büyük payı olan Şerif İçli'yi meğerse son görüşümmüş. Misafirler gittikten sonra ben de geceki programı kafama göre şekillendirdim. Çocuklarla akşam yemeğini birlikte yedik. Onlar yattılar ve ben gazinoya gittim. Aradan birkaç gün geçmiş olmalıdır. 6 Şubat akşamı idi ve ben Feraye'nin derslerine yardım ediyordum. Radyo açıktı. Şu anda ismini hatırlamıyorum ama bizim arkadaşlardan birisinin İstanbul Radyosu'nda programı vardı. Programın başlangıcında saz arkadaşlarının Hakkı Derman, Şerif İçli, Yorgo Bacanos ve Vecihe Daryal olarak anonsunu duymuştum. Tam Feraye'nin dersi bitmiş, onu yatak odasına götürürken, canlı olarak yapılan program, şarkının tam ortasında iken aniden kesiliverdi. Sanki programı yapan sanatçının ağzında 'Ah' sesi çıktığını duydum gibi geldi. Salonun kapısında kalakaldım. Merak etmiştim. Hemen radyoya telefon ettim. Telefona çıkan şahıs, 'Şerif İçli Bey rahatsızlandığı için program kesildi,' dedi. İçimden sanki bir şey koptu. Arabaya atlayıp doğru radyonun yolunu tuttum. İçeri girdiğimde yaşanan telaş beni ürküttü. Biraz sonra odasına gittiğim radyo müdürü acı haberi verince yıkıldım. O sırada radyoda olan Dr. Nevzad Atlığ gerekli müdahaleyi yapmış ama kalbini tekrar çalıştıramamış. Böylece 1956 yılının 6 Şubat gecesi büyük üstat Şerif İçli'yi kaybettik. Ne yazık ki yeni bestelediği şarkıyı asla öğrenemedik.*

"Oradan eve geri döndüm. Tekrar program için gazinoya gittiğimde, kimseye program bitene kadar durumu anlatmadım ama o gece içim yanarak sadece Şerif İçli okudum. Saz arkadaşlarımdan şarkıya girdikten sonra beni takip etmelerini istedim. Bazen yaptığımız şey olduğu için garipsemediler. Gözlerimin etrafındaki kızarıklığı belirli ölçüde kapatmıştım ama yine de belli oluyordu. Onlar da bir şeyler olduğunu hissettiler ama hiçbir şey söylemediler. Ben içimden geldiği gibi

okumaya başladım. İlk şarkımı çok iyi hatırlıyorum: Kürdilihicazkâr makamında (Türk aksağı);

Aşkıyle meğer aşkıma son dem vuracakmış
Günler gelecek, güllere bülbül susacakmış
Kalbin niye sevmiş seni, madem duracakmış
Günler gelecek, güllere bülbül susacakmış

"Peşine aynı makamdan 'Emeller aldatıp avutmuş beni' *ve şevkefza makamında (Türk aksağı):*

Günlerce onun lütfuna, ihsanına düştüm
Bir buse için destine, damanına düştüm
Lütfetti güzel sine-i üryanına düştüm
Aşkın ezeli servet-i samanına düştüm

"Sonra hüseyni makamında 'Ezelden aşinanım ben, ezelden hemzebanımsın'; *karcığar makamında* 'Mest oldu gönül, gözlerini gördüğüm akşam'. *Uşşak makamına girince gözyaşlarım yanaklarımdan süzülmeye başladı.* 'Gittin bu gidiş bence ölümden de beterdir'; 'Gözlerin hayran bakarmış, görmeyip ısrarımı' *ve* 'Hâlâ acıyor gözlerinin yaktığı yerler' *şarkıları ile devam ettim.*

"Sıra o meşhur suzinak şarkıya gelince sanki içimden bir şey koptu. Çünkü radyoda ve konserlerde o bana refakat ederken ne zaman bu şarkıyı okusam daima, 'Müzeyyen sen bu şarkıya başka bir ruh veriyorsun,' derdi.

Cevrin yetişir sanma aman ol ki sitemkâr
Bir ben kalayım katlanacak şevk alacak yâr
Artır ki hemen cevrini pes desin ağyar
Bir ben kalayım katlanacak şevk alacak yâr

"Sonra sazı susturdum. Dinleyicilere acı haberi verdim. Büyük bir uğultuyla karşılandı ve kimse inanmak istemedi. Onlara 'Değirmene un yolladım' *türküsünün hikâyesini anlattım ve ona bu türküyle veda etmek istiyorum dedim..."*

1956 yılından itibaren Müzeyyen Senar'a, özellikle Türklerin yoğun ölçüde yaşadığı birçok ülkeden, başta Amerika, İngiltere, Avustralya ve daha sonraları Almanya olmak üzere konser teklifleri gelir.

Kendisine refakat eden kanuni Eşber Köprücü esasında Amerika'da Boston'da yaşamakta ve zaman zaman Türkiye'ye gelmektedir. Ocak ayı sonunda Amerika'ya döner. Giderken Müzeyyen Senar'a gerek New York'ta bazı kişilerin ve gerekse kendisinin adres ve telefon numaralarını verir. Şubat ayı ortalarında Amerika'da buluşmaya karar verirler. Müzeyyen Senar: "— *12 Şubat 1956 günü Amerika için tek başıma yola çıktım. Elimdeki adreslerden biri New York'ta yaşayan, daha önce arkadaşım olan eski güzellik kraliçelerinden Hicran Ozan'a aitti. Orada gazetecilik yapıyor ve Birleşmiş Milletler'de çalışıyordu. 54. Caddedeki Walcott Oteli'nde kalıyordu. Haftalığı ise yedi dolardı. Ben de ona gidecektim. Giderken yanıma hediye olarak vermek için birkaç şişe rakı almıştım. Ancak gümrük memurları eşyalarımı kontrol ederken rakıların Amerika'ya sokulmasına müsaade etmediler. Onlara derdimi bir türlü anlatamadım, rakıları da bırakmaya niyetim yoktu. Önce Hicran'a telefon ettim. Otelde olmadığını ve İsviçre'ye gittiğini söylediler. Onun üzerine defterimi açtım ve elimdeki adreslere baktım. Bir tanesi bir Ermeni beyefendiye aitti. Telefon numarası da vardı. Açtım ve dedim ki, 'Ben Müzeyyen Senar, Eşber Köprücü'nün arkadaşıyım. Bana sizin adresinizi verdi. Şimdi havaalanındayım. Burada kaldım. Lütfen beni gelip alır mısınız?' Beyefendi bana, 'Hay hay. Şimdi yola çıkıyorum. Lütfen biz gelene kadar bekleyin,' dedi. İki tonton ihtiyar geldi. Çok iyi hatırlıyorum, birinin başında kırmızı bere vardı. Memurlarla konuştular. Zannederim onları ikna ettiler. Beni rakılarımla birlikte aldılar ve Walcott Oteli'ne bıraktılar.*

"İki gün sonra kapım vuruldu. Hicran'dı ve İsviçre'den dönmüştü. Kucaklaşıp saatlerce sohbet edip eski günleri andık. Ertesi akşam Hicran'la onun iyi bildiği ve bende de adresi olan Port Said isimli Arap lokantasına gittik. Çünkü o sırada Ahmet Yatman ve kemani Hüseyin New York'ta idiler ve her gece o lokantada çalıyorlardı. Beni görünce çılgına döndüler. Onlar için tam bir sürpriz olmuştu. O gece onlar çaldı ve zaman zaman ben de onlara katılarak söyledim.

"Ertesi akşam beni havaalanından alan iki Ermeni beyefendiyi Port Said'e çağırdım. Hicran dahil dördümüz keyifle yemek yedik. Arada bir sırf onlar için birkaç şarkı söyledim. Ancak ertesi gün Hicran yine İsviçre'ye gidecekti. Port Said'e gelirken kürkünü giymişti. Misafirleri uğurlayıp lokantadan çıkarken bir de baktık kürk yok. Çalınmıştı. O gece orada genç Türk doktorları da vardı. Onlardan biri pardösüsünü verdi. Otele vardığımızda polisin Hicran'ı aradığını söylediler. Karakola

gittiğinde kürk mantosu oradaydı. Çalan hırsız kapıdan çıkarken polislerle karşılaşmış ve kürkü yere atarak kaçmış. Kürkün astarında Hicran'ın adı ve adresi yazılı olduğu için onu kolaylıkla bulmuşlardı.

"Birkaç gün geçmişti ki Eşber'i aradım. Ertesi gün gelip beni alacağını söyledi. 17 Şubat gecesi için Boston'da, 26 Şubat gecesi için New York'ta konser düzenlemişlerdi. Boston'daki konser için dört yüz kişilik küçük bir salon kiralanmıştı. Eşber'in tabiriyle 'Biz bize olacaktık'. O gece iki tuvalet giydim. İlki yakası kürklü krem rengi, ikincisi siyah ve payetlerle süslü tuvalet idi. İkincisinin en büyük özelliği ise beyaz küpur dantelli kolları idi. Boynuma iki sıra inci takmıştım. Amerika'daki ilk konserimdi. Dört dörtlük olması gerekiyordu. Gündüz Eşber'le bir program hazırlamıştık. Önce hicaz eserlerle girecek sonra uşşakla devam edecektik. Daha sonrası keyfimize bağlı idi. Altı sazla birlikte harika bir gece geçirdik. İki saat şarkı söyledim. Beni duyan ve ilk defa dinleyen ve gören hanımlar konserden sonra da bırakmadılar. Üstümü değiştirip salona döndüm. Birlikte yemeye oturduk. Ama gelen giden, yanaklarımdan öpenler yüzünden bir türlü sohbet edemedik.

"Birkaç gün Boston'da Eşber'e misafir oldum. Sonra ver elini New York dedim. Tekrar Walcott Oteli'ne döndüm. Hicran da İsviçre'den dönmüştü.

"26 Şubat 1956 gecesi konseri için büyük bir salon kiralanmıştı. Eşber iki gün önce geldi. Yanında dört saz arkadaşı daha vardı. Ahmet Yatman'la Hüseyin de saz heyetine katılacaklardı. Bu Amerika'daki ilk büyük konserimdi. Muhtemelen binden fazla dinleyici vardı. İlk olarak krem rengi tuvaletimi giydim ve bir gün önce yaptığımız programa uygun olarak sahneye 'Nideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok' *yürük semaisiyle girdim. 45 dakika sonra ara verdik ve ben üzerimi değiştirdikten sonra programa devam ettik. Mart başında Hasan Beye söz verdiğim gibi İstanbul'a döndüm."*

O program Müzeyyen Senar'ın zihninde hatıralarıyla hâlâ canlıdır. Yıllar sonra Amerika'ya ilk gidişini 17 Ocak 1969 tarihli *Hafta Sonu* gazetesinde şöyle anlatır:

> Amerika'ya gidişim Kanuni Eşber Köprücü'nün davetiyle başladı. Kanuni Eşber diyorum. Esasında kendisi mühendistir. Vaktiyle kanun çalardı... On bir yıldır Amerika'da. Türkiye'yi tanıtmaya çalışmak en büyük zevki. Beni konser için davet etti. Hiç düşünmedim... Ve kısaca, bavullarımı toplayıp yola çıktım.

... İlk konserimi Boston'da...verdim. Salonda dört yüz kişi vardı... Eski şarkıları hep beraber söyledik. Ağlayanlar beni de ağlattılar. Ağlayanları yatıştırıp oynak şarkılarla coşturmak için epey yoruldum.

Mayıs ayı başında gazino programı biter ve tatil başlar. Yalının ufak tefek tamirleri vardır. Onları yaptırır. Çocuklar bütün ay boyunca ondadır. Arkadaş ziyareti de eksik değildir. Bu arada sahne için hazırlıklarını tamamlar. Yeni iki tuvalet daha diktirir.

Haziran gelince onu bir sürpriz beklemektedir. Daha önce söz verdiği gibi Bebek Gazinosu'ndaki programlarına devam edecektir. Zeki Müren yaz başında Küçük Çiftlik Gazinosu'nda sahneye çıkmaya başlamıştır. Başarılı olduğunu duymuştur. Ancak sahnede çok yeni olduğu için henüz istenen seviyede değildir. Müzeyyen Senar'ın Bebek'teki programının üçüncü gecesidir. Kulişe döndüğünde Zeki Müren'i kendisini bekler bulur. Ne oldu, demeye kalmadan Zeki Müren anlatır: "Tahammülüm kalmadı. Çünkü ne gibi değişiklik talebinde bulunsam Mahmut (Alnar) Bey kabul etmiyor. Bütün saz üstatları seninle birlikte. Ben ise sazda bir türlü istediğim kıvamı bulamıyorum. Lütfen bana yardımcı ol. Bu konuda tecrüben çok büyük. Birlikte çalışmak en büyük arzumdur." Müzeyyen Senar: "— *Şaşırmıştım. Genellikle gençler biraz bir şeyler başardıklarında, kendilerinden daha iyisi olmadığı kanısına varırlar. Bu gayet tabii Zeki Müren için söz konusu değildi. Zeki Müren öğrenmeye her zaman büyük değer verirdi. Zaten onun büyüklüğü de oradan gelmiştir. O yıllar çok genç ve tecrübesizdi ve bunun da farkında idi. Hemen Hasan Beşer Beyle konuştum. İki yüz elli lira yevmiyeyle başlayacaktı.*"

Hasan Beşer hemen ertesi gün çıkan gazetelere ilan verir. İlana ikisinin baş başa büyük bir resimleri konur.

Memleketimizin
Rakipsiz 2 Sanatkârı
HER AKŞAM

MÜZEYYEN SENAR - ZEKİ MÜREN

BEBEK Gazinosu'nda
Her Pazar tekmil programla İçkisiz Aile Matinesi
Telefon: 63 62 69 – 63 67 11

Müzeyyen Senar ve Zeki Müren ertesi gün gazinoya erkenden gelirler. Başta Selahattin Pınar, Yorgo Bacanos, Hakkı Derman, Şükrü Tunar, Yılmaz Şanlıer, Saim Özsoy, Metin Sanlıer ve Pareşko olmak üzere hepsi oradadır. İlk akşam Müzeyyen Senar sahneye çıkıp Zeki'yi takdim edecek, sonra Zeki şarkı söyleyecek ve ondan sonra da o sahne alacaktır. Programı beraber hazırlarlar. Zeki Müren o gece önce kürdilihicazkâr ve sonra muhayyer eserler okuyacaktır. Sırayla şarkıları seçip prova yaparlar. Müzeyyen Senar: "— *İlk gece yine müthiş bir kalabalık vardı. Sahnenin etrafı çiçeklerle donanmıştı. Diğer programlar bitip sıra Zeki Müren'e gelince, onu elinden tuttum ve sahnenin ortasına yürüdüğümüzde alkış yağmuruyla karşılaştık. Ben krem rengi bir tuvalet giymiştim. Üzerinde de boynumdan geçen ve yere kadar uzanan parlak altın renkli şal vardı. O zamanlar erkekler için allı pullu elbiseler henüz moda değildi. Zeki ise lacivert kruvaze blazer ceket ve gri pantolon giymişti. İçinde beyaz bir gömlek vardı. Düz parlak renkli bir kravat takmıştı. Alkışlar dinince ben, 'Sevgili oğlum Zeki Müren'i çoğunuz tanıyorsunuz. O size harikulade sesiyle şarkılar söyleyecek,' dedim. Sazlar bir hane kürdilihicazkâr peşrevine başladılar ve sonra Zeki'nin sesi duyuldu:*

Gün doğmayacak belli bu aşkın gecesinden
Hicran duyulur gençliğimin dertli sesinden
Kalbim acıyor günleri sensiz yaşadıkça
Hicran duyulur gençliğimin dertli sesinden

"*Musa Süreyya Beyin bu şarkısının hemen peşinden Hafız Yusuf'un* 'Kaldı yollarda bu şeb âşıkının dîdeleri'; *Suphi Ezgi'nin* 'Birlikte bir akşam yine mey nûş edelim gel' *ve Hacı Arif Beyin* 'Gurup etti güneş dünya karardı' *şarkılarını okudu. Kürdilihicazkâr şarkılardan sonra muhayyer makamına Suphi Ziya Özbekkan'ın* 'Titrer yüreğim her ne zaman yadıma gelsen' *şarkısıyla başladı ve dört muhayyer eser ve bir türküyle bağladı. Alkışlar arasında ve ter içinde döndü. İçerde onu dinlerken mutluluğumu anlatamam. Bir yıldıza iyi bir program yapılırsa ne kadar başarılı olabileceğini görmüştüm. Bana sarıldı. Ellerimi öptü. Biraz sonra sazlar tekrar peşreve başlayıp sahneye çıktığımda alkışlar sanki gök gürültüsü gibi patladı. Alkışlar dinince dedim ki, 'Bu akşam özel bir gece, Zeki size harika eserler okudu. Onu beğendiğinizi biliyorum. Hadi bakalım devam edelim,' dedim. Hakikaten yine özel bir*

gece idi. İçimden sanki bir şeyler kabarıyordu. Bu çok kere benim yüzüme de yansır. Gündüz prova yapmamıza rağmen farklı bir şarkıyla programa başladım:

Terket beni artık yetişir, sen de vefâ yok
Gül mevsimi gelmiş ne çıkar, derde devâ yok
Sensiz geçen ömrüm gecelerden de siyahtır
Gül mevsimi gelmiş ne çıkar, derde devâ yok

"Fehmi Tokay'ın bu şarkısıyla başladık ve devam ettik. Uşşak makamın da dört şarkı okumuştum. Ancak tam burada Yılmaz Sanlıer klarnetle bir giriş yapınca ben de dayanamayıp gazeli patlattım: 'Şimşîr-i nigâhınla vuruldum ciğerimden'.

"Şarkı ve gazel ve peşine okuduğum türkü bitince dinleyiciyiler ayağa fırladılar. Alkış dinmek bilmedi. Program bitip içeri girdiğimde Zeki'nin beni beklediğini gördüm. 'Aman ablacığım, o ne gazeldi, tüylerim diken diken oldu,' dedi.

"Biz her hafta sonunda, karışıklık olmasın diye ertesi hafta için yeni bir program hazırlıyorduk. Hatta çok kere değişik makamları seçiyorduk. Bazen de bir gece benim okuduğum şarkıları o okuyor, onun okuduklarını ben okuyordum. Sahnede daha uzun süre kaldığım için şarkılara ilaveler yapıyordum. Bir akşam Zeki'ye dedim ki, 'Bu akşam tamamen farklı şeyler okuyacağım ve dilkeşhaverân makamıyla giriş yapacağım.' Çok sevindi. Çünkü Zeki'nin bilmediği şarkıları öğrenme konusunda büyük bir tutkusu vardı. Onunla yeni bir şarkıyı geçtiğinizde nasıl canı yürekten katıldığını görmemek mümkün değildi. 'Ablacığım, sahnenin kenarından sizi büyük bir heyecanla izliyeceğim,' dedi.

"Ben de programa Zeki Arif Ataergin'in üç şarkısıyla başladım:

Kim görse seni aşkına hasr-ı emel eyler
Güller seni, çamlar seni, mehtâb seni söyler
Sensiz yaşamaz hasta gönül, vuslatı bekler
Güller seni, çamlar seni, mehtâb seni söyler

Zeki Arif Ataergin'in ikinci şarkısı:

Gönül sevda seline kapılma sakın
Aşk bir maceradır sen atılma sakın
Şerabı sunma Mecnûn'a füsunkârım
Aşk bir maceradır sen atılma sakın

"Üçüncü şarkı ise, ta 1941 yılında bizzat Zeki Arif Beyle geçtiğimiz dilkeşhaverân şarkı idi: 'Karanlık ufuktan güneş doğmadı.'

"O hafta sonu Zeki ile özellikle çok sevdiği 'Karanlık ufuktan güneş doğmadı' *şarkısını çalıştık. Bunu hem sahnede ve radyoda ve aynı yıl içinde plağa da okudu.*

"Zeki'ye her defa, program yaparken mutlaka belirli aralıklarla değişiklik yapmasını tavsiye ediyordum.

"Bazı geceler ise önce ben çıkıyor ve diyordum ki, 'Sevgili Zeki oğlum bu akşam benden sonra program yapacak. Size özel bir program hazırladı, beğeneceksiniz.' Gerçekten ikimizin birden şarkı söylemesi çok tutmuştu. İstanbul'da diğer gazinolar iş yapamaz hale gelmişti. Özellikle Küçük Çiftlik Parkı bundan çok rahatsızdı. Her akşam bana ve Zeki Müren'e en az yirmi sepet çiçek gönderiyorlardı. Ama biz programımıza devam ediyorduk. 16 Temmuz akşamı programdan sonra yaş günümü kutlayacaktık. O akşam ben çok keyifli idim. Programımız bittikten sonra, bütün ses ve saz sanatçıları bizim için gazinoda hazırlanan sofraya oturacak, hem yiyecek içecek ve aynı zamanda yaş günümü kutlayacaktık. Ancak programa geldiğimiz erken saatlerde Zeki Müren nedense benimle karşılaşmamaya dikkat ediyordu. Ben de herhalde bir problemi vardır diye üzerinde durmadım.

"Tam sofraya oturmuştuk ki, biraz sonra Zeki Müren göründü ve ben onu kucaklamak için kollarımı açtığımda, 'Kusura bakma ablacığım, kalamayacağım. Çünkü biraz evvel Mahmut Alnar Beyle, Küçük Çiftlik Gazinosu için anlaştık. Ben gidiyorum,' dedi ve Hakkı Derman ile birlikte gittiler.

"Doğrusu şaşakalmıştım. Böyle bir şeyi rüyamda görsem inanamazdım. Tabii anlaşabilirdi. Ama nihayet bu kararının açıklamasını birkaç saat geriye bırakabilirdi. O gün benim yaş günümdü. Eğlencenin içine etmemiş olurdu. Gitmesinden daha çok, davranışına çok kızmıştım. Neticede ben Zeki Müren'siz programıma, sezon sonuna kadar devam ettim. Yine her gece Bebek Belediye Gazinosu hıncahınç doldu.

"İleride anlatacağım gibi sonraları barışmak için birçok teşebbüste bulundu ama onu affetmem uzun sürdü."

Müzeyyen Senar, Bebek Belediye Gazinosu'nda çalışırken, konser sırasında o yıl kaydedilmiş bir bant vardır. Saz arkadaşları Selahattin Pınar tanbur, Yorgo Bacanos ud, Saim Özsoy keman,

Eşber Köprücü kanun, Yılmaz Şanlıer klarnet, Pareşko kemençe, Metin Sanlıer darbuka. Bu bantta şu şarkılar kayıtlıdır:

"Bende saç ağarmış gönül tüter mi" (kürdilihicazkâr); *"Yağmur yağar çili çili"* (kürdilihicazkâr). Saim Özsoy'un keman taksiminden sonra, *"Akşam oldu hüzünlendim ben yine"* (uşşak); *"O yeşil gözlere Leylâm, bakmaya doyamam"* (hicaz) (Nitekim bu şarkının *"Düşürürler seni Leylâm tuzaklara"* mısraını okurken, programı bittiği halde kendisini kulisten dinleyen Zeki Müren'i görünce ona seslenir: 'Ah! Zeki ah, hesabını unuttum.'); *"Derdimi kimlere desem"* (uşşak); *"Şarap mahzende yıllanır"* (kürdilihicazkâr); *"Bana gam gasavet veren el değil (beter ol)"* (hicaz).

Muhtemelen kayıt tamamlanmamıştır. Ancak 1956 yılındaki konsere ait böyle bir kaydın bugüne ulaşması tabii ki önemlidir. Kasetin arka tarafını ise Ercüment Batanay şöyle takdim eder: "Kasetin bu boşluğuna da Müzeyyen'in çok sevdiği, İzmir'de dinlediği hicaz ve rast taksimleri kaydediyorum." İki taksim tam 24 dakika sürer.

Diğer önemli bir kayıt da yine o yıl yapılmıştır. Ercüment Batanay'la Müzeyyen Senar oturup özel bir bant doldurmuşlardır. Bantın ilk yüzünde yine Ercüment Batanay yaylı tanburla giriş taksimi yapmakta ve ardından Müzeyyen Senar maya okumaktadır:

Aman aman aman yandım aman
Ilgıt ılgıt akan seher yelleri
Ola içip içip yare değmeli
Ak elleri ilvan ilvan kınalı

Aman aman aman yandım aman
Yağdırıp yağmuru ola yelin estirir
Kimini güldürür kimini küstürür
Kadir Mevlam kısmet ise gösterir

Maya tam bittiğinde bir kapı açılma sesi duyulur ve ardından Müzeyyen Senar: *"Nerdesin Selahattin* (Pınar), *ah nerdesin? Öldük sabahtan beri, nerdesin? Ah öldük Selahattin! Gel de sen de öl namussuz, nerdesin, ne telefon çaldı ne bir şey. Sabah dokuzdan beri nerdesin?"* diye şakalaşır. Sonra şarkılara devam ederler ve sırasıyla Müzeyyen Senar şu şarkıları okur:

"Neler çektim neler cânân elinden" (uşşak); *"Âşıkından sen nasıl bıktın neden ettin telaş"* (uşşak); *"Tutuldu dâm-ı zülf-i yâre gönlüm"*

(uşşak); *"Karanlık gecelerde beklerim yolunu"* (uşşak); *"Günler geçiyor kalbimin ezvâkı tükendi"* (uşşak); *"Karanlık ufuktan güneş doğmasın"* (dilkeşhaverân); *"Bin gül çıkarırdım sana kalbimdeki gülden"* (nihavent); *"Hüsranla gönül hep inler"* (nihavent); *"Ümitsiz bir aşka düştüm"* (hicaz); *"Haber gelmez gönül virâne kaldı"* (hicaz); *"Hasta düştüm"* (hicaz); *"Gezdim yine dün meyhaneden meyhaneye"* (bayati); *"Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz"* (hicaz).

Bu kayıtlar, Müzeyyen Senar'ın o zamana kadar ve ondan sonra yaptığı plak ve kaset çalışmalarından çok farklıdır. Her şey dört dörtlüktür ve şarkıların yorumu da olağanüstüdür. Sesin rengi ise o güne kadar duyulmamış ölçüde değişiktir.

Diğer taraftan İstanbul Radyosu'nda cumartesi akşamları yine bazen 45 dakikalık 21:15-22:00 saatleri arasında, bazen de 21:30-22:00 yarım saatlik emisyonlar yapar. O radyo konserlerinden birinin bant kaydı mevcuttur. Okuduğu şarkılar sırasıyla; Sadi Işılay'ın segâh şarkısı *"Ruhunda ölen nağmede sevda sesi varmış"*; Tanburi Ali Efendinin segâh şarkısı *"Dil harâb-ı aşkınım sensin sebeb berbâdıma"*; Rahmi Beyin müstear şarkısı *"Gel ey sâki şarabı tazelendir"*; Hacı Faik Beyin segâh şarkısı *"Zincir-i aşkın dilbestesiyim"*; Selahattin Pınar'ın hüzzam şarkısı *"Sormadın halimi hiç kalbimin esrarı nedir?"*; Şerif İçli'nin hüzzam şarkısı *"Sensiz geçecek günleri âhımla eritsem"*; hüzzam türkü *"Alıverin bağlamamı çalayım"*.

Eylül ayı gelince program sona erer ve Müzeyyen Senar İzmir'e gider. İzmir de onu çok özlemiştir. Müzeyyen Senar'ın programı duyulduğunda bütün İzmir, Çamlık Senar Gazinosu'na akın eder. Bir akşam programdan çıktığında dinleyiciler onu bırakmaz. Büyük güçlükle onu her akşam İzmir Palas'a götüren otomobile ulaştığında, halk o derecede coşkuludur ki, dört bir tarafından tuttukları arabayı havaya kaldırırlar. 1956 yılındaki bu İzmir konserlerini bu nedenle hiç unutmaz. Müzeyyen Senar: *"— Mayıs ayında İzmir'e gidememiştim. Çamlık Senar Gazinosu biraz daha modern hale gelmişti. Yeni mikrofon vardı. Önceki yıllarda İzmir programlarımda zaman zaman mikrofon problemi oluyordu. Sesi deforme eden mikrofonlardan her zaman nefret etmişimdir. Bu her iki anlamda da geçerlidir. Ben şarkı söylerken, şarkıya kendimi vermek için sesimin bütün nüanslarını duymak isterim. Sesimin volümünü yükselten veya bozan her mikrofon benim için kötüdür. Çünkü konsantrasyonumu kaybederim. Bu da o geceyi keyifli olmaktan çıkarır. On beş gün süreyle, her ge-*

ce, büyük bir keyifle şarkı söyledim. Sefirelik günlerim geride kalmıştı. Mazi artık maziydi. Hayatımı yeniden kurmaya başlamıştım."

1957 yılı içinde genelde İstanbul'dadır. Gazino programları devam ettiği gibi, hafta sonlarında matinelerden matinelere koşmaktadır. Çocukları dışında özel hayatıyla ilgili yeni bir durum yoktur. Daha doğrusu Tevfik Hamza Beyin boşluğunu her gün biraz daha hissetmektedir. Ancak yapacak başka bir şey de yoktur.

Bu arada Ergun artık kocaman bir delikanlı olmuştur. Her ne kadar zaman zaman annesine gelse de babaannede kaldığı için kardeşleriyle olan ilişkisi o kadar da içli dışlı değildir. Müzeyyen Senar: *"— Galiba yaşam tarzım, bize hiçbir zaman normal aile yaşantısını sürdürme imkânı vermedi. Turneler, gece sahne çalışmaları, birlikte en çok vakit geçirebilme şansının olduğu hafta sonlarında ise matineler, zamanımın önemli bir kısmını alıyordu. Zaman zaman çocuklarıma karşı suçluluk duygusu hissetsem de yapabileceğim bir şey yoktu. Çünkü her şey ve herkes benim elime bakıyordu. Ailenin geçimini sağlamak benim görevimdi. Çocuklarımın da bunu pek anlayabildiklerini zannetmiyorum."*

Eylülde yine İzmir'dedir. Çok güzel ve keyifli geçen diğer İzmir programlarının aksine bu sefer durum farklıdır. Sahneye çıktığı zaman dünyayı unutan Müzeyyen Senar, bu defa sahnedeki programlarını bir an önce bitirip otele dönmek istemektedir. Otele döndüğünde dışarı çıkmamakta ve kendisini arayanlara cevap bile vermemektedir. Her zamanki gibi programına bir saat önce gelme âdetinide terk etmiş gibidir. Prova yapmak istememektedir. Saz arkadaşları şaşkındır. Çünkü, ona refakat edenler, her zaman o şarkı söylerken büyük keyif aldıklarını gizlememektirler. Zaman zaman şarkı söylerken, keyfine uygun olarak güftelerde yaptığı minik değişiklikler ve okuma üslubunda çeşitlilik çok kere başka sanatçılar tarafından aynen benimsenmiş veya taklit edilmişti. Bu tür sürprizlere her zaman alışık olan saz arkadaşları, onun bu defa güfteye ve besteye aynen sadık kaldığını ve zaman zaman sanki bir sis perdesi arkasında okuduğunu fark etmişlerdir. Ancak, ne olduğunu kendisinin de bilmediği derdini hiç kimseyle paylaşmamaktadır. Muhtemelen otuz dokuz yılın biriktirdikleri onu psikolojik olarak bir yıkım noktasına getirmiştir.

Program biter bitmez İstanbul'a döner ve evine kapanır. En yakın arkadaşlarını bile kabul etmez. Kimseyle görüşmez ve kendisini dört duvar arasına hapseder. İstanbul'da yapılan sahne ve matine programlarının tümünü reddeder. Hatta hiçbirine cevap bile vermez. Müzeyyen Senar: "— *Muhtemelen geçen yıllar içinde yaşadıklarım omuzlarıma bir yük olarak binmiş ve beni psikolojik olarak içinden çıkılamaz bir duruma getirmişti. Sahne ve turnelerin yarattığı yorgunluk, üç koca ile yaşadıklarım ve özellikle Tevfik Hamza Beyden ayrılışım, üzerime bir kâbus gibi çökmüştü. Telefonlara bile cevap vermiyordum. Her ne kadar çocuklarıma belli etmemeye çalışsam da onlar doğan bu garip durumu hissediyorlardı.*"

16

Vali Ethem Yetkiner

(1958-61)

"O unutuldukça hatırlanan,
hatırlandıkça bitmeyen bir insandır."

ERGUN SENAR

1958 yılının Ocak ayı gelmiş, o ise iki aydır evden dışarı bile çıkmamıştır. Oldukça sık yurtdışına gittiği için basın durumun farkında değildir. Muhtemelen herkes onu Amerika'da sanmaktadır. Gazete bile okumadığı için hiçbir şeyden haberi yoktur. Ocak ayı içinde, haftalık dergilerden birinde 'Müzeyyen Senar kimseyle görüşmüyor,' başlıklı bir yazının çıkması üzerine, ev ziyaretçi akınına uğrar. Ama o yine kimseyle görüşmez. Müzeyyen Senar: "— *Bir akşam, aşağıda bir gürültü koptu. Biri, 'Nasıl görüşmezmiş bakayım,' diye bağırıyordu. Zannederim hizmetçi birini eve sokmamaya çalışıyordu. Biraz sonra büyük bir gürültüyle odamın kapısı açıldı. Halen hayatta olan arkadaşım Fikret (Fiko) içeri daldı. 'Ne yapıyorsun,' demeye kalmadan beni kollarımdan tuttu ve sürükleyerek odadan çıkardı. 'Manyak mısın ulan? Nedir bu halin. Kalk çabuk, duşunu yap ve giyin, gidiyoruz,' dedi. İtirazlarım para etmedi. Ben hazırlanıp giyindim ve yola düştük. Doğru Taşlık Gazinosu'na gittik. İçeri girdiğimizde hemen en önde bir yere oturtulduk. Gazinonun sahibi koşarak geldi. Çoktandır gözükmediğim için özlediklerini söyleyip 'Hoş geldiniz,' dedi. Herkesin dikkatinin sahnede programı yapan sanatçılar kadar be-*

nim üzerimde olmasından rahatsız olmuştum. O zamanlarda ve daha sonraki yıllarda ısrarla çağrıldığım gazino ve konser programlarını izlemeye gittiğimde, program yapan sanatçıya saygı gereği hep alçak profil çizer ve dikkati çekmemeye çalışırım. Ancak bunda da çok başarılı olduğum söylenemez. O gün dışarıya çıktığımda zaten kendimi iyi hissetmiyordum. Fark etmeden ayağımdaki ayakkabıları çıkarmışım. Bir ara Fiko yanımdan kalkarak tuvalete gitti. Dönerken karşı masalardan birinde bir beyefendi ile konuştuğunu gördüm. Herhalde tanıdığı biri diye üzerinde bile durmadım. Fiko masaya gelince, 'O konuştuğum bey var ya, senin ayakkabılarını çıkardığını görmüş, giysin diyor,' dedi. Kızmıştım, 'O kimmiş ki bana bunları söylüyor! Hayır, giymiyorum efendim,' dedim ve giymedim.

"Ertesi gün gazetelerde 'Müzeyyen Senar Amerika'dan döndü, veya 'Müzeyyen Senar dün Taşlık Gazinosu'nda idi,' gibi haberler yayınlandı. Ama kimse gerçek durumu bilmiyordu. Önce arkadaşlarım akın etti. Peşine gazino sahipleri ve konser teklifleri. Bunalmıştım. İstanbul dışında birazcık nefes almak için Ankara Gar Gazinosu'nun iki haftalık teklifini kabul ettim. Her gece için bana bin lira ödenecekti. Şükrü Tunar ve Yorgo Bacanos da benimle birlikte gelecekti.

"Fiko telefon etti. Ben ona öğleden sonra Ankara'ya gideceğimi söyledim. O da, 'Ziyanı yok. Beni gel al, birlikte bir yerde bir şeyler atıştırırız ve sonra seni yolcu ederim,' dedi. Akşam konsere çıkacağım için saçlarım bigudiyle sarılmıştı. Üzerine bir eşarp bağladım ve vizon mantomu giydim. Arabamla Fiko'yu almaya gittim. Yanında biri vardı. Ben Fiko'ya, 'Bu kim?' diye sorunca, 'Arkadaşım,' dedi ve tanıştırdı: 'Mirsat Tekeli.' Bir süre sonra, o kişinin, gazinoda ayakkabılarımı giymemi isteyen kişi olduğunu anladım. Yine çok sinirlenmiştim. Meğerse bu yemek tanışmak için Fiko tarafından ayarlanmış. Hep beraber arabama binip Boğaz'da bir lokantaya gittik. Oturduk, yemek yerken Mirsat Bey, 'Müzeyyen Hanım, başınızda bigudiler var,' dedi. Ben, 'Ne varmış bunda?' diye sorunca, 'Olur mu, sırtınızda vizon manto, başınızda bigudiler.' Ben, 'Olabilir,' dedim. Yemek bitince onları orada bıraktım ve doğruca havaalanına gittim. Ankara'ya vardığımda beni havaalanında gazinonun sahibi karşıladı ve Belvü Oteli'ne bıraktı.

"Ankara'dan iki yıl önce ayrılmış, bu süre içinde hiç gelmemiştim. Pek çok iyi ve kötü anılarım vardı. Otele yerleştikten sonra başımdan bigudileri çıkarıp bir eşarp bağladım, gözüme kocaman bir gözlük taktım ve bir arabaya atladığım gibi doğruca Suudi Arabistan Elçiliği'ne

gittim. Elçiliğin önünde durduk. Şöylece bir baktım. Tevfik Hamza Beyi ve yaşadığım o tatlı ve acı günleri hatırladım. Gözlerimden yaşlar akmaya başladı. Şoföre otele dönmesini söyledim.

"Uzun bir süredir Ankara'da sahneye çıkmamıştım. Ankara'da çıkan Ulus *ve* Zafer *gazetelerindeki ilanlar dışında, sahneye çıkacağım haber olarak da yayınlanmıştı. Hatta başlıklardan biri şöyle idi 'Müzeyyen Senar sefire olarak ayrıldığı Ankara'ya ses sanatçısı olarak döndü.'*

"Yanımda yeni diktirdiğim omuzları açık üst kısmı payetlerle süslü siyah bir tuvalet vardı. Her zamanki gibi erkenden gazinoya geldim. Çünkü daha önce ne program ve ne de prova yapmak mümkün olmuştu. Şükrü ve Yorgo ile oturup bir program hazırladık.

"O akşam programa suzidil makamında çok sevdiğim Şerif İçli ve değerli hocam Nuri Halil Poyraz'ın eserleriyle başlayacaktım. Sahneye çıkınca ilk olarak Nuri Halil Poyraz'ın eserini okudum:

Suz-i dilimden yandı ciğerim sen gelmedin hâlâ
Gittin gideli yanmakta gönül, sen bilmedin hâlâ
Çağlar bu gönül hicrinle senin, rahmeyledin sen
Gittin gideli yanmakta gönül, sen bilmedin hâlâ

"Sonra Şerif İçli'nin eserini:

Hasretim çok eskidir, bir gün değil, bir an değil
Geçti ardından ne yıllar, yanmamak mümkün değil
Hayli demdir üzgünüm ben ayrılıkdan, dün değil
Geçti ardından ne yıllar, yanmamak mümkün değil

"Suzidil makamında okuduğum eserlerden sonra, yine nihavent ve bayati eserlerle devam ettik.

"Yetişmemde büyük emeği geçen Ankara Radyosu'nu ihmal edemezdim. Birkaç gün geçince soluğu orada aldım. Sadi Hoşses ve Semahat Özdenses hâlâ Ankara Radyosu'nda idiler. Tabii aradan geçen bunca yıl içinde epeyce değişiklik olmuştu. Saz ve ses sanatçı kadrosu yeni gelen gençlerle takviye edilmiş ve kadro oldukça büyümüştü. Stüdyolar yenilenmiş ve zamanın teknolojisine uygun hale getirilmişti. Sadi bana hemen yaptığı iki bestenin notalarını getirdi. Bunlar hicaz makamında 'Gülmedi şu bahtım, gülmedi gitti' *ve nihavent makamında* 'Benden ayrılsan da yine, yine gönlüm sendedir' *şarkılarıydı. Ertesi gün gazi-*

noya gelince notaları saz arkadaşlarıma dağıttım. Sonra prova yaptık ve ben iki akşam sonra bu şarkıları okumaya başladım. Daha sonra Sadi'nin hemen hemen bütün şarkılarını taşplağa okudum.

"Programın son gecesi idi. Gündüz, otele, yakın arkadaşlarımdan Samsunlu Enderler ve Yemenicilerden de gelenler oldu. Tam oturduk, sohbet ediyorduk ki, biraz sonra Mirsat Tekeli de gelmez mi! Hiçbir şey belli etmedim ama müthiş sinirlenmiştim. Çünkü ayakkabı olayı ve yemekteki hitap şeklinden pek de nazik olmayan bir kişi olduğunu anlamıştım. Onun Samsunlu ve evli olduğunu, İstanbul'da yaşadığını Fiko zaten söylemişti. Nitekim masadaki Samsunlu arkadaşlarımla senli benli sohbet etmeye başladılar. Sonra bana dönüp, 'Akşam ne yapıyorsunuz?' diye sorunca, 'İşime gidiyorum,' dedim. 'Biz de geliyoruz,' dedi. İçimden, 'Hasbinallah, bela galiba bu adam,' dedim. Biraz sonra hepsi kalkıp gittiler. Ben son gece için hazırlıklarımı yaptım ve doğruca gazinoya gittim. İçimden de, 'İnşallah bu adam gelmez' diyordum. Hayır, grup olarak gelmişlerdi. Ben aldırmadım. Programımı yaptım. Soyunma odasında tam üzerimi değiştirmiştim ki Mirsat Bey, Samsunlu hanımlarla birlikte içeri girdi. Hanımlar, 'Buradan Süreyya'ya gidiyoruz, son gecende hep beraber olalım,' dediler. Önce, 'Bu adam varken gitmeyeyim,' diye düşündüm. Ama baktım ki pek nazik davranmaya başladı, itiraz etmedim, gittik. Bir iki saat kadar orada kalmış olmalıyız. Çıkarken hanımlar veda etti. Mirsat Bey bana, 'Sizi otelinize bırakayım,' dedi. Ne kadar itiraz etsem de fayda etmedi ve birlikte otele döndük. Odanın kapısına gelince elimden anahtarı aldı ve beni kolumdan tutup içeri doğru itince şaşırıp kaldım. Üzerime doğru gelince, 'Şimdi avaz avaz bağırır ve kıyametler koparırım,' dedim, bırakıp gitti.

"Ertesi gün uçakla İstanbul'a döndüm. Bazı nisai problemlerim vardı. Ankara'ya giderken doktorlardan on beş gün izin almıştım. Döndüğümde sancılarım artmıştı. İki gün sonra hastahaneye yatarak ameliyat oldum. Ertesi gün gazetelerde Müzeyyen Senar, başarılı bir ameliyat geçirdi diye haberler çıktı.

"Aradan bir süre geçmişti ve ben kendimi iyice toparlamıştım. Mirsat Bey bir süre sonra telefon edip geçmiş olsun demeye gelmek istediğini söyledi. Ertesi gün çiçeğiyle geldi. Sanki o Mirsat Bey gitmiş, yerine başkası gelmişti. Gayet nazik davranıyordu. Ondan sonra haftada bir gelmeye başladı. Sonunda beni Samsun'a davet etti. Evli olduğu için bunun mümkün olmadığını söylediğimde, 'Karımdan ayrılmak

için mahkemeye başvurdum. Muhtemelen biz gidene kadar boşanmış oluruz,' dedi. Bir süre sonra Samsun'a gittiğimizde, yakın arkadaşlarım da orada idi. Ertesi gün beni ziyarete geldiklerinde, 'Biliyor musun Müzeyyen, sana âşık bir kayıkçı var,' dediler. Kim diye sorduğumda 'Orhan,' dediler. Orhan kekeme imiş. Ben de, 'Hadi gidip bakalım,' dedim. Hep beraber kalkıp gittik. Mavi bir kayık ve kayığın ismi şöyle idi: 'Müzeyyen Senar'ın Âşığı Zavallısı.' *Çok hoşuma gitmişti. Dedim ki, 'Orhan'a söyleyin, bir sonraki gelişimde ona resim getireceğim.'*

"Aradan bir süre geçmişti. Samsun'daki arkadaşlarıma, 'Orhan'a haber verin, iki gün sonra geliyorum. Beni karşılasın ve resmini alsın,' dedim. O zamanlar liman olmadığı için vapur açıkta duruyor ve motorlara binilip karaya çıkılıyordu. Samsun'a geldik. Gemi demir attı. Güverteye çıktığımda mavi kayığın geminin etrafında dolaştığını gördüm. İçinde bir adam. Ben Orhan zannettiğim için ona resmi sallayıp duruyordum. Orhan ise, gemi durur durmaz gemiye çıkmış ve beni beklemeye başlamış. Biraz sonra bir delikanlı güverteden suya atladı. Orhan'mış atlayan, meğerse utandığı için yanıma gelememiş. Ben de resmi birine verip Orhan'a gönderdim. Ertesi gün sahile geldiğimizde resmin kayığın üzerine yapıştırılmış olduğunu gördük. Orhan büyük bir keyifle üzerinde resim olan kayığıyla etrafa hava atıyordu.

"Aradan birkaç ay geçmiş olmalı. İstanbul'da idim. Kapı çalındı. Ben açtım. Karşımda temiz, pak giyinmiş, sarışın, mavi gözlü bir delikanlı. Gözüm ısırıyor. Hatırladım, bu Orhan'dı. 'Gel yavrum içeri,' dedim kafasını iki yana sallayarak 'Hayır,' dedi. Anlamıştım. 'Bak yavrum,' dedim, 'ben de senin gibi kekemeyim, şimdi sen bana yavaş yavaş derdini anlatmaya çalış.' Öyle yaptı. Ayvansaray'a yeni ve büyük bir kayık yaptırmak için gelmişti. Kayığa 'Ömer'in Negro'su (köpeğinin ismi) Feraye'si' ismini koymak istiyordu. İzin verdim. Gitti. Orhan'ın Samsun'da artık iki kayığı vardı.

"Aradan yıllar geçti. Zaman zaman Samsun'dan gelen arkadaşlarım bana uğruyorlardı. Onlardan biri bir gün bana, 'Biliyor musun senin Orhan şimdi nerede?' Önce anlamadım. Açıkçası unutmuştum. Nerede olduğunu sordum. 'Beyoğlu'nda Fitaş Sineması'nın içindeki mağazaların birinde triko bluzlar satıyor,' dedi. 'Hadi, kalkın gidelim,' dedim. Çok iyi hatırlıyorum. Felaket bir yağmur yağıyordu. Arabaya doluştuk, Fitaş Sineması'na geldik. İkinci kata çıktığımızda bir dükkândan şarkı sesleri geliyordu. Benim sesimdi. Sesi takip edip dükkânı bulduk. Kapıyı açıp içeri girdiğimizde, Orhan'ı hemen tanıdım. Ona,

'Ben geldim,' dedim. Heyecanla ayağa fırladı, sonra pat diye yere düşüp bayıldı. Sonunda ayıldığında etrafımızda pervane oldu, bize çaylar ısmarladı. Veda ederek ayrıldık. O günden sonra Orhan'ı bir daha hiç görmedim.

"Bu arada Mirsat Tekeli karısından boşandı. Benimle evlenmek istiyordu. Beraber tekrar Samsun'a gittik. Beni annesiyle tanıştırdı. Birlikte yaşamıyorduk ama arkadaşlığımız sürüyordu. Bir gün Ankara'dan birlikte dönüyorduk. Hendek civarında araba takla attı. Şoför dahil hepimiz küçük sıyrıklarla kurtulduk. Olayı basından saklamayı başardık.

"Mirsat Tekeli, evlenme konusunu açıp duruyordu. Ama ortada bir problem vardı. Acaba ben 'Mirsat Tekeli'nin karısı mı olacaktım, yoksa o Müzeyyen Senar'ın kocası mı diye anılacaktı?' Görünüş ikincisi olacak gibi idi. Bir gün yine oturmuş konuşuyorduk. Ben daha çok bunu bahane ederek, bu işten sıyrılmak istiyordum. Açıkçası Mirsat Tekeli'den sıkılmıştım. Bana, 'Ben diğer kocaların gibi Müzeyyen Senar'ın kocası diye anılmayı hazmedemem, kusura bakma,' dedi. Körün istediği bir göz, Tanrı verdi iki göz. Hemen elimi uzattım. 'Haklısın Mirsat, böyle sürmesi doğru değil, medeni bir şekilde ilişkimizi bitirelim,' dedim. Beklenmedik bir şekilde olgun davrandı. Elimi sıktı ve gitti. Mirsat Tekeli ile zaman zaman hâlâ görüşürüz. Tabii artık o yıllardan çok farklı, olgun, fevkalade medeni ve saygılı bir insandır."

Bir hafta sonu eski eşi Ercüment Işıl'la buluşurlar. Müzeyyen Senar, Ercüment Beye, "Çocukların iyi bir tahsile ihtiyaçları var ve lisan öğrenmeye küçük yaşta başlamaları doğru olur. Çocuklarımızın hayata iyi hazırlanmaları için İngilizce öğrenmeleri şart. Onları İngiltere'ye götürmek istiyorum," der. Ercüment Işıl her zamanki gibi dinler ve "Nasıl istersen," diye cevap verir.

Mediha Demirkıran, Tepebaşı Gazinosu'nda sahneye çıkmaktadır. Müzeyyen Senar 12 Nisan 1958 gecesi çok sevdiği Demirkıran'ın programına gider. Sağ tarafta, set üstünde ona özel bir masa ayrılmıştır. Zeki Müren ise sol taraftaki bir masadadır. Selamlaşırlar. Program başlamadan önce Zeki Müren, Müzeyyen Senar'ın masasına gelir. Öpüşürler. Mediha Demirkıran programına başladıktan sonra hem Müzeyyen Senar'ı ve hem de Zeki Müren'i fark eder. O sıralarda Müzeyyen Senar'ın okuduğu bir türkü dillerdedir: *"Bir elinde bağlama / Kömür gözlüm ağlama / Ben buralı değilim / Bana*

gönül bağlama". Daha çok *"Doktor civanım"* diye bilinen bu türküyü söylemesi için Demirkıran ısrarla Müzeyyen Senar'ı sahneye davet eder. Sahneye bir sandalyeye basarak çıkan Müzeyyen Senar, türküyü bitirip yine aynı sandalyeye basarak inerken sol ayağının başparmağı kökünden kırılır. Acı hisseder ama ayağındaki ayakkabı nedeniyle başlangıçta fark etmez. Program bittiğinde gitmek için ayağa kalmak istediğinde yerinden doğrulamaz bile. İki arkadaşı koluna girer. Doğruca hastaneye götürürler. Arkadaşı ve dostu Halit Ziya Konuralp evinden koşar gelir. O günün teknolojisine göre ameliyat ederler. Güzelce alçıya aldıktan sonra taburcu ederler. Bir ay evde yatar. Parmağı iyileşince bu sefer ver elini Amerika der.

Her zamanki gibi, Mayıs ayı geldiğinde tekrar İzmir'e gider. İzmir'e yılda bir veya en çok iki defa gidebilmekte ve çok kere bu gidişler on beş günlük programlarla sınırlı olmaktadır. Uzatması da mümkün değildir. Ancak, onu dinlemek isteyenlerden bir kısmı, yerler çok önceden ayrıldığı için buna fırsat bulamamaktadır. Gazinonun yaklaşık bin dinleyici aldığını düşünürsek, iki hafta içinde en çok on beş bin dinleyici tarafından dinlenebildiği anlaşılmaktadır. İzmir'in nüfusunun o sıralar beş yüz bin civarında olduğunu, fuar zamanlarında ikiye katlandığını düşünürsek, ne kadar az dinleyicinin, onu dinleme şansına sahip olduğunu çıkarmak mümkündür.

Mayıs ayında İzmir'den dönünce, o sıralar 14 yaşında olan Ömer'i alır Londra'ya götürür. Onlara Kâni Mesetçioğlu yardım eder ve Ömer'i onun bulduğu ve soylu ailelerin çocuklarının devam ettiği bir okula kaydederler. Aylığı seksen pounddur. İlk altı ay için bütün ödemeleri yapar. O sıralar Londra'da olduğu duyulunca BBC Türkçe servisinde çalışanlar röportaj yapmak için ararlar. Kabul eder. Yaklaşık yarım saatlik programın tamamı ona hasredilir. Ayrılmadan önce Ömer'i, iyi tanıdığı ve Kâni Mesetçioğlu'nun da yakın arkadaşı olan Sybill'a emanet eder. Yedi-sekiz ay kadar sonra bu kez Feraye'yi götürür ve onu da okula yazdırırlar. Her ihtimale karşı, okul taksitleri ve çocukların ihtiyaçları için Sybill'e (o zaman çok büyük bir para olan) beş yüz Sterling Pound bırakır.

İstanbul'a döndüğünde hem gazino sahipleri ve hem de plak şirketi onu bekliyordur. Tepebaşı Gazinosu'nda programa başlar. Matinelere de devam eder. Özel hayatı artık sakindir. Eylül ayında gazinolar tatil olunca tekrar İzmir'e gider.

İzmir dönüşünde, tanışıklıkları ve dostlukları on yıldan fazla olan İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün, Müzeyyen Senar'ı ziyarete gelir. Söz, sohbet arasında, "Biliyor musun Müzeyyen, Vali Ethem Yetkiner sana hayran. Geçen gün birlikteyken söz senden açılınca, ona iyi dost olduğumuzu ve hatta on yıl önce ehliyetini benim verdiğimi söyledim. Benden rica etti, seninle tanışmak istiyor," der. Müzeyyen, 'Memnuniyetle, bir akşam bana yemeğe gelin,' diye cevap verir. Müzeyyen Senar: "— *O hafta sonu birlikte geldiler. Oturduk yemek yedik, sohbet ettik. Vali Ethem Yetkiner tonton, fevkalade nazik bir beyefendi idi. Gece 22:00 civarında, programa gideceğim için izin isteyip ayrıldılar. Aradan bir süre geçince Vali Bey kendisi telefon etti. Ziyaret etmek için izin istedi. Memnuniyetle kabul ettim. Zaman içinde, haftanın belirli bir gününde yalıya gelmeye başladı. Yıl sonuna doğru bir gün kendisi beni Vali Konağı'na yemeğe çağırdı. Bana olan ilgisi fark ediliyordu. Yemeğe, dedikodu olmasın diye, Kemal Aygün ve birkaç yakın arkadaşını da eşleriyle birlikte çağırmıştı. Çok keyifli bir gece idi. O akşam programım olmadığı için geç saatlere kadar oturduk.*

"Bir süre sonra Amerika'ya gittim. Gitmeden Eşber'den aldığım mektupta bir program düzenledikleri, gittiğim takdirde muhteşem bir gece olacağı, bunu arkadaşlarına anlattığında onların da çok heyecanlandığı, ayrıca masraflarımın tamamını karşılayacakları yazılıydı. Eşber'le Boston'da buluşacaktık. Ben de tam bir Amerikan turu için bilet almıştım. New York ve Boston'dan sonra, Los Agneles ve Miami'ye de gidecektim.

"New York'a varınca, artık öğrenmiştim, bir taksiye atladım, doğru Walcott Oteli'ne gittim. Akşam olunca ise doğruca Port Said Lokantasına. Orada beni bir sürpriz bekliyordu. Daha içeri girer girmez Ahmet Yatman koşup geldi, ama orada birisi daha seslendi, 'Ablacığım,' diye. Baktım, bizim Gönül Yazar. Meğerse ikimiz de aynı gün gelmişiz. Yanında çok az Türkçe bilen yaşlıca bir Ermeni Bey vardı. Gönül'ün anlattığına göre, sık sık İstanbul'a gelen ve çocukluğundan aşina olduğu Türk musikisini seven bu beyefendi, Gönül'ü İstanbul'da dinlemiş ve beğenmişti, şimdi de onu Amerika'da tanıtmak istiyordu. Gönül beni Golden Horn Restoranının sahibi ve hatırladığım kadarıyla ismi Bedros olan bu beyle tanıştırdı. Beraber oturduk. İkide bir Gönül'ün elini tutan ve ona, 'Gonul, Gonul, my daughter,' diye hitap eden Bedros Bey çok nazik birisi idi. Aralarında musiki

dışında herhangi bir yakınlık yoktu. Benim gelişim Gönül'ü çok mutlu etmişti. Çünkü yanında konuşabileceği bir arkadaş istiyordu. Bedros Bey, Gönül'ü o zaman geceliği elli dolar olan Regency Hotel'e yerleştirmişti. Gönül ve Bedros Bey ısrarla benim de aynı otele gelmemi istediler. Ne kadar karşı çıksam da, ertesi sabah beni Walcott Otel'den alıp Regency'e götürdüler. Çok daha lüks bir otel. Diğer taraftan Bedros Beyin aynı otelde iç içe üç odası olan bir süiti vardı. Gönül'e, 'Sen ve ben bu adama günde yüz dolardan fazlaya mal oluyoruz. Onun süitinde kullanılmayan iki odası var. Oraya geçelim,' dedim. Önce 'Boşver, ödesin,' dediyse de sonunda ikna oldu ve biz de süite taşındık. Ben zaten birkaç gün sonra Los Angeles'e gidecektim.

"Bedros Bey, Gönül'ün yetişmesi için piyanist tutmuştu. Zaman zaman çalışmalarına rağmen, Gönül'ün İngilizce bilmemesi büyük zorluklar doğuruyordu. Bazı şeyleri anlayamadığı için bu sefer sinirleniyor ve öğretilenleri yapmak istemiyordu. Bunun böyle gitmeyeceği belli idi. Hem Bedros Bey ve hem de Gönül sıkılmıştı.

"O günlerde unutamadığım bir olay, zamanın en meşhur gece kulüplerinin birinde Nat King Cole'u dinlememiz oldu. O zaman için oldukça yüksek bir bedel, adam başı yirmi beş dolar giriş ücreti ödeyerek Gönül'le birlikte gittik. Gönül, bilindiği gibi, giydiği her şeyi kendine yakıştıran birisidir. O akşam ikimiz de çok şıktık. Bir masaya oturtulduk. İçki servisi yaptılar. Biraz sonra sahne aydınlanınca, ortada, yuvarlak bir masa ve üzerinde, içinde tek gül olan bir vazo ve iki de kadeh vardı. Nat King Cole geldi ve önce masaya oturdu ve mizansen gereği sevgilisini beklemeye başladı, gelmeyince piyanosunun başına geçip şarkı söyledi. Sonra tekrar masaya gelip içkisini yudumladı ve beklenen sevgili gelmediği için tekrar piyanonun başına döndü. Program böylece devam edip gitti. Programı biterken, bir taraftan sahnenin ışıkları yavaş yavaş kardı ve o da sandalyenin üzerinde duran pardösüsünü alarak sahneyi terk etti. Olağanüstü bir gösteri idi ve çok etkilenmiştim.

"Bir gün oteldeydik. 'Bir çift sizi görmek istiyor,' diye haber verdiler. 'Buyursunlar,' dedim. Ermeni bir karı-koca. İyi Türkçe biliyorlardı. Hal hatırdan sonra, benim New York'ta olduğumu öğrendiklerini ve tanışmak istediklerini söylediler. Beyefendi, 'Her çıkan taş plağınız hemen ertesi gün bana gönderiliyor. Zaman zaman arkadaşlarla toplanıp bunları gramofonda çalıyoruz. Ancak ben en çok Muallim İsmail Hakkı Beyin acemkürdi 'Fikrimin ince gülü' *şarkısını seviyo-*

rum. Bu hafta sonunda yaklaşık elli-altmış kişilik bir grup olarak bizim evde toplanacağız. Eğer lütfedip kabul ederseniz, bize katılır ve şarkı söyler misiniz? Saz konusunu biz hallederiz. Bunun için ne istersenız vermeye hazırım,' dedi. Adamcağızın, belki kabul etmem diye bana nasıl endişeyle baktığını hatırlıyorum. Ben ise, 'Memnuniyetle katılırım. Hayatımda para konusunu hiç konuşmadım. Ne uygunsa bence makbuldür,' dedim. Cumartesi akşamı beni bir arabayla aldılar. Muhtemelen New York'un biraz dışında büyük bir eve götürdüler. Erkekler smokin, bayanlar tuvalet giymişti. Bir süre, özellikle hanımlarla sohbet ettikten sonra salonun diğer bir bölümüne geçtik. Benim için Ahmet Yatman ve iki arkadaşının orada olması tam bir sürpriz oldu. Onlara o gece yaklaşık on-on iki şarkı söyledim. Tabii 'Fikrimin ince gülü' *dahil. Herkesle vedalaşıp ayrılırken, evin çok nazik beyefendisi beni arabaya kadar uğurladı ve bana bir zarf uzattı sonra, 'Müzeyyen Hanım, bu gece bana, oğlumun doğduğu gece kadar mutluluk verdiniz. Sevdiğim şarkının canlı olarak, sizin tarafınızdan söyleneceği ve benim onu dinleyebileceğim hayalimden bile geçmemişti. Çok teşekkür ediyorum,' dedi. Otele geldiğimde zarfta iki bin dolar olduğunu gördüm.*

Ancak ertesi sabah beni yeni bir sürpriz bekliyordu. Aynı beyefendi tekrar gelmişti ve mutluluğu gözlerinden okunuyordu. Bana dedi ki, 'Eşim havalarda uçuyor. Eğer kabul ederseniz, sizi birkaç gün bizde misafir etmek istiyoruz.' Beraber yola çıktık. Eşi bizi kapıda karşıladı. Fazla vaktim de olmadığı için ancak iki gece kalabildim. Her gün birlikte, bilmediğim New York'u gezdik. Her iki akşam da benim şerefime yemekli toplantılar düzenlediler. Resimler çektirdik. Ayrılırken eşi, 'İstanbul'da teslim almanız kaydıyla size bir otomobil hediye etmek istiyoruz. Lütfen kabul edin,' dedi. Ben, 'Bana gösterdikleri yakınlığın yeterli olduğunu ve bunu yapmamalarını,' söyledimse de ikna edemedim. Amerika'dan dönünce gerçekten de koskoca bir Mercury arabayı teslim aldım. Nereden bilecektim ki 1960 ihtilalinden sonra bu araba başıma dert açacaktı.

"Ben Gönül'ü bırakıp önce konser için Boston'a ve oradan dönünce birkaç gün sonra da Los Angeles'e arkadaşım Müyesser'e gidecektim. Boston'a vardığımda, ilk verdiğim konserden farklı hazırlık yapıldığını gördüm. Daha büyük bir salon kiralanmıştı. Boston ve civarından gelen Türk, Ermeni ve Yahudi aileler salonu doldurmuştu. 16 Aralık 1958 gecesi sahnede üç saat kaldım. Nasibin Mehmet Yürü'nün 'Âşıkından sen nasıl bıktın, neden ettin telaş' *ve Lem'i Atlı'nın* 'Günler geçiyor

kalbimin ezvakı tükendi' *uşşak şarkılarıyla başladım, hicaz okudum ve bayatiaraban okudum. İsmimi duyup da o gece ilk defa dinleyenlerin heyecanını hissetmemek mümkün değildi.*

"Sonra tekrar New York'a döndüm. Bir gece Gönül'le Port Said'den geç dönmüştük. Müyesser'i telefonla arayarak 'Yarın Las Vegas'a geliyorum,' dedim. Müyesser, 'Oraya New York'tan direkt uçak yok,' diye cevap verince ben yine aymadım, 'Size ne canım, yarın oradayım,' dedim. Esasında Las Vegas'la Los Angeles'i karıştırmıştım. Ertesi gün ben Los Angeles'e varınca daha alandan çıkmadan, bir hanım, 'Ms. Senar?' diye seslenince ben de 'Benim,' diye cevap verdim. Suratsız, Mata Hari gibi bir kadın. Hemen oradan Müyesser'lere telefon ettim. Telefona çıkan evde çalışan hanım, 'Her ihtimale karşı sizi karşılamak üzere eşiyle birlikte arabayla Las Vegas'a gittiklerini, ancak havaalanında beni karşılayan hanımın beni bir otele yerleştireceğini ve yarın gelip beni alacaklarını,' söyledi. Biz o hanımla birlikte bir arabaya binip otele gittik. Olağanüstü lüks bir otel ve kocaman bir oda. Kendi kendime 'Müzeyyen, sen bir halt ettin ama nasılsa yarın öğreneceksin,' dedim.

"Ertesi sabah kalkıp giyindim ve eşyamı alarak lobiye indim. Bekliyorum. Gelen giden olmayınca, 'Bari kahvaltı edeyim,' dedim. Kahvaltıdan sonra bekliyorum. Öğle oldu, ikindi oldu, gelen giden yok. Bar açıldı. Oraya gittim. Açıkçası endişelenmeye başlamıştım. Ancak biraz sonra 'Ms. Senar,' diye seslenildiğini duyunca ferahladım. Lobiye döndüğümde Müyesser'le eşinin beni beklediğini gördüm. Bugün her ikisi de hayatta olmayan bu candan dostlarımı görünce nasıl rahatladığımı bilemezsiniz. Orada tam bir ay kaldım. Los Angeles'ten Miami'ye oradan da New York'a döndüm. Taksiyle doğruca Walcott Oteli'ne gelince Bedros Beyi karşımda bulmaz mıyım! Bana çok üzgün olduğunu söyledi. Çünkü evlâdı gibi sevdiği Gönül'ü star yapmak istemiş ve başaramamıştı. Gönül sıkılmış ve onu bırakıp İstanbul'a dönmüştü.

"Artık dönme zaman gelmişti. Uzun bir süre Amerika'da kalmıştım. Amerika'daki programda çekilen resimler İstanbul gazetelerinde yer almıştı. Yine dönüşüm haber olarak yayınlanmıştı. Ertesi gün Vali Ethem Bey telefon ederek 'Hoş geldin,' dedi. Birkaç gün dinlendikten sonra ziyaretime gelmek istediğini söyledi.

"1959 yılı gelmişti ve ben henüz programa başlamamıştım. Bir akşam erken sayılabilecek bir saatte Ethem Bey geldi. Baş başa yemek yedik. Lafı çok uzatmadı ve benimle evlenmek istediğini söyledi. Ben de ona, bundan çok onur duyduğumu ve bunu çok iyi düşünüp düşün-

mediğini sordum ve anlattım: 'Bakın Ethem Bey, biliyorsunuz bundan önce ben üç defa evlendim ve üç çocuğum var. Biri hariç diğer iki çocuğuma ben bakmak mecburiyetindeyim. Gördüğünüz gibi oturduğum bu yalının harcamaları oldukça yüksek. Ben sahneye çıkarak veya konserler vererek hayatımı idame ettiriyorum. Siz vali kaldığınız sürece, bir vali eşi olarak sahneye çıkabilmem, bugünkü anlayışa göre mümkün değil. Hayatımı başka şartlar altında idame ettirmem de mümkün değil. Biliyorsunuz dört yıl önce büyükelçi olan eşimden ayrıldım. Onunla yaşadığım olaylar, kariyeriniz açısından önemli sorunlar yaşayabileceğinizi düşündürüyor bana. Onun için siz vali kaldığınız sürede bu çok iyi olan dostluğumuz devam etsin. İsterseniz işi biraz oluruna ve olayların akışına bırakalım. Ben hep inanmışımdır, kader bazen olmadık çözümler getirir. Bütün bu anlattıklarım size olumsuz bir cevap anlamına gelmesin. Şartların elverişli olduğu gün sizinle evlenmeye hazırım.' Beni dinledi. 'Haklısınız,' dedi.

"Dostluğumuz ve arkadaşlığımız devam etti. Ben Tepebaşı'nda sahne çalışmalarıma başlamıştım. Çok kere programımın sonuna doğru arabayla gelip beni alıyor, bir-iki saat dolaştıktan sonra eve bırakıyordu. Arabada sürekli elimi tutuyordu. Bana hep 'canısı, canısı' diye hitap ediyordu. Ancak, bir süre sonra basın olayı fark etti ve 'Vali Yetkiner'le Müzeyyen Senar evleniyor' diye yazılar çıkmaya başladı."

Küçük Çiftlik Gazinosu'nun sahibi Mahmut Alnar bir sabah yalıya gelir. 1956 yılındaki Zeki Müren olayından hiç bahsedilmez. Ona mayıs ayına kadar sahneye çıkması için teklifte bulunur. Duyduğu kadarıyla Zeki Müren'le Mahmut Alnar arasında problem vardır. Zeki Müren'in zaman zaman aynı program içinde birlikte çalıştığı bazı kişileri istememesi ve bunun çok sık olarak tekrarı gazino sahiplerini oldukça güç durumda bırakmıştır. Müzeyyen Senar teklifi kabul eder. Çünkü Küçük Çiftlik Gazinosu'na dinleyici, musiki dinlemeye gelmektedir. İlk gece muhteşem bir açılış olur. Sırf o gece için boyundan askılı, kadifeden bir tuvalet giyer. Programın son ayında ise, konser vermek için bazı geceler İstanbul dışına çıkması gerekmektedir. O zaman Perihan Altındağ Sözeri de gazino programına katılır ve bir ay boyunca birlikte çalışırlar. O da çok tutulan bir sanatçıdır.

Yaz aylarında Gümrük Müdürü Celalettin Bey İstanbul'dadır. Müzeyyen Senar'ı ziyarete gelir. Eski günleri anarlar. Celalettin

Beyin Kıbrıs Larnaka'da evi vardır. Artık emekli olduğu için sonbaharları Kıbrıs'ta geçirir. Bir yıl önce Lefkoşa'da iken, iyi tanıdığı sinema sahiplerinden biriyle sohbet ederken Müzeyyen Senar'dan bahseder. Sinema sahibi de ona, o yılın yazında bir akşam konser vermesi için Müzeyyen Senar'a öneri götürmesini rica eder. Müzeyyen Senar: "— *O zamanlar Kıbrıs ayrılmış değildi. Oraya vardığımda hiçbir düşmanca duygu algılamadım. Celalettin Beyin evi çok güzeldi. Orada kaldım. Temmuz ayı sonlarında olduğunu hatırladığım bu konser için özel hazırlık yapmıştım. Saz olarak Kadri Şençalar ve Şükrü Tunar benimle idi. Yine Kıbrıs Radyosu'nda program yapan dört sanatçı da bize katıldı. Provayı konser gününün öğleden sonrasında Celalettin Beyin evinde yaptık. Akşam çok büyük bahçe sinemasının önüne ahşaptan bir sahne yapılmıştı. Muhtemelen binden fazla dinleyici vardı. Herhalde Türk ve Rum dinleyici sayısı yarı yarıyaydı. Çünkü bir şarkı bittiğinde alkış ve tezahürat sırasında birçok 'yassu' ve başka anlamadığım sözler de duyuyordum. Çok değişik bir konserdi. Celalettin Bey ertesi gün, çoğunluğu Rum gazeteleri olmak üzere resimlerimle birlikte basılan konser haberlerini gösterdi. Yazık ki o gazeteleri alıp gelmemişim. Bu konser haberi, o zamanın siyasi konjektürü gereğince bizim gazetelerde yayınlanmadı.*"

Kıbrıs dönüşünde bu defa Londra'dan bir davet alır. Sevinçlidir. Hem Ömer'i ve hem de Feraye'yi görecektir. Çünkü yılbaşında Feraye'yi de Londra'ya gönderip okula kaydettirmiştir. Bir haftalığına kalkar, gider. Londra'nın kuzey kısmında, özellikle Türkler'in yoğunlukla yaşadığı bölgede, bir sinemada yapılan konser sonunda kendisine masrafları dışında bin beş yüz sterling pound ödenir. O dönemde büyük paradır. Ertesi gün Harrods Mağazası'na gider. Çocuklara ve tanıdıklarına aldığı hediyelerin dışında yüz pounda bir de tuvalet alır. Birçok konserinde giyeceği bu tuvaleti diğer yıllarda diktireceği tuvaletler için model olarak kullanır.

İstanbul'a dönünce havaalanında kendi arabası beklemektedir. Yalıya döndüğünde, tam kapıdan girdiği sırada telefon çalar. Ethem Yetkiner aramaktadır. O akşam yemekte buluşmayı kararlaştırırlar, ama Ethem Bey gelemez. Çünkü üniversitelerde başlayan olaylar hükümetin canını sıkmaktadır. Vali Bey, ani bir kararla İstanbul'a gelecek olan Adnan Menderes'i karşılamaya gitmiştir. Bunu telefonla öğrenir. Biraz da rahatlamıştır çünkü her şeye rağmen yorgundur.

Ethem Bey üç gün sonra Başbakan'ı uğurlar uğurlamaz koşarak yalıya gelir. Karşılaştıklarında hiç beklenmedik bir şey yapar; Müzeyyen Senar'ı kucaklayıp öper. Müzeyyen Senar, Londra'dan hediye olarak aldığı lacivert renkli pardösüyü kendisine verir. Arabaya binerek Vali Konağı'na gelirler. Akşam yemeğini birlikte yerler.

Gazeteler durumu öğrenince, fazla detaya girmeden, "Müzeyyen Senar'la Vali Ethem Yetkiner evleniyor," diye tekrar yazarlar. Müzeyyen Senar bu habere aldırmaz çünkü evliliği düşünmemektedir. Sefirelik zamanında aldığı dersleri unutmamıştır. Ne gibi sorunlar çıkacağını bilmektedir. Böyle bir evliliğin Ethem Yetkiner'in valilik kariyerini bitireceğinin farkındadır. Bildiği kadarıyla Vali'nin hiçbir birikimi yoktur. O ise hayatını devam ettirmek için çalışmak mecburiyetindedir. İkisinin bağdaşması ve bu şartlarda evliliğin devamı da mümkün değildir. Müzeyyen Senar: "— *Tevfik Hamza Beyin dışında, geçimimi hep kendim sağlamak durumunda kaldım. Ethem Yetkiner'in meziyetlerini çok az kişi bilirdi. Çok efendi bir kişi idi. Hatta, mütevazı şartlarda yaşamak kaydıyla iyi bir ev erkeği idi. Nazik ve kibardı ve her zaman saygılıydı. Yaş günümde bana küçük hediyeler alırdı. En enteresan tarafı ise yaptığım işe büyük saygı duyuyordu. Bir tek gün bile sahnelerde şarkı söylememe karşı çıkmadı. Hatta çok kere, 'Sahne yeterli değil Müzeyyen, mutlaka radyolardan topluma hitap etmelisin. Onlar senden bunu bekliyorlar,' derdi. Ben de 27 Mayıs 1960 gününe kadar radyo programlarını aksatmamaya çalıştım.*"

İşiyle özel hayatını birbirine karıştırmaz. Eylül ayı geldiğinde Beşir Öge'ye söz verdiği için İzmir'in yolunu tutar. Ercüment Batanay da onunla birlikte İzmir'e gelir. İzmir programı biter bitmez İstanbul'a dönecek ve oradan da *Akdeniz Vapuru*'yla Marsilya'ya kadar bir Akdeniz turu yapacaktır. Durumu öğrenen Ercüment Batanay, 'Abla sen çok sık yurtdışına seyahat ediyorsun. N'olur bu sefer beni de götür,' diye ısrar eder. Müzeyyen Senar, "Bak Ercüment ben çok kere Marsilya'dan trenle Nice'e ve oradan da uçakla birkaç günlüğüne çocukları görmeye Londra'ya gider ve üç gün sonra dönerim. Seni Marsilya'da Şinasi Kaptanla bırakmak mecburiyetindeyim," derse de ısrarcı olan Ercüment, yaylı tanburunu da alır, *Akdeniz Vapuru*'yla yola çıkarlar. Şinasi Kaptan ve eşi Semahat Hanım da onlarladır. Vapur Marsilya'ya varır. Ertesi sa-

bah Müzeyyen Senar Nice'e gidecektir. Bu sefer Ercüment Batanay, "N'olur abla beni de Nice'e götür," diye yine ısrar edince, "Peki," der ve birlikte yola çıkarlar. Nice'e vardıklarında daha önceki seyahatlerinden tanıdığı lokanta sahibi olan Madam Angel'i bulurlar. Madam Angel onları bildiği minik, fakat pırıl pırıl, tertemiz bir otele götürür. O akşam Madam Angel'in davetlisi olarak lokantasında yemek yerler. Ertesi sabah ayrılmadan önce Batanay'a sıkı sıkıya tembih eder: "Aman Ercüment gündüzleri şehri dolaş, ama geceleri Madam Angel'de kal. Burası geceleri pek tekin değildir," der. Ertesi sabah onu bırakıp Londra'ya gider. Müzeyyen Senar: "— *Sanki hiç tembihte bulunmamışım. Genç tabii. Daha ilk akşam Nice'in barlarını dolaşmaya başlamış. Girdiği bir barda Türkçe bilen bir Ermeni'ye rastlayınca sohbet koyulaşmış ve birbirlerine içki ikram etmişler. Farkında olmadan kendisine ikram edilen ilaçlı içkiyi içmiş. Ertesi sabah gözlerini açtığında kendisini metruk bir binanın boş bir odasında bulmuş ve her şeyinin çalınmış olduğunu görmüş. Cebindeki üç bin frankı ve saati dahil her şeyi gitmiş. Hatta üzerindeki ceketini bile almışlar. Tek tesellisi pasaportunu otele girişte resepsiyona bıraktığı olmuş. Ancak bulunduğu yeri hiç tanımadığı için sağa sola 'Madam Angel'i,' sormaya başlamış. Neyse yaklaşık bir saat sonra Madam Angel'i bulmuş. Önce otele gitmişler. Üstüne düzgün bir şeyler giymiş. Sonra polise başvurmuşlar. Tabii hiçbir şey çıkmamış. Ben gelene kadar Madam Angel ona bir miktar ödünç para vermiş. Bütün bunları iki gün sonra döndüğümde öğrendim. Ama yapacak bir şey yoktu. Ertesi sabah vapura binip Türkiye'ye doğru yola çıktık. Zaman zaman Ercüment'e bu konuda takılır ve gülüşürdük.*"

Sıkıntılı günler geçiren Vali Ethem Yetkiner fırsat buldukça Müzeyyen Senar'a koşmaktadır. Zaman zaman da Müzeyyen Senar'ı Vali Konağı'na yemeğe çağırır. Müzeyyen Senar: "— *1960 yılı geldiğinde Vali Bey gecesi ve gündüzü olmayan bir tempoda çalışıyordu. O sıralar Cemal Tarlan'ın yerine Emniyet Müdürü olan Faruk Oktay'la yine Vali Konağı'ndaki bir yemekte tanışmıştım. Fevkalade nazik ve kibar bir beyefendiydi, eşi ise tam bir İstanbul hanımefendisi idi. Konuşmalardan anladığım kadarıyla, Vali de Emniyet Müdürü de uygulanan tedbirlerden rahatsız idi. Şartların bu şekilde sürmesi halinde çok kötü sonuçlar doğurabileceğini tartışıyorlardı. Bir ara, çok iyi hatırlıyorum, Faruk Bey, 'Durumu Başbakan'a açıklamaya çalış-*

tım; daha ılımlı davranılması gerektiğini, sert tedbirlerin ters sonuçlar doğuracağını ve özellikle üniversiteye karşı uygulamaları mümkün olduğu kadar yumuşak tutmak gerektiğini anlattım,' dedi. O akşam misafirler gittikten sonra bir süre daha konakta kaldım. Baş başa otururken Ethem Bey, 'Artık bu evlenme işini bir neticeye bağlayabilir miyiz?' diye sordu. Onun üzerine ben 'Ekim ayı sizin için uygunsa, evlenelim. Ben o tarihe kadar çalışmaya devam ederim. Siz Vali olduğunuz süre içinde sahneye de çıkmam,' dedim. Böylece evlilikle ilgili kararımızı vermiş olduk.

"Siyaset hiçbir zaman benim ilgi alanımda olmamıştır, ancak, gelişmeler o kadar yoğundu ki ve o kadar çok konuşuluyordu ki, insan elinde olmaksızın etkileniyordu. Artık Ethem Beyin gecesi ve gündüzü hiç belli değildi. 26 Mayıs akşamı yorgun argın yalıya geldi. Fazla kalamadı ve hemen ayrıldı. Ayrılırken de 'Müzeyyen, aldığım bilgilere göre korkarım ki bu işin sonu geldi,' dedi.

"Sabah uyandığımda ordunun idareye el koyduğunu öğrendim. O gün yapabileceğim bir şey yoktu. Aradan birkaç gün geçince Ethem Beyin Balmumcu'da tutulduğunu öğrendim. Ziyarete müsaade etmiyorlardı. Yatak, çamaşır v.b. şeyler göndermek için müsaade istedim, kabul ettiler. Herhalde temmuz içinde olmalıdır. Vilayetten çağrıldığımı söylediler. Verilen saatte gittiğimde, oldukça genç biri, soruşturma yaptığını ve Ethem Beyle ilgili bildiklerimi anlatmamı istedi. Baktım Şükran Özer de orada. Onu da Başbakan'la yakın ilişkisi olan eşi nedeniyle çağırmışlardı. Ben de bütün açık yüreklilik ve lisanı münasiple aramızdaki ilişkiyi anlattım. Aradan bir süre geçti. Tekrar çağırdılar. Tekrar gidip aynı şeyleri anlattım. Artık vilayete abone olmuştum. Her ay aynı şeyleri anlatıp duruyordum. Onlar ise galiba Ethem Beyin gizli bir parası var mı, acaba bana verdi mi, gibi bir şeylerin peşinde idiler. Daha doğrusu bana Amerika'da hediye edilen Mercury arabayı Ethem Yetkiner'in aldığını zannediyorlardı. Doğrusu arabanın ithali sırasında yardımcı olmuştu. Ama hepsi o kadar. Sonunda tepem atmıştı. Yine çağırdıkları bir gün, Ethem Beyin bana aldığı son derece mütevazı yüzük ve küpeleri takarak gittim. Sorulara başlayınca, 'Şimdi siz durun bakalım,' dedim ve daktiloyla ifadeyi yazan kişiye dönüp: 'Yaz bakalım aslanım! Ethem Bey son derece namuslu ve efendi bir insandır. İki senelik ilişkimiz sırasında, imkânı son derece kıt olduğu için bana ancak şu kulağımda gördüğünüz küpeleri ve parmağımdaki bu yüzüğü hediye edebildi. Benim ona hediye ettiklerimi ne siz dinlemek istersiniz

ve ne de söylemek bana yakışır. Belki aramızdaki ilişkiyi merak ediyorsunuzdur. O bekâr, ben bekâr. Gerisinden siz ne?' dedim. Şok olmuşlardı. 'Aman efendim, estağfurullah,' gibi laflar ettiler ve bir daha asla çağırmadılar.

"Bu ara Ethem Bey diğerleriyle birlikte yargılanıp Kayseri'ye gönderildi. Bu kadar birlikteliğimizden sonra onu terk edemezdim. Kısa bir süre mektupları geldi ve sonra kesildi. Ben de ona cevap yazıyor, aramızdaki ilişkiyi göstersin diye mektupların sonuna 'Nişanlın Müzeyyen Senar' ibaresini koyuyordum. Birkaç ay sonra ne kadar mektup yazarsam yazayım herhangi bir cevap alamıyordum. Ortada bir gariplik vardı. Anladığım kadarıyla yazdığım mektuplar ona ulaşmıyordu. Arkadaşlarımdan avukat Şemsi Bey ve savcı Sadun Bey gazinoya gelmişlerdi. Onlara küçük bir not yazarak konserden sonra onları görmek istediğimi ve beni beklemelerini rica ettim. Buluştuğumuzda bu durumu onlara anlattım ve yardımlarını istedim."

Sadun ve Şemsi beyler birkaç gün sonra Müzeyyen Senar'a gelirler. Sadun Bey "Kısa bir araştırma yaptık. Kasımpaşa'da Albay Vahit Bey var. Ona sormak gerekiyor. Mektuplar ondan geçiyormuş. Bu akşam programdan sonra ona gidelim, seni tanıştıralım," derler. O akşam Müzeyyen Senar'ı alıp Şişli'de bir gece kulübüne götürürler. İçeri girdiklerinde yere yayılmış bir hasır üzerinde oturan şişman, iriyarı bir adam ayağa kalkarak onları karşılar. Şemsi, "Vahit Bey, Müzeyyen Hanımı tanıyorsun, onun senden bir ricası var," deyince, Vahit Bey "Tanıyoruz, tanıyoruz," der. Müzeyyen Senar: *"— 'Ethem Beye yazdığım mektupların gitmediğini öğrendim, onun için geldim,' deyince, 'Ben göndermiyorum kadın. Çünkü seni seviyorum,' dedi. Birden aptala dönmüştüm. 'Ama ben sizi sevmiyorum,' deyince, 'Seversin, seversin,' demez mi! İçimden, Al başına belayı, dedim. Ayrıldık ve ben eve döndüm.*

"Ordu içinde lakabı Ayı Vahit olan, Vahit Tank'tan kurtuluş çaresi yok gibi görünüyordu. Önce çalıştığım Kazanblanka'ya her akşam gelmeye başladı. Sonra gazino çıkışında beni alıp eve bırakıyordu. Her gün öğle ve akşam telefon etmeye başladı. Bana çok nazik davranıyordu. Çok geçmeden bunu duymayan kalmadı. Evliydi ve çocukları vardı. Aramızda asla evlilik lafı olmadı.

"Sanatçıların garip bir kaderi vardır. Çok kere erkekler onları ulaşılmaz olarak görmektedirler. Bu nedenle, bir şekilde tanışıp belir-

li bir ilişkiye girdiklerinde bile aynı duyguyu üzerlerinden atamazlar. Halbuki bizler, özel hayatımızda her normal insanın davrandığı gibi davranırız. Ama yine de bu görüşleri değişmez.

"Vahit'le görüşmemek ve karşılaşmamak için elimden geleni yapıyordum. Türlü mazeretlerle onu atlatıyordum. Anadolu'da turneye çıkmak yorucudur. Her gün bir şehre girmek ve her gece konserden sonra standardı çok düşük otellerde kalmak yıpratır insanı. Ancak ben bir an evvel İstanbul'dan uzaklaşmak ve Vahit'ten kurtulmak için her türlü turne önerisine açıktım. Yaz ortasında bir turneden dönmüştüm ve bir hayli yorgundum. Balkona çıkıp Boğaziçi'ni seyretmek istediğimde kocaman bir harp gemisinin yalının çok yakınına demir atarak bütün manzarayı kapattığını gördüm. İçimden, 'Hangi manyak böyle saçma bir şey yapar,' diye geçiriyordum ki, gemiden ayrılan bir motorun eve doğru geldiğini gördüm. Benim motorun içindeki Vahit'i fark etmemem, onun da balkonda beni görmemiş olması mümkün değildi. Mecburen aşağıya indim, onu karşılayıp 'Hoş geldin,' dedim. Bana döndü, 'Bana bak kadın, benden kaçacağını zannediyorsan aldanıyorsun. Bak koca gemiyi aldım, buraya getirdim. Sırf seni görmek için. Eğer beni biraz daha kızdırırsan, burundan bu yalıya girer, harabeye çevirir, kaza oldu derim, zaten adımız Ayı Vahit'likten (o sıralar bir üst rütbeli subayı döverek hastanelik etmişti) Deli Vahit'liğe terfi etti,' dedi. Yapar mı, yapardı. Mecburen aşağıdan aldım. İçki ikramından sonra yemeğe de kaldı. Sonraki saatlerde gemiden çağrıldığı haberi gelince kalkıp gitti."

1960 yılı Eylül sonunda kıyafetlerini ve eşyalarının bir kısmını alarak bir süre için Tepebaşı'ndaki Bristol Oteli'ne taşınır. Hem evde tamirat vardır ve hem de oradan programa başladığı Tepebaşı Gazinosu'na gidip gelmek kolaydır.

Bir gün oğlu Ergun otele, ona gelir. 24 yaşındadır. Evlenmek istediğinden bahseder. Daha askerliğini bile yapmamıştır. Annesi de daha çok genç olduğunu, ancak yine de kararı kendisinin vermesinin doğru olacağını, eğer anlaştığı birisi ise kendisinin bir itirazı olmayacağını söyler. Sonradan öğrendiğine göre, babaanne Hadiye Hanım ise bu evliliğe karşı çıkmaktadır. Birkaç gün sonra Ergun Gülay'ı ona getirir ve tanıştırır. Müzeyyen Senar, Gülay'ı görür görmez sever. Tanışma faslı bittikten sonra oğluna, "Babanın da iznini aldığını tahmin ediyorum. Mademki evlenmek istiyorsun, benim

bir itirazım yok," der. 1960 yılında sade bir törenle evlenirler. Bir yıl sonra 20 Ağustos 1961 tarihinde torunu Murat Senar doğar. Ancak Gülay Senar'ın iki büyük problemi vardır. İlki kocasıdır. Kızı sürekli hırpalar. Gerçi Gülay'ın hesapsız harcamaları evdeki sorunun kaynaklarından biridir. İkincisi Hadiye Hanım. Ona göre oğlu gibi torunu da doğru bir tercih yapmamıştır. 1962 yılının Ekim ayında Ergun askere gider. 1965 yılında ise çift, evliliklerinin devamının mümkün olmadığını anlarlar. Gülay'ın bütün borçları tasfiye olur. Şiddetli geçimsizlik nedeniyle bir celsede boşanırlar. Murat'ın velayeti babada kalır. Müzeyyen Senar: "— *Özellikle Ergun askerde iken aralarındaki problemin giderek büyüdüğünü gerek Ergun'dan gerekse Gülay'dan duyuyordum. Boşandıklarını öğrenince pek şaşırmadım. Murat, Hadiye Hanım ve Âli'yle kalıyordu. Âli ise o sıra, İhsan Sabri Çağlayangil'in karısı Firüzende Hanımın kardeşi Fetanet Hanımla evlenmişti. Murat bana da sık sık geliyordu. 1975 yılında bir ara rahatsızlandığımda bende kalmaya başladı. Sonra uzun bir süre dedesine dönmedi ve hep bende kaldı. Onun için o bana babaanne demez, anne der. Ergun 1967'de tekrar evlendi. Yeni gelinimin adı Tülay'dı. Ondan sonra iki torunum daha oldu. Yaşar 1968, Esra 1969'da doğdu. Bu ara ilk kocam Âli 1978 yılında, gelinim Tülay ise yirmi beş yıl evlilikten sonra 1992 yılında beyin kanamasından vefat etti. Ergun'la Tülay'ın evliliklerinin mutluluk içinde geçmesi beni hep sevindirmişti. Ergun 1970 yılında bir nedenle bana kızdı ve uzun süre ne kendi geldi ve ne de çocuklarını getirdi. Ergun'la bu konuda kaderimiz aynı idi. Aynen benim babama yaptığım gibi, o da bana kızdığı için uzun yıllar beni hiç aramadı."*

"1986 yılında tüm aile Murat'ın düğününde idik. Ergun ile ablamın kızı Güner (Uzan), Murat ile ben dans etmekte idik. Güner birden Murat'ı benim kollarımdan aldı ve Ergun ile beni baş başa bıraktı. O danstan sonra aramızdaki buzlar çözüldü ve biz tekrar barıştık. Ancak 1996'da çok da önemli olmayan bir nedenden ötürü bana yine darıldı. O gün bugün, Ergun bir kandil telefonu dışında ne aradı ne sordu.""

Ergun Senar ise, annesini şöyle anlatır:

> "Aile içinde bu tip tartışmaların olması tabii ki doğal. Şu unutulmamalıdır ki, ben annemi hep sevdim ve saydım, ona en küçük bir söz söylenmesinin bile karşısında oldum. Ancak, açıkça ifade edeyim ki, bütün yaşamım boyunca onun şöhretinin sı-

kıntısını çektim. O, o kadar dolu dolu yaşıyordu ki, bize ayırdığı zaman her zaman kısıtlı idi. Çocukluğumda hatırlıyorum, araba beni Bağlarbaşı'ndan alıp yalıya getirdiğinde, her seferinde, inşallah annem evdedir ve beni görünce kucaklar ve ben de onu doya doya öperim, diye düşünmüşümdür. Türk musikisi bir büyük ustayı yarattı ama anamızı bizden aldı. Çocukluk yıllarımız hep özlemle geçti. Ben size onu ancak bir cümle ile tanımlayabilirim: *'O, unutuldukça hatırlanan ve hatırlandıkça da bitmeyen bir insandır.'* Türkiye daha uzun yıllar Müzeyyen Senar efsanesini konuşacaktır."

Müzeyyen Senar 1960'ın Ekim ayında önce Tepebaşı'nda, Kasım'da Cumhuriyet Gazinosu'nda program yapar. Kasım ayı programı bittiğinde acilen Londra'ya gitmesi gerekir. Çünkü Sybill telefon etmiş ve şöyle demiştir: "Kâni Bey (Mesetçioğlu) kısa bir süre sonra iade edeceğini söyleyerek benden sizin çocukların son taksidi olarak gönderdiğiniz bin poundun, beş yüz poundunu aldı. Çocukların taksit zamanı geldiğinde kendisini aradım. Bu parayı ödemeden İstanbul'a gittiğini öğrendim. Kendisine hiçbir şekilde ulaşamıyorum. Ne yapacağımı şaşırdım. Bu yüzden çocukların taksitlerini ödeyemiyorum," der. Yapabileceği bir şey yoktur. Uçağa atladığı gibi Londra'ya gider. Tedariklidir. Yanına ekstradan beş yüz pound daha almıştır. Ancak, Ömer ve Feraye dönmek istedikleri için, çocukların biletlerini alır. Sonra alışverişe çıkarlar ve hep birlikte İstanbul'a dönerler. Çok onurlu bir insan olan Sybill (halen Türkiye'de yaşamaktadır), iki sene sonra, Müzeyyen Senar'ın bütün itirazlarına rağmen, ayda yirmi beş pound ödeyerek borcunu kapatır.

Londra dönüşünde Kazablanka Gazinosu'nda programa tekrar başlar. Onunla birlikte Feriha Tunceli, Sevim Tanürek ve Celal Şahin'de vardır. Müzeyyen Senar: "— *1961 yılında bir yandan gazino programıma devam ederken bir yandan da yalının sürekli artan problemleriyle uğraşmak mecburiyetinde kalıyordum. Ayrıca köpeğim Negro da ölünce oraya katlanamaz duruma geldim ve kiraya vermeyi düşündüm. Ancak ortaya bir problem çıktı. Ağabeyim Hilmi yalıdan çıkmak istemiyordu ve hatta beni mahkemeye verdi.* (Aşağıda anlatılacağı gibi bu olay Müzeyyen Senar'ın yalıyı kaybetmesine neden olur.) *İki yıl kadar süren davayı doğal olarak kaybetti ve Üsküdar'a taşındı. Vefat ettiği 1972 yılına kadar bir daha hiç görüşmedik. Önce*

Beşiktaş sırtlarında olan İba'dan yüz kırk bin liraya bir kat satın aldım. Ancak dairenin bölümleri benim yaşam şeklime uygun olmadığı için tadilât gerekiyordu. Bunun üzerine eşyalarımı toplayıp doğru Divan Oteli'ne gittim. Altı ay otelde kaldım. Evdeki tadilât bitince bir ay kadar da mobilya tedarikiyle uğraştım ve bir sabah oteldeki eşyalarımı topladım ve doğruca eve gittim.

Eylül ayında, her yıl olduğu gibi İzmir'dedir. Bütün hayatı boyunca Müzeyyen Senar hiç menajer kullanmaz. Ona konser vermesi için gelenler çok kere Hakkı Derman'ı bulup onun vasıtasıyla ulaşırlardı. Gazino sahipleri ise doğrudan ararlar ve tekliflerini söylerlerdi. O yıl İzmir daha şenliklidir. Çünkü Zeki Müren dışında, Perihan Altındağ Sözeri, Hamiyet Yüceses de fuardadır.

İzmir'den dönünce yine Şinasi Kaptan ve eşi Semahat Hanımla birlikte vapurla on beş günlük Akdeniz gezisine çıkarlar. Programlarında, her zaman olduğu gibi Yunanistan, İtalya ve İspanya vardır. Napoli'ye gelirler. Gemi limana demirleyince Semahat Hanımla birlikte alışverişe çıkarlar. Gemi o limandan ertesi gün öğleden sonra ayrılacaktır. Ayrılacakları gün yanlarına *San Marco* gemisi demir atar. *San Marco, Akdeniz Vapuru*'ndan biraz küçüktür ama, dönemin en lüks ve modern vapurlarından biridir. Müzeyyen Senar: "— San Marco'*yu birçok defa görmüştüm. Hep içi nasıldır diye merak ediyordum. Semahat'a, 'Gel şu gemiyi bir görelim. O kadar vaktimiz vardır herhalde,' dedim. Birlikte iskelesinden çıkıp içeri girince ortalıkta kimseciklerin olmadığını gördük. Nasıl pırıl pırıl bir gemi idi, anlatamam. Misler gibi de kokuyordu. Yanlış bir şey yapmamak ve izin istemek için, 'Kimse yok mu?' diye seslendik. İleriden bir ses duyduk. 'Buyrun, buyrun.' Hayrolsun, İtalyan vapurunda birisi bize Türkçe sesleniyordu. Salona doğru yürüdük. Baktık orada elinde gazeteyle yaşlıca bir beyefendi oturuyordu. 'Siz Türkçe konuşuyorsunuz,' deyince 'Evet, ben Müslümanım,' dedi. Devam etti, 'Ülkenize gelmeye karar verince Türkçe öğrenmemin doğru olacağını düşündüm.' O sırada* Akdeniz Vapuru'*nun düdüğünü duyduk. Gemi hareket etmek üzereydi. Ayrılmamız gerekiyordu. Beyefendi, Londra'da oturduğunu söyleyince, 'Ben Londra'ya çok sık geliyorum. Adresinizi verirseniz, ben sizi ararım,' dedim. Bana kartını verdi ve biz gemiye döndük.*

"Aralık ayı içinde Londra'da idim. Kartı çıkardım ve telefon ettim. Telefona çıkan hanım, Bay İzak'ın evde olmadığını ve ava gittiğini,

söyledi. O zaman bir sonraki gelişimde tekrar arayacağımı söyleyerek telefonu kapattım. Bir yıl sonra çok kısa bir ziyaret için Londra'ya gittiğimde tekrar aradım. Bu sefer telefonu kendisi açtı ve ertesi gün saat 11:00'de Marble Arch'daki Cumberland Hoteli'nde buluşmayı kararlaştırdık. Otele vardığımda beni bekliyordu. Hal hatır sorduktan sonra, ne içmek istediğimi sordu. Neyse, çaylarımızı içmeye başladığımızda ben dayanamadım, 'Allahaşkına meraktan ölüyorum, şu hikâyenizi dinlemek istiyorum,' deyince ,'Anlatacağım, seninle zaten onun için buluştum. Bu arada ifade edeyim ki, Türkçemi ilerletmek için Türkiye'den zaman zaman getirdiğim gazetelerde resmini gördüm. Sen meşhur bir ses sanatkârı imişsin,' dedi.

"Meraktan çatlıyordum. Sonra İzak Bey hikâyesini şöyle anlattı. 'Ben Londra'da yaşıyorum. Ancak Londra'da sadece altı ay kalıyorum. Kış aylarına isabet eden altı ayımın çoğunu seyahat etmekle veya Nice'deki evimde geçiriyorum. Son olarak Türkiye'nize gittim. İlk ziyaretimde gördüğüm her şey çok hoşuma gitti. Ülkenizi iyi tanımak için Türkçe öğrenmeye karar verdim. Londra'ya döndüğümde Türkçe bilen bir Ermeni buldular bana. Altı ay ondan ders aldım. Osmanlı Türkçesini öğrendim. Geçen birkaç yıl içinde Türkçemi oldukça ilerlettim. Her tarafı gezdim ama en çok Bursa'yı sevdim,' deyince, ben de Bursalıyım dedim. O devam etti. 'Her gittiğimde en çok da orada kalıyorum. Orada artık beni iyi tanıyorlar. Nitekim ben Yeşil'deki kahveye gittiğimde daha oturur oturmaz, garson 'Şekerli bir,' diye bağırır ve kahvemi getirir. İki yıl önce Bursa'yı dolaşırken Ulu Cami'ye girdim. Orada büyük bir şadırvan var. Baktım, içerde özellikle bir sürü genç, başlarında takkeler namaz kılıyorlar. Birden içimden, 'Ben niye Müslüman değilim,' diye geçti. Sordum. Beni müftüye götürdüler. İki kişi de şahitlik yaptı. Kelime-i şahadet getirdim. Elhamdülillah şimdi Müslümanım kızım. Ne yazık ki Türkiye'yi çok geç keşfettim. Bu konuda çok geç kaldım.'

"O anlattıkça ben gözyaşlarımı tutamadım. Türkiye'ye gelince bana uğramasını, onu ağırlamaktan onur duyacağımı söyledim. Adresimi verdim. Bana söz verdi. Ama gelmedi. Bir sonraki Londra'ya gidişimde telefon ettim. Muhtemelen yine aynı hanım bana, 'İzak Bey vefat etti,' dedi. Sanki yakın bir dostumu kaybetmiştim. Bazı kişiler vardır ki, onlarla geçirdiğiniz birkaç dakika bile olsa, onun sıcaklığını hep içinizde hissedersiniz. Onu hep hasretle anarsınız. İzak Bey de öyle birisi idi."

1961 senesinin son iki ayında Tepebaşı Gazinosu'nda program yapar. Bir akşam Yılmaz Karakoyunlu arkadaşlarıyla birlikte gazinodadır. O geceyi şöyle anlatır:

"Müzeyyen Senar programına hicaz eserlerle başladı. Üstünde, omuzları açık ve payetlerle süslü siyah tuvalet vardı. O gece, aradan kırk yıldan fazla zaman geçmesine rağmen unutamadığım birkaç olay oldu: Bunlardan ilki, Şerif İçli'nin *'Derdimi ummana döktüm âsumâna inledim'* hicaz şarkısını söylerken dinleyicilerin inanılmaz bir koro oluşturmalarıdır. İkincisi, Kaptanzade Ali Rıza Beyin kürdilihicazkâr şarkısını söylerken; *'Her tel saçı bir ter dudağın değdiği yerdir / Uslanmadı, yaşlanmadı hayret senelerdir'* dedikten sonra eliyle '42' işareti yapmasıdır.

Üçüncüsü ise, o akşam Müzeyyen Senar ne *Feraye*'yi ne de *Ninni*'yi okudu. Programını Sadettin Kaynak'ın o zamana kadar hiç duymadığım bir uşşak türkü ile bitirmesidir.

Yalı kenarında zülfün tararım
Zülfüm tarağını kaybettim ararım
Benim hiç kimseye yoktur zararım
Hanım senin yanık ellerin kınalı

Tepebaşı'ndaki bu program sırasında yaşanan bir olay, Müzeyyen Senar için programı unutulmaz kılmıştır. O sırada Fahrettin Aslan, Maksim Gazinosu'nda Zeki Müren'li açılış yapacaktır. Alt kadroda sonraların starı Behiye Aksoy vardır. Bir hafta önceden başlayarak tam sayfa gazete ilanları verilmiş ve İstanbul'un her tarafı afişlerle donatılmıştır. Bütün bunlardan Müzeyyen Senar'ın programı etkilenmemiş gibi görünmektedir. O açılış gecesinde bile Tepebaşı Gazinosu'ndaki bütün masalar önceden ayrılmıştır. Maksim'in açılışından bir gece önce Müzeyyen Senar programını bitirip kulise döndüğünde, İstanbul Belediyesi'nden ilgili memurlar ve zabıtanın Tepebaşı Gazinosu'nu mühürleyerek on beş gün süreyle kapattıklarını öğrenir. Sadece saz heyetinin sazlarını almalarına müsaade ederler. Müzeyyen Senar da eşyalarını toplar ve eve döner. Daha yatmamıştır, Tepebaşı Gazinosu'nun üç ortağından biri olan Nusret Bey onu arar ve programa, sahibi olduğu ama daha küçük olan Cumhuriyet Gazinosu'nda devam edeceklerini söyler.

Tabii ki Maksim'in açılış gecesinde, Tepebaşı'nın kapatılma-

sı büyük bir aksiliktir. Ama gazino hayatı bir bakıma kurtlar sofrasıdır. Nusret Bey ise, yanında çalışanları kollayan ve herkesin derdine koşan bir patrondur. Gazino kapatılınca, bütün garsonlar koşup gelmiş ve ona programa Cumhuriyet Gazinosu'nda devam etmeyi önermişlerdir. Ancak Nusret Bey, "Çocuklar bir defa orası küçük. Üç yüz kişilik. İkincisi nihayetinde bir pavyon. Orada servis için sadece küçük meze tabakları ve bardaklar var. Yemek servisi için ise ihtiyaç olan hiçbir şey yok. Yapamayız," demesi üzerine garsonlar, "Tabak, işini biz hallederiz. Siz yeterki evet deyin ve Müzeyyen Hanımı ikna edin," derler. Alelacele gazetelere ilan yetiştirilir. Cumhuriyet Gazinosu'nun tepesine ışıklarla Müzeyyen Senar ismi yazılır. Akşamüzeri yirmiden fazla taksiyle garsonlardan her biri, muhtemelen başka gazinolardan ödünç aldıkları yüzlerce tabak, çatal ve bıçak getirirler.

İstanbul, Cumhuriyet Gazinosu'nun ve Maksim'in açıldığı gün tarihi gecelerinden birini yaşar. Oturacak yer bulmak mümkün değildir. Yüzlerce kişi kapıdan döner. Maksim'in açılışı da gerçekten görkemli olur. Kapatma olayı duyulunca, bazı gazeteler kasıt ararlar. Ancak Müzeyyen Senar, "Bu asla doğru değildir. Fahrettin Aslan böyle şeylere asla tenezzül etmez," der.

17

Florya
(1962-64)

"O, canlı bir musiki tarihidir ve
o, musikinin tam kendisidir."

SALİH SUPHİ SONER

1962 yılının ilk aylarında Ankara'dadır. Gençlik Parkı'nın içindeki, sahibi Kuşçu Raif Bey olan Majestik Gazinosu'nda bir aylık program yapmak için anlaşmıştır. Bir bakıma İstanbul dışında olmaktan memnundur. Çünkü Vahit Beyden bir süre için de olsa kurtulmuş olacaktır. Her ne kadar çocukları özlese de, buna katlanmayı yeğler. Ankara'da olmaktan keyif almaktadır. Ancak daha önce sefirelik yaptığı için, yakın arkadaşları hariç, özellikle o dönemden tanıdıklarıyla karşılaşmaktan kaçınmaktadır. Gerçi aradan yedi yıl geçmiş, onun tanıdığı elçi ve sefireler çoktan ülkelerine dönmüşlerdir. Yakın arkadaşları Sadi Hoşses ve Semahat Özdenses hâlâ Ankara'dadır. Ayrıca, askeri darbeden sonra Ankara Radyosu'nun bütün kadroları değişmiştir.

Ankara Radyosu'nun o zamanki Müzik Dairesi Başkanı, Müzeyyen Senar'la temas imkânı arar. Sonra Sadi Hoşses'le yakın arkadaş olduğunu öğrenince onu gönderir. Bir sabah Sadi Hoşses otele geldiğinde eski günleri anarlar. Hatta Müzeyyen Senar, Sadi Hoşses için, "O benim için kardeşten de öte idi," der her zaman. Sonunda Sadi Hoşses, daire başkanının 25 Mart akşamı radyoda konser ver-

mesiyle ilgili dileğini iletir. Müzeyyen Senar memnuniyetle kabul eder. Çünkü uzun bir süredir radyoda programlara çıkmamaktadır. O günün imkânlarına göre bantlara alınmış eski programları zaman zaman radyolarda, özellikle İstanbul Radyosu'nda çalınmaktadır.

Ertesi gün öğleden sonra radyoya gider. Onu çok sıcak bir şekilde karşılarlar. Kırk beş dakikalık bir program yapılacaktır. Program iki bölüme ayrılır. Müzeyyen Senar ilk bölümde altı şarkı söyleyecek ve bunlar daha çok klasik eserlerden oluşacak, ikinci bölümde ise daha çok sevilen şarkıları okuyacak ve program bir türküyle sona erecektir. Programın yapıldığı akşam spiker programı şöyle takdim eder: "Sayın dinleyiciler Müzeyyen Senar özel programına başlıyor. Çalanlar: Özer Altun, Halil Aksoy, Vecihe Daryal ve Hüseyin İleri. Programın ilk bölümünde acemkürdi makamında eserler var."

Müzeyyen Senar programına Kemani Serkis Efendinin eseriyle başlar: *"Zannetme seni şimdi görüp gönlümü verdim"* Sonra sırayla Nuri Halil Poyraz'ın *"Sâzımda, niyâzımda, âhımda hep sen varsın"*; Selanikli Ahmet Beyin *"Bir vefâsız yâre düştüm hiç beni yâd etmiyor"*; Sadi Hoşses'in *"Aşkın ile gündüz gece giryânım efendim"* ve son olarak Faruk Kayacıklı'nın *"Sana eller ne güzelsin demesin kıskanırım"* şarkılarını okur.

İkinci bölüme sıra gelince spiker anonsunu şöyle yapar: "Müzeyyen Senar, Halil Aksoy'un udla yapacağı taksimden sonra programına hicaz ve uşak eserlerle devam edecektir."

İlk şarkı Sadi Hoşses'in hicaz yürük semaisidir; *"Gülmedi şu bahtım, gülmedi gitti"* ve daha sonra Naci Tektel'in *"Haber gelmez gönül vîrâne kaldı"* hicaz şarkısını okur. Uşşak makamına ise Refik Fersan'ın *"Bekliyorum günlerdir gelmiyorsun a güzel"* şarkısı ile başlar. Sadettin Kaynak'ın *"Söyleyin güneşe bugün doğmasın"* ve *"Gül derler, gül derler bana, gül derler"*le devam eder ve son olarak uşşak bir Rumeli türküsü okur: *"Aliş'imin kaşları kâre."*

Majestik'teki programının son günü 15 Nisan'dır. Önce İstanbul'a gidecek, Mayıs ayı başında ise İzmir'de olacaktır. Raif Bey, programın uzatılması için ısrar eder ama o kabul edemez. Yerine solist olarak Feriha Tunceli'yi tavsiye eder. Majestik'te Feriha Tunceli programı çok ilgi görür. Müzeyyen Senar İzmir'den Feriha Tunceli'ye telefon eder. Gerisini Feriha Tunceli şöyle anlatmaktadır:

"Programımızın bitmesine dört gün vardı. İzmir'den telefon etti ve dedi ki, 'Seni dinlemeye geliyorum, son üç gece birlikte program yapacağız. Haberin olsun.' Hem heyecanlandım ve hem de havalara uçtum. En büyük idealime kavuşmuş olacak ve Müzeyyen Senar'la aynı sahneyi paylaşacaktım. İlk akşam için ona sürpriz yapmaya niyetli idim. Sahnede buselik makamından eserler pek okunmaz. Öğleden sonra saz arkadaşlarımızla toplandık ve ben onlara kararımı açıkladım. Oturduk, programın başlangıcında buselik şarkılar okuyacaktım. Bir buselik takım yaptık. İlk önce Fehmi Tokay'ın *'Geçti bahar hazan erdi bu yerde'*, ikinci olarak Selahattin Erköse'nin *'Rüzgâr kırdı dalımı ellerin günahı ne'*, sonra Vecdi Seyhun'un *'Dil-bestenim meshûrunum'* ve dördüncü olarak da yine Fehmi Tokay'ın *'Aman cânâ beni şâd et'* i okuyacaktım.

"Müzeyyen Senar arkadaşları ile geldi. Ona ayrılan masaya oturdu. Programa başlamadan önce ise sahne arkasına geldi. Bir omzu açık, yeşil bir tuvalet giymiştim. Yakasından pırlantalarla bezenmiş bir broşu çıkardı. Tuvaletimin belden bağlandığı sol tarafa, ne kadar karşı çıksam da, onu taktı. Sıram geldiğinde, bir hane peşrevden sonra buselik şarkıları okudum. Sonra programıma devam ederek tamamladım. Ne diyecek diye müthiş heyecanlı idim. Çünkü birçok kere beğenmediği programları sanatçıların yüzüne söylemekten asla çekinmiyordu. Sahne arkasına geldi ve beni kutladı. Sonraki üç akşam gazino doğal olarak olmadık iş yaptı. Tabii önce ben sahneye çıktım. Ondan sonra Müzeyyen Senar sahne aldı. Üç gece onun programını sonuna kadar izledim. Çünkü ondan öğreneceğim daha çok şey vardı."

Müzeyyen Senar Ankara programı bitince İstanbul'a döner. Çocukları özlemiştir. Hafta sonunda Ömer ve Feraye ondadır. Ergun askere gitmiştir. Yeni doğan bebekle gelini Gülay da gelmiştir. Bir ara Gülay onunla baş başa kaldığında kocası ve büyük kayınvalidesi Hadiye Hanımla ilgili zorluklarını anlatır. Dayanmaya çalıştığını ama çok üzüntülü günler geçirdiğinden bahseder. Müzeyyen Senar teselli etmeye çalışır. Murat son derece sevimli ve uslu bebektir. Müzeyyen Senar ona bayılır.

Çok geçmeden Adana'dan bir haftalık bir program için teklif ge-

lir. Çalışmak mecburiyetindedir. Bütün yük tek başına onun omuzlarındadır. Müzeyyen Senar: "— *Bizim hayatımıza dışarıdan bakıldığında her şey günlük gülistanlık gibidir. Sanki en imrenilecek hayat bizimkidir. Bunu gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Ben, ailem dışında, ayrıca dost ve arkadaşlarımla gerçek bir sevgi halesiyle çevrili olmama rağmen, sanatçı çok kere dünyanın en yalnız insanıdır. Ne kadar sade bir yaşamınız olursa olsun, herkes gibi davranma şansınız yoktur. Her hareketiniz bir şekilde toplumda yankı bulacağı için çok dikkatli olmak mecburiyetindesiniz. O hayat, yastığa başınızı koyduğunuzda, o size gıptayla bakan insanların zannettikleri gibi değildir. Hele bir de benim gibi, hesabınızı kitabınızı iyi bilmiyorsanız ve etrafınızdaki herkesin en güvenilir kişi olduğuna inanmışsanız, hayatınız daha zor demektir.*"

16 Ağustos 1962 günkü *Hürriyet* gazetesini açınca donakalır. Çünkü haberde, "Bestekâr ve klarnet ustası Şükrü Tunar dün akşam Zeki Müren'e refakat ederken sahnede kalp krizinden öldü," yazmaktadır. Halbuki Müzeyyen Senar iki akşam önce Cumhuriyet Gazinosu'nun açık kısmında Zeki Müren'i dinlemeye gitmiştir. Program bitince kulise giderek hem Zeki'yi kutlamış ve hem de onu sevgiyle karşılayan saz arkadaşlarıyla şakalaşmıştır. En çok takıldığı kişi de Şükrü Tunar olmuştur. O akşam bir ara Tunar ona, "Beni ihmal ettin. Bir ara sana gelmek istiyorum," der.

Eylül ayı geldiğinde her zamanki gibi İzmir'e gider. Yine hem Çamlık Senar Gazinosu'nda ve hem de oradaki programı bitince geç saatlerde Kübana Gazinosu'nda sahneye çıkacaktır. Kübana'ya genellikle tanıdıklar gelir. Hatta bazıları on beş gün süresince her akşam gelmeye devam ederler. Bilirler ki, Müzeyyen Senar hiçbir zaman aynı şarkıları söylemez. Geniş repertuarı içinde keyfine göre her akşam başka şarkılar okur. Çok neşeli olduğu akşamlar genellikle kürdilihicazkârla başlar. Hicaz ve uşşakla devam eder. Bayati okur, acemaşiran okur. Hiç beklenmedik bir zamanda maya okur, türkü okur. Eğer dinleyiciyi hazır hissederse bir de gazel okur. Böyle gecelerin birinde, ilk defa ve hiçbir zaman plağa okumadığı Münir Nurettin'in uşşak makamında olan gazelini *"Aheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın"*ı okur. Müzeyyen Senar: "— *Ben her sabah bir şarkıyla uyanırım. O gün akşama kadar o şarkı dilimden düşmez. Söylerim, söylerim. Aynı şey konser programlarım için de geçer-*

lidir. Orada da bir program süresince bir makama takılırım. Bunun birkaç nedeni olabilir. O sırada bir bestekâr bu makamdan yeni bir eser bestelemiştir ve ben çok beğenmişimdir. Konserde onu okuduktan sonra aynı makamda devam ederim. Daha önce ifade ettiğim gibi, saz daima beni takip eder. Çok kere ne okuyacağımı onlar bile bilmez. O sıralar Şükrü Tunar'ın uşşak şarkısına takılmıştım: 'Öyle çektim ki cefâ dilde safâ niyetine'.

İzmir'den döndüğü gün Vahit Bey yine karşısındadır. Artık iyiden iyiye sıkılmıştır. Ancak ondan kurtuluş yok gibidir. Diğer taraftan tekrar Tepebaşı Gazinosu'nda programa başlar. İstanbul'da eczacılık eğitimine 1961 yılında başlayan ve aynı zamanda konservatuara devam eden Kıbrıslı, bestekâr Salih Suphi Soner o günleri şöyle anlatır:

"Müzeyyen Senar, sahneye hem göz ve hem de kulak zevkini getirmiştir. Ayrıca programlar o kadar doyurucu idi ki, biz konservatuar öğrencileri onun konserlerine, hocalarımızın tavsiyesi üzerine, daima yanımıza bir defter alarak giderdik. Çünkü o her seferinde beklenmedik bir şekilde hiçbir sanatçının icra etmediği makamlardaki eserlerle başlardı. Onun okuduğu klasik bir takımı başka bir yerden bulma imkânımız yoktu. Biz hemen not almaya başlardık. Çünkü bestekârlar, ilk defa eserlerini onunla geçtiği için, çok kere okuduğu takım içinde bir veya iki tane o güne kadar hiç icra edilmemiş eser bulunurdu. Ben Zeki Arif Ataergin'in ısfahan makamında birçok şarkısını o konserler sırasında not almıştım. Mutlaka programında bir maya ve türkü okurdu. Bugün *'Ormancı'* olarak söylenen şarkıyı ta o zamanlar ben ondan dinlemişimdir. Ayrıca Müzeyyen Hanım sahneye çıkmadan önce gazinonun havası değişirdi. Önce sahneye kırmızı bir halı serilirdi. Saz heyeti, o dönemimin büyük üstatlarından müteşekkil olurdu ve onlar sadece Müzeyyen Senar'a refakat ederdi. Birçok sanatçı hâlâ sabit mikrofona okuduğu halde o, iki veya üç klasik eseri böyle okur, sonra mikrofunu eline alarak eserleri icra ederdi. Sahneye dekoru ilk o uyguladı. Çok iyi hatırlıyorum Tepebaşı Gazinosu'nun yazlık kısmında *"Gurbetten gelmişim yorgunum hancı"* şarkısı için özel dekor, han odası hazırlanmıştı. Türk musikisi icrasında dört dörtlük üslubu-

nu hiç bozmadan, her türlü sahne yeniliği ondan kaynaklandı. Sonradan gelenler hep onu taklit etti. Çok önemli bir husus da şudur. Genci olsun yaşlısı olsun, o şarkıya başladığı anda aynı duygu yükü ile dolmakta ve peşinden sürüklenmektedir. Onun hançeresinden çıkan nağmeler anında dinleyicilerin duygularını yönlendirmektedir. Daha doğrusu onunla beraber şarkıların seline kapılıp gidiyorsunuz.

"80'li yıllardan birinde bir gün, Lefkoşa'da eczaneye Müzeyyen Hanımın girdiğini görünce çok heyecanlanmıştım. Konser için mi geldiğini sorduğumda, 'Hayır' dedi ve ben de Zeki Arif Ataergin'in ısfahan makamında *'Gönlümü cânâna verdim, oldu cânım gönül'* şarkısı mırıldanınca, 'Siz bu şarkıyı nereden biliyorsunuz?' diye sorunca, ben de biraz cesaret alarak ona 'Acaba benimle birlikte mırıldanır mısınız?' deyince çok kızdı. Bir şeyler aldıktan sonra arkadaşı ile birlikte gittiler. Ertesi gün beni bir sürpriz bekliyordu. Elinde bir longplay'i ve bir kasetle gelmişti. 'İşte bu kasette Zeki Arif Ataergin'in iki şarkısı var. Dün gece sırf sizin için hazırladım. İkincisi dilkeşhaverân *'Karanlık ufuktan güneş doğmadı,'* dedi. Bu benim için olmadık bir sürpriz oldu.

"Müzeyyen Senar'ın, Tanrı ona o derece büyük nimet bahşetmiştir ki, bir benzeri yoktur ve olması da mümkün değildir. O gelmiş geçmiş en büyük yorum ustasıdır. Canlı bir musiki tarihidir ve o musikinin tam kendisidir."

Tam o sırada Amerika'dan arayan Eşber, çok özel bir konser düzenlediklerini ve gelip gelemeyeceğini sorar. Kasım ayında Amerika'ya gitmek o sıralar ona ters gelmektedir ama, sırf Vahit'ten bir ay süreyle kurtulmak için, daveti kabul eder. Eşber ve arkadaşlarının düzenledikleri New York konseri gerçekten muhteşemdir. Yıl sonunda döner.

İba'da yerleşme işlemi tamamlanınca bu sefer Florya'daki arsa üzerine ev yaptırmaya başlar. Çocuklar halen babadadır. Müzeyyen Senar: "— *Bir gün Nevzat Okçugil bende idi. Biraz sonra kapının zili çaldı. Kapıyı açan Nevzat Okçugil seslendi: 'Müzeyyen, Ethem Bey geldiler.' Benim için müthiş bir sürpriz olmuştu. Hemen koşup kendisini karşıladım ve içeriye buyur edip kahve ikram ettim. Biraz zayıflaşmıştı. Başından geçenleri anlattı. Mektuplarıma ve özellikle Balmumcu'da*

iken yaptıklarıma teşekkür etti. Ben ise durumu nasıl anlatabilirim, diye kıvranıyordum. En sonunda doğru olanın, her şeyi dobra dobra anlatmak olduğuna karar verdim. 'Ethem Bey, lütfen şöyle yanıma gelin oturun,' dedim. Denize bakan pencerenin önündeki koltuğa yan yana oturduk. 'Başkasından duyacağınıza benden öğrenmeniz doğru olur,' diye başlayarak kısaca başımdan geçenleri anlattım, bu durumda ilişkimizin devam etmesinin mümkün olmadığını söyledim. Hiçbir şey söylemedi. Fakat üzüntüsünden kahrolduğunu hissettim. Ayrıldı ve gitti. Bir daha da kendisini görmedim. Zaten yaklaşık bir yıl kadar sonra da vefat ettiğini duydum."

Diğer taraftan 1960'lı yılların başlarından itibaren İstanbul'da gazinoculuk, konser ve Türk musikisinin icrasında önemli değişiklikler olmaya başlar. Müzeyyen Senar Türk sahnesindeki tüm önemli yeniliğe imza atan kişidir ama bunları yaparken musikinin özünden ayrılmamaya dikkat eder. Dönemin parlayan yıldızı ise Zeki Müren'dir. Zeki Müren'in sahnede yaptığı değişiklikler ise farklıdır. Gösteri (şov) ön plandadır. Yaptığı bu değişikliklerde Güzel Sanatlar Akademisi'nde gördüğü eğitimin de payı olduğu muhakkaktır. Allı pullu kıyafetler giyer. Yaptığı makyaj ise o günün anlayışına göre bir hayli değişiktir. Musiki icrası artık ikinci planda kalmıştır. Sanatçıların sezon süresince, yani on ay çeşitli yerlerde çalışmaları ve matinelere gitmeleri usulü hemen hemen terk edilmiştir. Programlar genellikle iki veya üç ay sürelidir. Her akşam sahnede aynı şarkılar okunmaktadır. Bu da kimsenin umurunda değildir. Dinleyici yapısı da değişmiştir. Eskiden Türk musikini dinlemeye gelenlerin, gazinoların yemekli programlarının fiyatlarını ödemesi mümkün değildir. Onlar da yayın alanları genişleyen Ankara ve İstanbul radyolarıyla yetinmektedirler. Gazinolardaki yerlerini ise başka bir grup almıştır ki, bunlar dinleyici değil seyircidirler. Müzeyyen Senar: "— *Geriden gelen gençlerin farklı şeyler yapmaları ve toplumun yapısı değiştikçe o isteklere karşılık vermeleri normaldi. Ama bunun musiki icrasıyla ne kadar örtüştüğü ise şüpheli idi. Benim onlarla yarışmam söz konusu değildi. Yanlış yapmış olurdum. Bildiğim yolda yürümeliydim. Hissediyordum ki yaşadığım sürece ancak böyle ayakta kalabilirdim. Bunda da haklı çıktım. Zeki Müren'i bir tarafa bırakırsak son kırk yıl içinde parlayan ve hızla sönen kaç yıldız çıkmıştır? Hatta bugün bazılarının isimlerini bile hatırlamak zordur. Çünkü*

onlar parladıkları dönemden kısa bir süre sonra kendinden öncekileri taklit etmeye başlamışlardır. Taklidin, asıl gibi olması mümkün değildir. Ben çok kere, musiki bilgisi sağlam birçok kaliteli sesin, neden şarkı söylemek yerine avaz avaz bağırdıklarını bir türlü anlayamadım ve hâlâ da anlamıyorum."

İstanbul sahnelerinde başı Zeki Müren çekmektedir ama, iki veya üç aylık programı sona erince, bol paralı müşterileri kaçırmak istemeyen gazino patronları, parlayan yeni seslerin peşine düşerler. O sıralar bugünkünden farklı olarak, iki şarkıyı az çok söyleyen ve sürekli göbek atmayı marifet sayanları assolist yapma yerine, yine Türk musikisini ciddi olarak icra eden ve yıldız olmaya aday farklı sesler arayışına girerler. Bunların başında Behiye Aksoy gelir. Alt kadrosunda da bütün sevimliliğiyle Gönül Yazar vardır. Mualla Mukadder deneyi pek tutmaz. Sabite Tur sahne için değildir. Bir önceki dönemin önemli yıldızlarından Perihan Altındağ Sözeri ise sahneyi tümüyle bırakmıştır. Zaten sahnede okumayan Münir Nurettin Selçuk ise öğrenci yetiştirmekte, ancak çok özel konserler vermekte ve cumartesi akşamları Moda Deniz Kulübü'nde program yapmaktadır. O dönemin özel ve güzel seslerinden biri olan Mediha Demirkıran'ın assolistliği ise kısa sürer. Çünkü musikiyi çok ciddi bir şekilde icra eden sanatçı, yeni dinleyici-seyirciye göre fazladır.

1963 yılı geldiğinde Müzeyyen Senar daha çok İstanbul dışındadır. Çünkü kendisine çok büyük teklifler yapılmaktadır. Anadolu Türk musikisine açtır ve her gittiği yerde heyecanla karşılanmaktadır. Şubat ayında Ankara'dadır. Bu defa Astorya Gazinosu'nda sahneye çıkar. Müzeyyen Senar bu programında bir değişiklik yapar. Program fasılla başlamaktadır. O, alt kadroda çalışan arkadaşlarıyla birlikte fasıla da katılır. Dinleyiciler ilk günlerde fasıl sırasında Müzeyyen Senar'ı görünce şaşırırlar. Onunla fasıl programı ayrı bir keyif olur. (Daha sonra Büyük Maksim'de sahneye çıkan Muazzez Abacı da aynı usulü uygular.)

Bir aylık Astorya programı sona erince Mart ayının ilk günlerinden başlamak üzere Adana, Mersin, Tarsus, Eskişehir, Gaziantep ve ta Erzurum'a kadar gider. Çok kere bir-iki haftalık olarak düzenlenen program çok kere bir ayı aşar. O dönemlerde turne yapmak oldukça yorucudur ama o, bu bundan yüksünmez. Çünkü Florya'daki köşkün inşaatı devam etmektedir. Turnede kazandığı paraları

Florya'daki inşaatın harcamaları için yeğeninin kocası olan Hakkı Uzan'a gönderir.

Nisan ortasında İstanbul'a döner. Özel hayatında, son derece seyrek görüştüğü Vahit Bey vardır. İlişkileri kamuoyuna pek yansımamışsa da, ordu tarafından bilinmektedir. Vahit Bey o sırada İzmit'e tayin olmuştur. Araya belirli bir mesafe girdiği için memnundur.

30 Nisan akşamı İzmit'te konser vermesi için teklif alır. İzmit onun favori şehirlerinden biridir. Sinema konseridir ve Sevim Tanürek de onunla beraberdir. Bir gece için teklif edilen para beş bin liradır. Kabul eder. Müzeyyen Senar: "— *Açıkçası musikiden anlayan dinleyiciye okumaktan büyük zevk alırım. O akşam için özel hazırlık yaptık. Hatta turnelerde giydiğim tuvaletler oldukça yıpranmıştı. Sırf o akşam için yeni siyah bir tuvalet diktirdim. Eteklerinde kırmızı güller vardı. Vahit, İzmit'te olmasına rağmen haber vermeye gerek görmemiştim. Öğleden sonra yola çıktık. Başta Hakkı Derman olmak üzere saz arkadaşlarım benimle birlikte idi. Konserden sonra gece arabalarla döneceğimiz için doğruca sinemaya gittik. Ancak elektrikler kesikti. Sinema sahibi, 'Merak etmeyiniz arıza biraz sonra giderilecek,' dedi. Bekle bekle yok. Seyirci salonda ama elektrik yok. Sonunda konser iptal edildi. Biz yaptığımız harcamalar dışında, aldığımız parayı iade ettik ve İstanbul'a döndük.*

"Hafta sonunda Vahit geldi. 'Nasıl çulladınız ama değil mi?' deyince, önce anlamadım. Sonra izah etti: 'Madem İzmit'e geliyorsun, beni bir arasana. Geldiğini sırtında reklam panosu taşıyan çocuklardan öğrendim ve ilk işim o gece için şehrin elektriğini kestirmek oldu,' dedi. Ağzım açık kalmıştı. Bu adam gerçekten çılgının biri idi. Fazla uzatmadım o da zaten kalkıp gitti. Vahit'ten kurtulmak mümkün değilmiş gibi görünüyordu. Nasıl ve nereden haber alıyorsa, gittiğim her yerde onu karşımda buluyordum. Artık iyice sıkılmıştım. Her türlü teması kesmek için elimden geleni yapıyordum. Hatta, açıkçası biraz da korkumdan olacak, beni koruması için bir adam tuttum. Peşimde korumayla dolaştığımı görünce büsbütün çıldırdı. 'Bu adamı atacaksın,' diye baskı yapmaya başladı.

"Bir süre sonra onu İzmir'e tayin ettiler. Ben de Eylül programı için İzmir'de idim. Kendisine telefon ettim ve 'Gel görüşelim,' dedim. Geldi, 'Bak Vahit iyi ve kötü günlerimiz oldu ve zaman zaman çılgın davranışlarından hoşlandım. Ancak, zaten sen İzmir'desin ve artık buna bir nokta koymamızın zamanı geldi. İki eski dost olmak çok güzel

şey,' dedim. Önce hiçbir şey söylemedi. Her zamanki gibi elini çenesine koydu, 'Ulan Müzeyyen, en çok da ben senin bu tarafına vuruldum. Dobra dobrasın be! Helal olsun sana her şey. Gel yanağından öpüp sana allahaısmarladık diyeyim,' dedi ve gitti. Gidiş o gidiş. Hayatımdan biri daha çıkıp gitmişti. Açıkçası çok rahatlamıştım. Vahit'le dostluğumuz ölümüne kadar devam etti. Emekli olduktan sonra da zaman zaman sohbet etmek ve eski günleri yâd etmek için bir araya gelirdik. Hepsi o kadar.

"İzmir'de Zeki Müren de vardı. İkimiz ayrı ayrı süitlerde kalıyorduk. Her sabah onun süitinde buluşuyor, kahvaltı ediyorduk. Günlerimiz çok keyifli geçiyordu. Gazinolar her akşam doluyor ve hepimiz iyi iş yapıyorduk. Bir akşam programa başlamadan önce, Zeki'nin şoförü Mehmet geldi. 'Ablacığım, eğer müsaade edersen bütün programını banta çekmek istiyorum,' dedi. Ben de, 'Ne iyi olur, yarın sabah Zeki ile birlikte kahvaltıda dinleriz,' dedim. O sıralar okuduğum iki türkü dillerde dolaşıyordu. 'Bir okkacık balın mı var?' *ve* 'Ali'yi gördüm Ali'yi.' *Ertesi sabah kahvaltıya oturunca Zeki'ye, 'Nerede dün akşamki bant? Mehmet getirsin de dinleyelim,' dedim. Zeki bana döndü, 'Ne bandı? Benim haberim yok,' dedi. Anlatınca hışımla fırladı, kapının önünde duran Mehmet'e sille tokat girişti. Ortalık yatışınca, kahvaltımızı ettik ve ben ayrıldım. Aradan bir süre geçince gerçeği öğrendim. Zeki, o sırada konserde okuduğum ve hiçbir yerde okunmayan birkaç klasik eserle, bu iki türküyü çekmesi için esasında Mehmet'i gizlice gönderdiği halde, Mehmet yanlışlık yapmış ve gelip izin istemişti. Nitekim iki ay sonra çıkan kasetinde hem o şarkılar ve hem de bu iki türkü yer aldı. Darıldım mı? Ne münasebet. Ama benden isteseydi seve seve Zeki'ye zaten verirdim."*

1963 yılında Ercüment Batanay'ın bugün Boğaz Köprüsü'nün ayağının altında bulunan gazinosuna bazen sohbet ve bazen de arkadaşlarıyla buluşmak ve birlikte çalıp söylemek için ara sıra uğrar. Ercüment onu, kendisine getir-götür işlerinde yardımcı olan Seçkin ve ağabeyi Tekin Bükülmez'le tanıştırır. Seçkin evli ve iki çocuk sahibidir. Müzeyyen ne zaman Ercüment'e uğrarsa, Seçkin de oradadır.

Bir gün arkadaşları ve dostlarıyla birlikte yine Ercüment'tedir. Ercüment yaylı tanburunun başına oturur. Müzeyyen şarkı söylemeye başlar. Biraz sonra salona Seçkin girer ve bir süre kaldıktan sonra gider. Hareketleri Müzeyyen'in dikkatini çeker ve Ercüment'e so-

rar: "Yahu bu adam niye etrafımda dolaşıp duruyor. Evli değil mi?" Ercüment durumunu anlatır ve ekler: "Evli olmasına evli de, ancak seni çok seviyor." Müzeyyen Senar, "Bu da nereden çıktı? Ben gittikten sonra söyle ona, bana görünmesin," der. Ciddiye almaz. Hatta problem olmasın diye Ercüment'e daha seyrek gitmeye başlar.

Erzurum'a konsere gidecektir. İstasyona geldiğinde karşısında elinde çiçekle Seçkin'i bulur. Teşekkür eder, çiçekleri alır, trene biner ve yola koyulur. Erzurum'a vardığında yer yerinden oynar. Halk onu görmek için sinema salonuna akın eder. Müzeyyen Senar: "*— Eğer o geceyi yaşamış ve konserde bulunmuş olan varsa, mutlaka bu konseri hatırlıyordur. Çünkü o gece üç saatten fazla şarkı söyledim.*

"*Programa farklı başlamıştım. İlk olarak Rahmi Beyin müstear şarkısını okudum:* 'Gel ey sâkî şarâbı tâzelendir'. *İstanbul'da iken Semahat Özdenses, güftesi Mes'ut Kaçaralp'e ait müstear şarkısını göndermişti. Muhtemelen sahnede de ilk defa icra ediliyordu. İkinci şarkı olarak onu seçmiştim:*

Sen geldiğin an meclise, pervânen olur dil
Nuş eyleyerek hüsnünü, mestâne olur dil
Ayrıldığın an bezmimizin neş'esi kalmaz
Hicrinle perişan, deli divâne olur dil

"*Peşine Şakir Ağanın* 'Evvel benim nazlı yârim / Severim kimseler bilmez' *şarkısıyla devam ettik. Peşine kürdilihicazkâr ve muhayyer eserler okudum. Çok keyifli olan bu dinleyiciye uşşak makamındaki bu gazeli söylemek şart olmuştu:* 'Şimşir-i nigâhınla vuruldum ciğerimden'.

"*İki saati aşmıştık. Bir maya ve peşine iki türkü okudum ve programa son verdik. Vali ve Belediye Reisi de en ön sırada oturuyorlardı. Çok kere ayağa kalkıp beni alkışlıyorlardı. Bana göre program bitmişti. Ancak alkış dinmiyordu. Halk salonu terk etmiyordu. Sazla birbirimize baktık ve ben 'Galiba devam etmek mecburiyetindeyiz,' dedim. Saz yerini alınca Rumeli türküleri okumaya başladım. Herkes coşmuştu. Olağanüstü gecelerden biri idi.*

"*Dönüşte Ankara'ya uğramak durumundaydım. Çünkü Gar Gazinosu ile on beş günlük bir program için anlaşmıştım. Ankara Garı'nda Seçkin beni bekliyordu. Şaşırmıştım. 'Yolun nereden buraya düştü?' diye sorunca bana, 'Sizi karşılamaya geldim,' dedi. Esasında biraz da kızmıştım. Belli etmedim ve teşekkür edip otele gittim.*

"Ankara'daki programlardan hep keyif almıştım. Oradaki dinleyicinin yapısı diğer şehirlerden hep farklı olmuştur. Eğitim düzeyinin biraz daha yüksek olması müzik zevkini etkilediğinden, onlar için daha değişik programlar yapmamı gerektiriyordu. O sefer de öyle oldu. Mutluydum. Hem iyi para kazanıyor ve hem de keyifle program yapıyordum. Kazandığım paraları da Eminönü Yapı Kredi Bankası'ndaki hesabıma gönderiyordum. Ta 1958 yılından beri aynı bankayı kullanıyordum. Daha önceleri Bebek Yapı Kredi şubesi ile çalışıyordum. Bankanın müdürü bana çok yardımcı idi. Para yatıracağım zaman gelip parayı benden alıyordu. Benim bunun için şubeye gitmem hem zor oluyor ve hem de banka şubesi ana baba gününe dönüyordu. En sonunda çözüm yolunu bulduk. Her para ihtiyacımda müdür bey bana geliyor ve istediğim miktarı gösteren bir talimat mektubu imzalıyordum. Bir gün bana, 'Müzeyyen Hanım, bana güvenirseniz, genel bir talimat imzalayın, o zaman benim gelmeme gerek kalmaz. Telefon edersiniz ben parayı alır size gönderirim. Böylece kolaylık olur,' dedi. Kabul ettim. Gerçekten birkaç yıl böylece devam etti. Aynı müdür Eminönü'ne tayin edilince, hesabımı, onun arzusu üzerine oraya aktardım.

"Ankara programım bitmiş İstanbul'a dönmüştüm. Müdür beyi arayarak para isteyecektim. Ayrıldığını söylediler. Onun üzerine kalkıp bankaya gittim. Yeni müdür tayin olmuştu. Beni onun odasına aldılar. Ben de durumu anlattım. Bir miktar para almaya geldiğimi söyledim. Biraz sonra müdürün yardımcısı telaş içinde içeri girdi. Hesapta hiç para olmadığını söyledi. 'Nasıl olur. İşte, bir ay boyunca turnede iken çeşitli şehirlerden bu hesaba gönderdiğim paraların makbuzu,' dedim. Benden müsaade istediler ve durumu inceleyeceklerini söylediler. O hafta pazar günü gelip beni aldılar. Müfettişler de geldiler ve önüme üç yıl önce imzaladığım ve müdüre her türlü işlem için yetki verdiğime dair bir belge koydular. Yazı bana ait değildi ama imza benimdi. Hasılı, 'Kusura bakmayın verdiğiniz yetkiye dayalı olarak bütün paranız bir hafta önce çekilerek alınmış ve yapabileceğimiz bir şey yok,' dediler. O günün parası ile üç yüz bin lira uçup gitmişti. İçimden, 'İnşallah bu son olur,' dedim ve asla bir başka kişiye paramı kullanma izni vermemeye karar verdim. Yine saflığımdan öyle kazıklar yiyecektim ki, müdür beyin yaptıkları solda sıfır kalacaktı. Ancak, talihin garip cilvesi, o müdürün paramı yemesi mümkün olmadı ve tam bir ay sonra trafik kazasında öldü.

"Florya'daki inşaat devam ediyordu. Projesi yalıyı yapan mimar tarafından hazırlanmıştı. 1965 yılında bitince ben İba'dan oraya taşındım. Gerçekten çok güzel olmuştu. Çok kullanışlı ve ferah idi. Yerleştikten sonra bir gün yine Ercüment'e gitmiştim. Seçkin de orada idi. Seçkin o geçen iki yıl içinde paraca biraz palazlanmıştı. Kardeşi Tekin'le birlikte charter işi yapıyorlardı. Ayrıca Sirkeci'de bir nalburiyeye ortaktı. Artık o eski Seçkin gitmiş, yerine başka bir Seçkin gelmişti. Ercüment, 'Programdan sonra sana güle güle oturuna geleceğiz,' dedi. Geç saatte geldiler. Söz sohbet derken, Seçkin eşinden ayrıldığını ve karısının ve iki çocuğunun bakımını temin ettiğini ve bir sıkıntıları olmayacağını söyledi ve ilave etti, 'Fark etmiş olmalısınız, size olan ilgim hayranlığım ötesinde bir şey. Sizinle evlenmek istiyorum,' dedi. Bunun üzerine ben de, 'Bak Seçkin,' dedim, 'bunu çok anlattım ama sana da söyleyeyim. Benim yaşadığım hayat zor bir hayattır. Sahneye çıkmak ve para kazanmak mecburiyetindeyim. Bir kocam hariç, diğer ikisine ben baktım. Aynı şeyleri yapamam. Yani açıkçası bana bakabilecek misin? Benim ihtiyaçlarımı temin edebilecek misin?' Gözünü bile kırpmadan 'Evet bakarım,' dedi.

"Misafirler gitti, Seçkin kaldı. İleride büyük yaralar açacak, hayatımın en büyük hatasını yaptım. Üstelik asla buna değmeyecek bir kişi için. Bugün bile hâlâ onun acısını çekmekteyim.

"Ertesi gün oturup konuştuk. Ona dedim ki, 'Ben bir süre daha, söz verdiğim için sahneye çıkmak durumundayım. Amerika'daki programlar çok önceden ayarlandı, onları değiştiremem. İzmir'e hem Çamlık Senar ve hem de Kübana'ya fuar için sözüm var. Ancak bunlar bitince ben tümüyle sahneden çekilmek istiyorum. Her ne kadar bana bakacağını söylediysen de bu masrafların altından kalkamazsın. Kardeşinle olan işin ayrı. Onu bilemem, ama ben sana yardım edeyim. Nalburiye dükkânını tümüyle satın al ve patron sen ol. Böylece sıkıntımız kalmaz.' Gitti, görüştü geldi. Yüz bin lira devir için anlaşmıştı. Bunun üzerine İba'daki katımı yüz altmış bin liraya sattım ve yüz bin lirasını o gün ona verdim. Dükkânı üzerine devir aldı. Çalışkan bir insandı. Sabahları erkenden kalkıp gidiyor, gece oldukça geç geliyordu. İyi para kazanmaya başlamıştı. İçimden 'Bu sefer galiba tuttu,' diyordum.

"Ancak işin bir yönünü hiç göremiyordum. Ben sahneyi bırakacaktım. Her şeyden elimi ayağımı çekecektim. Müzeyyen Senar hemen unutulacaktı ve ben herkes gibi, Fatma Hanım, Ayşe Hanım gibi olacaktım. Günlük hayatımı yaşayacaktım. Ben kimseyi, kimse be-

ni aramayacaktı. Halbuki ortada bir Müzeyyen Senar gerçeği vardı ve ondan kaçış yoktu. bu benim için bir övünç kaynağı olmalıydı. Ancak ben o yıllarda onu fark edemiyordum. Bugün geriye dönüp baktığımda ve o günler aklıma geldikçe kendi kendime ne kadar safmışım diyorum. Açıkçası ben bugün Müzeyyen Senar olmaktan memnun ve mutluyum.

"Seçkin'le sürekli evlenme projesi yapıyor ve sonra da vazgeçiyorduk. Çeşitli nedenler ortaya çıkıyor ve erteliyorduk. Ama artık beraber yaşıyorduk. O sırada basit gibi görünen bir olay hayatımın bütün akışını değiştirecekti. Yalıyı kiraya vermekten vazgeçip satmaya karar verdim. Ancak ağabeyim Hilmi yalıda ikamet ettiği bölümden çıkmak istemiyordu. Hatta ne hikmetse beni mahkemeye verdi. Çok kızmıştım. Avukat'a danıştığımda, en pratik yolun güvenilen birine yalıyı devretmek, yeni sahibinin tahliye istemiyle dava açması olduğunu öğrendim. Tabii tahliye işlemi bittiğinde yalıyı geri alacaktım. Önce çok güvendiğim Güner'in kocası Hakkı Uzan'a teklifte bulundum. Kabul etmeyince, tahliye işlemi sona erince geri almak üzere Seçkin'in üzerine yalıyı devrettim. Doğal olarak Hilmi davayı kaybetti. Aradan yaklaşık altı ay geçince Seçkin'e yalıyı geriye almak için tapuya gitmemizi önerdim. Her seferinde 'Olur,' dedi ama bir türlü ona göre vakit bulup gidemiyorduk.

"O sırada Seçkin dükkânla ilgisini kaybetmiş görünüyordu. Özellikle Amerika'ya yaptığım seyahatler ve turneler nedeniyle çok da iyi takip edemiyordum. İki kardeş charter işine sarılmışlardı. Eve döndüğümde beni büyük bir neşeyle karşılıyor ve her şeyin iyi gittiğini söylüyordu. Ancak para akışı durmuş sıkıntılar başlamıştı. Bunu üzerine ben hem gazino ve hem de film tekliflerini kabul etmeye başladım. O sırada dikkatimi bir şey çekmişti. Bana Anadolu turnesi, İzmir Fuar programı ve gazino teklifleri önerildiği zaman en büyük teşvikçi Seçkin oluyordu. Hele sık sık Amerika'ya gitmemi gönülden destekliyordu. Nerden bilebilirdim, iki kardeşin benim yokluğumda arkamdan planlar yaptıklarını.

"1967 yılı Eylül'ünde yine fuar programı için İzmir'e gitmiştim. İzmir'de son günümüzdü. 1940'lı yıllardan aldığım mücevherler olduğu gibi duruyordu. Büyük bir kısmı demode olmuştu. Uzun yıllardır da takmıyordum. Hepsini büyükçe bir çantanın içine doldurdum. Otelin altındaki kuyumcu İspinazo'ya götürdüm. 'Bak bakalım bunlar sence kaç para eder?' diye sordum. Yaklaşık bir saat hepsini tek tek göz-

den geçirip fiyatlarını yazdı. Sonra bana döndü, 'Bugün bunların tamamını almaya kalksanız en az beş yüz bin lira vermeniz gerekir. Eğer satmayı düşünürseniz ben ancak yüz elli bin verebilirim,' dedi. Ben elimi uzattım ve bir tek kelime söyledim: 'Sattım.' Kuyumcu bu kadar büyük parayı burada bulunduramayız. İsterseniz bir çek hazırlayayım. Yarın İstanbul'a gittiğinizde bankadan alabilirsiniz,' dedi. Çeki hazırlayıp bana verdi. Odama çıktığımda Seçkin'in ağabeyi Tekin gelmişti. Ona durumu anlattım. O da bana, 'Ben yarın da buradayım. Tahsil eder ve ertesi gün İstanbul'a gelince size bırakırım,' dedi. Çeki verdim ve bir daha Tekin'i görmek mümkün olmadı. Çünkü Münihe'e gitmişti. Şaşırmış ve çok kızmıştım. Ama para da gitmişti. Bu olay üzerine Seçkin'den yalıyı geri istedim. Yine olur, dedi ve yine her seferinde çeşitli bahanelerle atlattı.

"1969 yılında yine Amerika'ya konser için gitmiştim. Ziyarete gittiğim bir arkadaşımın evinde Ermeni asıllı bir hanıma rastladım. O bana 'Biliyor musunuz Müzeyyen Hanım sizin yalınızı bir süre önce biz aldık. Allah için güzel yer. Size teşekkür ederim,' dedi. Şok olmuştum, ama hiç belli etmedim ve 'İyi etmişsiniz, güle güle oturun,' dedim. Birkaç gün sonra Almanya'ya geldim. O sırada orada olan Tekin'i otele çağırdım. Gelince yakasına yapışıp 'Hiç Allahtan korkunuz yok mu... Hadi paramın üzerine oturdun. Peki bana ait yalıyı nasıl sattınız? Eğer yukarda Allah varsa, inanıyorum ki bu hem senin ve hem de Seçkin'in burnundan fitil fitil gelecek ve hak yediğiniz için hepsi kursağınızda kalacak,' dedim ve onu itekleyerek odadan kovdum ve İstanbul'a telefon ettim. Yeğenimi buldum. Ona, 'Evde Seçkin'in nesi var nesi yoksa valizlere ve torbalara doldurun. Kapının önüne koyun ve eve dahi sokmayın. Kapının anahtarını değiştirin. Onu bir daha gözüm görmesin,' dedim. Seçkin birkaç sefer barışmak için teşebbüs etti. Ancak asla bir daha yüzüne bakmadım. Böylece bir defteri daha kapatmış oldum. Seçkin benden ayrıldıktan sonra dikiş tutturamadı. İki yakası bir araya gelmedi. 2000 yılında da kanserdenden öldü. Tekin ise aynen dediğim gibi Allah cezasını verdi, önce kör oldu ve genç sayılabilecek yaşta ölüp gitti.

"Seçkin hayatımdan çıktıktan sonra kendi kendime söz verdim. Henüz 51 yaşında olmama rağmen erkek defterini kapayacaktım. Çünkü belki de benim yanlış tercihlerimden, belki de karşımdakine çok güvenmemden, bütün ilişkilerim bana hep zarar vermişti. Kocalarımın durumunu anlatmıştım. İlişkilerim ise hep, Ethem

Yetkiner hariç, yanlışlıklar zinciri idi. Bazılarını önlemek belki elimde değildi. Hatta belki iradem dışında idi. Ama artık kesin kararlıydım. Hiçbir tuzağa düşmeyecek, hayatıma kimseyi sokmayacaktım. Gerçekten de son otuz yılı aşkın süre içinde kararımı kesinlikle uyguladım ve o defteri kapattım."

1964 yılının Şubat ayında Ankara'dadır. Bu sefer Astorya Gazinosu'nda sahneye çıkar. Necdet Yazar gazinonun işletmecisidir. Program bu defa bir aylıktır. Ancak programın sonlarına doğru kendisini iyi hissetmez. Programı biter bitmez Mart ayı başında İstanbul'a döner. Yapılan kontrolleri sonunda ameliyat olması gereği ortaya çıkar. 15 Mart 1964 tarihinde Gureba Hastahanesi'nde ameliyat olur. Daha sonra Ömür Kliniği'nde ikinci bir ameliyat daha geçirir. Bu tip haberlerin basında yer almaması için elinden gelen gayreti göstermesine rağmen, gazetecilerden kaçamaz. Ömür Kliniği'nde hasta yatağında çekilmiş bir fotoğrafı gazetelerde ve dergilerde yer alır.

Hastaneden yeni çıkmıştır. Bütün arkadaşları geçmiş olsun ziyaretine gelir. Ev dolup taşar. Birkaç gün sonra çiçeğiyle birlikte Zeki Müren gelir. O sırada Tepebaşı Gazinosu'nda çalışmaktadır. Oturur uzun süre sohbet ederler. Zeki Müren, ona nekahat devresi biter bitmez kendisini dinlemeye gelmesi konusunda ısrarcı olur. Yaklaşık on gün sonra, bir akşam kalkar gider. Onu gören herkes yerinden fırlar. Daha masasına oturmamıştır bile, hemen İsmail Şençalar koşar gelir, "Aman abla, durum çok kötü. Zeki hemen seni görmek istiyor," der. Müzeyyen Şenar: "— *Gerçekten ne olduğunu anlamamıştım. Koşarak doğru kulise gittim. Zeki Müren iki kat olmuş inliyordu. Patron dahil herkes şaşkınlık içinde idi. 'N'oldu?' diye sorduğumda, 'Böbrek sancısı tuttu,' dediler. Bir ara sancısı geçer gibi oldu. Yüzü ter içinde idi, kalkıp beni kucakladı ve 'Ablacığım, bu halde sahneye çıkmam mümkün değil, lütfen bu gece benim yerimi alır mısın?' diye sordu. 'Elbette alırım,' dedim. Şoförü eve gönderip hemen tuvaletlerden ikisini getirttim. Bu arada, çok geçmedi, doktor geldi. Hemen bir ağrı kesici iğne yaptı. Yaklaşık beş dakika sonra Zeki'nin bütün sancısı geçmişti. Biraz dinlendikten sonra, 'Tamam ablacığım, sahneye çıkabilirim,' dedi. Hepimiz rahatlamıştık. Ben masama döndüm ve biraz da endişeyle onun sahneye çıkmasını bekledim. Sazlar yerini aldı ve o sahneye çıktığında sanki hiçbir şeyi yokmuş gibi idi. Zeki, ileriki yıllar-*

da birlikte çalıştığı solistlerle zaman zaman çeşitli problemleri olmuşsa da işine çok sadık ve fevkalade disiplinli idi."

O sıralar Hasan Kazankaya, sonradan Caddebostan Maksim (bugün Migros) olan Caddebostan Gazinosu'nu çalıştırmaktadır. Müzeyyen Senar'a pazar günleri matine programları için teklifte bulunur. Müzeyyen Senar: "— *Gerçekten çok keyifli bir program yapıyorduk. Hasan Beyin bana anlattığına göre, dinleyiciler yer bulabilmek için sabah 6'da gelmeye başlıyorlarmış. Onlar da mecburen erken saatte gazinoyu açmak zorunda kalıyorlarmış. Üçüncü veya dördüncü pazardı. Mahşeri bir kalabalık vardı. Program için sahneye çıktığımda sazlara daha hangi makamda eserlerle başlayacağımı bile söyleyememiştim. Bir hanımefendi elinde tanbur ile sahneye geldi. Tanımıştım. Selahattin Pınar'ın eşi Atifet Hanım idi. Bana tanburu uzattı ve 'Selahattin bu tanburu size vermem için vasiyet etti. Çünkü bu tanburu ilk defa size refakat ederken kullanmış,' dedi. Gözlerim yaşarmıştı. Teşekkür ederek aldım. Uzun yıllar sakladım. Ancak taşınmalarım sırasında ne kadar dikkat edersem edeyim tanbur zedelenip duruyordu. En sonunda bunu layığına vermeliyim diye düşündüm. Kutlu Payaslı hem iyi dost, hem derin musiki bilgisiyle iyi bir sanatkârdır. Tanbur çalma konusunda ustadır. 1976 yılında ona hediye ettim. Onun bir hayli zaman ve para harcayarak tanburu mükemmel bir duruma getirdiğini biliyorum. Her zaman içimden 'Şimdi esas layığını buldu' diyorum."* Kutlu Payaslı ise sonrasını şöyle anlatır:

> "2002 yılının 6 Şubat gecesi Selahattin Pınar'ın 42. ölüm yıldönümü nedeniyle Selamiçeşme Lions Kulübü bir anma töreni düzenleyip beni de çağırmışlardı. Tanburla sahneye çıktığımda dinleyicilere, 'Şimdi sizlere Selahattin Pınar'ın hisarbuselik makamındaki *Beni de alın ne olur koynunuza hatıralar / Dolanıp kalayım bir an boynunuza hatıralar* şarkısını okuyacağım. Selahattin Pınar'ın oğlu Müçahit Beyin aramızda olduğunu öğrendim. Şarkım bitince tanburu asıl sahibine vereceğim,' dedim. İnanın şarkı bittiğinde ben dahil salonun neredeyse tamamı gözyaşlarını siliyordu. Sahneye gelen Mücahit Bey, 'Babamın tanburu layık olduğu yerdedir. Kutlu Bey onu hepimizden iyi koruyacaktır,' dedi. Bu tanbur şimdi evimin en önemli hazinesidir."

Altay Kulübü Başkanı Mazhar Zorlu Müzeyyen Senar'ın çok eski bir dostudur. Ona genellikle "Canbaba" diye hitap eder. Mazhar Zorlu yaz ortasında Müzeyyen Senar'ı arar. Bergama isimli bir restoran açacağını ve fuara yetiştirmeye çalışacağını söyler. Bir şartı vardır. Açılış Müzeyyen Senar'la olacaktır. Müzeyyen Senar: "— *Eylül ayı gelince ben İzmir'de idim. Her zamanki gibi on beş günlük fuar programımı yaptım. İlk gecenin dinleyicileri arasında Canbaba da vardı. Restoranın açılışı gecikmişti. Bir bakıma iyi de olmuştu. Çünkü Çamlık Senar Gazinosu'ndaki sözümden dönemezdim. İki ayağım bir pabuca girecekti. Mazhar, konser bitince soyunma odasına geldi. İki dost olarak öpüştük, kucaklaştık. Bana, 'Müzeyyen unutma, sözün var. Açılışı seninle yapacağım. Gün belli, 25 Kasım.' Ben de ona büyük bir keyifle o akşam sahnede olacağımı söyledim. Sırf o gece için özel bir kıyafet diktirdim. Bu, baştan aşağı beyaz bir elbise idi. 22 Kasım'da uçakla İzmir'e gittim. Mazhar gelip karşıladı. Birlikte, yer ayırttığı Efes Oteli'ne gittik. Ben biraz dinlendikten sonra, akşam arkadaşlarıyla birlikte gelip beni zamanın en meşhur balık restoranına götürdüler.*

"Bergama Restoran'ın çok da büyük olmayan sahnesinde 25 Kasım 1964 gecesi saz arkadaşlarımla birlikte yer aldığımda tanıdık birçok simayı görünce keyifli bir gece olacağını anlamıştım. Konsere yine hicazla başladım, Fehmi Tokay'ın aksak eseri 'Terk et beni yetişir, sende vefâ yok'. *Hicaz, uşşak ve acemkürdi derken, hiç unutmuyorum, birden içimden sabâ makamında bir şarkı okumak geçti. Genelde bu makamda sahnede şarkı çok az okurum. Zeki Arif Ataergin'in aksak şarkısı:*

Gizli derdimden haber ver sen o yâre ey sabâ
Hasta kalbim aşk elinden pâre pâre ey sabâ
Pek harabım ayrılıktan, yok mu çare ey sabâ
Hasta kalbim aşk elinden pâre pâre ey sabâ

"Yaklaşık iki saat gerçekten çok keyifli geçen konser maya ve türkülerle sona erdi. Tam da Mazhar'ın istediği gibi bir açılış olmuştu."

O gecenin hikâyesi basında şöyle yer almıştır:

Altay'ın Canbabası

Altay'ın sevimli başkanı ve İzmir'in büyük iş adamı bu kadar işi arasında nasıl olup da Bergama adlı lüks gece kulübünü yönettiğini çok kimse merak eder. İşte bu Mazhar Zorlu bu ka-

dar işinin arasında yeni bir dert aldı başına... Yılların unutulmaz ses sanatkârı Müzeyyen Senar'ı beş gün için İzmir'e getirdi. Senar'ın gelişi büyük heyecan uyandırmıştı İzmir'de. Programın ilk gecesi için binlerce insan telefon etti Zorlu'ya. Yer istiyorlardı. Neyse, yer bulan oturdu, oturamayan ayakta dinledi ve alkışladı Senar'ı... Ercüment Batanay ve Coşkun Erdem'in eşliğinde 'Canbaba' ismini taktığı Mazhar Zorlu'nun hatırı için sahneye çıkan Müzeyyen Senar... o içli, duygulu ve altın sesiyle gene mestetti dinleyenleri...

18

Amerika Konserleri

(1965-68)

"At şuraya yirmi dolar, yeter."

DR. GESARYAN

Müzeyyen Senar'ın hayatı dörde bölünmüş görünmektedir. Kış aylarının çok önemli bir kısmında Amerika'da, eylül ayında İzmir'dedir. Kasım ayından itibaren, Amerika seyahatleri dışında, doğruca Uludağ'a gider. Orada on milyona aldığı ve "Beyaz Ayı" adını verdiği minik evinde gayet mutludur. Konser veya başka neden doğduğunda dağdan İstanbul'a döner. Yaz aylarında yine İstanbul'dadır. Cazip teklif olduğunda kısa kısa da olsa Anadolu'da turnelere çıkmaktadır. Amerika konserlerinden masrafları dışında ekstra bir para almadığı için, bu turnelerden sağladığı paralar geçimini kolaylaştırmaktadır.

Amerika'da yaşayan Türk doktorlarının cemiyeti onu 14 Mart'taki Tıp Balosuna davet eder. 1965 yılının Mart ayında Amerika'dadır. Amerika'ya birçok kere gittiği için yabancılık çekmemektedir. Artık Walcott Oteli de söz konusu değildir. Çok kere 42. Cadde üzerinde bulunan Warwick veya Hilton Hotel'de yer ayırtılmaktadır.

Tıp balosundaki konser gerçekten muhteşem olur. Konserin yapıldığı salon yaklaşık bin kişiliktir. Türk diplomatların önemli bir kısmı oradadır. Ayrıca beyler smokinleri, hanımlar tuvaletleri için-

de pek şıktır. Eşber, Boston'dan gelmiş, sekiz kişilik saz heyetini o temin etmiştir. Gündüz yaptıkları prova sonunda programa farklı bir şekilde başlamaya karar verirler. Hüzzamla başlayacak, önce Rakım Elkutlu'nun Türk aksağını okuyacaktır; *"Aşkın bana bir gizli elem oldu güzel yâr"* ve Nasibin Mehmet Yürü'nün *"Açmam açamam söyleyemem çünkü derinde"* sengin semaisiyle devam edeceklerdir. İlk bölümü ise Sedat Öztoprak'ın *"Ali'min evleri çamdan / Yolcusu var Adana'dan / Ali'm aman Ali'm güzel Ali'm"* türküsü ile bitireceklerdir. İki saat süren konserden sonra üstünü değiştirerek salona inen Müzeyyen Senar şeref masasında ağırlanır. Danslar edilir ve balo büyük bir keyif içinde sona erer.

Amerika'dan gelir gelmez soluğu dağda alır. Ancak çok kalamaz çünkü Hakkı Derman'ın dağa çıkmadan önce getirdiği turne programına evet demiştir. Bu, farklı bir programdır. Bu sefer iki ay süreyle Eskişehir'le başlayacak, Konya, Manisa, Tarsus, Antalya ve Mersin'e gideceklerdir.

Haziran başlarında biraz yorgun ama paralı olarak dönmüştür. Florya'da geçen yaz ayları keyiflidir. Torunu Murat çok kere ondadır. Feraye artık genç bir kız olarak uzun boyuyla çok dikkat çekicidir. Neşesiyle etrafa âdeta mutluluk saçmaktadır. Müzeyyen Senar eylül ayındaki İzmir programını aksatmaz. İstanbul'a dönüp Uludağ hastalığı nüksedince Ekim ayı sonunda doğruca Küçük Ayı isimli kulübesinin yolunu tutar. Bir hafta geçmez Perihan Altındağ Sözeri ve Behiye Aksoy ondadır. Keyifli günler başlar.

1966 yılının çok önemli bir özelliği yoktur. Özel hayatındaki durum bellidir. Ancak Seçkin'le ilişkileri yavaş yavaş sarsılmaya başlamıştır. Zaten çocuklar artık büyüdükleri için bu ilişkiyi hiçbir zaman tasvip eder gibi görünmemektedirler. Muhtemelen mevcut durumu annelerine yakıştıramamaktadırlar. Bu nedenle gelişlerinde Seçkin'le karşılaşmamaya çalışmaktadırlar. Müzeyyen Senar ocak ayında on beş günlük bir program için Ankara Gar Gazinosu'ndadır. Oradan dönünce çeşitli turne teklifleri almasına rağmen mart ayı içinde bir haftalığına sadece Adana'ya gider. Mayıs programı bellidir. İki haftalığına İzmir'dedir.

Haziran ayında ise yine yollara düşer. Bu defa yurtdışındadır. Londra'ya gider. Londra konseri unutulmazlar arasında yer alır. Çünkü, yanında tuvalet getirmiş olmasına rağmen, kıyafet almak için gündüz Harrods'a gider. Modayı takip etme konusunda özel

bir merakı olmamasına rağmen, gerek ev içinde ve gerekse ev dışında giydiği kıyafetler, arkadaşları tarafından her zaman çok beğenilmiştir. O gün sırf günlük kıyafet almaya gider, ama, gördüğü oldukça pahalı bir tuvalet onu cezbeder. Önce dener. Sanki onun için dikilmiştir. Günlük kıyafetleri yanında onu da alır. Neredeyse elindeki avucundaki bütün parayı Harrods'a yatırır. Bir taksiye biner. Oteline döner.

Konser saatinden bir saat önce, yeni tuvaletini de alır ve konserin verileceği salona gitmek üzere taksiye biner. Tuvaletleri yanına koymuştur. İndiğinde onları orada bırakır, iner. Taksinin kapısını kapatır. Cüzdanını açar. Taksinin parasını öder. Şoför parasını aldıktan sonra gaza basar ve gider. Arkasından "Dur," diye bağırsa da, şoför duymaz bile. Onu karşılamak üzere koşturanlara durumu anlatsa da yapabilecekleri bir şey yoktur. Sahne için olmasa da, o gün aldığı üzerindeki kıyafet de çok şıktır. Konseri düzenleyen Salih Beyden, belki şoför geri döner diye kapının önünde birini bulundurmasını ister. Konser saati gelmiştir ama henüz bir haber yoktur. O da üstündeki kıyafetle sahneye çıkar. Dinleyicilere durumu anlatır ve konserine başlar. Bir süre sonra kulisten yapılan işaretleri görür. Ara verdiklerinde tuvaletlerinin orada durduğunu görür. Şoför bir süre sonra durumu fark etmiş, ancak yeni bir müşteriyi uzak bir yere bıraktığı için geç kalmıştır. Sahneye yeni kıyafetiyle çıkar ve "Beğendiniz mi?" diye sorar. Bu kıyafetini uzun yıllar Türkiye'deki konserlerinde kullanır.

Londra dönüşü Hakkı Derman'ı yine karşısında bulur. Elinde uzun bir turne listesi vardır. Kabul etmez. Yazı İstanbul'da dinlenerek geçirmek, denize girmek ve çocuklarıyla birlikte olmak istediğini, sadece yakın illerde olursa bir geceliğine gidip gelebileceğini söyler. Nitekim Haziran sonunda bir geceliğine Adapazarı'na konser için gidip dönerler.

Eylül'de İzmir programını aksatmaz. Ekim başında ise söz verdiği gibi saz arkadaşlarıyla birlikte yollara düşerler. İlk durak Bursa'dır. Sonra sırasıyla Eskişehir, Mersin, Antalya, Adana, Tarsus ve Gaziantep'e giderler. Maddi açıdan tatmin edicidir. Biraz olsun akıllanmış, parayı sadece kendi adına açtırdığı hesaba yatırmaya başlamıştır. Kimseye de para çekme konusunda yetki vermez.

Seçkin'in eve katkısı, 1967 yılında hemen hemen kalmamıştır. Çok kere işteki sıkıntılarından bahsetmekte, ancak kısa bir zaman

sonra her şeyin düzeleceğini söylemektedir. Ancak bu, bir türlü gerçekleşmemektedir. Bu arada Müzeyyen Senar fırsat buldukça cumartesi günleri İstanbul Radyosu'nda 21:15-22:00 saatleri arasında emisyon da yapmaktadır.

Florya'daki köşkte düğün vardır. Feraye, Tanca'ların oğlu Lem'i ile evlenmektedir. O akşam çok kalabalık bir davetli topluluğunun hazır bulunduğu törende, Feraye beyaz gelinliği içinde her genç kız gibi çok güzeldir. Anne Müzeyyen Senar'ın mutluluğu gözlerinden okunmaktadır. Geç saatlere kadar süren törenden sonra gelin ve damat balayına gitmek üzere arabalarına binerek ayrılırlar. Yazık ki bu evlilik ancak dokuz ay sürer.

1968 yılının Mart ayında Amerika'dadır. Önce Boston'da iki ve Toronto'da bir konser veren Müzeyyen Senar, 30 Mart 1968 Pazar günü akşamı New York'ta, Town Hall'dadır. Münir Nurettin Selçuk'la aynı sahneyi 1933 yılından sonra ikinci defa paylaşacaktır. Ancak konser günü sabahleyin müthiş bir diş ağrısıyla uyanır. Ağrı kesiciler alsa da fayda etmez. Hemen Faruk Fenik'e telefon edip durumu anlatır. Arabasına atlayıp gelen Faruk Fenik, Müzeyyen Senar'ı alır, Aram Gesaryan isimli bir diş tabibine götürür. Dr. Gesaryan dişlerini muayene eder. Diş etlerindeki enfeksiyon nedeniyle ağrı olduğunu söyler ve tedavisini yapar. Müzeyyen Senar borcunu sorunca, o da, "At şuraya bir yirmi dolar, yeter," der. Bu arada sohbet ederlerken Ayşe Madra'nın müşterek dostları olduğu ortaya çıkar. Ancak doktor Gesaryan'a Müzeyyen Senar isminin pek bir şey ifade etmediği bellidir. Laf arasında doktor o yıl İstanbul'a geleceğinden bahseder. Onun üzerine Müzeyyen Senar, "İstanbul'a gelince bir taksiye atlayın, beni Müzeyyen Senar'a götürün deyin, başka bir şeye gerek yok, sizi doğru bana getirirler," der.

Yaklaşık iki bin kişilik salon hınca hınç doludur. Geceyi gazeteci ve iş adamı Faruk Fenik tertiplemiştir. Açılış konuşmasını Prof. Ali Argon, takdimciliği ise Tarık Bulut yapar. Sahnede sazlarıyla kendisine refakat edenler; o sırada Amerika'da bulunan Udi Hrant, Kanuni Eşber Köprücü, Klarnet Karnik Mıkıtarian ve Darbuka Edi Varterizian'dır. Konserde Birleşmiş Milletler'deki Türk Daimi Delegesi Orhan Eralp ve eşi de bulunmaktadır. Onların gönderdiği orkideyi kıyafetinin yakasına iliştirir.

Münir Nurettin'e saygı gereği sahneyi ilk olarak Müzeyyen Senar alır. Müzeyyen Senar: "— *Çok iyi hatırlıyorum programa bayati*

eserlerle başladım. Önce Rahmi Beyin (ağır aksak) 'Gül hazin sümbül perişan bağ-ı zarın şevki yok', *peşine Şerif İçli'nin (ağır aksak) çok sevdiğim bir şarkısıyla devam ettim:*

Bülbül-i şeydâya döndüm dehri görmez gözlerim
Âşıkım Leylâ'mı gurbet elde her-dem özlerim
Fecri yok mehtâbı yok sonsuz şeb-i yeldâdayım
Lütfet artık âfitâbım ben cemâlin gözlerim

"*Hemen peşine Fehmi Tokay'ın (aksak)* 'Benzemez kimse sana tavrına hayran olayım,' *okumaya başlayınca salonda iki bin kişilik bir koro oluştu. Coşmuştum: Selahattin Pınar'ın iki şarkısı* 'Delisin deli gönlüm, binbir bereli gönlüm' *ve* 'Kalbim yine üzgün seni andım da derinden'*i okuduktan sonra bayati mayayı söylemeye başladım:* 'Şaştım Allah'ım da şaştım'*ı söylemeye başlayınca hanımefendilerin bazılarının mendillerini çıkardığını gördüm. Hicaz ve nihavent eserlerle devam ettik. Muhtemelen 1,5 saat kadar sahnede kaldım. Alkışlar dinmeyince* 'Feraye'*yi okuyarak programıma son verdim. Çünkü üstat Münir Nurettin'e zaman bırakmalıydım.*

"*Esasında yurtdışında Türklere şarkı söylemek çok kere duygusal bazı sahnelere yol açmaktadır. Gelip gitmenin hayli zor olduğu o yıllarda, memleket hasreti çekenlerin ben şarkı söyledikçe açıktan veya gizlice gözyaşlarını silmeleri çok kere beni de etkilemiştir.*"

Taşlık Gazinosu yeni bir konser salonu hüviyetindedir. Nitekim gazinonun 1968 yılındaki sahibi Naciye Hanım, Florya'ya telefon edip görüşmek istediğini bildirir. Bir pazar günü gelir. Sohbetten ve kahveler içildikten sonra Naciye Hanım konuyu açar: "Müzeyyen Hanım, geçtiğimiz son birkaç yıl içinde siz çok seyrek olarak İstanbul'da sahneye çıktınız. Biliyorum, bugün artık sahnede şarkı söylenmemekte ve sadece şov yapılmaktadır. Zeki Bey hem çok iyi şeyler yaptı ve hem de bazı şeyler onun yüzünden bozuldu. Allah için onun sayesinde çok iyi paralar kazanıldı. Ancak, herkesin fark ettiği gibi, artık bazı şeyler tekrar edilmekte, dinleyicinin veya seyircinin eski hevesi kalmamış görünmektedir. Özellikle, ne kadar kabul etmese de arkadan gelen gençler onu zorlamakta ve muhtemelen önümüzdeki birkaç yıl içinde bu şov tipi musikinin modası geçecek gibi görünmektedir. Galiba, toplum yine ciddi şekilde icra edilen Türk musikisini özledi. Siz bugüne kadar kendi çizginizden hiç-

bir taviz vermediniz. Eğer kabul ederseniz, şov kısmını gençlere bırakarak, gazinomda sahneye çıkın?"

Müzeyyen Senar kabul eder. 1 Temmuz 1968 gecesi Taşlık Gazinosu'nun sahnesinde yer aldığında inanılmaz bir güzellikle karşılaşır. Çoğunu yakından tanıdığı dostları onu ayakta alkışlarla karşılarlar. Ertesi gün gazetelerde (Elimizdeki kupürün üzerinde hangi gazete olduğuna dair bir bilgi yok. *Hürriyet* gazetesinin ilavesi olma ihtimali kuvvetlidir) haber olarak çıkar:

O Sahneye, Sahne de Ona Kavuştu

Yıllardan beri sahnede görüp dinleyemediğimiz Müzeyyen Senar nihayet, hasret kaldığı dinleyicilerine kavuştu ve güzel sesiyle bir buçuk saatten fazla yeri, göğü inletti.

O akşam bütün arkadaşları oradadır. Zaman zaman onlara takılır. Avni Anıl'ı görünce, önce güftesi Ümit Yaşar Oğuzcan'a ait nihavent şarkısını okur: *"Biraz kül, biraz duman o benim işte."* Peşine onu da sahneye çıkartır önce beraberce *"Yalan yıllar"*ı okurlar. Yine bir başka gazete haberi ise şöyledir:

Eskimeyen Müzeyyen Senar'ın Büyük Sırrı...

Uzun bir ayrılıktan sonra tekrar mikrofona dönen Müzeyyen Senar, eski günleri aratmayacak kadar dinç ve güzel sese sahip... Onu sevenlere tam bir müzik ziyafeti veriyor değerli sanatçı...

Taşlık Gazinosu'nda yılların eskitemediği, yıpratamadığı sanatçı Müzeyyen Senar'ı dinlemek için koşanların alkışları bir türlü kesilmek bilmiyordu. Böylesine sevilmenin mutluluğu gözlerinde ışıldayan Müzeyyen Senar: "Peki," dedi. *"Feraye*'yi okuyayım, gidiyorum...

Beyaz bir tuvalet giymişti Müzeyyen Senar. Programına başlamak üzere sahnede yerini aldığında, kendisini ayakta alkışlayan dinleyicilerine içini döktü: "Kocaman nazar boncuğum gene çat diye kırıldı..."

1940'dan sonra başlayan, ancak herkesin bir tarafa dağılması veya çeşitli mazeretleri nedeniyle yapamadıkları aylık toplantıları-

na o yaz tekrar başlarlar. İlk toplantı Şükran Özer'in Tarabya'daki villasında yapılır. Kimler yoktur ki; Radife Erten, Afife Edipoğlu, Nezahat Bayram, Mediha Demirkıran, Mefharet Yıldırım, Semahat Özdenses, Perihan Altındağ Sözeri, Necmi Rıza Ahıskan, Safiye Ayla ve İsmail Şençalar. Bir ay sonra aynı kadro Müzeyyen Senar'ın Florya'daki köşkünde buluşur. Ertesi gün çıkan *Hürriyet* gazetesinde resimleriyle birlikte haber olarak yer alırlar:

En Güzel Seslerin Sohbetinde Yılın Hatıraları Yâd Edildi

... Sofra başında başlayan ve Senar'ın evinin yeşil bahçesinde sona eren 5 saatlik Sanatkârlar Toplantısında Türkiye'nin en güzel sesleri buluştu... Ve en güzel kahkahalar Florya'yı çınlattı. Daha ziyade şarkı sohbeti olarak geçen konuşmalarda 30 yılın hatıraları teker teker canlandırıldı...

Taşlık Gazinosu programı devam ederken bir film teklifi gelir. Filmin adı *Ana Yüreği*'dir. Dede Film tarafından çekilen filmde rol arkadaşları Muzaffer Tema, Uğur Güçlü, Hülya Darcan, Şaziye Moralı, Diclehan Baban ve Ali Şen'dir. Filmin rejisörü Çetin Karamanbey, senaryo yazarı Yahya Benakay'dır. Set olarak Müzeyyen Senar'ın Florya'daki evi kullanılır. Bir komploya kurban giderek eşini ve evlâdını kaybeden kadın rolündedir. Sonunda kötülerin cezalandırıldığı ve ağır bir melodram olan bu filmden altmış bin lira alır.

Eylül ayında tekrar İzmir Fuarı'ndadır. Bir akşam Mazhar Zorlu yine sahne arkasına gelerek onu konserden sonra çorba içmek için Bergama Restorana davet eder. O yıl Taşlık konserleri nedeniyle yaş gününü kutlayamamıştır. Her nasılsa bunu öğrenen Mazhar Bey ona bir sürpriz hazırlamıştır. İçeri girdiklerinde ortada kocaman yaş günü pastası vardır. Onu orada Neriman Köksal, Çolpan ve Sadri Alışık, Tanju Okan, Ahmet Sezgin, Mine Soley ve Coşkun Erdem alkışlarla karşılarlar ve yaş gününü öperek ve kucaklayarak kutlarlar. Zeki Müren çiçek ve gümüş bir çerçeve içinde ikisinin yer aldığı resmi hediye olarak göndermiştir. Resmin üzerine ise şunları yazmış ve imzalamıştır: *"Sevgili Ablam, asırlarca gönüllerde yaşayacaksın. Sıhhat ve mutlulukla bin yaşa. 1968/İzmir."* Programını bitirdikten sonra Zeki Müren de partiye katılır.

Bu yaş günü partisi ertesi gün gazetelere şöyle yansır:

M. Senar'ın Doğum Gününde, Şöhretler Sabaha Kadar Eğlendi

Müzeyyen Senar'ın İzmir Kordon Boyu'ndaki meşhur Bergama Restoran'da verdiği yaş günü partisine İzmir'de bulunan şöhretlerin çoğu geldi. O gece sabaha kadar oturuldu, şarkılar söylendi, içkiler içildi ve eğlenildi... Yılların şöhreti, yaş gününde ev sahibi olarak, nezaketi ve inceliği içinde, bütün misafirleri ile ayrı ayrı ilgilendi...

Doğum günü pastası yenilirken, Neriman Köksal ayağa kalktı ve mikrofonu eline aldı. İlk olarak Coşkun Erdem'in bestesi olan *"Kader böyle imiş"*i okudu...

Ve Müzeyyen Senar aldı mikrofonu. İlk önce o da Coşkun Erdem'in bestesi *"Garibin derdinden garipler anlar"*ı okudu... Müzeyyen Senar okudukça okudu ve bir ara Sadri Alışık'la beraber söylediler. Mikrofon Müzeyyen Senar'ın elinden Zeki Müren'in eline geçti. Ve Zeki Müren ilk olarak, Tanju Okan'ın devamlı surette istediği *"Kederden mi neden bilmem sarardı rengi ruhsarım"*ı okudu...

O unutulmaz gece, yaş gününü kutlayan Müzeyyen Senar'ın söylediği *"Biraz kül, biraz duman o benim işte"* şarkısı ile sona erdi.

Ekim ayının son günlerinde Türk-Amerikan Kültür Derneği'nin daveti üzerine tekrar Amerika yolculuğuna çıkar. Bu sefer doğruca New York'a gider. Çünkü 2 Kasım 1968 Cumartesi akşamı oldukça büyük bir salonu olan Venüs de Milo Restaurant'da konser verecektir. Burada da kendisine Mart ayında verdikleri Townhall konserindeki saz arkadaşları refakat edecektir.

1968'i 1969'a bağlayan yılbaşı gecesi İstanbul'dadır. Yılbaşını, İstanbul'da olmayan Ömer hariç, Feraye, Ergun ve dört torunuyla birlikte kutlar. Bir hafta sonra yine ver elini Amerika der. 1969 yılı daha çok yurtdışında geçer. O yıl Amerika'da verilen konserlerle ilgili haberler Türkiye'ye de yansır ve gazetelerin magazin sayfalarında uzun uzun tefrika edilir.

İstanbul'a 1969 yılı Ocak sonunda döner. Bir ay kaldıktan son-

ra tekrar Amerika'ya bu sefer 14 Martta kutlanacak Tıp Balosu için gider.

İstanbul'da artık Mayıs ve Eylül tatil ayları âdeti terk edilmiştir. Nitekim mayıs ayı içinde Osman Kavran ona gelir ve altı hafta süreyle pazar günleri matine programlarında şarkı söylemesi için teklifte bulunur. Lunapark Bahçesi'nde ilk hafta dinleyicilere bir sürpriz hazırlamıştır. Sırf o gün giymek için topuklarına kadar uzanan, kolları ve etekleri beyaz tüllerle süslü siyah bir tuvalet diktirmiştir. Bahçe o derece doludur ki, arkada birçok kişinin ayakta dinlediğini fark eder. Sazların çaldığı bir hane peşrevden sonra sahneye çıktığında alkışlar bir süre dinmez. Bayatiyle başlar, nihavent, acemkürdi eserler okur. Sıra sürprize gelir. Zeki Duygulu'nun hicaz şarkısına girer:

Duydum ki ağlıyorsun benim için sevgilim
Sil gözünün yaşını sende kalsın mendilim
Nihayet anladım ki vefasız ben değilim
Sil artık gözyaşını senin olsun mendilim

Kavlimiz böyle miydi söyle Allah aşkına
Bu sonsuz ayrılığı sen getirdin başıma
Şimdi de boynu bükük geliverdin karşıma
Sil artık gözyaşını senin olsun mendilim

Üstünde kendi resmi olan bin yedi yüz elli adet mendil dinleyicilere dağıtılır. Sahnede tam iki buçuk saat kalır. On dokuz şarkı söyler. Daha sonraki günlerde, mendil dağıtma olayı hem basında yer alır ve hem de halk arasında çok tutulur. Herkes bu mendillerden edinmek için Müzeyyen Senar'a yüzlerce mektup gönderir. Ne yazık ki, bunlardan hiçbirini yerine getiremez. Çünkü basılan mendil sayısı o akşam dağıtılan kadardır.

Yaz aylarında Küçük Bebek'te Gaskonyalı Gazinosu'nun sahibi Hasan Şeremed bir aylık program yapması için teklifte bulunur. Kabul eder. Ancak bir ay, uzatmalarla iki aya çıkar. 1 Eylül'de İzmir'de Çamlık Senar Gazinosu'nda sahneye çıkacağı için 31 Ağustos son gecedir. Gazino tıklım tıklım doludur. Sahne için kulisteye hazırlıklarını yaparken haber verirler: "Dr. Aram Gesaryan isimli bir bey sizinle görüşmek istiyor." Hemen hatırlar. Müzeyyen Senar: "— *Gesaryan biraz şaşkın bir halde sahne arkasına gelince, ona hoş geldiniz, dedim. O da anlatmaya başladı: 'Sizin dediğinizi yaptım.*

Bir taksiye binip beni Müzeyyen Senar'a götürün, dedim. Buraya getirdiler. Açıkçası bana geldiğiniz gün, isminize dikkat etmemiştim. Ama o akşam konsere geldiğimde siz sahneye çıktınız ve ben, ah aptal Gesaryan, Müzeyyen Senar ayağına geldi ve sen onu tanımadın, dedim. Karım da bana çok kızdı ve hatta bana, Müzeyyen Hanım ayağına gelmiş sen fark etmemişsin. Beni çağırsaydın ya. Onunla tanışmayı ne kadar çok isterdim, dedi.' Gülüştük. Ona programımın bu gece biteceğini, yarın uçakla İzmir'e gideceğimi ve Çamlık Senar Gazinosu'nda sahneye çıkacağımı söyledim. Bunun üzerine, kendisini affettirmek için İzmir'e geleceğini söyleyince, 'Lütfen gelmeden önce bana telefon edin. Efes Oteli'nde fuar zamanı yer bulmak çok zordur. Ben size yer ayarlarım,' dedim. O akşam gazinoda misafirim oldu. Bir hafta sonra İzmir'e telefon etti ve geleceği günü bildirdi. Ona yer ayırttım. Havaalanına arabamı göndererek aldırdım. Akşam kaldığım süite üzerinde kartı olan kocaman bir çiçek gönderdi. Sonra telefon ederek ziyaretime geldi ve teşekkür etti. O akşam Çamlık Senar Gazinosu'na da gelmiş ve sahneye tekrar çiçek göndermişti. Üç gün İzmir'de kaldı. Aşağı yukarı her gün sohbet ettik. Eşi için bir fotoğrafımı imzalayıp verdim. İstanbul üzerinden Amerika'ya döndü.

"Amerika'ya konser vermek ve çok kere de 14 Mart Tıp Bayramı için gittim. Balo New York Hilton Oteli'nde yapılırdı. Türk doktorların kurduğu cemiyet çok önceden mektup gönderir, ben de zamanımı ona göre ayarlardım. Bu seyahatlerim tamamen cemiyetin yararına idi. Onlardan herhangi bir talebim olmuyordu. Sadece uçak biletimi alıyorlar ve tüm giderlerim onlar tarafından karşılanıyordu. Bazı yıllar gitmem mümkün olmadı. O zaman Safiye Ayla ve diğer sanatçı arkadaşlarım gidiyordu. Bir yıl Zehra Bilir'le birlikte gittik. Ancak sonra, 70'li yılların ortasında cemiyet bölününce artık onlar için gitmemeye başladım. Bu sefer her yıl Eşber beni çağırmaya başladı. Böylece Boston'a, Eşber'e gidiyor ve her gittiğimde mutlaka bir cemiyet yararına konser veriyordum.

"1976 yılı başlarında yine Eşber'de idim. Eşber bu sefer Kanada'ya, oradaki doktorların kurduğu cemiyet tarafından düzenlenen bir konsere gideceğimizi söyledi. Konser gününden bir gün evvel uçakla Montreal'e gidecek, konserin ertesi günü geri dönecektik. Konser günü bir kar yağdı, inanılır gibi değil. Uçak seferleri iptal edilmişti. Eşber, her şeye rağmen gideceğimizi söyledi. Arabasına kar lastikleri taktı. Çok erken saatte yola çıktık. Kar yağışı bütün şiddetiyle gün boyunca devam

etti. Ama biz inatçı idik. Yola devam ettik. Montreal'e vardığımızda saat 23:30 idi. Bizden ümit kesmişlerdi. Tuvaletimi giydiğim gibi sahneye fırladım. Eşber ve saz arkadaşları daha önce yerlerini almışlardı. Çılgınca alkışlar arasında konsere kürdilihicazkârla başladım.

"Ertesi yıl yine Eşber'le doktorlar için tekrar gittiğimizde, bu defa konser için Montreal'in en büyük otelinin balo salonu seçilmişti. Kanada'ya daha sonları 1980, 1991 yıllarında 14 Mart Tıp Balosu nedeniyle iki defa daha gittim.

"Yine aynı yıl, 5 Aralık 1976'da Eşber Köprücü'nün daveti üzerine Türk-Amerikan Kültür Derneği (The Turkish-American Cultural Society) yararına Massachusetts Holiday Inn Oteli'nde bir konser verirdim. Otelin hemen ana girişindeki kapının üzerinde 'Müzeyyen Senar Holiday Inn'de' yazısı büyük harflerle yazılmıştı.

"1990 yılında yine Müyesser'e, yani Los Angeles'e gitmiştim. Esasında amacım gezmekti. Ancak benim geldiğimi daha önceden öğrenen özellikle Ermeni aileler, Müyesser'i arayarak tertip edecekleri özel gecelere katılıp katılamayacağımı sormuşlar. Müyesser kesin bir cevap verememiş. Oraya vardığımın üçüncü gününde yaklaşık sekiz-on kişilik bir grup beni ziyarete geldi. Sonunda baklayı ağızlarından çıkardılar. Birkaç gün arayla tam altı küçük toplantı, daha doğrusu benim katılacağım konser programı hazırlamışlardı. Genellikle Ermeni aileler birbirleriyle yarışmaya meraklı idiler. Ben onlara, 'Merak etmeyin bütün bu toplantıların hepsine katılacağım,' dedim. Büyük konserlerden para almıyordum ama, bunlar farklı idi. Vakıa herhangi bir para miktarı söylemem söz konusu değildi. Sazı onlar temin ediyordu. Yemekli olan her program bittiğinde ayrılırken bir zarf uzatıyorlardı. Bu onların davetli sayılarına göre değişiyordu. Ama hiçbir zaman bin dolardan aşağı olmuyordu.

"Bu yaşıma rağmen gezip dolaşmaktan hâlâ müthiş zevk alıyorum. Bir ay aynı yerde kalınca, örneğin İzmir'de kendi evimde, sanki bir şey beni dürtüyor. Ya kalkıp İstanbul'a ya Bodrum'a gidiyorum. Kış aylarında ise favorim Uludağ. Her yıl Uludağ'a gitmezsem sanki hayatımda bir şey noksan oluyor gibi geliyor bana.

"Sonraki yıllarda Amerika'ya Gökhan Mutlu'nun daveti üzerine gitmeye başladım. Gökhan Mutlu, Baltimor'da yaşıyordu. Eşi doktordu. Gökhan, gerek Türkiye ve gerekse Amerika'da hayır işleriyle uğraşan ve özellikle çocuklarla ilgili kuruluşlarla işbirliği yapan hayırsever bir insandı. Zaman zaman İstanbul'a gelir ve her seferinde ba-

na uğrardı. Onun davetlerine de fırsat buldukça icabet ettim ve konserler verdim. Örneğin; 20 Nisan 1991 Cumartesi gecesi Washington Vista Hotel'de Bakıma Muhtaç Türk Çocuklarını Koruma Derneği (Turkish Children Foster Care) yararına Ferdi Özbeğen'le konser verdik. Amerika'ya 1999 yılından sonra bir daha gitmedim.

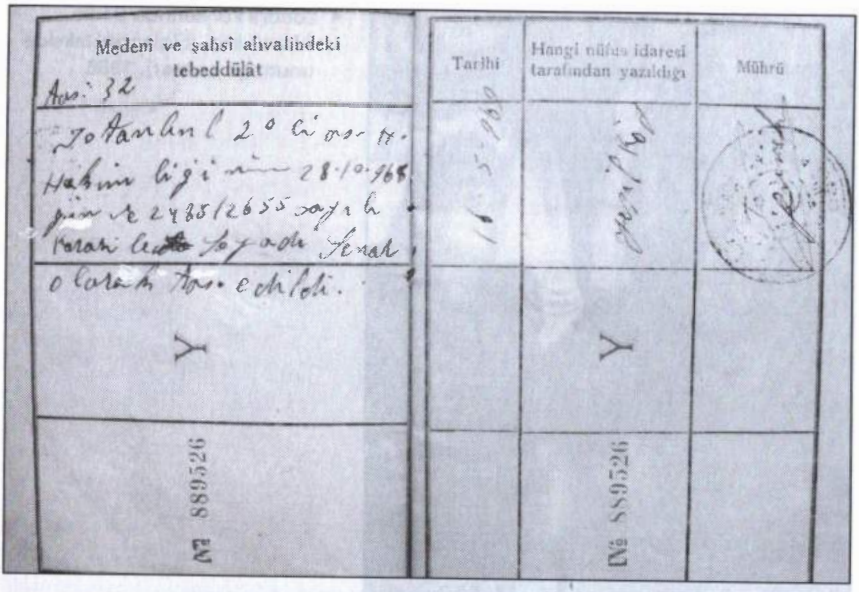
1966-2004

◄ Londra konserinde Bedia Akartürk'le, (Elbisesini takside unuttuğu konser), 1966

▼ Münir Nurettin'le New York Town Hall konseri öncesi, 29.3.1968

Medenî ve şahsî ahvalindeki tebeddülât	Tarihi	Hangi nüfus idaresi tarafından yazıldığı	Mührü
Aile sıra No: 32 Yozgat Asl. 2 nci Asr. M. Hâkimliğinin 28.10.1968 gün ve 2485/2655 sayılı kararı ile soyadı Fenar olarak tashih edilmiştir. Y № 889526	08.5.69	Yozgat Y № 889526	

▲ Nüfus kütüğünde soyadı tashihi, 1968

◄ *Anayüreği* filminden bir sahne, 1969

▶ Mendil dağıttığı Lunapark programı, 1969

▼ Bebek Belediye programı, Mahmut Baler, Safiye Ayla, Şükran Özer ve Müzeyyen Senar, 15.11.1973

▲ Türkân Şoray'la şarkı geçerken, 27.11.1972

▼ Uludağ'da Perihan Altındağ Sözeri ve Behiye Aksoy'la, 1975

► Bülent Ersoy programı, Çakıl, 1977

▼ New York Tıp Balosu konseri, 14.3.1980

◄ Kanada konserinde Eşber Köprücü'yle, 1980

▼ Hilton'daki dörtlü, Seyfi Dursunoğlu ile birlikte konserden önce basın toplantısı sırasında, 1980

▲ Teknesi *Yuvam*'la Boğaziçi'nde, 1991

▼ Zehra Bilir'in evinde Hamiyet Yüceses'le, 1992

▲ Halit Kıvanç'ın TV programı, 1995

▼ Safiye Ayla ile, 1995

▲ Rumelihisarı konseri, 16.8.1997

▼ Bursa konseri, Eylül 1997

◄ Bursa konseri, Avni Anıl'la, 13.9.1997

▼ Amerika konseri, Massachusetts Holiday Inn, 1997

▲ TRT, Gönül Bahçemizden programı, 7.10.1997

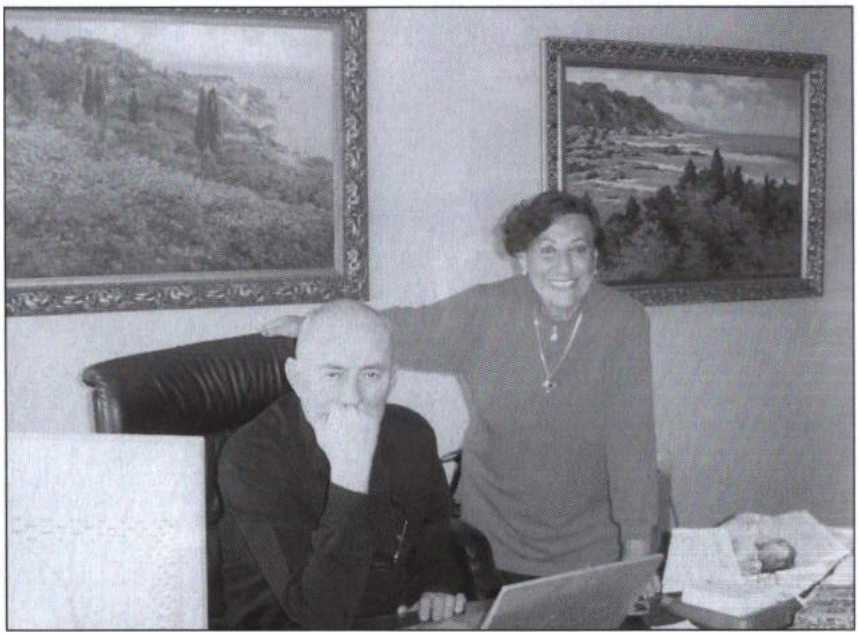
▼ Yaşar Çallı'nın yaptığı Müzeyyen Senar portresi, 17.8.2000

▲ Kıbrıs Rocks Oteli konseri, Feraye'yle, 19.5.2001

▼ Biyografi çalışması sırasında, kitabın yazarı Radi Dikici'yle, 28.03.2003

▶ Büyük Kulüp konseri, 3.7.2003

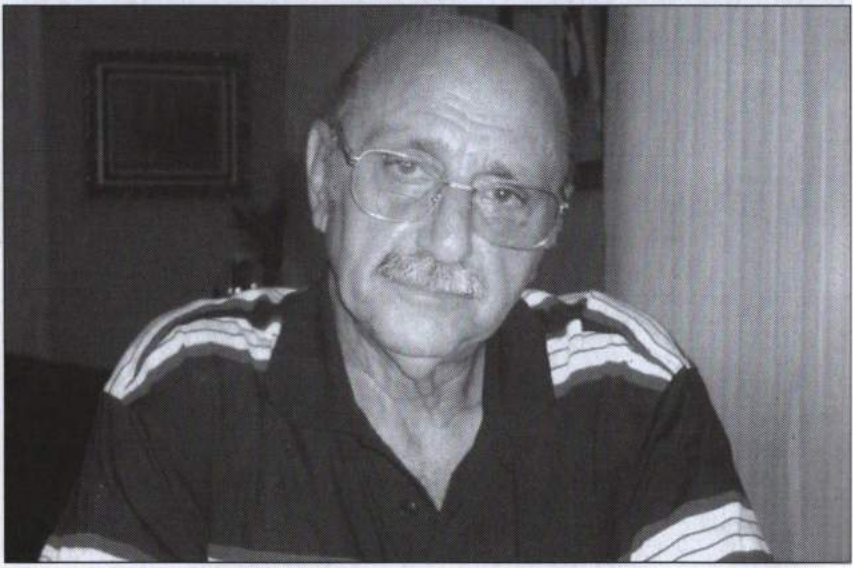
▼ Büyük Kulüp konseri, Bülent Ersoy'la, 3.7.2003

▲ Göz Hastanesi'nde Müzeyyen Senar Odası'nın açıldığı gün, 28.09.2004

▼ Ergun Senar

V. BÖLÜM

19

Aşiyan - Hüzzam

(1969-73)

"Kulak-burun-boğazla ilgili tıp kitaplarına şu hançerenin resmini koyup 'İşte hançere budur,' diyebilsem..."

DOKTOR ABDÜLKADİR

Florya Belediye Gazinosu 18 Haziran 1969 gecesi açılacaktır. Açılış için götürülen teklifi Müzeyyen Senar kabul eder. Zaten o sıralar Florya'da oturduğunu herkes bilmektedir. Müzeyyen Senar: *"— Florya'da o gece çok özeldi. Çünkü Florya'ya taşınalı epeyce bir süre geçmesine rağmen ilk defa bir konser programında yer alıyordum. Coşkun Erdem ve arkadaşları bana refakat ediyorlardı. Saat 22:30'da sahneye çıkınca herkes ayağa kalkarak alkışlamaya başlamıştı. 'Sevgili dostlar hoş geldiniz,' dedim ve bir hane peşrevden sonra Zekai Dede'nin (aksak) hüzzam şarkısıyla başladım:*

Ey hüsn-ü cemâl âleme sen darb-ı meselsin
Âşıkları aşûfte eden nazlı meleksin
Yoktur bu cihanda sana fâik, ne güzelsin
Her sadre sezâvâr olacak, gonca çiçeksin

"Bu şarkı bitince, 'Bu akşam sevgili Selahattin Pınar'ı anmak istiyorum. Bugüne kadar pek okunmayan, ama birlikte çalıştığımız bir ese-

rini okuyacağım,' dedim. Birkaç dinleyici, 'Gecenin matemini...' *diye seslenince, 'Onu hepiniz biliyorsunuz. O değil, ama peşine onu da okuyacağım,' dedim. Coşkun Erdem kanunla giriş taksimi yaptı ve o güne kadar pek icra edilmeyen Selahattin Pınar'ın hüzzam şarkısına başladım:*

Gözünün rengini sordum, kara sevdâ dediler
Beni Mecnun edenin ismine Leylâ dediler
Zülfüne bağlı kalan dillere şeydâ dediler
Beni Mecnun edenin ismine Leylâ dediler

"Hemen peşine 'Gecenin matemini aşkıma örtüp sarayım'*ı okuduktan sonra, Şerif İçli'nin* 'Türlü derde ben devâ buldum elimle çok zaman'*ı söyledim. Sonra hicaz eserler okumaya başladım, sonra bir maya;*

Hasta düştüm gurbet elde, vallah su verenim yoktur
Anam anam garip anam
Sılada annemin babamın haberi yoktur
Anam, anam garip anam
Gönder, gönder beni sılama
Vallah bu dert beni harap etti

"Ve 'Çaya iner ağlarım' *uşşak türküsüyle bu bölümü bitirdik. Kısa bir ara verildi. Ama sahneden ayrılmayıp çok eski dostlarım olan Ersin ailesinin masasına gittim. On dakika sonra ayağa kalkıp mikrofonu elime aldığımda saz şehnaz makamına giriş yapmıştı. Önce Kemani Nevres Paşa'nın şehnaz divanıyla başladım:* 'Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş / Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı'. *Arkasından Zeki Arif Ataergin'in* 'Beni âteşlere salan o kapkara siyâh gözler' *şarkısıyla devam ettim. Dinleyicilerin alkışları dinmiyor, bir taraftan da istek şarkılar duyuluyordu. Alkışlar bitene kadar bekledim ve sonra, 'Bakın sevgili dostlar, daha geceye yeni başladık, şunun şurasında bir saat oldu, olmadı; istediğiniz bütün şarkıları okuyacağım,' dedim. O sırada ön masalardan birinden o günlerde pek meşhur olan arabesk bir şarkı isteği oldu. O zaman, 'Bak yavrum, benim o şarkıları bilmem ve bilsem bile okumam mümkün değil. Benden Türk musikisinin şarkılarını, türkülerini isteyin, seve seve yerine getiririm,' dedim ve uşşak makamında Sadettin Kaynak'ın* 'Ne yaptım kendimi nasıl aldattım,' *şar-*

kısıyla devam ettim. Arada tekrar verilen kısa bir ara hariç tam iki buçuk saat sahnede kaldım."

Bir pazar günü hizmetçi izinli olduğu için evde yalnızdır. Yaz boyunca yanında olan torunu Murat da arkadaşlarıyla birlikte plaja gitmiştir. Akşam yemeği için hazırlık yaparken zil çalar. Kapıyı açtığında gelen şahsı önce tanıyamaz. Karşısındaki kişi de bir şey söylemez. İkisi de öylece birbirlerine bakakalırlar. Birdenbire Müzeyyen Senar'ın zihninde bir şimşek çakar. Sanki o an zaman durmuştur. Ziyarete gelen babasıdır... Düşüncelerini toparlamaya çalışır. İçinden "Ah, ne kadar yaşlanmış," diye geçirir önce. İçeri buyur eder. Müzeyyen Senar: "— *Öyle anlar vardır ki insan ne söyleyeceğini bilemez. Hoş geldin dedim, ama gerisini getiremedim. Hemen mutfağa kahve yapmaya koşup biraz zaman kazandım. Döndüğümde biraz olsun toparlanmıştım. Ne de olsa babamdı. Hal hatır sordum. İyi olduğunu söyledi. Sonra, 'Seni hep izliyorum. Hatta gazetelerde haberin çıktıkça kesip saklıyorum. Zavallı annene çok çektirdiğimi biliyorum. Ama o zamanlar o kadar gençtim ki...' dedi. Sanki günah çıkartıyordu. Ben de 'Ne yapalım, bunları hep birlikte yaşadık,' dedim. Sonra bana çocukluğumla ilgili anılarını anlattı. Zaman geçtikçe aramızdaki buzlar çözülmeye başladı. Yemek hazırladığımı ve birlikte yememizi önerince itiraz etmedi. Yaklaşık iki saat kadar kaldı. Gitmeye karar verince, kendisini istediği yere kadar arabayla bırakabileceğimi söyledim. Kabul etmedi. Ayrılırken elini öptüm. O da eğildi ve yanaklarımdan öptü. 'Hoşça kal kızım. Tanrı seni hep muvaffak etsin,' dedi ve gitti. Bu, bunca yıldan sonra onu ilk ve son görüşüm oldu."*

Her zamanki gibi Eylül ayı gelince yine İzmir'dedir. Yine Çamlık Senar Gazinosu ve Kübana'da şarkı söyler. Zeki Müren de İzmir'dedir. Ancak Müzeyyen Senar'ın dinleyicisi bir başkadır. Onun söylediği şarkıların meftunu olan dinleyici bütün programı süresince gazinoyu tıklım tıklım doldurur. Müzeyyen Senar: "— *Benim programımı dinlemeye gelen dinleyicinin yaş ortalaması beni her zaman şaşırtmıştır. İzmir'de gazinoyu çok kere gençlerin doldurması beni hep mutlu etmiştir. Diğer taraftan Zeki Müren ve ben o zaman Efes Oteli'nin birer dairesinde kalıyorduk. Birimizin dairesinde buluştuğumuzda akşama kadar söz sohbet gırla gidiyordu."*

İzmir dönüşü Tarabya Villa Zarif Gazinosu'ndan aldığı iki haftalık teklifi kabul eder. Alt kadroda Yaşar Özel, Müjdat Gezen, Ümit Şener, Gökben, Özdemir Erdoğan ve o zamanın modası gereği sahneyi deneyen sinema oyuncularından Selma Güneri vardır. Fiks menu altmış lira, çarşamba bayanlara, pazar umuma matine ise on liradır. Müzeyyen Senar: "— *Bütün ay boyunca çok keyifli bir program yaptık. Müjdat her gece bizi kırıp geçirdi. Daha sonra dolduracağım ve Müjdat'ın sunduğu* "Çilingir Sofrası" *isimli longplay'in temeli bu program sırasında atıldı diyebilirim.*"

1970 yılı geldiğinde tek başına koskoca evde oturmak da artık ona saçma gelmeye başlamıştır. Onun üzerine Florya'daki köşkü satmaya karar verir. İyi bir teklif alınca sekiz yüz elli bin liraya tereddütsüz satar. Set Üstü'nde iki yüz elli bin liraya yeni bir kat alarak oraya taşınır. Artan altı yüz bin lirayı 17 yaşından beri tanıdığı Şefik Şantürk'e verir. Müzeyyen Senar: "— *Şefik'in anasını da babasını da tanırdım. Evlenmesine yardımcı oldum. Çoluk çocuk sahibi oldu. Florya'yı sattığımda Şefik bana geldi. 'Abla, bu para bankada pek bir şey getirmez. Ben bunu kendi işimde değerlendiririm. Sana her ay bir ödeme yaparım,' dedi. Gerçekten uzun yıllar boyunca Şefik her ay hiç aksatmadan bana para getirdi. Ana parayı büyüttü. Binler, milyonlara ulaştı. Çok güvenilir bir insandı. 1980'li yılların sonlarında bana hediye olarak bir yemek takımı almıştı. Ben de daha sonra bu takımı torunum Murat'a hediye etmiştim. O ay uğradığında, yemek takımını görmeyince, sordu. Ben de anlattım. Bir şey söylemedi ama kızdığını hissetmiştim. Yapacak bir şey yoktu. O sırada, ana param yirmi beş milyon liraya ulaşmıştı. Aylık olarak bir miktar parayı bıraktı ve gitti. Gidiş o gidiş. Ertesi ay gelmeyince kendisine telefon ettim. Bana, hediye aldığı şeye değer vermediğim için kızdığını, bir daha gelmeyeceğini ve paramın geri kalan kısmını da vermeyeceğini söyledi. Çok şaşırmıştım. 'Bu kadar iyi bir insan nasıl bu parayı evlâtlarına yedirebilecek ve nasıl gönlü razı olacak,' diye düşünüyordum. Birçok ödemeyi onun getirdiği parayla yapıyordum. O ay mecburen birkaç altın satarak durumu idare ettim. Şefik o tarihten sonra çok yaşamadı. 90'lı yılların ortasında kanserden öldü. Benim hakkımı yiyenler nedense cezayı hep öbür tarafa giderek ödediler.*"

* * *

Kübana Gece Kulübü'nün sahibi Ali Bey, Ocak ayında arar ve "Bu yıl Mayıs ayını beklemeyelim. Zaten o âdet de çoktan kayboldu. on beş günlük bir program için gelir misin?" der. Teklif ettiği yevmiye ise daha önce ödediğinin iki mislidir. Kabul eder. On beş günlük bir program için İzmir'e giderken yanına, bir önceki Amerika dönüşünde Londra'da Harrods Mağazası'ndan aldığı siyah bir takımı da beraberinde götürür. İpek dantel bir pantolon ve üstüne ise payetlerle süslü uzunca bir bluz. Kübana'da sahneye çıktığı ilk gece, bir ilki daha gerçekleştirir. O güne kadar hiçbir hanım solist sahneye pantolonla çıkmamıştır. Müzeyyen Senar bu takımı giyer ve sahneye öyle çıkar. Başına peruk da takmaz. Kısa kestirdiği saçlarıyla sahneye adımın attığında, dinleyiciler hafif bir şaşkınlık geçirir. Sahnenin ortasına gelir ve programına başlar. İlk üç şarkıdan sonra, biraz da merak gidermek için, çoğunu yakından tanıdığı dinleyicilerine pantolonunun kenarından tutarak sorar: 'Beğendiniz değil mi?' Alkışlarla karşılarlar. Bu 10. 01. 1970 tarihinde İzmir'de çıkan gazetelerde şu başlıklarla verilir: "Müzeyyen Senar İzmir'de Pantolon Modası Yayıyor."

İzmir dönüşü onu bir problem beklemektedir. Zamanının en önemli kısmını geçirdiği ve Beyaz Ayı adını verdiği tek göz kulübesine orman idaresi el koyar. Gerekçe; kulübe milli park sahasının içindedir ve devlet arazisine tecavüz edilmiştir.

Kendisine tebligat yapılır. Olay gazetelere intikal edince haber şu başlıkla verilir:

Müzeyyen Senar'ın Uludağ'daki "Beyaz Ayı" İsimli Kulübesine Orman İdaresi El Koydu

(...) Beni buradan çıkarmaktan başka hapsimi de istemektedirler. Şeriatın kestiği parmak acımaz... Bunca zamandan sonra kaderde bu da varsa, şan olsun diye yatarım, ne yapalım. Hem anlayamadığım bir şey var. Bu kulübeyi ben yaptırmış değilim. İlk sahibinden satın aldım. O zaman ses çıkarmadılar da, beni mi beklediler. (...)

Orman İdaresinin bir yetkilisi daha sonra Müzeyyen Senar'ı ziyaret ederek, davanın söz konusu olmadığını amma terk etmek

durumda olduğunu ifade eder. Müzeyyen Senar onlardan bir hafta süre ister. Kabul ederler. Doğruca dağa gider ve kulübedeki zaten az miktarda olan eşyasını toplayıp bir kamyonetle İstanbul'a gönderir. Sonra oradan temin ettiği birkaç kişiyle kulübenin duvarlarını söktürür. Her şey kaldırılıp götürülür ve yerinde sadece taşlık kısmı kalır. Müzeyyen Senar: "— *Ekim-Mayıs ayları arasında fırsat buldukça Uludağ'a giderdim. Bir oda idi. Ayrıca mutfağı ve tuvaleti vardı. Ben dağda olduğum zaman tam cümbüş olurdu. Zeki Müren çok sık gelirdi. Behiye Aksoy, Perihan Altındağ Sözeri ise fırsat buldukça. İstanbul'daki arkadaşlarımın hepsi bende idi. Ahçı olduğu için gündüz dışarda, akşam içerde sofra kurulurdu. 2002 yılında evin olduğu yere gittim, yerdeki taşlık hâlâ duruyordu. Gözümün önünden orada geçirdiğim yedi yıl bir filim gibi aktı. Bazen düşünüyorum da bu kadar yıldır sağlıklı kalmamı belki de dağda geçirdiğim yıllara borçluyum. ömrüm boyunca prensip olarak asla devletle zıt gidecek bir iş yapmadım. Bizim yetişme tarzımız; hakkını arayacaksın ama, haksız olduğun yerde de hakkı teslim edeceksin esasına dayanır.*"

Mart ayında bu sefer Feraye ile birlikte Ankara'dadır. Mehmet Kara bir gazino almış ve ismini "Pırlanta" koymuştur. Açılışı Müzeyyen Senar yapacak ve sahneye Feraye ile birlikte çıkacaktır. Bir aylık program bittiğinde, Müzeyyen Senar İstanbul'a dönecektir. Ama bir taraftan da bir konuda rahatsızdır. Çünkü Mehmet Kara çok efendi ve iyi niyetli bir insandır ve gazinoyu ona verenler, onu aldatmışlardır. Son gün, ayrılmadan önce Müzeyyen Senar: "Bak Mehmet Bey, bu işte seni kazıklamışlar. Tamam bu ay iyi geçti. Hem sen hem ben kazandık. Ancak her şeyin böyle gideceğini zannetme. En kısa zamanda burayı sat ve bu işten kurtul. Bu iş sana göre değil," der. Gerçekten Mehmet Kara birkaç ay sonra gazinoyu satarak işi bırakır.

Müzeyyen Senar artık uzun sürecek program taleplerini kabul etmez. Bunun iki sebebi vardır. Yurtdışı gezilerine öncelik vermiştir. Sık sık Amerika, İngiltere ve Almanya'ya gitmektedir. Özellikle ağırlık Almanya'ya kaymış gibidir. Sadece birer gece olmak üzere Hamburg ve Münih'te konserler verir. Eylül ayından İzmir Fuarı'na gelir. Kübana'daki on beş günlük programını tamamlayınca Ame-

rika'ya gider. Döndüğünde yeni bir teklifle karşılaşır. Boğaz'da yeni bir gazino açılacaktır. Gazinonun patronu açılışı onunla yapmak istemektedir. Bebek Aşiyan Belediye Gazinosu. *Hürriyet* gazetesinde bu olay şöyle duyurulur:

Müzeyyen Senar Yine Sahneye Çıkıyor...

Bir buçuk yıl aradan sonra tekrar sahnelere dönme kararı alan ünlü sanatçı, Boğaz'da yeni açılan bir gazinoda söyleyecek.

Uzun bir ayrılıktan sonra Müzeyyen Senar İstanbul sahnelerine tekrar dönüyor. Türk müziğinin önde gelen isimlerinden biridir Müzeyyen Senar. Şarkı söyleyişindeki kendine özgü teknik bir ekol yaratmıştır. Nice kişi onun izinden gelmiştir... Kısaca içli sesi ile kelimelerin üzerine basa basa söyleyerek Türk müziğinde bir devrim, bir öncüdür... Gazino patronu onu uğur olarak seçti. "Senar'la açıyorum, onun sesi beni yüceltecek," diyor...

Bebek Aşiyan Belediye Gazinosu'nun açılışını yapmayı kabul eder. 1970 yılının Aralık 29, 30 ve yılbaşı gecesi için, yani üç gece sahneye çıkacaktır. Üç gece gazino o kadar dolu olur ki, son gece birlikte çalıştığı sanatçılar başta olmak üzere programını uzatması için ricada bulunurlar. 2 Ocak 1971 tarihli *Hürriyet* gazetesinde bu haber şöyle çıkar:

Sanatçısından Komisine Kadar Gazinoda Çalışanlar Müzeyyen Senar'a Gözyaşı Döktüler

Siz hiç bütün sanatçıların kuliste bir odaya dolup yalvardığını, siz hiç bütün garson ve komilerin toplanıp, "Gitme, bizim ekmek paramız sensin. Ne olur bize acı," dediğini duydunuz mu? Duymadınız değil mi? Sizin gibi tüm Türk müziği dünyası duymamıştı. Ama geçen akşamdan sonra duyuldu, öğrenildi. Çünkü Müzeyyen Senar için herkes gerçekten ağladı, çünkü herkes gerçekten yalvardı. Bakın neden ve nasıl?

Müzeyyen Senar Boğaz'daki Aşiyan Gazinosu ile bir anlaşma yapmıştı ve bu anlaşmaya göre sadece üç gece çalışacaktı. Üç gece sonra da yerine başka bir solist gelecekti... Ancak unutulan bir durum vardı. Müzeyyen Senar gibi bir sanatçıdan sonra yerine kim gelebilirdi. Bu pek düşünülmedi. Üç gecede salon öyle-

sine doldu ki, değil boş masa ayakta duracak yer bulunamadı... Senar böyle büyük bir ilgiye rağmen son gece... eşyalarını toplayıp ayrılmak istediği an ise demin sözünü ettiğimiz ilginç olaylar meydana geldi. Senar'ı kaybettiğini anlayan gazino patronları ilk teşebbüsü yapıp "Müzeyyen Hanım biraz daha çalışmaz mısınız?" dediler. Ancak Senar "Hayır," dedi.

Durumu öğrenen kulise koştu ve Senar'ın odasına doluştu... (Bütün ısrarlara rağmen) kesin kararlı idi ve "Ben yoruldum. Fazla çalışamam," diyordu... Giderken bu sefer kapıda bütün garson ve komileri karşısında buldu... Onların bu halini gören Müzeyyen Senar şöyle bir durdu ve kararını değiştirmek zorunda kaldı... "Peki yarın gelin konuşalım," dedi.

Nasıl, ilginç değil mi? Hiç sanatçının sanatçıya yalvardığını, garsonların kapıda solistleri için ağladığını duymuş muydunuz?

Yukarıda özetle aktarılan bu olayı Müzeyyen Senar şöyle anlatır: "— *Çok iyi hatırlıyorum. Yeni gazino gerçekten çok şık ve her şey yepyeni idi. İstanbul'da, gazinolarda artık pek sık ve uzun süreli söylemediğim için, üç gecelik programa ancak çok önceden yer ayırtanlar gelebilmişti. Ancak bir haftalık uzatma teklifini kabul ettim. Bana ödenen para üç gün için ödenenin birkaç katı idi. Gazino sahibi ertesi gün gazetelere daha büyük bir ilan vererek uzatmayı duyurdu.*"

Fahrettin Aslan bizzat gelip Müzeyyen Senar'a, 25 Ocak-25 Şubat arasında bir aylık bir program için Ankara Köşk Gazinosu'nda sahneye çıkması için teklifte bulunur. Müzeyyen Senar kabul eder. Kadroda "Ateşböcekleri" de vardır. Ateşböceği Ercan (Ercan Bostancıoğlu) o günleri şöyle anlatır:

"O akşam sahneye çıkacağız. Ancak İstanbul'da bütün gün boyunca yağan kar, bizi kara kara düşündürüyordu. Saat 17:00 uçağıyla gideceğiz. Yeşilköy Havaalanına geldiğimizde bütün seferlerin iptal edildiğini öğrendik. Sadece İstanbul'da değil, Ankara'ya da kar yağıyordu. Müzeyyen Abla bize, 'Siz şurada oturun, bakayım bir şey yapabilir miyim?' dedi ve doğruca hava meydanı müdürünün odasına girdi. Yaklaşık yarım saat sonra döndüğünde, 'Gidiyoruz,' dedi. Dışarıda pistin temizlenmesi

için hummalı bir hazırlık başladı. Ancak biraz sonra daha önemli bir sorun çıktı. Uçağa bindik ama uçak kalkmıyordu. Müzeyyen Abla'nın kucağındaki köpekle uçağa binmiş olması kurallara aykırıydı. O da, öldür Allah, köpeği olmadan gitmezdi. O karmaşa içinde, minik köpeği kürkün içine gizledik ve sonunda pilot da görmezlikten geldi. Bir buçuk saat boyunca sallana sallana uçtuk. Uçağın içi o derece soğuktu ki, bir kabin görevlisi bize battaniye dağıttı. Müzeyyen Abla, bildiğim kadar, oldum olası uçaktan korkar. Ancak, geleceğine dair söz vermişti. Öleceğini bilse o uçağa yine binerdi. Yolda bize, büyük bir şans eseri olarak İstanbul'da bulunan Ulaştırma Bakanı ile konuştuğunu söyledi. Uçak yine Ankara'da yeni temizlenmiş piste indi. Büyük zorluklarla otelimize kapağı attık. Gazinoya geldiğimizde, bu havada kimse gelmez diyorduk. İçeri girince şaşkınlığa uğradık. Gazino tümüyle doluydu. O akşam, bu maceradan sonra öyle keyifli bir program yaptık ki, anlatamam."

Ankara'da kış şartları biraz daha yumuşayarak da olsa devam etmesine rağmen, gazino çok iyi iş yapmaktadır. Ancak birkaç gün sonra Ateşböceği Ercan'ın sesi kısılır. Şovu kısık sesle devam ettirmesi mümkün değildir. Gündüz otelde otururken sıkıntısını Müzeyyen Senar'a aktarır. O da yarım saat sonra, "Düş bakalım önüme doktora gidiyoruz," der. Gerisini yine Ercan Bostancıoğlu şöyle anlatır:

"İlk ismini hatırlıyorum doktorun. Abdülkadir. Soyadı Tanrıverdi olmalı. Zamanın ünlü bir kulak-boğaz-burun mütehassısı. Yüksek İhtisas Hastanesi'nin klinik şefi. Taksiye bindik. Düştük yola. Doktorun muayenehanesi, eski TRT binasının arkasında, oldukça dik bir yokuşun üzerinde. Şoför ben bu yokuşu çıkamam deyince çaresiz indik, kartopu oynaya oynaya doktorun muayenehanesine vardık. Doktor, 'Ses tellerinde biraz kızarma var. Az konuşmaya gayret edin. Birkaç gün içinde geçer,' dedi. Bir de ilaç verdi. Herhalde Müzeyyen Senar'la iyi tanışıyor olmalı ki, ona döndü ve şöyle dedi: 'Senden bir ricam var sevgili Müzeyyen, şu hançereni bir görebilir miyim? Ta çocukluğumdan beri dinlerim. Bu nasıl hançeredir diye hep merak etmişimdir,' dedi. Müzeyyen Senar, 'Yok, olmaz. Dilini filan çıkart di-

yorsunuz. Benim midem bulanıyor,' diye itiraz etti. Doktor; 'Hayır, sadece aynayla bakacağım,' deyince o zaman razı oldu. Doktor hançersine baktıktan sonra aynen şöyle dedi: 'Keşke bunu çekebilecek bir aletim olsaydı. Kulak-boğaz-burunla ilgili tıp kitaplarına şu hançerenin resmini koyup *işte hançere budur,* diyebilseydim."

Döndüğünde Zeki Müren'in babasının öldüğünü öğrenir. Ertesi sabah arabayla yola çıkar ve doğruca Zeki Müren'in Bursa'daki evine gider. Başsağlığı dileklerini söyler. Babasını çok seven Zeki Müren çok üzgündür. Onu teselli etmeye çalışır. Hatim duasına katılır. Zeki Müren'le çekilmiş resimleri ertesi gün gazetelerde yayınlanır.

Yine Tıp Bayramı için 14 Mart 1971 tarihinde Amerika'dadır. Ancak program gereği önce Boston'a sonra New York'a gider. Amerika dönüşü önce Taşlık Gazinosu'nda on günlük günlük bir program yapar. Haziran ayında ise, o zamanki ismiyle Caddebostan Gazinosu'nun bir aylık program teklifini kabul eder. Ateşböcekleri de programın güldürü bölümündedir. Yine Ercan Bostancıoğlu anlatıyor:

"Bu program çok farklı ve çok keyifliydi. Çünkü sadece akşam programlarıyla iktifa etmiyorduk. Gündüzleri Müzeyyen Abla kayıkla balığa çıkıyordu. Hatta bir seferinde eşimle birlikte balığa çıktıklarında, yanlarına meze ve rakı da almışlar, eşim dönüşte baktım, dut gibi sarhoştu. Müzeyyen Abla'nın içtiği bile belli olmuyordu. Tuttuğu balıklar hemen orada temizleniyordu. Çünkü oradaki yakın arkadaşları –çoğu rahmetli oldu– sandalcı Behiç, Arap Radi gibi kişilerdi. O, akşamüzeri onlarla oturur, hemen orada bir çilingir sofrası kurulur ve yiyip içerlerdi. Düşünün; Müzeyyen Senar iskelenin yanında kendi temizleyip pişirdiği balıklarla demleniyor. İşte Müzeyyen Senar'ın büyüklüğü asıl buradan gelir. O, hangi tabakadan olursa olsun keyif aldığı kişilerle birlikte olmaktan hep mutlu olmuştur."

Eylül ayında Zeki Müren, Bülent Oral, Fahriye Caner, Nil Demirkan ve Ülkü Aker'le birlikte vapurla on altı günlük Akdeniz gezisine çıkarlar. Majorka Adası'na kadar giderler. Gemide her ak-

şam balo ve çeşitli eğlenceler düzenlenir. Ancak, yola çıkarken Zeki Müren'in Yunanistan vizesi yetişmediği için o ilk durakta karaya çıkıp uçakla geri döner.

Ekim ayında ise Almanya'da verilecek konser teklifini kabul eder. 22 Ekim Cuma akşamı gecesi Dortmund'dan başlayacaklar ve sırayla 23 Ekim saat 13:00'te Koblenz'de, akşam 19:30'da Dresburg'da, 24 Ekim Pazar günü Koblenz'de ve aynı akşam 20:00'de Essen'de konser vereceklerdir. Alt kadroda Neriman Köksal, Nurettin Çamlıdağ, Yılmaz San, Semra Sine ve dansöz olarak Aşkın Alev vardır. Bu konserler Türk gazetelerinde resimlerle birlikte yayınlanır.

Aralık ayında ise sanatçı dostları, Müzeyyen Senar için jübile yapmak üzere bir araya gelirler. Ancak o hepsine teşekkür eder ve jübile yapmaktan vazgeçtiğini söyler. Haberi alan gazeteciler, nedenini sorar, o da anlatır:

Müzeyyen Senar, Doktorlardan 'Sağlam' Raporu Alınca Jübileden Vazgeçti

(...) Şarkıcı 'Sahneyi bırakıp, Bursa'da dinlenmek istiyordum... Doktorum daha uzun yıllar şarkı söyleyebileceğimi, sağlığımın yerinde olduğunu belirtti. Muhasebecim ise bankadaki hesabımın beni ömür boyu geçindirebileceğini bildirdi. Doktor ve muhasebecimin raporlarını tarttım. Doktorunki ağır bastı. Emekli şarkıcı olmaktan vazgeçtim...' demektedir.

1972 yılında Kanlıca'da seneliği yedi yüz liraya bir ev kiralar. Set Üstü'ndeki evi de Türkiye'nin en önde gelen ilaç firmalarından birinin müdürüne aylığı yüz liradan mobilyalı olarak kiraya verir. Müdür kendisine, İstanbul dışından gelecek misafirlerini burada ağırlayacaklarını söyler. Ancak, bir süre sonra kira ödemelerinde aksama olur. Müdüre bir türlü ulaşamaz. Haber gönderir. Ama yine ödemeler bir düzene oturmaz. Müzeyyen Senar: "*— Kira ödemeleri durunca, böyle büyük ve ciddi bir kuruluş yetkilisinin bir aksama yapmayacağını düşündüğüm için, bir gün kalkıp eve gittim. Bütün perdeleri kapalı idi. Bana verdiği telefon numarasını aradım cevap vermedi. Velhasıl bir türlü bir muhatap bulamadım. Kızmıştım. Her İstanbul'a inişte evin önünden geçiyordum. Evde*

birini bulsam, firma yetkilisini rezil edecektim. Nitekim bir gün perdeleri açık bulunca kapıyı çaldım. O sırada toplumun çok iyi tanıdığı üst düzey bir yönetici kapıyı açtı ama biraz zor toparlandığı anlaşılıyordu. Ayrıca tepesini kapatmak için yandan uzattığı saçları ile komik bir durumda idi. Ne istediğimi sorunca, kısaca durumu anlattım. İçeri girmek isteyince, 'İçeri giremezsiniz,' dedi, ben de 'Girerim,' dedim ve kapıyı yüzüme kapatmaya kalkınca, ayağımı kapının arasına koyarak içeriye girdim. O sırada bir hanımın toparlanarak kaçtığını gördüm. Anlamıştım, evi garsoniyer olarak kullanıyorlardı ve buna hakları yoktu. Hele salona girdiğimde kaloriferden akan suyun bütün parkeyi kaldırdığını görünce şaşırmıştım. Basit bir tamir yerine altına leğen konulmuştu. Beyefendiye 'Hani burası müdürleriniz için tutulmuştur?' Cevaben, 'Ne var bunda,' dedi. 'Sizden rica ediyorum, bir an evvel kira borçlarınızı ödeyerek evden çıkınız,' dediğimde, 'Hayır çıkmayız,' dedi. 'Aman Beyefendi beni yokuşa vurmayın sizin için kötü olur. Yarın buraya gazetecileri alıp gelirsem sizin için hiç iyi olmaz,' dedim. Evden çıkıp gittim.

"İlgili firma sahiplerinden ve ailelerinden bazılarını Uludağ'dan tanıyordum. Onlardan biriyle karşılaşınca durumu anlattım. Birkaç gün sonra avukatları beni aradı ve evde buluşmaya karar verdik. Avukat yaşlıca bir beyefendi idi. Eve girince şaşırdı. 'Bu ne hal böyle,' dedi. Çok da kibar bir beydi. 'Sizinle kira kontratını yapan müdür şu anda İzmir'de. Size adresini vereyim. Lütfen onunla konuşarak sorunu halledin,' dedi. Zaten ertesi hafta İzmir'e gidecektim.

"İzmir'e vardığımızın ertesi günü gazeteyi açtığımda ölüm ilanları arasında adamcağızın ismini görmez miyim... Bir hafta sonra verilen adrese gittiğimde beni kardeşi karşıladı. Ona durumu anlattım. Şaşkınlığı yüzünden belli oluyordu. 'Müzeyyen Hanım, lütfen oturun. Kontratı derhal feshederiz. Ama lütfen inanınız ki, kendisinin zaten Ayazpaşa'da evi vardır. Evinizin şirket için tutulduğuna eminim,' dedi. Derhal bir yazı hazırlatarak bana verdi. Ne o, borcu olup olmadığını sordu ne de ben borç miktarını söyledim. Sonra anahtarı almak ve işi bitirmek için aynı avukat beyle buluştuk. Ona, 'Size bir poşet ve maşa vereyim. Lütfen yatak odasının her tarafına atılmış iççamaşırlarını toplar mısınız? Benim midem kaldırmıyor,' dedim. Avukat da bana borçlarını sormadı. Buna karşılık ben, bana verdikleri yetmiş lira depozitoyu avukata iade ederken, 'Belki şirketin ihtiyacı vardır,' dedim."

* * *

1972 yılında önce Bebek Maksim'de, sonra Taksim'deki Maksim Gazinosu'nda "Veda Konserleri" adını verdiği programla sahneye çıkar. *Hürriyet* gazetesinde ise Hulki İlgün tarafından yirmi dört gün hayatını konu eden yazılar çıkar.

Bir taraftan Kanlıca'da otururken bir taraftan da Set Üstü'ndeki evi perişan halinden kurtarmak için ciddi bir tamirata girişir ve kış aylarında oraya döner. Set Üstü'ndeki evde olduğu bir gün, bir hanım telefonda Müzeyyen Senar'ın yakın bir arkadaşının ismini vererek görüşmek istediğini söyler. O da kabul eder. Aksilik, hanımın geleceği gün griptir ve onlar yatakta kabul eder. Üç hanım ve yanlarında da bir genç vardır. Bir müddet sohbetten sonra, delikanlı söz alır: "Ben halen konservatuara devam ediyorum. Melahat Pars hocamdan da ders alıyorum. Ama benim için önemli olan sizin plaklarınız. Özellikle yeni çıkardığınız longplay'leri, sürekli olarak dinliyor ve tekrar ediyorum. Onlardan o kadar şey öğreniyorum ki, inanamazsınız. Yanımda doldurduğum bir plağı da getirdim. Dinlemek lütfunda bulunur musunuz?".

Müzeyyen Senar oradaki pikabı işaret eder. Birlikte plağı dinlerler. Müzeyyen Senar: "— *Nasıl taze ve nasıl pırıl pırıl bir sesti, anlatamam. Ancak çok önemli bir nokta vardı. Onu dinlerken acaba ben mi söylüyorum, diye tereddüte düştüm. Sesi bana çok benziyordu. O zaman ona, 'Bak yavrum, yetenekli olduğun belli. İleride iyi şeyler yapacaksın. O da belli. Sana şimdi bir abla ve ana nasihati vereyim. Aynı şeyi bundan yaklaşık yirmi beş yıl önce Zeki'ye de söylemiştim. Kendini, mutlaka kendini bulmalısın. Kendi üslubunu bulmalısın,' dedim. Bana kendisini Bülent Erkoç olarak tanıtan bu delikanlı, sonranın Bülent Ersoy'udur.*

"1976 yılında Avustralya konserine gitmeden önce Taşlık Gazinosu'na Fahrettin Aslan'a uğramıştım. Çünkü İsmail Şençalar'ı da birlikte götürmek istiyordum. Fahrettin Aslan bana 'Yeni birini Bebek Maksim'de sahneye çıkartacağım. Eğer sen beğenirsen. Bir dinle,' dedi. Ben de, açıkçası çok da önem vermediğim için yüzüm sahneye bile dönük değildi. Ama baktım biri beste okuyor, aksak okuyor, maya söylüyor. Çok iyi. Hemen sahneye dönerek dikkatle dinlemeye başladım. Lacivert elbiseli bir genç. Bir süre sonra onu hatırladım. Kendi yolunun yarısını katetmişti. Fahrettin'e döndüm, 'Hemen al, bu çocuk çok başarılı olacak,' dedim. Bütün katkım bundan ibaret. Biraz sonra, sahne-

den indi, yanıma gelerek elimi öptü ve 'Şimdi adım Bülent Ersoy efendim,' dedi. Onu tebrik ettim ve ayrıldım."

O yıllarda Florya civarında deniz kirlenmeye başlamıştır. İstanbul'un artan nüfusu da plajlara gelen kitlenin yapısını değiştirmiştir. Eskisi gibi, dost ve arkadaşlarıyla birlikte plajda bir araya gelme imkânını kaybetmiştir. Birkaç kere Anadolu yakasını da dener ama orası da farklı değildir. Özellikle deniz kenarındaki yalı ve köşklerin giderek apartmanlara dönüşmesi nedeniyle meydan gelen nüfus artışı o güzelim sahili giderek yaşanmaz hale getirmiştir. Artık tek çare vardır. Bir tekne almak ve onunla açılıp denize girmek. Böylece uzun yıllar sürecek tekne sevdası başlar. İlk teknenin adı Müzo'dur. Tekne Kurbağalıdere'de tutulur. Pek büyük değildir ve içten takmalı motoru vardır. İki yaz onu kullanır. Ancak 1974 yılında Ömer'le birlikte olduğu bir gün motoru infilak eder ve onlar da kendilerini denize atarak kurtarırlar. Motor tümüyle yanarak yok olur.

Aynı yıl yönetmenliğini ve senaryo yazarlığını Hulki Saner'in yaptığı *Sevgili Hocam* filminde Sadri Alışık, Arzu Okay, Renan Fosforoğlu, Yusuf Sezgin, Muzaffer Tema ve Hulusi Kentmen'le birlikte rol alır. Gazeteler haberi şu şekilde yansır:

Müzeyyen Sener Son Defa Bir Filmde Rol Alıp Şarkı Söyledi

(...) Yılların sanatçısı, *Sevgili Hocam* adlı filmde misafir oyuncu olarak yer aldı, Sadri Alışık ve Arzu Okay'a, *"Hicran hastasıyım"* adlı şarkısını dinletti.

(...) Bu şarkıyı okurken tamamen kendinden geçen Müzeyyen Senar, rol arkadaşlarını hislendiriyor, film içinde sanki yeni film çevriliyordu.

Aynı yıl Türkiye'de önemli bir değişiklik olur. TV yayınları başlar. Önce büyük şehirleri kapsayan yayınlar birkaç yıl içinde neredeyse Türkiye'nin geneline ulaşır. Artık sadece konser salonlarında ve gazino sahnelerinde dinlenen sanatçılar, TV aracılığıyla çok daha geniş kitlelere seslenmek imkânı bulur. Müzeyyen Senar çeşitli yıllarda TV konserleri verir. İlk büyük konseri 1973

yılının bir cumartesi akşamıdır. O akşam için özel bir dekor hazırlanır. Yayın siyah beyazdır. Daha iyi bir görüntü vermek için siyah bir elbise diktirir. Çok kere az sazla söylemeyi tercih etmiştir ama o konser için sahnede yaklaşık otuz kişilik saz heyeti ona refakat eder. Yayın, dinleyici huzurunda ve canlıdır. Gündüz yaptıkları prova gereği yine hicazla başlayacaktır. İlk bölümü dört hicaz iki uşşak şarkı ile bitirecektir. İkinci bölümde ise üç kürdilihicazkâr okuduktan sonra, bayati makamında bir maya *"Şaştım Allah'ım da şaştım"* ve aynı makamda bir türkü *"Karşıdan yar güle güle"* okuyacak ve *"Feraye"* ile program sona erecektir. Ancak yine evdeki hesap çarşıya uymaz. O yine her zamanki Müzeyyen Senar'dır. İlk bölümde hicaz makamından uşşak makamına geçerken yapılan taksim sırasında gider sahnede sazın hemen arkasında bulunan platforma oturur. Bunu ne saz ve ne de seyirci yadırgar. Son bölümde, programda olmamasına rağmen Kadri Şençalar'ın dügâh ninnisini de okur: *"Yine o menekşe gözler aralı"*. (Ne yazıktır ki bu konserin bantı, bildiğimiz kadarıyla TRT'de daha sonra çıkan yangında yok olur.)

Yaz aylarında İstanbul'dadır. Daha çok bir geceliğine Adapazarı, İzmit gibi yakın illere konsere gider. İstanbul'da ise yine çok kere bir veya üç gece için yaptığı anlaşmalar gereği sahneye çıkar. Eylül ayı gelince İzmir'dedir. Bu sefer on gün kalacaktır. Çünkü Ramazan başlamıştır. Ancak İzmir Televizyon'un 27 Eylül, yani bayramın üçüncü günü "Bayram Şenliği" adıyla hazırladığı özel programa katılır ve üç rast ve üç uşşak eser okur. Program *"Kader böyle imiş"* şarkısı ile başlar ve *"Asker yolu beklerim türküsü"* ile sona erer.

Müzeyyen Senar 1973'ün Kasım ayında Bebek Belediye Gazinosu'nda sadece haftada bir gün, pazartesi akşamları olmak üzere sahneye çıkma teklifini kabul eder. Bu her pazartesi akşamı verdiği konserler sürekli gazetelerde haber olarak yer alır.

Nitekim o gecelerden biri, 15 Kasım 1973 gecesi unutulmazlar arasında yer alır. O gece Müzeyyen Senar'ı dinlemeye gelenler arasında Safiye Ayla, Şükran Özer ve Mahmut Baler de vardır ve dördü birden sahnede yer alırlar. Sahnedeki setin üzerine oturup birlikte fasıl yaparlar. Ertesi gün gazetelerde resimleriyle birlikte haber olarak şu başlıkla yayınlanır:

Müzeyyen Senar, Safiye Ayla, Şükran Özer ve Bal Mahmut "Sesli-Sözlü" Fasıl Geçtiler

Bir devrin üç dev sesi bir arada gazel okudu

Bir devrin üç ünlü sesi Safiye Ayla, Müzeyyen Senar ve Şükran Özer, Bebek Belediye Gazinosu'nda önceki gece bir araya gelmiş, aralarında bakanlar, milletvekilleri bulunan topluluğa eşsiz bir müzik ziyafeti çekmişlerdir.

Bir ara ünlü fıkracı Bal Mahmut da, coşarak, halkın arzusu ile sahneye çıkmış, ses sanatçıları ile birlikte gazel söylemiştir.

20

Televizyon

(1974-90)

"... çünkü sahneye çıkan kadın artık kocasının değil, halkın malıdır..."

Müzeyyen Senar 2002 yılına kadar TRT'nin birçok programına katılır. Çok kere de TRT'nin 31 Ocak'taki kuruluş yıldönümü programlarının konuğu olur. Özellikle 30. yıl kutlama töreninde onun dışında Perihan Altındağ Sözeri, Seçil Heper de vardır. O programda son solist olarak üç şarkı söyler. Bazen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında veya Atatürk için 10 Kasım'da yapılan programlarda da konuk olur. Koroyu ya Ziya Taşkent, Kutlu Payaslı ya da Mustafa Erses yönetmektedir. TRT Televizyonu'nun siyah beyaz yayın yaptığı dönemlerde katıldığı iki programın kaydı TRT'de ve Müzeyyen Senar'ın arşivinde vardır.

1974 yılının Mayıs ayı sonunda Feraye, sinema oyuncusu Kuzey Vargın'la evlenir. 1973 yılında Antalya'da tanışmışlardır. Beraber oturmaya başlarlar. Ancak Feraye, Kuzey Vargın'ın başına gelen talihsiz bir olay nedeniyle bir süre beklemek mecburiyetinde kalmıştır. Müzeyyen Senar bu evliliğe hiçbir zaman sıcak bakmaz. Feraye ile Kuzey yerleşmek için kalkar New York'a giderler. Feraye bir kuyumcuda, Kuzey benzincide çalışır. İki yıl sonra Müzeyyen Senar onları ziyarete gider. Belindeki altın kemerini üç bin dolara satar ve onlar da biriktirdikleri parayı ortaya koyar, bir benzin istasyonu açarlar. İşler

başta iyi gider ve hatta kendilerine bir ev de alırlar. Bir süre sonra ise her şey tersine döner. Vergi borçları üst üste binince sekiz yıl sonra kaçarcasına Türkiye'ye dönerler ve bir süre sonra da boşanırlar.

19 Ekim 1974 Cumartesi akşamı, saat 21:15'te sunuculuğunu Ateşböcekleri'nin yaptığı bir eğlence programının son konuğu Müzeyyen Senar'dır. Sadece üç şarkı söyleyecektir. Bu program yayınlandıktan sonra dinleyiciler sadece TRT'yi değil, gazeteleri de mektup ve telgraf yağmuruna tutarlar. Birinde aynen şu ifadeler yer alır: "Sunduğu üç şarkı ile bizlere tatlı dakikalar yaşatan değerli sanatçımız Müzeyyen Senar'a doyamadık. TV görevlilerine sonsuz teşekkürler ve daha uzun bir programda bizlere tekrar sunması için içten istekler..."

Gemiyle, 12 Kasım'da başlayıp yirmi gün sürecek Akdeniz turu davetini kabul eder. Kendisine en lüks kamara ayrılır. *M/N Transilvania* gemisiyle yola çıkarlar. Bu seyahatte Sevim Tuna, Bülent Oral, Canan Somay ve Adnan Sevilen de vardır. Gazetelerde çıkan ilandan anlaşıldığı kadarıyla kişi başına toplam üç bin iki yüz lira ödenir. Çok keyifli bir seyahat olur.

1975 yılı geldiğinde halen Set Üstü'ndeki evde oturmaktadır. Uludağ'da olduğu 4 Mart gecesi eve hırsız girmiştir. Haberi alınca döner. Polise telefon eder. Onlar durum tespiti yaparlar ama hırsız hiçbir zaman yakalanmaz. Evdeki mücevherleri ve birçok konserde taktığı otuz bin lira değerindeki tacı gitmiştir. Sigortalı olmadığı için de yerine koymak mümkün olmaz.

Nisan sonu ve Mayıs başı itibariyle yine aşağı yukarı aynı kadroyla bu kere *TSS Varna Vapuru*'yla Akdeniz turuna çıkarlar. 9 Mayıs 1975 *Hürriyet* gazetesinde şu haber çıkar:

> (...) Akdeniz'in mavi sularında pırıl pırıl güneş altında sessizce seyreden *TSS Varna Gemisi* gece oldu mu, denizin dibindeki balıkları uyandıracak bir kahkaha, müzik ve eğlence fırtınasına tutuluyordu. Evet *Varna*'da şenlik vardı... Müzeyyen Senar, Sevim Tuna, Bülent Oral gibi sanatçılar geminin zaten eksik olmayan neşesine söyledikleri şarkılarla ayrı bir renk katıyorlardı...

Yaz aylarında hafta sonunda çocuklarla birliktedir. Temmuz ayında Bebek Aşiyan Gazinosu'nun patronu onu telefonla arar.

Görüşmek ister. Ona 1-3 Ağustos tarihleri arasında bir program için teklifte bulunur. Önerdiği yevmiye ise tatmin edicidir. Alt kadroda Yaşar Özel, Nebahat Çehre, Seyyal Taner, Salim Dündar, Pakize Suda, Nurhan Damcıoğlu ve Ayla Algan vardır. İlk gecenin dinleyicileri arasında Bülent Ersoy da vardır. Gazetede yayınlanan resmin altında şu yazı vardır: "Müzeyyen Senar, Bebek Aşiyan Gazinosu'ndaki programı sırasında sahne kenarındaki masaları dolaştı. Bir ara genç solist Bülent Ersoy'u görüverdi. Tam karşısına geçip uzun uzun parçasını söyledi. Sanki ders veriş gibi bir tabloydu bu..."

Üç gecelik program çok iyi geçer. İstanbul'da ona hasret kalmış olan dinleyiciler gazinoyu doldurur. Doldurur ama, gazino sahibi bir ilan vererek Müzeyyen Senar'a teşekkür ettikten sonra ilanın altına şu notu koyar: "Ayrıca gazinomuza kadar gelerek izdihamdan içeri giremeyip geri dönen aziz müşterilerimizden özür dileriz." Çünkü üç geceyi uzatmak mümkün değildir. 4 Ağustos günü özel bir nedenle üç gün süreyle İzmir'de olması gerekmektedir.

Açıkhava Tiyatrosu'nda 30 Ağustos 1975 gecesi Necdet Tosun'u anmak için düzenlenen geceye katılması için yapılan teklifi kabul eder. Yaklaşık yirmi sanatçının katıldığı gecede üç şarkı söyler.

Fuar zamanı Eylül başında İzmir'dedir. Çamlık Senar ve Kübana'da on beş günlük program için anlaşmıştır. Esasında her gece her iki gazinoda da şarkı söylemektedir. Önce saat 22:00 veya 22:30'te Çamlık Senar'da sahne almakta ve çok kere bu program saat 24:00 civarında bitmektedir. Gece saat 00:30 Kübana'da sahne aldığında, oradaki programın bitmesi keyfe bağlı olmaktadır. Bazen bir saat, bazen de iki saat sürmektedir.

Programın son günüdür. Ertesi gün İstanbul'a dönecektir. Arkadaşı Çiğdem'i karşısında bulur. Çiğdem ona, "Biliyor musun Müzeyyen, Urla'da lokantacılık yapan bir delikanlı sana âşıkmış. Bunu Urla'da bilmeyen yok. Bundan birkaç ay önce oradaydım. Şaka olsun diye delikanlıya, 'Ben sana Müzeyyen Senar'ı getirirsem ne yaparsın?' diye sordum. O da bana, 'Gelmez, ama gelirse kurban keserim,' dedi," diye anlatır. Müzeyyen Senar, "Madem öyle, kalk gidelim," der. Yağmurlu bir gündür. Arabaya binip Urla'ya giderler ve lokantayı bulurlar. Delikanlı annesi, babası ve eşiyle birlikte oradadır. Müzeyyen Senar'ı görünce şaşkınlıktan telaşa kapılan delikanlı, masaları sandalyeleri devirir. Tabaklar, kaşıklar etrafa saçılır. Babası oğluna, "Koş bir kurban bul," diye seslenir. Müzeyyen

Senar, "Aman ne yapıyorsunuz, bırakın kurbanı filan," der ama laf anlatamaz. Çay, kahve ikram ederler. O ana kadar hiçbir söze katılmadan geride oturan başı örtülü genç kadın, utana sıkıla Müzeyyen Senar'ın yanına gelir ve "Efendim ben onun karısıyım. Kocam sizi çok seviyor. Biliyor musunuz, biz her gece yatakta üç kişi yatıyoruz," der. Müzeyyen Senar çok şaşırır ve sorar, "Ne demek o, anlayamadım." Eşi devam eder: "Her gece sizi dinlemeden yatmadığı gibi, yastığının altında da sizin resminiz ve kasetiniz var. O yüzden hep biz üç kişi yatıyoruz." Müzeyyen Senar, "Maşallah daha çok gençsiniz. Onunki sadece sanatçının sesine duyduğu aşktır. Onun esas sizi sevdiğini unutmayın," diyerek teselli etmeye çalışır.

Bir gün TRT Genel Müdürü adına Müzik Dairesi Başkanı kendisini arar ve TRT'de solo program yapmasının mümkün olup olmadığını sorar. Kabul eder. Çekim İzmir'de 18 Ekim 1975 günü yapılacaktır. Giyeceği kıyafetleri alır ve o sabah uçakla İzmir'e gider.

Stüdyo küçük ve yetersizdir. Zorunlu olarak canlı yayından vazgeçilir. Müzeyyen Senar şarkıları önce saz refakatinde okur ve kaydı yapılır. Sonra kamera karşısına geçerek playback olarak şarkıları tekrar eder ve yayın için görüntülü olarak kayda alınır. Müzeyyen Senar: "— *Nerede olursa olsun playback şarkı söylemeyi sevmiyorum. Hata yapsam bile ki zaman zaman olmaktadır, buna katlanmayı hep bildim. Hele hele yayın dinleyici önünde ise bunu benim kabullenmem mümkün değildi. Playback okurken o an ki duygularımı dinleyicilere nasıl aktarabilirdim? Ancak şarkı söyleyeceğim mekân o kadar küçüktü ki, sazlarla birlikte oturmamız ve gerekli iletişimi kurmamız mümkün değildi. Hoşlanmasam da playback yapmaktan başka çaremiz yoktu.*"

Program'da sekiz şarkı yer almıştır: İlk üç eser karcığar makamındadır. Bunlar sırayla: Levon Hanciyan'ın "*Bilmem ki safâ neş'e bu ömrün neresinde*"; Şerif İçli'nin "*Mest oldu gönül gözlerini gördüğüm akşam*"; Şekip Ayhan Özışık'ın "*Unutmadım seni ben her zaman kalbimdesin*". Daha sonra Hüseyni makamına geçilir: Şükrü Tunar'ın "*Geçti sevdâlarla ömrüm ihtiyâr oldum bugün*"; Lem'i Atlı'nın "*O güzel gözlerle bakmasını bil*"; Tanburi Mustafa Çavuşun "*Bir dilberdir beni yakan*".

Programını kendisinde çok güzel anıları olan iki suzinak şarkıyla bitirir: Sedat Öztoprak'ın "*Ne çok çektim hasretini bilsen ah sen*"; Ahmet Rasim Beyin "*Pek revâdır sevdiğim ettiklerin*".

Ancak bu program aradan uzunca bir süre geçtikten sonra, 30 Mayıs 1976 tarihinde saat 19:30'da yayınlanır.

Dönünce Bebek Aşiyan Gazinosu'nun patronunu tekrar karşısında bulur. Önceki programın başarısından sonra 1975'i 76'ya bağlayan yılbaşı gecesinden başlamak üzere yirmi günlük bir iş teklif eder. Alt kadroda Mine Mutlu, Nurhan Damcıoğlu, Güneri Tecer, Seyyal Taner, Saadet Sun ve Alpay'ın yer almasına itirazı yoktur. Dansöz olarak Seher Şeniz 6 Ocak'tan itibaren programa katılacaktır. Ancak gazetelerde çıkan tam sayfa ilanları görünce şaşırır. Çünkü kendisinde başka Sevim Tuna da assolist olarak yazılmıştır. Bu hususta görüşmeler ayrı ayrı yapılmıştır ve ne Müzeyyen Senar'ın ne de Sevim Tuna'nın birlikte çalışacaklarından haberi vardır. Müzeyyen Senar: *"— Ben daha önceleri birçok kere Perihan, Hamiyet, Sabite gibi sanatçılarla çalışmıştım. Sevim makyajı ve giyimiyle gerçekten frapan fakat çok hoş bir insandı. İyi dost ve arkadaş idi. Ancak her şeyden önce böyle birliktelik için bizden izin almaları gerekirdi. Emrivaki yaptıkları için kızmıştım ve böyle bir durumu kabul edemezdim."* Böylece bu program gerçekleşmez.

TRT, 3 Şubat 1961'de vefat eden Sadettin Kaynak'ı 15. ölüm yıldönümünde anmak için özel bir program düzenler. Koroyu Kutlu Payaslı yönetir. Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarının ses sanatçıları koro içinde yer alır. O güne kadar bu kadar büyük bir koro bir araya getirilmemiştir. Programın üç solisti vardır. Bunlar Müzeyyen Senar, Perihan Altındağ Sözeri ve Safiye Ayla'dır. Safiye Ayla'nın evinde ilk çekimler yapılır. Sözlü kısmı yöneten Avni Anıl sırayla üç sanatçıya Sadettin Kaynak'la ilgili sorular sorar. Onlar da üstatla nasıl tanıştıklarını ve hangi eserleri geçtiklerini ve bazı anılarını anlatırlar. 3 Şubat 1976 akşamı koro önce Sadettin Kaynak'ın birkaç eserini icra eder. Sonra Müzeyyen Senar, Sadettin Kaynak'ın muhayyer eserini okur: *"Batan güneş kana benziyor"*. Perihan Altındağ Sözeri *"Bahar bitti güz bitti, artık bülbül ötmüyor"* ve son olarak Safiye Ayla *"Yanık Ömer"* şarkısını okur.

O sıralar Türk sineması krize girmiş ve çekilen film sayısı önemli ölçüde azalmıştır. Star niteliğinde birçok sinema oyuncusu eskisi kadar iş yapamamaktadır. Bir parça sesi olan, ciddi ciddi sahneye çıkıp şarkı söylemeyi düşünmektedir. Ancak bu, sadece bu yıldızların istekleri değildir. Birçok gazino sahibi de onların peşindedir. Sesi ol-

sun olmasın, kulaktan dolma da olsa birkaç şarkı bileni sahneye çıkararak para kazanmak peşindedirler. Birkaç yıl içinde iki taraf da anlayacaklardır ki, bindikleri dalı kesmektedirler. Çünkü perde sanatçılarını sahnede dinleyenler musiki konusunda onların pek başarılı olmadıklarını kısa zamanda görürler ve önceleri taptıkları bu sanatçılar onlar için tam bir sukûtu hayal olur. Bazıları sahnede ancak birkaç gece kalabilir, bazıları ise bir süre devam ettirme şansına sahip olurlar. Ancak sonuçta bunların içinde bir tanesi bile ayakta kalamaz ve sahneyi terk ederler.

Bunların arasında en çok sahnede kalabilme şansını yakalayabilmiş olan Hülya Koçyiğit'tir. *Hürriyet* gazetesinin ilavesinde Sabri Tulga imzasıyla yaz sonlarında Müzeyyen Senar ve Hülya Koçyiğit'le yapılmış bir röportaj çıkar. Tam iki sayfayı kaplayan röportaj Müzeyyen Senar'ın Kanlıca'daki evinde yapılır. Müzeyyen Senar'la Hülya Koçyiğit'i kucaklaşırken gösteren kocaman bir fotoğrafın üstüne şu manşet koyulmuştur:

Müzeyyen Senar'dan Hülya Koçyiğit'e
"Abla Nasihatı"

Müzeyyen Senar: Şimdi söyle bakalım Hülya, kaç şarkı biliyorsun?

Hülya Koçyiğit: Uzun zamandır gazinocular peşimdeydi. Ama ben kararsızdım. Nasıl olduysa oldu, sonunda şarkıcı olmaya karar verdim işte. Kıştan beri Muzaffer Özpınar ile çalışıyorum. Şu andan 100'den fazla şarkım var. Yeni yeni nota ve usul üzerine eğilmeye başladık.

MS: Sahi sesin güzel mi senin: Şöyle bir şarkı söyle dinleyelim...

Hülya Koçyiğit *"Ayrılık yarı ölmekmiş"* şarkısını söyler.

MS: Güzel. Hiç fena değil. Dudak hareketlerine bakmak istemiştim. Şimdi yeni yeni çıkan bazı sanatçılar mikrofon başında seslerini çoğaltmak için yapmacık garip dudak hareketleri yapıyorlar. Olmuyor, zorlama hareket olduğu için çirkin görünüyor. Sen tabii ol, sesin nasıl çıkıyorsa öyle söyle. Şimdi sana diyeceklerimi iyi dinle: Sahnede ikide bir elbise değiştirme. Sahnedeyken dinleyicinin kulağını bozmamak lazım. Bana sorarsan en çok iki elbise. Sen taksim sırasında hemen elbiseni değiştirip gelirsen

dinlemeyi bölmemiş olursun. Yoksa her tuvalet değiştirmeye gidişinde en az 10 masa kalkar gider...

Her şeyden önce her akşam aynı şarkıları söyleme. Kendine dört ayrı repertuar yap. Bunları değiştire değiştire oku. Her akşam aynı şarkıları söylersen seyircileri sıkarsın. Mesela bir segâh, altına üç hüzzam koy. Nihavent parlak bir makamdır sahneye onunla girebilirsin. Hepsinden önemlisi sahnede donuk durma. Aceleci de olma. Gülümse...

Kocan sakın gazinoya gelmesin. Gelirse bile, göz görmeyecek bir köşede otursun. Hiçbir işine karışmasın. Çünkü, sahneye çıkan kadın, artık kocasının değil halkın malıdır...

Bigben Gazinosu sahibi Turgut Bey şubat sonunda bir aylık program için teklifte bulunur. Kadroda Ahu Tuğba ve Sibel Egemen de vardır. Ayrıca bir başkası daha vardır. Müzeyyen Senar özellikle onu istemiştir. Seyfi Dursunoğlu yani namı diğer Huysuz Virjin. Müzeyyen Senar önce onun efendiliğine ve sonra kulisteki şakalarına bayılmıştır.

Eylül ayında yeni bir film teklifiyle karşılaşır. Fuar dönüşü olmak kaydıyla kabul eder. Çünkü on beş günlüğüne her yıl olduğu gibi İzmir'e gidecektir.

Söz verdiği gibi, Sezer Film Şirketi'nin çekeceği *Analar Ölmez* filminde kendi hayatını oynayacaktır. Yönetmen Ertem Göreç'tir. 1 Ekim 1976 tarihinde *Hürriyet* gazetesinde Ahmet Ayyıldız imzasıyla şu haber çıkar:

Müzeyyen Senar Film Çeviriyor!

Yılların ses sanatçısı, kendi hayatını anlatan filmdeki rolü için "Film artisti olacağım aklıma gelmezdi. Demek bizde hâlâ iş varmış..." diyor.

(...) Filmde eski günlerin heyecan ve mutluluğunu yaşayan sanatçı devrin en büyük şarkıcısı rolünde kamera karşısına çıktı. *Analar Ölmez*'de Müzeyyen Senar'a Perihan Savaş, Serdar Gökhan ve çocuk yıldız Sezer İnanoğlu eşlik etti. Rolü için kendine yeni tuvaletler diktiren Müzeyyen Senar "Yıllar sonra film artisti olacağım aklıma gelmezdi. Film çevirmek bayağı yorucu bir işmiş..." diyor.

* * *

Avustralya'dan bir misafiri vardır. Uzun yıllardan beri Avustralya'da yaşayan bir çift, bir menejerle birlikte onu ziyaret ederler. Ona ikisi Sydney'de ikisi de Melbourne'da olmak üzere dört konser vermesi için teklifte bulunurlar. Bütün masraflar dışında her konser için önerilen miktar on bin Avustralya Dolarıdır. Daha önce Şadan Adanalı ve Nuri Sesigüzel'le anlaşmışlardır. Kabul eder ama en az dört saz arkadaşının kendisiyle gelmesini şart koşar. İsmail ve Kadri Şençalar, Hakkı Derman ve Metin Bükey. Kabul ederler. Aynı zamanda çocuklarını da sünnet ettireceklerdir. Bu nedenle Müzeyyen Senar'ı evlerinde ağırlamak isterler.

Hep birlikte Kasım ayı başında Avustralya'ya giderler. Gerek Anadolu'dan ve gerekse Kıbrıs'tan gelen Türklerin nüfusu neredeyse yüz bini bulmuştur. Müzeyyen Senar: "— *Sydney'e THY uçuşu olmadığı için, önce uçakla Beyrut'a gittik. Oradan da yaklaşık on beş saatlik bir uçuştan sonra Sydney'e vardık. Uzun bir uçuş olmasına rağmen aramızda eğlendiğimiz için pek sıkılmadık. Bizi çağıran hanımefendi ve eşi bizi havaalanından aldılar ve beni evlerinde misafir ettiler. Biraz sersemlemiştik. Önce yatıp bir güzel uyuduk. Ertesi gün kalktığımızda konserin yapacağı salona gittik.*

"*Konser gecesi, yaklaşık bin kişilik olduğunu tahmin ettiğim salon ağzına kadar dolu idi. Nuri ve Şadan yaklaşık birer saat sahnede kaldılar. Son olarak ben sahne aldığımda garip bir durum hâsıl oldu. Daha şarkıya başlamamıştım, bütün dinleyici ayağa kalkarak beni alkışlamaya başladı. Elimle, tamam, tamam, der gibi işaretler ettim. Sazlara döndüm, hüzzamla başlıyoruz dedim ve şarkıya girdim. Rakım Elkutlu'nun (ağır aksak) şarkısı ile programa başladık:*

Bekledim yıllarca lâkin gelmedin ey nazlı yâr
Sende Leylâ, bende Mecnûn olma istidâdı var
Geçmesin eyyâm-ı hârın, bitmesin artık bahar
Sende Leylâ, bende Mecnûn olma istidâdı var

"*Şarkı bitip alkışlar dinince bu sefer Osman Nihat Akın'ın* 'Bilmem bu gönülle ben nasıl yaşayacağım' *ve Bimen Şen'in* 'Dil-hûn olurum yâd-ı cemâlinle senin ben'*i, daha sonra Sadi Işılay'ın* 'Mânâda güzel, ruhda güzel, tende güzelsin' *şarkısı ile devam ettim. Kısa bir aradan sonra prova yaptığımız programa geri dönüp uşşak ve nihavent eserler okudum. İki saate yakın olmalıdır. Alkışlar dinmeyince ve istek üze-*

rine Feraye'*yi okuyarak programa son verdim. Dinleyiciyi birçok kere selamlamak için sahneye geri döndüm. Bakım alkışlar dinmiyor. Mikrofu aldım ve bir türkü söyleyerek programı kapattım.*

"Daha önce de söylediğim gibi gurbet ilinde şarkı söylemek, programın sonunda hep beni hüzünlendirmiştir. Çünkü dinleyicinin alkışı içinde vatan hasretini de hissedersiniz. Sanki sizi alkışladıklarında birazcık da yurtlarıyla hasret gidermektedirler. Kuliste biraz dinlenip üstümüzü değiştirdikten sonra dışarı çıktığımızda yüzlerce kişinin bizi beklediğini görünce yüreğim biraz daha burkuldu. Hanımlar bana dokunmak veya yanaklarımdan öpmek için yarışıyorlardı. Elimden geldiğince onlara cevap vermeye çalıştım. Aynı durum Şadan ve Nuri içinde geçerli idi.

"O hafta içinde evde yapılan sünnet düğününde kalabalık sokaklara kadar taştı. Bir hafta sonraki ikinci konser yine aynı salonda idi. İlk gece yer bulamayanlar salonu doldurmuştu. O akşam ilk akşamdan tümüyle farklı eserler okudum. Yüreğimden geldiği şekilde... Tabii çoğunun provasını gündüz yapmıştık.

"Ertesi hafta Melbourn'a gittik. Orada da iki konser verecektik. Konserler için büyük bir salon kiralanmıştı. Yine çok keyifli iki gece idi. Gündüz şehri dolaştık. Türklerin işlettiği lokantalarda yemekler yedik. Dönüşümüz yine Beyrut üzerinden idi. Daha önce anlatmıştım, arada beni eski kocamTevfik Hamza Bey bekliyordu."

Avustralya'dan dönünce Amerika'ya gider. Giderken de kimseye haber vermez. Âdeta gizlice kaçar. Bu durum da basının dikkatini çeker. Haber gazetede aynen şöyle çıkar:

Müzeyyen Senar Kayıp

Bir zamanların ünlü sesi, şimdi nerededir? Bu sorunun cevabını ne Amerika'daki kızı ve damadı ne de İstanbul'daki yakınları biliyor.

Müzeyyen Senar bundan üç ay önce, en yakın dostlarına bile haber vermeden, sırra kadem basmıştır. En yakın ihtimal, onun Amerika'da bulunan kızı Feraye ile damadı Kuzey Vargın'ın yanına gitmiş olmasıdır. Nitekim ortadan kayboluşundan on beş gün sonra yakın dostu Sevim Tuna'ya yazdığı mektupta, Amerika'da olduğunu doğruladı...

Yılbaşı gecesi Türk kolonisinin düzenlediği bir baloya davetlidir. Tabii o gece şarkı da söyleyecektir. Nitekim bu, haber olarak *Hürriyet* gazetesinde Doğan Uluç imzasıyla çıkar:

Müzeyyen New York'ta Hem Ağladı Hem Ağlattı

New York, *(Hürriyet)* – Türkiye'de merakla nerede olduğu tartışılan Müzeyyen Senar, New York'taki tek konserinde hem ağladı ve hem ağlattı. Şöhreti denizaşırı ülkelere yaygın ses sanatkârı, haftalardır kendisini bekleyen 1000'e yakın hayranı karşısına çıkmadan önce ziyaret ettiği tanınmış bir Amerika'lı iç hastalıkları mütehassısından ümit etmediği bir cevap almıştı. Kızı Feraye'ye duyduğu sevgiyi, hemen her konserinde adını taşıyan şarkıyı okuyarak dinleyicilerine ulaştıran Müzeyyen Senar,... doktordan 'Müteessirim ama kızınız ülser olmuş,' teşhisini öğrenmişti. (...)

Yılların eskitemediği ünlü ses sanatkârı, iki saat doldurduğu sahnede dinleyicilerinden de saklamasını bildi.

Yeni yılın Ocak ayının son günlerinde Amerika'dan ayrılır. Önce Hamburga gider. Orada bir hafta kaldıktan sonra 3 Şubat 1977 tarihinde İstanbul'a döner. Önce on beş gün kimseyi arayıp sormaz ve dinlenmek ister. Feraye İstanbul'a bir arkadaşına, "Annem döndü," diye yazar. Bunun üzerine arkadaşları ve dostlarının hücumuna uğrar. Artık saklanamaz.

Diğer taraftan TRT Genel Müdürü bizzat telefon ederek televizyon için bir program yapmasını rica eder. Şubat ayı sonunda Ankara'ya gider. Amerika'dan aldığı yeni iki tuvaletini de birlikte götürür. Ancak Ankara'ya geldiği gün hastalanır. Ateşi kırk dereceye kadar çıkar. Bu nedenle programın çekimi üç gün ertelenir. Canlı olarak çekilecek olan ve önce on şarkılık olarak düşünülen program rahatsızlığı nedeniyle yedi şarkıya indirilir. Çekimi yine de dört saat süren programın şarkıları şunlardır: İlk bölümde kürdilihicazkâr eserler yer almıştır. Astik Ağanın *"Hançer-i ebrûsu saplandı dile"*; Hacı Arif Beyin *"Düşer mi şânına ey şeyh-i hûban"*; Lavtacı Hıristo'nun *"Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim"*.

İkinci bölümde hicazkâr eserler, bir maya ve bir türkü yer alır: Tatyos Efendinin *"Mâni oluyor hâlimi takrire hicâbım"*; Lavtacı

Ovrik'in *"Mestim bu gece sen de bana mest olarak gel";* bayati maya *"Şaştım Allah'ım da şaştım";* uşşak türkü *"Karadır kaşların ferman yazdırır".*

Bu konser yayınlandıktan sonra izleyiciler TRT Televizyonu'nu mektup yağmuruna tutarlar. Genel olarak istekleri Müzeyyen Senar konserinin yeniden yayınlanması. TRT Müzik Dairesi Başkanı, Müzeyyen Senar'ı arayarak seyircinin bu isteğini kendisine duyurur. Bunun üzerine Müzeyyen Senar başka bir teklifte bulunur. Yakında İzmir'e gidecektir. "Orada yeni bir program için çekim yapılsın," der. Kabul edilir. Ama bu çekim için stüdyoya geldiğinde aksilikler birbirini kovalar. Müzeyyen Senar: "— *Süre yarım saat olduğu için normal olarak sekiz şarkılık yeni bir program hazırlamıştım. Stüdyoda sazla ilk önce bütün programın provasını yaptık. Yanımda iki kıyafet getirmiştim. İçeride ilk kıyafetimi giyip stüdyoya döndüm. Çekim her zamanki gibi canlı olacaktı. İlk bölümde hüzzam eserler vardı. Bunlar sırayla:* Mahmut Celalettin Paşa'nın *'Değildi böyle evvel tarz ü tavrın bî-karar oldu';* Şerif İçli'nin *'Yine bir sızı var içimde akşam oldu diye'* ve *'Hicrân yine hicrân mı bu aşkın sonu söyle';* Emel Aktuğ'dan alınan segâh türkü;

Bir oda yaptırdım hurma dalından
İçini döşedim acem şalından
Haydi güzelim geri
Şu fani dünya dilberi
Seni görürler çalarlar
Olurum kız vallah deli

Bir oda yaptırdım yüceden yüce
İçinde oturdum üç gün üç gece
Çifte kurbanlar kestirdim o gece
Haydi güzelim gel beri
Şu fani dünya dilberi
Seni görürler çalarlar
Olurum vallah deli

"Sazın yaptığı kısa bir peşrevden sonra ben şarkılara girmiştim. Hiçbir aksaklık olmadan şarkı ve türküleri okudum ve birinci bölüm bitti. Ben ikinci bölüm için getirdiğim elbiseyi giyip döndüğümde, ilk

bölümdeki çekimde görevli olan Mansur Sungar, kaydın gözden geçirilmesini önerdi. Başa alınan çekim kontrol edildiğinde hiçbir kayıtın yapılmamış olduğu ortaya çıktı. Ekip hem çok mahcup oldu ve hem de çok üzüldüler. Ben onlara 'Boşverin çocuklar, sağlık olsun,' dedim ve gidip tekrar ilk elbisemi giyip döndüm. Çekim yeniden yapıldı. Bu sefer görünürde bir problem yoktu. İkinci bölümde uşşak eserler vardı. Sırayla: Mısırlı İbrahim Efendinin *'Yalnız bırakıp gitme bu akşam yine erken'*; Şevki Beyin *'Esîr-i zülfünüm ey yüzü mâhım'*; Sami Hazinses'in *'Derdimi kimlere desem'*; Türkü *'Hem okudum hem de yazdım'*.

"Program bitip yeniden kontrol yapıldığında görüntü tamamdı ama bu sefer de ses kaydı yoktu. Çekim zorunlu olarak tekrarlandı ve hatasız olarak bitirilebildi ve bu belki benim yaptığım en uzun çekim oldu. Tam beş saat sürdü."

Bu program TRT ekranından 16 Mart 1977 gecesi yayınlanır.

On beş yıldır, bir Kübana programı hariç, genelde Fuar zamanlarında İzmir'e giden Müzeyyen Senar, ilk defa olarak bu prensibini bozar. İzmir Kordon Maksim'in sahibi Atalay Noyaner'in ısrarlarına dayanamaz, 23 Mart 1977 gecesi İzmir'de sahneye çıkar. 27 Mart 1977 tarihli *Yeni Asır* gazetesinin resimlerle süslü Çiçek Sanlı'nın yazısı özetle şöyledir:

Müzeyyen Gene Bildiğimiz Müzeyyen. O Bıraksa, Sahne Onu Bırakmıyor

Müzeyyen Senar, son yıllarda belki de ilk kez Fuar sezonu dışında İzmir'e çalışmaya geldi. Türk Sanat Müziğinin en ünlü sanatçılarından biri olan Müzeyyen Senar, İzmir'e ne zaman gelse olay olur. Çünkü onun apayrı dinleyicisi vardır. O da bunu bildiği için her defasında İzmir'den hiç ayrılmamış gibi hissettiğini söylüyor. Sanatçı programını bitirip, ne zaman sahneden inmeye kalksa, seyircilerin şiddetli alkışları ve ısrarı ile karşılaştı, yeniden sahneye dönmek zorunda kaldı...

1977 yılının Eylül'ünde yine İzmir'dedir. İzmir dönüşünde plakçısı Polat Tezel onu arar ve ilginç fikrini aktarır. Polat Tezel aynı gün Müjdat Gezen'i de arar. Müjdat Gezen o günü şöyle anlatır:

"Beni önce Müzeyyen Abla aradı. Daha sonra da Polat Tezel. Tabii hemen kabul ettim. Çünkü Müzeyyen Abla bana baba yadigârı idi. Babam birçok konserinde, radyo programlarında ve hatta plaklarında ona eşlik etmişti. Müzeyyen Abla bana 'Bir longplay yapacağız. Sen de geleceksin. Hem oturur şarkı söyleriz ve arada bir seninle sohbet ederiz. Hatta bazı bölümlere sen de katılırsın birlikte söyleriz,' dedi. Stüdyoya girdiğimde çok şaşırdım. Koca bir masa donatılmıştı. Yemekler, mezeler, rakılar ve sadece bir kuş sütü eksik. Hakikaten, yedik içtik, sohbet ettik, o şarkıları söyledi ve hatta zaman zaman birlikte söyledik. Yaklaşık dört saat içinde kayıt bitti. Tabii longplay'de birlikte söylediğimiz kısımlar yoktur. Orijinal kaydında vardır.

"Ben Müzeyyen Senar'ı çok küçükken tanıdım. Beş-altı yaşlarındaydım. Müzeyyen Abla'nın herkesin bildiği üstü açık bir arabası vardı. Evin önüne gelir, "Necdet, hadi Boğaz'a gidiyoruz,' diye babama seslenirdi. Arkadaşlarıyla birlikte yalıya gider, meşk ederlerdi. Turkuaz ve Novotni gazinoları benim dayımındı. Annemin ağabeyi Muhittin Tunçelli. Ben beş-altı yaşlarındayken ancak matinelere gidebilirdim. Müzeyyen Abla daima bu gazinoların (bugünkü tabirle) assolistiydi. Ancak aynı kadroda ben Zehra Bilir'i, Hamiyet Yüceses'i ve Perihan Altındağ'ı hatırlıyorum.

"Müzeyyen Ablanın radyo emisyonlarıyla sahne ve plak çalışmaları üç ayrı kategoride analiz edilmelidir. Gazino programlarında farklı bir Müzeyyen Senar vardır. Onun gazino muhabbeti bambaşkadır. Sahnede kadehini alıp çevirir, fondip yapardı. Onun her akşam değişen gazino programı Selahattin Pınar, Sadettin Kaynak, Şerif İçli, Lem'i Atlı, Şükrü Tunar'ın eserleri olmadan düşünülemezdi. Plaklarda ise en klasiğinden en günceline kadar şarkıları okurdu. Ama bunların tamamı aynı şekilde kabul görürdü. Radyo emisyonlarında ise, daha çok belirli bir makamı icra eder, örneğin; ısfahan makamında şarkılar söylerdi. O zamanlar annemden hatırlıyorum, radyoda Müzeyyen Senar'ı dinlerken bir yandan aynı şarkıları birlikte söylerdi. Çok kere onun tarafından ilk defa icra edilen bu eserler hemen meşhur olur ve diğer sanatçılar da onu izlerdi.

"Türk musikisinde Müzeyyen Senar ve sonrası diye bir ekol vardır. Zeki Müren de, Bülent Ersoy da bu ekolün ürünüdür. O

okuma biçimini o ekolü sürdürenler de hiçbir zaman bunu inkâr etmediler.

"Ben musiki içinde doğdum, büyüdüm. Bizim evde musiki hiç eksik olmadı. Dedem İhsan Bey (Sakallı İhsan) birçok eserin güfte yazarıdır. Örneğin; *"Firkatin aldı bütün neşve-i tâb'ım bu gece"* hicaz şarkının güftesini dedem, Bimen Şen'e vermiştir. Ama kayıtlarda söz yazarı olarak Avram Naum görülmektedir. Yanlıştır. *"Kadifeden kesesi, kahveden gelir sesi"* uşşak türkü yine kayıtlarda anonim olarak görülmektedir. Yanlıştır. Sözlerini dedem yazmıştır. Artaki Candan'ın hüzzam makamında bestelediği *"Vuracak sîne arar gizlice tîğ-i nigehin"*ın güfte yazarı olarak amcam Vamık Bey görülmektedir. Yanlıştır. Dedeme aittir. Dedemin el yazısıyla yazdığı bu güfteleri küçük amcam Adli Okuş'ta bulmak mümkündür."

Böylece *"Çilingir Sofrası"* longplay'i ortaya çıkar. 7 Kasım 1977 Çarşamba günkü *Kelebek* gazetesinde olay özetle şöyle anlatılmaktadır:

Müzeyyen Senar... Çilingir Sofrasında Plak Doldurdu

Plak stüdyosunda kurulan çilingir sofrasında Türk müziğinin üstatlarıyla hem sohbet etti hem içti hem de bol bol güldü Müzeyyen Senar. Güldü çünkü yanında Müjdat Gezen de vardı.

Müzeyyen Senar geçen gün ilginç bir plak doldurdu. Plakçısı Polat Tezel'in fikrini beğenen sanatçının plak doldurması şöyle oldu: Stüdyo İstanbul'da ses teknisyeni Memo odayı onlara öyle bir hale getirdi ki, hem oturup içtiler hem de oturdukları yerden çalıp söyleyebildiler. (Müjdat Gezen'in takdimciliğini yaptığı longplay) Gerçekten canlı kayıttı. Arada bir sazlar çeşitli taksimler yaptılar.

İsmail Şençalar, Metin Bükey, Nuri Gün, Ramazan Şenyaylar ve Hasan Bilişik gibi usta sazların eşliğinde havasına daha iyi giren Senar ilginç bir plak doldurdu.

Plak bu şekilde doldurulmasına rağmen olağanüstü kayıt kalitesiyle dikkati çekmektedir. Plaktaki Müzeyyen Senar yorumu da çok

farklıdır. Her şarkının yürekten koparak geldiği daha ilk şarkıdan itibaren hissedilmektedir. Plak, önce Hacı Arif Beyin pek az okunan bir suzinak eseriyle başlar:

Beni bizâr ederken serzenişler
Yürekte şimdi tîr-i tîzın işler
Değil bihûde bu feryâd edişler
Yürekte şimdi tîr-i tîzin işler

Aynı makamda ikinci şarkı Yesari Asım Arsoy'un *"Ayrı düştüm sevgilimden dünya bana dar oldu"*; Latif Efendinin *"Benim yarem gibi yare bulunmaz"*, peşine bir maya ve türkü okuduktan sonra plağın (A) yüzü yine Yesari Asım Arsoy'un hicaz şarkısıyla son bulur: *"Adalardan bir yar gelir bizlere"*. (B) yüzü ise Şükrü Tunar'ın uşşak şarkısıyla başlar: *"Gezer dolaşırsın her an gönülde"* ve *"Bursalımısın kadifeli gelin"* türküsüyle sona erer. Her iki yüzde de altışar şarkı ve türkü vardır.

Yılın son ayında on beş günlük bir program için Bigben Gazinosu ile anlaşma yapar. Bu sefer de Huysuz Virjin onunla birliktedir. Gerçekten çok keyifli ve eğlenceli bir program yaparlar. Müzeyyen Senar yine program başlamadan en az bir saat önce geldiği için, çok kere Huysuz Virjin'in programını sahne arkasından izler. Müzeyyen Senar: *"Siz Seyfi'nin sahnedeki şovuna bakmayın. O hem efendiler efendisidir ve hem de iyi bir arkadaştır,"* der her zaman.

Zeki Müren, 1979 yılı geldiğinde artık Bodrum'a yerleşmiştir. İstanbul gazinolarında eskisi gibi program yapmamaktadır. Zamanın parlayan yıldızı ise Muazzez Abacı'dır. Onun hemen peşinden Emel Sayın gelmektedir. Özellikle Maksim programları onlar için bayağı başarılı olmaktadır. Ancak onlar da aynı teknik hatayı yapmakta ve daha önce de çokça söylediğimiz gibi aşağı yukarı bir veya iki ay süren programlarında her gece hep aynı şarkıları okumaktadırlar. Muazzez Abacı'nın davranışı biraz daha farklıdır. O da erkenden gazinoya gelmekte ve çok gece açılıştaki fasıl heyetine katılarak onlarla birlikte şarkı söylemektedir. Bu arada dinleyici yapısında da değişiklik meydana gelmiştir. Eski Türk musikisini sevenlerin yerini, nereden edindikleri belli olmayan servetin sahipleri almaya başlamıştır. Çok kere bunlar, bırakın böyle gazinoların müdavimi olmayı, beş yıl önce belki gazinonun kapısından bile içeri girme şansı olmayan kişilerdir. Şimdi artık bunların gazinonun ön sı-

ralarında masaları vardır. Müzik dinlemek yerine birbirlerine gösteri yapmak için gazinolara gelmektedirler. Başka çok önemli bir değişiklik daha vardır. Özellikle assolist, bir-iki şarkı söyledikten sonra, ön masaların zevkine uygun arabeske geçmekte ve günün modası gereği avaz avaz bağırmaktadır.

Taksim'deki Bigben Gazinosu yenilenmiştir. Açılış için gazinonun patronu Turgut Bey assolistlik teklifini Müzeyyen Senar'a götürür. Müzeyyen Senar teklifi kabul etmek için iki şart ileri sürer:

1. *Kendi üslubu ile istediği şarkıları okuyacaktır.*
2. *Gerçek musiki severlerin gazinoya gelebilmesi için mutlaka makul ve gerçek fiks fiyat uygulaması yapılacaktır.*

Kabul edilir. Kadroda Suat Sayın, Sevim Arda, Semra Atılay ve Hülya Süer vardır. Programa 5 Nisan 1979 tarihinde başlayacaklardır.

Bigben programı bitince Nisan ayının son gününde ise tek bir konser için Londra'dadır. Bu konser için Salih Bey gerekli hazırlıkları yapmış, Londra'nın kuzeyinde yaklaşık dört yüz kişi alan bir salon kiralanmıştır. Ercüment Batanay ve İsmail Şençalar da onunla beraberdir. Konserin ertesi günü alışveriş edecek ve muhabir Bora Paran'ın onunla yapacağı röportaj için Londra'nın çeşitli yerlerini dolaşacak ve resimler çekilecektir. İlk durak İngiliz Kraliçesi'nin ikametgâhı Buckingham Sarayı'nın önündeki nöbetçilerle fotoğrafları çekilir. Ancak ne yazık ki o gün de Londra her zamanki gibi çok yağışlıdır...

Aynı yılın Ramazanı yaz aylarına rastlar. Temmuz ve Ağustos. TRT Ramazan için hazırladığı ilk programında Sezen Aksu üç parça, İzzet Altınmeşe ise iki türkü söyleyecektir. TRT'nin seyircilerine büyük bir sürprizi vardır. Nitekim *Hürriyet* gazetesi, programın yayınlanacağı 22 Temmuz 1979 tarihli sayısında bunu şöyle duyurur:

Ramazanın İlk Sürprizi :
Müzeyyen Senar Özlem Giderecek

...Gecenin sürprizi Müzeyyen Senar'ın okuyacağı eserler sırasıyla şunlar: *"Ayrı düştüm sevgilimden"*; *"Pek revadır sevdiğim"*; *"A benim mor çiçeğim"*; *"Mani oluyor halimi"*; *"Be bahçevan ben bahçemi bellerim"* ve *"Gözlerin bir içim su"*.

1980 yılının ilk aylarında Ankara'da Süreyya'da sahneye çıkar. Bu on beş günlük bir programdır ve Ankara'da son sahneye çıkışıdır. Müzeyyen Senar: "— *62 yaşındaydım. Daha çok İstanbul'da kalmayı tercih ediyordum. Turneler bana artık eskisi gibi cazip gelmiyordu. Çok kereler özellikle İstanbul'da bazı seçkin yerlerde bir geceliğine programa gidiyordum. İzmit ve Adapazarı konserlerini de ihmal etmiyordum. Yaz aylarında denizde olmayı tercih ediyordum. Mevcut şartlar geçim açısından beni pek zorlamıyordu. Eskisi gibi artık yalı veya köşk peşinde değildim. Ben geldiğim noktayı her zaman çok iyi bilen bir insanım. Gazino programlarını ise çok uygun bulursam kabul ediyordum.*"

Eylül ayında Fuar'dan dönünce 13 Kasım gününden itibaren Bebek Belediye Gazinosu'nda sahnede Adnan Şenses'le birliktedir. Alt kadroda türkücü olarak Hülya Süer ve hafif müzik dalında Nil Burak vardır. Anlaşma yirmi gün için yapılmıştır ama talep üzerine iki gün daha uzatılır ve 6 Aralık tarihinde sona erer. Bu programda ilginç bir olay yaşanır: İlk gece programdan sonra gazinonun patronu Müzeyyen Senar'a yevmiye olarak 7.500 lira gönderir. Müzeyyen Senar'a göre bu para çoktur. İçinden 5.000 lirayı alır ve bu fazladır diye 2.500 lirayı geri gönderir. Kuliste olaya şahit olan Adnan Şenses, "Aman abla ne yapıyorsun," diye atılır ama o geri dönmez.

Bir gece vardır ki, Türk musikisi açısından önem taşımaktadır. Çünkü o gece bütün zamanların en büyük dört sesi ilk defa bir konser programında bir araya gelirler. Tarih 21 Aralık 1980'dir. Hamiyet Yüceses'in yeğeni Şakir Eroğlu o geceyi şöyle anlatır:

> "O sırada çalıştığım turizm şirketinin birinci kuruluş yıldönümü nedeniyle patronlar nasıl bir kutlama yapalım diye düşünürlerken benim aklıma bir fikir geldi ve onlara Hamiyet Yüceses'in akrabası olduğumu, Safiye Ayla, Perihan Altındağ ve Müzeyyen Senar'ı bir araya getirerek bir konser düzenlemenin mümkün olduğunu anlattım. Fikir kabul görünce hazırlıklara başladık. 1980 yılında Müzeyyen Hanımın dışında hepsi sahneyi bırakmıştı. Önce Hamiyet Yengem'den başladım. En büyük direnci o gösterdi. Diğerlerinin kabul etmeyeceğini söyledi. Ancak sırayla hepsini tek tek ziyaret ederek konuyu anlattım. Çok enteresan buldular. Perihan ve Safiye hanımlar hemen ka-

bul ettiler. Müzeyyen Hanıma torunu Murat Senar aracılığıyla ulaştığımda o bana, 'Büyük bir keyifle katılırım,' dedi. Hepsiyle görüşürken şu öneride bulundum: 'Bu konserden bir hafta önce bir kokteyl vererek bu konseri basına duyuralım.' Hilton'un roofunda düzenlediğimiz ve dördünün de katıldığı kokteylde bütün basın oradaydı. 21 Aralık gecesi başta Vehbi Koç, Celal Yardımcı ve Ayhan Şahenk olmak üzere İstanbul'un kalburüstü kişileri konserdeydi. Hilton Balo Salonunda yapılan geceye giriş 5.000 TL gibi yüksek bir fiyat olmasına rağmen müthiş bir kalabalık vardı. Önce Necati Tokyay yönetiminde büyük bir fasıl yapıldı. Fasıla Afife Edipoğlu, Nadir Hilkat Çulha ve Nebahat Yedibaş gibi radyo sanatçıları katıldı. Fasıldan sonra Huysuz Virjin bir kanto okudu. Ayrıca aralarda iki defa daha sahneye çıktı ve Bülent Ersoy ve Zeki Müren taklidi yaptı. Sonra sırasıyla Perihan Altındağ, Hamiyet Yüceses, Safiye Ayla sahne aldılar. En son sahneye Müzeyyen Senar çıktı ve programını bitirince, diğer üç sanatçıya sesledi ve 'Hadi bakalım kızlar, gelin bir de beraber şarkı söyleyelim,' dedi. Dördü birden finali yaptılar. O sırada sokağa çıkma yasağı saat 01:00'de başlayacağı için saat 00: 30'da program sona erdi."

1981 yılı Eylül ayında bir pazar günü hava oldukça sıcaktır. O gün Ersin ailesi ona misafir olarak gelmiştir. İzmir'de yapılan on metrelik *Yuvam* isimli teknesiyle Boğaz'da gezinti yapacaklardır. Oturup yemek yiyip bir-iki kadeh bir şeyler içecek, keyif yapacaklardır. Ömer ve eşi Ulya da o gün oradadır. Göksu'daki tekneye saat 11:00 civarında geldiklerinde onları bir sürpriz beklemektedir. Teknenin kaptanı güne erken başlayıp sızmıştır. Müzeyyen Senar onun bu huyunu eskiden beri bilmekte ama kör topal işini yaptığı için idare etmektedir. O günkü olay ise bardağı taşıran son damla olur. Kaptanı güçlükle tekneden sahile indirirler. Ama şimdi ortaya bir sorun çıkmıştır. Denize nasıl çıkacaklardır. Ömer'in Anadoluhisarı'ndan tanıdığı Akif Kaptan vardır. Onu önerir. Annesi de "Gidip bir çağır, görüşeyim," der. O sırada Akif (Ak) Kaptan, Göksu Deresi'nde batan ve ismi *Ömür Yoğurdu* olan bir tekneyi çıkarmakla meşguldür ve işi hemen hemen bitmek üzeredir. Ömer, Akif Kaptana, "Abi, annem sizinle görüşmek istiyor. Acaba gelebilir misin?" diye sorar. Sonrasını Akif Ak şöyle anlatır:

"Müzeyyen Hanımı herkes gibi ben de tanıyordum. Doğma büyüme Anadoluhisarlı olduğum ve o da sık sık teknesine geldiği için her zaman karşılaşıyorduk. Ömer bana haber verince kalkıp gittim. Müzeyyen Hanım, kendisine yardımcı olup olamayacağımı sorunca 'Memnuniyetle,' dedim. Demir aldık ve Boğaziçi'nde seyre başladık. Bir yerde demir attık. Öğle yemekleri yendi. Müzeyyen Hanım dahil, çoğu denize girdi. Hava kararmaya yüz tutunca geri dönmeye başladık. Tam Kanlıca önlerine gelmiştik ki, Ömer benim yanıma geldi ve 'Abi, annem senden çok memnun kaldı, acaba benimle çalışır mı diye soruyor?' deyince, ben de 'Bana birkaç gün müsaade edin, düşüneyim,' dedim. Tam Göksu'da iskeleye yanaştığımızda Müzeyyen Senar tekneyi terk etmeden önce yanıma geldi;

"'Önümüzdeki hafta Amerika'ya gidiyorum. Bir süre burada olmayacağım. Onun için teknenin anahtarlarını al sende dursun,' dedi. Bunun üzerine ben;

"'Madem öyle ben de gidip kendime üst baş alayım. Çünkü deniz için muşamba, çizme lazım,' dedim.

"'Hiçbir şey alma, bana bir liste ver, ben hepsini sana yurtdışından getiririm,' dedi.

"Ancak başlangıçta onun üst baştan, giyim eşyası anladığını fark ettim. Muşamba ve çizmeyi tekrar söyleyince, o zaman çarşıdan almam için bana para verdi. İki gün sonra gün batımına yakın geldi. Elinde bir sürü paketlerle. Kendi eliyle dolmalar yapmış, bana getirmişti. O güverteye oturdu. Bir duble rakısını içmeye başladı. Nitekim İstanbul'da olduğu her akşam geliyor ve güneş batarken bir duble rakısını içiyordu.

"Tekneyi dolaştı. Ben iki gün içinde elden geldiğince tekneyi temizlemiştim. Çok memnun kaldığını sezdim. 'Müzeyyen Hanım, bana güvendiniz. Ben de güveninize layık olmaya çalışacağım. Sizin için çalışmak benim için büyük bir zevk olacak,' dedim. İhtiyaç olabilir diye bana tekrar para bırakıp gitti.

"Sonra yurtdışına seyahate çıktı. İsmini sonradan öğrendiğim Gökhan Mutlu Hanımefendi, Müzeyyen Senar'ın çok yakın arkadaşıydı. Bildiğim kadarıyla Amerikan vatandaşıydı ve orada yaşıyordu. Müzeyyen Hanımla 40 yıllık dostlardı. Amerika'ya beraber gidiyorlardı. Çünkü seyahate çıkmadan bir-iki gün önce birlikte tekneye gelmişlerdi. Müzeyyen Hanım, Gökhan Mutlu

Hanımla sık sık görüşmekte ve hatta, onların Bodrum'daki evlerine yazları misafir olarak gitmekteydi. Döndüğünde bana getirdiklerine inanamadım. Bu zamana kadar hayatımda böyle bir şey görmemiştim.

"Bu arada onun Amerika'da olduğu süre içinde, teknenin bütün aksayan yönlerini onarmıştım. Motor bölümünü olsun, diğer bölümleri olsun tümüyle temizleyip boyamış ve verniklemiştim. Döndüğünde tekneyi bu halde görünce ne kadar mutlu olduğunu fark etmemek mümkün değildi. Bana, 'Sana ne kadar maaş vereyim? Ne istersin?' diye sorunca ben de 'Birkaç ay deneme süresi geçsin. Benden memnun kalırsanız uygun olanı siz takdir edin,' dedim.

"Ben, her an Müzeyyen Hanım gelecekmiş gibi tekneyi hep hazır tutmak için her sabah geliyor ve akşama kadar kalıyor ve evime dönüyordum.

"Kış aylarında zaman zaman, ancak 1982 yılının bahar aylarından itibaren İstanbul'da olduğu her gün tekneye gelmeye başladı. Bir gün Sevim Tuna ile gelmişti. Biraz serin olmasına rağmen Boğaz'a çıktık. Kanlıca önlerinde demir atmıştık ve onlar yemeklerini yiyip sohbet ediyorlardı. Bir ara servis yaparken Sevim Hanım, 'Müzeyyen'ciğim, yeni bir tekne yaptırıyormuşsun. Ben bu tekneyi hep sevdim. Gel bunu bana sat,' dediğini duydum. O da, 'Seni kırmam hayatım. Sattım gitti, ancak bir şartım var, yeni teknenin tesliminden bir ay önce bunu sana veririm,' dedi. O da kabul etti. Ertesi hafta birlikte Rumeli Feneri'ne yeni tekneyi görmek için gittiğimizde önemli bir kısmının tamamlanmış olduğunu gördüm. İsmi de seçilmişti: *'Müzeyyen Senar'ın Malikhanesi.'*

"Yeni teknenin en kötü ihtimalle Mart 1983 tarihinde teslim alınacağı anlaşılınca, 1982 yılının Ekim ayında *Yuvam* isimli tekneyi Sevim Tuna'ya devretti. Yaklaşık altı ay süreyle tekne olmadığı için benim işim de değişmişti. O sıralar station wagon bir arabası vardı. Özellikle tercihi böyleydi. Çünkü programa giderken arkaya tuvaletlerini ve makyaj malzemelerini koyuyordu. Nitekim bir akşam programa giderken, arabayı kullanacak olan ve gündelikle tutulan şoför gelmediği için ben onu bıraktım. Programı bitince alıp eve getirdim. O zaman bana, 'Anahtarları al sende kalsın, eve de bu arabayla git gel,' de-

di. Ertesi sabah onu alıp tekneye götürdüm, sonra eve bıraktım. Akşamları programa veya bir yere davetli olduğunda da ben taşımaya başladım. Tekne mart ayında denize inince, tekrar kaptanlık görevini üstlendim. Tabii esas işim kaptanlıktı ama, öyle farklı bir insandı ki, artık onun her işine koşmayı bir görev bilmeye başladım.

"1983 sonbaharı geldiğinde bir akşam yine İzmit konserinden geç saatte dönmüştük. Eşyalarını yukarı taşıdım. Bana döndü, 'Akif, görüyorsun bu koskoca evde tek başıma yaşıyorum. Sen de benim evlâdım gibisin. Herhangi bir bağın da yok. Kimsenin sorumluluğunu taşımıyorsun. Yer müsait. Al eşyalarını gel, istediğin odaya yerleş. Hababam git gel olmasın,' dedi. Hiçbir sakınca görmedim. Ertesi gün eşyalarımı alıp Kandilli'deki eve yerleştim.

"Yeni tekneyi İzmir'e taşınana kadar kullandık. Kimleri ağırlamadık ki. Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ, Zehra Bilir ve Safiye Ayla sık sık gelirlerdi. Bazen Alaeddin Yavaşça da onlara katılır ve beşi birden müthiş eğlenirlerdi. Bülent Ersoy da oldukça sık gelenlerdendi.

"O sırada Çengelköy'de Feraye için bir kat aldı. 16 milyon liraya. Feraye evi beğenmedi. 1984 ilkbaharına kadar ev boş kaldı. Bir gün bana, 'Akif bu kız burada oturmayacak. Öylece boş duruyor. Kira kontratımız iki ay sonra bitiyor. Kira vereceğimize gidip kendi evimizde oturalım,' dedi. Yaz önüydü, biz Çengelköy'e taşındık. Ta 1996'ya kadar orada oturduk. O yıl Yapı Kredi Bankası adına üçlü bir CD doldurdu.

"1996 yılında, neredeyse 40 yıllık yakın arkadaşı Ayten Acun Hanım telefon etti. Müzeyyen Hanıma yaş gününde İzmir'e gelip gelmeyeceğini sordu. O da geleceğini söyledi. Sonra bana dönüp 'Yarın biraz erken kalkalım. İzmir'e, Ayten'e gidiyoruz,' dedi. Akşamüzeri İzmir'e vardık. O akşam, yaş gününü kutladılar. Ayten Hanımın akraba ve arkadaşlarıyla oldukça kalabalık bir gruptu. Ertesi sabah kahvaltıya oturduğumuzda Ayten Hanım, 'Müzeyyen bir şey söyleyeceğim. Ama hiçbir itiraz kabul etmem. Yandaki daireyi sana veriyorum. Hemen gidip bugün tapuda işlemini yapıyoruz,' dedi. 23 yıldır Müzeyyen Senar'la beraberim. Hayatının benim bilebildiğim her döneminde kimsenin ona bir şey vermediğini ve onun ise herkese

elinde avucunda ne varsa verdiğini görmüştüm. Onun şaşkınlığı benden büyük oldu. Ancak karşılıksız kabul etmesi yine de mümkün değildi. Mütevazı da olsa daha sonra bir ödeme yaptığını biliyorum.

"İstanbul'a dönmüştük. Kısa bir süre sonra bana, 'Akif, İzmir'de bir evimiz var artık. Bunu satıp oraya yerleşmeyi düşünüyorum. Sen ne düşünürsün?' diye sordu. Tereddüt bile etmedim. Artık başka bir hayatım olamazdı. Aklıma ilk günler geldi. Ben Müzeyyen Senar'a üstümdeki pantolon gömlekle gelmiştim. Şimdi ise elbiselerimin sayısını bilmiyorum. Nasıl unutabilirim. Gaz tüpü patlayıp evim yandığında, yeni baştan yaptıran, içine mobilyalarını alan da o değil miydi? Ben Tanrı'nı aziz kuluyum. Tanrı bana 40 yaşında Müzeyyen Senar'la karşılamayı nasip etti. Başka ne isteyebilirim ki."

Tülin Korman ve yirmi kişilik korosuyla Sheraton Oteli'nde "Gelse O Şuh Meclise" adını taşıyan Türk musikisi konserlerine başlar. Programın, 23 Ekim 1981 tarihli ilk gecesi için konuk olarak Müzeyyen Senar'ı davet eder. Koronun ve koroda bulunan solistlerin icra ettikleri eserlerden sonra sahneye çıkan Müzeyyen Senar, gündüz yaptıkları provaya göre sekiz eser seslendirecektir. Yine evdeki hesap çarşıya uymaz. Yaklaşık bir saati aşan süre içinde on iki şarkı söyler. Enteresandır, aynı gece Hilton Oteli'nde ise "Türk Müziği Geceleri" adlı programın solisti ise Hamiyet Yüceses'tir.

Halit Kıvanç TRT için sunuculuğunu yaptığı "Sarmaşık" programında "bahar" konusu işlenecektir. Doğrudan kendisi arayarak programa katılmasını ve bir şarkı söylemesini ister. Halit Kıvanç'ı kırmaz ve programda sadece bir şarkı söylemek için Ankara'ya gider. 1 Mayıs 1982 tarihinde yayınlanan programda Dramalı Hasan Güler'in rast şarkısını okur. "*Baharın gülleri açtı yine mahzundur bu gönlüm*".

Bir muhabir 8 Kasım 1982 günü Atatürk'le ilgili bazı sorular sorar ve o da yanıtlar. 10 Kasım günü gazetede çıkan haberi görünce beyninden vurulmuşa döner. Başlık aynen şöyledir: "Müzeyyen Senar anılarını *Hafta Sonu* gazetesine anlattı: Ata, beni dinlerken coşup ateş ederdi." Müzeyyen Senar: "*Bu başlığın neresini düzeltebilirdim ki? Ben Ata'nın huzurunda Dolmabahçe Sarayı'nda, Bursa Çelik Palas Oteli'nin salonunda, daha sonra Merinos Fabrikasının açı-*

lışı nedeniyle Bursa Belediyesi'nin salonundaki baloda ve ertesi gece de Ege Vapuru'*nda ve daha sonra* Savarona *yatında şarkı söyledim. Buralarda nasıl ateş edilebilirdi ki? Sonra Atatürk gibi tavrı ve yaşam şekli ve etrafına saygı yayan büyük kişiliği bilinen birisi için, muhabir nasıl böyle bir yakıştırma yapabilmişti, hiç anlayamadım. O bir sokak külhanbeyi mi idi ki, aşka gelip silahını ateşlesin? Derhal gazeteyi aradım ve onları bu uydurma haber nedeni ile kınadım ve bana asla bir daha aynı muhabiri göndermemelerini söyledim."*

1983 yılı geldiğinde hayatı daha çok, teslim aldığı yeni teknesinin eksiklerini gidermekle geçer. Mart ayında on beş gün için Amerika'ya gittiğinde Akif Kaptanın verdiği listedeki tekne malzemelerini alarak döner. Akif hem teknenin kaptanıdır ve hem de yeni aldığı station wagon arabayla onu konserlere taşımaktadır. O yıl son defa Fuara Çamlık Senar'a gider. On beş günlük program çok iyi geçer ve orada seyircilere veda eder.

TRT'nin renkli yayına geçtikten sonra yaptığı ilk solo program 1985 yılında TRT 2'de yayınlanmıştır. Küçük bir stüdyoda, seyirci önünde canlı olarak yayınlanan program tam elli dakika sürer. Bu programın band kaydı mevcuttur. Bu programda, üç bölüm halinde on iki şarkı okur. Birinci bölümde kürdilihicazkâr eserler vardır:

Astik Ağanın *"Hançer-i ebrûsu saplandı dile"*; Tahsin Karakuş'un *"Bir gün görmese gönlüm seni arar bunalır"*; Haci Arif Beyin *"Düşer mi şânına ey şeyh-i hûban"*; Alaeddin Yavaşça'nın *"Geçmesin günümüz sevgilim yasla"*.

İkinci bölümde hüzzam eserler yer alır: Şerif İçli'nin *"Yine bir sızı var içimde akşam oldu diye"*; İsmail Hakkı Nebiloğlu'nun *"Beklerim her gün bu sahillerde"*; Yusuf Nalkesen'in *"İçimde kim vardır bir bilebilsen"*; Bir türkü *"Alıverin bağlamamı çalayım"*.

Son olarak dört uşşak eser okur: Mısırlı İbrahim Efendinin *"Yalnız bırakıp gitme bu akşam yine erken"*; Münir Nurettin Şelçuk'un *"Söyle sevgili, sevgili söyle"*; Lem'i Atlı'nın *"Siyah ebrûlerin durûben çatma"*; *"Keklik dağlarda çağılar"*.

Yine 1985 yılında, Selahattin Pınar'ın 25. ölüm yıldönümü nedeniyle 6 Şubat akşamı Alaeddin Yavaşça tarafından düzenlenen programa Müzeyyen Senar, Safiye Ayla ve Sadun Aksüt katılır. Sadun Aksüt ve daha sonra Müzeyyen Senar ve Safiye Ayla bestekârla ilgili anılarını anlatırlar. Önce Mediha Şen Sancakoğlu, sonra eski siyah beyaz bantlardan Sabite Tur Gülerman ve Mediha Demirkıran

bestekârın birer şarkısını okurlar. Son olarak da Müzeyyen Senar, Selahattin Pınar'ın hüzzam şarkısını seslendirir: *"Sormadın halimi hiç kalbimin esrarı nedir."*

Bursa Belediyesi Konservatuarı tarafından, 7 Nisan 1986 Pazartesi gecesi Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda bir konser düzenlenir. Önce konservatuar öğrencileri kısa bir konser verir. Sonra Müzeyyen Senar sahneye çıkar. Üç gün sonra *Hâkimiyet* gazetesi, "Devlet Tiyatrosu tarihinde belki de en fazla seyircinin izlediği bu konserde, ilave sandalyeler de yetmeyince pek çok müziksever bu konseri ara boşluklarda ayakta veya balkonda merdivenlerde izlediler," diye yazar

Yine Alaeddin Yavaşça 1986 ve 1987 yıllarında TRT 2'de Türk musikisi programları düzenler. Son programının konuğu ise Müzeyyen Senar'dır. Bu programda Müzeyyen Senar anılarını anlatır. Ayrıca iki bölüm halinde altı şarkı söyler. İlk üç şarkı nihavent, son üç şarkı ise hicaz makamındadır. Zeki Duygulu'nun *"Ayrıldı gönül şimdi yine bir tek eşinden"*; Ekrem Güyer'in *"Unutturamaz seni hiçbir şey unutulsam da ben"*; Osman Nihat Akın'ın *"Yine bu yıl ada sensiz içime hiç sinmedi"*; Selahattin Pınar'ın *"Bir bahar akşamı rastladım size"*; Alaeddin Yavaşça'nın *"Ümitsiz bir aşka düştüm ağlarım ben halime"*; Melahat Pars'ın *"Ben gamlı hazan, sense bahar dinle de vazgeç"*.

TRT 1'de saat 22:55'te yayınlanan Canan Kumbasar'ın sunduğu "Müzik Konukları" programında çekimler 4 Mayıs 1989 akşamı Müzeyyen Senar'ın evinde gerçekleştirilir. Müzikle ilgili söyleşiden sonra Müzeyyen Senar, Sedat Öztoprak'ın *"Ne çok çektim hasretini bilsen ahsen"* suzinak eseriyle başlayarak beş şarkı söyler.

Halit Kıvanç bir ilke imza atar ve Müzeyyen Senar, Safiye Ayla, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri ve Zehra Bilir'i bir araya toplayarak 1995 yılında TRT'de bir program yapar. Sohbet ederler ve Coşkun Erdem'in eşliğinde şarkı söylerler. Böylece Türk musikisinin en ünlü beş sesi bir araya gelmiş olur.

Atatürk'ü anmak için 1997 yılının 7 Kasım gecesi Kutlu Payaslı tarafından uzun yıllardır yönetilen "Gönül Bahçemiz" adlı programın son konuğu Müzeyyen Senar'dır. Program Arı Stüdyosu'nda gerçekleştirilir ve canlıdır.

Son solo programı TRT'de 26 Aralık 1997 tarihinde gerçekleşir. TRT Genel Müdürlüğü "Türk Müziğinin Yaşayan Efsanesi

MÜZEYYEN SENAR – Özel Konseri" diye davetiye bastırır. Bu program canlı olarak seyirci huzurunda çekilmiş ve yetmiş dakika sürmüştür. Üç ayrı bölümde tam on dokuz şarkı söyler. Birinci bölüme kürdilihicazkâr makamında Astik Ağanın *"Hançer-i ebrûsu saplandı dile"* eseriyle başlar ve aynı makamda altı şarkı okur. İkinci bölümde nihavent eserler vardır. Bu bölüm Osman Nihat Akın'ın şarkısı ile başlar: *"Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin"* ve yine Osman Nihat Akın'ın bir şarkısıyla sona erer: *"Bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin"*. Üçüncü bölüme ise bir hane bayati peşrevle başlanır, önce bayati sonra uşşak eserlerle devam eder. Konserin gidişinden anlaşıldığına göre, daha önce yapılan programdan sapılır ve Müzeyyen Senar Mustafa Erses'e döner, "Ne okuyoruz?" diye sorduktan sonra muhtemelen içinden geldiği için maya okumaya başlar: *"Ilgıt ılgıt esen seher yelleri"* ve peşine *"Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar"* türküsüyle devam eder. Sonra *"Haydar, Haydar"* diye bilinen *"Ben Melamet hırkasını kendim giydim kime ne"*; ve arkasından bir şarkı ve bir türküden sonra program *"Feraye"* ile biter. Bu program, her yıl hemen hemen bütün Ramazan veya Kurban Bayramlarında "Müzeyyen Senar Konseri" adıyla yayınlanmaktadır.

Mustafa Erses, Kasım ayı başında telefon eder. Atatürk için 10 Kasım 1998 akşamı yapacaklara programa katılıp katılmayacağını sorar. "Atatürk için gayet tabii geleceğim," der. 8 Kasım günü Ankara'ya gider. 9 Kasım günü yapılan provaya katılır. Program onunla bitecektir. Toplam üç şarkı ve bir türkü okur. İlki, Atatürk'e 1936 yılı kışında Dolmabahçe Sarayı'nda okuduğu ikinci şarkıdır. Tatyos Efendinin *"Mâni oluyor hâlimi takrire hicâbım"*. İkincisi ise yine Atatürk'ün huzurunda bulunduğu her programda okuduğu ve bazen onun isteği üzerine birkaç kere tekrar ettiği Giriftzen Asım Beyin uşşak şarkısıdır: *"Cânâ rakibi handân edersin"*. Program zeybeklerin de katıldığı *"Feraye"* ve *"Vardar Ovası"* ile biter. Programı başından başlayarak kulisteki ekrandan izler. Müzeyyen Senar: *"— Program gereği solo yapan Ankara, İstanbul ve İzmir Radyosu solistlerinden bir kısmı dikkatimi çekti. Örneğin; Tülin Kuşoğlu, Güler Basu Şen, Ahat Uruk, Vedat Kaptan Yurdakul, Koray Safkan ve Gökhan Sezgin gibi, eserlere hakkını veren çok iyi icracılar vardı. Ayşe Taş'ı ayrıca zikretmeliyim. Çünkü o çok farklı. Şarkılar ruhundan kopup geliyor. Eğer o yirmi yıl önce dünyaya gelseydi sahnelerin en büyük yıldızlarından biri olurdu."*

Aynı yıl Erol Evgin'in sunduğu "Erol Evgin Show" programına katılır. Program sırasında dört şarkı söyler. Ayrıca TRT'nin Pazar günleri yaptığı eğlence programlarına da konuk olur. Erkan Yolaç'ın sunuculuğunu yaptığı programlara belirli aralıklarla birçok kere katılır. Hatta bir seferinde İzmir programının bittiği gecenin ertesi günü Erkan Yolaç'ın programına katılmaya söz vermiştir. Tuvaletlerini arabaya attığı gibi yola çıkar ve Ankara'ya program başlamadan ancak bir saat önce varabilir.

TRT'de son olarak, Hıncal Uluç'un ricasını kırmayarak 10 Kasım 2002 Atatürk'ü anma gününde Tele Pazar'ın misafiri olur. Programa çıktığında bir bardak su ister. Çünkü ateşi olduğu için sürekli boğazı kurumaktadır. Ertesi gün Hıncal Uluç söyle yazar:

... Ve Müzeyyen'le Atatürk'ü Andık!...

"Kadınlara yaşı sorulmaz ama ben soruyorum" dedi, Ali Kocatepe, koca Müzeyyen yanıt verdi...

"84!..."

Tam 84 yaşında ve Tele Pazar canlı yayınında canlı söylüyor. Kızı, torunu, torununun kızı yaşındakiler canlı söylemekten ödü patladığı için, orada orkestra varken, playback oyununda ısrar ederken, 84 yaşındaki Müzeyyen Senar, canlı söyledi.

Atatürk'ü anma gününde, Atatürk'ün en sevdiği şarkıları söyledi... En sevdiği şarkıları en iyi bilendi. Çünkü 18 yaşında iken, 1936'da Atatürk onu çağırtmış ve aynen o şarkıları söyletmişti. Tam 66 yıl sonra aynı şarkıları, aynı sırayla okudu...

21

Sanat Hayatının 72. Yılı

(1991-2004)

"O şarkı söylerken hançeresinden çıkan nağmeler o kadar farklı ki, sanki Tanrı onun kulağına fısıldıyor."

Bursa Belediye Konservatuarı yönetimi 1991-92 öğrenim yılını 1 Mart pazar günü verilecek bir konserle noktalamak ister. Assolist olarak da Müzeyyen Senar davet edilir. *Bursa Uludağ* gazetesi konserden sonra 3 Mart Salı günü şöyle yazar: "İzleyiciler konseri yer bulamadıkları için merdivenlerde oturarak izlediler."

1992 yılı yazında Bostancı'da iskeleye bağlı bir tekne yüz kişiyi ağırlayacak şekilde, sesi gerçekten çok iyi olan Leylâ Boydaş'ın eşi tarafından gazino haline getirilmiştir. Müzeyyen Senar'a bir ay süreyle program yapması için teklifte bulunur. Müzeyyen Senar: "— *Tekne minik bir restoran şeklinde düzenlenmişti. Sadece yüz kişi ağırlanabiliyordu. Gelenlerin hepsi Türk musikisi için geliyorlardı ve ben de onlara hakkını veriyordum. Hiç unutmam bir akşam geldiğimde, bütün masalar kaldırılmış, şarkı söylediğim yerin hemen önüne çok şık, büyük bir masa hazırlanmıştı. Şaşırmıştım. Ne olduğunu sorduğumda, bu akşam Turgut Özal, Semra Hanım ve misafirlerinin geleceğini söylediler. Neyse, bir süre sonra Turgut Bey misafirleriyle birlikte geldi. Masaya yerleştiler. Yemeklerine başladılar. Yaklaşık bir saat sonra saz yerini aldı ve ben de sahne aldım. Önce hoşgeldiniz, dedikten sonra şar-*

kılarıma başladım. Semra Hanım çok şıktı ama Turgut Beyin üzerinde gayet rahat bir kıyafet vardı. Çok kere, okuduğum şarkılara yüksek sesle refakat ediyordu. Çok keyif aldığı belliydi. Program bitince bir süre masalarında oturarak Semra Hanımla sohbet ettik. Giderlerken gerek Turgut Bey ve gerekse Semra Hanım teşekkür ettiler.

"Sonbaharda ise cumartesi akşamları Nişantaşı Kristal'de program yapıyordum. Küçük bir yerdi. Yine bir akşam Turgut Bey ve Semra Hanım dostlarıyla geldiler. Programdan sonra yine sohbet etme fırsatı doğdu."

Hürriyet gazetesinin "50. Altın Yılı" Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde 23 Haziran 1996 gecesi kutlanır. Davetliler arasında Süleyman Demirel, Kenan Evren, Rauf Denktaş, Mesut Yılmaz ve sanatçıolarak Müzeyyen Senar, Ajda Pekkan, Sezen Aksu, Muazzez Abacı, Aşkın Nur Yengi, Barış Manço, Nilüfer, İbrahim Tatlıses, Kayahan, Mustafa Sandal, Sertap Erener, Erol Evgin, Levent Yüksel, Alpay ve Semiha Yankı vardır. O gece Müzeyyen Senar'la Feraye birlikte Muğla zeybeği *"Feraye"yi* söylerler.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat ve Turizm Vakfı'nın 29 Haziran 1996 gecesi Kültürpark Açıkhava Tiyatrosu'nda bir konser düzenler. Geceye Serap Mutlu Akbulut, Mustafa Sağyaşar, Kutlu Payaslı, Alaettin Şensoy, Avni Anıl ve Selahattin İçli gibi yirmi bir sanatçı davetlidir. Programın en büyük sürprizi ise Müzeyyen Senar'dır. Yapılan daveti tereddütsüz kabul etmiştir. Nitekim konserin son solisti olarak beş şarkı söyler.

Necati Akgün 2.7.1996 tarihli Bursa'da çıkan gazetedeki köşesinde şöyle yazar:

Sanat Abidesi

Bizim kuşak Münir Nurettin Selçuk, Safiye Ayla, Hamiyet Yüceses, Mualla Mukadder gibi değerli sanatçıları 60 yıla yakın zamandır dinleyerek bugünlere geldi... Bugün Türk Sanat Musikisinin duayeni olan Müzeyyen Senar gerçekten bir sanat abidesidir...

Konseri izlerken kendi kendime "Acaba ben ve benim yaştakiler geçmişi hatırlamak için mi buraya geldik?" diye soruyordum. Fakat Müzeyyen Senar bugünkü kuşaklara pek yaban-

cı geleceğini sandığım *"Benzemez kimse sana tavrına hayran olayım"* şarkısını her zamanki içtenliği ile söyleyip bitirdiği zaman hemen önümde oturan ve saçlarını arkadan bağlamış gençlerin ayağa kalkıp alkışladığını ve ardından *"Ferhaye, Ferhaye"* diye bağırdıklarını görünce gerçek sanatın ve sanatçının değerinden bir şey kaybetmediğini ve unutulmadığını görerek sevindim...

Üç ay sonra yine Bursa'dadır. Bursa'nın düşman işgalinden kurtulduğu tarih olan 12 Eylül gecesi, 75. yıldönümü nedeniyle BURSAM Derneği tarafından aynı yerde "Şarkılarda Bursa" isimli konser düzenlenmiştir. Bu defa konuklar arasında Müzeyyen Senar dışında Avni Anıl, İnci Çayırlı, Recep Birgit ve Burhan Dikencik de vardır. Büyükşehir Belediyesi Konservatuarı İcra Heyeti Şefi Erdinç Çelikkol tarafından yönetilen konservatuarın büyük korosu da sanatçılara eşlik eder. Müzeyyen Senar en son olarak sahne alarak beş şarkı söyler.

1998 yılının Şubat ayıdır, Müzeyyen Senar'ın Bodrum'da olduğu bir gün, Feraye'nin aklına, Frank Sinatra'nın CD'sinden esinlenerek annesinin birçok sanatçıyla birlikte bir kaset yapması fikri gelir. Oturur konuşurlar. Ama nasıl yapacakları konusunda fikirleri yoktur. Feraye akıl danışmak için Sezen Aksu'yu arar. Sezen Aksu, Müzeyyen Senar'a olan olağanüstü sevgisi nedeniyle, "Bunu düşünelim ve mutlaka yapalım, stüdyoyu ben temin edeceğim," der. Müzeyyen Senar oturur ve on iki şarkılık bir set hazırlar. Bunu Sezen'e gönderir. Daha sonra birlikte oturup on iki şarkıyı kimlerle birlikte söyleyeceğini kararlaştırırlar. Sonra bu sanatçılara ulaşılır. Hepsi "Evet" der. Böylece alt yapı hazırlanmış olur. Önce Müzeyyen Senar stüdyoya girer ve on iki şarkıyı bir günde baştan sona kaydederler. Sonra yaklaşık bir buçuk ay içinde Sezen Aksu, Tarkan, Ajda Pekkan, Nilüfer, Fatih Erkoç, Nükhet Duru, Levent Yüksel, Kubat ve Şebnem Ferah sırayla stüdyoya gelerek söyleyecekleri şarkıyı tek tek seslendirirler. Stüdyoda, Müzeyyen Senar'ın söylediği her şarkının üzerine diğer şarkıcıların söyledikleri parçalar uygun bir şekilde monte edilir. Ancak son parçanın bir arada söylenmesi gerekmektedir. Bütün sanatçılar büyük fedakârlığa katlanarak aynı gün stüdyoda buluşurlar ve hep birlikte *"Vardar ovası"*nı seslendirirler. Bu sırada yapılan kayıt televizyonun müzik kanallarının tamamında aylarca gösterilir. Yine uzun süre listelerde 1 numarada kalır. Bu kasetteki şarkılar şunlardır:

Tarkan'la Fehmi Tokay'ın bayati şarkısı *"Benzemez kimse sa-*

na tavrına hayran olayım"; Fatih Erkoç'la Şükrü Tunar'ın hüseyni şarkısı *"Geçti sevdâlarla ömrüm ihtiyâr oldum bugün"*; Nilüfer'le Rüştü Demirci'nin muhayyerkürdi şarkısı *"Dalgalandım da duruldum"*; Levent Yüksel'le hüseyni türkü *"Keklik dağlarda çağılar"*; Feraye'yle Muğla zeybeği *"Feraye"*; Koro olarak *"Vardar ovası"*; Nükhet Duru'yla Muzaffer İlkar'ın nihavent şarkısı *"Şarkılar seni söyler"*; Ajda Pekkan'la *"Yanıyor mu yeşil köşkün lambası yâr"*; Sezen Aksu'yla Rıfat Beyin hicaz şarkısı *"Gülşen-i hüsnüne kimler varıyor"*; Şebnem Ferah'la Malatyalı Fahri Kayahan'ın hicaz türküsü *"Sarı kurdelem sarı"*; Koro olarak Sadettin Kaynak'ın hicaz şarkısı *"Benim yârim gelişinden bellidir"*; Kubat'la Nazmi Yükselen'in nikriz eseri *"Ormancı"*.

Yine aynı yılın 16 Ağustos gecesi Rumelihisarı'nda Müzeyyen Senar konseri düzenlenir. Sahneye önce siyah bir tuvalet ve başında bir taçla çıkan Müzeyyen Senar ilk bölümde klasik eserleri seslendirir. İkinci bölümde ise o gece orada olan Sezen Aksu, Nilüfer, Nükhet Duru ve Levent Yüksel'le kasetteki şarkıları birlikte söylerler.

Yapı Kredi Bankası 1996 yılı sonunda, kültür etkinlikleri adı altında Kudsi Erguner grubu eşliğinde hazırlanan Müzeyyen Senar'ın üç CD'sini müşterilerine dağıtır. 1998 yılında "Yapı Kredi Sanat Festivali'98" çerçevesinde 18 Ekim gecesi Atatürk Kültür Merkezi Büyük Salonunda, Müzeyyen Senar konseri düzenlenir. Daha çok davetlilerin olduğu gecede Müzeyyen Senar tam iki buçuk saat sahnede kalır. AKM'de yapılan konserin ertesi günü Hıncal Uluç aynen şöyle yazar:

Bir Muhteşem Müzeyyen

Babam acaba, bu anı yaşamak için hayatının kaç yılını verirdi? dedim, yanımda oturan Sacit Arslan'a... Babamın en favori şarkıcılarındandı Müzeyyen... Anlatırdı, dinlerdik, teğmenlik günlerini. En ala gazinoda 125 kuruşa donattıkları çilingir sofralarını. Mikrofon filan hak getire o devirde. Doğrudan sineden gelen sesleri dinlerlermiş..

Babamın teğmenliğinin çıtırı da Müzeyyen... Onu bir başka anlatırdı. O Müzeyyen işte, sahneden inen ve kucağıma oturan.

Neler vermezdi babam neler vermezdi, o sahneye? Ve ben neler vermezdim bu konseri babamla yan yana izlemek için?...

Mutluluk dediğin nedir ki?

İşte size tarif.

"Binlerce kişinin tıklım tıklım doldurduğu bir salonda, seksen yaşında verdiğin konseri coşku ile izleyenler arasında, kızının, torununun ve torununun kızının olduğunu görmektir."

"Mutluluk nedir?" diye bir kez daha sordum kendime.

"Torununun kızına şarkı söyleyen Müzeyyen'i dinleme talihine ulaşan o salon dolusu insan içinde olmaktır" diye yanıtladım.

1999 yılını Müzeyyen Senar, genellikle İzmir-İstanbul-Bodrum üçgeni arasında geçirir. Bir gün, akşam yemeğine davetli olduğu için Efes Oteli'nin berberindedir. Yine aynı berberde saçlarında yaptırmakta olan ve orta yaşlarda olduğunu tahmin ettiği bir hanım sandalyesinden kalkarak yanına gelir. Müzeyyen Senar'ın iki elini tutar ve "Bilemezsiniz Müzeyyen Hanım sizi ne çok aradım. Ama ulaşamadım. Ölmeden önce babam biz iki kız kardeşi çağırarak bir vasiyette bulundu. Öldüğünde, herkes gittikten sonra mezarına bir şişe küçük rakı ve bir de sizin kasetinizi koyacaktık. Geçen yıl vefat ettiğinde ben vasiyetini yerine getirmeye cesaret edemedim. Ama küçük kız kardeşim ertesi gün mezarına bunları gömerek vasiyetinin ilk kısmını yerine getirdi. Bugün de ben size bunu söylemek şansını buldum. Böylece vasiyeti tamamlandı. O yüzden çok mutluyum," der, yanaklarımdan öper ve gider. Müzeyyen Senar: "— *Ben o kadar tecrübeli olmama rağmen yine çok şaşırmış ve etkilenmiştim. Yazık ki hanımın ismini hatırlamıyorum. Ama daha başka bir şey yaptım. 1999 yılında konser için sahneye çıktığımda bu olayı anlattım ve dedim ki; 'şimdi o ismini bilemediğim beyefendi için sizlere bir şarkı okuyacağım. Elimle yukarıyı işaret ederek ümit ederim ki, bizi dinliyordur,' dedim. Sadi Hoşses'in* 'Meyhânede kaldık bu gece ah mestiz efendim' *nikriz şarkısıyla programa başladım."*

Coşkun Erdem telefonla arayarak, "Kıbrıs Rocks Oteli'nden Ertan Ertekin 19 Mayıs akşamı bir konser düzenlediğini söyledi. Özellikle senin gelip gelemeyeceğini sordu," der. Kıbrıs'ta uzun süredir konser vermemiştir. Kabul eder. Bir gün önce Feraye ile birlikte Kıbrıs'a giderler. Konser günü sazlarla birlikte prova yapar. Önce hicazla başlayıp uşşak ve nihaventle bitirecektir. Son bölümde Feraye bir türkü

söyleyecek ve *"Feraye"*yi birlikte icra ederek konser sona erecektir. O gece Rocks Oteli'nin havuz kenarında hazırlanan sahnede, program gereği Cem İpekçi'nin bir defilesi vardır. Ancak defile tahmin edilenden uzun sürünce, önce yapılması gereken fasıl programı kısaltılır. Ne kadar gayret edilirse edilsin, Müzeyyen Senar sahne aldığında saat 23:15'tir. Kurallar göre Kıbrıs'ta saat 24:00'te program sona ermek zorundadır. Mecburen hicaz ve uşşak şarkılardan üçünü program dışı bırakır. Yine her şeye rağmen kırk beş dakika bile olsa Müzeyyen Senar konseri sonunda dinleyiciler onu ayağa kalkarak alkışlarlar.

2000 yılı Temmuz ayının başında bir delikanlı telefon eder ve şöyle der: "Müzeyyen Hanım ay ortasında evleneceğim. Düğünümüz Urla İçmeler'deki Kardeşler Gazinosu'nda yapılacak. Düğünümüzün unutulmaz olmasını istiyoruz. Bu, eşime vereceğim en büyük armağan olacak. Acaba düğünümüzde şarkı söyler misiniz?" Müzeyyen Senar kabul eder. "Olur evlâdım," der. Hemen Beşir Öge'nin damadı Selim'i bulur. Aynı zamanda kanun da çalan Selim Bey altı kişilik bir saz heyeti ayarlar. Müzeyyen Senar: "— *Gerçekten çok iyi hazırlanmış bir düğün idi. Saz heyeti ile bir saat kadar önce buluştuk. Onlara hazırladığım on beş şarkılık listeyi verdim. Çok kısa bir prova yaptık. Sahneye çıktığımda yer yerinde oynadı. Programa Rahmi Beyin müstear şarkısı ile başladım:* 'Gel ey sâki şarabı tâzelendir'. *Ancak herkes o kadar coşkulu idi ki, önceden hazırladığımız programın uygulanmasının mümkün olmadığı anlaşıldı ve daha çok türkü ağırlıklı bir programla sürdürmeye başladık. Nitekim* 'Haydar, Haydar'*ı okurken birisi hemen bir kadeh rakı uzattı ve ben de bardağın ucundan tutup çevirdikten sonra* 'Ben içerim kime ne' *deyip rakıyı içtim ve kadehi fırlattım. Herkes o kadar coşmuştu ki hanımlar sahneye fırladılar. Son zamanlarda âdet olduğu üzere, hiç sevmediğim halde başımdan aşağı gül yaprakları dökmeye başladılar. 'Yapmayın, lütfen,' deyip tam saz arkadaşlarıma doğru yürüyordum ki, gül yapraklarına basınca ayağım kaydı ve ben güm diye kendimi yerde buldum. Ayağa kalkamıyorum. Düğünde bulunan Urla Belediye Reisi beni arabasıyla doğru Urla Hastanesi'ne götürdü. Doktorların muayenesi ve röntgen çekimi sonunda leğen kemiğimin kırıldığı anlaşıldı. Ertesi gün eve döndüm. Gerçekten düğün hem benim hem de evlenen çift için unutulmaz oldu."*

Feraye Bodrum'dan, Ömer ise İstanbul'dan koşar gelir. Tam iki ay yatakta yatar. Haber gazetelerde de yayınlanır. Geçmiş olsun

demek için ev ziyaretçi akınına uğrar. Telefonlar hiç susmaz. Müzeyyen Senar: "— *Çocuklarımın gelmesinden mutlu olmuştum. Amma nihayet onlar da en çok birkaç gün kalabilirlerdi. Bu iki ay içinde en büyük yardımcım yine Feraye ve Akif oldu. Esasında diğer bir üzüntüm acaba her yıl aralık ayında yaptığımız Kıbrıs gezisine kadar ayağa kalkabilecek miydim? Sanki bir mucize gerçekleşti, artık Kasım ayı sonunda biraz zor olsa da yürüyebiliyordum.*"

İzmir'den 6 Aralık sabahı uçakla İstanbul'a gelir. Havaalanında Sezer Sezin, Radi Dikici ve eşi ile buluşurlar. Ancak büyük bir aksilik KTHY'da grev vardır. Bütün seferler iptal edilmiştir. Müzeyyen Senar: "— *Havaalanında beklemenin anlamı yoktu. Onun üzerine Radi her ihtimale karşı THY'dan da rezervasyon yapmak için gitti. Geri döndüğünde anlattığı hikâye enterasandır:*

"THY kontuarına gittiğinde akşam saat 20.00'deki uçuş için bilet almak istemiş. Biletleri kesen genç bir hostese Müzeyyen Senar ismini söyleyince, hostes birden durmuş ve aralarında şu konuşma geçmiş:

"'Kendisi burada mı?'

"'Evet, biraz ileride eşimle birlikte kahvaltı ediyorlar.'

"'Acaba kahvaltıdan sonra kendisiyle tanışıp elini öpebilir miyim?'

"'Tabii, Müzeyyen Hanım çok alçak gönüllü birisidir.'

"'Biliyor musunuz, biz küçüklüğümüzde babamın çaldığı Müzeyyen Senar'ın taş plakları ile büyüdük. Evimizde bu bir gelenekti. Babam her seferinde: O şarkı söylerken hançeresinden çıkan nağmeler o kadar farklı ki, sanki Tanrı onun kulağına fısıldıyor, derdi. Bunun manasını çok sonraları kavradım.'

"Ancak sancılarım artınca hemen kalkıp eve gitmek zorunda kaldık. Öğleden sonra 16.00'da KTHY'da grev kalktı ve biz Kıbrıs'a gittik. Ancak o sırada vardiyası bittiği için evine giden hostes hanımla maalesef tanışamadım."

Ercüment Batanay'ın Bostancı Gösteri Merkezi'ndeki jübilesi 5 Haziran 2002 gecesi yapılır. Önemli bir ameliyat geçiren Ercüment Batanay, o gece tekerlekli sandalyeyle gelir. Programa Gönül Yazar, Adnan Şenses, Sezen Aksu, Emel Sayın, Muazzez Abacı, Bülent Ersoy ve Müzeyyen Senar katılır. Mustafa Yolaşan bu sırayla sanatçıları sahneye davet eder. Yapılan programa göre yine bu sırayla sanatçılar sahne alacaklardır. Nitekim takdimden sonra Gönül Yazar Yolaşan'ın uzattığı mikrofona, "Havamda değilim, ilk ben söyleye-

mem," deyince Müzeyyen Senar, "Verin şu mikrofonu bana," der ve bayati şarkıyla programına başlar: *"Benzemez kimse sana tavrına hayran olayım"*. Dört şarkı söyler ve seyircilerin alkışları durmayınca, "Bu kadar, çünkü programda diğer sanatçılar var," der. Müzeyyen Senar sahne arkasına gittiğinde sen ben ve sıra kavgasının devam ettiğini görür.

2002'de sık sık Bodrum'da oturan Feraye'ye gider, bazen de orada ise Gökhan Hanımlara. Temmuz ayı ortasında yaş gününü kutlamak için Bodrum'dadır. Feraye'de kalır. Hafta sonunda İzmir'e dönünce Coşkun Erdem onu arar: "Ağustos ayı başında Bodrum'da Samba ismiyle yeni bir gazino açılacak, Bülent açılışta illa, Müzeyyen Ablayla birlikte olmak istiyorum, diyor. Ben sazı hazırlıyorum. Önce fasıl yapılacak. İlk gece fasılda sen ve Bülent var. İbrahim Tatlıses ise başka bir yerdeki programını bitirince o gece o da sahne alacak," der. Program da duruma göre sürdürülecek. Sonra Bülent Ersoy telefon eder: "Gazino sahibi yeni ve gazino çok güzel. İyi bir açılış yapmak istiyor. Ona destek olalım. Beraber gidelim," der. Müzeyyen Senar: "— *Hemen 'peki,' dedim. Perşembe günü tuvaletlerimi aldım. Doğruca Bodrum'daki gazinoya gittim. Gazino sahibi bu işte yeni ve olağanüstü iyi niyetli biri idi. Kuliste sanatçıların eşyalarını koymaları için büyükçe bir oda vardı. Önce ben, sonra da gece uçakla gelen Bülent odaya yerleştik. Cuma günü buluştuk. Ne yapalım, diye sorunca, 'Hicaz faslı yapalım,' dedim. Programı hazırladık. Bülent hicaz şarkılardan biri olan ve Selahattin Pınar'ın ilk benimle geçtiği ve esasında çok iyi biliğim* 'Kalmadı bende ne arzu, ne gönül' *şarkısını da programa ekleyince ben onu darıltmamak için 'Bülent bu pek fasıl şarkısı değil, ben bunu hatırlamıyorum,' dedim. 'Boşver abla, bu şarkıya gelince sen de bana katılırsın, idare eder gideriz,' dedi. 'Sen bilirsin,' dedim tatlıya bağladık.*

"Cuma akşamı fasıl programını tamamladık. Bülent'le ikimiz odaya dönüp soyunduk. Biraz sonra İbrahim geldi ve 'Ooo, oo! Usta ve kalfa burada. Çırak da geldi. Bir resim çektirelim,' dedi. Beni ortaya aldılar. Bülent, 'Benim hayatta beğendiğim üç ses vardır: Müzeyyen Senar, İbrahim Tatlıses ve Muazzez Abacı,' deyince, ben de 'İbrahim'in sesini ben de çok beğenirim. Zaten üç türlü ses vardır: Kalbî ses, kafa sesi ve göğüs sesi. İbrahim'le ikimizin sesi, kalbî sestir,' dedim. Bülent çok yüksek ses hacmi ile şarkı söylediği için tabii ki bu kategorinin içinde değildi. Esasında herhangi bir kötü niyetle söylememiştim. Sadece

sohbet ediyorduk. Ama sonradan öğrendim ki, Bülent benim bu söylediğime fena halde alınmış. Neyse, o gece böylece bitti. Biz fasıla devam edecektik. Bülent ertesi gün patrona gitmiş. Bu saz az diyerek Muazzez Hanımın sazını istemiş. Muazzez Ersoy da 'Kaç arkadaşımı istiyorsa söylesin, memnuniyetle veririm,' demiş. Bunun üzerine Bülent 'Hayır, sazın tümünü istiyorum,' deyince haklı olarak Muazzez Ersoy kabul etmemiş. Bunlardan gün boyunca hiç haberim olmadı. Akşam olunca program için gazinoya geldim. Tuvaletimi giydim. Ama ortada bir tuhaflık olduğu anlaşılıyordu. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"'N'oldu, neyin var Bülent? Sende bir şeyler var.'

"'Yok, yok bir şey.'

"'Kızım varsa bir şey, söyle.'

"'Sen zaten alaylısın.'

"'Ne demek o?'

"'Ben ise konservatuarlıyım.'

"'Olabilir Bülent. Konservatuarlı olmuşum, alaylı olmuşum ne fark eder? Bugüne kadar çok şükür ayakta kaldım. Ben 1932 yılında hocalarımdan ders alırken zaten konservatuar yoktu. Ama Ankara Radyosu'ndaki eğitim birkaç konservatuar eğitimine bedeldi. Sen konservatuarlı ol, ben alaylı olayım. Boşver bu işlere. Hadi işimize bakalım,' dedim.

"Tabii yaptığı tümüyle büyük saygısızlıktı. Ama benim ona uymam söz konusu değildi. Özellikle toplum önünde bana daima en büyük saygıyı her zaman göstermişti. İyi niyetle söylediklerimden alınmış olması mümkündü. Affedici olmak mecburiyetindeydim. Neyse, bu konuşma olurken berberde saçlarımızı tarıyordu. Hazırlandık sahneye çıktık. Fasıla başladık. Fasılda ben uyuma çok dikkat ederim. Yarım faslı bitirdik. Peşine köçekçelere geçecektik. Birden Bülent mikrofonu aldı ve Selahattin Pınar'ın hicaz şarkısını okumaya başladı:

Gönül yarasından acı duyanlar
Feleğin kahrına boyun eğermiş
Kara bahtın cilvesine uyanlar
Bir gün olur muradına erermiş

Ben de çile çektim gözyaşı döktüm
Cânâna yalvardım nice diz çöktüm
Şifâsız yaramı dağlayıp söktüm
Ağlayanlar bir gün olur gülermiş

"Şarkıyı bitirdi. Hiçbir şey söylemeden sahneyi bırakıp çekip gitti. Hepimiz öylece kalakaldık. Ben hemen fırlayıp mikrofonu aldım ve 'Gamzedeyim deva bulmam / Garibim hiç yuva bulmam' *şarkısı ile girdim. Peşine üç tane daha uşşak okudum. Feraye de orada idi. 'Gel kız buraya, sen de bir zeybek oku bakalım,' dedim. Gecenin o bölümünü böylece kurtarmış olduk. Program bitince daha fazla tatsızlık olmasın diye Feraye'ye, 'Sen git odadan benim çantamı al, üzerimi evde değiştiririm,' dedim. Feraye çantamı almaya gittiğinde dışarı çıkmak için kulisin oradaki dört basamak merdivenden aşağıya inerken karanlıkta birden boşluğa basınca göğsüm merdivenin tahtasına geldi. Bayağı zedelendi. Öyle, gazetelerin yazdığı gibi, o gece onu zaten görmediğim için, Bülent'in beni itmesi ve onun kovulması gibi durum söz konusu olmadı. Ertesi gün Bülent'in hiç kimseye haber vermeden çekip gittiğini öğrendim. Zaman zaman yine gazetelerde bu olayla ilgili birçok haber çıktı. Ancak bu konuda ben hiçbir zaman, hiç kimseyle görüşmedim. Bana olan başvuruları da kabul etmedim."*

Bülent Ersoy'un "Ben konservatuarlıyım" sözü üzerine konservatuarda o dönemde hoca olan Süheyla Altmışdört ve Feriha Tunceli'yle yapılan görüşmelerde ortaya ilginç sonuçlar çıktı. Süheyla Hanım, "Bülent Ersoy'un birkaç derse katıldığını hatırlıyorum. Çok gayretli bir talebe idi. Yazık ki devam etmedi," diye anlatmıştır. Feriha Tunceli ise bu konuda daha detaylı bilgi vermiştir:

> "O zamanlar konservatuar, Ortaklar Caddesi'ndeki bir köşkte eğitim verirdi. Bülent Ersoy'un sınıfında, hatırladığım kadarıyla Coşkun Sabah ve kardeşi Bülent Sabah da vardı. Coşkun'un konservatuarı bitirdiğini gayet iyi hatırlıyorum. Bülent ise ilk yılı tamamlamadan konservatuardan ayrıldı. Ancak şunu ifade etmek isterim ki, konservatuara devam edip bitirmedi ama çok güçlü hocalardan sağlam musiki dersleri aldı ve iyi yetişti."

İzmir Belediyesi, Fuar nedeniyle 26 Ağustos-10 Eylül arasında on beş gece için on beş ayrı sanatçıyla anlaşır. Her gece bir sanatçı Fuar alanı içinde düzenlenen sahneye çıkacak ve girişi serbest olan

alanda konser verecektir. Kapanışı ise 10 Eylül gecesi Müzeyyen Senar yapacaktır. Programın sunucusu Halit Kıvanç'tır. Program başlamadan önce büyük ekranda Müzeyyen Senar'ın hayatının bazı bölümleri gösterilir. Bu kısmı Nebil Özgentürk hazırlamıştır. Müzeyyen Senar: "— *Sonradan bana ifade edildiğine göre, programların en kalabalık gecesi imiş. 20 bin kişiden fazla. İşin en enteresan tarafı dinleyicilerin çok büyük kısmının genç olması idi. Sırf o gece için yeşil bir tuvalet diktirmiştim. Sahneye çıkınca yer yerinden oynadı. Ancak ben şarkıya başlayınca beklenmedik bir şekilde derin bir sessizlik oldu. Sanki dinleyiciler benim söylediklerimi yudumluyorlardı. Arada hiçbir ses çıkmıyor ve beni nefes nefese dinliyorlardı. Onlara hayran kalmıştım.* 'Bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin' *şarkısına başlayınca yirmi bin kişilik bir harika bir koro oluştu. Bazı sanatçılar, böyle koro oluştuğunda kendileri şarkıyı keser ve mikrofonu dinleyicilere uzatırlar. Bu şekilde bir davranışı hiçbir zaman anlayamadım. Ben, bana dinleyici katıldığı zaman onlarla birlikte şarkı söylemekten büyük keyif alıyorum. Bir de en ciddi TRT programlarında bile bazı sanatçıların, dinleyiciden şarkıya el çırparak tempo tutmalarını istemelerini de bir türlü manalandıramıyorum. Hatta bunu Sadettin Kaynak'ın en önemli eserlerini bile okurken yapıyorlar. O zaman da pes diyorum.*

"O, 10 Eylül gecesi hem benim için ve hem de tahmin ediyorum ki o programı dinlemeye gelenler için unutulmaz bir gece oldu."

1998 yılında dört sanatçıya, devlet sanatçısı unvanı verilir. Bunlardan biri de Müzeyyen Senar'dır. Ancak bu kadar geç hatırlanmasına kızan Müzeyyen Senar bu unvanı kabul etmez. Aradan dört yıl geçince, Kültür Bakanlığından, Bakan Prof. Dr. B. Suat Çağlayan imzasıyla 30 Eylül 2002 tarihinde bir mektup alır:

Sayın Müzeyyen Senar,

Ressam Mehmet GÜLERYÜZ vekili tarafından Bakanlığımız adına Danıştay 10. Daire Başkanlığının 1999/2780 esas nolu kararıyla açılmış bulunan davayla ilgili Bakanlığımızın hukuki olarak göstermiş olduğu tüm çabalara rağmen maalesef Devlet Sanatçılığı unvanınız iptal edilmiştir.

Müzeyyen Senar bunun üzerine Bakanlığa şu cevabı yazar:

T. C. Kültür Bakanı
Sn. Prof. Dr. Suat Çağlayan

Sn. Bakanım,

30 Eylül 2002 tarihli "Devlet Sanatçılığı" unvanının iptal edildiğini bildiren mektubunuzu aldım.

Söz konusu unvanı Sn. Mehmet Güleryüz'ün dava açma nedenine benzer nedenlerden dolayı kabul etmemiştim.

Büyük Atatürk'ün huzurunda Türk musikisini icra etmek imkânına sahip olmak, zaten benim için en büyük şeref ve en büyük ödüldür.

Saygılarımla,
Müzeyyen Senar

Kasım ayının 6. günü Ramazan başlamaktadır. Ancak İzmir'de yakalandığı gribi bir türlü üzerinden atamamaktadır. Çünkü doktorların istirahat etmesi konusundaki bütün ricaları geri çevirmekte ve daha önce söz verdiği programı aynen uygulamaktadır. Yukarıda anlatıldığı gibi, 10 Kasım günü TRT1'de Tele Pazar pazar programının konuğu olarak katılmaya söz verdiği için TRT'nin İstanbul Stüdyosu'na en az bir saat önce gelir. Esasında o sırada en az 39 derece ateşi vardır. Ama kimseye söylemez. Gribin ve ateşin etkisi nedeniyle sesi boğuk çıksa da dört şarkı ile programını tamamlar ve doğruca Ömer'e giderek iki gün yataktan çıkmaz. Yine yukarıda anlatıldığı gibi, tam iyileşmemiş olmasına rağmen yine söz verdiği için Coşkun Erdem tarafından Yıldız Sarayı'nda TRT için hazırlanacak fasıl programına katılır. Ayrıca üç adet de solo şarkı söyler. Yine sesi tam düzelmemiştir. Ama yapacak başka bir şey yoktur. Bu arada, biyografi kitabının çalışmasına katılır. Sonra İzmir'e döner ve bir hafta içinde eski sağlığına kavuşur.

Her yıl aralık ayında yaptıkları Kıbrıs seyahati bu sefer üç gün gecikmeli olarak 10 Aralık günü başlar. Ama, havanın çok güzel olduğu Kıbrıs'ta keyifli dört gün geçirirler. Bu sefer özellikle Gazi Mağusa'yu görmek ister. Hep birlikte Kılıç Ali Paşa Camii'ni gezerler. Tam çıktıklarında, yaşı otuzların ortalarında bir kişi koşarak gelir ve "Müzeyyen Hanım müsaade edin elinizi öpeyim. Çünkü bu

bir bakıma babamın vasiyetini yerine getirmek olacaktır. Babam Rum zamanında çok zor bulmasına rağmen evde sizin taş plaklarınızı çalardı. Evimizdeki taş plaklar pek fazla değildi ama biz onları dinleyerek büyüdük. Vefat etmeden önce bana, 'Sakın ola ki bu taş plakları birine verme. Onları gözün gibi sakla,' dedi. O taş plaklar hâlâ evde durmakta." Delikanlının resim çektirme dileğini reddetmez.

2003 yılının 28 ve 29 Mart günleri İstanbul'dadır. İzmir'de leğen kemiğinin kırıldığı kazadan sonra nefes alırken zaman zaman zorlanmaktadır. Biraz da Dr. Murat Görgülü'nün ısrarıyla Sankt Georg Hastanesi'ne kontrole gider. Yapılan tahlillerde kollestrolü biraz yüksek çıkmıştır. Boğazında ve ses tellerinde bir sorun yoktur. Ancak bu kontrol Müzeyyen Senar'ı tatmin etmemiştir. Ayrıca tahlillerin ve bu tahlillere bağlı olarak yapılan kontrol sırasında Dr. Murat Görgülü ve hastanenin kardioloğu bir anjio yapılmasının uygun olacağı kanısındadır. Onların tahminlerine göre yan kalp damarlarında tıkanma olabilir. Nitekim 2004'ün Kasım ayında yapılan damar açma operasyonundan sonra kendisini ziyarete gelen Dr. Görgülü'ye "Sen haklıymışsın," der. O sırada keyifli bir haber de almıştır. Torunu Burak Işıl'ın eşi hamiledir.

Büyük Kulüp'te 3 Temmuz akşamı yine Coşkun Erdem'in "Fasl-ı Muhabbet" adıyla düzenlediği geceye solist olarak katılacaktır. Bunun için İstanbul'a bir hafta önceden gelecek, ilk üç gün biyografi kitabının çalışmasına katılacak, 2 Temmuz çarşamba günü de o geceki programın provasını yapacaktır. (O günkü prova görüntülü ve sesli olarak kaydedilmiştir.) Program için on iki eser seçerler. Program Rahmi Beyin müstear şarkısı *"Gel ey sâkî şarabı tâzelendir"* ile başlayacak ve Muğla zeybeği *"Feraye"* ile bitecektir.

3 Temmuz perşembe akşamı Büyük Kulüp'ün bahçesi tümüyle doludur. En az on televizyon kamerası ve tahminen yirmi civarında gazete muhabiri de geceye katılır. Saat 22:00'de fasıl için yerlerini olan sanatçılar arasında Müzeyyen Senar da vardır. Fasıl arasında iki solo şarkı söyler. Ancak açıkça ifade etmek gerekir ki, fasıla katılan diğer sanatçıların, faslı icra etmelerinde bir düzen yoktur. Daha önce prova yapılmadığı belli olmaktadır. Önünde mikrofon olan bazı ses sanatçıları faslın ahengini bozma pahasına aşka gelip avaz avaz bağırarak şarkıya iştirak etmektedirler. Bu hususun dinleyiciye rahatsızlık verdiğini fark etmezler bile. Yaklaşık yarım saat süren fa-

sıldan sonra ara verilir. O sırada beklenmedik bir olay meydana gelir. Bülent Ersoy üzerinde kırmızı renkli şalvar şeklinde dikilmiş bir kıyafetiyle Kulübe gelir. Müzeyyen Senar'ın bundan haberi yoktur. Ancak sonradan anlaşıldığı kadarıyla olayın düzenleyicisi esas itibariyle Coşkun Erdem'dir. Daha doğrusu Bülent Ersoy'un ricasını kıramamıştır.

Program tekrar başlayınca Ankara Radyosu'ndan yetişen solistlerden Umut Akyürek, bazıları tarafından pek beğenilen ancak çok farklı bir şekilde (ve operada arya söyler gibi) yorumladığı, güftesi Mustafa Nafiz Irmak'a ait Sadettin Kaynak'ın rast şarkısını okur: *"O dudaklar yine yaz geldi de bülbülleşiyor"*.

Daha sonra sazlar bir hane peşrev icra ederken Müzeyyen Senar görünür. Bütün dinleyiciler ayağa kalkarak alkışlamaya başlarlar. Programına Rahmi Beyin müstear şarkısıyla başlar *"Gel ey sâkî şarabı tâzelendir"*. En ön masada oturan Bülent Ersoy'u fark etmez. O masaya doğru yürüdüğünde ne olduğunu anlayamaz, kameralar onu takip etmektedir. Ancak kameraların ışıkları onu rahatsız eder. "Çocuklar ne olur biraz geri çekilin," der. Müzeyyen Senar: *"— Kesinlikle Bülent Ersoy'u fark etmedim. O nedenle davranışımda bir kasıt yoktu. Zaten ben böyle bir şey yapmaya tenezzül etmem. O gece gelip özür dilemeseydi bile ben onu çoktan affetmiştim. O benim evlâdım gibidir. Zaman zaman ana ve evlâtlar arasında sorun çıkmıyor mu?"*

Müzeyyen Senar, bir önceki gün yapılan prova gereğince ikinci olarak bestekârı burada diyerek Coşkun Erdem'in *"Geceler gariplerindir"* şarkısıyla devam eder. Beşinci eser olarak *"İzmirin kavakları, dökülür yaprakları"* türküsünü bitirince, tam o sırada Bülent Ersoy'un oturduğu masanın önündedir. Büyük Kulüp'ün müdürü ayağa kalkarak Müzeyyen Senar'ın koluna girer ve Bülent Ersoy'u göstererek şöyle der: "Türk musikisinin iki büyük duayeni arasında dargınlık olmamalı." Bülent Ersoy'u o zaman gören Müzeyyen Senar, "Darılmak diye bir şey yok. Yazılanlar doğru değil. Herhangi bir kavgamız olmadığı gibi, dargın filan da değilim," dedikten sonra Bülent Ersoy'a, "Kalk bakalım benimle sahneye gel," diye ilave eder. Bülent Ersoy, "Önce ustalar, elbet geleceğim," der. Müzeyyen Senar bunun üzerine Şükrü Tunar'ın *"Gezer dolaşırsın her an gönülde"* uşşak şarkısını söyledikten sonra Bülent Ersoy sahneye ge-

lir. Müzeyyen Senar, "Bülent'e hep söylüyorum. N'olur, piyasa istiyor diye şarkılarını yüksek sesle söyleme," dediğinde, Bülent Ersoy, "Şimdi senin dediğin gibi okuyacağım," der. Sazlar Münir Nurettin Selçuk'un *"Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç"* segâh şarkısına giriş yaparken Bülent Ersoy, "Ben ona Müzeyyen Abla diyorum. Onu çok küçük yaşlarda tanıdım ve bununla da gurur duyuyorum. Gelmiş, geçmiş ve gelecek nesillere örnek olacak büyük bir üslup ve ses. 1972 yılında Set Üstü'ndeki eve gittiğim bir gün onu bulamadım ve evinin paspasını öptüm." Müzeyyen Senar, elindeki mikrofondan "Bülent bana ben konservatuarlıyım, sen alaylısın, dedi. Halbuki bizim dönemimizde konservatuar zaten yoktu. Musiki cemiyetleri vardı," deyince Bülent Ersoy, "Ben lafımı geri aldım. Herkesin huzurunda özür dilerim. Saygıda kusur etmek istemedim. Ben haddimi aşmış olabilirim. Huzurlarınızda özür diliyorum," diyerek elini öper ve o da onun yanaklarından öperek tatlıya bağlarlar. Sonra Bülent Ersoy şarkısını icra edince Müzeyyen Senar iki elini yana açar takdir ifade eden bir edayla, "İşte Bülent Ersoy bu," der. Programına devam eden Müzeyyen Senar, Selahattin İnal'in uşak şarkısını okur: *"Gurbetten gelmişim yorgunum hancı"*. En sonunda yine beklenmedik bir şey yapar, "Sen bu yaylaları yaylıyamazsın," türküsünü okuyarak programını tamamlar.

İstanbul'dan İzmir'e döner. Yaz ayı boyunca Bodrum ve İzmir arasında mekik dokur. En az beş konser verme teklifini geri çevirir. Ekim ayı başlarında yine biyografi çalışması için İstanbul'a gelecektir. O sırada birçok kuruluş 10 Kasım törenleri için özel programlar hazırlamakla meşguldür. Müzeyyen Senar: "— *Bunlardan bir tanesi de Kurtköy-Tepeören'de kurulu Koç Lisesi idi. Okulun müzik öğretmeni Gül Yılmaz dolaylı olarak bana ulaştı. Onlara torumun Burak'ın eşi o günlerde doğum yapacak, tarih uygun olursa memnuniyetle katılacağım haberini gönderdim. Özel bir program hazırlanmıştı. Önce özgeçmişim okunacak ve bu sırada çocukluğumdan başlayarak yaşamıma ait resimlerim gösterilecekti. Sonra ben sahnede Atatürk'le ilgili anılarımı anlatacaktım. En sonunda da Giriftzen Asım Beyin uşşak şarkısını okuyacaktım:* 'Cânâ rakibi handân edersin.'

"İstanbul'a, Burak'ın oğlu 1 Kasım günü doğduğu için erken geldim. Söz verdiğim için 10 Kasım'ı bekledim. Ancak beklenmedik bir aksilik oldu. 9 Kasım gecesi rahatsızlandım. Sanki kalp krizi geçiriyordum. Bütün ısrarlara rağmen hastaneye gitmeyi reddettim. 10 Kasım

sabahı uyandığımda yüzüm sapsarı idi. Okula gitmek üzere yola çıktık. Onlara olan sözümü her ne pahasına olursa olsun yerine getirmeliydim. Konferans salonuna girdiğimde binden fazla genç ayağa kalkarak çılgınca alkışladılar. Bunu hiç unutamam. Ama programın uygulanabilmesi söz konusu değildi. Mazeretim ve durumum hocalardan biri tarafından açıklandı. Özgeçmişim ve Atatürk'ün huzurunda okuduğum şarkılar anlatıldıktan sonra Atatürk'ün huzurunda ikinci olarak söylediği Lavtacı Ovrik'in 'Mestim bu gece sen de bana mest olarak gel' *şarkısının 1977 yılının Şubat ayında siyah-beyaz olarak çekilmiş bandı görüntülü olarak yayınlamaları için hazırlamıştı. Bu, sahnede bulunan büyük ekranda gösterildi. İzin istiyerek ayrıldık ve ben önce doğru Ömer'e ve oradan da kendimi iyi hissetmediğim için Florance Nightingale Hastanesine gittim. Tahlil ve anjiyodan sonra üç damarımın tıkalı olduğu anlaşıldı. Bir hafta sonra yapılan ameliyat sonrasında bu damarlara stand konuldu. Ertesi hafta taburcu olduktan sonra İzmir'e döndüm. Bu ara Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in geçmiş olsun telgrafı beni gerçekten çok duygulandırdı."*

2003 yılını 2004'e bağlayan gece İzmir'dir. Ancak orada çok kalamaz. Çünkü eski hastalığı nüksetmiştir! Soluğu Uludağ'da alır. Uludağ dönüşü doktorların tavsiyesi üzerine mümkün olduğu kadar evde istirahat etmeye çalışır. Ancak 28 Nisan akşamı bir mide kanaması geçirince hastaneye kaldırılır. Kısa zamanda iyileşir. Mayıs ayı başında Sezen Aksu arar. Açıkhava Tiyatrosu Cemil Topuzlu Sahnesinde "Müzeyyen Senar 70. Yıl Sanat Gecesi" adıyla 10 Haziran gecesi bir program düzenledikleri haberini verir.

10 Haziran esas itibariyle açıkhava konserlerinin ilk günüdür. Müzeyyen Senar'ı görmek ve dinlemek isteyen yaklaşık 5 bin kişi tiyatroyu doldurur. Müzeyyen Senar'ın olağanüstü şıklıktaki elbisesi ise yine Sezen Aksu tarafından hediye edilir.

Programda ilk bölümünde önce Göksel, Müzeyyen Senar'ın ilk gençlik yıllarını canlandırır. Sonra Mustafa Keser, Aşkın Nur Yengi, Levent Yüksel, Sertap Erener, Özcan Deniz, Nurdan Torun, Mustafa Sağyaşar birer şarkı okurlar. Ahmet Özhan, Sibel Can ve Emel Sayın ikişer şarkı okuduktan sonra ilk bölüm sona erer. Ancak, ilk bölümde program dışı olarak, esasında Güney Afrika'da yaşayan Yüksel Uzel'in dinleyiciler arasında olduğunu gören sunuculardan Mustafa Yolaşan onu sahneye davet eder ve Yüksel Özel de bir şarkı seslen-

dirir. İkinci bölüm ise Fatih Erkoç'la başlar ve peşine Sezen Aksu ve Ajda Pekkan birer şarkı söylerler...

Son olarak sahneye, Açık Hava Tiyatrosu'nda bulunan yaklaşık 5.000 kişinin ayağa kalkarak alkışladığı Müzeyyen Senar çıkar. Programına *"Benzemez kimse sana tavrına hayran olayım"* şarkısıyla başlar, beş şarkı ve bir türkü okuduktan sonra önce torunu Murat Senar'ı, sonra da Feraye'yi sahneye davet eder. Onlar şarkılarını bitirdikten sonra sanatçılar topluca sahneye gelerek *"Vardar Ovası"*nı okurlar.

Bu konser muhtemelen Müzeyyen Senar'ın son sahneye çıkışıdır. O akşam orada bulunanlar, ileriki yıllarda, tarihi bir olaya şahit olduklarını çocuklarına anlatacak ve diyeceklerdir ki; "Ben o gece orada bir ilke, ilk defa bir sanatkârın 70. yılında (esasında 72) sahneye çıkmasına şahit oldum ve Türk musikisinin en büyük sanatkârı olan Müzeyyen Senar'ı dinledim..."

Bu konserle ilgili haberler ve resimler bir gün sonra bütün gazetelerde yer alır. Birçok TV kanalı konseri ya tümüyle veya özet olarak yayınlar. 13 Haziran 2004 tarihli *Hürriyet* gazetesinin ilavesi "Hürriyet Pazar"da Ebru Çapa şöyle yazar:

Benzemez Kimse Sana Tavrına Hayran Olunası Müzeyyen Senar...

> Ya da belki, Senar'ın 70. sanat yılı onuruna, Harbiye Açıkhava Tiyatrosu'nda verilen konserde, her şarkı arasında tekrarlandığı şekilde anmalı kendilerini: Müzeyyen Çınar...
>
> Bildiğiniz, izlediğiniz ya da muhtemelen haberlerini okumuş olduğunuz üzre, geçtiğimiz Perşembe hıncahınç dolu Cemil Topuzlu sahnesi ve basamakları, Müzeyyen Senar'ın önünde saygıyla eğildi...
>
> Çok güzelsiniz Müzeyyen Hanım. Çok yaşayın, var olun, var kalın..."

Müzeyyen Senar açısından 2004 yılında çok önemli iki gün daha vardır. 27 ve 28 Ağustos Cuma ve Cumartesi günleri. İstanbul'da Ataköy Galeria'nın yanında açılan Dünya Göz Hastanesi bir odasına onun ismini vermek ister. Üst düzey bir yönetici kendisine telefon ederek izin ister. Odanın hazırlanması için Müzeyyen Senar'ın

resimlerini ihtiyaç vardır. Bunlar hastaneye ulaştırılır. Süleyman Demirel'in de katıldığı törenle 27 Ağustos günü odanın açılışı yapılır ve Hastanenin Yönetim Kurulu Başkanı Eray Kapıcıoğlu da ona odanın altın anahtarını verir.

28 Ağustos Cumartesi günü ise Büyük Londra Oteli'nde çekim vardır. *Duvara Karşı* filmi ile Berlin'de "Büyük Ayı" ödülünü kazanan Türk asıllı yönetmen Fatih Akın, İstanbul ile ilgili hazırladığı yeni filmde Müzeyyen Senar'ın da yer alması ve şarkı söylemesi ricasında bulunur. Bu nedenle Tepebaşı'ndaki Büyük Londra Oteli'nin tarihi dekoru içinde Müzeyyen Senar dört şarkı söyler.

22

Cumhuriyet'in Divası

Cumhuriyet musikisinin "*Diva*"sı Müzeyyen Senar'dır...

İhtişamlı bir geleneğin klasiklerinden, günümüzün gönül okşayan fantezilerine uzanan musikimizin doruk değerlerini en özgün ve özenli biçimiyle geniş halk kitlelerine yansıtan üstün icranın örneğidir Müzeyyen Senar...

Türk musikisini, Cumhuriyet döneminde simgeleyen en önemli isimlerin başında yer alır. Musikimiz, ulusal kültürün üstünlüklerini yansıtan ve onu en geniş ölçekte kapsayan yüksek seviyesine Müzeyyen Senar'ın icrasında ulaşır. Bu musikiyi, bazen hüzünlü bir yüreğin sızlanışında, bazen henüz yeşillenmiş bahar dallarının tomurcuklarındaki ümit veren çiçeklerin kokusunda duyarsınız. Bazen sakin bir liman, bazen taşkın bir derya, bazen sevinçli bayram sabahının heyecanını hissedersiniz.

Müzeyyen Senar'ın sesinde daima sizi büyüleyen bir musiki ihtişamının müjdesi vardır. Bir sevda serüveninin yaşandığını fark edersiniz. Müzeyyen Senar'ın ses güzelliği ve teknik üstünlüğü daima dikkati çeker. Bir mükemmeliyetçi özen hemen hissedilir. Yüzyılların dinlendirip damıttığı büyük ve zengin bir kültür imbiğinden süzülen klasikleri icra ederken, birdenbire sizi yeni, özgün ve seviyeli yaratıcılığın eserleriyle hemen tanıştıran ince, zarif, biraz da muzip bir icra ihtişamıyla karşı karşıya getirir.

Seksen yıllık Cumhuriyet musikimizin icrasında, kendine has ses rengi, üslup özeni, görev ciddiyeti ve sorumluluk anlayışıyla Müzeyyen Senar, her safhada ve her aşamada itibarlı ve başarılı icra-

cılığıyla öne çıkar. O gerçek anlamda bir ustadır ve örnek alınan seçkin ve saygın bir sanatçı onurunu her zaman korur.

Musikimizin meşk sistemlerinde en usta hocaların dikkat ve itina içinde eğitim verdikleri ve eser geçtikleri Müzeyyen Senar, bu açıdan da çok özgün bir ilişkiyi yansıtır. Özellikle neo-klasik ekol üslubunda eserlerin verildiği 1930-1960 yılları arasında Müzeyyen, bestecilerin yeni eserlerini ilk meşk etmek istedikleri isim olarak görülür.

Müzeyyen Senar'ın böyle bir tercihe mazhar oluşu, bir tesadüften ibaret değildir. Sahnelerde çok aranan, beğenilen, sevilen ve saygı gören bir ses sanatçısının yeni besteleri ilk sunan kişi olmasının getirdiği bir itibarın önemi elbetteki inkâr edilemez. Ancak, bunları ilk kez Müzeyyen Senar'ın okumasını isteyen değerli besteciler, sadece, kendisine sahnelerde sazlarıyla refakat eden ustalar değildir. Bu çok değerli besteci topluluğunun yanında hiç de sahnelerde yer almayan; aksine, ayağına gidilerek beste istirham edilen büyük üstatlar da Müzeyyen Senar'ı arayarak yeni eserlerini ilk defa onun sesinden ve yorumundan dinlemek istediklerini ifade etmişlerdir. Lem'i Atlı, Zeki Arif ve Suphi Ziya Özbekkan, eserlerini meşk etmek için Müzeyyen Senar'ı arayan, hatta evine kadar gelmek için izin isteyen çok değerli musiki abidelerimizdirler. Osman Nihat, Şerif İçli, Şükrü Tunar, Sadi Işılay gibi çok değerli sanatçıların eserlerini de ilk kez halkın beğenisine sunan ses ve üslup Müzeyyen Senar'ındır.

Müzeyyen Senar'ın icrasında dikkat çeken bir husus da, güftenin taşıdığı önemi ve anlamı, şairinin yarattığı duyguların değerinde kavrayan ve koruyan özeni ve ciddiyetidir. Müzeyyen Senar güfteyi, musikisi içinde bir değer olarak sunan ustalığın adıdır.

Her güftenin bir rengi, bir ahengi vardır. Güfteler çok kere okunuşunun ötesinde bir mana gizler ve bu duyguyu, bu düşünceyi, okuyucusuna emanet edilmiş bir sır gibi saklar. Müzeyyen Senar şairin iç dünyasındaki değerleri kavrayan bir maharetin sahibidir. Bakar bakmaz notanın psikolojisini kavrayan ve musiki ile kaynaşmış değerler içinde bu mananın kavranması sağlayan bir icra ustalığı sergiler. Bazen fısıltılı bir sevda sükûneti, bazen nidalarla haykırılan bir aşkın itirafı, bazen yavuklusunu özleyen bir askerin hasreti, bazen toprağa diz vuran dağ bir zeybeğin narası, bazen de kendi gönlünün acılarını yansıtan kendi sevdası vardır. Türk musiki-

sinde Müzeyyen Senar kadar şarkının içinde şairinin hakkını veren icracı yoktur. Bu yüzdendir ki şairler Müzeyyen Senar için güfteler yazmış ve bestecilere bu heyecanlı maceranın ilk ateşini hissettirmişlerdir.

Müzeyyen Senar'ın hayranlık uyandıran büyük ve sürekli başarısının gerisinde mütevazı bir sanatçı olgunluğu, sağlam bir meşk silsilesi, disiplinli bir eğitim ve seviyeli bir musiki terbiyesi vardır. Müzeyyen Senar bu üstünlükleri şahsi yaratıcılığında ve yeni bir terkip potasında giderek olgunlaşan bir tavır ve üslup zenginliğine kavuşturmuştur. Onun yaşamında bu yeni terkip, halkıyla bütünleşen ve birlikte yücelen bir kültür, müzik ve edebiyat bütünlüğünü yaratır.

Müzeyyen Senar'ın toplumsal kabullerde ulaştığı itibar seviyesi, gerçekten çok seçkin ve ayrı bir özelliği daha oluşturur. Dönemin şöhretli siyasetçileri, büyük işadamları, sanatçıları, mütefekkirleri, devrin iddialı ve şöhretli valileri, komutanları, belediye başkanları Müzeyyen Senar'ın sofrasında olmak veya sofralarında misafir etmek için âdeta yarış içindedirler... Çünkü Müzeyyen Senar, Gazi Hazretleri'nin sofrasında ve o sofraların mânevi varlığında güngörmüş bir sanatçı olgunluğu kazanmıştır.

Devrin musiki ve edebiyat sanatları dışında seçkin büyük sanatçıları da Müzeyyen Senar'la sohbet etmek, onunla bir musiki bahçesinde farklı sanatların inceliklerini tartışmak, belki de ilham almak için Müzeyyen Senar'ı ziyaret etmek isterler. Türk resim sanatının doruk isimlerinden Çallı İbrahim, Türk kültür ve düşünce dünyasında çok farklı bir yerin sahibi olarak itibar gören Neyzen Tevfik'in, Müzeyyen'i ziyaret için çok önceden arayarak "münasip bir zamanda kabul etmesini istirhamları" bilhassa dikkat edilmesi gereken ilişkidir. Çallı İbrahim gibi atölyesine kabulde çok seçici davranan bir usta ressamın şovalini, paletini, tuvalini koltuğunun altına alarak Müzeyyen Senar'ın evine kadar gelip portresini yapmak istemesi, gerçekten ender rastlanacak bir iltifat ve hak teslimidir. Belki böyle bir örneği başka bir sanatçının yaşamında bulmak mümkün değildir.

Cumhuriyet döneminde musikimizi doruklaştıran isimler arasında Müzeyyen Senar daima müstesna bir takdir ve hasret içinde anılacaktır. Daima büyük hayranlık ve gururla hatırladığımız bir kültür ve sanat değerimiz olarak seçkin yerini ve önemini koruya-

caktır. Musikimize kendine özgü renk ve derinlik kazandıran vasfı her zaman şükranla yâd edilecek; musiki kütüphanemizde bir sayfa değil, eminim ki her an başvurulan zengin bir kaynak olacaktır. Çünkü Müzeyyen Senar her zaman gıptayla, hayranlıkla hatta biraz da kıskançlıkla izlenmiş ve örnek alınmış bir sanatçıdır.

Çünkü Müzeyyen Senar, Cumhuriyet musikimizin ilk ve gerçek "*Diva*"sıdır...

23

Taş Plak

Müzeyyen Senar taş plak doldurmaya 1933 yılında başlamıştır. 1933 ve 1934 yıllarında doldurduğu taş plaklarda ses ve yorum oldukça farklıdır. Örneğin; Şükrü Tunar'ın hicaz şarkısı *"Bir bakışta beni mest etti gözün nazlı kadın"*; Yesari Asım Arsoy'un hicaz şarkısı *"Sarıyer'de tanıştığım bir hanım"*; bestekârını tespit edemediğimiz yine bir hicaz şarkı *"Sevdamı dilim anlatmaz"* ve Zeki Arif Ataergin'in dilkeş-haverân şarkısı *"Gez dolaş ağyar ile ben ağlarım sen durma gül"* gibi.

Bu yıllarda, söyleyiş tarzı zamanın ünlü hanendelerine benzemektedir. Daha doğrusu bu plakları dinlediğimizde hemen, bu Müzeyyen Senar'dır, diyemiyoruz. Müzeyyen Senar 1935 yılından başlayarak bu yorum tarzını terk ettiği, kendi ses ve hançeresine uygun, özgün ve bugün bilinen üslubuyla şarkı söylemeye başladığı anlaşılmaktadır. 1935 yılından sonra doldurduğu hangi taş plağı dinlerseniz dinleyin, çok genç ve taze bir ses olmasına rağmen Müzeyyen Senar olduğu hemen fark edilmektedir.

Diğer bir önemli husus, gerek 1933-35 arasında ve gerekse özellikle 1960'a kadar doldurduğu taş plakların o döneme göre olağanüstü satış yapması üzerine, Müzeyyen Senar'a sesi biraz benzeyen birçok hanende hemen onu taklit etmişler ve onun okuduğu eserleri taş plağa okumuşlardır. Daha da önemlisi, aradan 50-60 yıl geçmesine rağmen, bugün bir taş plakta bazen şaşırtıcı benzerlikle karşılaşıldığında bunu hemen ancak Müzeyyen Senar ayırt edebilmektedir. Çünkü, bazen şarkıyı hatırlamamış bile olsa, özellikle kendisine refakat eden sazları çok iyi tanıdığı için "Bu benim sazım değil, bu benim sesim değil," diyebilmektedir.

Kaç adet taş plak doldurduğu konusunda tam bir kayıt yoktur. Çağlayan Türk Musiki Vakfı tarafından yapılan tarama sonucunda 175 adet taş plak şarkısı tespit edilmiştir. Bizim elimizde bulunan bazı taş plak şarkıları ise Vakfın listesinde yer almamıştır. Ayrıca Cemal Ünlü tarafından hazırlanan değerli bir eser vardır, *Git Zaman Gel Zaman- Fonograf-Gramafon-Taş Plak*. Bu kitapta, her yıl hangi sanatçının kaç adet taş plak doldurduğu yazılmış ama şarkı listesi verilmemiştir. Yine de ilk doldurduğu taş plaklar konusunda bazı kayıtlara ulaşmak mümkün olmuştur. Örneğin; 1935 yılındaki Sahibinin Sesi Plak Listesi'nde 16 adet Müzeyyen Senar taş plağı yer almıştır. Bir tahmin yapmak gerekirse herhalde 150'nin (yani 300 şarkının) üzerindedir. Taş plaklarda okuduğu bazı şarkıları, onun dışında hiçbir sanatçı okumamıştır. Çünkü, o şarkıların diğer sanatçılar tarafından aynı şekilde yorumlanması mümkün değildir. Yapılan çalışmalar sonucunda taş plaklardaki 179 şarkı bir araya toplanmış ve makamlarına göre ayrılarak yeni baştan bir sıralama yapılmıştır. Ayrıca CD'lere kaydedilmiştir. Müzeyyen Senar, kendisine ait olan şarkılardan bazılarını dinlediğinde hatırlayamamıştır. İşin diğer entersan tarafı bu şarkılardan önemli bir kısmı TRT arşivinde de yoktur. Örnek vermek gerekirse; Coşkun Erdem'in ifadesine göre Şükrü Tunar'ın olan uşşak şarkı:

Viraneye dönmüş gönlümde mecâl kalmadı sevgilim,
Yıllar yılı çektiğim aşkından eser kalmadı sevgilim
Hazan dolu yollardan sana gelen kalmadı sevgilim
Yıllar yılı çektiğim aşkından eser kalmadı sevgilim

İkincisi, Sadettin Kaynak'ın uşşak şarkısı "*Ben seni ellere verdim vereli*" (*Arzu ile Kamber* filminden).

Müzeyyen Senar: "— *1960 yılına kadar taş plak doldurmaya devam ettim. 1960 yılından sonra teknolojinin değiştiği ve longplay'lerin başladığı dönemde 30 adet olduğunu hatırladığım longplay doldurdum. Önlü arkalı tek olarak basılan plaklar ise genelde longplay'lerden alınarak basılmıştır. Bunlardan çoğu Coşkun Plak tarafından yapılmıştır. (Sonraki yıllarda CD çıktı. Ama onlara, kaset ve longplay'lerden CD yapılması müsaadesini vermedim.) Sadece Udi Polat Tezel'e bazı şarkılardan longplay yapması için izin verdim. Ancak hazırladığımız bir veya iki longplay basılmadı.*

"2004 yılından itibaren ise şahitler huzurunda noter aracılığı ile düzenlediğimiz belgeye göre bu kitap dahil, bütün eserlerimin telif hakkı Radi Dikici'ye aittir. Kendisinden izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz."

Müzeyyen Senar'ın 1933 yılından başlayarak, 1960'a kadar doldurduğu taş plaklardan, kitabın yayınlandığı tarihe kadar elde edilebilen ve daha sonra makamlarına göre ayrılarak kayda alınanlar aşağıda gösterilmiştir:

Acemkürdi:

1. Muallim İsmail Hakkı Beyin *"Fikrimin ince gülü"*
2. Nasibin Mehmet Yürü'nün *"Kır atıma bineyim yâr yoluna gideyim"*
3. Sadi Hoşses'in *"Aşkın ile gündüz gece giryânım efendim"*

Bayati:

4. *"Gezdim yine dün gece meyhaneden meyhaneye"*

Buselik:

5. Fehmi Tokay'ın *"Aman cânâ beni şad et"*
6. Selahattin Erköse'nin *"Rüzgar kırdı dalımı ellerin günahı ne"*

Dilkeşhaverân:

7. Zeki Arif Ataergin'in *"Gez dolaş ağyar ile ben ağlarım sen durma gül"*
8. Zeki Arif Ataergin'in *"Karanlık ufuktan güneş doğmasın"*

Dügâh:

9. Kadri Şençalar'ın *"Yine o menekşe gözler aralı"*

Evç:

10. *"Ayağına giymiş sedef nalını"*

Gerdaniye:

11. Sadettin Kaynak'ın *"Yar ayrılık yaktı beni"*

Hicaz:

Müzeyyen Senar taş plakta en çok şarkıyı hicaz makamında okumuştur. Aşağıda gösterilenlerin dışında, 1933 yılından başlayarak doldurduğu hicaz makamında en az 20-30 taş plak şarkısı olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin; 1934 yılında doldurulan ve AX1806 numaralı plaktaki *"Bir taze bahar,"* ve AX1915 numaralı plaktaki *"Hülyâya büründü,"* gibi şarkılar TRT repertuarında bile yoktur.

12. Ahmet Gazi Ayhan'ın *"Sabahın seherinde ben düştüm yollara"*
13. Baki Duyarlar'ın *"Çok geceler bekledim belki gelirsin diye"*
14. Kadri Şençalar'ın *"Ah edip inlerim gurbet ilinde"*
15. Kadri Şençalar'ın *"Evlerinin önü boyalı direk"*
16. Kadri Şençalar'ın *"Hicran hastasıyım yapayalnızım"*
17. Kadri Beyin *"Derdimi kimlere desem"*
18. Kaptanzade Ali Riza Beyin *"Kapıldım gidiyorum bahtımın rüzgârına"*
19. Lem'i Atlı'nın *"Hastayım yalnızım, seni yanımda sanıp da bahtiyâr ölmek isterim"*
20. Naci Tekdel'in *"Haber gelmez gönül vîrâne kaldı"*
21. Sadettin Kaynak'ın *"Ben ağlarım eller güler"*
22. Sadettin Kaynak'ın *"Ben bir çoban kızıyım"*
23. Sadettin Kaynak'ın *"Bu yerler ne füsunkârdı"*
24. Sadettin Kaynak'ın *"Enginde yavaş yavaş gülün minesi soldu"*
25. Sadettin Kaynak'ın *"Gönlümün içindedir gözden ırak sevgilim"*
26. Sadettin Kaynak'ın *"Yâd eller aldı beni"*
27. Sadettin Kaynak'ın *"Yeşil gözlerini ufkuma ger ki"* 1937
28. Sadettin Kaynak'ın *"Yollarına gül döktüm gelir de geçer diye"*
29. Selahaddin Çelikses'in *"Çaya iner ağlarım"*
30. Şerif İçli'nin *"Derdimi ummana döktüm âsumâna inledim"* 1935
31. Şevki Beyin *"Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz"*
32. Şükrü Tunar'ın *"Bir bakışla beni mest etti gözün nazlı kadın"* 1933
33. Şükrü Tunar'ın *"Demedim hicranımı ellere yarar diye"*

34. Şükrü Tunar'ın *"Söyleyemem derdimi kimseye derman olmasın diye"*
35. Yesari Asım Arsoy'un *"Sarıyer'de bir kadın"* 1933
36. *"Adın yaşar dillerde kıskanırım şen Ayşem"*
37. *"Başında yemeni gümüş tel"*
38. *"Ben bir garip yolcuyum"*
39. *"Bülbül ne gezersin Çukurova'da"* 1935
40. *"Çileli başımın bitmedi derdi"*
41. *"Kırmızı gülün alı var"*
42. *"Nerden gördüm seni nerden"*
43. *"Sevdâmı dilim anlatmaz"* 1933
44. *"Sürmelimin gözlerine mailem"*
45. *"Yârin bahçesine açmasın güller"*

Hicazkâr:

46. Sadettin Kaynak'ın *"Çiçeklerin gülüyor sevincinden'*
47. Sadettin Kaynak'ın *"Ey pınar derin pınar suları serin pınar"*
48. Sadettin Kaynak'ın *"Günlerce durmadan koşar ağlarım"*
49. Yesari Asım Arsoy'un *"Kezban kızı yosma diye sardılar"*
50. *"Açılırsın güzelim birer kadeh içelim."*

Hüseyni:

51. İshak Varon'un *"Baygın suların göğsüne yaslandı da bî-tâb"*
52. Sadettin Kaynak'ın *"Ayrılık yıl dönümü kâlbime yadın doluyor"*
53. Sadettin Kaynak'ın *"Gönül civan ister, boyu boyumca"*
54. Şükrü Tunar'ın *"Geçti sevdâlarla ömrüm ihtiyar oldum bugün"*
55. Tanburi Ali Efendinin *"Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül"*
56. *"Benden selam olsun Bolu Beyine"*
57. *"Benim yârim pencereden bakıyor"*
58. *"Çıkar yücelerden yumak yuvarlar"*
59. *"İki karpuz bir koltuğa sığar mı"*
60. *"Kime kin ettin de giydin âlleri/Karadır kaşların fermân yazdırır"*
61. *"Meşeli dağlar meşeli"*
62. *"Yeşil ördek gibi daldım göllere"*

Hüzzam:

Müzeyyen Senar'ın hüzzam makamında taş plâğa okuduğu eserler aşağıda gösterilenlerden fazladır. Örneğin; Sahibin Sesi firması tarafından 1935 yılında yayınlanan "Plak Listesi" kitapçığının 22. sayfasında gösterilen ve taş plak numarası AX1869 olan Sadettin Kaynak'ın *"Leylâkların hayali salkımların emeli"* bulunamamıştır.

63. Ali Erköse'nin *"Ümitsiz bir bekleyiş hasreti var içimde"*
64. Akın Özkan'ın *"Seni çılgın gibi sevdim"*
65. Baki Duyarlar'ın *"Sen artık elin değil artık benimsin"*
66. Bimen Şen'in *"Hâreli gözlerin hayâle döndü"*
67. Kadri Şençalar'ın *"Gezdiğim dikenli aşk yollarında"*
68. Osman Nihat Akın'ın *"Ahım gibi âh var mı acep ahlar içinde"*
69. Sadettin Kaynak'ın *"Aşk yolunda bağrı yanık yolcular"*
70. Sadettin Kaynak'ın *"Aşkın beni durmaz yakar"*
71. Sadettin Kaynak'ın *"Batarken ufukta bu akşam güneş"*
72. Sadettin Kaynak'ın *"Çıkar yücelerden haber sorarsın"*
73. Sadi Hoşses'in *"Seni sesini gözlerinin rengini unutabilsem"*
74. Selahattin Pınar'ın *"Gecenin matemini aşkıma örtüp sarayım"*
75. Selahattin Pınar'ın *"Sormadın hâlimi hiç kalbimin esrârı nedir"*
76. Şerif İçli'nin *"Hicran yine hicran mı bu aşkın sonu söyle"*
77. Şerif İçli'nin *"Sen de Leylâ'dan mı öğrendin cefakâr olmayı"*
78. Şerif İçli'nin *"Sensiz geçecek günleri âhımla eritsem"*
79. Şükrü Tunar'ın *"Ay öperken suların göğsünü sahilde yıkan"*
80. Şükrü Tunar'ın *"Balkonda saatlerce düşündüm seni andım"*
81. (Muhtemelen) Şükrü Tunar"ın *"Feryâd etme gönül çaren yok"*
82. Şükrü Tunar'ın *"Gönül durup dururken bir güle uçtu kuş gibi"*
83. Yesari Asım Arsoy'un *"Ümitlerim hep kırıldı yârim artık gelmeyecek"*
84. Zeki Duygulu'nun *"Tâli'im olsaydın yârim olurdun"*
85. *"Alıverin bağlamamı çalayım"*
86. *"Bir elinde bağlama, kömür gözlüm ağlama"* (türkü)

Kürdilihicazkâr:

87. Ahmet Mithat Güpgüpoğlu'nun *"Meftûnun oldum ey vech-i ahsen"*
88. Osman Nihat Akın'ın *"Akşam güneşi kakmalı, saçlara güller takmalı"*
89. Sadi Hoşses'in *"Geçti ömrün nevbaharı bülbül olmuş neyleyim"*
90. Sadi Hoşses'in *"Şarap mahzende yıllanır, aşkın kalbimde yıllanıyor"*
91. Selahattin Pınar'ın *"Aşkınla yanan gönlüme busenle şifa sun"*
92. Selahattin Pınar'ın *"Dudağın dudağımda kemençede yay gibi"*
93. Şerif İçli'nin *"Emeller aldatıp avutmuş beni"*
94. Şükrü Tunar'ın *"Gel bu akşam benimle and içelim seninle"*

Mahur:

95. Şerif İçli'nin *"Alamam doğrusu desti emele"*

Muhayyer:

96. Sadettin Kaynak'ın *"Batan gün kana benziyor"*
97. Sadettin Kaynak'ın *"İşte seni seven benim"*
98. Sadettin Kaynak'ın *"Ne zaman görsem onu ayaklarım dolaşır"*
99. Yesari Asım Arsoy'un *"Kezban kızı yosma diye sardılar"*

Muhayyerkürdi:

100. Ahmet Gazi Ayhan'ın *"Sevdaya koşanlar çabuk yorulur"*
101. *"Ne olursun güzelim sevsen beni"*
102. *"Çubuğum yok yol üstüne uzatam"*

Müstear:

103. Rahmi Beyin *"Gel ey sâki şarâbı tâzelendir"*

Nihavent

104. Artaki Candan'ın *"Koklasam saçlarını bu gece tafecre kadar"*
105. Osman Nihat Akın'ın *"Bir ihtimâl daha var o da ölmek mi dersin"*
106. Osman Nihat Akın'ın *"Göze mi geldim sen mi unuttun"*

107. Osman Nihat Akın'ın *"Güzel bir göz beni attı bu derin sevdâya"*
108. Osman Nihat Akın'ın *"Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin"*
109. Osman Nihat Akın'ın *"Sensiz geçen her gün gecelerden de siyahtır"*
110. Sadettin Kaynak'ın *"Ey ipek kanatlı seher rüzgârı"*
111. Sadettin Kaynak'ın *"Mehtaba bürünmüş gece"*
112. Selahattin Pınar'ın *"Geçti ömrüm yine ben hâlâ o bin dert ileyim"*
113. Sadi Hoşses'in *"Ağlamakla inlemekle ömrüm gelip geçiyor"*
114. Sadi Hoşses'in "Benden ayrılsan da yine gönlüm sendedir"
115. *"Evlerinin önü mersin"*
116. *"Bir elinde bağlama kömür gözlüm ağlama"*
117. *"Sevgilim beni bırakıp kaçtı"*

Nikriz:

118. Muğla Zeybeği *"Feraye'dir kızın adı"*

Rast:

119. Coşkun Erdem'in *"Ben küskünüm feleğe"*
120. Hafız Post'un *"Gelse o şûh meclise nâz ü tegafül eylese"*
121. Sadettin Kaynak'ın *"Söyle kuzum hayaline, onu biraz unutayım"*
122. Selahattin İnal'ın *"Gönül aşkınla gözyaşı dökmekten usandı artık"*

Saba:

123. Mustafa Nâfiz Irmak'ın *"Sahilde sabâ rüzgarı ağlarken uyan sen"*
124. *"Bağrı yanık bir anneyim"*
125. *"Dudağın alev gibi"* (Mevlana)

Segâh:

126. Baki Süha Edipoğlu'nun *"Herkes gitti yalnız kaldık meyhanede"*
127. Bimen Şen'in *"Sun da içsin yâr elinden âşıkın peymâneyi"*

128. Hacı Faik Beyin *"Zincir-i aşkın dil bestesiyim"*
129. Sadettin Kaynak'ın *"Ayrılık yaman kelime"*
130. Sadettin Kaynak'ın *"Derman kâr eylemez ferman dinlemez"*
131. Sadettin Kaynak'ın *"Leylâ bir özge candır, kara gözlü ceylândır"*
132. Sadi Işılay'ın *"Ruhunda ölen nağmede sevdâ sesi var mı"*
133. Şerif İçli'nin *"Nazlı ipek yumağım"*
134. Tanburi Ali Efendinin *"Dil-harâb-ı aşkınım sensiz sebeb berbâdıma"*
135. *"Aman avcı vurma beni"*
136. *"Doktor her gün gelip gider"*

Suzinak:

137. Emin Ongan'ın *"Hasretle yanan kalbime yetmez gibi derdim"*
138. Osman Nihat Akın'ın *"Ellere uzaktan bak bana yakın gel"*
139. Şerif İçli'nin *"Cevrin yeter sanma aman ol ki sitemkâr"*
140. *"Son mevsimin ömrü sararıp solmada"*

Şehnaz:

141. Zeki Arif Ataergin'in *"Beni âteşlere salan o kâpkara siyâh gözler"*

Tahir:

142. *"İrafa fincan koydum"*

Uşşak:

Müzeyyen Senar'ın 1933 yılından başlayarak ve muhtemelen 50'li yılların sonlarına kadar okuduğu taş plaklara bakıldığında, hicaz makamını uşşak eserler takip etmektedir:

143. Ahmet Cankat'ın *"Seni sevdim pek çok sevdim"*
144. Artaki Candan'ın *"Sevdâma yakın gel, beni eller gibi tutma"*
145. Sadettin Kaynak'ın *"Ben seni ellere verdim vereli"*
146. Sadettin Kaynak'ın *"Gemim gidiyor baştan, yelkenleri kumaştan"*
147. Sadettin Kaynak'ın *"Gül derler, gül derler bana gül derler"*
148. Sadettin Kaynak'ın *"Ne idi ne oldu halim"*

149. Sadettin Kaynak'ın *"Ne yaptım kendimi nasıl aldattım"*
150. Sadettin Kaynak'ın *"Söyleyin güneşe bugün doğmasın"*
151. Selahattin İnal'ın *"Gurbetten gelmişim yorgunum hancı"*
152. Şerif İçli'nin *"Değirmene un yolladım"*
153. Şerif İçli'nin *"Gittin bu gidiş bence ölümden de beterdi"*
154. Şerif İçli'nin *"Gözlerin hayran bakarmış görmeyip ısrârımı"*
155. Şerif İçli'nin *"Hâlâ acıyor gözlerinin yaktığı yerler"*
156. Şerif İçli'nin *"İçimden şu zalim şüpheyi kaldır"*
157. Sevim Şengül'ün *"Mehtaplı gecelerde hep seni andım"*
158. Necdet Tokatlıoğlu'nun *"Günlerdir haber yok dostan canandan"*
159. Şükrü Tunar'ın *"Âşıkım aklım perîşan hem demim divâneler"*
160. Şükrü Tunar'ın *"Doktor her gün gelip gider"*
161. Şükrü Tunar'ın *"Geçti muhabbet demi ağla gönül yan gönül"*
162. Şükrü Tunar'ın *"Öyle çektim ki cefâ dilde safâ niyetine"*
163. Şükrü Tunar'ın *"Viraneye dönmüş gönlümde mecal kalmadı sevgilim"*
164. Tatyos Efendinin *"Bu akşam gün batarken gel"*
165. Tatyos Efendinin "Gam-zedeyim devâ bulmam"
166. *"Akşam olur kervan çıkar yokuşa"*
167. *"Bir görüşte sevdim seni"*
168. *"Bir su içtim testiden"*
169. *"Fes başına püskülü ben olayım"*
170. *"Gönlüme ayrılık acısı çöktü"*
171. *"Ilgıt ılgıt esen seher yelleri / Urfanın etrafı dumanlı dağlar"*
172. *"Lofçanın ardında kaya"*
173. *"Menekşeler tutam tutam"*
174. *"Oy deniz Karadeniz"*
175. *"Sarı gülüm var benim"*
176. *"Sen bu yaylaları yaylayamazsın"*
177. *"Sigarımın dumanı yoktur yârin imanı"*
178. *"Şimşîr-i nigâhınla ah vuruldum"* gazel
179. *"Yine gam yükünün kervanı geldi"*

Dipnotlar

Metinde çeşitli başlıklar altındaki bölümlerde yer alan bazı şarkıların bugünkü dilde açıklamaları ve vezinleri aşağıda gösterilmiştir:

1. Zekâi Dede – Hicazkâr – Güfte: Ali Nâmık Paşa

Gülşende hezâr, nağme-i demsâz ile mahzûz
Mutrib, tarab-ı sâz-ı hoş âğâz ile mahzûz
Bi-hûde komaz kimseyi tesliyyet-i hâtır
Muhtâc-ı kerem, va'de-i incâz ile mahzûz

Vezin: Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

"Bülbüller gül bahçesinde öpüşmenin mutluluğu içindedir.
Sazendeler, en tatlı sesli sazları çalarak eğlenmektedirler.
Kimseyi boşa bekletmez, her dinleyen mutlaka emeline ulaşır.
Bizim gibi yardıma muhtaç olanlara mutlaka bir el uzanır"

2. Itrî Efendi (Buhurizade) – Isfahan – Güfte: Nâbî

Gel ey nesîm- i sabâ, hatt-ı yârdan ne haber
Gelir mi, kâfile-î müşk-i bârdan ne haber
Şemîm-i zülfüne âmâdedir meşâm-ı ümîd
Ne gûne çünbüşü var, rûzgârdan ne haber

Vezin: Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün

"Ey sabah rüzgârı, sevgilimin yeni terleyen bıyıklarından haber var mı ?
O misk yağmuru gibi kokan sakallarından bir haber var mı?
Burnumuz onun saçlarındaki kokuyu hasretle bekliyor.
Bahtımızın eğlencesini getirecek rüzgârdan bir haber var mı?"

3. Hacı Arif Bey – Isfahan

Canda haysiyyet mi var, sevdâ-yı cânân olmasa
Dilde cem'iyyet bulunmaz, dil perîşân olmasa
Aşk lezzettir, eğer âteş-zen-i cân olmasa
Tatlıdır vuslat sonunda zehr-i hicrân olmasa

Vezin: Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

"Sevgilinin bize sevdası yoksa canda haysiyet mi olur?
Gönül birlikte olmaz, eğer aşkın yarattığı perişanlık olmasa
Aşk en büyük lezzettir, eğer can yakan o büyük ateş olmasa
Sevgiliye kavuşmanın tadına doyulmaz, sonunda ayrılık olmasa"

4. Dede Efendi / Sultaniyegâh

Nihân ettim senî sînemde ey meh-pâre, cânımsın
Benim râz-ı derûnum, sevdiğim, dilde nihânımsın
Gönül sende, gözüm hâk-i derinde ey meh-i devrân
Benim cân ü cihânım, rûz ü şeb vird-i zebânımsın

Vezin: Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

"Ey ay yüzlü sevgili, seni sinemde gizliyorum.
Sen benim gönül sırrımsın, aşkımın sırdaşısın.
Gözlerim senin eşiğinin toprağında, gönlüm sende:
Benim canım da, cânânım da dilimden düşürmediğim sensin"

5. Fehmi Tokay – Tahirbûselik – Güfte: Adnan Uryâni

Gülle hem-bezm-i visâliz, gerçi hâr olsak da biz
Gönlümüz benzer bahâra, târ ü mâr olsak da biz
Âşıkız, meh-rûlara nezreyledik can nakdini
Geçmeyiz gülden güzelden ihtiyâr olsak da biz...

Vezin: Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

"Her ne kadar diken gibi olsak da biz, sonunda gül ile baş başayız.
Darmadığınık ve perişan görünsek bile gönlümüz bahara benzer.
Âşığız, bütün varlığımızı ay yüzlü güzellere adadık,
İhtiyar olsak bile, gülden ve güzelden hiç vazgeçmeyiz"

6. Zaharya – Segâh – Güfte Mehmet Râgıp Paşa

Çeşm-i mey-gûnun ki bezm-i meyde cânân döndürür
Sâki-i gül çehre gûyâ câm-i rahşan döndürür
Berg-i ruhsârı arak-riz-i gül-âb-ı şerm olur
Ol gül-endâmı ki, âgûşunda yârân döndürür

Vezin: Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

"Sevgili, içki meclisinde kızarmış gözlerini sağa sola döndürdüğünde,
Gül yüzlü sâkinin, pırıl pırıl şarap kadehlerini masa masa dolaştırdığını sanırsınız.
O gül endamlı güzel dostlarının koynunda gezinirken,
Yanağından damlayan terler, gülsuyunu bile utandırır"

Dizin

Abacı, Muazzez, 118, 265, 321, 334, 339, 340
Abdülkadir (doktor), 299
Acun, Ayten, 327, 328
Adalı, Handan, 123
Adanalı, Şadan, 314, 315
Afife Jâle, 55
Agabos Efendi, 54
Ağyazar Efendi, 110
Ahıskan, Necmi Rıza, 115, 188, 283
Ahmet Rasim Bey (1834-1932), 40, 41, 157
Ak, Akif, 294, 324, 327, 328, 329, 339
Akad, Ömer Lütfi, 190
Akbulut, Serap Mutlu, 334
Aker, Ülkü, 300
Akgün, Necati, 334
Akın, Fatih, 350
Akın, Osman Nihat (1905-59), 37, 38, 39, 40, 43, 105, 111, 132, 172, 187, 314, 330, 331, 360, 361, 362, 363
Akıncı, Yekta (1905-80), 173
Akkaya, Nevin, 189
Aksoy, Behiye, 34, 118, 183, 212, 219, 256, 265, 278, 296
Aksoy, Halil, 178, 181, 259
Aksu, Sezen, 322, 334, 335, 336, 339, 348, 349
Aksüt, Sadun, 329
Akyürek, Umut, 346
Alev, Aşkın, 301
Algan, Ayla, 309
Alışık, Sadri 283, 284, 304
Ali Bey (ayakkabıcı), 139
Ali Bey (Kübana), 295
Ali Haydar Paşa, 182
Ali Yahya Paşa, 143, 144, 170, 182, 204
Alnar, Hacı Hamdi, 101, 103, 117, 120
Alnar, Mahmut, 226, 229, 245
Alpan, Zeki, 123
Alpay, 311, 334
Alpay, Teoman, 220
Altınmeşe, İzzet, 322
Altmışdört, Süheyla, 16, 342
Altuğ, Ömer (1905-65), 178, 181
Altun, Özer, 259
Anıl, Avni, 220, 282, 311, 334, 335
Aracı, Bayram, 145
Aracı, Mualla, 188
Arap Radi, 300
Arap Salih Efendi, 157
Arçay, Muazzez, 190
Arda, Sevim, 322
Arel, Hüseyin Sadettin (1880-1955), 132, 173
Argon, Ali, 280
Arıburnu, Orhan, 189
Arif, Zeki, 352
Arın, Kâzım, 138, 152

Aslan, Fahrettin, 256, 257, 298, 303
Arslan, Muzaffer, 189
Arsoy, Yesari Asım (1900-92), 37, 42, 44, 51, 63, 76, 80, 136, 154, 173, 321, 355, 359, 361
Artemel, Talat, 156, 189
Artun, Akile, 188
Artun, Kenan, 190
Aru, Selim, 104, 105
Asım Bey, 90
Astik Ağa (1846-1964), 42, 48, 60, 196, 329, 331
Ataergin, Zeki Arif (1896-1964), 43, 90, 111, 112, 136, 157, 172, 228, 229, 262, 263, 275, 292, 355, 357, 363
Atakan, Mualla Mukadder, 188, 265, 334
Atalay, Mefharet, 181
Atatürk, Mustafa Kemal 14, 24, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 97, 100, 101, 150, 307, 328, 329, 330, 331, 332, 336, 344
Ateş, Amir, 220
Atifet (Selahattin Pınar'ın eşi), 274
Atılay, Semra, 322
Atlı, Lem'i (1869-1945), 35, 37, 43, 63, 78, 81, 113, 132, 140, 141, 149, 168, 172, 243, 310, 319, 352, 358
Aygün, Kemal, 147, 241
Ayhan, Ahmet Gazi, 358, 361
Ayla, Safiye (1907-98), 44, 47, 70, 103, 163, 168, 180, 182, 183, 188, 205, 283, 286, 305, 306, 311, 323, 324, 327, 329, 330, 334
Ayral, Jeyan, 189
Ayyıldız, Ahmet, 313
Ayzin, Kemal, 34

Baban, Diclehan, 283
Bacanos, Aleko (1888-1950), 36, 62, 74
Bacanos, Yorgo (1900-77), 36, 42, 48, 62, 63, 65, 74, 80, 110, 169, 180, 188, 222, 227, 229, 235, 236
Bağdasar Bey, 139
Bahar (doktor), 145
Baler, Mahmut, 85, 305
Bardakoğlu, Zühtü, 34, 181, 196
Batanay, Ercüment (1927-2004), 118, 179, 188, 200, 212, 214, 218, 230, 247, 248, 267, 276, 322, 339
Batur, Suphi, 100
Bay İzak, 254
Bayar, Celal, 26, 34, 68, 77, 179, 204, 205, 207
Bayar, Reşide, 26, 205, 207
Baykal, Mustafa, 218
Bayraktar, Mualla, 189
Bayram, Nezahat, 283
Becerikli, Nezihe, 115, 156
Bedri Lama, 90
Bedros Bey, 241, 242, 244
Behiç (sandalcı), 300
Beler, İsmet, 20, 21, 31, 32, 59, 133
Belkıs, Lâle, 44
Benakay, Yahya, 283
Beşer, Hasan, 221, 226
Bilir, Zehra (1913), 139, 145, 150, 151, 188, 286, 319, 327, 330
Bilişik, Hasan, 320
Bingöl, Vecdi (1888-1974), 92, 114, 123, 164
Birgit, Recep, 335
Birsen Hanım (hanende), 48
Birtan, Muzaffer, 181
Bogos (kürkçü), 172
Bostancıoğlu, Ercan, 16, 214, 298, 299, 300

Boydaş, Leylâ, 333
Boz Aslan, 114
Bozok, Salih, 74
Bölükbaşı, Rıza Tevfik (1869-1949), 168
Bulkat, Celal, 183, 184
Buluş, Hacer, 156
Bulut, Tarık, 280
Burak, Nil, 323
Bükey, Metin, 314, 320
Bükülmez, Seçkin, 267, 268, 270, 271, 272, 278, 279
Bükülmez, Tekin, 267

Can, Enise, 188
Can, Sibel, 348
Candan, Artaki (1885-1948), 30, 173, 320, 361, 363
Candan, Salah, 91
Caner, Fahriye, 300
Cankat, Ahmet, 363
Celalettin Bey (gümrük md.), 181, 184, 185, 186, 187, 245, 246
Cemil Bey (Çiftesaraylar), 200, 218
Cemile, 27, 28, 30
Cevdet Bey, 49
Cici, Necdet, 188
Cihat (Ercüment'in arkadaşı), 97
Cole, Nat King (1919-65), 242
Cöner, Edhem, 34

Çağatay, Ali Rıfat (1867-1935), 34, 36, 162
Çağlar, Behçet Kemal, 189
Çağla, Cevdet (1900-88), 43, 49, 89, 188
Çağlar, Mustafa, 84, 156, 188
Çağlayan, Sevim, 212
Çağlayan, Suat, 343, 344
Çağlayangil, İhsan Sabri, 252
Çakır, Mehmet, 151, 159, 160, 172, 179
Çallı, İbrahim, 116, 183, 353
Çamlıdağ, Nurettin, 301
Çandarlı, Sıdıka, 181
Çapa, Ebru, 349
Çayırlı, İnci, 335
Çehre, Nebahat, 309
Çelikkol, Erdinç, 335
Çelikses, Selahaddin, 358
Çiğdem (İzmirli), 175, 309
Çorlulu, 35, 75
Çulha, Nadir Hilkat, 324

Damcıoğlu, Nurhan, 309, 311
Darcan, Hülya, 283
Daryal, Vecihe (1908-70), 36, 43, 51, 85, 89, 97, 222, 259
Dede Efendi, 169, 180, 196, 214, 215
Demirci, Rüştü, 336
Demirdöven, Nevin, 181, 212
Demirel, Süleyman, 334, 350
Demirkan, Nil, 300
Demirkıran, Mediha, 239, 265, 283, 329
Deniz, Özcan, 348
Denktaş, Rauf, 334
Derman, Hakkı (1907-72), 110, 139, 150, 154, 156, 157, 158, 163, 188, 212, 213, 216, 218, 220, 221, 222, 227, 229, 254, 266, 278, 279, 314
Derviş (şoför), 179, 180
Dervişzade İbrahim Bey, 46, 47, 48, 50, 124
Dikencik, Burhan, 335
Dikici, Radi, 357
Dikici, Sevgi, 16
Dizer, Salih, 188

Doğan, Mustafa, 119
Doğrusöz, İrfan, 188
Dombayoğlu, Hilmi (ağabey), 20, 21, 22, 32, 47, 53, 173, 253, 271
Dombayoğlu, Mehmet (cerrah), 19, 20, 21, 23, 28, 29
Dombayoğlu, Zehra, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 33, 62, 65, 66, 68, 85, 101, 102, 117, 124, 145, 146
Doruk, İhsan, 162
Duran, Feyhaman (1886-1970), 183
Dursunoğlu, Seyfi (Huysuz Virjin), 313, 321, 324
Duru, Nükhet, 335, 336
Duyarlar, Baki, 220, 358, 360
Duygulu, Hamiyet, 212
Duygulu, Zeki (1907-73), 146, 154, 167, 172, 285, 330, 360
Dümbüllü İsmail, 138
Dündar, Salim, 309

Ebcioğlu, Hikmet Münir, 199
Ebubekir Ağa (1685-1759), 111, 125
Edipoğlu, Afife, 181, 188, 283, 324
Edipoğlu, Baki Süha, 362
Eftelya, 131
Egemen, Sibel, 313
Elkutlu, Rakım (1872-1948), 75, 89, 130, 148, 170, 172, 178, 278, 314
Emgen, Hüsnü, 67, 69
Emine Rızk, 90, 92
Emre, Hrant, 280
Ener, Mümtaz, 123
Eralp, Orhan, 280
Erdem, Coşkun, 276, 283, 284, 291, 292, 330, 337, 340, 344, 345, 346, 356, 362
Erdoğan, Özdemir, 294
Erdoğdu, Ziya, 34
Erener, Sertap, 334, 348
Ergin, Faize (1894-1954), 136, 173
Erguner, Kudsi, 336
Eriş, Muammer, 85
Erkoç, Fatih, 335, 336, 349
Erkoç, Hasan, 188
Erköse, Ali, 220, 360
Erköse, Selahattin, 220, 260, 357
Erman, Hürrem, 142, 153
Eroğlu, Şakir, 16, 323
Erses, Mustafa, 307, 331
Ersoy, Bülent (Erkoç), 118, 303, 304, 309, 319, 324, 327, 339, 340, 342, 346, 347
Ersoy, Muazzez, 341
Ertekin, Ertan, 337
Erten, Edip, 91
Erten, Radife (1920-88), 44, 84, 181, 283
Esen, Mekki Said, 204
Eşek Mehmet, 100
Evgin, Erol, 332
Evren, Kenan, 334
Ezgi, Muhlis Sabahattin (1869-1947), 81, 89, 173
Ezgi, Suphi (1869-1947), 227

Faik, Bedii, 189
Faruk Kaptan, 82
Fasulyacı Hüsrev, 193
Fatma Hanım, 270
Fenik, Faruk, 280
Ferah, Şebnem, 335
Feriha (hanende), 34
Feriha Hanım (Özcan Tekgül'ün annesi), 44
Fersan, Fahire, 36, 89, 181

Fersan, Refik (1893-1965), 89, 181, 196, 259
Fetanet Hanım, 252
Fikret (arkadaşı Fiko), 234
Firüzende Hanım, 252
Fosforoğlu, Renan, 304

Garan, Sulhi, 188
Garbis (kemani), 280
Gelenbevi, Baha, 156
Germain le Comte, 148, 149, 150
Gesaryan, Aram, 277, 280, 285, 286
Gezen, Müjdat, 16, 294, 318, 320
Giriftzen Asım Bey (1852-1929), 78, 331
Gökben, 294
Gökçay, Mualla, 117, 168, 169
Gökhan, Serdar, 313
Göksel, 348
Gönenç, Cemal Kâmil, 188
Göreç, Ertem, 313
Görgülü, Murat, 16, 345
Grünberg, Hügo, 92, 171
Grünberg, Jak, 92
Grünberg, Leon, 92
Güçlü, Uğur, 283
Güler, Dramalı Hasan, 91, 130, 141, 173, 328
Gülerman, Sabite Tur, 181, 188, 265, 329
Güleryüz, Mehmet, 343, 344
Gün, Nuri, 320
Gündeğer, Saffet, 196
Güneri, Lütfü, 188
Güneri, Selma, 294
Güpgüpoğlu, Ahmet Mithat, 361
Gürsel, Vedat, 212
Gürzap, Reşit, 115, 156, 189
Güvemli, Gülseren, 188
Güven, Suzan, 188
Güvenç, Nedret, 189
Güvenir, Osman, 181, 196
Güyer, Ekrem, 330
Güyer, Müzehher, 181
Güyer, Nevzat, 188
Güzide Hanım (cici), 102, 132, 181, 186, 194

Hacı Arif Bey (1831-85), 28, 30, 42, 45, 79, 125, 129, 186, 196, 227, 321
Hacı Faik Bey (1831-91), 231, 363
Hacı Numan Ağa (1750-1834), 50
Hacı Sadullah Ağa (1760-1825), 110
Hadiye Hanım, 21, 23, 29, 52, 67, 68, 69, 70, 71, 76, 124, 251, 252, 260
Hafız Kemal, 63
Hafız Post (1630-94), 362
Hafız Yusuf (1857-1925), 227
Halil Kâmil Bey, 123
Hamza, Tevfik, 155, 181, 182, 184 185, 186, 187, 194-6, 199-201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 220, 232, 233, 236, 247, 315
Hanciyan, Levon (1860-1947), 36, 310
Hasan Kardeşler, 172
Hayreden, Hayrettin, 43, 44
Hayrettin Bey (udi), 34
Hazinses, Sami, 318
Heper, Seçil, 307
Hikmet Rıza, 44
Hoşses, Sadi (1912-94), 44, 84, 85, 102, 121, 157, 173, 186, 196, 199,

211, 212, 220, 236, 258, 259, 337, 357, 360, 361, 362
Hüseyin (Urdün kralı), 207
Hüseyin (kemani), 224, 225

Irmak, Mustafa Nâfiz (1903-75), 22, 37, 45, 52, 172, 346, 362
Işık, Sadettin, 174
Işıl, Burak, 345
Işıl, Ercüment, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 109, 110, 120, 121, 122, 124, 127, 130, 132, 133, 134, 140, 141, 143, 147, 150, 175, 183, 211, 222, 239, 247, 248, 267, 268, 270
Işıl, Feraye, 16, 98, 145, 146, 150, 160, 217, 222, 240, 246, 253, 260, 278, 280, 284, 296, 307, 315, 316, 327, 334, 349
Işıl, Feyyaz, 102, 183, 184
Işıl, Güzide, 99
Işıl, Hüseyin Rıfat, 131, 132
Işıl, Ömer, 14, 16, 98, 124, 130, 131, 133, 134, 138, 142, 144, 145, 146, 150, 160, 176, 183, 193, 217, 222, 238, 240, 246, 253, 260, 284, 304, 324, 325, 338
Işıl, Ulya, 16, 324
Işılay, Sadi (1899-1969), 36, 60, 61, 65, 127, 129, 130, 131, 132, 139, 140, 156, 169, 171, 173, 178, 188, 231, 314, 352, 363
Itrî Efendi (Buhurizade / 1638-1712), 99, 111

İbrahim Bey (klarnet), 34
İçli, Selahattin, 220, 334
İçli, Şerif (1889-1956), 65, 76, 80, 103, 104, 105, 110, 125, 127, 128, 129, 137, 139, 141, 142, 154, 157, 158, 163, 167, 168, 171, 172, 178, 188, 196, 212, 213, 218, 219, 221, 222, 231, 236, 256, 281, 292, 317, 319, 352, 358, 361, 363, 364
İhsan Bey (sakallı), 320
İleri, Hüseyin, 181, 196, 259
İlkar, Muzaffer (1910-87), 44, 84, 121, 132, 173, 178, 181, 185, 336
İnal, Selahattin (1924-82), 220, 347, 362, 364
İnan, Ziya, 21
İnanoğlu, Sezer, 313
İpekçi, Cem, 338
İpekçi, İhsan, 91
İpekçi, Osman, 91
İzak Bey, 255
İzzet (terzi), 133

Kaçaralp, Mes'ut, 268
Kadri Bey (Büyük Sinema), 169,172
Kadri Bey (Kör), 65, 66
Kam, Ruşen (1905-81), 88, 181
Kanık, Orhan Veli (1914-50), 103
Kanık, Veli (1881-1953), 103
Kapancı, Faiz, (1871-1950), 173
Kapıcıoğlu, Eray, 350
Kaptanzade Ali Rıza Bey (1881-1934), 256, 358
Kara, Mehmet, 296
Karaca, Mehmet, 189
Karakoyunlu, Yılmaz, 16, 220, 256
Karakuş, Tahsin (1892-1959), 44, 78, 85, 110, 329
Karamahmut, Temel, 190
Karamahmutoğlu, Fethi, 220
Karamanbey, Çetin, 283
Karındaş, Mahmut, 86, 89, 96
Kasım Bey (Adapazarlı), 154, 155, 156
Kavran, Osman, 285

Kayacıklı, Faruk, 259
Kayahan, 334
Kayahan, Fahri, 123, 336
Kaynak, Sadettin (1895-1961), 49, 56, 76, 78, 79, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 103, 114, 115, 123, 128, 154, 157, 158, 160, 163, 164, 171, 172, 178, 180, 186, 190, 191, 196, 207, 211, 256, 259, 292, 311, 319, 336, 343, 346, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364
Kazankaya, Hasan, 274
Keçili, Nadir, 100
Kemal Bey (müzik hocası), 32
Kentmen, Hulusi, 304
Keser, Mustafa, 348
Keskin, Sacide, 189
Keskiner, Ziya, 179
Kılıç Ali, 74, 344
Kıvanç, Halit, 328, 330, 343
Klarnet İbrahim Efendi, 61
Koç, Vehbi, 140, 141, 324
Kocatepe, Ali, 332
Koçdemir, Hadi, 189
Koçyiğit, Hülya, 312
Kolaylı, Neyzen Tevfik (1879-1953), 117, 121, 124
Kongar, Ekrem, 188
Konuralp, Halit Ziya (1904-2005), 240
Kopuz, Fahri (1882-1968), 173, 180, 181, 196
Korman, Tülin, 188, 328
Kovancı, Mustafa, 188
Kozanoğlu, Cevdet (1896-1986), 87, 89, 178
Kökdeş, Neveser (1904-62), 111
Köknar, Sait, 115
Köksal, Neriman, 283, 284, 301
Köprücü, Eşber, 221, 224, 225, 230, 263, 278, 280, 286, 287
Köprülü, Behice, 206, 207
Köprülü, Fuat, 205, 207
Köprülü, Selma, 188
Körmükçü, Hazım, 115
Körmükçü, Settar, 189, 190
Körner, Adolf, 123
Kövenç, Perihan, 188
Kral Faruk, 170, 204
Kubat, 335, 336
Kuşoğlu, Tülin, 331
Küçük, Selahattin, 174
Küçümen, Zihni, 189
Kürklü, Mahir, 44, 46, 51, 52, 53, 103

Latif Efendi, 321
Lavtacı Hristo Efendi, 32, 185
Lavtacı Ovrik Efendi (1872-1936), 36, 74, 84, 348
Laz Hasan, 120, 124, 125
Leblebi Mehmet, 100
Leman (Behiye Aksoy'un ablası), 34, 53, 91, 92, 131
Leman (İbrahim Derviş'in kızı), 68, 91, 92, 124
Leylâ Hilmi, 90, 92

Madam Angel, 248
Madam Kalyopi, 61, 62, 67, 68
Madra, Ayşe, 280
Mahmut Celalettin Paşa (1838-99), 317
Makbule Teyze, 64
Malka (Zerrin ve Şermin kardeşlerin annesi), 62
Manço, Barış, 176, 334
Manisa Tarzanı, 176, 177
Manol Ağa, 43

Manyasizade Refik Bey (1854-1909), 43
Maraş, Zeynettin, 220
Medeni Aziz Efendi (1842-95), 75
Mehmet Efendi (aşçı), 134
Menderes, Adnan, 207, 212, 246
Mesetçioğlu, Kani, 240
Mesut Cemil, 36, 44, 46, 49, 62, 66, 67, 83, 84, 87, 89, 91, 95, 99, 100, 121, 174, 175, 195, 196
Mıkıtarian, Karnik, 280
Mısırlı İbrahim Efendi (1892-1933), 80, 318, 329
Mirkelamoğlu, Necip, 220
Moralı, Şaziye, 188, 283
Muallim İsmail Hakkı Bey (1866-1927), 167, 242, 357
Muazzez Hanım, 341
Muharrem Bey (Antalyalı), 62, 63, 64
Muhittin Bey, 68, 69
Muhsin Ertuğrul, 115
Muhtar, Mehmet, 179
Musa Süreyya Bey (1884-1932), 227
Mustafa (şoför), 110, 126-7, 138, 146, 150 146
Mutlu, Gökhan, 287, 325
Mutlu, Mine, 311
Mücahit (S. Pınar'ın oğlu), 274
Müren, Zeki (1931-96) 13, 118, 162, 163, 164, 165, 166, 185, 188, 217, 219, 220, 221, 222, 226, 227, 229, 230, 239, 245, 254, 256, 261, 264, 265, 267, 273, 283, 284, 293, 296, 300, 301, 319, 321, 324

Naci Bey, 137, 138, 145
Naciye Hanım, 70, 281
Nadaroğlu, Vecihe, 181
Nalkesen, Yusuf, 220
Naum, Avram, 320
Nazmi Bey, 180
Nazmiye, 117, 121, 124, 134, 145, 146
Nebiloğlu, İsmail Hakkı (1893-1965), 135, 173, 329
Necdet Bey, 44
Nedim Bey, 213
Nedret Hanım, 96, 109
Nevres Paşa, (1826-72), 292
Neyzen Rıza Bey (1855-1923), 35
Nikogos Ağa (1830-90), 35
Nilüfer, 334, 335, 336
Nimet Hanım, 44, 142, 143, 170
Noyaner, Atalay, 318
Nuh Naci, 139
Nuri Bey (sîne keman), 36
Nusret Bey, 256, 257

Oğuzcan, Ümit Yaşar, 282
Okan, Tanju, 283, 284
Okay, Arzu, 304
Okçugil, Nevzat, 123, 124, 263
Oktay, Faruk, 248
Okuş, Adli, 320
Ongan, Emin (1906-85), 34, 35, 36, 173, 188, 363
Orak, Salih, 181
Oral, Bülent, 300, 308
Orhan (kayıkçı), 238, 239
Orhon, Nevres (1873-1937), 36
Ozan, Hicran, 224, 225
Ozansoy, Faik Ali (1875-1950), 30, 86
Öge, Beşir, 117, 122, 130, 175, 220, 247, 338
Ökte, Burhanettin (1904-73), 34

Ökte, İzzettin (1911-90), 188
Öniş, Yusuf Ziya, 85
Örs, Hayriye, 36, 37, 38, 45, 97
Örs, Nihal, 97, 98
Öz, Vahi, 179
Özal, Turgut, 333
Özal, Semra, 333
Özbakır, İrfan, 220
Özbeğen, Ferdi, 288
Özbekkan, Suphi Ziya (1887-1966), 71, 72, 78, 173, 227, 352
Özdenses, Semahat, 84, 102, 103, 121, 173, 199, 212, 220, 236, 258, 268, 283
Özel, Yaşar, 294, 309
Özel, Yüksel, 348
Özer, Şükran, 168, 180, 188, 217, 221, 249, 283, 305, 306
Özgen, Bilge, 220
Özgentürk, Nebil , 343
Özhan, Ahmet, 348
Özışık, Şekip Ayhan, 220, 310
Özkan, Akın, 220, 360
Özpınar, Muzaffer, 312
Özsoy, Saim, 91, 188, 227, 229, 230
Öztoprak, Sedat (1890-1942), 43, 278, 310, 330

Palay, Abdurrahman, 189
Pandeli, 139, 140
Paragamyan, 70
Paran, Bora, 322
Pareşko, 188, 227, 230
Pars, Melahat, 173, 181, 212, 303, 330
Parsadan, Hasan Tahsin (1900-54), 110
Payaslı, Kutlu, 16, 220, 274, 307, 311, 330, 334
Pekkan, Ajda, 334, 335, 349
Pepe Muhittin Bey, 129, 132
Pınar, Selahattin (1902-60), 30, 37, 48, 54, 55, 56, 60, 65, 74, 76, 78, 79, 81, 82, 84, 110, 128, 129, 132, 137, 141, 148, 153, 154, 157, 158, 169, 172, 174, 180, 186, 188, 196, 220, 227, 229, 230, 231, 274, 281, 291, 292, 319, 329, 330, 340, 341, 361, 362
Pınarbaşı, Hadiye, 20
Poyraz, Nuri Halil (1885-1956), 87, 89, 95, 96, 114, 121, 130, 172, 236, 259

Ragıp Şevki, 204
Rahmi Bey (1865-1924), 79, 111, 114, 126, 136, 157, 162, 170, 178, 231, 268, 281, 338, 345, 346
Raif Bey, 259
Remzi Bey, 169
Rey, Cemal Reşit (1904-85), 189
Rey, Ekrem Reşit (1900-59), 188
Rıfat Bey (1820-88), 46, 180, 336
Rutkay, Suzan Yakar, 188
Rüştü Bey (hanende), 34

Sabah, Bülent, 342
Sabah, Coşkun, 342
Sadak, Muhittin, 156
Sadun Bey, 250
Safkan, Koray, 331
Sağyaşar, Mustafa, 212, 334, 348
Sakallı İhsan, 320
Salih Bey, 279, 322
Salla Fehmi, 100
Sami Bey, 34
San, Yılmaz, 301
Sancakoğlu, Mediha Şen, 220, 329

Sandal, Mustafa, 334
Saner, Hulki, 304
Sanlıer, Metin, 188, 227, 230
Santuri Ethem Efendi (1855-26), 66
Sara Hanım, 209
Sarı, Necip, 14, 16
Savaş, Perihan, 313
Sayan, Erol, 220
Sayın, Emel, 118, 321, 339, 348
Sayın, Suat, 220, 322
Sâz, Leyla (1850-1936) 127
Sazbilen, Sıtkı, 34
Selahaddini Eyyübi, 114
Selami Dede, 192, 193
Selanikli Ahmet Bey (1868-1936), 259
Selçuk, Münir Nurettin (1900-81), 36, 59, 60, 70, 90, 92, 114, 115, 171, 173, 188, 220, 261, 265, 280, 281, 334, 347
Selma Hanım, 44
Semahat Hanım, 183, 247, 254
Semiha Hanım, 48
Senar, Âli, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 83, 85, 91, 124, 127, 130, 252
Senar, Ergun, 70, 71, 73, 76, 81, 85, 90, 124, 133, 142, 217, 222, 232, 234, 251, 252, 260, 284
Senar, Esra, 252
Senar, Gülay, 251, 252, 260
Senar, Murat, 252, 260, 278, 294, 324, 349
Senar, Tülay, 252
Sertel, Necla, 115
Sesigüzel, Nuri, 314
Sevilen, Adnan, 308
Seyhan Hanım, 69
Seyhun, Kemal Niyazi (1885-1967), 36, 37, 38, 45, 74, 211
Seyhun, Vecdi (1915-84), 173, 260
Sezer, Ahmet Necdet, 348
Sezer, Maksut 91
Sezgin, Ahmet, 283
Sezgin, Bekir Sıtkı, 220
Sezgin, Gökhan, 331
Sezgin, Yusuf, 304
Sezin, Sezer, 11, 16, 141, 142, 153, 190
Sıtkı Kaptan, 143, 144
Simavi, Sedat, 150
Sinan, Saime, 188
Sine, Semra, 301
Soley, Mine, 283
Somay, Canan, 308
Soner, Salih Suphi, 16, 258, 262
Soyer, Şefik, 122, 123
Soyulcuzade Salih Efendi (1802-62), 157
Sözeri, Perihan Altındağ, 15, 16, 95, 103, 121, 164, 188, 245, 254, 265, 278, 283, 296, 307, 311, 319, 323, 324, 327, 330
Statzer, Bedia, 189
Suda, Pakize, 309
Sukuti Bey, 134
Sun, Saadet, 311
Sungar, Mansur, 318
Sungur, Zati, 115
Süer, Hülya, 322, 323
Sürelsan, İsmail Baha (1919-98), 173
Sybill, 240, 253
Şahenk, Ayhan, 324
Şahin, Celal, 188
Şakir Ağa, 268
Şakir, Semiha, 160, 193, 194, 195

Şanlı, Çiçek 318
Şakrakses, Fikriye, 48
Şanlıer, Yılmaz, 188, 227, 228, 230
Şantürk, Şefik, 294
Şatıroğlu, Güngör, 16
Şefi, Eşref, 189
Şekerci Cemil Bey (1867-1928), 60, 127
Şemsettin Ziya Bey (1882-1925), 42, 63, 110
Şemsi Bey, 250
Şen, Ali, 283
Şen, Bimen (1873-1943), 78, 80, 171, 173, 178, 185, 314, 320, 360, 362
Şen, Güler Basu, 331
Şen, Hasan Oral, 164
Şençalar, İsmail, 91, 110, 125, 126, 137, 138, 139, 140, 154, 155, 163, 188, 200, 212, 216, 273, 283, 303, 314, 320, 322
Şençalar, Kadri (1912-87), 78, 125, 126, 128, 137, 138, 139, 140, 142, 149, 154, 170, 172, 188, 200, 246, 305, 314, 357, 358, 360
Şener, Mürşide, 188
Şener, Ümit, 294
Şengül, Sevim, 364
Şeniz, Seher, 311
Şenozan, Ali, 220
Şenozan, Şükrü (1874-1954), 187, 196
Şenses, Adnan, 16, 323, 339
Şenses, Aziz, 188
Şensoy, Alaettin, 334
Şenyaylar, Ramazan, 320
Şeref Bey, 43, 48, 89
Şeremed, Hasan, 285
Şerif Muhittin, 182, 183
Şermin-Zerrin Kardeşler, 62, 65
Şevki Bey (1860-1991), 35, 60, 63, 75, 80, 89, 358
Şinasi Kaptan, 247, 254
Şuller, Leyla, 91

Tab'i Mustafa Efendi, 89, 136
Tallal, Hüseyin Bin, 207
Tanburi Ali Efendi (1836-1990), 154, 231, 359, 363
Tanburacı Osman Pehlivan (1874-1942), 81
Tanburi Aziz Bey (1870-1949), 60
Tanburi Fuad, 34
Tanburi Mustafa Çavuş, 50, 79, 89, 162
Tanca, Lem'i, 280
Tandoğan, Nevzat, 86
Taner, Seyyal, 309, 311
Tanık, Vahit, 250
Tanju, Ragıp, 181
Tanrıkorur, Çinuçen, 220
Tanürek, Sevim, 266
Targan, Şerif Muhittin (1892-1967), 182
Tarkan, 335
Tarlan, Cemal, 248
Taş, Ayşe, 331
Taşkent, Ziya, 220, 307
Tatlıses, İbrahim, 334, 340
Tatlıyay, Haydar (1890-1963), 173, 188
Tatyos Efendi (1858-1913), 35, 63, 74, 81, 84, 331, 364
Tayfur, Ferdi, 115
Tecer, Güneri, 311
Tedü, Suavi, 156
Tekdel, Naci, 358
Tekeli, Mirsat, 235, 237, 239

Tekgül, Özcan, 34
Tekin (Seçkin'in ağabeyi), 270, 272
Tektel, Naci, 181, 188, 196, 259
Tekyay, Nubar (1905-55), 36, 62, 73, 74, 75, 81, 91, 180, 181, 188, 211, 220
Telhüner, Haydar (1911-63), 122, 188
Tema, Muzaffer, 283, 304
Terzioğlu, Hayri, 162
Tevfik Hamza Bey, 122, 181, 182, 186, 187, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 220, 315
Tezel, Polat, 318, 319, 320, 356
Tezelli, İsmail, 188
Tokatlıoğlu, Necdet, 220, 364
Tokay, Fehmi (1889-1959), 89, 136, 141, 173, 178, 187, 228, 260, 275, 281, 335, 357
Tokay, Safiye, 139
Toker, Arif Sami, 132, 188, 220
Tokses, Celal, 44, 84, 110
Toksöz, Melek, 84
Tokyay, Necati, 34, 35, 36, 65, 74, 110, 113, 169, 188, 200, 218, 324
Torun, Nurdan, 348
Tosun, Necdet, 309
Tözem, Azize, 84, 188
Tözem, Kemal, 158
Tuğba, Ahu, 313
Tulga, Sabri, 312
Tuna, Sevim, 308, 311, 315, 326
Tunar, Şükrü (1907-62), 74, 76, 81, 86, 91, 93, 110, 125, 127, 128, 137, 139, 140, 150, 154, 157, 158, 163, 167, 169, 172, 177, 180, 185, 186, 187, 188, 200, 212, 213, 216, 218, 220, 221, 227, 235, 246, 321, 336, 346, 352, 355, 356, 358, 359, 361, 364
Tunca, Zekai, 220
Tunceli, Feriha, 16, 119, 211, 214, 215, 221, 259, 342
Tunççekiç, Vedia, 178, 181, 196
Tunçelli, Muhittin, 319
Turgut Bey (Bigben Gazinosu), 313
Tükel, Zeki, 189
Tümer, Hayri, 178, 181, 196
Tüzüner, Hüsnü, 188

Uluç, Doğan, 316
Uluç, Hıncal, 332, 336
Uruk, Ahat, 331
Uyanık, Rikkat, 188
Uzan, Güner, 133, 252, 271
Uzan, Hakkı, 265, 271
Uzel, Yüksel, 348

Ümmü Gülsüm, 90, 115, 171
Ünlü, Cemal, 356
Üsküdarlı Cevad, 34
Üstün, Ahmet, 179, 188

Vamık Bey, 320
Vargın, Kuzey, 307, 315
Varon, İshak, 132, 359
Vasfiye, 134
Vedide Hanım, 124
Varterizian, Edi, 280

Yahya, Itır, 143
Yakar, Mualla, 188
Yakar, Suzan, 110, 117
Yankı, Semiha, 334
Yardımcı, Celal, 189, 324
Yastıman, Şemsi, 188
Yatman, Ahmet (1898-1973), 224, 225, 241, 243

Yavaşça, Alaeddin, 16, 132, 164, 188, 190, 191, 192, 212, 213, 220, 221, 327, 329, 330
Yayman, Emin, 134
Yazar, Gönül, 241, 265, 339
Yazar, Necdet, 273
Yedibaş, Nebahat, 188, 324
Yengi, Aşkın Nur, 334, 348
Yetkiner, Ethem, 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 272
Yıldırım, Mefharet (1920-98), 85, 180, 217, 221, 283
Yılmaz, Güzide, 155
Yılmaz, Mesut, 155, 334
Yolaç, Erkan, 332
Yolaşan, Mustafa, 339, 348
Yurdakul, Vedat Kaptan, 331
Yücel, Hasan Âli (1897-1961), 111
Yüceses, Hamiyet (1915-96), 68, 139, 150, 179, 188, 254, 319, 323, 324, 327, 328, 330, 334
Yüksel, Levent, 334, 335, 336, 348
Yükselen, Nazmi, 336
Yürü, Nasibin Mehmet (1882-1953), 35, 75, 111, 243, 278, 357

Zaharya, 185
Zekai Dede (1825-1997), 35, 36, 291
Zeynep Hanım, 151
Ziya Bey, 19, 23, 32, 36
Ziya Efendi, 134, 146, 155
Zorlu, Mazhar, 274, 275, 276, 283

Kaynakça

Anıl, Avni ve Zakoğlu, Günbey, *Türk Musikisinin Sözlü Eserleri, Güfteler,* cilt 1-2, Anadolu Basım ve Yayıncılık

Körükçü, Çetin, *Türk Sanat Müziği,* Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., 1998

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi,* cilt 1-2, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990

Sözer, Vural, *Müzik Ansiklopedisi,* Remzi Kitabevi, 1986

Şen, Hasan Oral, *Alaeddin Yavaşça,* TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 1998

Şen, Hasan Oral, *Sadettin Kaynak,* TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 2003

Türk Sanat Müziği Antolojisi A-F, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 1998

Türk Sanat Müziği Seçme Eserler, cilt 1-2, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 1999

Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı (alfabetik), TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 1995

Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı (makama göre alfabetik), TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 1995

Ünlü, Cemal, *Gel Zaman Git Zaman Fonograf-Gramofon-Taş Plak,* Pan Yayıncılık, 2004

DERGİLER

Radyo Alemi, sayı 115-123 (1955)

Radyo Dünyası, sayı 86 (1953)

Radyo Haftası, sayı 1-184 (1950-1953); ayrıca sayı 265 ve 267 (1955)

Radyo Magazin, sayı 1, 24, 25 (1951)

Türk Müziğinin Divası

Müzeyyen Senar; kendine has ses rengi, üslup özeni, görev ciddiyeti ve sorumluluk anlayışıyla, gerçek anlamda bir usta ve örnek alınan seçkin ve saygın bir sanatçıdır.

Radi Dikici'nin Müzeyyen Senar'la birlikte 4 yıl süren bir çalışma sonunda hazırladığı bu biyografi, sanatçının hayatını büyük bir açık yüreklilikle göz önüne sererken, aynı zamanda Türk musikisinin Cumhuriyet dönemi serüvenine de ışık tutuyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 975-14-1047-9

9 789751 410474

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI SKB 195793 ÜKÜ

20.000.000.- TL
20,00.- YTL